

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRK ŞİİRİNDE BALKANLAR

Bahanur Garan

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2013

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRK ŞİİRİNDE BALKANLAR

Bahanur Garan

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2013

KABUL VE ONAY

Bahanur Garan tarafından hazırlanan "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Şiirinde Balkanlar" başlıklı bu çalışma, 22.05. 2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof. Dr. Âbide Doğan (Başkan/Danışman)

[İ m z a]

Prof. Dr. S. Dilek Yalçın Çelik

[İ m z a]

Doç. Dr. Ayten Sezer Arıç

[İ m z a]

Doç. Dr. G. Gonca Gökalp Alpaslan

[İ m z a]

Yard. Doç. Dr. Serdar Odacı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf Çelik

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 5 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

22.05.2013

[İmza]

Bahadır Garan

TEŞEKKÜR

Tezimde değerli bilgileri, anlayışı ve hoşgörüsü ile her zaman yanımda olan saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Âbide Doğan'a çok teşekkür ederim. Tezimin hem araştırma hem yazma aşamasında yardımlarını esirgemeyerek yanımda olan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Bilge Ercilasun'a, Prof. Dr. S. Dilek Yalçın Çelik'e, Doç. Dr. Ayten Sezer Arıç'a ve Doç. Dr. Gonca G. Alpaslan'a da teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca sorularıma cevap vererek bana değerli bilgilerini sunan Prof. Dr. Abdullah Uçman'a, Prof. Dr. Önder Göçgün'e, Prof. Dr. İsmail Parlatır'a, Prof. Dr. Nurullah Çetin'e, Prof. Dr. Nazım Hikmet Polat'a, Doç. Dr. Nesime Ceyhan'a, Doç. Dr. Ömer Çakır'a ve Yrd. Doç. Dr. Soner Akpınar'a da teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bu çalışmayı yapmam konusunda maddi olarak beni destekleyen Türk Dil Kurumu'na ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na da şükranlarımı sunarım. Yine tezimin teşekküründe büyük yardımı olan, yoluma her daim ışık tutarak bana güç veren yol arkadaşım Erol Gökşen'e, değerli dostum Duygu Özge Demir'e ve beni var eden, bugünlere getiren canım aileme çok teşekkür ederim.

ÖZET

GARAN, Bahanur. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Şiirinde Balkanlar*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Balkan coğrafyası Türk edebiyatının romandan hikâyeye, tiyatrodan şiire hemen her sahasında geniş yer edinmiştir. 19. ve 20. yüzyılda Balkan topraklarında yaşanan siyasi ve sosyal gelişmeler ışığında yüzlerce şiir kaleme alınmıştır. Özellikle bu vatan parçasının Osmanlı'dan koparılması sürecinde yaşanan savaşlar, çıkarılan isyanlar ve kaybedilen topraklar pek çok şairin şiir dünyasında hususi bir yer teşkil etmiştir. İncelememizin geniş bir kısmını da savaş şiirleri oluşturmaktadır. “Savaş” başlığı altında incelenen şiirlerin konusu Kırım Savaşı ile başlatılmıştır. Zira Balkanlar'ın çözülme sürecini 1854-56 Kırım Savaşı'na kadar götürmek mümkündür. Ardından 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, 1897 Türk-Yunan Savaşı, Girit Meselesi çerçevesinde şiirimize akseden Balkan imajının incelenmesi uygun görülmüştür. Coğrafyanın nihai kaderini belirleyerek Türk edebiyatında geniş yankı bulan Balkan Savaşları ise alt başlıklar halinde verilerek ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Nitekim şiirlerimizin dokusuna işleyen Balkan temi bu süreçle sınırlı kalmayacak, Balkan Savaşları sonrasında da kaybedilen toprakların acısı anlatılmaya devam edilecektir. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında Balkanlar, eserlere “hasret duyulan vatan” şekliyle konu olmuş ve tezimizde de bu bağlamda değerlendirilmiştir. Balkan coğrafyasının şiirimizdeki akisleri sadece “savaşlar” ekseninde yer almamıştır. “Balkan tabiatı” ve “Balkan toplumu” konularında eserler olması sebebiyle bu başlıklar altında da tetkikler yapılmıştır. “Balkan tabiatı” ekseninde yazılan şiirlerde coğrafyanın tabii güzelliklerinin tasviri yapılmış ve şairlerin anılarında yer kaplaması üzerinde durulmuştur. “Balkan toplumu” başlığı altında ise Balkan kadınlarının güzelliğini anlatan şiirler ve Balkanlı olup Osmanlı'nın siyasi hayatında önemli görevlerde bulunan devlet adamlarını ve mebusları konu edinen eserler incelenmiştir. Görüldüğü üzere Balkan toprakları stratejik konumu, siyasi çehresi, tabiat manzaraları haricinde Balkanlarda doğmuş büyümüş kişiler aracılığıyla da şairlerimizin ilgisini çekmiştir. Tezimizde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk şiirine yansıyan yönleriyle Balkan coğrafyası “tarih, coğrafya ve insan” ekseninde bütüncül bir bakışla yorumlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Türk şiiri, Balkan, Kırım Savaşı, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, 1897 Türk-Yunan Savaşı, Girit, Balkan Savaşları, Balkan tabiatı, Balkan toplumu.

ABSTRACT

GARAN, Bahanur. *From Tanzimat to the Republic an Period the Balkans in Turkish Poetry*, Master's Thesis, Ankara, 2013.

The Balkan geography has largely attained a place from novel to story from theatre to poetry in every area of literature. In the light of political and social developments which occur in 19th and 20th centuries, hundreds of poems were written. The wars and revolts occurred in the process of splitting this fatherland from Ottoman Empire and the territories lost has gained a special place in the poetry world of many poets, so "war poetries" constitute the great part of our survey. The topic of the poems which are analyzed under the title of "War" begins with Crimean War. Yet it is possible to carry the disintegration of Balkans to Crimean War in 1854-56. After that, within the frame of Ottoman-Russia War (1877-78), Turk-Greek War and Crete issue, the Balkan's image reflecting to out poetry was approved to be analyzed. By sealing the current fate of the geography, Balkan wars made an overwhelming impression in Turkish Literature were detailed handled and given in sub-titles. In fact, the Balkan term penetrating to our poetry will not be limited of this process, and the pain of lost territories continued to be narrated after Balkan Wars. During the years of World War I and Independence War, Balkans were mentioned as a "fatherland felt longing" and it was concordantly assessed in our thesis. The echoes of Balkan geography in our poetries do not just take place in the axis of "wars". Because of the fact that there were works about "Balkan habitat" and "Balkan society", searches were also done under these titles. The depiction of natural beauties of the geography and the importance of occupying a place in the memories of poets were insisted on the poetries given in the line of "Balkan habitat". Also, under the title of "Balkan society" the works about the poetries narrating us the beauties of Balkan's women, and the statesmen, originally Balkan, who had an important position in Ottoman's politics and deputies were analyzed. As it is seen, except for its strategic location, political face, and natural beauties, Balkan territories aroused attention inside our poets via the people who were born and grown in there. In our thesis, the Balkan geography reflecting to Turkish poetry from Tanzimat to Republic was interpreted with holistic view in the axis of "history, geography and person".

Key Words

Turkish poetry, Balkan, Crimean War, 1877-78 Ottoman- Russia War, 1897 Turk-Greek War, Girit, Balkan Wars, Balkan habitat, Balkan society.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ: EDEBİYATIMIZDA BALKANLAR	1
1.BÖLÜM : 19. VE 20. YÜZYILDA BALKANLAR	5
1.1. Coğrafi Yapı	5
1.2. Etnik Yapı	5
1.3. 19. Yüzyılda Balkanlar	6
1.3.1. Kırım Savaşı	8
1.3.2. Panislavizm	12
1.3.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)	16
1.3.4. Girit Sorunu ve 1897 Türk-Yunan Savaşı (Tesalya Harbi)	22
1.4. 20. Yüzyılda Balkanlar	27
1.4.1. Avusturya'nın Bosna Hersek'i İlhakı	27
1.4.2. Makedonya Sorunu	30
1.4.3. Kiliseler Kanunu	32

1.4.4. Arnavutluk İsyanı	33
1.4.5. Osmanlı Devleti'ne Karşı Gruplaşmalar	35
1.4.6. Balkan Savaşları	37
1.4.7. Balkan Savaşlarının Sonuçlanması (Savaşın Ağır Bilançosu: Mezalim ve Göç)	42
1.4.8. Balkan Savaşlarının I. Dünya Savaşı'na ve Kurtuluş Savaşı'na Olan Etkileri	45
2. BÖLÜM : SAVAŞ ŞİİRLERİ	46
2.1. 19. Yüzyıl.....	46
2.1.1. 1854-56 Kırım Savaşı Şiirleri	46
2.1.2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Şiirleri	48
2.1.3. 1897 Türk-Yunan Savaşı Şiirleri	66
2.1.4. Girit Meselesine Dair Şiirler.....	104
2.2. 20. Yüzyıl.....	112
2.2.1. Balkan Savaşı Şiirleri	112
2.2.1.1. Etnik Ayaklanmalar	113
2.2.1.2. Mezalim ve Kaybedilen Toprakların Acısı	129
2.2.1.3. Savaş Arzusu, Kin ve İntikam	172
2.2.1.4. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti	228
2.2.1.5. Göç	233
2.2.1.6. Balkan Fetihleri	236
2.2.2. I. Dünya Savaşı Şiirlerinde Balkanlar	252
2.2.2.1. Galiçya Cephesi	253
2.2.2.2. I. Dünya Savaşı Şiirlerinde 93 Harbi	257
2.2.2.3. I. Dünya Savaşı Şiirlerinde Balkan Savaşları	264
2.2.3. Kurtuluş Savaşı Şiirlerinde Balkanlar.....	280

3. BÖLÜM : BALKAN TABİATINA VE TOPLUMUNA ODAKLANAN ŞİİRLER.....	292
3.1. Balkan Tabiatı	292
3.2. Balkan Toplumu	310
3.2.1. Balkan Kadınları	310
3.2.2. Balkanlı Devlet Adamları ve Önemli Kişiler.....	315
SONUÇ	321
KAYNAKÇA	326
EK 1. İncelenen Eserler.....	344
EK 2. Balkan Coğrafyası Haritası	349
ÖZGEÇMİŞ.....	350

KISALTMALAR DİZİNİ

AÜDTCF. Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi

C. Cilt

Çev. Çeviren

Haz. Yayına Hazırlayan

MEB. Milli Eğitim Bakanlığı

S. Sayı

s. Sayfa

TDK. Türk Dil Kurumu

TTK. Türk Tarih Kurumu

t.y. Basım tarihi yok

YKY. Yapı Kredi Yayınları

Yay. Yayınları

y.y. Basım yeri yok

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Makedonya'nın Etnik Yapısı.....	31
Tablo 2. Türk Batı Ordusu.....	38
Tablo 3. Batı Cephesinde Bağlaşık Ordular.....	38
Tablo 4. Türk Doğu Ordusu.	38
Tablo 5. Doğu Cephesinde Bağlaşık Ordular.....	39
Tablo 6. Balkan Ülkelerinin Savaş Sonunda Kazanç ve Kayıpları.....	42
Tablo 7. Balkan Harbi'nden Önce Göç Eden Muhacirlerin Sayısı.....	43
Tablo 8. Balkan Harbi'nden Sonra Göç Eden Muhacirlerin Sayısı.....	44

ÖNSÖZ

Balkan coğrafyası gerek tabii güzellikleri, gerek tarihsel geçmişi, gerekse toplumsal yapısı ile Türk edebiyatında şair ve yazarların her zaman ilgisini çekmiş, eserlerine konu olmuştur. Bu coğrafyanın edebiyat eserlerinde yer almasına dair çeşitli çalışmalar yapılmış, Türk edebiyatına akseden Balkan imajının çizilebilmesi açısından yüzlerce makale, bildiri yazılırken birçok tez de kaleme alınmıştır. Balkanların roman türüne konu olması açısından Dilek Nalbantlar'ın *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Balkan Türkleri* adlı yüksek lisans tezi, hikâye türüne malzeme olması vesilesiyle yapılan Nesime Ceyhan Akça'nın *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler I, Balkan Savaşı Hikâyeleri* incelemesi ve şiir- anı- roman-hikâye- tiyatro türlerinin her birini içine alan Harun Duman'ın *Balkan Savaşı Edebiyatımız* adlı doktora tezi bu alandaki hacimli çalışmalara örnek olarak verilebilir.

Türk edebiyatının şiir sahasında Balkanların yaşanılan savaşlar dolayısıyla hususi bir yer teşkil ettiğini söylemek mümkündür, bu sebeple tezimiz de şiir türü çerçevesinde oluşturulmuştur. Tezimizin alt yapısını oluşturan Balkan siyasi coğrafyasının sınırları Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Romanya, Sırbistan, Slovenya, Türkiye (Avrupa'daki toprakları), Yunanistan (anakara) ülkelerinden müteşekkil olarak çizilmiştir. Balkanlarda siyasi ve sosyal çözülmenin temelini oluşturduğu dönem 1839'da Tanzimat Fermanı'yla başlatılarak Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar gelinmiş, bu süreç içerisinde teşekkül eden şiirler tematik bir incelemeyle yorumlanmıştır. Ayrıca bu teze, daha önce tek bir savaşa odaklanılarak yapılmış incelemeleri de bir başlık altına toplamak, Balkanların yaklaşık yüz yıllık zaman içerisinde geçirdiği değişimlerin Türk şiirindeki yankılarını değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu alanda daha önce yapılan Harun Duman'ın *Balkan Savaşı Edebiyatımız*, Erol Ülgen'in *1897 Türk-Yunan Savaşı'nın Türk Şiirindeki Akisleri*, Cafer Şen'in *1897 Osmanlı-Yunan Muharebesi'nin Türk Edebiyatındaki Akisleri*, Nurcan Uçak'ın *1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nin Türk Edebiyatındaki Akisleri* incelendiğinde çalışmaların odak noktasının daha çok dergi ve gazetelerde yayımlanmış şiirler olduğu görülmüştür. Oysa Balkanlarda yaşanılan siyasi çekişmelerin sadece basın yayın dünyasında değil, şairlerin matbu eserlerinde de geniş bir yer kapladığı bilinmektedir. Hatta bu savaşlar ekseninde şiir kitapları da yazılmıştır. Nigar Hanım'ın *Elhân-ı Vatan*, Faik Ali'nin *Elhân-ı Vatan*, İbrahim Alâettin Gövsa'nın *Rumeli'ye Dasitan-ı Harp*, Menemenlizâde Mehmet Tahir'in *Terâne-i Zafer*, Recep Vahyi'nin *Manzum Türkiye-İtalyan Harbi* Balkanlarda yaşanılan ayaklanmalar ve savaşlar ekseninde oluşturulmuş şiir kitaplarına örnek olarak gösterilebilir. Balkan coğrafyasının bu eserlerdeki izleri üzerine yeteri kadar inceleme yapılmamıştır. Dolayısıyla tezimizin hareket noktası şairlerin şiirlerinin toplandığı matbu eserler olarak belirlenmiştir. Araştırmamızın bir bütünlük arz

etmesi noktasında dergi ve gazetelerde kalmış fakat antolojilere geçecek kadar bilenen şiirlere de zaman zaman değinilmiştir.

Tezimizin girişinde Türk edebiyatında Balkanların yeri, hangi türlere nasıl konu olduğu anlatılmıştır. İlaveten Balkanların edebî dönemlerde nasıl ele alındığı üzerinde de durulmuştur. 1. bölümde ise Balkan coğrafyasının sınırları çizilmiş, etnik yapısına ve yakın tarihine dair bilgiler verilmiştir. 19. ve 20. yüzyıllarda Balkanları etkileyen siyasi gelişmeler ve cereyan eden savaşlar tarihsel kaynaklar ışığında anlatılmıştır. 2. bölüm “Savaş Şiirleri”dir ve Tanzimat’tan Cumhuriyet’e savaş şiirlerine akseden Balkan coğrafyası üzerinde durulur Balkanlar genellikle mezalim, göç, intikam temalarıyla şiirlerimize konu olmuştur. Nitekim tezimizin ağırlık noktasını da “savaş şiirleri” oluşturmaktadır. Balkanların dağılışını başlatan siyasi ve sosyal gelişmeler kronolojik bir sırayla incelenmiş, Balkan topraklarında 19. ve 20. yüzyılda yaşanan olaylar şairlerin duygu ve düşünce dünyalarına yansıyan yönleriyle değerlendirilmiştir. Bu bölümde 1854-56 Kırım Savaşı şiirleri, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı şiirleri, 1897 Türk-Yunan Savaşı şiirleri, Girit Meselesine yönelik şiirler ve Balkan Savaşları şiirleri yorumlanmıştır. İncelememizin en yoğun bölümünü oluşturan Balkan Savaşları ise alt başlıklar halinde ayrıntılarıyla değerlendirilmiştir. Balkan Savaşları; etnik ayaklanmalar, mezalim ve kaybedilen toprakların acısı, savaş arzusu, kin ve intikam, göç, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Balkan fetihleri şeklinde gruplandırılmıştır. I. Dünya Savaşı şiirleri içerisinde Balkanları özlemle yâd eden, yaşanan savaşlara telmih yapan şiirler olması sebebiyle, “Galiçya Cephesi”, “I. Dünya Savaşı şiirlerinde 93 Harbi”, “I. Dünya Savaşı şiirlerinde Balkan Savaşları” alt başlıkları da oluşturulmuştur.

Balkan coğrafyasının şiirimizdeki akislerini sadece siyasi gelişmelerden, savaşlar ve ayaklanmalardan ibaret görmek yeterli değildir. Balkan tabiatı ve halkı da şiirlerimize sirayet etmiştir. Bu sebeple tezimizin 3. bölümünü “Balkan Tabiatına ve Toplumuna Odaklanan Şiirler” meydana getirmiştir. Tezimizde şairlerin gözüne akseden tabiat manzaraları “Balkan Tabiatı” başlığıyla yorumlanmıştır. “Balkan Toplumunu” başlığı altında ise sadece kadın güzelliği değerlendirilmemiş, Osmanlı’nın siyasi hayatında önemli görevlerde bulunan devlet adamları ve mebuslar da şiirlere yansıyan yönleriyle ele alınmıştır. Bu sayede Balkan coğrafyası “tarih, coğrafya ve insan” ekseninde bütüncül bir bakışla yorumlanmıştır.

Şiir kitapları dışında incelememizde; antolojilerden, şairlerle ilgili tezlerden, edebiyat tarihlerinden ve şiir tahlili yapan eserlerden yararlanılmıştır. Ayrıca şairlere ait hatıralara, mektuplara ve biyografik incelemelere de yer verilerek bu topraklarda doğup büyüyen ya da çeşitli sebeplerden dolayı Balkanlarla ilgisi olan şairlerin fikir ve duygu dünyasında coğrafyanın akisleri ortaya konulmuştur. Sonuçta ise incelenen şiirler neticesinde ulaşılan bilgiler birleştirilmiş ve Türk

şiiirinde Balkan imajı değerlendirilmiştir. Ekler başlığı altında araştırma safhasında kullanılan fakat net bir şekilde malzeme bulunmayan eserlerin adına da yer verilerek tezimizin kapladığı alan somutlaştırılmıştır.

Geniş bir dđnemi ele alan bu çalışmanın kaynakları iki gruptan oluşmaktadır: Latin harflerine aktarılan eserler ile Osmanlı Tđrkesi olarak yazılmış, fakat Latin harflerine aktarılmamış eserlerdir. Osmanlı Tđrkesi olan eserler Milli Kđtđphanesi, TBMM Kđtđphanesi, Fatih Millet Kđtđphanesi, Beyazıt Devlet Kđtđphanesi, Hakkı Tarık Us Kđtđphanesi, Ege Üniversitesi Kđtđphanesi, Dokuz Eylđl Üniversitesi Kđtđphanesi ve Erzurum Atatđrk Üniversitesi Merkez Kđtđphanesi'nden temin edilmiştir.

Bu tez ile Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan sđre içerisinde Balkan coğrafyasının Tđrk şiiirinde coğrafya, tarih ve insan başlığı altında kapladığı alan incelenmiştir.

Bahanur Garan

GİRİŞ

EDEBİYATIMIZDA BALKANLAR

Türk edebiyatında Balkan coğrafyası romandan hikâyeye, şiirden tiyatroya kadar pek çok esere konu olması sebebiyle “Balkan” merkezli bilimsel incelemeler özel bir araştırma sahası oluşturmaktadır. Coğrafyanın tabii güzellikleri, kültürel dokusu ve sosyal yapısı geçmişten günümüze yazarların ve şairlerin ilgisini cezbetmiştir. Aynı zamanda Türk edebiyatında kalem oynatmış pek çok kişinin anıları, mektupları ve gazete yazıları incelendiğinde Balkanların hususi bir yer işgal ettiğini görmek mümkündür.

Balkan coğrafyasının edebiyatımızdaki yeri üzerine incelemeler yapıldığında, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılda bu topraklarda yaşanan siyasi ve sosyal gelişmelerin yüzlerce esere hayat verdiği görülmüştür. Bu zaman dilimi içerisinde coğrafyadaki Türk nüfusun maruz kaldığı hakaretlere, katliamlara ve “vatan” belledikleri toprakların ellerinden alınmasına sessiz kalmayan edebiyatçılar tepkilerini şiirleriyle, romanlarıyla ve hikâyeleriyle göstermiştir. Bu sebeple edebiyatımızda Balkan konulu eserler çoğunlukla “mezalim, kaybedilen toprakların acısı, göç” temaları etrafında şekillenmiştir. Bunun dışında coğrafyanın tabiat manzaralarını, kültürel dokusunu ve sosyal yaşamını konu alan eserlerin varlığından da söz etmek mümkündür. Fakat özellikle Balkan Savaşları (8 Ekim 1912 - 29 Eylül 1913) döneminde Türk edebiyatı, neredeyse “savaş edebiyatı” olmuş, yazarlar uzun bir süre bu güzel coğrafyayı acı ve hasret temalarıyla ele almıştır. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün bir Balkan şehri olan Selanikli olması, pek çok aydınımızın bu coğrafyada doğup büyümesi ya da askerlik, memuriyet gibi sebeplerle Balkanlarla temasta bulunması Balkanları anlatan eserlerin konu yelpazesini genişletmiştir.

Balkan Türklerinin ve Balkan coğrafyasının anlatılması etrafında roman türünde yüzlerce eserler yayımlanmıştır. Yılmaz Gürbüz’ün *Balkan Acısı* ve *Selanik’ten İzmir’e*, C. Behçet Perim’in *Balkan Çiçekleri* ve *Göçmen Ahmet*, Mim Kemal Öke’nin *Günbatımı*, Necati Cumalı’nın *Viran Dağlar*, Sevinç Çokum’un *Bizim Diyar*, Emine Işınsu’nun *Azap Toprakları* ve *Çiçekler Büyür*, Halide Edib’in *Mevud Hüküm*, Reşat Nuri’nin *Akşam Güneşi*, Yakup Kadri’nin *Hüküm Gecesi*, Samiha Ayverdi’nin *Mesihpaşa İmamı* roman türündeki bu eserlere örnek olarak verilebilir.

Balkan konusu hikâye türündeki eserlerde özellikle Balkan Savaşları döneminde ağırlık teşkil etmiştir. Nesime Ceyhan Akça, *Osmanlı Dağulırken Ağlayan Hikâyeler I, Balkan Savaşı Hikâyeleri* adlı kitabında 1908-1918 yılları içerisinde dergi ve gazetelerimizde yayımlanan Balkan Savaşlarıyla ilgili 66 tane hikâyemiz olduğunu belirterek Balkan konulu hikâyeler bağlamında araştırmacılara ışık tutmaktadır¹. Balkan konusunda hikâye türünde en çok eser veren kuşkusuz Ömer Seyfettin ve Aka Gündüz'dür. Ömer Seyfettin *Teke Tek, Kütük, Beyaz Lale, Bomba, Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?, Primo Türk Çocuğu Nasıl Öldü?* gibi öykülerinde Balkan Savaşlarını işlemiştir. Aka Gündüz'ün 1913 tarihli *Türk'ün Kitabı* eseri de bu savaşı konu alan hikâyelerden mürekkeptir:

“Türk’e ait değerlerin anlatıldığı bu eserde otuz bir hikâye ve hitabe ile iki şiir de yer almaktadır. Barut Kokusu, Üçüncü Yüzbaşı, Sulh Mürekkebi, Silah Başında, Bingazi’de Enver Bey’e, Bingazi’de, Enver Bey’e, Ramazan Hoca, Ana Mektubu, Kırmızı Cevap, Rüzgarın Sırrı, İki Tarih, Acu Mehmet, Vatandaş, Fatih’e, İlk Top –Patlarken-, Arap’a, Meşhed-i Hüdevendigar, Mihrab Önünde, Mahkeme-i Kübra, Piç, Gerideki Bayrağım, İsyân, Rauf’a, Sulh’un Ağzı, Hakikatin Hikâyesi, Gidenlere, Orduya Açık Mektup, Nerelerdesiniz?, Niçin Susuyorsunuz?, Galata, Büyük Padişahımıza Arza, Bir Damla Zehir Daha, Paşa Kadını hikâye ve hitabe; Ah ve Bozgun ise şiirdir” (Doğan, 1989, s. 34-35).

Bu eserlerde Balkan topraklarında yaşanan olaylar ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. Yine Melikzâde Fuad’ın *Edirne Müdafaası yahut Şükrü Paşa*, Mehmed Sırrı’nın *Türk Kanı ve Irkımızın Namusu*, Muhittin Mekki’nin *Güzel Rumeli* Balkanlar temel alınarak tiyatro türünde yazılmış eserlere örnek olarak verilebilir (Duman, 1991, s. 265-280). Balkan coğrafyasının izlerini anı türündeki pek çok eserde de görmek mümkündür. Gerek edebiyatçılar gerek ünlü komutanlar ve devlet adamları Balkan coğrafyasını hatırat türündeki eserlerinde ayrıntılarıyla işlemiştir. Avlonyalı Ekrem Bey’in *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar (1885-1912)*, Yılmaz Çetiner’in Arnavutluk’ta yaptığı röportajlardan oluşan *Bilinmeyen Arnavutluk*, Kudret Emiroğlu’nun yayımladığı *Arnavutluk’tan Sakarya’ya Komitacılık: Yüzbaşı Cemal’in Anıları*, Avlonyalı Süreyya Bey’in *Osmanlı Sonrası Arnavutluk (1912-1920)*, Tüccarzâde İbrahim Hilmi’nin *Balkan Harbi’ni Niçin Kaybettik?*, Gustav von Hochwacher’in *Balkan Savaşı Günlüğü* eserleri Balkan coğrafyasına odaklanan hatırat türündeki eserlerdendir. Ayrıca edebiyatçılarımızdan Raif Necdet Kestelli’nin *Osmanlı İmparatorluğunun Batışı (Ufûl)-Edirne Savunması*, Ömer Seyfettin’in *Balkan Harbi Hatıraları*, Yahya Kemal’in

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ceyhan, 2007, s. 20.

Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım eserlerinde de coğrafyanın siyasi olaylarına, sosyal ve kültürel dokusuna temas edilmektedir.

Şiir türü, diğer edebi türlere nazaran duygu ve düşünceleri daha yoğun bir şekilde ifade etmektedir. Bu sebeple bizim incelememizin alt yapısını da şiir türü oluşturmuştur. Balkanların Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan süreç içerisinde yayımlanmış şiir türündeki eserlere toplum, tabiat ve savaş konusuyla nüfuz ettiği görülmüştür. Bu vatan parçasının Osmanlı'dan koparılma sürecinde yaşanan sosyal ve siyasi kargaşa; Türklerin mağlubiyetiyle sonuçlanan savaşlar ve kaybedilen topraklar pek çok şairin şiir dünyasında hususi bir yer teşkil etmiştir. Dolayısıyla incelememizin en geniş kısmı "savaş şiirleri" bölümüdür. Namık Kemal, Ziya Paşa, Recaizâde Mahmut Ekrem, Eşref ve Abdülhak Hâmid gibi Tanzimat döneminin önde gelen aydınları Kırım Harbi, 93 Harbi ve Tesalya Savaşı sebebiyle şiirler kaleme almıştır. Özellikle Tesalya Savaşı dolayısıyla Mehmet Celâl, Nigâr Hanım, Menemenlizâde Mehmet Tahir gibi Ara Nesil şairleri ve Balkan Savaşları ile ilintili olarak da Emin Bülent, Tahsin Nahit gibi Fecr-i Âti şairleri şiirler neşretmiştir. Ayrıca "toplumdan uzak bir edebiyat" oluşturmakla suçlanan Servet-i Fünûn üyelerinin de yaşanan siyasi gelişmeler karşısında tepkisiz kalmadığı görülmüştür. Nitekim Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Faik Âli gibi aydınlar Balkan Savaşları ve Tesalya Savaşı başta olmak üzere Balkanlar için önem arz eden savaşlarla ilgili düşüncelerini şiirleriyle ortaya koymaktan çekinmemiştir. Balkanlarda cereyan eden savaşlar konusunda en çok konuşanlar kuşkusuz Millî Edebiyat ve Millî Mücadele döneminde eser vermiş şairlerdir. İbrahim Alâettin, Ziya Gökalp, Mehmet Emin, Aka Gündüz, Yahya Kemal ve Mehmet Âkif başta olmak üzere aydınlar Balkan Savaşlarının öncesini ve sonrasını masaya yatırmış, savaş ekseninde mezalim, muhaceret, mağlubiyet gibi çeşitli temalarda şiirler vücuda getirmiştir. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı eserlerinde de Balkanlar yer kaplamaya devam etmiştir. 93 Harbi, Tesalya Savaşı ve Balkan Savaşları'nın yaşandığı bu topraklara I. Dünya Savaşı vesilesiyle ayak basılması Balkan konulu şiirleri tekrardan gündeme getirmiştir. Yusuf Ziya, Halit Fahri, Mithat Cemal I. Dünya Savaşı şiirlerinde Balkanları anarken Kurtuluş Savaşı döneminde de Kemalettin Kamu, Halide Nusret ve Necmettin Halil gibi şairler yaşanan mücadeleler dolayısıyla Balkan Savaşlarına telmih yapmıştır.

Balkan coğrafyasının şiirimizdeki akisleri sadece "savaşlar" ekseninde yer almamıştır. Savaşlara nazaran az yer tutan, "Balkan tabiatı ve toplumu" ekseninde de şiirler olması

sebebiyle ayrı bir bölüm açılmıştır. Emin Recep, Ömer Seyfettin, Rıza Tevfik'in "Balkan tabiatı" çizgisinde verilen şiirleri başta olmak üzere coğrafyanın tabii güzelliklerinin tasviri yapılmıştır. "Balkan toplumu" başlığı altında ise Muallim Naci, Mehmet Celâl, Enis Behiç gibi şairlerin Balkan kadınlarının güzelliğini anlatan şiirleri yer almıştır. Ayrıca Balkanlı olup Osmanlı'nın siyasi hayatında önemli görevlerde bulunan devlet adamlarını konu edinen Hamdullah Suphi, Eşref, Celal Sâhir gibi şairlerin şiirleri de incelenmiştir. Toplum ve tabiat temaları etrafında oluşturulan eserler incelendiğinde Balkanlarda doğmuş, yaşamış olan şairlerin bu coğrafyayla özel olarak ilgilendikleri görülmüştür.

1. BÖLÜM

19. VE 20. YÜZYILDA BALKANLAR

1.1. COĞRAFI YAPI

Balkan yarımadası, Avrupa kıtasının güneyindeki üç büyük adanın en doğuda olan kısmıdır ve bazı kaynaklara göre adını “dağ” anlamına gelen “Balkan”dan almaktadır: “Coğrafi bakış açısından, incelenen bölge büyük ölçüde dağlıktır; *Balkan* terimi, ağaçlarla kaplı dağlar silsilesi anlamına gelen Türkçe bir terimdir”(Jelavich, 2009a, s. 1). Balkan Yarımadası'nın sınırları şu şekilde çizilmektedir:

“Avrupa'nın üzerinde durduğu üç büyük yarımadadan biri olan Balkan yarımadası, Avrupa'dan Asya'ya kara geçiş yolu üzerindedir. (...) Coğrafi olarak yarımada, dağlar ve nehirler dikkat çeker. Yarımada, Tuna nehrinden başlayarak Karpat dağları, Bulgaristan'da Balkan ve Rodop dağları ile Karadeniz'e; Transilyanya Alpleri, Pindus, Diranik Alp silsilesi, Arnavutluk ile Adriyatik Denizi, Ege ve Akdeniz'e açılır. Belirtildiği gibi yarımada'nın üç tarafı denizlerle çevrilidir. Batıda Adriyatik, güneyde Akdeniz, doğuda Karadeniz ve Ege denizi vardır. Aslında dört tarafı da suyla çevrilidir de diyebiliriz, çünkü bir görüşe göre kuzey sınırı da Tuna nehridir. Bir görüşe göre diyoruz, çünkü yarımada'nın doğu, batı ve güney sınırları herkesçe kabul edilmesine rağmen kuzey sınırları tartışmalıdır”(Akman, 2006, s. 23)

Özellikle bölgenin kuzey sınırı üzerine farklı görüşler mevcuttur. Coğrafyacılar bölgenin kuzey sınırını Tuna ve Drava nehirleri olarak çizerken, Romen ülkelerinin, Rus bölgelerinin ve ayrıca eski adıyla Yugoslavya topraklarının Tuna'nın öteki tarafında bulunması sebebiyle bu bölgeleri Balkan coğrafyasına dâhil eden araştırmacılar da mevcuttur. Bazı iddialara göre ise Balkan coğrafyası Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan, Slovenya, Bulgaristan ve Arnavutluk'tan oluşmaktadır. Kimi araştırmacılar bu ülkelere Yunanistan ve Romanya'yı da eklerken kimileri de Türkiye'nin Avrupa'da kalan topraklarından dolayı Türkiye'yi de bir Balkan devleti olarak değerlendirmektedir. Bölgenin tarihsel geçmişi de ele alındığında Balkanların siyasi coğrafyası Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Romanya, Sırbistan, Slovenya, Türkiye (Avrupa'daki toprakları), Yunanistan (anakara) ülkelerinden meydana gelmektedir (Akman, 2006, s. 24).

1.2. ETNİK YAPI

Balkan Yarımadası tarih boyunca büyük uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Stratejik konumundan dolayı kavimlerin geçiş alanı üzerinde bulunan bu güzel topraklar, pek çok

mücadeleye sahne olmuştur. Bu sebeple Balkanların etnik yapısı her zaman çok renklilik arz etmiştir:

“Konumu itibarıyla Balkanlar, Avrupa, Asya ve Afrika arasında geçiş yollarının birleştiği yerdedir. Yüzyıllar boyunca kavimlerin geçiş alanı olduğundan dolayı bu bölgede birçok milletten insanları görmek mümkündür. Bin yıldan daha önce Vizigotlar Tuna’yı aşmışlar; Germen kabileleri, Slavlarla çekişmiş; Orta Asya’dan Hunlar, Avarlar, Bulgarlar bölgeyi ele geçirmişler; Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu kurulmuş; Ruslar bölgeye girmiş; İtalyanların ve Fransızların içinde buldukları Haçlılar geçmiş ve Osmanlıların kesin hâkimiyetinden bugüne kadar bölge, çok çeşitli milletlere ev sahipliği yapmıştır. Osmanlılardan sonra İkinci Dünya savaşı sırasında Alman ve İtalyan işgallerini yaşayan bölgede, 1944’ten 1989’a kadar da Ruslar etkili olmuşlardır” (Akman, 2006, s. 31).

Balkan halkının etnik yapısının bu derece farklı olmasında coğrafyanın kavimleri dağınık olarak yaşamaya zorlaması, kültürel kaynaşmayı, ortak kültür ve şuuru engellemesi de etkilidir. Coğrafyanın teolojik yapısı da çok renklilik gösterir. Günümüzde üç büyük semavi dinin mevcut olduğu, 19 ırkın yaşadığı, 16 dilin konuşulduğu Balkan yarımadasının etnik yapısının önemli bir kısmını; Yunanlılar, Arnavutlar, Bulgarlar, Güney Slavları (Sırp, Hırvatlar, Slovenyalılar, Karadağlılar) ve Türkler oluşturmaktadır (Akman, 2006, s. 32-33).

1.3. 19. YÜZYILDA BALKANLAR

“Milliyetçilik ve Sömürgecilik Asrı” diye nitelendirilen 19. yüzyıl; Balkanların karmaşık yapısını derinden etkileyecek, dünyayı kasıp kavuran milliyetçi hareketlerden kuşkusuz en çok sarsılan yer; Balkanlar olacaktır.

19. yüzyılda Fransız İhtilâli ile gelen milliyetçi ayaklanmalarla azınlıklarının peş peşe bağımsızlığını alması sonucu, çok uluslu devletler parçalanmaya başlamıştır. Bu parçalanmadan en çok da kozmopolit yapılı Osmanlı Devleti etkilenmiştir. Balkanlarda başlayan ayaklanmalar ile Osmanlı devletinin sınırları gitgide küçülmüş, bu güzel toprakları paylaşmak isteyen milletlere gün doğmuştur. Bazı tarihçilere göre bu parçalanmanın sebebi ise Balkanlarda Osmanlı’nın dinsel ve kültürel bağlamda gösterdiği derin hoşgörü politikasının yarattığı özgürlük ortamıdır:

“Böylece, 19. yüzyılda, azınlıkların teker teker bağımsızlıklarını almaları/aldırmalarıyla devletin siyasi, coğrafi ve kültürel parçalanma süreci başlamıştır. Mevcut yapı ve güçlü Avrupa devletlerinin izledikleri politikaya karşısında, Osmanlı devletinin bütünlüğünü koruma çabalarının uzun vadede başarılı olamayacağı açıktır.

Öte yandan bu parçalanmaya katkı sağlayan ve batı kaynaklarında pek anlatılmayan bir noktayı burada belirtmek gerekir: Osmanlı devleti temelde teokratik bir devletse de, yönetimin hoşgörüsüz olduğu ve azınlıkları baskı altında tuttuğu 19. yüzyılda bile

söylenemez. Üzerinde egemenlik kurulan ülkelerden, devlete karşı maddi yükümlülüklerini yerine getirdiği sürece, bölgesel yönetime doğrudan karışılmamış, kültürel ve dinsel baskı uygulanmamıştır. Böylece sürdürülen bölgesel özerklik, bağımlı ülkelerdeki ulusal benliğin sürdürülmesine yardımcı olmuştur. Ulusçuluk akımı Balkanlara geldiği zaman, burada uygun bir ortam bulabilmiş ve Osmanlıların bu hoşgörülü yönetimi, bir bakıma devletin parçalanmasında etkili olmuştur” (Şenel, 2006, s. 400).

1804 yılında cereyan eden isyanla özerklik elde edecek olan Sırp'lar Balkanlardaki milliyetçilik fitilini ateşler ve bu topraklar kaynayan bir kazana dönüşür. Bu milletler içerisinde tam bağımsızlığını kazanacak olan ilk devlet ise Yunanistan olur:

“Yunanistan’ın bağımsızlığı için çaba gösteren iki devlet Fransa ile Rusya’dır. 1815 Viyana Kongresi’nden güçlü çıkan Rusya, Grek ülkesindeki ulusçu duyguları alabildiğine kıskırtmış, 1821 yılında Mora’da çıkan ayaklanmada başrolü oynamıştır. Osmanlı devletinin toprak bütünlüğünü koruma politikasını sürdüren İngiltere de bu tarihten sonra Grek bağımsızlığını desteklemeye başlayacaktır. Bunun nedeni, nasılsa bağımsızlığını kazanacak olan Grek yarımadasının Rus etkisi altına düşmesini engellemek ve İngiltere’nin yardımından doğacak minnet duygularından yararlanarak bu devlet üzerindeki etkisini arttırmaktır. Böylece, stratejik Doğu Akdeniz’de olası Rus genişlemesine karşı bir bağlaşıklık kazanmış olacaktır.”(Şenel, 2006, s. 401).

1828 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı, Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanması aşamasında oldukça önemlidir. Savaşın sonunda imzalanan Edirne Antlaşması ile Yunanistan Osmanlı’dan kopmuştur. Doğu Anadolu’daki toprakların bir kısmı Rusya’ya bırakılırken ve Eflak ile Boğdan ise reformlara tabi tutulmuştur.

19. yüzyılda siyasi açıdan önemli bir diğer Osmanlı-Rus mücadelesi Kırım Savaşı’dır. Kırım Savaşı sonunda Ruslar dış politikada yörelerine Slavlaştırma anlayışını oturtmuş ve Panislavizm² ile Osmanlı’nın Balkan topraklarını paylaşma faaliyeti

² Panislavizm Hareketi Balkan Savaşlarına gidilen süreçteki çözülmenin temelini atmıştır, Rusların kıskırtmasıyla ayaklanan Slavlar, başlayacak olan etnik ayaklanmaların alt yapısını oluşturmuştur. Panislavizmin temelleri Küçük Kaynarca Antlaşması’na dek götürülmektedir. Çünkü Rusya’nın bu anlaşmayla Osmanlı tebaası olan Hristiyanların hamiliğini yüklenmesi (Panortodokizm) Panislavizmin de temelini atacaktır. 1789 Fransız İhtilali ve 1839 Tanzimat Fermanı’yla Hristiyan halka tanınan ayrıcalıklarla Panislavizmin fikrî yapısı tamamlanacak ve bu politikaya bağlanan Ruslar, Osmanlı için büyük bir tehdit unsuru haline gelecektir (Duman, 2005, s. 16-17). Panislavizmin doğuşu ile ilgili Süleyman Kocabaş şu bilgileri vermektedir: “Panislavizm, 19. asrın başlarında ortaya çıkmış, bu asrın ortalarından itibaren gelişme göstermiş bir akımdır. Bu akımdan önce, Balkanlarda Rusya’nın öncülüğünü yaptığı Panortodokizm hâkimdi. Rus çarları, kendilerini Ortodoks Hristiyanlarının hâmis ve vârisleri olarak görüyorlar, Osmanlı İmparatorluğu’nun Hristiyan tâbilerini ‘kurtarma’ pozisyonu takılıyorlardı. (...) Panortodokizm siyaseti, Kırım Harbi sonuna kadar varlığını sürdürdü.

Balkanlarda ayrılıkçı hareketleri, 19. asrın başlarında Avrupa’da ortaya çıkan yeni fikir cereyanları takviye etmeye başlamışlardı. İlk, Fransız İhtilali’nin daha sonraları ise, Alman romantizminin Balkan milletlerini etkilediğini görüyoruz. Panislavizm, Orta Avrupa ve Balkan İslavlarının Alman romantizminden etkilenmeleri sonucunu doğurmuştur” (Kocabaş, 1986, s. 52-53). Kırım Savaşı’ndan sonra Rusya’nın Avrupa karşıtlığı neticesinde güç kazanan bu ideolojinin gayesi kısaca; Rus Çarlığı’nın önderliğiyle Slav ırkını tek bir çatı altına toplamaktır. İncelememizin ilerleyen bölümlerinde de geniş bir şekilde anlatacağımız üzere Rusya; Slavlaştırma politikası gereği, Sultan II. Abdülhamit zamanında çıkan

içerisine girmiştir. Panislavizmden güç alarak Balkanlara saldırmayı amaçlayan Ruslar, 93 Harbi'nin cereyan etmesiyle de başarı kazanmıştır. Balkanlardaki çözümler 93 Harbi ile hız kazanırken Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile kesin sonuca ulaşmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra bağımsızlıklarını ya da özerkliklerini kazanmaya başlayan Balkan uluslarının zaman içerisinde güçlenip örgütlenerek Osmanlı'ya karşı başlattığı Balkan Savaşları ile bu güzel topraklar kaybedilirken açılan yaralar I. Dünya Savaşı ile daha da derinleşecektir.

19. yüzyıl ve 20. yüzyıl Balkanların siyasi yapılanmasında büyük değişimleri beraberinde getirirken bu değişimlerden sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda en çok Türk milleti etkilenmiştir. Aydınlar üzerinde büyük iz bırakan ve üzerine yüzlerce eser vücuda getirilen bu savaşlar incelememizde de detaylı olarak ele alınmakta, sebepleri ve sonuçları uzun uzun anlatılmaktadır.

1.3.1. Kırım Savaşı

Osmanlı kuvvetleri ile Rus ordusu arasında gerçekleşen 1853-1954 Kırım Savaşı Türk tarihi açısından oldukça önemlidir. Balkanlar üzerine inceleme yapan pek çok tarihçi, Osmanlı'nın Balkanlarda kuvvet kaybetmesini ve milliyetçi ayaklanmaların temelini kazılmasını Kırım Savaşı sonucunda yaşanan olaylara bağlamaktadır.

19. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı açısından büyük mücadelelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Osmanlı'nın zayıflama sürecinden yıkılma sürecine girmesi, 1853 Kavalalı Mehmet Ali Paşa bunalımıyla iyice netleşmiş ve bu durumu yakından takip eden Rusya'nın Osmanlı'ya kendi sözünü geçirmekten ziyade topraklarını hâkimiyeti altına geçirmeyi hedeflemiştir. "Kutsal Yerler Sorunu"³ bahanesiyle Osmanlı'ya karşı açtığı

Sırbistan, Karadağ ve Hersek isyanlarında bu ulusların yanında yer almış, Balkanlardaki Slavları Türk hâkimiyetinden çıkararak kendi gücü altına almak için yoğun çaba sarf etmiştir.

³ 1853 yılında Kudüs'te Katolik-Ortodoks çatışması Rus-Osmanlı gerginliğine sebep olarak Kırım Savaşı'na bir bahane teşkil etmiştir: "Kudüs, her üç semâvî dinde de (Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yahudilik) kutsal bir şehirdir. Hazret-i İsa ile ilgili yerlerin ve bu yerlerdeki hizmetlerin paylaşılması üzerinde Ortodoks ve Katolik mezheplerinin eskiden beri rekabeti vardır. Bu devirde rekabet, bir düşmanlık hâlini almıştır. Ortodokslar'ı Rusya, Katolikler'i ise Fransa desteklemektedir. Bâb-ı Âlî, her iki mezhebe karşı tarafsız davranmaya çalışmakta, ancak, çok mutaassıp bir adam olan ve Tanzimat Türkiye'sini yıkmak isteyen Çar I. Nikola, Ortodokslar'a haksız muamele edildiğini ileri sürmektedir. Bu sebeple, İstanbul'a fevkalâde bir büyük elçi göndermek lüzumuna inanmıştır. Bu büyükelçi, Prens Mençikof'tur. Finlandiya umumî valisi, bahriye nazırı ve büyük-amiral olan Prens Mençikof'tur. Finlandiya umumî valisi, bahriye nazırı ve büyük-amiral olan Prens Mençikof, bu hava içinde, 28 şubat 1853'te İstanbul'a gelmiştir.

savaş ile Osmanlı ordusu mağlup olmuş ve Devlet-i Aliyye'nin yıkılış süreci hızlanmıştır. 3 Temmuz'da Rusya, 35.000 asker ve 72 topla, bir Türk eyaleti olan Romanya'yı işgal eder. Bu işgalin bir savaş ilanı olmadığı, bütün Avrupa Devletlerine tebliğ edilir. Osmanlı, Ortodoks haklarını tanıdığı zaman Ruslar, Romanya'yı boşaltacaktır. Fakat bir yandan da İngiltere ile hayalleri Osmanlı'yı paylaşmaktadır. Avusturya İmparatoru ve Prusya Krallığı İstanbul ve Petersburg'a kendi hakemliklerinde bir konferans toplayarak savaşın önlenmesi teklifinde bulununca Rusya, bu teklifi geri çevirmez. Reşit Paşa ise Rusya'ya nazaran bu teklife soğuk yaklaşım savaşı kararı verir:

“29 Eylülde bu karar, irâde-i seniye'ye iktirân etti ve 4 Ekim 1853'te Rusya'ya harb ilân olduğunu, bütün başkentlere bildirildi.

Bu müddet içinde Tuna boyuna ve Kafkasya'da, her iki devlet yığınak yapmıştı. Serdâr-ı Ekrem Müşir Ömer Paşa'nın kumandasındaki Tuna ordusunda, Prens Gorçakof'un 152.000 askerine karşılık 133.000 Türk askeri vardı. Kafkasya'da Müşir Abdülkerim Nâdir Paşa'nın kumandasındaki 150.000 kişi, Muraviev'in kumandasındaki 160.000 Rus askerinin karşısındaydı. İyi Türk birlikleri Tuna boyunda olup, Kafkasya cephesindekilerin ancak bir kısmın modern kısmı yetiştirilebilmiş ve teçhiz olunmuştu. Tunus ve Mısır valileri de, istenen birlikleri yollamışlardı. Ancak Rusya'nın tedricen Türk cephelerine getirebileceği ihtiyat asker sayısı, Türkler'in sağlayabileceği rakamdan çok daha üstündü”(Öztuna, 1963, s. 9-10).

23 Ekim 1853'te Türk askerinin harekete geçmesiyle savaş başlar. Ruslar 300 asker kaybeder, 27 Ekim'de Ömer Paşa, Vidin'den doğuya doğru hareket eder. Romanya'yı geçerek Kalafat'ı işgal eder. 5 Kasım'da Olteçina'da, Bükreş'in güneydoğusuna ve

---

(...) Prens Mençikof'un İstanbul'a gelmesi üzerine hâriciye nazırı Fuad Paşa istifa etti. Rifat Paşa, onun yerine getirildi. III. Napoléon da, muhalifleri olan kralcıları elde etmek için, Katolik siyaseti güdüyordu. Bâb-ı Âlî'yi, Katolikler aleyhine Ruslar'a tâviz vermemesi için sıkıştırıyordu. İki ateş arasında kalan Bâb-ı Âlî, Hristiyan Kutsal Makamları'nın Müslümanlarca da kutsal olduğunu, bundan böyle bu makamlardaki hizmetlerin Katolik ve Ortodokslar'ca değil Müslümanlar'ca ifa edilmesine karar verdi. Sultan Mecid bu mealde bir ferman yayınladı. Paris ve Petersburg, şaşırıldı. Çar ve Mençikof, fena halde kızdı. I. Nikola, Türkiye için meşhur 'hasta adam' tâbirini ilk defa kullanarak, İngiltere'ye Osmanlı imparatorluğunu paylaşma teklifinde bulundu. Rusya'nın Akdeniz'e ineneğinden ürken İngiltere, bu gizli teklifi Bâb-ı Âlî'ye bildirmekle yetindi. 10 martta huzûr-ı hümayûna kabûl edilen Mençikof, padişahın da yüz bulmayınca, Bâb-ı Âlî'ye 5 gün içinde kabûl veya reddedilmesi isteğiyle bir ultiमतom verdi. Reddi hâlinde savaşı göze alacağı tabii olan bu ultiमतoma göre Türkiye, Makaamât-ı Mübâreke'de Ortodokslar'a takaddüm hakkı tanıyacaktı. Bâb-ı Âlî, 5 günün sonunda, 10 mayısta, Rifat Paşa eliyle Prens Mençikof'a cevap verdi. Türk imparatorluğundaki Ortodokslar'ın durumunun Fâtihten Kanunî'nin fermanları ile belirtildiği, bu fermanların hükümleri dışına çıkılmıyacağı bildiriliyor, yani ultiमतom reddediliyordu. Savaş demek olan bu kararı 43 kişilik fevkalâde bir meclis, Sadrâzam'ın başkanlığında, tek muhalife karşı 42 leyle almıştı. 21 mayısta Prens Mençikof, yanına Rusya'nın İstanbul'daki bütün büyükelçilik mensuplarını alarak, Türkiye'den ayrıldı. İki imparatorluk arasında siyasi münasebetler kesilmişti.

Bir Ortaçağ hükümdarı derecesinde mağrur olan I. Nikola, ultiमतomun reddedildiğini öğrendiği zaman: 'Sultan'ın elini yanağımda hissediyorum' diyerek savaşa karar verdi”(Öztuna, 1963, s. 7-8)

Tutrakan'ın karşı yakasına geçen Ömer Paşa, General Dannenberg'in kolordusunu bozguna uğrattır. Zor bir mücadele süreci geçirdikten sonra 1.200 ölü ve binlerce yaralı ile Ruslar bozgun vererek Bükreş'e kaçar. Kafkas Cephesi'nde Abdülkerim Nâdir Paşa Şeyh Şamil'in desteğine rağmen başarılı olamadığından dolayı Abdülkerim Nâdir Paşa'nın yerini Ahmed Paşa alır. 30 Kasım 1853'te Karadeniz donanması başkumandanı Amiral Nahımov, Osman Paşa'nın kumandasında Sinop'ta bulunan Türk filosunu basar. Bu baskında bütün Türk filosu batırılarak büyük zayıflık verilir. 2 000 küsur Türk şehit olurken 3 Türk subayı ve 125 er Ruslar'a esir düşer, hatta yaralanan Osman Paşa da bu esirler arasındadır. Rusların kaybı ise 34 ölü ve 230 yaralıdan ibarettir. Üstelik Sinop şehri de büyük hasara uğramış, 2 500 ev oturulamayacak şekilde Rus bombardımanından zarar görürken halktan ölenler de olmuştur (Öztuna, 1963,s. 10).

Ardından 5 Ocak 1854 tarihinde Romanya Tuna boyu Kalafat yakınlarında Çatana'da Ömer Paşa'nın kurmay başkanı Ferik Nâzır Ahmet Paşa, Rusları mağlup eder. Bu bozgunun intikamını almak için harekete geçen Ruslar, 5 günlük büyük bir taarruza başlar fakat muvaffak olamayarak Bükreş'e çekilir. Bu esnada da Prens Gorçakof'un yerini Mareşal Paskieviç almıştır. 27 Şubat 1854'te III. Napoleon, Çar'dan savaşa son verilmesini istese de galip konumuna gelmeden bu durumu kabul etmez. Çar ise Fransızlar'ın ve İngilizler'in Hristiyanlara ihanet ederek Türklerin tarafına geçtiklerini duyurur. III. Napoleon İngiltere'yi Ruslara karşı savaşa çağırmasıyla diplomatik ilişkiler kopma noktasına gelir. 12 Mart 1854 İstanbul Antlaşması ile Osmanlı, İngiltere ve Fransa müttefik olur. 27 Mart 1854'te resmen harp ilanı verir. Ruslar ise müttefikler yetişmeden Osmanlı'ya olabildiğince zarar vermek peşine düşerek Dobruca'yı işgal eder. Bu kargaşa ortamından yararlanmak isteyen Yunanistan ise Tesalya ve Epir'i Osmanlı'dan koparmak maksadıyla Rus desteğini alarak çetecilik faaliyetleriyle huzursuzluk çıkartmaya, katliamlar yapmaya başlar. Bâb-ı Âlî'nin diplomatik çabaları, Fuad Paşa'nın Yenişehir ve Epir'e yönelik stratejisiyle huzursuzluğun önüne geçilmeye çalışılır. Müttefik devletlerle birlikte başarı kazanan Osmanlılar; Rusya'ya ve Rusya'nın desteklediği Yunan Hükûmeti'ne büyük zarar verir. Bu savaşta müttefiklerle birlikte Rusya'ya karşı başarı kazanılan önemli safhalar şu şekilde sıralandırılabilir:

- Oltenitsa Muharebesi: 2-11 Kasım 1853

- Sinop Baskını: 30 Kasım 1853
- Silistre Kuşatması: 14 Nisan-23 Haziran 1854
- Alma Muharebesi: 20 Eylül 1854
- Balaklava Muharebesi: 25 Ekim 1854
- Inkerman Muharebeleri: 26 Ekim ve 5 Kasım 1854
- Gözleve Muharebesi: 17 Şubat 1855
- Sivastopol Kuşatması: 24 Eylül 1854-9 Eylül 1855
- Kars Kuşatması: 16 Haziran-25 Kasım 1855⁴.

1854'te biten bu savaş sonucu imzalanacak olan antlaşmayla Romanya'nın tam bağımsızlığına giden yolu açacak, Eflak ve Boğdan özerkliği kabul edilecektir (1859'da Fransa ve Rusya'nın desteği ile birleşecektir). 30 Mart 1856 tarihli Paris Antlaşması sonucu Avrupa'nın siyasi çehresinde kayda değer değişiklikler olurken Osmanlı da önemli kazanımlar elde etmiştir:

“Ruslar, Kars'ı boşaltıp Türkiye'ye, Müttefikler de Kırım'ı boşaltıp Rusya'ya iade edeceklerdir. Türk topraklarında bulunan Müttefik kuvvetleri, en kısa zamanda Türkiye'den ayrılacaktır. Rusya, Güney Besarabya'yı (Türkçe: Bucak), merkezi İsmail'le beraber, Türkiye'nin Boğdan (Moldavya) prensliğine bırakacak ve bu suretle Tuna deltasından çekilecektir. Rusya, Türkiye'ye ait olan Romen prensliklerine (Türkçe: Memleketeyn) hiçbir şekilde müdahale edemeyecektir. Karadeniz, tamamen tarafsız hâle gelecektir. Muahedenin en önemli maddesi budur. Reşid ve Âli Paşalar'ın Türkiye'ye kazandırdıkları diplomatik zafer, bu maddede mündemictir. Zira Karadeniz'in tarafsızlaştırılması, yani bu denizde savaş gemisi ve tersane bulundurmamak mecburiyeti Türkiye için tamamen zararsız olduğu halde Rusya için yıkımdır. Şöyle ki: Türkiye, Boğazlar'da ve Marmara'da donanma bulunduracağı için, icabında bir iki saat içinde donanmasını Karadeniz'e çıkarır. Rusya ise, Karadeniz'de hiçbir savaş gemisi bulunduramayacak, binaenaleyh Karadeniz'de gerçek ve mutlak üstünlük, Türk donanmasında olacaktır. Karadeniz'deki Rus donanması, Baltık Denizi'ne nakledilecek ve bir daha asla Boğazlar'dan geçip Karadeniz'e intikal edemeyecektir. Böylece muahede yürürlükte kaldığı müddetçe, Rusya'nın Türkiye'yi denizden tehdit etmesi tamamen imkânsız hâle getirilmiştir. Üstelik Rusya, Karadeniz üzerindeki tersanelerini de yıkacağı için, Paris Muahedesi bozulsa bile, bu denizde Rusya'nın tersane kurup yeniden donanma inşası, senelere mütevakkıf zor ve bahalı bir iş olacaktır” (Öztuna, 1963,s. 20-21).

Kırım Savaşı'nın Balkanlar açısından önemi; Romanya'nın (Eflak ve Boğdan) bağımsızlığına giden süreçte önemli bir basamak olmasıdır:

“Kırım savaşı (1853-1856) Romanya için önemli bir olaydı. Haziran 1853'te Çar birlikleri Boğdan'a girince, olayı diplomasiyle çözemeyen Osmanlı devleti, Rusya'ya savaş açtı. İngiltere ve Fransa'nın da Osmanlı yanında yer almasıyla Çar birlikleri, sınır gerisine çekilmek zorunda kaldı. 30 Mart 1856'da Paris Antlaşmasıyla Eflak ve Boğdan'ın birleşmesi onaylanmıştır” (Akman, 2006, s. 68).

⁴ Bu savaşlara dair ayrıntılı bilgi için bakınız: Öztuna, 1963,s. 12-18.

Ağustos 1857’de Eflak ve Boğdan’ın birleşme yanlıları kazanır. III. Napoleon’un girişimleriyle 1858’in Mayıs tarihinde yedi büyük devletin temsilcileri Paris’te konferansa katılarak Eflak ile Boğdan’ın birleşmesini onaylar. Paris Antlaşması şartları gereğince 6 Aralık 1861’de Eflak ve Moldovya’da Osmanlı himayesinde, Prens Cuza tarafından hükûmet kurma yetkisi tanınır. Romanya Osmanlı himayesinde iç işlerinde serbest bırakılır. Romanya meclisi, Belçika Kralının kardeşi Leopod’u Romanya prensi olarak seçer. Fakat Leopod kabul etmeyince Fransa’nın baskısıyla Şarl bu makama seçilerek 1866’da İstanbul’a gelip I. Abdülmecid’e sadakatini sunar. Sultan, onun prensliğini Osmanlı idaresini tanıması ve asker sayısının 30.000 askeri geçmemesi şartıyla kabul edilir (Akman, 2006, s. 68).

Kırım Savaşı’nın Osmanlı adına siyasi ve askeri alanlar dışında sosyal hayata dair büyük getirileri mevcuttur. Türkiye’nin ilk telgraf ve demiryolu hatları Kırım Savaşı zamanında kurulur, Islahat Fermanı bugünlerde ilan edilir. 18 Şubat 1856 tarihinde Islahat Fermanı’nı Avrupa Devletlerine duyurulmasıyla Osmanlı tebaası durumundaki azınlıklar için önemli kararlar alınır:

“Islahat Fermanı da, Tanzimat gibi, dış kaynaklı olup, Kırım Savaşı’nın bağlaşıkların isteklerini karşılamak üzere hazırlanmış ve bu yüzden barış antlaşmasının içine alınmıştır. Belge, Tanzimat Fermanı’ndaki temel haklar güvencesine eşitlik esasını eklemekte ve 20 noktada Hristiyanlarla Müslümanlar arasında eşitlik sağlamayı amaçlamaktadır. 1856-1876 yılları arasında Islahat Fermanı’na dayanan yabancı devletler, Osmanlı devletinin içişlerine daha çok karışmaya başlayacaktır. Eflak ile Boğdan’ın birleşmesi ve Sırbistan’a verilen ayrıcalıkların artırılması bunun tipik örnekleri olmuştur” (Şenel, 2006, s. 403).

Kırım Savaşı’nın sonuçları lehimize olsa da Osmanlı’nın yıkılışına engel olamamış, bu savaştan yenik ayrılan Ruslar, Panislawizm ile Balkan uluslarını kışkırtarak bu düzlemde çıkan isyanları desteklemiş ve yetinmeyerek 93 Harbi’ni başlatmışlardır.

Her ne kadar Balkan topraklarında cereyan eden bir savaş olmasa da Panortodokizm’in bitmesine ve Panislawizmin başlamasına sebep teşkil etmesi konusunda Kırım Savaşı’nın Balkanlar’ın dağılışına gidilen süreçteki rolü büyüktür.

1.3.2. Panislawizm

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Osmanlı’nın toprakları oldukça küçülmüştür. Rusya Kırım ve Kafkasları ele geçirirken Sırbistan özerkliğini kazanmış, Yunanistan bağımsız olurken Romanya da özerk bir prenslik kurmuştur. Anadolu’dan Adriyatik’e, Balkanların orta kesimlerinden Kuzey Afrika’da Libya’ya, Akdeniz’de Girit ve

Kıbrıs'tan Mısır ve Arabistan'a kadar geniş bir coğrafyaya sahip olsa da gücü gitgide azalmaya başlamıştır (Şenel, 2006, s. 404).

19. yüzyıldan itibaren Rusya'nın Panislavizm hareketi Balkan topraklarında hızla yayılır, Avusturya ile çıkar çatışması içerisine düşer. Panislavizm aslı politik hüviyetine Kırım Harbi'nden sonra kavuşur. İngiltere, Fransa, Avusturya gibi büyük devletlerin geliştirdikleri yeni Balkan politikalarını etkisiz hale getirmek için Rusya, Panislavizm politikasına sarılır. Kırım Harbi'nden sonra imzalanan Paris Antlaşması'nın kendi aleyhlerine olduğunu iddia eden Ruslar, bu tarihten sonra Panislavizmi ön plana çıkarmaya başlar (Kocabaş, 1986, s. 55-56). 1856'dan sonra Bulgar, Sırp, Karadağ ve Hersek İhtilallerinde artış olur:

Bu artış, Rusya ve Balkanlarda gelişen Panislavizm ceryanı ile orantılı idi. Yeni ortaya çıkan Almanya'da 'Alman Birliği', İtalya'da 'İtalyan Birliği' çalışmalarının bu sırada artması, İslavları da etkilemiş bir 'İslav Birliği'nden bahsedilmeye başlanmıştı. 'Rus vatanperverleri Mukaddes Roma'nın mutaassıp Ortodoksları Lehistan'ın mahvedilmesini alkışlamışlar, Lehliler aleyhindeki muharebelere ehli salib muharebesi istiyor, Osmanlı hâkimiyetinde bulunan bütün İslav kardeşlerini kurtarmaya çalışıyorlardı. Avrupa'da İslav İttihadı 'Panislavizm' şeklinde zuhur etti" (Kocabaş, 1986, s. 112).

Kırım Harbi'nden sonra Panislavizmin romantik devri kapanmış, politik devri başlar. Panislavizm politikasının yayılıp güçlenmesi için Ruslar sosyal ve kültürel faaliyetlere girer. Panislavist aydınlar kültürel propaganda yarışına girerek Rusya üniversitelerinde Panislavizmin benimsenmesi için gençlere yönelik eğitici çalışmalarda bulunulur (Kocabaş, 1986, s. 113-115). 1875'te Bosna Hersek ve Karadağ Ayaklanmaları da bu kargaşa ortamında doğar. 1876'da Büyük Bulgar İsyanı başlar ki bu isyanın asıl sebebinin Panislavizm propagandası olduğudur:

"1876 Bulgar isyanının gerçek suçlusu, Panislavist komiteleri idi. İsyanın çıkmasına ve onlar sebep olmuşlardı. Bu isyan üzerine, İngiliz hükümeti tarafından tahkik için görevlendirilen Mr. Baring'in raporunda şunlar yer alıyor: ' (Ayaklanmanın) başlıca tahrikçileri dışarıdan getirmiştir. Dış tahrikler olmasaydı ayaklanma çıkmayacaktı; fakat bunların kendi ihtilalci ve Panislavist fikirleriyle halkı ne dereceye kadar endokrine ettiklerini söylemek kolay değildir. Papazlar ve öğretmenler ihtilalci eğitime muhtemelen en fazla kulak verenlerdi. Çorbacıardan bazıları da işe karıştırılmıştı. Fakat saygıdeğer Bulgarların çoğunluğunun buna fiilen katıldığını inanmıyorum. Köylüler, Türkler kendilerini öldürecek diye aldatılarak köyleri boşaltmışlardır; küçük kasabalar halkı tehditle ve sınırdışı yardım vaatleriyle ayaklanmaya iştirak ettirilmişlerdi. İhtilal iyi planlanmış fakat sefilane uygulanmıştır. Halkın kalbi açıkça bunlarla değildir. İsyancılar masum Türkleri öldürtmek ve diğer isyan hareketlerinde bulunmakla hata ettiler. Fakat fiilen kendilerine karşı hücum geçildiği zaman gösterdikleri direnme, direnme sözüne aylık değildi" (Kocabaş, 1986, s. 132).

Bu kanlı isyanda Türk halkına büyük zarar verilmiştir. Balkanlarda peş peşe çıkan isyanlar arasında Hersek İsyanı⁵ da oldukça önemlidir:

“1875 Temmuzunda Hersek'in Nevesin Kazasında patlak veren ayaklanma, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderi üzerinde çok büyük sonuçlar doğurdu. Bosna-Hersek Ayaklanması olarak da bilinen bu ayaklanmanın önemli sonuçlarından biri de Sırbistan ve Karadağ'ın tabi buldukları Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmeleri idi” (Aydın, 2004, s. 141).

Hersek isyanıyla başlayan kaos bir savaşa dönüşür. Hersek Hristiyanlarını destekleyen Sırbistan 30 Haziranda Babıali'ye karşı savaş kararı alır. Hemen ardından güney Slav birliğinin temini konusunda Sırbistan ile rekabet halinde bulunan Karadağ da savaşa girer. Sırp'lar Bosna'ya girerken, Karadağ askerleri de Hersek'i istila etmesiyle Bosna-Hersek Ayaklanması'yla açılan ve aşağı yukarı bir yıldan beri devam eden büyük devletlerin "Doğu Sorunu" yeni bir safhaya girmiştir:

“Savaş, Sırp ve Karadağ kuvvetlerinin saldırılarıyla başladı. Emekli Rus generali Chernaev'in idaresinde bulunan Sırp kuvvetleri Morava ve Timok vadilerinden geçerek Bulgaristan'ı istila etmek ve bu esnada Bosna ve Hersek yönünde son kuvvetlerle harekete geçmek amacıyla Vidin, Niş ve Yenipazar istikametinde harekete geçtiler. Ancak Temmuzun sonlarına gelindiğinde Sırp ordusu, hemen hemen bütün cephelerde yenilerek geri çekildi ve Knazevaç (Knjazevac) ve Zayçar (Zajecar) gibi yerler Osmanlı kuvvetlerinin eline geçti. İlk yenilgiler sonrası Prens Milan, hükümetine ateşkes için teklifte bulduysa da bu talebi kabul görmedi ve kararından caydırıldı. Türk kuvvetlerinin başarıları karşısında Sırp'lar artık kendi topraklarını koruma stratejisi içine girdiler. Sırp kuvvetleri bu stratejik mücadele ile daha başarılı olduysa da Ağustosun ortalarında gerilemeye başladılar. Şimdi Sırbistan bir ateşkes yapmaya razı oldu ve savaşı durdurmak için Avrupa devletlerinin desteğini almaya çalıştı” (Aydın, 2004, s. 147).

Bu savaş İngiltere'nin çıkarlarına yönelik bir tehlike arz etmektedir. Bu sebeple İngilizler Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı'ya savaş açmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Aynı zamanda Osmanlı ordusunun başarılı mücadelesi ve bir aylık ateşkesin bitmesinin

⁵ Osmanlı Hükümeti'nin yanlış politikası sebebiyle Hersek İsyanı uluslararası bir soruna dönüşerek Sırbistan ve Karadağ'ın savaşa girmesine sebebiyet vermiştir: “Hersek isyanının çıkışından sonra Rusya, Avusturya ve Almanya hükümetleri arasında görüşmeler başlamıştı. Yapılan görüşmeler sonunda, işe fiilen müdahale edilmemesi kararlaştırıldı. Bununla beraber, Hersek isyanının gerekli kuvvetler gönderilerek bir an önce bastırılması için Babıali'ye birlikte öneride bulundular. Aynı zamanda söz konusu hükümetler Karadağ Prensiği'ne de tarafsızlığını koruması ve asileri teşvik etmemesini yolunda tebligatta bulundular. Ancak, bu teşebbüslerin gösterişten ibaret olduğunu söylenebilir. Osmanlı Hükümeti isyanı daha başlangıcında kuvvet kullanarak hemen bastıracağı yerde, kamuoyunu endişeye düşürmemek, kan dökülmesini önlemek ve Karadağ aleyhine düşmanca bir tasavvuru olduğu kanısını uyandırmamak gibi nedenlerle, bu yola gitmemiştir. Önce asilere nasihatçiler göndererek şikâyetlerinin tespitine ve isteklerinin göz önüne alınacağına dair vaatlerde bulunmuştu. Bu yöntemden olumlu bir sonuç alamayınca da bir taraftan Viyana Hükümeti'ne başvurarak Dalmaçyalıların asilere yaptıkları yardımların önlenmesi amacıyla bu devletin sınırlarında önlemler almasını, diğer taraftan da büyük devletlere başvurup, Karadağ ve Sırp prensliklerinin asilere yaptıkları yardımların durdurulması için, nüfuzlarını kullanmalarını istemiştir. Böylece isyanın uluslararası bir nitelik kazandırılması yolunda istemeyerek de olsa ilk adımlar atılmıştır” (Çakmak, 2003, s. 253).

ardından yeniden taarruza başlaması üzerine Rusya, 31 Ekim 1876'da Osmanlı'nın savaşı durdurmasını, Sırbistan ile yeni bir ateşkes antlaşması imzalamasını vurgulayan bir ultiatom yayınlamıştır. Avrupa devletlerinin yakından takip ettiği ve müdahalede bulunduğu bu savaşla “Doğu Sorunu”⁶ oldukça kritik bir noktaya gelir:

“Sonuçta; İngiltere'nin 4 Kasım'da önerdiği teklifler, Büyük devletlerin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki çıkarlarını karşı karşıya getiren Balkan krizinin yeni bir safhasını oluşturdu. Balkan krizinin bu safhasında, 23 Aralıkta toplanan İstanbul Konferansı da Büyük devletlerin çıkarlarını uzlaştıramadı. Aksine, İstanbul Konferansı Büyük devletlerin rekabetini ve çıkar mücadelesine neden olacak yeni gelişmelere zemin hazırladı. Bunun en yakın göstergesi ise 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı oldu. Böylece Bosna- Hersek ayaklanması ile başlayan Osmanlı-Sırp, Karadağ savaşlarıyla gelişen Balkan krizi, İngiltere'nin "Doğu Politikası" üzerinde önemli bir etki yapmakla beraber Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hazırlayan ve Avrupa düzeni ve kuvvetler dengesine yeni bir şekil veren şartları ortaya çıkarmıştır”(Aydın, 2004, s. 163)

Osmanlı, Rus ultiatomunu kabul eder, ancak harbin mağlubuymuşçasına sunulan ağır şartlar sebebiyle İstanbul'da toplanan barış konferansı (23 Aralık 1876 Tersane Konferansı) sonuçsuz kalır⁷. Başta İngiltere olmak üzere Avrupa barış kararında ısrarcıdır, nitekim 3 Mart 1877 tarihli Londra Protokolü'nü Osmanlı'ya imzalatmaya uğraşsa da bu kararlar reddolunur.

Osmanlı'ya karşı çıkan 1875 Hersek ayaklanmasından sonra bir diğer ayaklanma da 1878 Bosna-Hersek Ayaklanması'dır. Avusturya'nın ilhakına karşı ortaya çıkacak olan bu isyana dair çok fazla belge bulunmadığını söyleyen Kemal H. Karpat, söz konusu ayaklanmanın oldukça önemli olduğunu belirterek Osmanlı'nın yıllardan beri süregelen “İslamcılık” politikasına balta vurulduğunu, Panislavizmin de bu isyandan sonra önemini yitirdiğini dile getirmektedir:

⁶ Balkanlarla ilgili olarak Avrupa devletlerinin farklı planları vardı ve bunu “Doğu Sorunu” olarak adlandırırılar. “Doğu sorunu”, “Üç İmparator Birliği”, “Üçlü İttifak” ve “Üçlü İtilaf” için bakınız: Tuncer, 2010, s. 30-37.

⁷ Bu konferans sonucu Rusya, Doğu Sorunu'nda tek başına hareket etmeye başlayacak ve 93 Harbi'nin temelleri bugünlerde atılacaktır: “1876'da Avrupa Büyük Devletleri'ni bir araya getiren İstanbul Konferansı, bir taraftan 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşlarının yakın nedenlerinden biri olurken, diğer taraftan Avrupalı devletlerin en önemli diplomasi konularından biri oldu. İstanbul Konferansı'nın belki de en fazla dikkat çeken tarafı, İngiltere'nin “Doğu Politikası”nın iki yönde gelişmesi idi: İngiltere hükümetinin İngiliz çıkarları açısından gerekli gördüğü Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne dayanan Türk yanlısı geleneksel politikası ile anti-Türk görüşleri ile bilinen konferanstaki İngiliz temsilcisi Salisbury'nin şahsında kendini gösteren, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşımını ve Rusya ile uzlaşmasını öngören Rus yanlısı politika. Bu ise, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı ‘Doğu Sorunu’ nun çözümünde tek başına hareket etmesine zemin hazırladı. Diğer taraftan konferans, özellikle 1876 Bulgaristan olaylarıyla başlayan İngiltere'nin geleneksel politikasındaki değişimin göstergesi oldu. Bu nedenle, İstanbul konferansı belki de en fazla Osmanlı Devleti'nin dış politikasını ve İngiltere ile olan ilişkilerini etkiledi. Sonuçta, konferansta hiçbir devletin desteğini alamayan Osmanlı hükümeti, toprakları üzerinde yapılan pazarlıkları seyretmekle yetindi” (Aydın, 2006, s. 10).

“Ayaklanmanın başlangıçtaki nedeni, çoğu bölgenin Slavca konuşan yerli halkı olan Balkan Müslümanlarına karşı Ruslar, Bulgarlar ve Sırp'lar tarafından uygulanan kitle halinde öldürme ve göçe zorlama eylemlerini de içeren acımasız uygulamalardır. Ancak ayaklanma, başlangıç aşamalarının hemen ardından daha geniş bir kapsam ve kendine özgü bir önem kazandı. Bosna-Hersek ayaklanması, yerli halkın dikkatlerinin sahip oldukları yerel özelliklerine ve etnik kökenlerine odaklanmasını sağladı ve ayrı bir kültürel grup olarak tanınma arayışlarındaki karalılıklarını güçlendirdi. Böylece, İslam inancını paylaşan bütün insanları kucaklayan evrensel Müslüman milleti kavramı, yerel etnik ve tarihsel kökenlere karşı artan ilgiyle zamanla zayıfladı. Sonuç olarak, ayaklanmadan sonra ‘Müslüman’ terimi, Bosna-Hersek’te tek bir evrensel siyasal kimliğin ifadesi olmak yerine yerli nüfusun bir bölümünün farklı kültürel ve dinsel özelliklerini belirtmek üzere kullanılmaya başladı. Rusya’nın Hristiyan Ortodoksları kendi etkisi altına almak için evrenselci bir siyasal kavram haline dönüştürdüğü Pan-Slavizm de önemini yitirdi”(Karpas, 2004, s. 156-157).

Rusların Slavlara dair düşünceleri ise hız kaybetmeyecek, Balkan topraklarına dair olan hayallerini 93 Harbi ile gerçekleştirmeye çalışacaklardır. Nitekim 93 Harbi’ni müteakiben imzalanan Berlin Antlaşması Osmanlı’daki çoğulcu etnik-dinsel düzene son verecek, Pan-Slavizmin ve Pan-Ortodoksluğun siyasal varlık nedenlerini ortadan kaldıracaktır (Karpas, 2004, s. 226).

1.3.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)

Panislavizm politikasını kullanarak bitmek tükenmek bilmeyen bir mücadele içinde bulunan Rusya ile 19. yüzyılın son çeyreğinde yeni bir savaş gündeme gelir.⁸ 93 Harbi adıyla da bilinen Kafkaslar ve Tuna’da⁹ olmak üzere iki cephe ile binlerce kilometreye yayılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı’nın kudretini derinden sarsacaktır.

⁸ Rusya bu savaşın temellerini daha önceden atmaya başlamıştır, özellikle Birinci Üç İmparatorlar Birliği ile Peşte Antlaşması 93 Harbi tehlikesini haber vermektedir: “Ancak Rusya’nın 1870’lerden sonra, içinde Sırp azınlığı olan Osmanlı devletinin parçalanmasını hızlandırmak ve 1871’de Alman ulusal birliğinin kurulmuş olmasıyla Avrupa’nın ortasında ortaya çıkan ve Balkanlara doğru genişleme eğiliminde olan Pancermen blokuna karşı bir Panslav bloğu ile denge kurmak amacıyla izlediği Panslavist politika, 19. yüzyılın diğer bir Osmanlı-Rus çatışmasını ortaya çıkarmış ve devletin Balkan topraklarını tam anlamıyla parçalamıştır. Rusya’nın hazır hale getirdiği ortamda vergi meselesi nedeniyle, Hersek halkının 1875 yılında ayaklanması bunun başlangıcı olarak görülür. Bu savaşta Osmanlı devletinin ağır bir yenilgiye uğramasının nedeni ise, önceki Osmanlı-Rus çatışmalarının aksine, bu kez Rusya, Almanya ve Avusturya’nın birlikte hareket etmeleri ve Osmanlıya karşı ortak bir politika izlemeleridir. Üç devletin Osmanlı devletine karşı ortak hareket etmelerinin nedeni ise, 1872 yılında Birinci Üç İmparatorlar Birliği’nin kurulmuş olmasıdır.

1875 yılında Hersek halkının ayaklanması üzerine, adı geçen üç devlet, Osmanlı devletine, bölgede reform yapılması konusunda baskıda bulundular. Baskının başarısız olması üzerine Rusya ile Avusturya, Peşte’de 1877 yılında bir antlaşma yaptılar. Peşte Antlaşması’na göre, Rusya Avusturya’yı Bosna ve Hersek’te, Avusturya da Rusya’yı Balkanların öteki bölgelerinde serbest bırakıyorlardı. Ancak, Rusya Balkanlar’da tek ve büyük bir Slav devleti kurmayacaktı. İşte bu antlaşmanın hemen arkasından Osmanlı-Rus Savaşı çıkmıştır” (Şenel, 2006, s. 404).

⁹ Savaşın Rumeli Cephesi incelememiz açısından oldukça önemlidir: “Batı harekât alanını teşkil eden bu bölge, Balkan yarımadasının doğu kesimini kapsar. Bu bölgenin kuzey kısmı Tuna nehriyle baştanbaşa örtülüdür. Doğusunda Karadeniz, güneyinde İstanbul Boğazı, Marmara denizi, Çanakkale Boğazı, Lagos

Osmanlı üzerine uzun zamandır savaş planları yapan Rusya, 19 Nisan 1877’de, Babîâli’ye karşı aldığı harp kararı ile bu düşüncelerini uygulamaya koymaya başlamıştır. Rusya’nın bu kararı alma sebebi; Babîâli’nin, Avrupa’nın öğütlerine saygı göstermemesi, Hristiyanların durumunu düzeltmek için kendisine önerilmiş olan önlemleri yerine getireceğine ilişkin güven vermemesi, Balkanlar’daki kargaşa ortamının Rusya’nın çıkarlarını zedelemesidir (Tuncer, 2010, s. 13). Osmanlı’nın artık “kendi ayakları üzerinde duramadığı” Avrupa devletlerince kabul edilerek kendilerine bağımlı olduğu Rusya’nın bu açıklamasıyla somutlaştırılır. Rusya’nın bu savaştaki esas amacı Balkanlardaki Slav nüfusu kendi hâkimiyeti altına almak, İstanbul ve Boğazlar’a yaklaşmak, aynı zamanda Kars, Ardahan ve Erzurum’u ele geçirerek Karadeniz’de güçlenmektir. Savaş öncesi Rusya Balkan devletlerini müttefik olarak istememiş, savaşın kısa süreceğine ve Osmanlı’nın mağlup olacağına inanmıştır. Savaş için uygun ortamı hazırlayan Rusya; 23 Nisan 1877’de Osmanlı ile olan diplomatik ilişkilerini keserek 24 Nisan 1877’de Osmanlı’ya savaş açtığını resmen ilan eder. İki aylık bir süre zarfında gerekli savaş hazırlıklarını tamamlayan sonra Rusya, 17 Temmuz 1877’de I. Şıpka Muharebesi ile Osmanlı’yla Kafkaslar ve Balkanları bir alev topuna dönüştürecek büyük bir mücadele içerisine girer. Savaşta her iki taraftan da yüzbinlerce asker hayatını kaybeder, özellikle Osmanlı ordusu büyük zayıflık verir¹⁰. Savaşa damgasını vuran olaylar Rumeli Cephesi’nde yaşanır ki Osmanlı’nın Plevne’deki direnişi, Gazi Osman Paşa’nın başarılı savunması tarih sayfalarına altın harflerle yazılır. Nitekim Plevne direnişi Rusya’nın Balkan devletlerini de yanına almasına sebep olur.¹¹ Sırbistan’ı ve

---

körfezine kadar Ege denizi, batısında Rodop dağları, Batı Balkan dağları, ve Sırbiya (Sırbistan ve Yugoslavya)’nın doğu sınır çizgileri ile çevrilidir.

(...) Bu bölge, Romanya, harpte asıl harekâtın cereyan ettiği Tuna vilâyeti ve Edirne olarak 3 bölge hâlinde etüt edecektir (Keskin, 2000, s. 1). Rumeli Cephesi’nde Romanya Bölgesi, Tuna Vilâyeti ve Edirne Vilâyeti olmak üzere üç bölümde gerçekleşen muharebelere Osmanlı ordusu büyük kahramanlık göstermiştir. Rumeli Cephesi’nde gerçekleşen mücadeleler şu şekildedir: Birinci Şıpka Muharebesi (17 Temmuz 1877), Birinci Plevne Muharebesi (19 Temmuz 1877), İkinci Plevne Muharebesi (30 Temmuz 1877), İkinci Şıpka Muharebesi, Üçüncü Plevne Muharebesi (7 Eylül 1877), Huruç Harekâtı (10 Aralık 1877) (Keskin, 2000, s. 29-39).

¹⁰ Kafkas Cephesi’ne dair bazı rakamlara ulaşmak mümkünse de binlerce askerin kaybedildiği Rumeli Cephesi’nin rakamları tam olarak belirlenmemektedir: “Harbin süresi içinde 4 ncü Ordu Kafkas Cephesi’ne toplam 144.778 asker sokmuş, bunun 33.557’si esir, 5330’u şehit, 11.300’ü hasta ve yaralılarından, hastanede ölenler ile 6189’u kaçak olmak üzere 56.376 zayıflık vermiştir.

Aynı süre içinde Ruslar, cepheye toplam olarak 172.825 asker sokmuş, bunun % 22’sini (38.100) gerek muharebede, gerek hastalık ve soğuk nedeniyle kaybetmiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde Rumeli Cephesi’nde Türk ve Rus ordularının zayıflığı hakkında kesin rakamlar bilinmemektedir” (Keskin, 2000, s. 58).

¹¹ Plevne’deki mücadeleler oldukça önemlidir; çünkü savaşın sonucunu da Plevne’nin düşmesi belirleyecektir. Gazi Osman Paşa her ne kadar orduyu başarıyla komuta ederek güçlü bir direniş gösterse

Yunanistan'ı savaşa dâhil edemese de Romanya'yı müttefik yapmayı başarır. 31 Ağustos'ta Rus müttefiki Romanya kıtaları, Bulgaristan'ı işgal eder, Romanya'dan birkaç ay sonra nihayet Sırbistan ve Karadağ da savaşa girer. Balkan topraklarında büyük kayıp verilerek Niş, Pirot, Antivari ele geçirilir:

“Sırlar, 14 Aralık'ta; Karadağlılar da, Ocak 1878'de silaha sarıldı. Sırbistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilân ettiği zaman, Avusturya, Sırlara, Bosna'da herhangi bir harekâta bulunmamaları için uyarıda bulunmuş ve Niş'e yönelmelerini önermişti. Böylece, Niş, 10 Ocak 1878'de düştü. Sırlar, ayrıca, Pirot'u; Karadağlılar da Antivari'yi almayı başardı. Tuna'da Romenler, Lom Palanka'ya girdi. Ruslar tarafından ele geçirilen yerlerde, Bulgarlar da silahlandırılarak, bunların savaşa katılmaları sağlandı. Hatta Yunanistan'ın bile savaş hazırlıklarına başladığı görülmüştü. Ocak 1878'de, Yunan orduları Teselya sınırını geçmiş; Büyük Güçler duruma müdahale edince, kendini tümüyle yalnızlığa itilmiş bulan Yunanistan, bir deniz ablukasını önleyebilmek üzere, ordularını geri çekilmek zorunda kalmıştı.

Ruslar, 4 Ocak'ta Sofya'yı aldı; Balkanlarda Veysel Paşa, 20.000 askeriyle birlikte 9 Ocak'ta Ruslara teslim oldu. Süleyman Paşa güçleri de Tatar Pazarcık'ta hezimetle uğradıktan sonra, Çar Nikola, 26 Ocak'ta Edirne'ye girdi” (Tuncer, 2010, s.14).

Rusların Balkanları geçerek Edirne'ye kadar gelmesi sonucu Osmanlı Hükûmeti ateşkes istemeye mecbur kalır. Osmanlı Avrupa'da 195.000 ve Asya'da 35.000 kilometre kale toprak kaybeder. 93 Harbi'nde yaşananlar bir “felaket” olarak nitelendirilir, hatta bu felaketin yankıları yüzyıllar sonrasına dahi tesir edecektir:

“19. yüzyılın ikinci yarısı, özellikle son çeyreği Balkan Türklüğünün kaderi açısından insanın hayalgücünü zorlayan felaketler getirmiştir. Buna en acı örnek üzerine ne kadar ağıt yakılsa, ne kadar destan yazılsa azdır denilebilecek 93 Harbidir. Öncesi ve sonrasıyla Osmanlı tarihinin en acı olayları 93 Harbinde düğümlenmiş veya 93 Harbinin acı olaylarından kaynaklanmıştır denilebilir” (Şahin, 1988, s. 34).

---

de Plevne'nin düşmesine engel olamamıştır: “Plevne'nin düşmesinden sonra artık harbin sonucu iyice anlaşıldı. Plevne'nin düşmesinden sonra Rusların bu cephede ki ordusu serbest kalmış ve Rus ileri harekâtına imkân sağlanmıştır. Rus Başkomutanlığı Sofya üzerinden Meriç Ovasına kolayca inmeyi ve Edirne'yi alıp İstanbul'u işgal etmeyi plânlamıştı. Bunun için Balkan dağlarını aşmak gerekiyordu” (Keskin, 2000, s. 38). Rusların genel bir taaruzla geçmesiyle Şakir Paşa Tümeni Kımarlı Geçidi'ni terk ederek Sofya'ya çekilir ve Somat Geçidi'ni tutar. 16 Aralık 1877'de Sırlar da savaşa dâhil olunca Ruslar daha da güçlenir ve 5 Ocak'ta Şıpka Boğazı'na Rus ve Sırp kuvvetleri birlikte saldırır. 10 Ocak'ta Sırlar Niş'i, Karadağ Ordusu Bar limanını işgal eder. Şıpka'nın düşmesiyle ordunun kalanı Meriç'in güneyine inerek Edirne'nin kuzeyinde bir savunma hattı kurar ve ordu karargâhı Filibe'nin güneyine alınır. Ruslar 14 Ocak'ta Yeni Zağra, Çırpan, Tatarpazarcık'ı, 16 Ocak'ta Tırnova'yı, 17 Ocak'ta Filibe'yi, 19 Ocak'ta Cesir Mustafa Paşa'yı ele geçirir. 19 Ocak 1878'de Osmanlı mütareke heyeti Kızanlık'taki Rus Başkomutanlık karargâhına gelmesiyle ateşkes görüşmeleri başlar. Fakat Ruslar görüşme yanlısı değildir, bu sebeple Edirne'ye kadar ilerlemeyi sürdürürler ve hatta 20 Ocak 1878'de Edirne'yi ele geçirirler. Bu olayların ardından 31 Ocak'ta Edirne Mütarekesi imzalanmasına rağmen Ruslar ilerlemeye devam etmiştir. Rus Komutanı Nikolayeviç Osmanlı ordusunun daha zor bir mütarekeyle karşılaşması için ordusuna hareket emri verir ve Ruslar 5 Şubat'ta Silivri'ye, 6 Şubat'ta Çatalca'ya girerler. Nihayet 7 Şubat 1878'de Ayastefanos (Yeşilköy)'de başlayan görüşmelerle Rusların ilerleyişi sonlandırılır (Keskin, 2000, s. 38-39).

Savaşın ağır kayıpları şehit düşen askerlerle ve elden çıkan topraklarla sınırlı değildir. Savaş sonucu binlerce kişi Balkan topraklarından göç etmek zorunda kalır¹². Balkanların büyük bir bölümünün kaybedilmesiyle bu topraklarda yaşayan Osmanlı tebaası Anadolu'ya yerleştirilir:

“93 Harbi olarak bilinen 1977-78 Osmanlı-Rus Harbi neticesinde Osmanlı-Rus Harbi neticesinde Osmanlı İmparatorluğu 513 yıldır yurt tuttuğu Balkan topraklarından 1 yıl hatta 7 ay içerisinde vaz geçerek İstanbul'a kapanmak zorunda kalıyordu. 513 yılın sonunda İmparatorluğun müslim ve gayrimüslim nüfus kaybı ise 5.5 milyon insandır. Bu nüfus kaybının yarıya yakınına Türkler oluşturuyordu. 93 Harbinin yarattığı bir yıllık çalkantının askeri ve siyasi neticelerinin doğurduğu vehamet bir tarafa, yüzbinlerce Türk'ün evini barkını, çiftini çubuğunu bırakarak rüzgârın önünde savrulan yapraklar gibi İstanbul'a ve Anadolu'ya akın etmesi hezimet ve fecaat halini alıyordu. 93 Harbi öncesinde, 1876 yılında Bulgaristan'daki toplam nüfusun 1.120.000'i Türk, 1.130.000'i ise Bulgarlardan oluşuyordu, üstelik, işlenilebilen toprakların %70'i, Türklerin elinde bulunuyordu. Bu rakamlar yaşanan sosyal felâketlerin gerçek boyutlarını gözler önüne sermeye yetecek istatistikî ifadelerdir” (Şahin, 1988, s. 17)

93 Harbi ile yüzyıllar boyunca Türklerin vatan olan Balkanlardan kat'i bir şekilde geri çekiliş başlamıştır. Savaşın yıkıcı sonuçları imzalanacak barış antlaşmasıyla da pekişmiştir. Osmanlı askeri yenilince 31 Ocak 1878'de Edirne Ateşkes Antlaşması imzalanmış, devamında Osmanlı Devleti oldukça ağır hükümler içeren Ayastefanos Barış Antlaşması ile karşılaşmıştır. Antlaşmanın hükümlerine göre; kuzeyde Tuna

¹² Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları öncesi Rumeli'de karşılaştığı en büyük yenilgi olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde Anadolu'ya büyük bir göç hareketi olmuştur: “Bu savaşta Ruslar, Türkleri önce Rusya'ya göç ettirmek istemişler; daha sonra bundan vazgeçerek ortadan kaldırma yolunu tercih etmişlerdir. Bunun için toplu katliamlara girişmişler ve Türklerin korkup yaşadıkları toprakları terk etmelerini sağlamak amacıyla sivil halka yaptıkları vahşi saldırılarla ünlü olan Kazakların bu bölgeye yaklaştığı söylentisini çıkarmışlardır. Böylelikle, daha Ruslar bir bölgeye girmeden buradaki Türkler kaçmış ve çete savaşı yapacak kimse kalmayınca Rusların ilerlemesi daha da kolaylaşmıştır. Bir süre sonra, göçmenlerin bir kısmı köylerine geri dönmüş; ancak dönen göçmenler Rus ve Bulgar zulümleriyle karşılaşarak yeniden topraklarını terk etmişlerdir. Bölgenin Türklerden temizlenmesi, çoğunluğunu Slavların oluşturduğu bir Bulgaristan devletinin kurulmasını sağlamıştır.

Savaş sırasında bölgede yaşayan 500.000 kadar Rumeli Türkü katliam, açlık, soğuk ya da salgın hastalık sebebiyle ölmüş; 1.000.000 kadarı da yerlerinden sökülüp göçe zorlanmıştır. Bunların bir kısmı Osmanlı topraklarına yerleştirilmiş, geri kalanlar ise yaşadıkları bölgelere geri dönmüştür.

Osmanlı-Rus savaşı sırasında, yalnızca Rodoplarda yaşayan Türkler organize olarak direnmiş ve Batı Trakya bölgesinde ilk geçici Türk hükümetini kurmuşlardır. Bölgenin Bulgaristan'a bırakılmasını öngören Ayastefanos Antlaşmasını tanımamışlar; ayrıca topraklarına 100.000 civarında göçmenin sığındığını, Rusları ve Bulgarları topraklarına sokmayacaklarını ve kendilerini savunmak için silâhlı mücadeleye başlayacaklarını duyurmuşlardır. Osmanlı devletinden silâh ve cephaneye yardım istemişler, ancak bu istekleri yerine getirilmemiştir. Berlin Anlaşması ile Bulgaristan bir prenslik hâline getirilip sınırları Balkan sıradağlarına kadar geri çekilmiş ve Doğu Rumeli Vilâyeti kurulmuştur. Ancak bu vilâyetin Bulgaristan nüfuzuna girmesiyle Rodop hükümeti bu idareyi tanımamış; Doğu Rumeli 1886 İstanbul Konferansıyla Bulgaristan idaresine girmesine rağmen Kırcaali ve Rodop Osmanlı devletine bağlı kalmıştır” (Nalbantlar, 2005, s. 7-8). Osmanlı-Rus Harbi neticesinde göç etmek zorunda kalan muhacirlerin sayısını McCarthy, 1. 253.500 kişi olarak gösterirken Nedim İpek ise açlık, hastalık ve katliamdan kurtularak göç etmek zorunda kalan 1.230.000 kişinin olduğunu söylemektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: J. McCarthy (1998) Ölüm ve Sürgün, Çev. Bilge Umar, İstanbul, İnkılap Kitapevi, s. 105 ve Nedim İpek (1999) Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 174.

Nehri, doğuda Karadeniz, güneyde Ege Denizi ve batıda Arnavutluk'a dayanan sınırları oldukça geniş ve özerk bir Bulgaristan Prenslığı kurulacaktır. Romanya, Karadağ ve Sırbistan bağımsızlığını kazanacak, Rusya Kars, Ardahan, Batum, Eleşkirt ve Beyazıt'a hâkim olacaktır. Osmanlı Girit, Tesalya ve Arnavutluk'ta yapacağı reformlar konusunda Rusya'ya danışacaktır. Ancak bu madde Osmanlı'nın iç işlerine yabancı bir devletin karışması anlamına gelmekte ve Ayastefanos Barış Antlaşması Rus politikasının iki temel eğilimini yansıtmaktadır:

“Bu antlaşma, bir yandan, mümkün olduğu kadar çok sayıda Slav ülkesinin özgürlüğüne kavuşturulmasından yana olan Slavistleri tatmin etmekte; öte yandan da, Avusturya'yı Balkan yarımadasından kovmayı ve Boğazlar üzerine kendi egemenliğini kurmayı amaçlayan geleneksel Rus politikasıyla uyum arz etmekteydi” (Tuncer, 2010, s. 17).

Ayastefanos ile Rusya'nın “Doğu Sorunu”nu kendi çıkarları doğrultusunda çözmüş olması Balkan halklarını özellikle Sırbistan, Romanya ve Yunanistan'ı memnun etmemiştir. Bosna-Hersek'te Rusya-Avusturya denetiminde reform yapılması ile ilgili olan madde ise Avusturya ve İngiltere'nin tepkisini çekmiştir. Avusturya'nın Balkanlardaki çıkarlarını dikkate almayarak, Peşte Antlaşması'nı çiğneyerek hareket eden Rusya, İngiltere ve Avusturya'dan sert bir karşılık alır. Nitekim bu devletlerin tepkisi işe yarar ve Ayastefanos yürürlüğe girmez, devamında 13 Temmuz 1878'de Osmanlı ve Rusya arasında Berlin Barış Antlaşması¹³ imzalanır. Bu antlaşma ile Bulgaristan'ın sınırları daraltılırken Bosna-Hersek Avusturya'nın işgal ve yönetimine

¹³ Berlin Antlaşması'nın hükümleri şu şekildedir: “13 Haziran-13 Temmuz 1878 tarihlerinde toplanan Berlin Kongresi'nin sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması uyarınca; Sırbistan'ın bağımsızlığı tanınmış, Sırbistan'a Niş vilayetinden başka, Bulgaristan'ın güneydoğusunda bazı topraklar verilmişti. Ancak, Sırbistan, Yenipazar Sancağı'nın kendisi ile Karadağ arasında paylaşılmayarak, Bosna ve Hersek ile birlikte Avusturya'ya verilmesinden büyük düş kırıklığına uğramıştı.

Karadağ'ın bağımsızlığı tanınmıştı.

Romanya, bağımsız bir devlet olarak tanınmış; Besarabya'yı Rusya'ya terk etmeyi ve bunun karşılığında, Dobruca'yı almayı kabul etmişti.

Yunanistan, Osmanlı Devleti'nden Girit, Tesalya ve Epir'i istemiş olmasına karşın, bu yerler kendisine verilmemişti.

Büyük Bulgaristan, bu üç bölgeye ayrılmıştı: Birinci bölgede, Osmanlı egemenliği altında, özerk ve Babiâli'ye vergi veren bir Bulgaristan Prenslığı kurulmuştu. Bulgaristan Prenslığı, ancak dokuz ay süreyle Rusya tarafından yönetilecekti. İkinci bölge, ‘Doğu Rumeli’ ismiyle Osmanlı Devleti'ne bırakıldı. Doğu Rumeli, Padişah tarafından atanan bir Hristiyan vali tarafından yönetilecekti. Üçüncü bölge Makedonya olup, reform yapmak koşuluyla, Osmanlı Devleti'ne kalmıştı.

Bosna ve Hersek, Avusturya tarafından işgal edilip yönetilecek; ancak, bu iki eyalet, Osmanlı egemenliği altına bırakılacaktı. Avusturya, ayrıca, Yenipazar Sancağı'nda da askerî güç buldurmaya çalışacaktı.

Rusya; Kars, Ardahan ve Batum kentlerini koruyacak, Batum'da askerî tesisler buldurmaya çalışacak, Doğu Beyazıt'ı ise Osmanlı Devleti'ne geri verilecekti.

İngiltere, Kıbrıs'a yerleşecek; İran'a da Hatur bölgesi verilecekti.

Boğazlar konusunda yeni maddeler konulmamış; 1856 ve 1871 Antlaşmaları hükümlerinin yürürlükte olacağı belirtilmişti” (Tuncer, 2010, s.18-19).

bırakılır. Ayastefanos'ta olduğu gibi Romanya; Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlık hükümleri aynen korunurken Rusya; Doğu Anadolu'da Eleşkirt ve Beyazıt'ı Osmanlı Devleti'ne geri verilir. Antlaşma yürürlüğe girmese de "Ayastefanos Bulgaristan"ı Bulgarların dış politika gayesi olacak ve dış politikadaki adımlarını artık bu gayeyle atacaklardır (Şenel, 2006, s. 405). Berlin Barış Antlaşması da Balkan uluslarını memnun etmeyecektir. Antlaşma bu topraklarda bir denge sağlansa da ulusların bağımsızlık mücadelelerine engel olamayacaktır:

"Berlin Antlaşması'nın en önemli eksiklerinden biri, hiç kuşkusuz, Sırbistan'ın haklı istemlerinin göz ardı edilmiş olmasıydı. Bulgaristan'da büyük düş kırıklığı yaşanırken, Sırbistan ile Bulgaristan arasında da düşmanlık tohumları atılmıştı. Romanya ise, Siliste'yi ele geçirememiş olmasından ötürü memnun kalmamıştı.

1878 yılında Balkanlar'a getirilen çözümlerin kalıcı olamamasının nedeni; bulunan çözümlerin, Büyük Güçlerin ve özellikle de, Avusturya ile İngiltere'nin işine gelecek biçimde belirlenmiş olmasıydı. Büyük Güçler arasındaki dengeyi sağlama kaygısı egemendi. Rusya, başarılı fakat maliyeti yüksek olan bir savaşı yürütülmüş; ancak, bu sonucunda sağlandığı yaraları, öteki devletlerle paylaşmak zorunda bırakılmıştı. Rusya'nın hoşnutsuzluğunun bir başka nedeni de, Almanya Başbakanı Bismarck'tan ümit ettiği desteği sağlayamamış olmasıydı. Oysa, Bismarck, Rusya'ya çok büyük bir hizmet yapmış olduğu görüşündeydi. Berlin Antlaşması'nın sonucunda, Avusturya ile Rusya arasında olması muhtemel bir ayrılık giderilmiş ve Almanya'nı, her iki devletle olan ilişkileri de zarar görmemişti.

Rusya'nın, belki de, Almanya yerine, Avusturya'ya kızgınlık duyması daha mantıklı olabilirdi, çünkü Avusturya-Macaristan, Osmanlı-Rus savaşında tarafsızlık politikası izlemesine karşın, iki Osmanlı eyaleti işgal etmiş ve böylelikle, bir buçuk milyon Slav, büyük ölçüde Slav olmayan bir devletin denetimi altına girmişti" (Tuncer, 2010, s. 20-21)

Berlin Antlaşması ile Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgali; Güney Slavlarının ve Sırbistan'ın politikasına ters düşer¹⁴.

Osmanlı'nın parçalanma sürecinde önemli bir halka olan bu antlaşma, Avrupa tarihi açısından da oldukça önemlidir; İngiltere ve Avusturya artık Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruma politikasını bırakmış, bunun yerine Almanya-Osmanlı yaklaşması başlamıştır. 93 Harbi'nin neticeleri Osmanlı'nın çağın hızına ayak uyduramadığını da ispatlar; maliyeden ulaşım hizmetlerine, sağlık hizmetlerinden eğitim durumuna kadar bütün kurumlarda bilinçsizliğin, ihmalkârlığın ve bilgisizliğin hâkim olduğunu açık bir şekilde ortaya koyar (Şahin, 1988, s. 45).

¹⁴ Avusturya Dışişleri Bakanı Andrassy, Rusya'nın küçük Balkan devletlerine yönelik tutumundan cesaretlenerek Sırbistan'ı kendi etki alanlarına almak istemiştir. Andrassy'nin Berlin Antlaşması'ndan sonra Balkanlara yönelik politikası şu şekildedir: "Andrassy'nin Berlin Antlaşması'ndan sonraki politikası; bir yandan, Balkanlar'ın batı yakasında Avusturya'nın etkisini yaymaya ve Ege'ye giden yolu açık tutmaya çalışmak; öte yandan da, Rusya'nın, Osmanlı Devleti'ni ya da Bulgaristan'ı 'yutmasını' önlemek ve Almanya ile bir savunma ittifakı akdetmek olmuştur" (Tuncer, 2010, s. 22).

Osmanlı, Rusya'ya karşı kahramanca savaşa da sonuç aleyhine olmuştur. Rusya ise büyük kazançlar elde etmiştir¹⁵. Balkan topraklarında Osmanlı'nın hâkimiyeti büyük ölçüde azalmış, Balkan Savaşları öncesi bu topraklardan Anadolu'ya büyük bir göç hareketi meydana gelmiştir.

1. 3. 4. Girit Sorunu ve 1897 Türk-Yunan Savaşı (Tesalya Harbi)

19. yüzyılda Rusya'dan sonra en çok mücadelede bulunulan diğer bir devlet de Yunanistan'dır. Dış politikada en büyük hedefleri olan “Megalo İdea” ülküsü çerçevesinde Büyük Yunanistan'ı kurma hayalinde olan Yunanlılar, 19. yüzyıldan günümüze kadar Türkler için sorun teşkil eden uluslardan biri olacaktır.

Yunanlılar, 18. yüzyıldan itibaren “Etniki Heteria” Cemiyeti önderliğinde isyanlara başlayarak adımlarını “Megalo İdea” hayalleri doğrultusunda atar. Bu isyan hareketi zaman geçtikçe büyüyerek Mora'dan Eğriboz, Sisam, Girit, Atina ve Makedonya dolaylarına sıçramıştır. Nitekim Yunanlılar'ın çıkardığı bu karışıklıklar işe yaramış ve 13 Ocak 1822'de tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmişlerdir. 16 Kasım 1829 tarihine gelindiğinde Londra Protokolü ile Mora ve Siklat Adaları'nda Rusya, İngiltere ve Fransa'nın yardımıyla bir devlet konumuna ulaşırlar. 3 Şubat 1830'da büyük devletler Krallık Protokolü'nü imzalayarak Yunanistan'ın bağımsızlığını resmen tanımış olur. Ardından 1832'de Rusya, İngiltere ve Fransa'nın hamiliğini üstlenmesiyle Sisam Adası'na da özerklik tanınır. Bu devletlerden aldığı güçle gerek alenen, gerek gizli bir şekilde faaliyetlerine devam eden Yunan halkı Girit, Ege Adaları ve Epir'i

¹⁵ Berlin Kongresi sonrasında Rusya gibi, İngiltere'nin çabaları sonucunda Yunanistan da önemli imtiyazlar elde edecek, Osmanlı hak etmediği bir antlaşmayla karşı karşıya kalacaktır: “İngiltere'nin gayretleri ile Berlin Kongresi'ne katılan o tarihteki Yunan Hariciye Nâzırı Deliyai ve Berlin sefiri Rangabe Yunanlılara meskun bütün toprakların Yunanistan'a verilmesi gerektiğini belirtmiş, Girit, Teselya ve Epir'in tümü ile Yunanistan'a terkinde ısrar etmişlerdi. Ancak Osmanlı delegeleri bu isteklerin tümünü karşı çıkmış, İngiltere ise Girit'in Yunanistan'a verilmesine muhalefette bulunmuştu. Fakat bununla birlikte 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'nın ilgili maddesince Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a bir kısım toprak terk etmesine kongreye katılan devletlerce karar verilmişti. Yunanistan'a terkin istenen yerler arasında bulunan Teselya gayet verimli toprakları olan ve büyük bir istihkâm halinde olup askeri açıdan son derece ehemmiyet arz eden bir durum arz etmekteydi. Nüfus bakımından ise sadece Hristiyanlardan meydana gelmeyip Müslüman, Yahudi ve sair din ve cinsten kimseleri de bünyesinde barındırmaktaydı.

(...) Üç yıl gibi uzun bir süre devam eden ve İngiltere'nin siyasi baskısı yanında bir dizi müzakere ve diplomatik mücadeleden sora nihayet bir dizi müzakere ve diplomatik mücadeleden sonra nihayet 24 Mayıs 1881'de İstanbul Konferansı'nda varılan kararlar, 1877/1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki tarafsızlığının adeta bir mükâfatı olmak üzere, Epir cihetinde Narda/Narta ve bütün Teselya Yunanistan'a terk olunmuştu. Böyle bir karar neticesi 13.500 kilometre karelik bir toprağı kendine bırakılması ise Yunanistan'ı yeni arayışlar içerisine sevk etmişti” (Hülagü, 2001, s. 209-210). Bu kongrenin Yunanistan lehine olan sonuçları onu daha da hırslandıracak ve Tesalya Savaşı'nı başlatmasına sebep olacaktır.

istediğini pervasızca haykırır. Hatta 1853-1856 Osmanlı-Rus Harbi'nin yarattığı kargaşadan faydalanarak Epir ve Tesalya İsyanlarını başlatır, Tırhala ve Yanya'da katliamlar yapar. 29 Mayıs 1864 tarihine gelindiğinde İngiltere tarafından Ege Adaları Yunanistan'a hediye edilir ve gittikçe güçlenen Yunanistan bu sefer Girit'e gözünü diker. 1866 Girit İsyanı da bu gayenin bir sonucudur. Rusya'nın teşvikiyle ve Fransa'nın desteğiyle "Girit Sorunu" bir "Avrupa Sorunu" haline gelince büyük devletler, sorunu kendi çıkarları doğrultusunda barış yoluyla çözmek ister. 9 Ocak 1869'da Paris'te yapılan toplantıda büyük devletlerin kararıyla Osmanlı'nın istekleri kabul edilir ve Yunanlılar bir süreliğine de olsa etkisiz bırakılır, ancak bu durum da geçici olacaktır. 93 Harbi sonucu Berlin Antlaşması'yla Yunan hududu üzerinde değişiklikler yapılması zorunluluğu ortaya çıkar; fakat ikili görüşmelerde Osmanlı muvaffak olamaz. Osmanlı'nın aldığı ağır mağlubiyeti fırsat bilerek problemleri bir ortam yaratan Yunanlılar; 1881'de Tesalya ve Narda'ya sahip olur. Fakat aldıklarıyla yetinmeyecekler, Osmanlı'nın en zor günlerinde Girit sorununu yeniden canlandıracaklardır:

"Bu arada Fransızların 1881'de Tunus Eyaletini işgal etmesi, İngilizlerin Mısır'ı istila etmeleri, Doğu Rumeli'nin 1885'te Bulgaristan'a verilmesi sonucunda Yunan milliyetçiliği ve Megalo İdea'sı yeniden canlanmıştı. Bunun üzerine 1888'de Girit Ayaklanması yeniden alevlendi. Büyük Devletler tekrar araya girdiler ve Girit'e asker çıkardılar. Babıali çaresiz kalarak 28 Aralık 1896'da Büyük Devletlerin isteklerini kabul etti. Bir yıl sonra Ocak 1897'de Girit olayları bir kez daha alevlendi. Ancak Büyük Devletlerin engel olması nedeniyle Osmanlı Hükümeti adaya takviye kuvvetleri gönderemedi.

Böylece Girit'in geleceği Büyük Devletlerin eline bırakılmış oldu.

Girit'teki durum bu surette olumsuz olarak Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişirken, Yunanistan'da kıskırtılmış olan halk Girit'in ilhacında ısrar ediyordu. Yunanistan Hükümeti bundan yararlanarak bir taraftan Girit'e asker gönderiyor, bir taraftan ordusunu seferber ederek Tesalya'da sığınak yapıyordu" (Süer, 1982, s. 4-5).

Yunanlılar Girit'i alabilmek amacıyla bir savaş ortamı yaratmak için vargücüyle uğraşmıştır. Osmanlı da bu yıllarda Ermeni olayları ile uğraşarak siyasi ve ekonomik açıdan zor bir süreç geçirmektedir. Yunanlıların hazırladığı savaş için en uygun zamandır, ayrıca çıkacak bir savaşta Arnavutluk, Makedonya ve Epir'deki Rumların da kendilerini destekleyeceğini ve ayaklanma çıkaracaklarını düşünmektedir. Bu koşullarda başlayan 18 Nisan 1897'de başlayarak bir ay süren Türk-Yunan Harbi'nde kahramanca savaşan asker, Yunan ordusunu mağlup edecektir. Savaş, Balkan toprakları üzerinde geniş bir alana yayılmış, kara muharebelerinde Tesalya ve Epir iki temel alanını teşkil etmektedir. Özellikle Tesalya bölgesi muharebeleri savaşın ağırlık

noktasını teşkil ederek Osmanlı'nın askeri başarılarına sahne olur. Bu muharebelerin tarihleri ve gerçekleştiği bölgeler şu şekildedir:

“Osmanlı Devleti'nin Olimpos dağı eteklerinden Moça'ya kadar müdafaa hattı teşkil ettiği Teselya bölgesinde meydana gelen muharebelerin başlıcalarını: Milona Geçidi (18 Nisan 1897) ve Deliler köyünün Zaptı (23 Nisan 1897), Tırnova'nın işgali (24 Nisan 1897), Yenişehir'in işgali (25 Nisan 1897), Dışkata ve Leftekarya cihetleri ile Kavala kıyılarında cereyan eden olaylar, Tırhala'nın işgali (26 Nisan 1897), Birinci Velestin Muharebesi (29-30 Nisan 1897), Çatalca Muharebesi (5-6 Mayıs 1897), İkinci Velestin Muharebesi (5-6 Mayıs 1897), Dömeke Meydan Muharebesi (17-20 Mayıs 1897) ve Ermiye'nin Zaptı (16-21 Mayıs 1897) teşkil etmiştir.

Yanya merkez olmak üzere Narda nehrinin batı sahili boyunca bir müdafaa hattının vücuda getirildiği Epir bölgesinde meydana gelen kara muharebeleri gerek coğrafi şartların ve gerekse Yunan donanmasının tehdidi neticesi sınırlı kalmıştır. Bu bölgedeki muharebelerin başlıcaları ise: Narda Topçu Muharebesi (18 Nisan 1897), Beşpişkar ve Halazmana Muharebeleri, Loros ve Plaka'nın İstirdadı ile Preveze Savunması (22 Nisan-2 Mayıs 1897), Gribova, Sarako ve Çayağzı Muharebeleri (3-17 Mayıs 1897) olmuştur” (Hülagü, 2001, s. 101-102)

8 Nisan 1897'de Milona geçidinde başlayan mücadeleyi Osmanlı ordusu kazanır. Osmanlı adına pek çok savaşa katılmış, büyük yararlılıklar göstermiş Abdüleznel Paşa'nın¹⁶ şehadeti de burada gerçekleşir:

“Abdüleznel Paşa'nın şehadeti gelişigüzel bir ölüm değildi. Yaşına göre Abdüleznel Paşa'nın gösterdiği kahramanlık ve cengaverlik benzerine az rastlanılanlardı. Şehadetinden sonra muharebedeki gösterdiği kahramanlık harp muhabirleri tarafından mensup oldukları

¹⁶ Abdüleznel Paşa hakkında verilen biyografik bilgiler şöyledir: “Şanlı Türk Ordusunda 50 yıl şerefle görev yapmış olan Abdüleznel Paşa, 1831 yılında Konya'nın Hadım ilçesi köylerinin birinde doğdu. Çocuk yaşta İstanbul'a geldi. Henüz 16 yaşındayken er olarak orduya girdi. 10-12 yıl kadar Arabistan vilayetlerinde bulundu. Gösterdiği başarı ve gayretleriyle subay oldu. Alaylı bir subay olmasına rağmen kendisini çok iyi yetiştirmiş, bu arada, Kur'anı Kerim'i ezberden okuyabilecek kadar dinle de meşgul olabilmiş, bu nedenle 'Hafız' olarak da isimlendirilmiştir. Bu sebepten kendisine 'Hafız Abdüleznel Paşa' da denir. Birkaç kez de hacca gitmiştir. Bağnaz değildir. Fakat dini bütün bir Müslümandı. Çok yüce bir mayaya sahip oluşu, büyük meşakatlere dayanıklılığı, çalışkanlığı ve hamiyetiyle bir süre sonra binbaşılığa yükseldi.

Kırım Savaşlarında kendini tanıttı. Karadağ ve Girit Ayaklanmalarında büyük yararlılıklar gösterdi. 1876 Sırbistan'a karşı yapılan hareketlerde özellikle, Aleksinaç Savaşı'nda her türlü takdirin üstünde cesaret ve fedakârlığı görüldü.

Plevne Savunması'nda kahramanlığı en parlak düzeye çıktı. Artık silahlı kuvvetlerin dışında da herkes O'nu kahraman olarak tanıdı. O kadar ki, Rusların Plevne'ye ilk hücumlarında en ziyade direnen ve düşmana en çok zayıt verdiren tabyalardan birisi, Binbaşı Abdüleznel'in komuta ettiği tabyaydı. Bu nedenle bu tabya (Hafız Bey Tabyası) olarak tarih sayfalarında isim almıştır.

Kahramanlığı, silah arkadaşlarına karşı muamelesi ve otoritesiyle üstlerinin saygıyla karışık sevgisini kazanmıştı. Üsteleri O'nunla iftihar ederdi.

(...) Bundan sonra, Anadolu'da, Hicaz'da daha birçok hizmetler gördü. 1887'de rütbesi tuğgeneralliğe yükseldi. Bu yükseliş, O'nun hakkıydı. Yukarıda da belirtildiği gibi, Harp Okulu'ndan mezun değildi, fakat kendi kendisini yetiştirmiş, okuma yazma ve her türlü bilgiyle üst düzeye yükselmişti. Özellikle, o evrenin askerlik sanatını çok iyi biliyordu. Cesurdu, kurşun yağmuru altında hiç korkmadan ateş hattına daldardı. Askerlerin daima önünde savaşır, onların kahramanlık duygularını kamçılardı” (Süer, 1982, s. 73-74). Yine bu savaşta büyük kahramanlıklar gösteren Komutan Celal Paşa da Abdüleznel Paşa'nın şehadetinden 3 gün sonra Tırpan Sırtları civarında şehit düşmüş, Abdüleznel Paşa ile birlikte bu savaşın kahramanları olarak tarihe geçmiştir (Süer, 1982, s. 77-78).

gazetelere ivedilikle intikal ettirilmişti. Özellikle Londra’da çıkmakta olan Daily News (Dayli nüvs) gazetesi mübarek şehidin kahramanlık sahnesini ‘Bir Osmanlı Kahramanı’ başlığı altında okuyucularına çok etkili bir şekilde nakl etmişti” (Süer, 1982, s. 25)

Bu mücadelenin kazanılmasında Abdüzel Paşa’nın şehadetini gören birliklerin galeyana gelerek düşmana kin ve öfke ile saldırmalarının rolü büyüktür. 25 Nisan 1897’de Yenişehir, 28 Nisan’da da Tırhala ele geçirilir. Yunan ordusu ardarada gelen mağlubiyetlerin ardından Dömeke’ye doğru çekilirken Edhem Paşa kumandasındaki birlikler ilerlemeye devam eder. Velestin’in alınmasından sonra 8 Mayıs’ta önemli bir liman kenti olan Volos (Golos) zapt olunur. Devamında Dömeke’de bir muharebe olur ve savaşın sonucu belirlenir. 17 Mayıs 1897 tarihinde Dömeke Muharebesi Osmanlı’nın zaferiyle sonuçlanır. Tesalya sahrasındaki bu zaferlerin mimari Türk ordusu ve onu başarıyla kumanda eden Gazi Edhem Paşa’dır:

“Emrindeki Osmanlı kuvvetleri ile Yunanistan’a karşı savaş ilan edilmesinin (17 Nisan 1897) ertesi günü Milonu’yu (18 Nisan 1897), 25 Nisan’da Yenişehir’i 26 Nisan’da Tırhala’yı ve 17 Mayıs’ta Dömeke’yi fethetti. Dömeke Meydan Muharebesi’nde Yunan kuvvetlerini büyük bir bozguna uğrattı. Bu başarısından dolayı **Dömeke Kahramanı** ve **Gazi** diye anıldı. Kumanda ettiği Osmanlı kuvvetleri ile Alman kurmayların **altı ayda geçemez** diye rapor verdikleri Termopil Geçidi’ni 24 saatte aşarak Atina yolunu açtı. Savaşın başından beri kazandığı muzaferiyetlere ilavete gösterdiği sadakat ve cesaretiden dolayı **Gazi** ünvanına layık görüldü ve Padişah’ı bir ihsanı olarak kendisine Murassa İmtiyaz Nişanı verildi. Ayrıca birinci rütbeden Osman Nişanı’nı ihraz etti” (Hülagü, 2001, s. 109).

Yunan ordusu dağılmış bir şekilde Lamia/Lamya’ya doğru çekilirken Osmanlı kuvvetleri onları takip etmeye devam eder. Avrupa da bu noktadan sonra savaşı durdurmaya yönelik diplomatik adımlar atmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinin işe müdahalesinden çekindiği için 19 Mayıs 1897’de Epir, 20 Mayıs 1897’de ise Tesalya Cephelerinde ateşkes imzalanır. 4 Aralık 1897’de ise İstanbul’da barış antlaşması yapılır: “Yunanistan bu yenilgiyi İngiltere’nin yardımlarıyla az bir zararla atlatır. Girit, bu antlaşmayla sözde Osmanlı Devleti’ne bağlı kalır ve imtiyazları da artırılır” (Duman, 2005, s. 25). Girit’e muhtariyet tanınması dışında, antlaşmanın diğer maddelerinden yola çıkılırsa Tesalya’nın Yunanistan’a bırakıldığı görülmüştür¹⁷.

¹⁷ Kesin Barış Antlaşması’nın hükümleri genel olarak Önbarış Antlaşması’nın hükümlerine istinaden hazırlanır. Önbarış Antlaşması’nda Yunanistan ile çizilen sınırın ayrıntıları şu şekilde verilir: “Osmanlı Hükümeti sınır tahsisinin eski hudut hattının ölçü alınarak çizilmesi görüşündeki ısrarından mezkur sebep ve endişelerinden dolayı vazgeçmiş, Büyük Devletlerin ileri sürdüğü, sınırın askeri açıdan tayini teklifini kabul etmesiyle hududun son şekli ortaya çıkmıştır. Buna göre 1 Temmuz 1897’de Erkân-ı Harbiye Binbaşlarından İzzet ve Yüzbaşlarından Rıza Beylerin memur edilerek Yunan murahhasları ile müzakere etmek suretiyle tayin ettikleri hudut hattı kısaca şöyledir: Lamia cihetinden ileri karakollarının bulunduğu mahalden başlayarak Otris silsilesi suyunun ayrılma hattından geçerek Osmanlı ordusunun büyük bir

Toprak kaybının dışında savaş, binlerce insanın ölümüne sebep olur. Şehit sayısına ve Yunan ordusunun verdiği zayiata Gazi Edhem Paşa'nın tuttuğu rapordan ulaşmak mümkündür: "Gazi Edhem Paşa tarafından takdim olunan bir raporda savaşın başlangıcından nihayetine kadar 1105 şehit, 3250 yaralı ve 63 neferin ise kayıp olduğu bildirilmiştir. Esir düşen ve daha sonra İstanbul'a iade olunan efradın sayısı ise toplam 202 kişidir"(Hülagü, 2001, s. 121-122). Ancak savaş meydanında zafer kazanılırken barış masasından mağlup kalkılacaktır. Girit Adası'na özerklik tanınmasından 1913 Balkan Savaşları sonrasında Yunanistan'ın hâkimiyeti altına girmesine kadar geçen süre zarfında bu adada yaşayan Türkler; çeşitli zulümlere, yağmalara ve göçe maruz kalacaktır:

"Nitekim 16 yıl sonra Balkan Harbi felaketinde stratejik önemi büyük olan ve şehit kanlarıyla alınan Girit Adası; onbinlerce Türk'ün bu kez yurtlarından sürülerek perişan olmasına neden olmuştur. Bu kadar büyük ve acıklı zayiata karşın bu güzel ada neticede kurtarılamamış ve Yunanistan'a bırakılmak zorunda kalmıştır" (Süer, 1982, s. 6)

Balkan devletlerince Türklere yapılan mezalim ve hakaretler ne ilk ne de son olacaktır¹⁸. Birkaç yıl sonra cereyan edecek daha büyük savaşlarla Osmanlı mağlup

---

bölümü sağ tarafının 35 kilometre doğusunda bulunan Gabirtoni tepesine kadar Agrafa dağlarının aşağı hattını takip ederek oradan Galumpalis vadisi ile İliadya köyü hizasına kadar kuzeye çıkarak bu noktadan itibaren Kastanpa, Kaynakyani, Selaki ile Ayayorgis ve Yorba'yı Yunan tarafına bırakmak üzere bunlardan müteşekkil hattı ve buradan Dönzi kasabasına kadar Zayarda ve Ardibsini ve Dönşo ile Karaneşa köyleri arasındaki sırtları takip ederek Mevrek ve Parta geçitlerini aşarak ve aralarındaki sırtları ve Kozbaka silsilesi aşağı hattını takiple Salamarya vadisine indikten sonra Çumanaleta sağındaki mevcut dere boyunu takiben mezkur tepeden hudut sona ermekle Osmanlı askerleri tarafından işgal hattında bulunan Kardiça mevkiinin 12 ve Tırhala'nın 20 kilometre uzağından geçerek ve şimdiye kadar işgal edilmemiş olan Kalabaka'yı Osmanlı ordusunun tasarrufuna bırakarak Rehnidibna köyü hududunun geçitlerinin tarafsız hale getirilmesi ve eşkıya takibi esnasında iki taraf müfrezelerinin hududun diğer cihetine katıyen girmemelerini ve hududun Osmanlı tarafında tarlaları bulunan köylülerin kendi arazisinde hasat edebilmeleri ve daha önce teati edilen diğer muahede sözleşmelerinin muteber ve geçerli bulunması şartları mukaveleye ilave edilmiştir" (Hülagü, 2001, s. 247-248). Çizilen bu hudut ile Tesalya, Yunanistan'a bırakılır ve hemen ardından bu toprakların tahliye edilmesi gündeme gelir. Daha fazla bilgi için bakınız: Hülagü, 2001, s. 248-258.

¹⁸ Türk-Yunan Savaşı öncesinde de Girit'te çıkarılan isyanlarda Yunanlılar, Türk köylerini basar, masum vatandaşları hunharca katleder: "Yunanistan önce Kandiye, sonra Hanya'da başlatılan isyanı resmen ve fiilen destekledi, bir Yunan filosu himayesinde 10.000 Yunan gönüllüsü adaya çıkarıldı. Bu kuvvetler, Türk köylerini ateşe verdiler. Kaçamayan Türkleri de vahşice öldürdüler. Bu durumda Büyük Devletler dahi bu vahşeti aşırı buldular. Bunu üzerine Avrupa devletlerinin bu duruma engel olmak isteyen müdahale önerisini Osmanlı Devleti kabul etti. İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya ve İtalya donanmaları Girit'i muhasara edip adadaki idareyi ele aldılar. Ancak Yunanlı asiller tecavüzlerini bundan sonra da devam ettirmek istedilerse de büyük devletlerin askerleri Girit Adası'nda mevcut şehirleri aralarında bölüşerek donanmadaki kuvvetleriyle bu vilayetleri fiilen işgal etti. Bu önlemlerle de uslanmayan asiller bu kez top ateşi açılarak katliamın devamına engel olundu. Büyük devletlerin harcadıkları bu emekler, Yunanlıların hoşuna gitmiyordu. Yunanistan Büyük Devletlerden umudunu yitirince kabaran ve kaynayan kamuoyunu ve özellikle Etniki Eteryay Gizli Cemiyeti'nin yoğun baskıları altında ne yapacağını şaşırıldı. Yunan Hükümeti bu meseleyi ancak bir harp çıkarmakla aşacağına inandı ve sorunu bu yolla çözmeye karar verdi" (Süer, 1982, s. 8).

olacak, Balkan topraklarını tamamen kaybedecek ve daha büyük ızdıraplara maruz kalacaktır.

1.4. 20. YÜZYILDA BALKANLAR

20. yüzyılda Balkanlarda yaşanan siyasi ve sosyal gelişmelerin başında Balkan Savaşları gelmektedir. Panislavizmin kök salarak gelişmesi dışında 19. Yüzyılın önemli siyasi gelişmelerinden olan “Avusturya’nın Bosna Hersek’i ilhaki”, “Makedonya Sorunu”, “Kiliseler Kanunu”, “Arnavutluk İsyanı”, “Osmanlı Devleti’ne Karşı Gruplaşmalar” Balkan Savaşlarının temelini hazırlayacaktır.

1.4.1. Avusturya’nın Bosna Hersek’i İlhaki

Berlin Antlaşması sonucu Avusturya Bosna Hersek’i tam olarak sınırlarına alamamış, Rusya hayal ettiği gibi büyük bir Slav Devleti kuramamıştır. Aynı zamanda bölgenin Avusturya denetimine girmesi Sırbistan’da milliyetçi duyguları harekete geçirmiştir. Berlin Antlaşması’nın yarattığı bu gerilim, Balkan bunalımlarının ve hatta I. Dünya Savaşı’nın da temelini oluşturacaktır.

Balkan topraklarında Berlin Antlaşması’yla kurulan devletlerle yeni bir dönem açılacak ve bu devletler yeni yeni sorunları doğuracaktır:

“Balkanlar’daki ‘ulusal’ teritoryal (ülkesel) devletler, 1878 Berlin Anlaşması’nın mekanizmalarıyla İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya tarafından yaratıldılar. Bu ulusların amacı, bütünüyle kendi çıkarlarına hizmet etmektir. Anlaşmanın yaptırımlara bağladığı düzenleme savaşın tümünü Osmanlı İmparatorluğu’nun paylaşılması sonucu ortaya çıkan ganimetlerin bölüşülmesi haline getirmek üzere planlanmıştı. Berlin Kongresi, Türklerin geleneksel koruyucusu durumundaki İngiltere’nin kurnazca göm yumması sonucu Rusya’nın Osmanlıları yıkıcı bir yenilgiye uğratmasının ardından toplandı. Ancak Rusya’nın ele geçirdiği bütün toprakları edinebilmesi düşünülemezdi. İtalya bile gecikmiş bir biçimde Osmanlı topraklarından büyük bir parça almak arzusu sergiliyordu. Dolayısıyla, Kongreye katılan devletler, bölgede ülkeye dayalı özerk ya da bağımsız ulus-devletin kurulmasını, ‘Doğu Sorunu’na, kendi aralarındaki rekabetin idaresi mümkün olmayacak bir hale gelmesini önleyecek akılcı bir çözüm olarak görüyorlardı”(Karpas, 2004, s. 8)

Avusturya, Osmanlı’ya dair izlediği siyaseti bu tarihten sonra değiştirmeye başlar. Öncesinde kendi menfaatleri adına Osmanlı’nın dağılmasını önleme yanlısı bir tutum sergilerken¹⁹ yıkılma ihtimalinin ne kadar yakın olduğunu fark edince Balkanlarda Slav

¹⁹Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya arasında güçlü bir çekişme olacaktır ve bugünlerden sonra I. Dünya Savaşı’nın safları belirlenmeye başlayacaktır: “Kuzeyden güneye inmek isteyen Rusya ile, batıdan doğuya ilerlemek isteyen Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti’nin Balkan toprakları üzerinde

Birliği'ni önleme adına çalışmalara başlar. Berlin Antlaşması'nın akabinde Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesiyle 1908 Bosna-Hersek bunalımı patlak verir ve Balkanlarda başlayan yangının harareti daha da artar: "Avusturya, hukuken yalnız askeri işgali altında bulundurduğu Bosna-Hersek'i aynı gün resmen topraklarına kattı. Bu tarihten sonra Bulgaristan, topraklarının genişlemesi, ordusunun büyüme ve gelişmesi yolunda yoğun uğraşlar verecektir" (Kabasakal, 1979, s. 8). Müslüman, Ortodoks ve Katoliklerden oluşan Bosna halkı millet olarak da çoğunlukla Slav'dan oluşmaktadır. Bosna halkı, Sırbistan ve Rusya ile yakınlaşmışken Avusturya'nın kontrolü altına girmeyi kabul etmez. Sırbistan ve Rusya da bu topraklara karşı olan ilgisini sürdürürken Avusturya'nın Berlin Antlaşması ile elde ettiği kazanımları hoş karşılamaz. Rusya ve Sırbistan Bosna'daki Slavları Avusturya'ya karşı kışkırtırken Osmanlı da buradaki Müslüman tebaayı ayaklandırma çabası sarf eder.

28 Temmuz 1878 tarihinde Bosna-Hersek'i işgale başlayan Avusturya²⁰; hem yeni topraklarla artacak olan Slav nüfusundan rahatsız olan Macarlara, hem de tüm Bosna-Hersek'i işgal etmek isteyen kendi askerlerine karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1878-1879'daki bu bunalım, Avusturya'nın Osmanlı ile müzakere taleplerine karşılık bulmasıyla kısa süreli bir çözüme kavuşur. Yönetim, Osmanlı rızasıyla Avusturya'ya

---

kesiştiler. Bu kesişmeden doğan çatışmalar I. Dünya savaşının da sebebi olacak ve bu savaş her ikisini olduğu gibi Osmanlı Devletini de tarih sahnesinden silecektir.

Görülmektedir ki, Berlin Kongresi ve onun eseri Berlin Antlaşması, bir dönüm noktasıdır. Gerek Avrupa diplomasisi, gerek Osmanlı İmparatorluğu bu tarihten itibaren bir eğik düzey üzerinde hızla aşağıya doğru kaymaya başlamıştır. 1914'te hepsi, etkilerini 1939'a kadar devam ettirecek olan ciddi bir dönüşüme girmişlerdir" (Şenel, 2006, s. 406-407).

²⁰Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgaline Sırbistan karşı çıkacak, Cermen-Slav çatışması şiddet kazanacaktır: "Zira 1878'den sonraki Balkan gelişmeleri ve İkinci Meşrutiyet Hareketi, arkasından Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgali, Balkan devletleri için hareketi başlatan ve hızlandıran gelişmeler olmuştu. Genç Türklerin batı milliyetçiliğini benimsemeleri, merkezîyetçiliği yönetimde kuvvetlendirmek istemeleri ve dolayısıyla imparatorluk toprakları üzerinde Türk egemenliğini sağlamlaştırma çabaları, Balkan topraklarının bütünlenmesi değil, aksine bölünme ve ayaklanması sonucunu vermiştir.

Avusturya'nın bir Balkan toprağı olan Bosna-Hersek'i ilhak etmesi, Cermanizm ile Slavizm arasındaki çatışmanın en önemli olayı olmuştur. Zira bir Cermen Devleti olan Avusturya, Slavların tarihi ve tabii yayılma alanı olan bölgede, 18. yüzyıldan beri ilk defa olarak, bir toprak ele geçiyordu. 1908 yılının, Balkan kaynaşmalarında önemli bir dönemeç noktası teşkil etmesi, birinci derecede bu sebeplerdendir. Bu evrede Sırlar için söz konusu olan Kosova (1389) zamanındaki Sırbistan Krallığı'nı canlandırmaktı. Fakat Avusturya'nın Bosna-Hersek'i alması, Sırbistan'ın Adriyatik'e çıkan yolunu kapamıştı. Böyle olunca, Sırlar için Makedonya, Adalar Denizi'ne çıkan en tabii yol oluyordu. Lâkin, Avusturya da Selânik üzerinden Adalar denizine yönelmiş bulunmaktaydı. Sırbistan'ın Avusturya engelini kırması, özellikle Bulgaristan ile, Makedonya konusunda yapacağı işbirliğine bağlıydı. Bu işbirliği, Osmanlı devletini Makedonya'dan tavsiye ederse, ortaya çıkacak 'fiilî durum' Avusturya faktörünü de etkisiz kılabilirdi" (Şenel, 2006, s. 409-410).

bırakılmasına karşın Müslüman halkın ibadetine karışmama ve Osmanlı varlığını reddetmemeyi içeren maddeler mevcuttur (Şenel, 2006, s. 408).

Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı, İtalya'nın çıkarlarına da ters düşmektedir. İtalya, Adriyatik Denizi'nin kıyılarına yerleşerek kendi güvenliğini kontrol altına alma hedefindedir. Ve ortak düşman karşısında Rusya ile yakınlaşarak 1909'da Racconigi Antlaşması'nı imzalayarak Boğazlar ve Trablusgarp konusunda birbirlerinin çıkarlarını koruyacaklarına dair teminata bulunur. Antlaşmadan iki yıl sonra da Trablusgarp'a asker çıkararak işgale başlar ve yetinmeyerek Oniki Adaya saldırır. İngiltere'nin Mısır yolunu kesmesi dolayısıyla Trablusgarp'a takviye asker gönderemeyen Osmanlı'nın bu zor durumuna rağmen; ona karşı tam bir üstünlük sağlayamaz. Ancak Balkan Savaşlarının patlak vermesiyle oldukça zor durumda kalan Osmanlı, Trablusgarp'ı ve geçici olmak şartıyla Oniki Adayı İtalya'ya bırakmak mecburiyetinde kalır.

Balkan Savaşları böyle bir ortamda alev almaya başlayacak ve Rusya'nın kışkırtmasıyla yeni yeni bağımsızlığını kazanmaya başlayan Balkan milletleri ittifak kurarak Osmanlı'ya saldıracaktır²¹.

²¹ “Berlin Antlaşması karşısında hayal kırıklığına uğrayan Balkan devletleri, bu antlaşmayı millî emelleri karşısında bir tehdit unsuru olarak algıladılar. Bu tarihten sonra bütün Balkan devletleri, Berlin Kongresi'nin kararlarını yıkmak ve milli birliklerini gerçekleştirmek için çabalamaya başladılar. 1908 Bosna-Hersek bunalımından sonra Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı üç ayrı politika arasında bocalamıştır. Rus devlet adamları Balkan devletleri arasında bir birlik kurmak için bundan önce de birçok denemeler yapmıştı. Fakat bu denemeler Bulgaristan ile Sırbistan arasındaki geçimsizlikler yüzünden suya düşmüştü. Geçimsizliğin temel nedenlerinin başında ‘Makedonya Sorunu’ geliyordu. Bu bölgenin tarih boyunca etnik yapısı ve coğrafi sınırları devamlı tartışma konusu olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Makedonya'ya yönelik uygulamış olduğu demografik yöntemler en çok Bulgarları etkilemişti. Bulgarlar, 7 Temmuz 1910 tarihinde Sofya'da toplanan Slav Kongresi'nde Slav Birliği'nin sağlanarak Büyük Bulgaristan'ın gerçekleşmesini istediklerini duyurmuşlardı. Sırlar, Avusturya'nın Adriyatik Denizi'ne inme arzuları karşısında tedirgindiler. Bu yüzden bir şeyler yapma zorunluluğunu hissediyorlardı. Girit'te egemenliklerini kabul ettirmek peşindeydiler. 1911 Nisanında Venizelos'un Sofya ile yakınlaşması, 1911 Eylülünde İtalya'nın Trablusgarp'a asker çıkarması, aynı döneme rastlayan Arnavutluk ayaklanması Türklerin Balkanlardaki konumuna büyük darbe indirmişti.

Osmanlı hükümetinin Yunanlılar'a karşı Sırbistan ve Bulgaristan'ı kazanmak için giriştiği faaliyetler bu üç devletin ittifak etmesine engel olamadı. İttihat ve Terakki yönetimi, Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlıkların en önemlisi olan kiliseler meselesini 3 Temmuz 1910'da çıkardığı bir kanunla halletti. Bununla ihtilafli kilise ve mekteplerin nüfus nispetine göre aidiyet tespit edilecekti. Böylece Balkan milletleri arasındaki en önemli mesele de halledilmiş ve bu milletlerin aralarında anlaşmaları kolaylaştırılmış oldu.

Trablusgarp Savaşı, hangi açıdan bakılırsa Balkan Savaşı'nın başlangıcı oldu. Bu savaş, İtalya'nın tutkularına bir uğraş alanı yaratırken, Osmanlı topraklarının parçalanma sürecini de yeniden başlatmış oldu. Şimdi paylarını alma sırası Balkan devletlerine gelmişti. Böylece 1909'da uyutulan pakt tasarıları, coşkulu bir biçimde yeniden ortaya çıkmaya başladı. Trablusgarp Savaşı bütün potansiyel mirasçılar için cesaret vericiydi ve 1912 ilkbaharında planlar somutlaşmaya başlamıştı” (Taştan, 2006, s. 442-443).

1.4.2. Makedonya Sorunu

Makedonya topraklarını paylaşamama konusu, Balkan uluslarının arasında geçmişten günümüze pek çok çatışmaya sebep olmuş, büyük bir sorun halini almıştır.

Makedonya; Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasında stratejik öneme sahip olan bölgenin adıdır²². Balkan coğrafyasının ticari açıdan en önemli bölgesi bu topraklardır:

“Tuna nehrini, Ege denizine bağlayan Vardar ovası ve Sofya’yı Ege denizine bağlayan Struma ovası bu bölgededir. Bunun yanında Adriyatik’i Ege denizine bağlayan Egnitia yolu da bölgenin konumunu kuvvetlendirir. Selanik ise, tüm yolların birleştiği çok önemli bir limandır. Makedonya, Balkan yarımadasının kavşağı hükmündedir. Orta Avrupa’dan Selanik limanına veya Adriyatik’ten İstanbul’a gitmek için bir tüccar Balkan dağlarını aşmaktan kurtulmak için, hep Makedonya’dan geçirdi”(Akman, 2006, s. 77).

Ayastefanos’un “Büyük Bulgaristanı” Berlin Antlaşması ile “Küçük Bulgaristan”a dönüşür. Ancak Bulgaristan’ın Makedonya hayali hiçbir zaman sona ermez. Aynı şekilde Yunanistan ve Sırbistan da bu topraklarda önceden beri gözleri vardır. Bu üç devlet de bölge halkının kendi uluslarından olduğunu iddia etmektedir:

“Bulgarlar Makedonların Bulgar kökenli olduklarını iddia ediyorlardı. Onlara göre Yunanca konuşan Makedonlar da sonradan Elenleştirilmiş Bulgarlar idi. Buna karşılık Yunanistan Makedonların aslında Slavlaştırılan Elenler olduğunu, Sırbistan ise bu bölgenin Ortaçağdaki Sırp Devleti’nin bir parçası olduğunu öne sürüyordu. Rumeli’de kaybedilen savaşlardan sonra Makedonya’da iskân edilen Müslüman muhacirler Müslüman-Türkler arasında, Makedonya’dan Bulgaristan’a göç eden Bulgar kökenli Makedonlar da Bulgarlar arasında milliyetçi duyguların ve öfkenin yayılmasında etkili oluyordu” (Kutlu, 2007, s. 152-153).

Balkan devletlerinin Makedonya’yı paylaşamamaları bir zamana kadar Osmanlı’ya karşı ittifak oluşturmalarını da engellemiştir. Envel Ziya Karal, Makedonya sorununu Berlin Antlaşması’ndan da öncesine, 1902 yılında Bulgaristan’da Makedonya Komitesi’nin kurulmasına kadar götürmektedir:

“Makedonya meselesi ilk defa 1902’de Bulgaristan’da kurulan ve Makedonya adını taşıyan komite tarafından ortaya atılmış ve zamanla Balkan devletlerinin ve Avrupa devletlerinin yakından ilgilendiği bir mesele hâlini almıştır. Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ulahlar, Arnavutlar ve Yahudilerin yan yana yaşadığı bu bölgede milliyetçilik ve dinî hareketlerin kısa sürede alevlenmesi ve Abdülhamit yönetiminin bu konuda başarılı bir politika izleyememesi sonucu Makedonya, 1901 yılından itibaren iç ve dış isyanlara sahne olan bir bölge konumuna gelmiştir. Abdülhamit’in Makedonya meselesinde gösterdiği pasif tavır,

²² Osmanlı Devleti bu bölgeyi adlandırmak için “Makedonya” adını hiçbir zaman kullanmamış, “Vilayet-i Selase”(Üç vilayet) tabirini benimsemiştir: “Bölgenin Müslüman ve gayrı Müslimlerden oluşan nüfusu, geniş bir din, mezhep ve ırk yelpazesi oluşturur. Yalnız çevresindeki devletler değil, konumu ve durumu itibarıyla büyük devletler de bölgeyle ilgilidirler. İdareciler daha sonra ortaya çıkabilecek tehlikeleri engellemek için bölgeyi tek bir isim altında adlandırmaktan kaçınarak, Manastır, Kosova ve Selanik vilayetleri, Drama ve Serez Sancağı olarak idari bölgelere ayırmışlardır” (Akman, 2006, s. 77).

asayışı sağlamak için bölgeye gönderilen kuvvetlerin yetersizliği ve askerinin içinde bulunduğu zor şartlar sonucu Avusturya ve Rusya duruma el koyarak 1903 ve 1904'te kendileri lehine Berlin antlaşmasını imzalamış devletlerin de onayını almak suretiyle Osmanlı hükûmetine, hazırladıkları ıslahat programlarını kabul ettirmişlerdir. Bu girişimlere rağmen yine de Makedonya meselesi çözülememiş ve Balkan harbine kadar sürmüş, bu harbin de sebebini teşkil etmiştir” (Karal, 1983, s. 87-101).

Etnik yapısı oldukça karışık olan bu bölgede her millet kendi çıkarları doğrultusunda hak iddia etmiştir. 1904'te Hüseyin Hilmi Paşa'nın yaptığı istatistikî sonuçlara göre ise Makedonya'da çoğunluğu Türk nüfus oluşturmaktadır (Bayur, 1983, s. 166):

Tablo 1. Makedonya'nın Etnik Yapısı

1.508.507	Müslüman (Çoğu Türk, Bir kısmı Arnavut)
894,497	Bulgar
307,000	Rum
100,717	Rum
99,000	Valak
Yani toplam 2.911.700 kişiden ibarettir	

Aynı zamanda büyük devletlerin de bölgede çıkarları vardır. 20.yy'ın başlarında büyük devletler Avusturya ve Rusya'nın öncülüğünde reform bahanesiyle bölgedeki durumu kontrol etmek istemektedir. Osmanlı'nın Makedonya'yı denetimi altında tutması büyük devletlerin ekonomik sömürü politikasına daha uygun düşmektedir.

Balkanlarda millî bilincin yavaş yavaş uyanmasıyla kurulan Balkan devletlerinin durumu Makedonya Hristiyanlarını da oldukça etkilemiş, bölgede kargaşalar baş göstermiştir. Bulgaristan 5 Ekim 1908'de bağımsızlığını ilan edince “Büyük Bulgaristan” planı için Makedonya'yı hedef olarak seçer. “Vrhovistler” ve “Santalistler” adlı terör örgütleri bu plan çerçevesinde faaliyetlerde bulunmaya başlar. Aynı şekilde

Sırbistan gibi Yunanistan da gözünü Makedonya topraklarına dikmiştir. Yunanistan da “Megola İdea” hayaliyle harekete geçecek ve 1908’de Girit’i ilhak etmeye teşebbüs edecektir:

“Görülmektedir ki, Osmanlı Devletinin Balkan topraklarına göz koyan üç Balkan Devleti’nin, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan’ın, ele geçirmeyi hedefledikleri toprak Makedonya yani bizim Rumeli topraklarıydı. Ne var ki, Makedonya bu üç devleti bir noktada birleştireceği yerde, her üçünün de bu toprağa bir bütün olarak göz koymaları sebebiyle, bu devletleri birbiriyle çatışma durumuna sokmaktaydı. Makedonya, bu üç devletin ortak hareketini en büyük engelini teşkil ediyordu. Bu durum, özellikle Bulgaristan ve Sırbistan ve arasında söz konusuydu. Bu sebeple bu üç devletin, özellikle Osmanlı devletine karşı, işbirliğini ve ortak hareketini sağlamak için, birisinin çıkıp, bu engeli yıkması gerekiyordu. Bu da, Slavların genel koruyucusu Rusya oldu. Rusya, bu üç devleti Osmanlı Devleti’ne karşı birleştirip Balkan Savaşları ile, Osmanlı Devleti’ni Balkanlardan Meriç nehrine kadar gerilemeye mecbur etmekle beraber, ne Çarlık Rusyası ve ne de ondan sonraki Sovyetler Birliği, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan arasındaki ‘Makedonya Sorunu’nu günümüze kadar çözmeye muvaffak olamamış ve sorun bugün de varlığını ve dolayısıyla Balkanlar politikasındaki etkinliğini devam ettirmektedir” (Şenel, 2006, s. 411).

Makedonya’da bu olaylar olurken Osmanlı İmparatorluğu ise 13 Nisan 1909 tarihinde 31 Mart Vakası ile sarsılacaktır. Gericiler, ulus ve ülke yararlarını savunarak bu yönde faaliyetlerde bulunan aydınları, komutanları din ve şeriatı kurtarma bahanesi ile boğazlamaya başlamasıyla büyük bir kargaşa ortamı doğar. Selanik’te hazırlanan ve Kurmay Başkanı Mustafa Kemal olan Hareket Ordusu bu ayaklanmayı bastırarak ülkeyi iç savaştan kurtarır, ardından II. Abdülhamit tahttan indirilirken, V. Mehmet padişah olur (Kabasakal, 1979, s. 8).

Devletin dört bir tarafının ateş içinde olduğu bugünlerde Balkanlar da Anadolu gibi kaynamaktadır. Balkan devletlerinin çıkarları neticesinde Makedonya çetecilik faaliyetlerine maruz kalacak ve bu çatışmadan en büyük zararı Balkan Türkleri görecektir.

1.4.3. Kiliseler Kanunu

Avrupa Devletleri Balkanlardaki küçük devletlere karşı Osmanlı’nın başarılı olacağına inanmakla birlikte Osmanlı’nın güçlenerek büyümesi taraftarı değildir. Ayrıca bu savaşın kendileri üzerindeki tesirini de azaltmak amacındadır. Bu süreç içerisinde Osmanlı Devleti’nin yaptığı büyük bir hata da savaş sebeplerinden biri olacaktır. Balkan milletleri arasındaki anlaşmazlıkları sonlandırarak Osmanlı aleyhine ittifak kurmalarını kolaylaştıran “Kiliseler ve Okullar Kanunu” harbi hazırlayan ana etmenlerdendir.

Osmanlı “Kiliseler ve Okullar Kanunu”nu çıkararak büyük bir hata yapacak, çünkü Balkan milletleri arasındaki huzursuzluk kendiliğinden giderilecektir:

“1870 yılında Bulgar ve daha sonra Sırp Kiliselerinin bağımsızlıklarına kavuşmalarından ve Fener Rum Patrikhanesi’nin yönetiminden çıkmasından beri, Balkan milletleri arasında Makedonya’da kıyasıya bir kilise kavgası sürmekteydi. Kilise ve okulların kime ait olduğunu belli değildi. Bu yüzden özellikle Bulgarlar ile Rumlar arasında çekişme hiç eksik olmuyordu. II. Abdülhamit ise iktidarının ilk gününden itibaren, Balkanlarda denge siyaseti güdüyordu. Abdülhamit’in tahttan indirilmesinden sonra İttihat ve Terakki önderliğinde bu mesele çözümlendi. 3 Temmuz 1910’da Osmanlı Hükümeti’nce çıkarılan Kiliseler ve Okullar Kanunu bu kargaşalığı gidermiş ve hangi kilise ve okulların kime ait olduğu belirlenmişti. İttihat ve Terakki önderleri, 1908 İhtilali’nde kendileri tarafında olan azınlıklar arasındaki en büyük anlaşmazlık sebebinin ortadan kaldırarak böylece bir jest yapmışlardı. Fakat yaptıkları bu siyasî hata Balkanlar’ın kaybındaki en önemli sebeplerden biri olmuştur”(Ağanoğlu, 2012, s. 54).

Kiliseler Sorununun çözülmesini müteakiben Bulgar, Rum ve Sırp’ların kilise kavgaları çözülür, Osmanlı’ya karşı ittifak kurmaları kolaylaştırılır. İyi yönetilmeyerek küstürülen Arnavutlar da hesaba katılınca imparatorluk sınırlarında yaşayan tarafsız gayrimüslim tebaanın çoğunluğu kaybedilir. Bu durum Osmanlı’ya kan kaybettirerek savaşın gidişatını olumsuz yönde etkiler²³.

1. 4. 4. Arnavutluk İsyanı

Osmanlı tebaası olan Arnavutlar, II. Meşrutiyet’ten itibaren imparatorluktan ayrı bir hükümet kurmaya yönelik bir harekete teşebbüs etmez. Ancak 1877-78 Savaşı Arnavutlar arasında millî bilincin uyanmasına dair önemli bir basamak olur. Arnavutlar 10 Haziran 1878’de Prizren’de Müslüman ve Hristiyan Arnavutlar yer alan bir Arnavut Birliği kurarak kendilerini Balkan devletlerine karşı koruyabilmek için harekete geçmişlerdir.

Berlin Antlaşması’nın hükümlerine göre Gosinye ve Plevne Karadağ’a bırakılacaktır fakat burada Arnavutlar çoğunluk teşkil etmektedir. Bu şehirlerin Karadağ’a

²³ Osmanlı’nın gayrimüslim tebaaya karşı izlediği politika ve bu politikanın sonuçları şu şekilde aktarılmaktadır: “ (...) Örneğin Batı Rumeli’de yaşayan unsurların durumu incelendiği takdirde: 2.210.000 kadar İslam Unsur, Düşman Unsur, karışık 480.000 Tarafsız Gayri Müslim insanın yaşadığı görülür.

Tarafsız Gayri Müslim unsurlar, dış bir hükümete meyiletmediklerinden, İmparatorluğa yaralı olabilirlerdi. Bunlar, 2.210.000 İslam unsura katılınca: 2.210.000 + 48.000= 2.690.000 yararlanılabilir insan kazanılırdı.

Akla uygun bir nüfuz ve göç politikası izlenmiş, Ulah, Hristiyan, Arnavut kiliselerinde, okullarında dinsel ve ulusal duyguların okşanması yoluna gidilmiş olsaydı bunları, Bulgar, Rum, Sırp propaganda ve baskısından korumak mümkündü. Bu takdirde Batı Ordusuna en az 300.000 kişilik bir kaynak sağlanmış ve savaşın kaderi de değiştirilmiş olurdu” (Kabasakal, 1979, s. 54-55).

bırakılmasını önlemek adına Arnavutlar 1880’de silahlı bir direnişe kalkıştılar (Tuncer, 2010, s. 126-127). Meşruiyet’in ilanı I. Dünya Savaşı arasında geçen süre içerisinde Arnavutluk’ta dört ayaklanma meydana gelecektir:

“Arnavutlar, Meşrutiyet yönetiminden umduklarını bulamamışlardı. İttihatçıların, İmparatorluk’ta ne Türk, ne Bulgar, ne Ermeni, ne Arap ne de Arnavut kalmadığı; bunlarının tümünün, anayasaya göre eşit hak ve görevlere sahip özgür vatandaşlar oldukları yolundaki düşüncelerini benimsememişlerdi. Arnavutlar, Arnavut olarak kalmak istemekte ve Arnavutluk’u özgür duruma getirmeyi amaçlamaktaydı” (Tuncer, 2010, s. 127).

Büyük devletlerden İngiltere; Rusya ve Avusturya’nın Balkanlara yayılmasından ziyade, Arnavutluk’un bu topraklarda yayılmasını hedefleyerek önce özerk olmasını, daha sonra bağımsızlığına kavuşmasını istemektedir. Aynı zamanda İtalya da Arnavutluk isyanları alevlendirmede pay sahibidir:

“Yine 1911’lerde, Yemen’de, Arnavutluk’ta, İşkodra bölgesinde, büyük ölçüde ayaklanmalar vardı. Batı Rumeli’de Malisorların ayaklanmasında, özellikle İtalya’nın rolü çok büyüktü. İtalya Kralının kayınbabası olan Karadağ Kralı da İtalyan silahların Malisonlar’a ulaştırılmasında aracı olmuştur”(Kabasakal, 1979, s. 9).

Nitekim Arnavutluk’ta beklenen büyük isyanlar da çıkacaktır²⁴. 1910 Arnavutluk ayaklanması ve 1912 Nisan’da Kuzey Arnavutluk’ta başlayan ayaklanma ilerleyen

²⁴ Arnavutluk’ta çıkan dört büyük isyanın gelişimi ve sonuçlanmasına ilişkin ayrıntılar şu şekildedir: “Temmuz 1909’da, İsa Bulatın liderliği altında, birinci Arnavutluk ayaklanması çıktı. Osmanlı güçleri, bu ayaklanmayı bastırmayı başardı. 2 Mart 1910’da, ikinci Arnavutluk ayaklanması gerçekleştirildi. Ayaklanma bölgesi İpek, Priştine Velçetrin’di. Bu ayaklanmanın nedeni, bu yerlerde devlet memurlarına karşı girişilen cana kıyım olayları üzerine, Osmanlı Devleti’nin sıkıyönetim ilan etmiş olmasıydı. Bu ayaklanma da bastırıldı. Bu ayaklanmanın ertesinde, Arnavut halkının silahsızlandırılmasıyla, Makedonya’daki halkın da silahsızlandırılmasına başlandı. Bu girişim, Osmanlı Hükümeti’nin 1910 yılında, Makedonya’daki polisiye-askerî önlemler yardımıyla denetim altına almak için kararlaştırdığı en önemli önlemdi. Osmanlı’nın bu önemli, Makedonyalı partilerin şiddetli protestolarına neden oldu; Balkan devletlerinin hükümetleri, Osmanlı Hükümeti’ne karşı propagandalarını güçlendirdiler ve büyük güçlere yapılan şikâyetlerini arttırdılar.

1910 sonbaharının sonlarında, üçüncü Arnavutluk ayaklanması Malisor Arnavutları arasında patlak verdi. Katolik Malisorlar Avusturya’dan, Ortodokslar ise Karadağ’dan yardım görmekteydi. 1911 yılı Mayıs ve Haziran’ında gönderilen Osmanlı güçleri, arazinin çok dağlık olması nedeniyle, büyük güçlerle savaşmak zorunda kalmış; Malisor Arnavutlarına vergi dokunulmazlığı, silah taşıma hakkı ve askerlik hizmetlerini memleketlerinde yapmak ayrıcalıklarını tanımak suretiyle, ayaklanmaya son vermişlerdir.

2 Mart 1912’de, dördüncü Arnavut ayaklanması, Malisorların yeniden isyan etmesiyle meydana geldi. Haziran’da, Müslüman Arnavutlar da başkaldırdı. Arnavut isyancılar, Sait Paşa Hükümeti’nin çekilip yerine Kâmil Paşa Hükümeti’nin getirilmesini, yeni mebus seçimlerine gidilmesini, askerlik hizmetini Arnavutluk’ta yapmayı, silah taşımalarına izin verilmesini ve hükümet memurlarının Arnavut olmasını istiyorlardı. Bu ayaklanma, Yunan asıllı Arnavut mebuslarının da üyesi bulunduğu Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın eseri idi. Bu ayaklanmanın sonucunda, Sait Paşa sadrazamlıktan çekilmek zorunda kalmış; Sait Paşa Hükümeti’nin düşmesiyle birlikte, İttihat ve Terakki de iktidardan düşmüştü (17 Temmuz).

22 Temmuz’da Gazi Ahmed Muhtar Paşa’nın sadrazamlığında kurulan hükümetin ele aldığı ilk iş, Arnavut ayaklanması olmuştu. Yeni Osmanlı Hükümeti, isyancıların isteklerini kabul etti. Ancak, bu durum Arnavutları yatıştıracağına şımartmıştı” (Tuncer, 2010, s. 127-128). Aynı zamanda bu ayaklanmalara dair daha kapsamlı bir araştırma için bakınız: Ayten Görgülü, 2008, Arnavut bağımsızlığının Osmanlı gazetelerinden incelenmesi (Tanin, Tercüman-ı Hakikat, İkdam ve Sabah\1912-

aylarda Yakova ve Piriştine'ye de sığar. Ağustos 1912'de Arnavutlar Üsküp'ü işgal eder ve hapishanedeki tutukluları serbest bırakır, memleketlerinin yakınında bulunan redif depoları yağmalanır. Zor durumda kalan Jön Türkler Arnavutların isteklerine boyun eğmek zorunda kalınca on iki büyük istek kabul edilir ve genel af çıkartılır.

Arnavutluk İsyanı²⁵ neticesinde oluşan kaos ortamında Jön Türkler “İslamcılık” politikasını öteleyip “Türkçülük” politikası etrafında hareket etmeye başlar. Osmanlı açısından Slavlara karşı önemli bir güç olan Arnavutların başkaldırmasıyla Balkanlardaki isyan hareketleri güçlenir. Bu isyanlarla Osmanlı Balkanlarda itibar kaybeder ve beklenen büyük savaş en sonunda kapıyı çalar (Ağanoğlu, 2012, s. 54).

1.4.5. Osmanlı Devleti'ne Karşı Gruplaşmalar

Ekonomik açıdan verimsiz, sosyal ve siyasi yönden karışık olan Balkanlar; İngiltere, Fransa ve Almanya gibi devletlerin sahip olmak veya etkili olmak istedikleri bir coğrafya değildir. Bu devletlerin Balkanlar ile ilgilendikleri tek mesele; Boğazlar'ın, Tuna ticaretinin, Selânik ve Korfu'nun rakiplerinden birine geçmesi ve bu bölgelerdeki ticari üstünlüğün kaybedilmesidir. Batılılar açısından Balkanlar adına en iyi çözüm; istediklerini yaptırabilecekleri zayıf bir Osmanlı'nın egemenliği yahut bu toprakların yeni yeni kurulmaya başlayan Balkan devletleri tarafından paylaşılmasıdır. Ancak Rusya'nın istekleri bu yönde değildir, yıllardır sürdürdüğü Balkan politikasının meyvelerini alabilmek için hazır beklemektedir. Almanya ve Avusturya karşıtı Üçlü İtilaf yanlısı bir birlik oluşturmak amacıyla harekete geçen Rusya, Balkan Devletleriyle gizli görüşmeler yapmaya başlamıştır (Kutlu, 2007, s. 318).

“Toprak açlığı”ndan dolayı siyasi sebeplerden çok ekonomik gayelerle Osmanlı'ya saldıran Balkan devletleri birkaç ay önce kurdukları ittifaklarda önemli kararlar alarak savaş hazırlıklarına başlar (Ağanoğlu, 2012, s. 56). Osmanlı'ya açılacak olan savaşa

---

1913) [A research of Albanian independence according to Ottoman newspapers (Tanin, Tercüman-i Hakikat, İkdam ve Sabah\1912-1913)], Ankara, Gazi Üniversitesi.

²⁵ Balkanlarda millî bilincin uyanması, 1878 Berlin Antlaşması'nın akabinde büyük bir yazın akımının gelişmesiyle başlamıştır (Karpas, 2004, s. 11). Diğer milliyetçi ayaklanmalarda olduğu gibi Arnavut ayaklanmasının ortaya çıkmasında da 1879'da İstanbul'da Arnavutça Basın/Yayın Derneği'nin kurulması, millî dilde kitap, dergi ve gazeteler basılmasıyla kültürel bir propaganda ortamı oluşturulması, gençlere okullarda bu yönde eğitim verilmesiyle millî bilincin artmasının payı vardır (Jelavich, 2009b, s. 90).

büyük umutlar bağlayan Balkan milletlerinin beklentilerini şu maddeler altında toplamak mümkündür:

- “1. Karadağlılar daha fazla genişlemek arzusuyla Sancak ve Arnavutluk'ta genişlemek istemekteydiler.
2. Yunanlıların en büyük ideali Adriyatik'ten başlayarak İstanbul'u içine alan bir şark imparatorluğu kurmaktır. Savaş başlamadan önceki hedefleri ise Makedonya kısmını almaktır.
3. Sırplar eski Sırbistan topraklarını işgal etmek isterler, savaş öncesi gayelerine bakıldığında topraklarına Kosova ve Makedonya'yı eklemek olduğu görülür.
4. Bulgarların kendilerinin Balkanlar'da yaşayan bütün milletlerin özünü teşkil ettikleri inancından yola çıkarak Balkanlarda dinî ve siyasi bir birlik kurmak hedefindedirler. Savaşa katılma nedenleri ise Trakya ve Bulgarlarla meskûn Makedonya kısmını almaktır” (TC. Genelkurmay Başkanlığı, 1970, s. 56-57).

Savaş için kurulmaya başlayan bu ittifaklar şöyle anlatılmaktadır:

“Aslında aralarında derin anlaşmazlıklar bulunan Sırbistan ve Bulgaristan'ın, Rusların yoğun gayretleri sonunda imzaladığı ittifakla savaşın çıkacağı belliydi (13 Mart 1912). Bu ittifaka göre Osmanlılarla bir savaş halinde iki devlet birlikte hareket edeceklerdi. Diğer önemli konu da, ayrıntıları tam olarak kararlaştırılmamış ise de, Kuzey Makedonya'nın Sırbistan'a, Güney Makedonya'nın ise Bulgaristan'a bırakılmasıydı. Yunanistan ise bu ittifakı öğrendiğinde Başbakan Venizelos aracılığıyla ittifaka katılmak için yaptığı diplomatik teşebbüsler sonunda 29 Mayıs 1912'de, Sofya'da Yunan-Bulgar gizli anlaşması imzalandı. Anlaşmayı çıkmaza sokmamak için toprak paylaşımı konuşulmamıştı. 1912 Ağustos'unda Karadağ-Bulgar Anlaşması imzalanınca Osmanlı'nın Rumeli'de sonunu getirecek olan ittifaklar zinciri tamamlanmış oluyordu. Hemen akabinde bu politik anlaşmalardan sonra harbin esaslarını konuşmak için askerî heyetler bir araya gelmişler ve 11 Mayıs 1912'de Bulgar-Sırp ve 22 Eylül 1912'de Bulgar-Yunan gizli askerî anlaşmaları imzaladı” (Ağanoğlu, 2012, s. 58).

13 Mart 1912'de imzalanan Bulgar-Sırp Antlaşmasına göre taraflar herhangi bir büyük gücün halen Osmanlı yönetimi altında bulunan Balkan topraklarını ilhak etmeye, işgal etmeye ya da geçici olarak fethetmeye kalkışması durumunda tüm güçler birbirine yardım edecektir. Antlaşmanın gizli ekinde belirtildiği üzere taraflardan birinin askeri harekâtı elzem görmesi durumunda öteki tarafa da bu yönde bir öneride bulunması gereklidir. Öteki taraf da öneriyi kabul ederse Rusya'nın onayı alınacak ve askeri harekât başlatılacaktır. Ayrıca Rusya'nın bir öneride bulunmaması ve taraflardan birinin savaşa girmesi durumunda, öteki taraf, müttefikine karşı tarafsızlık politikası izleyecek iken üçüncü bir tarafın Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması durumunda ise müttefikine yardım edecektir. Aynı şekilde 16/29 Mayıs 1912'de imzalanan Yunan-Bulgar Antlaşması gereğince taraflardan birisi Osmanlı'ya saldırırsa taraflar tüm askeri güçleriyle birbirine yardım edecektir (Tuncer, 2010, s. 130-132). Antlaşmaların bu

maddeleri tarafların ne derece güçlü bir ittifak içerisine girdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Balkan Savaşları ile Balkan devletleri hayallerinin bir kısmına ulaşacak Osmanlı'nın yıkılışı hızlanacaktır. 1911 Trablusgarp Savaşı²⁶ ile uğraşan Osmanlı'yı hazırlıksız yakalama amacıyla olan devletler bu kaos ortamından cesaret alacak ve Karadağ'ın ardından bir savaşı ilanını duyuracaktır.

1.4.6. Balkan Savaşları

Balkan topraklarında gruplaşmalar imzalanan antlaşmalarla resmileştirilmiş, savaş hazırlıkları hemen hemen tamamlanmıştır. Buna karşılık Osmanlı'nın 150.000 kişilik eğitimli ve tesisatlı orduyu Avrupa devletlerine karşı iyi niyet gösterisi olarak terhis etmesi, Abdullah Paşa²⁷ gibi devlet adamlarının uyarılarına rağmen parti kavgaları ve çıkar çatışmaları yüzünden yaklaşan tehlikenin farkına varılmaması büyük bir gaflet olarak nitelendirmektedir (Ağanoğlu, 2012, s. 58).

Balkan devletleri karşısında zafer kazanılacağı konusunda emin olan İttihat ve Terakki'nin savunduğu fikir ise savaşa girilmesine yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda pek çok üniversite öğrencisiyle birlikte mitingler düzenler ve sonunda da muvaffak olur. Fakat Trablusgarp Savaşı ile uğraşırken yeni bir savaşla şaşkına dönen Osmanlı ordusu her bakımdan hazırlıksız ve güçsüzdür²⁸. Askeri güçlerin mukayesesini gösteren şu

²⁶ Trablusgarp Savaşı'nın kısaca nedeni; Berlin Antlaşması'yla Osmanlı İmparatorluğu'nda bir şey koparamamış olan İtalya'nın, Fransızların Fas üzerindeki girişimlerini fırsat bilerek yıkılmak üzere olan bu devletten pay alabilmek arzusuyla 29 Eylül 1911'de savaş kararı almasıdır. 11 Ekim 1911'de İtalya Trablusgarp'a çıkarma uygulayarak savaşı açar (Kabasakal, 1979, s. 11). Hemen ardından başlayacak Balkan Savaşları ile Osmanlı iki ateş arasında kalacak ve İtalya'ya karşı büyük zayıflık verecektir.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Recep Çelik, 1328 Balkan Harbi'nde Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa'nın Hatıratı (Tahlil ve Metin), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, s. 11.

²⁸ Savaş hazırlıklarına dair Osmanlı ordusunun mali durumu şu şekilde belirtilmiştir: "Türk seferberliği çok zor şartlarda başlatılabilmisti. Rumeli kuvvetleri için Anadolu'dan gönderilmesi için Anadolu'dan gönderilmesi gereken (33.762 ihtiyat + 25.506 redif) 59.286 er, denizyolu kapalı, Selanik-İstanbul demiryolu da yetersiz olduğundan ulaştırılamadı.

5-15 gün içinde toplanmaları planlanmış olan Rumeli redif ve ikmal erleriye seferberlik çağrısına uymakta idiler. Hiç kimse, yaşadığı bölgenin dışına çıkmak istemiyordu. Silah altına alınabilenler ve özellikle Arnavut asıllı olanlar, silah ve donatılarıyla birlikte garnizonlardan kaçıyorlardı.

Hayvan, araba, yiyecek malzemesi ve öteki ihtiyaçların sağlanması da, olanak dışı idi. Depolarda bulunması gereken elbise ve donatımın önemli kesimi, hazırlanmamıştı. İstanbul'daki genel ambarlarda da yeterli malzeme yoktu. Seferberlik planında yer alan menzil teşkilâtının kurulmasına çalışılmış, ancak ne ambarlar doldurulabilmiş ne de ikmal yapılabilmişti. Bunun gibi birlik ulaştırma işleri de istenen ölçüde sağlanamamış, birlikler demiryoluyla gerektiği şekil ve zamanda düzenli olarak taşınmamıştı" (Kabasakal, 1979, s. 18).

tablo Osmanlı'nın Balkan müttefikleri karşısındaki zayıflığını somutlaştırması bakımından oldukça önemlidir (Kabasakal, 1979, s. 28-29):

Tablo 2. Türk Batı Ordusu

	P. Tb.	Mt. Bl.	Sv. Bl.	Top. Bt.	Muharip
Kadro	290	24	41	106	418.899
Mevcut	237	24	35	99	188.314
İhtiyaç	53	-	6	7	230.585

Tablo 3. Batı Cephesinde Bağlaşık Ordular

	P. Tb.	Mt. Bl.	Sv. Bl.	Top. Bt.	Muharip
İbar Grubu (Sırp)	20	5	2	12	24.000
1. Ordu (Sırp)	72	18	29	40	90.000
2. Bağlaşık Ordu (Sırp- Bulgar)	40	10	6	27	50.000
3. Ordu (Sırp)	50	13	1	20	60.000
Karadağ Ordusu	59	11	3	28	31.000
Toplam	241	57	41	127	255.000

Tablo 4. Türk Doğu Ordusu

	P. Tb.	Mt. Bl.	Sv. Bl.	Top. Bt.	Muharip
Kadro	129	31	57	92	478.848
Mevcut	100	21	12	75	115.000
İhtiyaç	29	10	45	17	363.840

Bunun içinde 15.000 kişilik Kırcaali Kolordusu da vardır.

Tablo 5. Doğu Cephesinde Bağlaşık Ordular

	P. Tb.	Mt. Bl.	Sv. Bl.	Top. Bt.	Muharip
1., 2., 3. Or., Sv. Tüm.	174	46	42	147	177.117
Rodop Müfrezesi	24	10	12	15	36.158
Toplam	198	56	54	157	213.275

Bu tablolardan da görüleceği üzere Türk ordusu Balkan müttefiklerinin askerî gücünün neredeyse üçte birine denk gelmektedir. 8 Ekim 1912’de Karadağ’ın savaş ilanı ile Balkan Savaşları resmen başlar. Başarıyla ilerleyen Karadağ askerleri İşkodra civarında Hasan Rıza Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri tarafından ağır kayıplar verir, ancak bu durum İşkodra’nın kaybına engel olamaz. 10 Nisan 1913’te teslim olarak “savaşta en son kaybedilen kale” ünvanını kazanan İşkodra ve Hasan Rıza Paşa’nın başarılı savunması tarih sayfalarında altın harflerle yer almaktadır. Karadağ’ın kuşatmasına rağmen araya giren Avrupa devletlerinin kararıyla İşkodra, Arnavutlara bırakılır:

“Şehrin savunması, Hasan Rıza Paşa’nın bir suikasta kurban gitmesinden sonra Esat Toptani Paşa’nın komutasına bırakılmıştı. Karadağ Kralı Nikola, Esat Paşa’ya, Arnavutluk Kralı olmasını destekleyeceğini beyan ederek şehri teslim almıştı. Fakat Avrupalı devletler İşkodra’nın Karadağ’a değil Arnavutluk’a bırakılmasını istemişler ve savaş sonunda da bu isteklerini Karadağ’a zorla kabul ettirmişlerdi” (Ağanoğlu, 2012, s. 59-60).

Karadağ’ın savaş ilanı hazır konumda bekleyen diğer Balkan uluslarını da heyecanlandırırsa da hemen harekete geçmezler. Özellikle Bulgaristan ve Sırbistan savaşa girmeden önce ihtiyatlı davranır, Osmanlı Devleti’nin Balkanlarda kendi ulusları lehine bazı reformlar yapmasını talep ederek zaman kazanır. Osmanlı bu talepleri iç işlerine karışmak olarak değerlendirip her iki ülkeye de 16 Ekim 1912’de savaş ilan eder²⁹. 22-

²⁹ Savaşın yayıldığı coğrafya ve harekât alanındaki bölgeler şu şekildedir: “Balkan Harbi, Balkan Yarımadası’nın orta kesiminde, stratejik bakımdan önemli olan Makedonya, daha güneyde Tesalya, güneybatıda Epir ve Makedonya’nın doğuya doğru uzantısı olan Trakya bölgelerinde sürdürülmüştür. Makedonya, doğudan Metekarasu’nun denize döküldüğü yerden Olimp Dağı eteğindeki Platamona önüne kadar uzanan Ege Kıyılarını, kuzeyden Dinarik Alpleri’yle Şar Dağı doğusu Karadağ Osogovska Dağları şeridi, Palanga ve Rilo Dağı su ayırım çizgisi, batıdan Pindus Sıradağları, güneyden Pinios Nehri ve Olimp Dağıyla çevrilmiştir. Tesalya, güneyden Otriş Dağı-Lamya körfeziyle Fitiotis bölgesinden ayrılmış ve kuzeyden Makedonya, batıdan Epir’le sınırlandırılmıştır.

23 Ekim 1912 tarihinde Kırklareli’de Bulgaristan ile büyük bir çarpışma yaşanır ve Bulgar ordusunun ilerlemesi durdurulur. Ancak Osmanlı askerine yapılan gece baskısıyla Bulgar ordusu üstünlüğü ele geçirir. Mahmut Muhtar Paşa komutasındaki 3. Kolordu bozguna uğrattılır. Paşa’nın çabalarına rağmen engellenemeyen bozgun neticesinde cephe açısından pek çok zayıflık verilir ve asker Lüleburgaz’a çekilir. 28 Ekim-2 Kasım arasında Pınarhisar-Lüleburgaz Muharebelerinin kaybedilmesiyle ordu ve peşlerinden gelen muhacirler bu topraklardan çekilmeye başlar, Bulgarları durdurmak ancak 17-18 Kasım tarihli Çatalca Muharebesi ile mümkün olur. Bulgar ordusu 12.000 ölü, binlerce yaralı ile büyük kayıp verirken iki cepheyi de saran kolera salgını askerleri zor duruma düşürür. Şükrü Paşa komutasındaki Edirne şehri ise kuvvetli bir direnme göstererek 155 gün kuşatmaya karşı mücadele verir.

Sırp kuvvetleriyle yapılan mücadelelerden en önemlisi Kumanova’da yaşanmıştır. 23 Ekim 1912’de başlayan Kumanova Meydan Muharebesi’nde Osmanlı kuvvetleri öncelerde başarılı olsa da Arnavutlardan oluşan Üsküp Redif Tümeni’nin cepheyi terk ederek savaştan çekilmesini fırsat bilen Sırp, Osmanlı’yı zor durumda bırakır ve savaşın gidişatı değişerek Osmanlı mağlup olur:

“Bu panik savaşın büyük bir mağlubiyetle bitmesine sebep oldu ve Sırp 25 Ekim’de Kumanova’ya hemen ertesi gün 26 Ekim’de Üsküp’e girdiler. Kırçova-Pirlepe savaşlarını kaybeden Osmanlı Birlikleri, 18 Kasım’da Manastır’da dört gün süren ve Sırp’a ağır kayıplar verdiren bir savaş vermesine rağmen neticede yenilmiş ve Sırp 19 Ekim 1912’de Manastır’ı işgal etmişlerdi” (Ağanoğlu, 2012, s. 59-60).

Yunanlılarla yapılan büyük savaşlar Serfice ve Yenicevardar civarındadır. Osmanlı birliklerinin mağlup olmasıyla Yunan ilerlemesi durdurulamaz, hatta Selanik tek kurşun atılmadan 19 Ekim 1912’de Hasan Tahsin Paşa tarafından Yunanlılara verilir. Yine Yunan askeri tarafından kuşatılan Yanya, sancılı ve uzun bir direnişin ardından 6 Mart 1913’te düşer³⁰. Diğer cephe bir bir düşerken Yanya’nın kahramanca savunulması yaşanan bu zor günlerde Türk halkının kurtuluşu dair ümitlerini canlı tutmuştur. Fakat bu ümitler de Yanya ile birlikte kaybedilir, askerin ve halkın gücü tükenerek büyük bir

---

Epir, kuzey ve kuzeydoğu yönünden, Viyosa Nehriyle Makedonya ve İliya’nın Arnavutluk kesiminden ayrılır, güneyden Narda Körfezine kadar uzanır.

Trakya, Balkan Yarımadası’nın doğusunda Karadeniz, Edirne ili, güneyde Marmara ve Ege Deniziyle, kuzeyden Balkan Sıradağları, batıdan Mestakarasu Nehriyle çevrelenmiş bir kesimdir. Bölgenin, Meriç Nehriyle ayrılan doğu kesimine Doğu Trakya, batı kesimine Batı Trakya denir” (Kabasakal, 1979, 19-20).

³⁰Ayrıntılı bilgi için Yanya Kuşatmasını anımsatan bir kaynak olarak Guy Chantepleure’nin hatıralarına bakınız: Guy Chantepleure (2010) Kuşatılmış Kent Yanya Ekim 1912- Mart 1913, Çev. Fazıl Bülent Kocamemi, İstanbul, Bilge Kültür Sanat.

yıkım yaşanır. Balkan coğrafyası Osmanlı'dan koparılırken askerî destek bulunmayan Sakız, Midilli, Limni, Bozcaada gibi Ege Adaları da Yunan askeri tarafından işgal edilir. Her cephede mağlup durumuna düşen Osmanlı, Balkan devletleri ile 3 Aralık 1912'de ateşkes ilan edince Osmanlı adına adaletsiz bir antlaşma gündeme gelir. Bu olayları müteakiben kaynayan bir kazana dönüşen Osmanlı idaresi de el değiştirecek, Enver Bey İttihatçı subaylarla birlikte hareket ederek 23 Ocak 1913'te Bab-ı Âli baskını ile kendi hükûmetlerini kuracaktır. Hükûmet'in emriyle Edirne'yi kurtarmak için yapılan Şarköy çıkartması başarısızlığa uğrar ve Balkanlardaki sınır Midye-Enez hattına çekilir:

“8 Şubat 1913'te Şarköy'e başarısız bir çıkarma harekâtı yapıldı. Maksat Edirne'yi kurtarmaktı. Ancak bu yeniliden sonra ümitler tükenmiş ve Edirne'nin düşmesi üzerine uzun görüşmeler ve büyük devletlerin baskısıyla 30 Mayıs 1913'te Londra'da barış imzalandı. Osmanlı, tüm Avrupa topraklarını kaybetmişti. Trakya'da sınır Midye-Enez çizgisiydi ve Edirne Bulgarlara bırakılmıştı. Arnavutluk bağımsız olmuş, Ege Adalarının geleceği Büyük Devletler'in kararına bırakılmıştı.

Edirne'yi düşmana veriyor diye Kamil Paşa'yı eleştiren İttihatçılar kendi elleriyle Edirne'yi bırakmak durumunda kalmışlardı. Londra Barış Antlaşması imzalandıktan iki hafta sonra 12 Haziran 1913'te Sadrazam Mahmut Şevket Paşa bir suikast ile öldürüldü. Sadrazamlığa Sait Halim Paşa getirildi” (Ağanoğlu, 2012, s. 65).

I. Balkan Savaşı'nın sonuçları II. Balkan Savaşı'nı doğurur, paylaşılamayan topraklar yeni bir savaşın fitilini ateşler. Bulgarlar hak ettikleri toprağı alamamaktan şikâyetçi iken Sırlar ve Yunanlılar ise Bulgarların fazla pay aldığını düşünerek Bulgarlara karşı bir ittifak kurma faaliyetine girer. I. Balkan Savaşı dışında kalan Romanya da kendi çıkarları doğrultusunda Bulgarlara karşı cephe almaya başlayacaktır. Londra Antlaşması'ndan bir ay sonra 29 Haziran 1913'te Bulgaristan'ın Sırlara ve Yunanlılara saldırmasıyla II. Balkan Savaşları patlak verir. 6 günlük bir mücadelenin ardından Bulgarlar mağlup durumuna düşer. Romanya da Plevne ve Silistre'yi ele geçirerek Dobruca'ya sahip olur. Osmanlı ordusu da bu kargaşayı fırsat bilerek 21 Temmuz'da Kırklareli'ni, 22 Temmuz 1913'te Edirne'yi geri almıştır. Bir ay süren II. Balkan Savaşı ardından 10 Ağustos 1913'te Bükreş Barış Antlaşması imzalanır. Savaşı sonlandıran bir diğer antlaşma da 14 Kasım 1913 tarihinde Atina'da Yunanistan ile imzalanır. Ege Adaları Avrupa devletlerinin kararına bırakılırken Yunanistan'daki Türklere dinî konularda hak ve serbestiyet tanınır. Karadağ ile 14 Mart 1914'te, Sırbistan ile 26 Mart 1914'te barış antlaşması imzalanmıştır.

Balkan Savaşlarının öncesi ve sonrasında yaşanan kayıplar bütün bunlarla sınırlı kalmayacaktır. Rumeli'den Anadolu'ya gelen Türkler yeni yeni sorunları da beraberinde getireceklerdir.

1.4.7. Balkan Savaşlarının Sonuçlanması (Savaşın Ağır Bilançosu: Mezalim ve Göç)

Balkan Savaşları getirdiği mezalim, açlık ve kıtlık bir yana, kaybedilen toprakların acısıyla bir asır boyunca Türk milletinin belleğinden ve yüreğinden silinememiştir. Binlerce Rumeli vatandaşı evlerini, eşyalarını, anılarını ve biricik yurtlarını arkalarında bırakarak Anadolu topraklarına göçmeye başlamış, Osmanlı'yı yüzlerce yıl bağına basan Balkanlar, Türk varlığının silinmeye çalışılmasıyla öksüz bırakılmıştır.

Balkan Savaşlarının sonucunda yüzlerce kilometre toprak kaybeden Osmanlı'nın zararı oldukça büyüktür:

“Balkan Savaşı nedeniyle Osmanlı ordusunun savaş zayıtı ölü, yaralı ve kayıp olmak üzere yaklaşık 250.000 kişiydi. Balkan Harbi ile imparatorluk Avrupa'daki topraklarının % 83'ünü Avrupa'daki nüfusun % 69'unu kaybetti. En önemli üretim ve gelir kaynağı olan toprakları ile üretken nüfusundan mahrum kaldı. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş öncesi 167.000 kilometre kare olan Avrupa'daki toprakları, İstanbul Antlaşması'nda kabul edilen sınıra göre 26.000 kilometre kareye indi. 12 Ada ve Ege Adaları yanında Girit de kaybedildi” (Kutlu, 2007, s. 403).

7 ay 22 gün süren Balkan Savaşları neticesinde toprak kayıpları şu tabloda daha ayrıntılı bir şekilde yansıtılmaktadır (Ağanoğlu, 2012, s. 68):

Tablo 6. Balkan Ülkelerinin Savaş Sonunda Kazanç ve Kayıpları

Ülke Adı	Savaşta Kazancı	Savaş Sonrası Durumu		
	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus

Bulgaristan	25.257	984.000	121.062	5.322.000
Yunanistan	55.919	1.859.000	120.060	4.400.000
Sırbistan	41.873	1.942.000	87.300	94.942.000
Karadağ	5.590	161.000	15.017	432.000
Arnavutluk	-	-	25.734	800.000

Bu savaşın sonuçları büyük bir göç akınına da başlatarak Balkan topraklarından aç ve sefil halde gelen binlerce Türk vatandaşı Anadolu topraklarına sığınacaktır. Rumeli'den yapılan göçün bilançosu o günlerde tutulan kayıtlarda şu şekilde tablolandırılmıştır (Ağanoğlu, 2012, s. 108):

Tablo 7. Balkan Harbi'nden Önce Göç Eden Muhacirlerin Sayısı

Esâmî Vilayet ve Elviye	Nüfus	Hane
Edirne Vilâyeti	112.119	26.220
Ankara Vilâyeti	29.785	5.952
Adana Vilâyeti	5.737	1.436
Erzurum Vilâyeti	5.104	913
Aydın Vilâyeti	89.603	25.928
Beyrut Vilâyeti	1.019	221
Halep Vilâyeti	1.068	227
Hüdavendigâr Vilâyeti	214.130	45.294
Suriye Vilâyeti	9.178	2.236
Sivas Vilâyeti	61.171	13.926
Kastamonu Vilâyeti	34.308	7.515
Mamuretülaziz Vilâyeti	336	87
Bitlis Vilâyeti	4.723	7.515
Konya Vilâyeti	336	87
İzmit Sancağı	56.273	12.813
Çatalca Sancağı	8.681	2.114
Karesi Sancağı	65.565	14.118
Kal'a-i Sultaniye Sancağı	29.495	10.198

YEKÜN	854.870	186.575
İşkodra Vilâyeti	2.800	650
Manastır Vilâyeti	2.192	565
Yanya Vilâyeti	–	–
Selanik Vilayeti	4.846	1.353
Kosova Vilâyeti	61.314	12.579
CÜMLE-İ TOPYEKÜN	926.022	201.722

Muhacirlerin Anadolu'ya göçüyle değişen nüfus değerleri ise Talat Paşa'nın defterinden şöyle yer almaktadır (Ağanoğlu, 2012, s. 109):

Tablo 8. Balkan Harbi'nden Sonra Göç Eden Muhacirlerin Sayısı

Esâmî Vilayet ve Elviye	Nüfus	Hane
Adana Vilâyeti	6.381	1.276
Ankara Vilâyeti	9.335	2.111
Aydın Vilâyeti	143.320	29.128
Edirne Vilâyeti	81.542	17.368
Erzurum Vilâyeti	6	1
İstanbul Vilâyeti	3.609	959
Halep Vilâyeti	10.504	2.099
Hüdavendigâr Vilâyeti	18.317	4.650
Suriye Vilâyeti	3.187	637
Sivas Vilâyeti	10.805	2.169
Kastamonu Vilâyeti	88	16
Mamuretülaziz Vilâyeti	242	48
Van Vilâyeti	27	5
İzmit Sancağı	6.771	1.153
Eskişehir Sancağı	9.088	1.236
Bolu Sancağı	566	118
Canik Sancağı	3.875	619
Çatalca Sancağı	5.932	1.493

Karesi Sancağı	14.687	2.961
Kal'a-i Sultaniye Sancağı	2.980	785
Kayseri Sancağı	1.445	328
Menteşe Sancağı	855	171
Niğde Sancağı	–	–
YEKÜN	339.074	62.074

Yaşanılan acılar, kaybedilen topraklar bununla da sınırlı kalmayacaktır. Sömürgecilik yarışı ve Balkan Savaşları ile temeli kazınan I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Osmanlı'nın yıkılışı kesinleşecektir.

1.4.8. Balkan Savaşlarının I. Dünya Savaşı'na ve Kurtuluş Savaşı'na Olan Etkileri

Balkan Savaşlarının sonuçlarından bazıları I. Dünya Savaşı'nın başlamasına da sebep olacaktır. Sırbistan'ın zafer sarhoşluğu içerisinde kendisine rakip olarak Avusturya'yı seçer. Nitekim I. Dünya Savaşı'nın başlamasına sebebiyet veren olay da Avusturya-Macaristan İmparatoru'nun Bosna-Hersek'te Sırp bir anarşist tarafından öldürülmesidir. Balkanlarda oldukça genişleyen Yunanistan da İzmir ve Anadolu kıyılarına gözünü dikerek I. Dünya Savaşı'na katılır (Ağanoğlu, 2012, s. 68-69).

Balkan Harbi fikir hayatında da önemli değişikliklere sebep olur, Osmanlılık düşüncesinin yerini Türkçülük alır:

“Rumeli'deki savaşın ve mezalimlerin halkın hafızasında acı intibalar bırakması, Türk milliyetçiliğinin İttihat ve Terakki önderliğinde hızla yayılmasını sağlamıştır. Balkan Harbi'nin diğer savaşlara nazaran halkı daha etkilemesinin sebepleri yaralıların ve muhacirlerin akın akın İstanbul'a gelmesi, gazetelerin günü gününe savaş ve mezalim haberleri vermesiydi. Balkan Harbi'nden önce Türk milliyetçiliğini ön plana çıkaran dernekler ve *Türk Derneği Mecmuası*, *Türk Yurdu*, *Halka Doğru* gibi yayınlar görülmüş ise de bu dernek ve yayınlar sadece seçkin aydınların ilgi alanında kalmışlardı. Anadolu Müslümandı. Türk kimliğini oluşturacak ortak paydaya sahip olsa dahi bunun bilincinde değildi. Balkan Harbi'nden sonra milliyetçilik Müslüman-Türk unsur arasında giderek yeşerdi ve kitleselleşti. İttihatçıların en büyük gayreti bir ulus yaratmak olmuştur” (Ağanoğlu, 2012, s. 70).

Türkçülük akımı bugünlerden sonra kök salıp yeşerecek Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı temel ilkelerden birisini oluşturacaktır.

2. BÖLÜM

SAVAŞ ŞİİRLERİ

2.1. 19. YÜZYIL

19. yüzyılda Balkan yarımadası büyük karışıklıklara ve önemli savaflara şahit olacaktır. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti, Ruslar ve Yunanlılar ile büyük mücadeleler yaşamıştır. 1854-56 Kırım Savaşı sonucu imzalanan barış antlaşmasıyla ile alev alan Balkan kargaşası Panislavizm hareketi ve 93 Harbi ile doruğa ulaşır. Birkaç yıl sonra patlak veren Tesalya Savaşı'nın kazanılması Osmanlı'yı bir nebze de olsa rahatlatır. Balkanların dağılışına gidilen süreçte yaşanan hadiseleri anlatan pek çok şiir vücuda gelmiştir. İncelememizde de bu şiirler alt başlıklar halinde ayrıntılarıyla ele alınmaktadır.

2.1.1. 1854-56 Kırım Savaşı Şiirleri

Kırım Savaşı, Türk edebiyatında geniş yer bulmuş, savaşın kazanılmasıyla yaşanan gurur ve sevinç şairlerin şiirlerine de konu teşkil etmiştir. Özellikle Ziya Paşa, Abülhak Hâmid ve Mehmet Emin Yurdakul şiirleriyle savaşın üzerinde geniş bir şekilde durmaktadır.

Ziya Paşa, Balkan topraklarıyla yakinen ilgilenmiş bir şairdir. O, Balkanlardaki memuriyetlerine (Bosna Müfettişliği'nde kısa bir süre kalırken Atina Sefirliği ve Rodos Mutasarrıflığına gitmemiştir) gitmese de coğrafyada meydana gelen hadiseleri adım adım takip etmiştir³¹. Osmanlı'nın Balkanlardaki varlığının dününü ve bugününü çok iyi bilen şair, 19. yüzyılda yaşanan karışıklıkları anlatırken bu toprakların fethine de değinen Ziya Paşa, "Fihrist-i Şâhân-ı Âl-i Osmân" adlı şiiriyle Balkanlarda yaşanan muzaffer günleri yâd eder:

“Ziya Paşa, ‘Fihrist-i Şâhân-ı Âl-i Osmân’da Abdülmecid döneminden bahsederken Kırım Harbi’ne temas etmenin dışında; söz konusu savaşta elde edilen bazı zaferlerle ilgili tarihler düşürmüştür. Bunlar ‘Çatalca Muharabesi’nde Asâkir-i Manzure-i Şahane’nin Muzaffer Ordularına Tarih’ ile ‘Sivastopol Tersanesi’nin Fethine Tarih’ başlığını taşır” (Çakır, 2009, s. 1851-1852).

³¹ Şairin, Ruslarla olan mücadeleler esnasında devlette memuriyet görevlerinde bulunması Rus-Türk mücadelelerini yakından izleme imkânı vermiştir: “Sultan Abdülhamit’in tahta çıktığı sıralarda, Saray’da bir gün müddetle bir de Terceme Reisi olan şâirimiz; Türk- Rus Harbi sırasında da askere kışlık ihtiyacı sağlamak maksadıyla kurulan Hediye Cemiyeti’ne reislik etti” (Ziya Paşa, 2001, s. 13).

Bu şiirde Eflâk'ın, Boğdan'ın, Nemçe'nin ve Tuna'nın ismine yer verilmesi Balkan coğrafyasının tarihsel geçmişiyle ilgili bilgiler sunulması açısından önemlidir. Kırım Harbi üzerine düşülen tarihlerde Kaynarca Antlaşması'ndan Nemçe'ye, Rusya'ya, Irak'a asker çıkarılmasına; Sivastopol'un alınmasından Navarin ve Sinop'ta yakılan donanmadan bahsedilmesine kadar şiirde savaşın adım adım işlenerek tarihsel bir perspektifle yansıtıldığı görülür. Balkan coğrafyasından Tuna nehrinin, Eflak ve Boğdan'ın, Çatana (Kalafat) ve Silistre'nin Kırım Savaşı'nda oynadığı rol gözler önüne serilir (Ziya Paşa, 2001, s. 127-129).

Ziya Paşa dışında Abdülhak Hâmid de Kırım konusuna değinir. O, “Ziyaret”³² şiirini Kırım Harbi üzerine neşretmiştir. Bu şiiri, Sivastopol'a yaptığı bir ziyaret üzerine Sivastopol'daki şehitlerimiz için kaleme almıştır (Çakır, 2009, s. 1852).

“Esselâm, ey ketîbe-i ulyâ,

Vatan uğrunda can veren ahyâ,

Ey şu vâdide hâk olan asker!..” (Tarhan, 1999, s. 373)

diyerek şehitlere seslenen şair, İnci Enginün'ün de belirttiği üzere Sivastopol ziyaretinde Osmanlı şehitlerinin mezarlarının olmaması karşısında üzüлüp “ben onlara bir mezar yaparım” diyerek bu şiiri yazmıştır (Tarhan, 1999, s. 373). Osmanlı askerine övgü dolu sözler sarf eden şair, Tanrı'dan makamlarının cennet olmasını diler.

Diğer şairlere nazaran Mehmet Emin Yurdakul ise Kırım Savaşı'na Kırimlı Türk aydını İsmail Gaspıralı vasıtasıyla değinir. 10 Aralık 1914'te yazdığı “İsmail Gaspıralı'ya” şiirinde Kırım Harbi ve sonrasında yaşanan Rus zulümlerine göndermede bulunur, bu aydının hayat hikâyesinden yola çıkarak Kırım Harbi'ne işaret eder:

³² Hâmid, bu toprakları ziyarete gittiği zaman Kırım Muharebesi'nin izlerine rastlayınca oldukça etkilenmiştir: “Hâmid Rize'nin ormanları ve dağlarından pek hoşlanır. Seyahatleri sırasında Karadeniz'in hırçınlığı ile karşılaşmışlardır. Rize'nin her tarafı virane gibidir. ‘Zaman-i Âb’ şiirinin o manzaralardan yadigâr olduğunu hatıralarında kaydeder. Dönmeğe alıştığı için, gerekirse yine dönerim düşüncesiyle Batum'a gider. Vapura binerek Odesa'ya varır. Sohum, Sivastopol ve Yalta'ya uğrar: ‘Sohom'da bana biraz gurur gelmişti. Çünkü yol üzerinde Hobart Paşa kumandasında olan donanmamız orasını topa tutarak zaptetmiş ve karaya asker çıkarmıştı. Hele Sivastopol'da daha ziyade mağrur olmuştum. Moskof zabitlerinden birisi bana bir araba ile bütün şehri gösterdi. Kırım muharaebesi zamanında tahrip edilen bu müstahkem şehrin birçok tarafları harabe halindeydi. Atılan topların harabeler arasında kalmış gülleri duruyordu. İngiliz ve Fransız askerlerinin mezarlarına da gördük. Rus zabitlerinden bizim şehitlerimizin nerede gömülü bulunduğunu sordum. Mezar, medfen öyle bir şey yok, dedi. Üstü toprakla örtülmüş, büyük bir çukur gösterdi. Oraya atılmışlar. Mahzun olmam tabii idi. Fakat kendi kendime, ben onlara mezar yaparım diyordum. O mezar okuyanların malumu olan Sivastopol manzumesidir” (Enginün, 1986, s. 25-26).

“Ey Ulu Türk! Sen Kırım’ın kanlarıyla yağrılmış,
Vahşilere esir olmuş, zâlim tahtlar kurulmuş,
Şerefleri unutulmuş bir toprağın üstünde

Onun seni kan ağlatan kara bahtı önünde

Felâketli milletine, ‘Uyan!’ diye haykırdın;

Bu ilahî feryâdınla onu nûra çağırdın” (Yurdakul, 1989, s. 123)

İsmail Gaspıralı Kafkaların karanlık günlerinde -Kırım Harbi devam ettiği sırada doğmuştur, zira şair de bu bilgiden hareketle yazarın Kırım kanlarıyla yağrıldığını dile getirir. Bu topraklar üzerinde Rusların Slavlaştırma politikasına karşı Türklerin hakları için büyük mücadeleler veren, Turan ideolojisinin kurucuları arasında gösterilen Gaspıralı’nın yaptığı çalışmalar anlatılır ve ona bir nevi teşekkür edilir.

Kırım Harbi’nin Türk edebiyatındaki yankıları elbette bu şiirlerle sınırlı değildir, dergi ve gazetelerde yayımlanmış yüzlerce edebi eser bu savaş dolayısıyla vücuda gelmiştir. Amacımız Balkanların dağılıpına gidilen aşamada önem arz etmesi sebebiyle Kırım Harbi’ne değinmek ve devrin önde gelen şairlerinin matbu eserlerine yansıyan yönlerini incelemek olduğu için konuyu bu şiirler ile sınırlandırmayı uygun görürüz.

2.1.2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Şiirleri

93 Harbi, 1875 yılından itibaren Balkanlarda başlayan karışıklıkların bir neticesi olarak meydana gelmiştir. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından beri Rusya tarafından desteklenen “Panislavizm hareketi” Balkanlardaki etnik grupları kışkırtmaya sebep olmuş ve Osmanlı’nın buradaki toprakları yeni yeni kurulan devletler sebebiyle kaybedilmeye başlanmıştır (Halaçoğlu, 1990, s. 5). 93 Harbi de Panislavizm sonucunda cereyan eden bir savaştır. Bu savaş neticesinde Osmanlı büyük bir yenilgiye uğramış, bu durum şiirlerimizde geniş yer edinmiştir. Namık Kemal, Abdülhak Hâmid, Recaizâde Ekrem, Ali Ekrem, Ziya Gökalp, Eşref gibi şairler bu savaşı konu alan şiirler yazmıştır.

Balkan toprakları, Namık Kemal’in hem hayatında hem de eserlerinde önemli bir yere sahiptir. Namık Kemal’in anne tarafından soyu Balkanlara dayanır. Dedesi Yanya’nın bir ilçesi olan Koniçe eşrafından Abdüllâtif Paşa’dır ve mesleği gereği Tekirdağ’dan

Kıbrıs'a, Kars'tan Sofya'ya kadar pek çok yerde mutasarrıflık, kadılık, kaymakamlık yapar. Şairin dedesi vasıtasıyla Sofya'ya gelmesi hem bu toprakları yakından tanınmasına hem de buradaki şairler vasıtasıyla şairlik yeteneğini geliştirmesine vesile olur³³. Şair çocukluktan sonra kâh memuriyet sebebiyle³⁴ kâh hükûmetle zıtlaşıp sürgün edilmesinden dolayı pek çok Balkan şehrinde bulunmuş, buradaki siyasi gelişmelerle yakından ilgilenmiş ve yaşanan hadiseleri vatansever bir aydın olarak yazılarına da yansıtmıştır³⁵. Hatta öldükten sonra da Balkan coğrafyasının bir parçası olarak kabul

³³ Dedesiyle beraber ailesinin Sofya'ya gelerek çocuk yaşta Balkan toprakları ile karşılaşan Namık Kemal, bu şehirde saz şairleriyle tanışarak şiire olan yeteneğini geliştirir: "Kemâl'in asıl fikrî gelişmesi ve şiir sanatına artan ilgisi, o zamana kadar dolaştığı taşra şehirlerinde çok farklı olan Sofya'da başlar. Nitekim, bir buçuk seneye yakın kaldıkları bu şehirde bazı şairlerle tanışmış, onların yardımı ile eski şiirleri okumuştur. Bu bakımdan şiire de ilk defa ciddî bir şekilde Sofya'da başladığını söyleyebiliriz. Burada kaleme aldığı gazeller ve birtakım mersiyeler, bunun ilk örneklerini teşkil eder" (Namık Kemal, 1999, s. XVIII). Bektaşî meşrepli ünlü şair Eşref Paşa'nın Sofya'ya gelerek kendisiyle tanışması ve Kemal'e "Namık" mahlasını vermesi de onun edebi hayatının başlamasında önemlidir. Mevlana'ya ilgi duymasında büyük pay sahibi olan Eşref Paşa, Kemal'in tasavvufî şiire yönelmesini de sağlar. Öyle ki Sofya'da el yazısı ile tertip ettiği defterinde yer alan "Medhiyye-i Cenâb-ı Mevlâna" başlıklı şiiri de Namık Kemal'in tasavvuf ilgisini kanıtlamaktadır. Mevlevilik ve Bektaşilik ilgisinin yerleşmesinin yanı sıra, Namık Kemal'in Sofya'da tanıdığı şairlere nazireler yazdığı da bilinmektedir. Dedesinin yanında dört sene kaldıktan sonra buradaki yıllarını "Murabba Dâstân-ı Sofya" adlı şiirde anlatır. İstanbul'a dönünce Tercüme Odası'na girerek burada Balkan topraklarından gelmiş şairlerle tanışması edebi gelişimi açısından önemli olmuştur. Manastırlı Nailî, Manastırlı Faik, Hersekli Arif Hikmet ve Leskofçalı Galib bu şairler arasında gösterilebilir. Bu kişiler sayesinde Encümen-i Şuara toplantılarına katılması şairin edebi yetkinleşmesinde yine pay sahibidir. Özellikle Leskofçalı Galib ile yakınlığı siyasi kişiliğinin gelişmesinde de katkı sağlamıştır (Namık Kemal, 1999, s. XX-XXII).

³⁴ Onun Midilli gibi Balkanlara yakın bir yerde görev yapması da bu topraklarla olan temasının devamını sağlar. Midilli'de yedi sene dört ay kaldıktan sonra Rum halkının ve onların ardındaki bazı memurların şikâyeti üzerine Rodos mutasarrıflığına naklolur. Fevziye Abdullah Tansel'in hazırladığı Namık Kemal ile Abdülhak Hamit'in karşılıklı mektuplarının yer aldığı kitapta Namık Kemal'in Rodos'a nefyi üzerine Hamit'in yazdığı bir mektuba da yer verilmesi Namık Kemal'in yaşadıkları hakkında bilgi vermektedir: N. Kemal'i, Midilli'de beş buçuk sene süren mutasarrıflığı esnasındaki türlü hadiseler, yormuştu. Şairimiz, Ağâh Efendi'ye yazdığı bir mektubunda, bu hadiseleri bizzat anlatır: "Evvvelâ, Kürd Said Paşa ve bazı şahıslar tarafından, aleyhinde yapılan tahkikat neticesiz kalmıştı; daha sonra, Rumlar, muhtariyyet istemekteydi. N. Kemal bu temayülü kurutmağa çalışmış, o zaman için muvaffak olmuştu; fakat neticede, Midilli despotunun husumeti artmıştı. Bazı hâdiseler, bilhassa, zengin ve nüfuzlu olup Yunanlılık iddiasında bulunan kimselerin hapis ile askerlik bedellerinin tahsili, N.Kemal aleyhindeki bu cereyanı kuvvetlendirmişti.

Diğer taraftan, Midilli'ye uğrayan bir Yunan zırhlısı münasebeti ile, Despot'un, kanuna uygunsuz olarak, halkı nümayişe teşvik eden bir hitabede bulunması, bunu, N.Kemal'in, Yunan konsoloshanesine protestosu, Despot'un ve servet sahiplerinin milliyetine dokunmuştu" (Tansel, 2005, s. 133) Rodos'ta da pek çok yerde olduğu gibi bayındırlık alanında çalışmalar yapar ve şehrin kalkınmasına hizmet eder. Namık Kemal'in buradan sonraki görev yeri olan Sakız Adası'nda, ilerleyen hastalığı sonucu vefat edince Gelibolu Bolayır'da kendisinin çok sevdiği Rumeli Fatihî Süleyman Paşa'nın türbesinin yanına gömülmüştür (Namık Kemal, 1999, s. XXXI-XXXII).

³⁵ Balkanlardaki Rum hareketliliğinin habercisi olacak Girit İsyanı üzerine yazdığı yazılar da döneminde geniş yankı uyandırır. Ayrıca bu topraklarla ilgili yazdığı *Kanije ve Silistre Muhasarası* da tarihî değeri olan eserlerdendir. İstanbul, İzmir ve Selanik'te yüzlerce kez sergilenen ve şairin geniş kesimlerce tanınmasını sağlayan Kırım Harbi'ni anlatan "*Vatan Yahut Silistre*" adlı piyesi de yine Balkan

edilen Gelibolu'ya defnedilmiştir. Namık Kemal'in sürgünlerle geçen hayatında bugün Yunanistan sınırlarında yer alan, Balkan coğrafyasına da oldukça yakın olan Midilli ve Rodos Adası gibi mekânların bulunması Balkanlar ile temasının uzak olmadığını göstermektedir. Onun pek çok şiirinde bu toprakların izlerine rastlanmaktadır. Nitekim "Vaveyla", "Vatan Mersiyesi", "Bir Muhacir Kızın İstimdâdı" ve "Murabbâ" şiirlerini 1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi ile ilintili olarak vatani duygularla Midilli'de yazmıştır (Duman ve Güreşir, 2009, s. 57). Bilindiği gibi bu harbin sonuçları Balkan coğrafyası için oldukça önemlidir. Şair, savaş esnasında askeri cesaretlendirecek, halkı motive edecek şiirler yazarken savaşın ardından üzüntüsünü dile getiren manzumeler neşreder. Savaş sonuçlanmadan önce yazılan "Vatan Mersiyesi" adlı şiirde yaşananlar karşısında kayıtsız kalan insanlara seslenilir. Yedi beşlikten oluşan bu şiirde vatan kana boyanırken bigâne kalmanın insanlığa sığmadığı, zulümde olan insanlar için harekete geçmek gerektiği belirtilir. İkinci beşlikte;

"Vatanı âteşe bizler attık,
Yandı seyrine bizler bakdık
Fahr edüp bir de nişanlar takdık
Yakışır mıydı bu hiç merdâne
Çalışıp benzemeğe şeytâne" (Namık Kemal, 1999, s. 343)

diyerek şair, vatanın düştüğü bu felakete bizlerin sebep olduğunun altını çizer. Vatanı düşmana teslim edenlerin de, milleti göz göre göre zehirleyenlerin de devletin kendisi olduğunu söyleyerek yöneticilere seslenir. Vatan uğrunda ölmeyi büyük bir şeref olarak nitelendirirken onu düşman elinde görmeyi ise ilk insan olan Hz. Âdem'e hamekle eş tutar, çünkü vatana ihanet insana, insanoğlunun yaratılışına yapılan bir hakarettir. Vatana karşı yabancı kalırsa İslâm dini açısından kutsal mekânlar olan Mescit ve Kâbe puthaneye dönecektir. Atalarımızın geri vermek için vatanı almadığını, dökülen kanları hatırlamak gerektiği dile getirilirken acı çeken bir kadının "bu feryatlara yardım eden yok mu?" diye imdat ettiği belirtilir. Bu mısralardan sonra iç karartan bir tablo tasvir edilmeye başlanır; rakipler vatanı kana batırmıştır ki ne çimen, ne bülbül, ne de diken kalmış, hey yer ıssızlığa terk edilmiştir. Bu mısra ile Divan şiirinin önemli

---

topraklarına ait bir mekâna odaklanır. Şair Kırım Harbi'nin anlattığı bu meşhur eseri ile vatan sevgisi ile yüzlerce insanı etkileyerek, bugünkü şöhretini yakalamıştır.

kavramlarından olan “hâr, bülbül, çemen, ağyâr” a da işaret edilir. Bu kavramlardan yola çıkarak Divan şiirinin zirvede olduğu dönemler hatırlatılır ki, Osmanlı’nın en ihtişamlı günlerinde Divan şiiri de dünyaca ünlü şairlerini yetiştirmiştir ama Divan şiirinin ihtişamı gibi Osmanlı’nın parlak günleri de geride kalmıştır. Ayrıca “rakip” sözcüğü ile düşmanlar kastedilirken, vatan topraklarının da sevgiliye benzetildiği anlaşılmaktadır. Tasavvuf inancında yer alan öğretiler aktarılır; insanın nefesine karşı savaştığı gibi düşmana karşı da aynı inançla savaşması gerektiği vurgulanır. Şiirin son beşliğinde vatanın muhafazasında yapılan yanlışlar yinelenir. Vatan gül bahçesi iken kabristana çevrilmiştir, geleceğe dair umutlar tükenirken dağ, taş bir hasta gibi sayıklaya sayıklaya ağlamaktadır. Şair bu karamsar tabloya “böyle mi yardım olur kardeşçe?” diyerek sitemde bulunduğunu gösteren mısralar da ekler.

Deli Hikmet’le müşterek yazılan bir diğer “Vatan Mersiyesi”³⁶ başlıklı şiirde de yine vatan konusu ele alınır. Yine vatanın bağına hançeri dayayanların bizler olduğu ve onu kurtaracak kimse kalmadığı için yardıma gitmemiz gerektiği anlatılır.

“Bu felâket yakışır mı yüreği dağlılara

Hançer-i zulm urulur mu hiç eli bağıllara

Tepeletdin bizi yâ Rab bu Karadağlılar’a” (Namık Kemal, 1999, s. 349)

mısralarında “Karadağlılar” sözcüğü ile Ruslar kastedilerek Balkan coğrafyasına işaret edilir. Yirmi üç beşlikten oluşan bu şiir; Osmanlı-Rus Savaşı’nın elim neticelerini anlatan bir nevi ağıttır. “Vatan Türküsü” şiirinde de bu savaşın izlerine rastlamak mümkündür (Uçak, 1997, s. 489). Beş dörtlükten oluşan bu şiirde vatanın kurtuluşu için yiğitler yardıma çağrılmaktadır:

³⁶ Nurcan Uçak “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nin Edebiyatımızda Yankıları” üzerine yaptığı yüksek lisans tezinde bu şiirin yazılma hikâyesini şöyle anlatmaktadır: “93 Harbi döneminde edebiyat tarihimize mal olmuş ediplerimizin harbin Devlet-i Âliyye üzerindeki yıkımının azaltmak için uğraştıklarını görmekteyiz. Ahmed Cevdet Paşa Balkanlar’ı korumak için toplanacak ordu ve iaşesini temin için toplanan komisyonun başkanlığını yaparken Ahmed Vefik Paşa sivil halkın göçleri askerinin ise ricatı üzerine hercümerc olan Edirne vilayetinin valisidir. Manastırlı Ri’fat Kars’ta harp ederken Encümen-i Şuara şairlerinden Deli Hikmet ise kolordu katibi olarak üçüncü Plevne’ye giderek Osman Paşa’ya Sultan II. Abdülhamid Han’ın hediyelerini ve gazilik ünvanının verililişi esnasındaki heyetin içerisindeydi. Deli Hikmet İstanbul’a döndükten sonra Encümen-i Şuârâ şairlerinin toplantılarında ahababı olduğu Magosa’da bulunan Namık Kemâl de böylece 93 Harbi’ni orduda bulunan birinin sayesinde doğru mâlûmâtlarla takip eder.

Namık Kemal yakından takip ettiği 93 Harbi yıkımı karşısında hissiyatını kaleme aldığı manzumelerle dile getirir. Bu manzumeler içerisinde en önemlilerinden biri kendine harp hakkında malumat veren Deli Hikmetle müşterek yazdığı Vatan Mersiyesi’dir” (Uçak, 1997, s. 483).

“İşte adu karşıda hazır silâh
 Arş yiğitler, vatan imdâdına
 Arş ileri arş bizimdir felâh
 Arş yiğitler vatan imdâdına” (Namık Kemal, 1999, s. 431)

Savaşla ilgili ızdırapların yanında; halkı motive edecek ve askeri şevklendirecek mısraların ön planda olduğu gözlenmektedir. “Vatan Şarkısı”nda da aynı duygular devam ettirilir. Her bendin sonunda yinelenen;

“Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırsız biz
 Osmanlılarız cân verimiz nâm alırsız biz” (Namık Kemal, 1999, s. 423)

nakaratı şairin Osmanlılık fikri etrafında teşekkül eden duygularının bir numunesi olarak düşünülebilir: “Namık Kemal 93 Harbi üzerine kaleme aldığı şiirlerinde hürriyet, vatan ve İslamiyet’in kendi fikir dünyasında bileşkesi olan Osmanlılığı askeri bir müşterek kabul eder. Bu nedenle Osmanlı’nın vasıflarını ve mazisini yaşayan herkesi vatanın muhafazasına vatan şarkısıyla çağırır” (Uçak, 1997, s. 489). Yine “Asker Şarkısı” şiiriyle de Türk askerine olan güvenini ortaya koyan şair, bu savaştan galip çıkacağımıza inanarak milletimizden hiç tasalanmamasını ister (Namık Kemal, 1999, s. 424).

Murabba nazım şekliyle yazılan -Namık Kemal’in şiirlerinin toplandığı kitapta da “Murabba” başlıklarıyla yer alan- iki şiirin konusu da 93 Harbi’dir ve savaş esnasında Devlet-i Âliyye’nin imdadına vatan evlatlarının çağırılması anlatılmaktadır (Uçak, 1997, s. 488). Şair ilk murabbada sen ben kavgasından, bireysel sorunlardan kurtularak bu zor günlerde vatanın ve milletin bekasını düşünmenin en mühim şey olduğunun altını çizer:

“Sıdk ile terk edelim her emeli her hevesi
 Kırılım hâ’il ise azmimize ten kafesi
 İnledikçe eleminden vatanın her nefesi
 Gelin imdâda diyor bak budur Allah sesi” (Namık Kemal, 1999, s. 335)

diyen Namık Kemal; ümit dolu bir şekilde din, devlet ve can çekişen millet için gençleri çürük ten kafesinden kurtulmaya davet eder. Diğer murabbada ise halka hizmet edenin

vatanın kalbinde ebediyen yaşayacağını kendi hayatından yola çıkarak anlatmaktadır (Namık Kemal, 1999, s. 336-337).

Şair, hece ölçüsüyle yazdığı kısa bir şiirinde de Osmanlı-Rus Savaşı'na değinmekte ve hamasî bir edaya ile Türk halkına moral vermektedir:

“Plevne’deyiz askerimiz şanlıyız

Demir vücûdluyuz ateş kanlıyız

Çatal yürekliyiz çifte canlıyız

Hem Osman Paşa’lı hem Osmanlıyız” (Namık Kemal, 1999, s. 420)

Bu dörtlükte de görüldüğü üzere şair, Plevne’nin adını söyleyerek doğrudan Balkan topraklarına işaret eder. Perişat Muharebesi sırasında yazılan şiirde Osmanlı askerinin gücünü vurgulayarak bu savaşta büyük rol oynayan Osman Paşa’yı da gururla anar. Şairin bu şiirlerde moralinin yüksek, savaşın kazanılacağına dair olan inancının tam olduğu görülür. Savaş sonuçlandıktan sonra ise şiirlerinde Rus zulmünün ve yaşanan acıların terennümleri yankılanmaktadır. “Bir Muhâcire Kızın İstimdâdı” şiirinde düşmanlar tarafından namusu ayaklar altına alınmış bir kızın yaşadığı ızdıraplar anlatılmaktadır:

“İşte şu mazlûmun teni

Bak lekelenmiş dâmeni

İnsan mı sandın düşmeni” (Namık Kemal, 1999, s. 339)

mısralarıyla başlayan şiirin sonraki mısralarında ise bu muzdarip kıza yardım etmek gerektiği üzerinde durulur. Şiirin nakarat kısmı olan “Allah için öldür beni, Allah hıfz etsin seni” mısraları her üçlüğün sonunda yinelenerek kızın acısı vurgulanır. Şiirin kahramanı muhacir kız; “omzuna düşmüşken vücudum, göğsüne akmışken kanım, inlemelerim gelmiyor mu hala kulaklarına?” diyerek acısından habersiz olan halka seslenir. Vatan baştanbaşa mezara dönmüştür, muhacir kız da boynunda kefen ölümü beklemekte ve düşmanlara fırsat kalmadan okuyuculardan kendisini öldürüp acılarından kurtarmasını istemektedir. Kızın kendisine dair tüm ümitlerini kaybettiği şiirin sonunda açıkça belirtilir:

“Artık çalışma çâreme

Düşmenle gel gir âreme

Bir kurşun at da yâreme” (Namık Kemal, 1999, s. 341)

Muhacir kızın kederli yakarışı ile şiirine son veren şair, savaşın siviller üzerinde yarattığı elem verici etkiyi gözler önüne serer.

“Vaveyla”³⁷ isimli şiir de dört nevhadan oluşarak Osmanlı-Rus Harbi’nin Ruslar lehine sonuçlanmasının getirdiği acıları yansıtmaktadır. Birinci nevhada vatanın yaşadığı ızdıraplar anlatılır; vatan güzel bir sevgili iken kanlı kefen giyip harap olmuştur. İkinci nevhada;

“Bu güzellikte hiç bu çağında
Yakışır mıydı boynuna o kefen
Cisminin her mesâmı yâre iken
Tutdun evlâdını kucağında
Sen gidersen bize kalır sanma

Şühedân oldu mevt ile handân” (Namık Kemal, 1999, s. 401)

diyen şair, çekilen ızdırabı anlatmayı sürdürür. Ölenler şehadete ererek mutlu ölürken sağ kalanlar ise türlü cefalara maruz kalmakta, ağlarken gözyaşından ziyade kan akıtmaktadır. Sonraki nevhada Kâbe’ye gidilip Ravza-i Nebî’ye varılarak İslâmiyet ile yakınlaşılması gerektiğini vurgular. Şehitlerin kanlarının da İlah’a ulaşmasını dileyen şair, İslam dinin ışığı ile yaşanan acıların dineceğine inanır. Son nevhada Habîb-i Zî-şân ve Hz. Hüseyin’in kabirleriyle Bedir ve Huneyn Muharebesi’nde İslam uğruna şehit olanların topraklarında rahat yatması için vatan topraklarına Hristiyanlar’ın girmemesi gerektiğinin altı çizilir ve Allah’tan yardım istenir. Zira haç ve put bu Müslüman yurduna asla yakışmayacaktır (Namık Kemal, 1999, s. 401-403). Bu şiir Balkan Savaşları zamanında da tekrar tekrar yayımlanarak halkta vatani hisler uyandırmıştır:

³⁷ Namık Kemal’in, Vâveylâ adlı manzumesi, Hâmid’in Sâhra adlı eserine nazire olarak yazılmıştır: “Abdülhak Hâmid, **Sâhra** adlı eserini Edirne’de tamamladı; ilk kısmını, daha kitap halinde basılmadan; yani (1877) 1294 Kânunnisâni’sinden evvel, N.Kemal’e, Midilli’ye gönderildi. O zamana kadar, Divan edebiyatında kullanılan muayyen nazım şekilleriyle manzumeler yazan N. Kemal, bu kaideler dışında kaleme alınan **Sâhra**’yı okuyunca o kadar sevindi ki, -kendi tabiri ile- Hâmid’e peyrevlik etmeyi düşündü.

Sâhra’nın birinci kısmı, **Nağme** umumî başlığını taşıyan on ikişer mısralık on kıtadan ibarettir. **N.Kemal** naziresine, **nağme** yerine **nevha** umumî başlığını verdi; bu kıt’alar, **Sâhra**’da olduğu gibi on ikişer değil, on birer mısra olacaktı.

Vâveylâ’nın, **Sâhra**’ya benzemeyen bir ciheti de, mevzu bakımındandır. Çünkü, Kemal’in düşüncelerini vatan istilâ etmişti, ne düşünse, gözünün önüne kanlı kefeni ile vatan çıkıyordu; onu için nu naziresinde, Abdülhak Hâmid gibi, şehir ve kır hayatını değil, Rus harbinde mağlûb düşme müstarip vatani canlandırdı” (Tansel, 2005, s. 162-163).

“Kemal’in ‘vatan’ temini esas alarak yazdığı şiir ve tiyatrolar, o günlerin dağınıklığını, bölünmüşlüğünü ortadan kaldırmak ve kamuoyunda elden gitmekte olan vatan topraklarına karşı bir uyanışı sağlamak içindir. Eserleri arasında özellikle ‘Vaveylâ’ manzumesi, Balkan savaşı yıllarında birkaç kez yayımlanarak okuyucuda ‘vatan’ sevgisi iyice hissettirilmeye çalışılır. (...) Balkan Savaşı için yazılan şiirlerin bir kısmında, muhteva ve şekil olarak Vaveylâ’nın tesirini görmek mümkündür. Öyleki, bazı şâirler, şiirlerinin isimlerini bile Vaveylâ koymuşlar veya eş anlamlı kelimeleri seçmişlerdir” (Duman, 1991, s. 136).

“Hilâl-i Osmânî” şiiri de 93 Harbi felaketi üzerine yazılmıştır (Uçak, 1997, s. 491-492). Beş nevhadan oluşan bu şiirde kaybedilen vatan toprağının acısı yansıtılır ki dördüncü nevha da bu duyguyu açıkça göstermektedir:

“Hurşîd hilâl olur mu yâ Rab
 Bir yanı da âl olur mu yâ Rab
 Bir böyle cemal olur mu yâ Rab
 Yâ Rab bu ne hüsn-i âlfhâne
 Elvânda mı rûhlar görünmüş
 Ervâha mı nûrlar bürünmüş
 Arş inmedi mi ya bu hâkdâne
 Nâzende vatan değilse mutlak
 Hüsn âlihesi teverrüm etmiş” (Namık Kemal, 1999, s. 404-405)

Aynı zamanda “Ukâb-nâme” şiiri de Rusların galibiyetinin geçici olduğunu vurgulayan uzun bir şiirdir:

“Yerlerde süründürür ukâbı
 Dünyâlara sığmamışken evvel
 Her cüz’ü olur hevâmma me’kel
 Hakk’ın ne şedîddir ikâbı” (Namık Kemal, 1999, s. 407)

dörtlüğünden de görüleceği üzere şair, ümidini korumakta ve intikam için Tanrı’dan yardım beklemektedir. Şiirde geçen “ukab” kelimesi “kartal” anlamındadır (Devellioğlu, 2006, s. 1118) ve Rus bayrağı üzerindeki çift başlı kartalı sembolize etmektedir (Uçak, 1997, s. 492). Aynı zamanda hece vezniyle yazılan altı bentlik başlıksız şiirde de 93 Harbi’nin ardından yaşanan utanç ve keder dile getirilir:

“Edebsizlikte tekleriz
 Kimi görsek etekleriz
 Hakk’dan da yardım bekleriz

Ne utanmaz köpekleriz

Biz bakmadan sağ u sola

Düşman girdi İstanbul'a

Vatanı satdık bir pula

Ne utanmaz köpekleriz” (Namık Kemal, 1999, s. 417-418)

Bu mısralardan da görülebileceği üzere şiirde; vatanın kanına girenin bizler olduğu, dalkavuklukla yükselme hevesinin, rütbe yağmasının en sonunda bizi vatanımızdan ettiği üzerinde durulmaktadır. Bu şiirin Namık Kemal'e mi yoksa Deli Hikmet'e mi ait olduğu konusunda da çeşitli görüşler ileri sürülmüştür³⁸.

Şairin adı geçen şiirlerinden yola çıkarak 93 Harbi'nin getirdiği toplumsal yıkımdan oldukça etkilendiği sonucuna varmak mümkündür:

“Namık Kemal gerek hamasi duygularla kaleme aldığı manzumelerinde gerekse yakarışlarında vatanın muhafazasındaki hassasiyetini belirtmiş lakin yine de mağlubiyetin önüne geçememiştir. Nihayet Ruslar 31 Ocak 1878 tarihinde imzalandığı mütarekeyle Çatalca'da karargah kurmuştur. Mütarekeden sonra Rus askerleri kabileler halinde İstanbul'a gelirler ve İstanbul'da pek çok kalpaklı Rus askerine tesadüf edilir” (Uçak, 1997, s. 494).

Nitekim şair, şiirleriyle Balkanlardan büyük bir göç hareketine sebep olacak olan bu savaşın öncesini ve sonrasını masaya yatırmış, halkın duygularına tercüman olmuştur³⁹.

³⁸ Şiirle ilgili Önder Göçgün şu notu düşmüştür: “Toplam altı bentlik bu şiirin, Deli Hikmet'e ait olduğunu, merhum Fuad Köprülü, İbnülemin Mahmud Kemâl İnal'dan naklen Fevziye Abdullah Tansel'e söylemiş (Nitekim bkz: Fevziye Abdullah, 'Namık Kemâl ve Hece Vezni' Ülkü mecm., Nu: 94, s. 325); bununla beraber, bu husus belgelenememiştir.

Saadettin Nüzhet Ergun ise; Rıfki Melûl Meriç'in, 'Ali Ekrem Bey'in, bu şiirin babası Namık Kemâl'e ait olduğunu söylediğini' kaydetmektedir (Bkz: 'Namık Kemâl'in Şiirleri', İst. 1945, s. 280).” (Namık Kemal, 1999, s. 418).

³⁹ Ali Ekrem'in *Ruh-ı Kemal* adlı eserinde “Selanik'te İrad Olunan Nutuk” Ali Ekrem'in konuşmasının metnidir. Burada Namık Kemal'in 93 Harbi'nin felaketi günlerinde yaşananlar karşısındaki tavrı ortaya konmuştur ki şair, vatanın kurtulacağına dair inancını korumakta, orduya güvenerek vatanın öldüğünü söyleyenlerin karşısında durmakta ve oğluna da bu yolda telkinlerde bulunmaktadır. Vatan şairi Namık Kemal'in oğlu olması sebebiyle Ali Ekrem, devletin içinde bulunduğu siyasi durumla ilgili küçük yaşta bilgi sahibi olmaya başlamış ve bunu anılarına da yansıtmıştır. Midilli'ye gittikleri günlerde 93 Harbi'nin başlamasıyla birlikte babasının heyecanını şu şekilde anlatmıştır: “Biz İstanbul'dan çıkarken Rusya ile muhârebe başlamıştı. Bu ilk zamânın zafer ümitleri Kemâl'in büyük yüreğinde büyük neşveler (neş'eler), heyecanlar uyandırmış olacak. Artık kadehler birbirini tâkip ediyor, kahkalahlara ayyûka çıkıyor, babam muttasıl (devamlı) söylüyor, söylüyor. Bu sözlerini pek anlayamıyorum ama, o biraz evvel gördüğüm pembe şems-i garipten (batan güneşten) çok güzel çehresine dolan neşat (sevinç) nurlarını temâşâ ile sermest (sarhoş), bakıyorum” (Bolayır, 1991, s. 67) Ancak savaş aleyhimize sonuçlanınca bu sonuca en çok üzülenlerden biri de Namık Kemal olmuş, sabah akşam içmeye başlamıştır. Ali Ekrem bu hadiselerin babası ile derslerine de yansıdığını, baba oğul beraber çalışırken artık memleketin derdiyle kendisinden dahi uzaklaştığını anlatır: “Hayfâ (yazık) ki aradan pekaz zaman geçince ne ders kaldı, ne âhenk, ne de Kemâl'deki câzibe-i talâkat (güzel konuşmanın çekiciliği): ‘Plevne'nin düşmüş, kat'î mağlubiyetimiz

Recaizâde Mahmud Ekrem de 93 Harbi vesilesiyle kaleme aldığı şiirlerinde Balkan topraklarındaki siyasi olaylara yer vermiştir. *Zemzeme I*'de bulunan “Murabba” isimli şiirine “Muhârebe-i sâbika hengâmında mevkib-i Hümâyûn taburlarının Çatalca istihkâmına sevke dâ’ir bir aralık şâyi olan havadis üzerine söylenmiş idi” notunu ekleyerek şiirin yazılma sebebinin 93 Harbi olduğunu belirtmiştir. İsmail Parlatır’a göre bu şiirde Namık Kemal’in etkisi oldukça belirgindir:

“Söz vatan duygularından açılmışken, bir de ‘Murabba’ (Z.I, s. 50) ya dikkati çekmek istiyorum. Bu şiiri, ordunun Çatalca’da toplanacağı yolunda çıkan bir söylenti üzerine yazmış; eskilerin ‘93 Harbi’ diye nitelediği 1877 Osmanlı-Rus Savaşı’nda susan Ekrem, ancak böylesine söylentilere şiir yazmakla yetiniyor. Burada vatan duyguları coşkulu bir dille anlatılıyor. Yalnız çoğu dizeler, Namık Kemal’in ağzından çıkmış gibi:

“Ağlıyor işte vatan âh diyor her nefesi

Ya niçin olmuyoruz sıdk ile feryâd-resi

(...)

Azm-i merdâneye hâ’il mi olur ten kafesi (Z.I, s. 50)

dizeleri Namık Kemal’in,

Sıdk ile terk edelim her emeli her hevesi

Kıralım hâ’il ise azmimize ten kafesi

İnledikçe eleminden vatanın her nefesi’

tahakkuk etmiş (gerçekleşmiş), Ayastefanos Muâhedesi (antlaşması) imzâ olunmuş.’ Şimdi Kemâl deli gibi bir insan, ne yaptığını, ne söylediğini bilmiyor. Gözlerinden gece gündüz bârân-ı belâ (keder yağmuru) dökülüyor. Artık işretin de vakti, saati yok. Sabahleyin uyanır uyanmaz rakıya başlıyor, öğleye kadar içiyor. Öğleyin biraz yemek ya yiyor, ya yemiyor, bir saat kadar sızıyor, sonra yine rakı! Artık o kadar sevdiği ablamı bile unutmuş gibi. Yatmak için hareme girmez olmuş, selâmlıktaki yatak odasında yatıyor. Ne ablam, ne İshak, ne kimse ona bir şey de söyleyemiyor. En candan gelen ricâlara karşı kendisi bir nâr-ı pâre-i hiddet (hiddetin ateş parçası). Saatlerce rakı tepsisinin başında inliyor: ‘Ah vatan, ah mübârek vatan, sen gittin mi? Sen öldün mü? Lânet bizlere, lânet, lânet!’ Sonra uzun uzun ağlamalar, nihâyet kesik kesik mânâsız sözler. Kemâl’in hâli cidden endîşeyi mücip (gerektirir). Ben bile onun muvânesini (dengesini) kaybetmek üzere olduğunu seziyorum.

Altı ay, gayet korkunç altı ay böyle geçti, nihâyet babam kendini biraz topladı. Çünkü Berlin Muâhedesi (antlaşması) akd olunmuş (12 Temmuz 1878) ve vatanın yaralar içinde kalmış, birçok âzâsı doğranmış vücûduyla olsun pâyidâr (kalıcı) olacağı anlaşılmış idi” (Bolayır, 1991, s. 112). Bu metinle 93 harbi neticesinde Balkanlardan İstanbul’a gelen göçmenlerin yaşadığı zorluklar ve Namık Kemal’in bugünlerde tertip ettiği “Bir Muhacir Kızın İstimdadı”nın teşekkülü anlatılır. Aynı zamanda şair, İttihat ve Terakki’nin merkezi olması sebebiyle Selanik’i “milletin kıblegâhı” olarak adlandırır: “İşte ben Kudüs’te 11 Temmuz telgrafnamesini aldığım, saltanat-ı hürriyetin takarrurunu öğrendiğim gün merhum babamın şu sözlerini aynen, harfiyen tahattur ettim, uhdeme ne kadar büyük bir vazife tertip ettiğini derhal anladım. O günden bugüne kadar bu vazifeyi îfâ ile uğraşıyorum. Selanik’e, milletin kıblegâhına, sizin aranızda gelmekten maksadım da vazife-hamiyetimi îfâya çalışmaktan ibarettir”(Bolayır, 1324, s. 59). Yazının devamında “Âli himmet-i Selânik-i vatanperverânî” tamlamasıyla Selanik halkının vatan sevgisine de değinilir.

değişine çok benziyor. O da ‘murabba’, üstelik vezin de aynı” (Parlatır, 2005, s. 95)

İsmail Parlatır gibi İnci Enginün de “Murabba”da Namık Kemal’in etkisi olduğunu söylemektedir (Enginün, 2007, s. 495). Daha önce de belirttiğimiz gibi Namık Kemal’in “Murabba”sı da 93 Harbi sebebiyle yazılan, vatani duyguları terennüm eden bir şiidir. Bülbül bile hürriyet için kendisini mahvederken, bizlerin de sen ben demeden, can derdine düşmeden, devlet ve millet aşkıyla savaşması elzemdir (Namık Kemal, 1999, s. 335-336). Ekrem’in dört dörtlükten oluşan bir şiirinde de vatanın temeli çökmek üzereyken herkesin kendini düşünmesi eleştirilmektedir. Hiçbir karşılık beklemeden “pençe-i bâz-ı şimâlî”deki hürriyet için -“şimal” kelimesiyle kastedilen Rusya ile savaşmamız gereklidir (Recaî-zade Mahmut Ekrem, 1997, s. 186).

Hâmid’in “Vatan Mersiyesi” ve “Bir Neşide” adlı şiirleri Namık Kemal’in etkisinde Osmanlı-Rus Harbi üzerine yazılmıştır:

“Hâmid, edebî şahsiyetinin teşekkülünden sonra da, Kemal’in şiirlerini tanzir etmek, eserlerinde ondan parçalar nakletmek, 1876 Türk-Rus savaşı sıralarında onun telkinleriyle **Vatan Mersiyesi** ve **Neşide-i Ruh** gibi vatani şiirler yazmak suretiyle, Kemal’e hayranlığını ifade etmiştir” (Tansel, 2005, s. 147).

“Bir Neşide”⁴⁰ adlı uzun şiir, Osmanlı-Rus Muharebesi’ni anlatmaktadır:

“Düşman geliyor maksadı ifnâ-yı vatandır,

Karşı duracak azmine ebnâ-yı vatandır!” (Tarhan, 1999, s. 369-372)

nakaratıyla düşmana karşı korkusuzca durmak gerektiğini bildiren şair, şiirin bütününde İslam toprağının hainlere haram olduğunu vurgular. Osmanlı Devleti her zaman barış yanlısı iken silahlara boğulmuştur. Bu zor günlerde vatana yapılacak en büyük hizmet; düşmana karşı tek vücut olmaktır. En aciz durumdayken bile düşmana kul olmamalı, askerin yanında yer almalı ve orduya yardım edilmelidir. Vatani korumakla görevli olan Türk askerleri savaşla, topla, tüfikle yaşamaya o kadar alışmıştır ki; her biri ateşte yaşayan bir semender böceğine, hatta ejdere dönüşmüştür. Şair bu imgeyle askerin doğasının savaşa uyum sağladığını, savaşmadan yaşayamayacağını sanatlı bir şekilde

⁴⁰ Hâmid’in bu eseri yazmasında Namık Kemal’in tavsiyeleri etkili olmuştur: “Kemal’in Hâmid’e yazdığı mektupların hemen hepsinde, vatanî eserler yazmasına dair tavsiyeleri vardır; Hâmid işte bu sırada, Kemal’in şiirlerini hatırlatan **Neşide**’yi yazdı; müseddes şeklinde ve Türk-Rus Harbi’nden mülhem bu manzumeyi Vakıf gazetesinde neşretti” (Tansel, 2005, s. 87). Aynı zamanda Abdullah Tansel bu manzumenin ilk iki kıtasını bir mektubuyla beraber Namık Kemal’e gönderdiğini de belirtmektedir. Ayrıca Tansel, bu şiirle Namık Kemal’in Vatan Şarkısı’nı karşılaştırır ve Hâmid’in Vatan Şarkısı’ndan oldukça etkilendiğini ortaya koyar (Tansel, 2005, s. 155- 156).

anlatır. “Sulhu severiz, harp edecek cür’etimiz var!” mısrası ise İnci Enginün’ün notuna göre savaş-barış ilişkisi bağlamında Hâmid’in dedesi Abdülhak Molla’nın “Hazır ol cenge ister isen sulh u salâh” mısrasını hatırlatmaktadır (Tarhan, 1999, s. 371). Aynı zamanda şiirde; savaşta yer alan ordu kumandanları Muhtar, Süleyman ve Osman Paşaların da adı geçmektedir. Vatan, din ve imân koruyucusu olan bu komutanların düşmanı mahvetmeye and içmesi gibi yurttaşların da aynı inançla harekete geçmesi beklenmektedir.

“Vatan Mersiyesi” de 1877-1878 Rus Harbi sonrası Namık Kemal’in ,“Sahra” ve “Nesteren” gibi eserleri yersiz bularak⁴¹ Hâmid’ten vatani bir eser yazmasını istemesi sonucu meydana gelmiştir: “Hâmid’in, 93 Harbinin uyandırdığı teessürle yazdığını kaydettiği Vatan Mersiyesi, vezin, ihtiva ettiği hisler ve hayâller, okuyanlarda bıraktığı umumî tesir itibariyle, Kemal’in Vâveylâ’sını hatırlatır” (Tansel, 2005, s. 154). Şair, vatani duygularını gür bir sesle ifade eder:

“Yine karşımda vech-i münkesifi;

Göge uçmuş tenindeki hamret!

Rûy-ı arza nigâh-ı münatifi,

İki berk-ı belâ gelir elbet!...

Sanki nefretle âlem-i beşere,

Felek arâ-yı irtihâl olmuş!

Gökde de mahzar-ı celâl olmuş:

Bak huzurundaki firiştelere!

Ne de nâzik mizâc-ı münharifi;

Dûş-ı nâzında lâl-gûn hil’ât;

O kıyafetle âzim-i cennet...

Ey vatan, ey ilâhe-i millet!

Sana bak al kefen de bir ziyet! (Tansel, 2005, s. 154)

Bu şiirin konuyu ele alış biçimi, terkipleri ve tamlamaları incelendiğinde Namık Kemal’in Deli Hikmet ile müşterek yazdığı “Vatan Mersiyesi”yle oldukça benzemektedir (Namık Kemal, 1999, s. 345-352). Nitekim iki şiirin adının bile aynı olması da bu yakınlığı kanıtlamaktadır.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Tansel, 2005, s. 153-154.

1928 yılında yayınlanan “He ile F” şiiri Hâmid’in belirttiği üzere; 1877-1878 Osmanlı-Rus Muharebesinden sonra Damat Ferid ile şairin, Fransızların Rus yanlısı politikası çerçevesinde yaptıkları karşılıklı konuşmanın manzumeleşmiş halidir:

“1877 muharebesinde Paris’te kâtip iken, Rus taraftarı oldukları için Fransızlara kızmış ve Paris’e de küsmüş idim. Bu münasebetle kitabet refikim Ferid Beyle aramızda bir mükâleme cereyan etmişti. Sonra onu bir manzume hâline koymuştum. İşte o manzumenin hatırımda kalan parçalarını, tamam elli bir sene sonra, bugün Milliyet gazetesine gönderiyorum (Bu Ferid Beyin ben hâini bilirdim, istikbalini herkes bilir.)” (Tarhan, 1999, s. 318).

Bu uzun şiir, Hâmid ile Ferit Paşa’nın sözlerinin diyaloglar halinde tanzim edilmesi ile vücuda gelmiştir. Fransızların Rus taraftarı olmasının eleştirilmesi ile şiire başlanmış, Duc de Decazes’in müsamerelerine değinilmiş, ardından Balkan şehirlerinin bu muharebede oynadığı rolden bahsedilmiştir:

“Korkulan şeyler hep olup bitti...

Plevne, Şıpka, Edirne gitti,

Feryad eder bir kavm girizân,

ben görüyorum: tam iki milyon

muhacir, iki milyon aç, çıplak,

kadın ve erkek! Paris’in parlak

manzarasının mâverâsı bu!

Görülme mâcerâsı bu!” (Tarhan, 1999, s. 319)

93 Harbi’nde Plevne, Şıpka ve Edirne’nin Rusların eline geçmesiyle yaşanan sancılı günler şiirin bu mısralarına aksetmiştir. Aynı zamanda bilindiği üzere 93 Harbi’nden sonra Balkan topraklarından Anadolu’ya büyük bir göç yaşanmış ve bu göçün karanlık tablosu şiirde kendisine geniş yer edinmiştir. İngiltere’nin Rusların ilerlemesini durdurmak için donanma göndermesi ve Midhat Paşa’nın emriyle Osmanlı’nın müzakereler bitinceye kadar hiçbir şey yapmadan beklemesi de şiirde tarihsel gerçekliğe bağlı kalınarak anlatılmıştır. Hâmid’in sözlerinden, İngiltere’nin arabuluculuk yapmasına karşın bu milletin sinsî bir siyaset anlayışı olduğuna inandığı anlaşılmaktadır. İnci Enginün’ün de düştüğü notta görüleceği üzere Hâmid, manzumeyi

İngiliz siyasetini öğrendikten sonra genişletmiştir.⁴² O dönem diplomat olan Damat Ferit'in tüm itirazlarına rağmen;

“Sen de bana o donanmayı ver.

Ver de denizin dibine gitsin.

Ver de Hindistan teneffüs etsin” (Tarhan, 1999, s. 321)

sözleriyle İngilizlere güvenmediğini açık bir dille ifade etmiştir. Bu şiir, 93 Harbi neticesinde Balkan Savaşı öncesi bu topraklardan Anadolu'ya yapılan büyük göçe yer vermesi sebebiyle önem arz etmektedir.

Hâmid'in “İbn ü Musa tiyatrosundan bir parça ki 93 Muharebesinin ikaz ettiği teessürle yazılmıştır” notuyla belirttiğine göre *İbn ü Musa*'da yer alan, altı parçadan oluşan bir manzumesi de 93 Harbi ile bağlantılıdır. Manzumede Namık Kemal'in “Vaveyla”sında olduğu gibi vatan genç bir kadın halinde tasvir edilmektedir. Döneme ait birçok şiirde karşımıza çıkan “sevgili vatan-anne vatan” anlayışı bu şiirde de söz konusudur:

“Benziyor kehkeşâna yarelerin;

Mevkib-i rihletin odur gûyâ!

Yıldırım aksidir nakkarelerin;

Seni alkışlıyor burûc-ı semâ

Başka bir tarz-ı iftirâkın var:

Görürüm bin hilâl-i nûrani!.

Ey meh-i âsmânı Osmanî

Ne mehâbetli inşikakın var!..

Feleği kaplamış sitârelerin;

Mahşer olmuş o âlem-i bâlâ!

Hayretim artıyor benim hâlâ,

Kadrini eylemek için i'lâ,

Sanki gelmiş cenazene Mevlâ..” (Tarhan, 1999, s. 375-376)

⁴² İnci Enginün'ün notunda şunlar yazmaktadır: “Hâmid bu manzumeyi her halde İngiliz siyasetini öğrendikten sonra yazmış, en azından genişletmiş olmalı. Bu mısralar onun Yâdigâr-ı Harb'te İngiliz siyaseti hakkında söylediklerine benzemektedir. İ.E.” (Tarhan, 1999, s. 320).

Osmanlı-Rus Savaşı'nın vatan üzerinde açtığı yaraları ince bir ifade ile betimleyen şair, vatanın uğruna kurban olacağını, eğer vatan kaybedilirse tüm insanlığın yok olmasını dileyerek şiirini noktalandırır. Hâmid'in vatan sevgisi anne sevgisi kadar kutsal, insanlık kavramına verdiği değerden yücedir ki şiirin özünde de onun kalbindeki vatan sevgisi anlatılmaktadır⁴³.

Hâmid dışında Ali Ekrem de 93 Harbi üzerinde durmuştur. "Havuç Seyyid Efendi" şiirinde oburluğuyla tanınmış Havuç Seyyid Efendi isimli bir zatın Rus muharebesi sonrası yemeden içmeden kesilmesi hadisesinden yola çıkılarak 93 Harbi'nin Türk milleti üzerinde yarattığı yıkım gözler önüne serilmektedir:

"Lakin bu obur efendi,

Ne kadar mert bir insandı;

⁴³ Şairin 93 Harbi üzerine olan duygu ve düşüncelerini mektuplarında da görmekteyiz. Şair Kars'ın kaybedilmesi karşısında teessürlerini Pirizâde İbrahim Bey'e yazdığı mektubunda şu cümlelerle dile getirir: "Siz de bizim gibi ahval-i harbiyeden şikâyet ediyorsunuz. Burada bulunsaydınız daha ziyade dağdâr-ı keder olurduz. Nihayet Kars da elimizden gitti. Muhtar Paşa şimdiki hâl-i za'fında bırakılırsa Erzurum'u da unutmak lâzım gelir. Artık Moskoflar istedikleri gibi Ermenistan'da geşt ü güzâr ederler. İnsan tedbirde kusur edip de müsaade-i takdire intizâr etmek tahkir eylediği bir veliyy-i nimetten mukabele-i latife beklemek kabilinden olur.

Kars'ın zabtını bura matbuatı pek izâm etti. Ben kendimce Alacadağ hezimetinden daha çok müteessir olmuşum. Hattâ bu mağlubiyet onun netayicindedir. Kars'ta üç yüz top, on bin esir, birçok da esliha ve mühimmât-ı harbiyye vermişiz. Moskoflar öyle yazıyorlar. Sahîh değilse niçin devlet tezkîb ile zehâb-ı umumîyi tashih etmiyor? Bu da bir sır!"(Tarhan, 1995, s. 79).

Şair, Pirizâde İbrahim Bey ve Hüsnü Bey'e yazdığı bir diğer mektupta da Plevne'nin kaybedilmesinin acısını yansıtmaktadır: "Bu hafta aldığım 23 Teşrin-i sâni sene 93 tarihli mektubunuz bana Plevne'nin zabtolunduğu haberini aldığımız Salı günü geldi. İfadenize nazaran sadrazam da işin böyle olacağını biliyormuş. Plevne'de on iki günlük zahîre kaldığını haber vermiş. Dediği çıktı. Tam on iki gün sonra Plevne gitti.

'Plevne gitti!' demek. Gittiği için ah etmek, teessüf eylemek bir şey değildir. Plevne'nin gittiği gün Osmanlıların en menhus günü olduğu için efrad-ı millet-i Osmaniyye karalar giyip matem etse sezâdır. Osman Paşa'nın gaybubeti Devlet-i Osmaniyye'nin inkırazı kadar beni dâgdâr-ı keder eder. Plevne gitti, bari asker kurtulsaydı! Osman Paşa da gitseydi, bari yerine gelecek kumandan bulunsaydı! Kumandan da yok. Hadi bir orduluk daha askerle bir de kumandan bulalım. Para yok, ne yapacağız; düşmanın Plevne'den hareket eden ordularına ne yapacağız da mukavemet edeceğiz? Musalaha dersin dünyada şimdi musalaha etmekten berbad bir şey olmaz. Çarın burnu Kafdağı kadar büyümüştür. Harbe devam edelim desek dayanamayacağız. Düşman İstanbul'a gelecek. Meğer ki mahvolmağı göze alalım da öyle işe başlayalım (...)" (Tarhan, 1995, s. 81-82).

Ruslar'ın Osmanlı üzerine yürümesine adım adım yer veren mektuplar da mevcuttur. Şairin anılarına sırayet eden 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nı ve sonuçlarını bunlar gibi pek mektubunda görmek mümkündür. Balkanlardaki dağılma şairin her zaman dikkatle ve üzüntüyle takip ettiği bir olay olmuştur. Örneğin şair, bir zamanlar Osmanlı hâkimiyetinde olan Golos'un Berlin Kongresi ile Yunan toprağı olması karşısında buradaki elçiliğe gitmek istememiş, ancak daha sonra ailesinin baskısıyla gitmek zorunda kalmıştır (Enginün 1986: 28). Burada bir vatan toprağının kaybedilmesinin acısını bizzat yaşamıştır: "Ah bilsen birader! Hem vatanından uzak olmak, hem de vatandan ayrılmış bir memlekette bulunmak ne müşkil hal imiş!... Bulduğum memleket dahi benim gibi garibü'd-diyar veya vatan-cüdâdır" (Tarhan, 1995, s. 192).

Yüreğinde vatan derdi,
Milletin uğruna yandı:

Rusya Muharebesinde
Plevne sükût edince,
Seyyid Efendi geldi de
Bize misafir bir gece

Bir yemeğe el sürmedi!
Sabaha kadar ağlayan
Kanlı gözleri görmedi
Dolma, pilav, tatlı, falan...

Onun oburluğu bitti,
Kederden öldü, gitti!"(Bolayır, 1340, s. 33-34)

“Plevne'nin sükûtu” ifadesiyle 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'ne işaret edildiği düşünülmektedir. Büyük mücadelelere sahne olan Plevne maalesef bu savaşta düşmüştür. Şair, yediden yetmişe herkesin savaşın kötü sonucuyla kedere boğulduğunu vurgular.

Ziya Gökalp'in⁴⁴ siyasi görüşünü anlattığı “Ergenekon” adlı uzun şiirde, Ergenekon Destanı'ndan yola çıkılarak ilk Türk devletleri ve Türklerin dünyaya yayılışı ile ilgili bilgiler verilir. Şair, yüzyıllarca Türklere yurt olan Balkanlara Tuna nehri aracılığıyla değinir:

“Turân, eski toprak bize,

⁴⁴ Ziya Gökalp'in hayat coğrafyasında da Balkanlar geniş yer kaplamaktadır. Selanik'te bulunduğu memuriyet sebebiyle Balkanlarla münasebeti yakınlaşmış, *Genç Kalemler* dergisini de bu şehirde yayımlamaya başlamıştır: “5 Temmuz, 1326 (18 Temmuz, 1910)'da Diyârbekir Vilâyeti Maârif Müfettişliği'ne getirilen Gökalp, Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Selânik'te bulunan Merkez-i Umûmî Murahhaslığı'na seçilince (14 Aralık, 1910), bu vazifesini bırakarak Selânik'e yerleşmiştir. Bu tarihten dört ay kadar sonra, Selanik'te, ikinci cildinin ilk sayısı 11 Nisan, 1911'de çıkarılan *Genç Kalemler* yayımlanmağa başladı. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin himâyesiyle neşredilen bu dergideki yazıları, onun, Osmanlılık mefkûresi yerine Turâncılık'a yöneldiğini gösterir. Bunda, İttihâdcılar'ın yanlış siyâsetinden doğan, ileride Balkan Savaşı'na yol açacak yer yer ayaklanmaların yanı sıra, *Genç Kalemler*'deki yazılarıyla Türkçe'nin sâdeleştirilmesine çalışan Ali Cânib, Ömer Seyfeddin, v.b. arkadaşlarının te'siri olmuştur” (Gökalp, 1989, s. XIX-XX).

Hind, bir altun konak bize;

Çin köşkleri kışlak bize,

Tuna boyu yaylağımız!” (Gökalp, 1989, s. 81)

Türklerin bir zamanlar hâkim olduğu Avrupa’dan Asya’ya yayılan uçsuz bucaksız topraklardan söz edilerek Türk tarihi gözler önüne serilir. Göktürk’ten Uygur’a, Gazneliler’den Selçuklular’a kadar birçok Türk devleti ve onların şanlı hükümdarları anılarak yapılan fetihlere ve kazanılan zaferlere yer verilir. Fatih’in İstanbul’u alması üzerinde de duran şair, sözü 93 Harbi’nin getirdiği yıkımla başlayan mağlubiyetlere getirir ve gerek Balkanlarda, gerek Kafkaslarda kaybedilen topraklarla çekilen acıları anlatır:

“Kırım, Kazan heder oldu!

Tuna, Kafkas beter oldu!...

Türkistân’da neler oldu?...

İşitmedi kulağımız!” (Gökalp, 1989, s. 83)

Bu mısraların ardından o, yine de umut dolu olduğunu hissettirir. Artık toparlanmamız gerektiğinin, kahramanlara ve zaferlere ihtiyacımız olduğunun altını çizerek Türklere yardımcı olacak bir kılavuz beklediğini;

“Çıkmaz mı bir Börteçine⁴⁵?

Nurlanmaz mı çerâğımız...”(Gökalp, 1989, s. 83).

mısraları ile belirtir. Ancak böylesi bir kılavuzla Türkler, tıpkı destanda Ergenekon’dan çıkar gibi, düşülen zor durumdan kurtulacak ve dünyada adından yine söz ettirecektir. Bu şiir Balkanlarda yaşanan zor durumlara değinilmesi dolayısıyla oldukça mühimdir.

Eşref de 1876/77 Osmanlı-Rus Savaşı ile ilgilenen şairlerdendir. 93 Harbi sonucu Anadolu’ya gelen göçmenler arasında yaşanan bir vakaya dair Şair Eşref, şu dördlüğü yazmıştır:

⁴⁵ Ergenekon Destanı’nda; Ergenekon’a sığmayacak kadar çoğalıp büyüyen Türklere demir dağını erittikten sonra, yol gösterip yardımcı olan dişi kurdun adıdır.. Bu mısralarla Türklere yol gösterecek Börteçine gibi bir kılavuz, yardımcı arandığı vurgulanmaktadır. Tansel’in belirttiğine göre bu şiir, Balkan Savaşlarının ilk safhasında bozguna uğrayışımızdan, 30 Mayıs 1913’te aleyhimize sonuç veren Londra Antlaşması’ndan hemen önce, 25 Nisan 1329’da Türk Duygusu Dergisi’nde Türk Ananesi-Ergenekon başlığıyla ve aynı yıl *Türk Yurdu* dergisinin yayımladığı Altun Armağan’ın ikinci cildinde basılmıştır (Gökalp, 1989, s. 337).

“Ne ahâlî ne muhâcirde hamiyet kalmamış

Tarafeynin iyilik üzere deği efkârı

Cümlesi bâr-ı belâdır vatanın sırtında

Böyle hicret edenin böyle olur ensârı” (Eşref, 2006, s. 204).

Bu mısralar savaş sonucu yaşanan göç ile muhacirlerin yaşadığı sorunlara⁴⁶ bir örnek teşkil etmektedir: “93 Savaşı’ndan (1876/77 Osmanlı-Rus Savaşı) sonra Kula’ya yerleşen göçmenlerle yerli halk arasında anlaşmazlık çıkar. Manisa mutasarrıfı, ilçenin kaymakamı Eşref’e ‘hangi taraf haklı, gayriresmi olarak yaz’ diye haber gönderir. Eşref, bu dörtlüğü yazar” (Kabacalı, 2004, s. 280).

“Zeyl yahut Abdülhamid-i Sani’nin Tarih-i Hayatından Bir Nebze” adıyla Abdülhamit’i konu aldığı uzun şiirinde Eşref, başlıktan da anlaşılacağı üzere Namık Kemal’in meşhur “Hürriyet Kasidesi”ne zeyl yazar: “Namık Kemal’in ‘Hürriyet Kasidesi’ni tehzil (alaylı bir biçimde taklit etme) yoluyla yazılan bu kaside, Hasbihâl’de Namık Kemal’in her beyti altında Eşref’inkiler eklenerek yayımlanmıştır” (Kabacalı, 2004, s. 348). Şiirde, Abdülhamid döneminin önemli olayı 93 Harbi’ne temas edilir:

“Olunca bin sekiz yüz yetmiş altı harbi Moskof’la

Dilerdi İngilizler müstefid olmak bu fırsattan

O harbe Türk’ü teşviki değildi sû-i kasdinden

Düşürmekti garaz Moskofları mevkûce kuvvette

Fakat Abdülhamîd’in maksadı Türkler ezilmektir

Onun zu’munca kurtarmak hatadır Türk’ü zilletten” (Eşref, 2006, s. 170).

Harbin öncesinde ve sonrasında Türklere yardımcı olan İngilizlerin bunu Osmanlı’ya taraf gördüğü için yapmadığı, Rusların güçlenmesini kendi çıkarları açısından doğru bulmadığından Türklere yardım ettiği dile getirilir. Tarihsel incelemeler de bu gerçeği dile getirmektedir. Ancak Abdülhamid’in amacı Türklerin ezilmesidir, şair bu manzumeyle Abdülhamid’e karşı sert bir tavır alarak onun savaşta izlediği politikayı eleştirmektedir.

93 Harbi’nin yankıları Türk edebiyatının şiir sahasında geniş bir şekilde yer kaplamış, şairler hem 93 Harbi’ni, hem de Berlin Antlaşması’nı sert sözlerle eleştirmekten

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Çağın, 2004, s. 204.

çekinmemiştir. Kaleme alınan şiirlerle savaş meydanındaki kanlı mücadeleler, savaşta kahramanlık gösteren komutanlar ve savaşın asker aileleri üzerindeki olumsuz etkisi uzun uzun anlatılmıştır.

2.1.3. 1897 Türk-Yunan Savaşı Şiirleri

19. yüzyılda üst üste alınan yenilgiler neticesinde kaybedilmeye başlanan toprakların üzüntüsü Tesalya Zaferi ile biraz olsun unutulmuş, Türklerin morali bir nebze olsun yükseltilmiştir. Bu savaşın öncesi ve sonrası pek çok şairin şiirlerine konu olmuş, savaşın gidişatı şairlerin eserlerine adım adım yansımıştır.

“Vatan temi başta olmak üzere bütün mukaddes değerlerin uğruna yapılan ve yapılabilecek olan fedâkarlıkların anlatıldığı yüzlerce şiir yazılır” diyen Necat Birinci, Türk-Yunan Harbi zaferi üzerine yazdığı makalesinde bu savaşa dair yazılan şiirleri değerlendirir⁴⁷ (Birinci, 2000, s. 128). Bu şiirleri “Türklük Şuuru ve Gururu”, “Savaş Tabloları”, “Asker Tasvirleri”, “Gaza, Gazilik ve Gaziler”, “Şehitlik”, “Tarihten Alınan İlham”, Bayrak ve Sancak”, “Savaşın Açtığı Sosyal Yaralar” başlıkları altında inceler (Birinci, 2000, s. 132). Tezimizde de bu başlık altında Tevfik Fikret, İsmail Safa,

⁴⁷ Birinci, Servet-i Fünûn ve Malûmât başta olmak üzere savaş günlerinde dergilerde ve gazetelerde yayımlanan şiirlere değinirken kitap olarak basılmış şiirlere de yer verir: “Bu savaş hakkında yazılıp, neşrolunmuş, tespit edebildiğimiz ilk şiir Tevfik Fikret’in, cepheye gitmek üzere resmigeçit yapan askerlerin tasviri mahiyetindeki *Asker Geçerken* manzumesidir. Aynı mecmuada bir sayı sonra yine Tevfik Fikret’in, İsmail Safa ile birlikte yazdıkları *Teşyiden Avdette* manzûmesi neşrolunur. Fikret’in bu iki manzûmeden ayrı olarak, *Kenan*, *Yenişehir Gazilerine*, *İki Bayram*, *Hasan’ın Gazası* gibi şiirleri yayımlanır. Mehmet Emin’in *Anadolu’dan Bir Ses Yahut Cenge Giderken*, *Yunan Sınırını Geçerken*, *Tırhale Kalesine Bayrak Dikerken*, *Şehit yahut Osman’ın Yüreği*, *Yetim Çocuk yahut Osman’ın Kaygusu*, İsmail Safa’nın *Teşyiden Avdette*, *Gazileri İstikbâl*, Recaizâde Mahmut Ekrem’in *Asker-i Osmaniyân*, *Kırmızı Merkûpler*, *Şehid Ezel*, Abdülhak Hâmid’in *Ordu-yı Humâyunda Bir Şair*, Mehmed Celâl’in *Çatalca*, *Velesin*, *Golos Muzafferiyâtı*, *Evsâf-ı Celil-i Padişâhî Yenişehir Fethi*, Müstecabizâde İsmet’in *Teselya Sahrasında*, Nigâr bint Osman’ın *Mecruh Gazileri İstikbâl*, Muallim Fevzi’nin *Harp Şarkısı*, *Bir Şehidi Ziyâret*, Menemenlizâde Mehmet Tahir’in *Kahramanâne Bir Hayal*, Hüseyin Dâniş’in *Nidâ-yı Zafer*, Halil Edib’in *Yaralı Bir Asker* isimli manzumeleri ard arda çıkar.

Devirlerinde önemli birer imza olan bu şahsiyetlerin yazdıklarından başka, tanınmamış pek çok şairin, yüzlerce şiiri, basında, bir müddet süreyle yer aldı.

Bazı şairler, bu savaş münasebetiyle yazdıkları şiirleri kitap hâline getirirler. Menemenlizâde Mehmet Tahir, kaleme aldığı üç uzun manzumesini *Terâne-i Zafer* adını verdiği bir risalede topladı. Mehmet Emin, çeşitli mecmualarda çıktıkları zaman bile büyük akis uyandıran manzumelerini *Türkçe Şiirler* adı altında bir araya getirdi. İkdâm gazetesinden Hacı Osman isimli bir zat *Neşâid-i Zafer* adı ile bir antoloji meydana getirdi. Mustafa Rauf da *Feth-i Yenişehir* ve *Feth-i Tırhala* adları ile, nazım ve nesir yazılardan seçtiklerini bir araya getiren iki ayrı antoloji yayımladı” (Birinci, 2000, s. 130-131).

Mehmet Emin, Recai-zâde Mahmut Ekrem, Abdülhak Hâmid, Menemenlizâde Mehmet Tahir, Mehmed Celâl, Müstecabizâde İsmet, Nigâr Hanım, Rıza Tevfik, Ali Ekrem, Yahya Kemal ve Şair Eşref'in Türk-Yunan Savaşı'nı konu alan şiirleri esas alınarak savaşın edebiyatımıza yansıyan yönleri üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır.

İsmail Parlatır'ın ifadesi ile Recai-zâde Mahmut Ekrem'in kitaplara girmemiş; ancak değişik gazete ve dergilerde yayımlanan Türk ordusu ve kahramanlığı üzerine birçok şiiri mevcuttur. Bunlardan biri olan "Asker-i Osmâniyân" 1897 Tesalya Savaşı üzerine yazılmıştır. Ordunun Yunanlılar karşısında kazandığı başarı, siyasi açıdan Balkanların çalkantıda olduğu günlerde tüm halka moral verir (Parlatır, 2005, s. 131). Bu uzun manzumede asker için övgü dolu sözler söylenirken Yunan ordusuna da;

"Seni ta'kibden hem usandık hem utandık..

Gel ey Yunan biraz da sebât-ı pây göster..!" (Recai-zade M. Ekrem, 1997, s. 477).

mısraları ile gözdağı verilir. Napolyon'un ordusunda bile bu derece güçlü neferler olmadığı vurgulanırken orduyu komuta eden Fazıl Ethem Paşa'dan iftiharla bahsedilir. Bütün bunların yanı sıra bu savaşta önemli rol oynayan Balkan şehirlerinden Velastin, Yenişehir ve Tesalya'ya değinilir:

"Ne mu'acciz azm ü himmet ki birkaç günde etti

Tutup birçok mevâki-Yenişehir'i musahhar!

Tesalya kıtasında ne varsa sonra artık

Alındı hepsi bir bir ne köy kaldı ne bender.

Tamâm kuvvetiyle 'temerküz' etti düşmen

Çatalca oldu gûyâ müşeyyed bir mu'asker..

Rü'ûsunda göründü kızıl alâm-ı nusret

Yed-i teshîre geçti.. Velastin de berâber" (Recai-zade M. Ekrem, 1997, s. 476).

Savaşın gidişatının adım adım anlatılması tarihsel açıdan da önem taşır. *Musavver Muhîr*'te yayımlanan 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909 tarihli şiirde de İstibdat'ın etkisi anlatılırken Tesalya'yı kazanan Osmanlı askeri övülür:

"Ey kahramânlar tâ-ebed

Medyûn-ı şükranız size

Hoş îd-i millîdir bugün

Asker! Senindir şân, öğün..." (Recaî-zade M. Ekrem, 1997, s. 471-472).

Bunun dışında "Şehit-i Ezel Rahmetullahi Aleyh" başlıklı şiirde Mirliya Abdülezel Paşa'nın şehit olması anlatılır:

"Mirliâ Abdülezel Paşa'nın birçok muhârebede bulunması ve ilerlemiş yaşına rağmen harbe iştirâk etmesinin yanında, O'nun etrafında meydana gelen edebî ürünlerin çok olmasının en büyük nedenlerinden birisi de ilerlemiş yaşında şehîd olmasıdır. Muhârebede şehîd olmak gâzi olarak dönmekten daha itibarlı bir mevkîdir. Şehîd olan askerin arkasından birçok menkıbeler, kahramanlıklar anlatılır, birçok edebî ürün verilir. Şehâdete ermek halk arasında takdirle karşılanır"(Şen, 1997, s. 151) .

Şairin şiirlerinin toplandığı kitapta ise "Şehît-i Ezel" başlığıyla yer alan bu şiirde Ekrem, Abdülezel Paşa'nın kahramanlıklarını över ve "Kimdir şu ak sakallı şehâmetli kahramân?" diye sorguladıktan sonra Abdülezel Paşa'yı okuyucularına tanıtır:

"Abdül-ezel! Budur... budur işte o nâmdâr..

Abdül-ezel! Budur... budur işte o şânlı pîr..

Abdül-ezel! Budur... budur işte nerre şîr..

Abdül-ezel! Budur... budur işte o cân-sipâr!" (Recaî-zade M. Ekrem, 1997, s. 468).

Ekrem, bu şiiri de Türk-Yunan Savaşı üzerine kaleme almış, Abdülezel Paşa ile Türk askerinin bu savaşta gösterdiği yiğitlikleri tasvir etmiştir:

"Şehît-i Ezel" başlıklı şiir on üç dörtlükten oluşmakla beraber konusunu 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı⁴⁸ndan almaktadır: "Bu da Teselya Savaşı'nda şehit düşen Abdülezel Paşa'nın kahramanca savaşmasını, yediği kurşuna rağmen döğüşten geri kalmamasını, bir başka kurşun ile şehit olmasını ve öldüğü tepeye gömülmesini anlatır. Bu erin kişiliğinde Türk askerinin korkusuzca savaşması yansıtılıyor." (Parlatır, 2005, s. 131).

Bir savaş kahramanından yola çıkılarak Türk askerinin cesurluğu şiirin konusunu oluşturur. "Kırmızı Merkûblar" şiiri de Türk-Yunan Savaşı vesilesi ile yazılmıştır:

"On tane beşlikten oluşan 'Kırmızı Merkuplar' manzum hikâye olarak adlandırılabilir. Çünkü şiirde gönüllü olarak askere yazılan Mehmet Onbaşı ile 5 yaşındaki oğlu Zeynel

⁴⁸ Tesalya Harbi'nin edebiyatımızdaki yankıları üzerine Türker Acaroğlu şu yorumda bulunur: "Şimdiye kadar veyahut daha doğrusu, o zamana kadar bu harp hakkında olduğu gibi, harplerimizin hiçbirisi hakkında bu derece bol ve mükemmel yazılar yazılmamış olduğu katıyetle söylenebilir. Gerçekten, Osmanlı Türk İmparatorluğunun en son zaferi olan bu harp için şairlerimizden Tevfik Fikret, İsmail Safa, Abdülhak H. Tarhan, Rezaizade M. Ekrem, Ali E. Bolayır (A. Nadir), Hüseyin S. Özsever, Süleyman Nazif, Muallim Feyzi, Nigar B. Osman, Mehmet E. Yurdakul vs. ile hikâyecilerimiz ve romancılarımızdan Ahmet Mitat, Apdullah Zühtü, Ahmet Rasim, Abdülhak Şinasi Hisar v.s. gazete, dergi, kitap sayfalarında neşrettikleri birçok kuvvetli eser yazdılar"(Acaroğlu 1945, s. 137).

anlatılır. Zeynel cepheye gitmek üzere olan babasının boynuna sıkıca sarılır ve onu bırakmak istemez. (...)

Mehmet Onbaşı oğluyla vedalaşır ve cepheye gider. Orada çok büyük kahramanlıklar gösterir, ancak kalbine bir kurşun isabet ederek ağır yaralanır. Ölmeden önce gözünün önünde bir çift kırmızı ayakkabı canlanır ve yüreği bu kez başka bir acıyla yanar. Onun şehitlik mertebesine yükseldiği gün, köyde Zeynel ateşlenerek hastalanır. Ve sürekli bir şeyi sayıklar:

‘Geleydi kırmızı merkublarım!’

Duygusal yönü ağır basan bu şiir, dil olarak oldukça yalındır. Ayrıca okuyucuları, şehit olan askerlerin geride kalan ailelerin ne olacağı konusunda düşündürmeyi amaçladığı görülmektedir” (Demiryürek, 2007, s. 10).

1897 yılında yazılan ve *Servet-i Fünûn* dergisi⁴⁹’nde “Nüsha-i Mümtâze” de yayımlanan bu şiirin konusunu Mehmet Onbaşı ile oğlu Zeynel’in birbirlerine olan bağlılığı oluşturmaktadır. Savaşa gönüllü olarak katılmaya hazırlanan Onbaşı Mehmet’i oğlu Zeynel bırakmaz. Onbaşı da istediği kırmızı merkupları getireceği vaadi ile oğlunun ısrarından kurtulur ve yola çıkar (Şen, 1997, s. 82). Zeynel, babasının sözüne güvenerek savaştan döneceğine tüm kalbi ile inanmaktadır. Askerlerin cephe gerisindeki hayatına ve ardında bıraktığı ailelerine temas edilen bu şiirde Mehmet Onbaşı; bir diğer şiir olan “Şehit-i Ezel”deki Abdülezel Paşa gibi övgü dolu sözlerle idealize edilir:

“Mehmet Onbaşı bir kala-i cebel-temkîn...

Mehmet Onbaşı bir ateş-i kazâ reftâr...

Mehmet Onbaşı birçok gazada şöhret-gîr...

Mehmet Onbaşı lâkin zebûn-ı dest-i kader!...”(Ülgen, 1993, s. 231).

Mehmet Onbaşı’nın savaş alanındaki şehadeti sırasında son nefesine kadar oğlunu ve istediği kırmızı merkupları⁵⁰ zikretmesi, aynı şekilde babasının dönüşünü bekleyen hasta Zeynel’in de babasının adıyla kırmızı merkupları sayıklayarak inlemesi; bu savaşın aileler üzerinde yarattığı tesiri örneklendirmektedir. Birçok savaş gibi bu savaş sonunda da yüzlerce asker şehit olarak ailelerine dönememiştir, “Kırmızı Merkûblar” da anlatılan hikâye de bu durumun bir numunesidir.

Abdülhak Hâmid’in *İlham-ı Vatan* adlı eserinde yer alan “Ordu-yı Hümayunda Bir Şair” isimli şiir, 1897 Türk-Yunan Harbi üzerine yazılmıştır. Şair, “demirden dağlar, topraktan bulutlar, ateşten dereler” gibi nitelendirmeler kullanarak tabiatı savaş

⁴⁹ Şairin şiirlerinin toplandığı kitapta yer almayan dergi ve gazetelerde kalan Türk-Yunan Savaşı’na dair şiirlerine Cafer Şen’in ve Erol Ülgen’in tezinden ulaşılmaktadır.

⁵⁰ “Merkûb: (...) Sarı meşinden yapılan bir çeşit ayakkabı” (Devellioğlu, 2006, s. 622).

manzaraları ile betimler ve böylece hayalindeki savaş atmosferini yansıtır. Dehşet içerisindeki savaş alanında gerçek bir ışık olarak İslam halifesinin işaretini görür: “Halifenin işareti ile savaş alanının dönmesi, durması, gitmesi mümkündür. Bütün bu kıyamet de onun ordularının eseridir. Burada dikkatimizi çeken Hâmid’in İslâm dinini işaret etmesidir” (Demirdağ, 2010, s. 133). Hint ve Çin’in bile selam durduğu bu savaş alanında Yunan askerinin acizliği ile alay edilir:

“Görünmüyor, nereye gitti asker-i Yunan?

Hurafe miydi aceb nâm-ı leşker-i Yunan?

Nasıl o kavm-i hakîm intihara verdi karar,

Kabul eder mi bunu akl-i münkir-i Yunan?”(Tarhan, 1999, s. 379).

Kükreyen Osmanlı askeri karşısında “kedi” olarak adlandırılan Yunan askerinin savaşmasının mümkün olmadığı anlatılarak mağlup ordu hakir görülür. Osmanlı askerinin kahramanlıkları yüceltilirken buna karşın Yunan askerinin böyle bir savaşa nasıl cesaret ettiği sorusuyla düşmanlar küçümsenir (Demiryürek, 2007, s. 13). Aynı zamanda Türk bayrağının simgesi olan hilâl figürü karşısında Yunan mitolojisinin unsurlarından Venüs, Jüpiter ve Mars’ın mağlup olduğu, hilâlin bütün bu gezegenlerden daha parlak olduğundan diğerlerini gölgede bıraktığı; şeklinde yorumlanır. “Allah, Allah!” nidaları eşliğinde savaşan askerler mücahit olarak nitelendirilir. Savaşın önemli mekânlarından olan Olimpos Dağı şiirde bizzat geçerek dipnotta da “Alihât-ı esâtîr-i Yunana mesken olan dağ (hâşiye-i tâbi)” şeklinde açıklanmaktadır (Tarhan, 1999, s. 380). Şairin poetikasında önemli bir nokta olan panteist görüş bu şiirde de kendisini hissettirir. Yunanlıların Müslüman olmasa da meşhur Olimpos Dağı’nın Müslüman olduğu söylenir: “Bunun nedeni ise mezheplerin ortak olmasıdır. Bu mezhepse tabiattır. Serviler, gül bahçeleri ve şimşir ağaçları şairle Olimpos dağının mezhebinin aynı olmasını sağlar” (Demirdağ, 2010, s. 134). Hâmid, düşmanlarına bütün Tanrıları, putları ile Osmanlı tahtına sığınmaları gerektiğini, onun üstünlüğünü kabul etmezler ise kaybolacaklarını belirterek şiirini noktalandırır. Şairin vatani şiirlerinden mürekkep olan *İlham-ı Vatan*⁵¹ın mukaddimesinde Süleyman Nazif vasıtasıyla dolaylı bir şekilde de olsa Türk-Yunan Savaşı’nın kahraman kumandanının adı da geçmektedir. İskender

⁵¹ Hâmid’in *İlham-ı Vatan* isimli şiir kitabı 93 Muharebesi, Tesalya Muzafferiyeti ve Balkan Savaşları gibi askeri vakalar neticesinde tertip edilmiştir. Balkan Savaşları için “Validem”e zeyl olarak yazılan şiir, *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Eserleri 2*’de olduğu gibi, *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Eserleri 3*’te de yer almaktadır.

karşısında esir düşen Eşber'in başı dik bir şekilde ettiği hitap ile Hâfız Abdülezel Paşa'nın Yunan Muharebesi'nde şehit olurken söylediği sözler Nazif için aynı değerdedir. Bu mukaddimede; Abdülezel Paşa⁵² gibi Balkan topraklarında önemli savaflara katılmış bir kumandana yer verilmesi dikkat çekicidir.

1897 Türk-Yunan Savaşı pek çok şaire ilham kaynağı olmuştur. Bu savaşın zaferle sonuçlanması sonucu Hâmid ve Recaî-zade Ekrem nazireler yazarken Tefik Fikret⁵³ de çok sayıda şiire imzasını atmıştır. Daha savaş başlamadan şiirler kaleme alan şairin şiirlerinden; savaşın öncesini ve sonrasını adım adım takip etmek mümkündür. Harp öncesinin atmosferini yansıtan 9 Nisan 1897 tarihli "Asker Geçerken" şiiri Yunanlıların topraklarımıza ilk saldırdığı tarihin ertesi gününü, 17 Nisan 1897 tarihli "Kılıç" bu saldırı karşısında Osmanlı'nın Yunanistan'a savaş ilan ettiği tarihten iki gün öncesi 15 Nisan'ı işaret eder. Bütün bunlarla birlikte "Teşyî'den Avdette" ise harbin ilan edildiği güne; 17 Nisan 1897'e denk gelmektedir (Çakır, 2008, s. 157). Yine "Asker Geçerken" şiiriyle ilgili Türker Acaroğlu da şu bilgiyi verir: "Bir gün savaş sıralarında, Türk askerini yolda geçerken görünce, tanınmış Asker Geçerken şiirinin mısralarını kaydediyor (23 Nisan 1897). Böylece Türk askerinin her adımı, her hareketi, her gayreti onda fırtınalı ve durdurulmaz hisler uyandırmış olduğu açıkça görülmektedir" (Acaroğlu, 1945, s. 139). Şiirde asker geçişi ihtişamlı bir tablo gibi tasvir edilir:

"Nakkâre önde, bir müteharrik cebel gibi

Geçmekte zî-vekâr u tarab mevkib-i zafer;

Sancak, o reng-i âl ile fecr-i ezel gibi

Fark-ı mehâbetinde saçar mevce mevce fer." (Tefik Fikret, 2004, s. 428).

Yüzleri, kılıçları ve süngüleri parıldayan askerlerin gösterişli edaları gözleri kamaştırmakta, büyük küçük izleyen herkese gurur vermektedir.

⁵² "Abdülezel Paşa. Ünlü Kumandan (1831-1897) Konya'da doğan Abdülezel Paşa, er olarak girdiği orduda Kırım, Girit, Osmanlı-Sırp savaşına (Aleksinaç) (1876), Plevne savunmasına (1877-78) katılmış, mirliva olmuş ve 1897 Osmanlı-Yunan savaşında Alasonya'da şehit düşmüştür" (Tarhan, 1999, s. 367).

⁵³ Tefik Fikret de Balkanlardaki siyasi gelişmelerle genç yaşta tanışmış şairlerdendir. Babası ilköğrenimi için Aksaray'daki Mahmudiye Vâlide Rüştüyesi'ne yazdırmıştır. Ancak 93 Harbi, diğer adıyla 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı patlak verince bu savaştan kaçan göçmen aileleri hükümet, Mahmudiye Vâlide Rüştüyesi'ne yerleştirir ve okulun eğitim öğretim faaliyetleri durur. Bunun üzerine babası şairi, Galatasaray Sultanisi'ne yazdırmıştır (Parlatır, 2004, s. 10). Balkanlardan başlayan göç akınının ne derecede büyük olduğunu Fikret'in yaşadığı bu olaydan görebilmemiz mümkündür.

Tevfik Fikret ile İsmail Safa'nın⁵⁴ savaş öncesi birlikte yazdığı “Teşyî'den Avdette” adlı uzun şiirde de bu savaşla ilgili manzaralar yansıtılmıştır:

“Mutlak şu tiren dolusu kahramanları

Cezbeyliyor barut kokusu, top dumanları”(Tefvik Fikret, 2004, s. 165).

Savaşa giden Osmanlı askerlerine iyi dilekler sunan şair, vatanın bekası için onlardan yardım bekler. Sınırdaki topraklara varınca oradakilere de selam götürmesini isteyerek Osmanlı askerinin kahramanlıklarını hatırlatan övgü dolu sözler sarf eder. Osmanlı askerinin savaş meydanına şehit ya da gazi olmak arzusuyla gittiğini belirten Fikret, taarruzun böyle cengâverler için küçük bir uğraş olduğunu dile getirerek askerleri yüceltir (Ülgen, 1993, s. 40). Özellikle başlığındaki “teşyî”⁵⁵ kelimesinden de anlaşılacağı üzere şiir; askeri cepheye uğurladıktan sonra yazılmıştır: “Söz konusu şiirde, bir grup vakti trenle cepheye gidecek olan askerlerin ‘teşyî’ edilme sahnesi tasvir edilmektedir ki, şiir bu tablonun ilhamı ile kaleme alınmış gibidir” (Çakır, 2008, s. 159).

“Kılıç” şiirinde Fikret, dönemin savaş aleti olan kılıçtan yola çıkarak bir savaş meydanını anlatır. Kılıcın yapılma aşamalarına değinildikten sonra, bu aletin savaş esnasında bir milletin şerefini, malını ve istikbalini gösteren bir simge olduğu üzerinde durulur. Bu şiir de Türk-Yunan Savaşı'nın olduğu yıllara (15 Nisan 1313/27 Nisan 1897) denk gelir (Tevfik Fikret, 2004, s. 429). Askeri “teşvik” ve “teşci” eden bu şiirde kılıcın bir sembol olarak seçilmesinin sebebi; Türk askerine benzemesidir. Çekiç altında günlerce ezilip bir savaş aleti halini alan bu çelik parçası, kınında durduğu zaman değil, Türk askeri misali düşmana karşı savaştığı zaman ehemmiyet kazanmaktadır. Koca bir

⁵⁴ Cafer Şen bu şiirle ilgili şu açıklamada bulunur: “1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne trenle askerleri uğurlayanların içerisinde o devrin tanınmış edipleri Tefvik Fikret ve İsmâil Safâ Bey'ler de vardır. İki şâirin ortak olarak yazdıkları ‘Teşyî'den Avdette’ isimli şiirde bu uğurlama dönüşündeki izlenimlerini anlatırlar”(Şen, 1997, s. 102). Ömer Çakır ise bu şiir ile Mehmet Emin Yurdakul'un “Anadolu'dan Bir Ses Yâhud Cenge Giderken” şiiri arasındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinde durur: “Anlaşılacağı üzere harp öncesi yazılan söz konusu şiirler; ses, söyleyiş ve muhteva bakımından Mehmet Emin Yurdakul'un aynı harp vesilesiyle yazdığı ‘giderim’ redifli meşhur şiirinden kısmen farklılık arz eder. Zira, Fikret ile Mehmet Emin'in şu mısralarında birisi ‘gideri’ diğeri ‘giderim’ der. (...) Tefvik Fikret, ‘bu kavim’ derken aslında Türk milletini işaret eder. M. Emin ise ‘bu kavmin’ adını zikreder: Türk. Fikret ‘Gider Osmanlı’ der. M. Emin, ‘Türk evladı evde durmaz, giderim’ diyecektir. Ortak nokta ise, insanımızı harp öncesi düşmana karşı koymaya teşviktir” (Çakır, 2008, s. 159). Söz konusu şiir, İsmail Safa'nın *Hissiyât* adlı eserinde de yer almaktadır (İsmail Safa, 1328, s. 15-19). Şairin belirttiği notta “Rumeli şimendiferiyle Sirkeci İstasyonu'nundan sevk olunan gönüllüleri teşyî'den avdette Tefvik Fikret Bey'le müştereken inşad edilmiştir” (İsmail Safa, 1328, s. 15).

⁵⁵ Teşyî; “yolcu etme, cesaretlendirme” demektir (Devellioğlu, 2004, s. 1097).

ülkenin namusunun, hayatının ve malının güvende olması Türk askerine ve onun kılıca bağlıdır (Çakır, 2008, s. 157-158). Fikret'in harp günlerinde yazdığı 11 Mayıs 1897 tarihli beş beşlikten oluşan "Yenişehir Gazilerine" şiirinde savaşın kahramanlarına şu sözlerle ithaf edilmiştir:

"Olsun gazân mübârek, ey gâziyân-ı islâm;

Canlandı sâyenizde ümmîd-i şân-ı islâm!

Gösterdiniz umûma neymiş tûvân-ı islâm,

Hâbîde zannedenler şîr-i jeyânı görsün.

Bî-rûhtur diyenler Osmâniyânı.. görsün!" (Tevfik Fikret, 2004, s. 168).

Osmanlı ordusu ile gurur duyduğunu bu şiirde de vurgulayarak din ve millet kavramını birleştirir: "Devrin tanınmış şâiri Tevfik Fikret 'Yenişehir Gazilerine' 'İslâmın gazileri' ünvanını vererek bu gaziler sayesinde 'ümmîd-i şân-ı İslâm' ın canlandırıldığını belirtir" (Şen, 1997, s. 328). Haluk Harun Duman ve Salih Koralp Güreşir'in de belirttiği gibi 8 yıl sonra "Tarih-i Kadim"i yazacak olan savaş aleyhtarı Fikret'in aksine bu dönemdeki Fikret, İslam dinini ve Osmanlı'yı yüceltmektedir (Duman ve Güreşir, 2009, s. 67). Osmanlı askerinin cesareti yanında adaletli oluşunun da altı çizildikten sonra; milletten metanet, sabır, dua istenir ve Tanrı'dan da inayet dlenir.

Fikret'in "Hasan'ın Gazası"⁵⁶ şiiri de bu savaşın zaferle sonuçlanması üzerine neşretmiştir ve harp ilan edilince gönüllü olan bir köylünün; Türk-Yunan Savaşı'na gidişini konu almıştır. 12 Haziran 1313/25 Haziran 1897 tarihinde yazıldığı belirtilen bu şiir, aynı zamanda manzum hikâye örneği teşkil etmektedir:

"Tevfik Fikret gönüllüğü konu alan diğer manzûmelerden farklı olarak, harbe giden bir gönüllüyü, çevresi, evi, nişânlısı, vâlidesi ile birlikte vererek onu meçhûl, sadece duyulan bir kişi konumundan çıkarır. Harbe giden gönüllü olarak giden, artık Tevfik Fikret'in manzûm hikâyesinde açık, adı belli bir tiptir" (Şen, 1997, s. 57).

⁵⁶ Rûbâb-ı Şikeste'ye alınmayıp bu savaşa dair yazılan şiirlerle ilgili şu bilgiler verilir: "Tevfik Fikret hakkında yapılan bir araştırmada, şairin savaş temalı bazı şiirlerinin Rûbâb-ı Şikeste'ye alınmadığı tespit edilmiştir. Alınan şiirlerin ise hangi harbe ait olduklarını söylemenin zorluğuna işaret edilmiştir. 'Kenan' şiirinin son kıtası, 'Asker Geçerken' ve 'Kılıç' manzumeleri, buna örnek olarak gösterilebilir. Ancak 'Hasan'ın Gazası' başlıklı manzume, doğrudan doğruya Teselya savaşıyla ilgilidir. Şiir, Servet-i Fünûn mecmuasının, bu savaş için çıkardığı, özel nüshada yayınlamıştır (13 Haziran 1313/1897) Şiirin İsmail Safa ile birlikte yazıldığı bilinmektedir"(Duman ve Güreşir, 2009, s. 66).

Bu askerin köyüne madalyalı bir gazi olarak dönmesi; o dönemin kaos ortamında savaşa her gidenin ölmeyeceği görüşünü ispatlaması bakımından önemlidir (Demiryürek, 2007, s. 12). Türker Acaroğlu'na göre; Türk milletinin kalbinde vatanseverlik, şecaat ve cesaret duygularını uyandırabilecek edadaki bu şiir, edebiyatımızda “nadir rastlanılan bir destan ihtişamında”dır (Acaroğlu, 1945, s. 138). Aynı şekilde 2 Mayıs 1313/14 Mayıs 1897’de yazılan “İki Bayram” şiirinde de bir bayram günü yaşanan sevinç ile kazanılan zaferin sevinci birleştirilir:

“Başka bir rengi var fakat hûnun
 Bu güzel çehrelerde... Feyz-âver,
 Rûh-perver” desem de ahrâdır...
 Bu iki vech-i şu’le-meşhûnun
 Biri îyd-i ferah-bedîd-i zafer,
 Biri îyd-i sa’îd-i adhâdır!” (Tevfik Fikret, 2004, s. 170).

Aynı zamanda Fikret’in “Ken’an” şiiri de Tesalya Savaşı’na odaklanan şiirlerdendir⁵⁷. Türker Acaroğlu “Asker Geçerken”, “Kılıç” ve “Teşyîden Avdette” gibi bu şiirin de Türk-Yunan Savaşı sırasında yazıldığını ifade etmiştir:

“Harp sırasında yazılıp (Servetifünun) dergisinde basılan, şairin Rüştü Necdet adlı bir dostuna armağan ettiği 7 Mayıs 1897 tarihini taşıyan ‘Kenan’ şiirinde akramının eğlendiği sıksa ve sinik bir köy çocuğu, kalbindeki gizli cevher sayesinde, harpten zaferle dönen yaralı bir kahraman olarak çıkmaktadır”(Acaroğlu, 1945, s. 139).

Bu şiir, Kenan isimli bir gencin savaşa gidişini anlatarak manzum hikâye örneği teşkil eder. Çelimsiz ve güçsüz olduğu için çevresi tarafından dışlanan bir çocuğun savaşa gittikten sonra itibar görmesi şiirin konusunu oluşturur:

“Ken’an’a cemiyetin bakışında, O’nda vatan sevgisi bulunmadığı görüşü mevcuttur. Fakat Ken’an bu bakışların gerçekle bir ilgisi olmadığını muhârebeye iştirâkla kanıtlamıştır. Yazarlarımız vatan sevgisi gibi yüce bir duygunun, kolektif bir şuurun; vatanın tehlikeye düştüğü an olan harb dönemlerinde cemiyetin en hâkir gördüğü fertlere de bulunduğunu ispatlamak için; cemiyetin ahlâk ve nizamına karşı hareket edenleri bile muharebeye gönderirler. Bu kişilerden birisi Ken’andır” (Şen, 1997, s. 80).

⁵⁷ Fikret’in pek çok şiirinde olduğu gibi vatan temalı şiirlerinde de Sully Prudhomme ve François Coppée’den büyük ölçüde bir etkilenme olduğunu vurgulayan Mehmet Kaplan konuyla ilgili şunları ifade etmiştir: “ ‘Asker Geçerken’ şiiri ile Coppée’nin ‘Le Défilé’ başlıklı şiiri arasında bir benzerlik vardır. Coppée, araya bir dul kadın ile çocuğunu da karıştırarak konusuna bir hikâye çeşnisi verir. (...) 1870 Fransız-Alman savaşını gören François Coppée, bu savaşla ilgili hikâye tarzında birçok şiir yazmıştır. Fikret, ‘Ken’an’ ve ‘Hasan’ın Gazası’ şiirlerinde onları örnek tutmuştur. ‘Kılıç’ manzumesi, Sully Prudhomme ‘un ‘L’épée’ şiirinin bir taklididir”(Kaplan, 2005, s. 143).

Tevfik Fikret gibi Rıza Tevfik'in de bu savaşa dair şiirler kaleme aldığı bilinmektedir. Şairin, Balkanları yakından ilgilendiren bu savaşa karşı kayıtsız kalmadığı görülmektedir. “Edirne’den Gönüllü Olarak Sefer Eden ve Dömeke’de Şehid Olan Miralay Mustafa Bey Merhum Hakkında” şiiri adından da anlaşılacağı üzere 1897 Türk-Yunan Harbi’nde Dömeke civarında şehit düşen Miralay Mustafa Bey için yazılmıştır. Bu kahraman askerin, savaşta gösterdiği yiğitliklerle halkın gönlünde taht kurduğu, Türk milletinin kalbinde isminin bir ömür yaşacağı anlatılır. Askerin şehadetinin anlatıldığı satırlarda savaş alanı Tesalya’ya da bizzat değinilmektedir:

“Bugün murâdına erdin.-O efser-i şevket

Konuldu hep şühedânın o şanlı başlarına!

Dikildi râyât-ı iclâl ü satvet-i devlet

Teselya dağlarının en dumanlı taşlarına” (Bölükbaşı, 2005, s. 276).

Bu şiirler dışında Erol Ülgen, Rıza Tevfik'in Türk-Yunan Savaşı'na hitaben *Asır* gazetesinde de şiirler yayımladığını söylemektedir. Fakat dergilerde yayımlanan şiirler konumuzun merkezinde yer almadığı için Ülgen'den aktararak kısaca değinilecektir:

“1897 Türk-Yunan Savaşı'na stajyer doktor olarak bizzat katılan Rıza Tevfik'in *Asır* gazetesinde neşredilen şiirlerinde askerlerimizin vatanı için ölmeye hazır olduğu, şöyle ifade edilmektedir:

Severdin, ah! Severdin gazâ-yı milletini
Vatan muhabbeti uğrunda ölmek isterdin!

Aynı düşünce ‘Gâzi Askerlerimiz Tarafından’ şiirinde de anlatılmaktadır:

Biz bu mülk uğrunda bezl-i cân eden askerleriz
Hazret-i Peygamberi şâdân eden askerleriz.”(Ülgen, 1993, s.

35).

Rıza Tevfik'in anılarında da bu savaşın izlerine rastlanmaktadır. Zira şair, Tesalya Savaşı sırasında Manastır’dan Selanik’e yaralı askerleri taşıyan seyyar bir hastanede çalışmış, cephede kaldığı iki ay boyunca savaşa tanıklık etmiştir: “Mehmet Emin’in bilhassa ‘Cenge Giderken’ ve ‘Kur’an-ı Kerîm’ gibi şiirlerinin askerler ve cepheye yakın bölgelerde yaşayan halk üzerindeki tesirini yakından gören Rıza Tevfik’te bu savaşın büyük etkisi olur” (Uçman, 2004, s. 262).

Eserlerinde Balkanlarda yaşanan olayların yankılarına geniş bir şekilde yer veren Mehmet Emin Yurdakul, edebiyatımızdaki ününü Tesalya Harbi üzerine yazdığı şiirlere borçludur. 1895-1908 yılları arasını kapsayan dönemde ilk şiirlerini yazarak Türk-

Yunan Savaşı bağlamında vatan ve millet sevgisini ele almıştır: “Şair 1897 Türk-Yunan Savaşı’ndan önce ve zaferin verdiği heyecanla yazdığı dokuz şiirini 1898’de *Türkçe Şiirler*⁵⁸ adıyla yayımlamıştır. Bu şiirlerin hemen hepsi doğrudan veya dolaylı olarak 1897 Türk-Yunan Savaşı’yla ilgilidir” (Özsarı, 1996, s. 29). *Türkçe Şiirler*’den “Biz Nasıl Şiir İsteriz?” şiiri Türk-Yunan Muharebesi esnasında söylenmiştir. Şairin kendi poetikasını özetlediği bu şiirde, “Türk şiiri nasıl olmalıdır, halkın duygularını nasıl en güzel şekilde yansıtır?” sorularının cevaplarını aramaktadır:

“Bir şiir ki şehidlerin al kanlarıyla yazılmış;
Bir kılıç ki bir kitabın alt yanına asılmış;
Bir altundan heykeldir ki bir odaya konulmuş.

Biz o şi’ri isteriz ki çifte giden babalar,
Ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar,
Yanık sesin dinlerlerken gözyaşların silsinler” (Yurdakul, 1989, s. 21).

Köroğlu Destanları ile halk masallarına atıfta bulunarak bu tür masalların ve destanların hayali öğelerle bezeli olduğu için gerçeği yansıtmadığını, Türk ruhunu temsil etmediğini düşünmektedir. Osmanlı’nın parlak dönemlerini anlatan destanların da halka inmediğini ve refah günlerinin hatırlanmasından başka bir düşünceye hizmet etmediğini düşünerek şiir anlayışına uygun bulmaz:

“Yurdakul şiire, ‘Köroğlu ne?’ Anadolu dağlarında görünen dizesiyle başlıyor. Şair, sadece eşkıyalık hikayelerinin/destanların bize halk şiiri olarak verilmesi anlayışına karşıdır. Ona göre bu tip hikayeler gerçek Türk şiirini temsil edemez. Mehmet Emin, sadece bu tarz şiirlere değil, aynı zamanda halktan kopuk, bireysel izleklerle kurulu Servet-i Fünûn şiirine de karşıdır” (Karabulut, 2011, s. 168).

Yurdakul’un istediği şiir; bu yurdun evlatlarının kahramanlıklarıyla beraber bu kahramanların arkasında bıraktığı ailelerin acılarını da dile getirebilecek, halkın gönlünden geçen hislere dokunacak, gerçekçi bir bakış açısıyla yazılmış bir şiirdir.

⁵⁸ Ancak bu şiirlerden “Kur’ân-ı Kerîm” Şeyh Cemaleddin’den ilhamla yazılmıştır ve Türk-Yunan Savaşı teması dâhilinde değildir.

“Anadolu’dan Bir Ses Yâhud Cenge Giderken” adlı meşhur şiiri de Türk-Yunan Savaşı’nı konu almaktadır⁵⁹. “Yurdumuzun Koç-Yiğitlerine” başlığıyla Türk askerine ithaf edilen şiirde Türk soyu yüceltilir:

“Ben bir yurdum Türk’üm dînim, cinsim uludur,
Sînem, özüm ateş ile doludur,
İnsan olan vatanının kuludur,

Türk evlâdı evde durmaz; giderim!” (Yurdakul, 1989, s. 23).

Vatanı düşmanların eline bırakmaktansa ölene kadar savaşmayı göze alan, hür yaratılışlı ve hamiyetli Türk askerinin vatan sevgisi bu şiirin konusunu oluşturur. Bu şiir ile Türklük bilinci; din ve Osmanlılık fikriyle birleşerek⁶⁰ Osmanlı Türkiyesi’ndeki gençlere hitap edilir. Ancak ilerleyen zamanlarda değişen Türkiye ile birlikte yazdığı şiirlerde, ideolojisini Pan-Türkist (Turancı)⁶¹ boyuta ulaştıracaktır (Özsarı, 1996, s. 59). Tesalya Savaşı vesilesiyle yazılan şiirlerde görülen kolektif şuur oluşturma gayesi bu şiir için de geçerlidir: “Sonraları daha çok sevilerek ve dillerde dolaşacak olan Mehmed Emin Bey’in ‘Cenge Giderken’ manzûmesi kolektif şuurun üç değeri olan; ırk, millet ve vatan kavramından yola çıkarak millî şuurun oluşturularak muhârebeye iştirâk üzerinde durmaktadır” (Şen, 1997, s. 71).

“Yunan Sınırını Geçerken” yine Türk-Yunan Savaşı’nın getirdiği vatani duygularla yazılmış manzumelerdendir. Türk halkının yiğit mizacı ve özgür ruhu Kızılırmak’ın coşkunluğuna benzetilir:

“Hangi Türk’tür gerdenine urgan, kement urdurur?
Hangi Türk’tür mescidine çanlı kule kurdurur?”

⁵⁹ Şiirde Türk” sözcüğü kullanılmasıyla Türkçülüğün gelişip büyümesinde yol açılmıştır: “Genç Mehmet Emin’den önce, Türkçü olmamakla beraber millî duyguları güçlü bir şair olan Muallim Naci, Ertuğrul Bey Gazi adlı manzumesindeki, *Ben ki bir Türk’üm unutmam Caber’i* mısrasında Türk kelimesini kullanmıştı; ancak onunki devamı gelmeyen, geliştirilememiş bir değinme olarak kalmıştır” (Gülendam, 2011, s. 131).

⁶⁰ Şiirde vatan kavramı din duygusuyla birlikte düşünülerek kutsallaştırılmış, vatan toprağına “Tanrı evi” denilerek yüksek bir paye kazandırılmıştır: “Mehmet Emin’in adı geçen şiirinde vatan ve din duygusu birlikte ele alınmıştı. Vatan, Tanrı evi olarak nitelendirilmektedir, hiçbir zaman ve hiçbir şartta viran olmayacak bir evdir; bir başka yerde Tanrı kucağına benzetilir vatan, atalardan kalan bir ocaktır; millet ve vatan sevgisiyle, Tanrı’nın şahitliğiyle verilen sözde mutlaka durulacaktır” (Ay, 2008, s. 197).

⁶¹ Sanatçının Pan-Türkist fikirleri işlediği başlıca eserleri ‘Ey Türk Uyan’ (1914), ‘Tan Sesleri’ (1915), ‘Ordunun Destanı’ (1915), ‘Dicle Önünde’ (1916), ‘Turan’a Doğru’ (1918) adlı şiir kitaplarıdır. Bu eserlerde yayımlanan şiirler, çoğunlukla İttihat ve Terakki Partisi’nin de Birinci Dünya Savaşı boyunca benimsediği Türk birliği fikrini yayan şiirlerdir (Özsarı, 1996, s. 94).

Milletimiz köle olmaz; böyle günde kim durur?

Biz Türkler’iz, Kızılırmak olur böyle taşarız! (Yurdakul, 1989, s. 24).

Savaşın izlerine “Tırhala Kal’ası’na Bayrak Diktikten Sonra”⁶² şiirinde de rastlanılmaktadır. Savaşın galibiyetle sonuçlanmasının ardından şair, sevincini içtenlikle yansıtır:

“Eskilerin bu yerlerdi, bu illerdi durağı.

İşte bu gün yine yaktık; eski, sönük çerağı.

Bu kal’aya biz de diktik ulu devlet bayrağı.

Koçyiğitler! Atina’dan haydin bir su içelim! (Yurdakul, 1989, s. 26).

Bu mısralarda da görüleceği üzere bir zamanlar Türk akınlarına sahne olan Balkanlarda, yüzyıllar sonra yeniden kazanılan bir zafer, askerlere ve tüm Türk halkına moral vermiş, kaybedilen toprakların geri kazanılması heyecan uyandırmıştır:

“Kısa sürede Osmanlı Devleti’nin kesin galibiyetiyle sonuçlanan Türk-Yunan Savaşı’ndan önce savaşılan yerler zaten Türklerindir. Fakat gelişen şartlar o toprakların elden çıkması zorunluluğunu doğurmuştur. Fakat işte gün, Türk Milletinin kahramanlığını yeniden gösterme günüdür. ‘Eski sönük çerağ’ yeniden kalkmış, ‘ulu devlet bayrağı’ Tırhala kalesine dikilmiştir. Türk’ün cesareti ve kahramanlığı yeniden ortaya çıkmıştır” (Özsarı, 1996, s. 75)

Yurdakul, şiirin devamında da geçmişte bu coğrafyada kazanılan zaferlere gönderme yapar ve tarihe “yiğit”, yüreklere “şehit” adını yazdıran askerlere şükranlarını sunar.

“Şehid Yâhud Osman’ın Yüreği”nde savaşın aileler üzerindeki etkisine yer verilir. Viran olan köylerde şehit askerlerin analarına seslenen şair, dökülen her damla kanın bu vatan için az olduğunu belirterek Türk milletinin bekası yolunda gençlik, sağlık, istek, sevgi gibi pek çok şeyin düşünülmeden feda edilmesi gerektiğinin altını çizer (Yurdakul, 1989, s. 28) Yine “Yetim Çocuk Yahud Ahmed’in Kaygusu” da savaşın geride bıraktığı parçalanmış hayatları ele alan bir şiirdir. Küçük Ahmed’in babasının savaştan dönüşünü beklemesi şiirin konusunu teşkil eder:

“Uzaklardan yola doğru bir karaltı görünce,

Her genç rencber tarlasından köyceğine dönünce,

‘İşte odur, odur!’ diye sevinerek koşuyor.

⁶² Tırhala Kalesi’nin fethi bu savaşın mukadderatında büyük rol oynamıştır: “5 Nisan’da başlayıp 17 Nisan 1313 Tırhala’nın zabtıyla neticelenen 1897 Yunan Harbi’ndeki Yenişehir cephesinde muhârebe nihâyete ererken hudûd üzerinde diğer cephelerde çatışmalar devam eder” (Şen, 1997, s. 336).

Köy çobanı koyunları, keçileri güderek
Dağdan inip yaklaşınca, ağlayarak giderek
Yüreklere sızlatıcı bir ses ile diyor ki:

‘Yiğit, arslan babamı pek garibsedim, özledim;
‘Gün karardı; şimdidek onun yolunu gözledim,
‘Babacığım geliyor mu? Hiç yollarda gördün mü?’

‘Köyümüze askerliği bitirerek dönen çok;
‘Çiçek-ayı’nda gitmişti; bu günedek haber yok;

‘Babacığım nice olmuş, yolculardan sordun mu?’ ” (Yurdakul, 1989, s. 30).

Bir çocuğun babasının savaşta şehit düştüğünü bilmeden her gün umutla onun yolunu gözlemesinin anlatılmasıyla asker ailelerin çektiği acılar örneklendirilmiştir. “Ah Analık Şehit ailelerinin ızdıraplarına yer veren Yâhud Zeyneb’in Duası” başlıklı şiir de bu savaşın yaşandığı yıllara denk gelir. Yetim çocukları ile aç açıkta kalan çaresiz bir annenin feryatları şiirin temasını oluşturur (Yurdakul, 1989, s. 32).

Türk-Yunan Savaşı üzerine Ali Ekrem’in de şiirleri mevcuttur. “Asker Şarkısı” Ali Ekrem’in Türk-Yunan Savaşı üzerine teşekkül etmiş şiirlerindedir (Parlatır, 1987, s. 28). Şair, Namık Kemal’in “Asker Şarkısı”ndan hareketle bu şiiri yazmıştır ki şiire babasının,

“Bak şu levend askere Osmanlıdır,
Süngüsü parlak kılıcı şanlıdır;”(Bolayır, 1327, s. 259)

satırlarıyla başlamaktadır. Osmanlı askerini yücelten bu şiirde her dördlüğün sonunda;

“Kendi yürekli yüreği canlıdır;
Kahraman ecdadı kadar şanlıdır!” (Bolayır, 1327, s. 259)

mısraları yinelenerek coşkulu bir anlatım sağlanır. Şiirin bütünlüğüne tesir eden duygu vatan ve millet sevgisi olduğu için sebeple kahramanlığı yüceltilerek kazanılan zafer kutlanır.

Türk-Yunan Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasına ilişkin kaleme alınan "Vasiyet"⁶³ şiiri "Ali Ekrem'in en güzel şiiri" olarak kabul edilir (Parlatır, 1987, s. 68-69). *Zılal-i İlham*'da yer alan şiirde, savaşın asker aileleri ve masum insanlar üzerindeki etkisi Memiş ve Ömer karakterleri vasıtasıyla öyküleştirilerek yansıtılır:

"Bu şiirde şair, cephede Çemişkezekli Memiş ile Ömer'in sıladan gelen mektubu birlikte okumalarını ve dertleşmelerini şiirleştiriyor. Anadan, babadan, karısından, kardeşinden gelen haberlere köyün yoksul ve felâkete uğramış hali de ekleniyor. Bir yanda sıla özlemi, bir yanda çoluk çocuk derdi ve onların sefaleti, bir yanda ateş hattı. Fakat vatan sevgisi ve şehadet mertebesi hepsinin üstünde çıkıyor. İşte bu parlak zafer, yüreği böylesine vatan ve millet sevgisiyle dolu yiğit mehmetçiklerin sayesinde kazanılmıştır" (Parlatır, 1987, s. 28).

Askerlerden Memiş, sevgilisi Emine'nin başkasıyla evlendiğini öğrenince çok üzülür. Düşman karşısında verdiği kahramanca mücadele esnasında şehit düşer ve önceden arkadaşı Ömer'e yazdırarak koynunda sakladığı vasiyeti, naaşıyla birlikte sevgilisine gider⁶⁴. Şairin yine bu savaş bağlamında yazılan R. Ekrem'in "Kırmızı Merkûblar", Mehmet Emin'in "Cenge Giderken" ve T. Fikret'in "Hasan'ın Gazası" gibi vatani şiirlerden etkilenmiş olduğu düşünülmektedir. Çünkü o da tahkiyeli bir anlatım yolu seçerek savaşın insan hayatına tesirini pek çok açıdan ele almıştır. Bu şiirlerden R. Ekrem'in "Kırmızı Merkûblar"ı ile karşılaştırdığında; "Vasiyet" in dilinin nispeten daha ağır olduğu görülmektedir. Fakat verilmek istenen mesaj bakımından tıpkı "Kırmızı Merkûblar" da olduğu gibi savaşın insani boyutunun ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Birçok şairin eserinde de savaşa giden askerler, aileleri ve sosyal çevreleriyle birlikte düşünülmektedir. Bu insanlar bir savaş makinesi olarak tasavvur edilmekten ziyade;

⁶³ Ali Ekrem, "Vasiyet" in yazılışına dair şu bilgiyi aktarır: "Bana bu sözleri, hattâ bütün 'Vasiyet' i yazdıran işte bu Mehmetçiklerle olan kalp aşinâlığım, vicdan râbitamdır. Babamın canına rahmet olsun ki, kendisinin âşık olduğu milletine beni de âşık, kendisinin meftun bulunduğu askerliğe beni de meftûn etti. Ben o zaman küçücük yüreğime doldurduğum Türklük, askerlik muhabbetiyle bugün ellibaş, ellialtı sene sonra dünyânın en yüksek, en saf, en necip (asil) milleti olan milletimi tâ canevimden seviyorum ve isterse yeni şâir beylerimiz beğenmesin, Türklüğün, askerliğin hakiki büyüklüğünü şiirlerimde ilâhî diyebileceğim nağmalerle terennüm ediyorum. Eserlerim meydanda: Acabâ Türk'ün askerinin hangi faziletini, hangi ulviyetini yazmadım?" (Bolayır, 1991, s. 136).

⁶⁴ Şiirdeki karakterlerin yüceltilerek anlatılması Türk edebiyatındaki ideal gazi tipine de bir örnek oluşturmaktadır: "İdeal gazi tipinin fedakârlığının en güzel örneğini ise *Vicdan Alevleri*'ndeki "Vasiyet"te görürüz. "Vasiyet", Çemişkezekli Memiş ile bölük emini Ömer'in muhavereleri üzerine kurulmuş bir manzumedir. Burada asıl idealize edilen gazi Çemişkezekli Memiş'tir. Memiş karısı Emine'yi hasta yatağında bırakarak vatan müdafaasına koşar; fakat onu bir an bile unutamaz. Köyden gelen mektubu okuyan arkadaşı, Ömer'e hep Emine'sini sorar. Ömer ise Emine'nin öldüğünü ona haber vermek istemez. Fakat arkadaşının kaçamak ve geçiştirici cevaplarından Emine'sinin öldüğünü anlayan Memiş, aynı zamanda kendi vasiyeti olan cevabî bir mektup yazdırır. Bu mektupta, kendisi ölürse malının satılmasını, ele geçen parayla Emine'sine bir mezar taşı yapılmasını, bu mezar taşının kılıç veya süngü sembolüyle süslenmesini, ayrıca Emine'nin mezarında bir Amme ile bir ilahî okunmasını vasiyet eder. Memiş'in Emine'ye duyduğu aşırı sevgiye rağmen cepheye gitmesi, fedakârlığıyla idealize edildiğini gösterir. Kısacası; Ali Ekrem'in ideal gazi tipi anasından, yârinden ve köyünden ayrılmayı ve gurbette ölmeyi göze alacak kadar vatan için fedakârlık yapan bir tiptir" (Çitçi, 2007, s. 228)

aileleriyle kendi halinde mutlu yaşarken vatan aşkıyla savaşa koşup sadece bu sebeple silaha sarılmış insanlar olarak anlatılmaktadır (Demiryürek, 2007, s. 132). Türk askerinin düşmanla kahramanca mücadele etmesinin bulunduğu bölümde, savaş meydanının sıcak atmosferine de yer verilir:

“Tüfek sustu, top sustu hep süngüler
 Takılmıştı... Â’ dâya eyne’l-mefer!
 Tanîn-âver-i fûshat-i kâinat,
 Gırîv-î hayât ü enîn-i memât.
 O ‘Allah Allah!’ yine ber-devâm,
 O ‘Allah Allah’ ile tâ-be-şâm,
 Göğüs göğse, can cana uğraştılar;
 Dilîrâne, şîrâne uğraştılar
 Firar etti düşman olup hâk-sâr:
 Bir Osmanlı etmez bunu ihtiyar.
 Bir Osmanlı ettikçe azm-i sefer
 Zaferdir, zaferdir, zaferdir, zafer!” (Bolayır, 1327, s. 64-65)

Türk askerine duyulan güven, zafer gururu ve sevinci şiirin her mısrasına sirayet etmiştir. Ali Ekrem gibi Hüseyin Sîret de bu savaşı şiirlerine konu edinmiş şairlerdendir. *Leyâl-i Girizan*’da yer alan “Ayşecik”te şair; cephe gerisine ayna tutarak savaş yüzünden kimsesiz kalmış bir kız çocuğunu anlatır. Şair “savaşta şehit olup evine dönmeyenlerin ardında bıraktıkları, yetim kalan çocukları acaba ne haldedir?” sorusunun cevabını arar. Bir kolu sakat olan Ayşe’nin babası harpte şehit olur, annesi ise evini geçindirmek için Maviş’e sütannelik yapar. Çocuk büyüüp de süttten kesilince anne köyüne dönmek zorunda kalır. Ömer Çakır’a göre; şiirde asıl anlatmak istenen son mısralarda gizlenmiştir (Çakır, 2008, 162):

“Kadıncağz bu gece hem kederli, hem memnûn:
 Gözünde girye-yi şâdî, nazarları mahzûn.
 Zavallı, evdekilerle helâlleşip geceden,
 Vedâ’ edip gidecektir yarın sabah erken.
 _Ne ağlıyorsun a süt’ne, çocuk musun sende?”

Gelir kızınla beraber kalırsınız bende...
 _Evet hanımcığım, isterseniz sahih oraya
 Gidince, Ayşe'mi ben yollayım hemen buraya.
 Sizin için gece gündüz dua eder dururum,
 Benim yanımda kalırsa sefil olur yavrum.
 Zavallının, daha dünyaya gelmeden, pederi
 Şehid düşüp bizi yakmıştı ayrılık haberi.
 Benim kızım hamarattır, güzelce hizmet eder,
 Gelin edersiniz Allah yetiştirirse eğer.
 Yiyip içer, geçinir sâyenizde bir öksüz,
 Eğer kabahât ederse azarlayın, dövünüz...
 Hayatımı ederim ben fedâ onun yoluna,
 Sakın dokunmayınız yavrumun sakat koluna!"(Özsever, 1320, s. 57-58)

Mehmetçik nasıl Türk erkeğinin ortak adı ise Ayşecik de Türk kadınının ortak adı olarak düşünülmüştür. Halit Fahri Ozansoy, Hüseyin Sîret'in bu şiirini sosyalist şairlerin şiirleriyle karşılaştırır ve şairin toplumculuğa yaklaşımı konusunda şu yorumda bulunur:

“Şairin (Ayşecik) şiiri de eski bir aile hayatının ne canlı ve ne tatlı bir levhasıdır (...)

İşte benim anladığım toplum hayatı budur. Tevfik Fikret'te rastladığımız gibi, hep böyle, billûr gibi sâf insanlık duygusu. Bizim şimdiki sosyalist taslağı şairlerden bana bu değerinde bir tek şiir gösterebilir misiniz?"(Ozansoy, 1970, s. 55).

Savaşın bir ailenin üzerindeki yıkıcı etkisi Hüseyin Sîret'in bu şiiriyle gözler önüne serilmiştir. Savaş, Türklerin galibiyetiyle sonuçlansa da binlerce asker şehit düşmüş ve binlerce çocuk da kimsesiz kalmıştır.

Nigâr Hanım'ın şairlik serüveninde ferdî konulara sahip şiirler geniş yer kaplamasına karşın, toplumsal konulu şiirlerin sayısı da oldukça fazladır. Şairin ailesine bakıldığında vatan uğruna önemli işler yapmış, savaşlara katılmış bir babanın ve onun terbiyesinde yetişmiş, vatani duygularla yüreği çarpan bir evladın varlığı bize bu şiirlerin nasıl vücuda geldiğini kolaylıkla açıklamaktadır. Bu konuya temas eden Sinan Çitçi, şairin vatan konulu şiirlerini besleyen kaynakları üç kategoriye ayırmıştır⁶⁵:

⁶⁵ Şairin babası 1848 Macar ayaklanmasından sonra Türkiye'ye yerleşen bir Macardır ve Kırım Savaşı'nda yer aldıktan sonra Müslüman olarak Osman Nihalî adını almıştır. Vatan uğruna büyük

“Manzumelerine baktığımızda Nigar Hanım’da kuvvetli bir vatan ve millet sevgisi olduğunu görürüz. Bu sevginin üç ana kaynaktan geldiğini düşünüyoruz. Birinci kaynak; yaptıklarıyla ve yazdıklarıyla vatan ve millet temleri etrafında bir efkâr-ı umumiye meydana getiren Namık Kemal’dir. Kendisinden sonra gelen nesiller içinde hiç kimse yoktur ki vatan ve millet temlerini işlediği eserlerinde Namık Kemal’in tesirinden kurtulmuş olsun. Bu müthiş tesir, ister istemez gerek muhteva gerekse biçim (dil, ifade tarzı, vokabüler vs.) açısından Nigar Hanım’a da sirayet etmiştir. İkinci kaynak ise; 1897 Türk-Yunan Savaşı’dır. Bütün imkansızlıklara ve olumsuz şartlara rağmen senelerdir zaferin hasretini çeken bir milletin hiç umulmadık bir zamanda ve hiç umulmadık bir şekilde büyük bir zaferle yüz yüze gelmesi Avrupalıları hayrette bıraktığı gibi Osmanlıları da büyük bir sevince gark etmiştir. Bu sevincin akisleri, bir sene boyunca dergi ve gazetelerde kendisini hissettirmiştir. Daha sonra meydana gelecek olan Millî Edebiyat akımına da zemin teşkil eden bu sevinç, Nigar Hanım’ın şiirlerinde de kendisini gösterir. Üçüncü kaynak ise; Nazan Bekiroğlu’nun da işaret ettiği üzere bir asker olan babası Macar Osman Paşa ve çevresidir. Bu üç kaynaktan gelen varidat ile duyguları coşan ve ilhamları kanatlanan Nigar Hanım, vatan ve millet sevgisi temlerini işlediği gibi bu temleri şahsında temsil eden ideal gazi tipini de bazı özellikleriyle ele almıştır” (Çitçi, 2007, s. 179-180).

Şair, kadın olmasına rağmen gür bir edaya sahiptir ve vatani şiirlerinde cesurca ifadeler kullanmıştır. Birçok şiirinde korkup kaçmadan bu millet uğruna yiğitçe savaşmamız gerektiği üzerinde durmuştur. Onun vatani hislerini hissedebileceğimiz ilk şiiri *Aks-i Seda*’da yer alan “İslamiyet-i Hamiyet” başlıklı yazısının sonundadır ve konusunu da Türk-Yunan Savaşı oluşturmaktadır:

“Nigâr Hanım’ın millî/toplumsal meselelere duyarlılığının esere ilk dönüşmesi ise, 1897 Türk-Yunan Harbi esnasında Girit’te yoksul halka yapılan yardımlara teşekkür ettiği ‘İslâmiyet Hamiyet’ başlıklı yazı ile onun sonunda yer alan başlıksız şiirde görülür. 1897 yılı edebiyatımızda vatan muhtevasının geniş bir işlenme alanı bulduğu yıldır” (Bekiroğlu, 1998, s. 296).

Bu eserde kazanılan zaferin yanında, Girit göçmenlerinin durumu da işlenmektedir. Yazının ihtiva ettiği kelime kadrosuna ve hayal unsurlarına bakılınca pek çok şair gibi Nigâr Hanım’ın da vatan şairi Namık Kemal’den etkilendiği görülür (Bekiroğlu, 1998, s. 297). Yazının sonunda yer alan beş bentlik başlıksız şiirde şair, hamiyet ve insaniyet duyguları arasındaki ilişkiyi ortaya koyar, insan olmanın millet şuuruna sahip olmakla mümkün olabileceği üzerinde durur:

---

mücadelelere giren ve Kırım Harbi’nde gazi olan Osman Paşa o dönemde tanınan, önemli bir kişidir: “Edebî hayatının büyük bir kısmını ferdiyetçi bir çizgide tamamlayan Nigâr Hanımda döneminin pek çok sanatçısı gibi, ağırlaşan sosyal ve siyasal şartlar millî/toplumsal meselelere karşı açık bir romantizmin belirmeye başlamasına yol açar. Esasen eserlerinde açığa çıkmasa bile onda millî/toplumsal meselelere karşı duyarlı bir tavır her zaman mevcuttur. Aristokrat çeşnili yaşantısı içinde vatan ve memleket meselelerine kendi ifadesiyle ‘kavmiyet’ bilincine sahip olmasının kaynağı önce babasından gelmektedir. Babası önce vatanın istiklâli uğruna arkasında bir idam hükmü bırakacak kadar kahramanlık göstermiştir. Ardından ‘ikinci vatanında’ yine askerlik mesleğini sürdürmüş, Kırım muharebesine katılmış, ‘mükerrer’ gazi olmuştur” (Bekiroğlu, 1998, s. 296).

“Hamiyet, insanları yüceltir. Üstelik dinî bir yanı da vardır, ‘aks-i nûr-ı Ahmedîdir’. Muhtac olanlara yardım etmenin insanlıkla eşdeğer olduğunun vurgulanmasından sonra gelen mısralarda güncel mısralar çizilir: Çocuklar ağlamakta, anneler yaka yırtık, perişan, baba zaten kayıp.” (Bekiroğlu, 1998, s. 297).

Bu yazıya ilaveten aynı savaşı konu alan “Vicdana Müracaat”⁶⁶ yazısı da onun vatani hislerini açıklar niteliktedir. Şair, bu yazıda insaniyet ve hamiyet kavramlarının yanında yaralı askerlerin durumuyla ilgili de konuşmaktadır. *Şehbal*’de 1326/1910’da yayımlanan “Asker” başlıklı yazısında da yaşanan savaşlardan şikâyetçi olduğunu belirtmektedir. *Aks-i Seda*’da yer alan “Osmanlı ve Yunan Muharebesi esnasında Servet-i Fünûn’da neşr edilmiştir” notuyla yayımlanan “Cerîhadâr” şiiri de bu savaşı konu edinmektedir:

“Asker o şanlı padişah ü devlet uğruna,
Can vermede vatan yoluna millet uğruna,
Düşmezse ger şehit, oluyor bir cerîhadâr,
Kurşunla ölmüş âh! Ki meslûbü’l-ihtiyâr!
Yoksa yine hücum edecek düşmana o genç,
Bîtâb onu düşürme evcâ’u derd ü renc...
Yüzlerce asker işte bu gün hasta bî-mecal:
Bu hâleti düşünmemeye var mı ihtimâl?
Rizân-ı hüzn ü derd ile gözden dümû’-ı ter
Seyyâl-i âteşin gibi lâ-yenkati’ iner”(Nigâr Hanım, 1316, s. 239)

Yaralı asker kendi akıbetini düşünmeksizin iyileşip savaşa katılacağı günlere dair hayaller kurmaktadır. Kahraman ve fedakâr ruhlu bu askerin anlatılmasıyla Türk ordusu yüceltilmiştir: “Genç, yaralı ve güçsüz bir vaziyette ‘bâlin-i ızdırâb’da doktorun gelip kendisini tedavi etmesinin bekleyen askerin sıhhat arzusu, aslında geldiği cephelere tekrar dönüp düşmanla yaka paça olma isteğinden kaynaklanır”(Çitçi 2007: 182).

⁶⁶ Tercüman-ı Hakikat gazetesinin son sayısında yaralı askerler için bir yardım çağrısı yer almasının neticesinde Nigâr Hanım, “Vicdana Müracaat” ile bu kampanyayı desteklemiş ve kendisine hedef olarak da kadınları seçmiştir: “Gerçi vicdan sahibi olan herkesin bu çağrıya uyması gerekmektedir ama daha hassa yaratıklar olan kadınların bu çağrıyı daha kuvvetle hissetmesi gerekmektedir. Bu bir vicdan vazifesi olduğu kadar mukaddes bir vazifedir de. Yazının sonunda Nigâr Hanım, aynı ya da nakdî kadınların olabildiği kadar yardım etmeleri çağrısını tekrarlamakta, durumu müsait olmayanları ise hiçbir şey yapamazlarsa yaralılar için sargı bezi hazırlamak ve dikiş dikmek suretiyle yardıma teşvik etmektedir. Yardım insanlığın varlığında esas sebeptir ve harp zamanları bu daha çok ortaya çıkar” (Bekiroğlu, 1998, s. 298).

“Vatan” kavramı dışında “millet”, “devlet” gibi Türk halkı için kutsal olan kavramlar üzerinde de durulmuştur.

Menemenlizâde Mehmet Tahir’in şiirlerinde de Türk-Yunan Savaşı’nın akislerini görmek mümkündür⁶⁷. Hatta şairin vatani şiirlerinin yer aldığı *Terâne-i Zafer* adlı eseri bu savaşı temel alan konular çerçevesinde oluşturulmuştur:

“Menemenlizâde Mehmed Tahir’in kahramanlık şiirlerinin çıkış noktası, etrafında büyük bir heyecan uyandıran ve devrinin şiirlerinde de geniş bir akis bulan 1897 Türk-Yunan harbidir.

Tahir’in, büyük bir heyecan yaratan bu tarihâ hadise için yazdığı şiirleri **Terâne-i Zafer** adı ile müstakil bir kitap halinde neşri şairin bu konuya verdiği önemi gösterir.

Menemenlizâde Mehmed Tahir’in bu şiirleri daha sonra, Millî Mücadele etrafında meydana gelen heyecanı işlemiş kahramanlık edebiyatının kaynaklarından biri oldu” (Birinci, 1988, s. 66-67) .

Terâne-i Zafer’de yer alan “Şehit Abdülezel Paşa” adlı şiir, 1897 Türk-Yunan Savaşı’nın ünlü komutanını Abdülezel Paşa’yı yüceltmek amacıyla yazılmıştır. Şair; şiddetli bir çatışma altındaki Abdülezel Paşa’dan yola çıkarak bu savaşı ve Türk askerinin başarısını övgü dolu sözlerle anlatmaktadır. Abdülezel Paşa’nın fiziksel özelliklerini tasvir ederek şiirine başlayan şair, orduya güç veren Paşa’nın kahraman ruhunu şu şekilde ele alır:

“Bir kahraman ki cephesi mânend-i mâhitâb

Ak saçlarıyla nûr saçar sanki her yere

Bir kahraman ki gözleri dehşetle pür-hitâb

‘Ateş!’ demek de sanki nigâhıyla askere

Eşhab-suvâr-ı şevk ü celâdet muhîb-renk

Seksen yaşında; zinde fakat bir civan gibi

⁶⁷ Şairin 18 Eylül 1313/30 Eylül 1897’de *Resimli Gazete*’de yayımlanan “Muâvenet” başlıklı şiirinde Türk-Yunan Savaşı dolayısıyla Girit’ten gelen göçmenlerin hali yansıtılır. Necat Birinci, şairin bu şiiriyle Fikret’in sosyal konulu şiirleri arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: “Bilhassa 1897 Türk-Yunan Harbi münasebetiyle Girit’ten gelen göçmenlerin perişan halleri, o sıralarda şairleri merhamet duygusunu işleyen şiirler yazmaya sevketti. Tevfik Fikret’in bu temi François Coppe’yi örnek alarak ustaca kullandığını biliyoruz. Hasta, Vagona, Sarhoş, Ramazan Sadakası, Verin Zavallılara gibi şiirler hep mahiyettedir.

Menemenlizâde Mehmed Tahir’in merhamet temini Tevfik Fikret’ten aldığı söylenebilir. Ancak bu sadece bir örnek seçmekten ibarettir. Tahir’i bu temin etrafında şiir yazmaya sevk eden âmil, tıpkı devrin diğer şairlerinde ve Fikret’te olduğu gibi, savaşın yarattığı ızdırıp tabloları ve sefalet sahneleridir. Üstelik Tahir’in bu konudaki en önemli şiiri ‘Muâvenet’in neşir tarihi, Fikret’in ‘Ramazan Sadakası’ ve ‘Verin Zavallılara’ şiirlerinden öncedir”(Birinci, 1988, s. 63-64).

Lâyık değil mi dense bu gaziye şîr-i cenk
Azm eylemekte cenge yiğit pehlivan gibi

Ey pîr-i muhterem! Sana hayrette murtazâ
Var ol ki varlığın bize bir iftihadır
Olsun muîn ü rehberin ervâh-ı evliyâ
Millet senin dü pâyine minnet-nisâdır” (Menemenlizâde Mehmet Tahir, 1313,
s. 2-3)

Yağmur gibi kurşun yağın top sesleri ile yıkılan savaş meydanını şair; dehşetten ziyade görkemli bir tablo olarak nitelendirmektedir. Hatta askerin savaşma şevkini yansıtmak için top, tüfek sesleri; davul ve org seslerine benzetilir. Yunanlılar karşısında canla başla cenk eden Türk askeri milletini, vatanını ve aynı zamanda İslam dininin müdafaasını yapmakla mükelleftir:

“Dînim –diyordu- seyfimize etmiş istinâd
Millet, vatan, bizimle eder şimdi iftihâr
Peygamberin vekîli o sultan-ı adl ü dâd
Bî-sabr müjde-i zafere eyler intizâr (Menemenlizâde Mehmet Tahir, 1313, s. 3)

Abdülezel Paşa'nın cengâverliği orduyu cesaretlendirmekte, asker Paşa'dan aldığı güçle savaşmak için can atmaktadır:

“Kaşlar çatık nigâh gazûbâne bî-karar
Asker peyinde şevk ile olmakta hep revân
Olmaz mı ya? Önünde o seksenlik ihtiyâr
Bezî eylemekte askere gûyâ ki nakd-i cân” (Menemenlizâde Mehmet Tahir,
1313, s. 4)

Paşa da aynı şekilde yağın kurşunlara aldırılmadan ordunun önünde giderek mücadele verir:

“_Kurşun çoğaldı in Paşa attan
Cevap yok
_Kurşun çoğaldı in Paşa
_Artık çok oldu çok

Ben Rus Muhârebâtı'na gittim de inmedim

Yunan önünde inmek için esbe binmedim” (Menemenlizâde Mehmet Tahir, 1313, s. 4)

93 Harbi'nde de büyük başarılarla imza atmış olan Abdülezel Paşa, bu savaşta kahramanca şehit düşmüştür. Şiirde Paşa'nın şehadet anı geniş yer kaplayarak şiirin en lirik bölümünü oluşturmaktadır:

“Lâkin dirîg dest-i kazâ şîve-i kader

Nâgâh o şîri etti elinden cerîhadâr

Bâzû-yı âhenîne de cerha-i diğêr

Nakş etti bir nişân-ı ebed-şân-ı iftihâr

Asker! –dedi- Bu yolda nisâr-ı hayat edin

Bir Müslüman bakın gülerek terk-i cân eder

Allah önünde –hûn-ı şehâdetledir kefen-

Kurşun nişânlarıyla o ilân-ı şân eder

Ateş! Vatan yiğitleri ateş ki düşmanı

Püskürtmek üzereyiz... Sözü hayfâ ki bitmedi

Bir kurşun attı hayfâ ki ol âhenîn teni

Hâk-i şehâdet üstüne, insâf etmedi

Düştü vücûdu hâke fakat rûh ü şöhreti

Çıktı semâyâya şân-ı şehâdetle tâbdâr

Abdülezel! Bu nâm-ı şerefbârı milleti

Eyler kemâl-i heybet ü şânıyla pâyidâr” (Menemenlizâde Mehmet Tahir, 1313, s. 4-5)

Abdülezel Paşa'nın şehadetiyle bedeni yok olsa da namı ebediyete dek yaşayacaktır⁶⁸. Türk-Yunan Savaşı deyince ilk akla gelen şey Abdülezel Paşa'nın kahramanca

⁶⁸ Abdülezel Paşa'nın ölmeden önceki son sözleri Türk askerine yöneliktir. Askerden gücünün farkında olmasını ve vatan uğruna kanının son damlasına kadar savaşmasını isteyen Paşa'nın bu sözlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız: Şen, 1997, s. 160-163.

savaşması ve bu uğurda canını terk etmesidir. Şair de bu şiirle Paşa'yı layık olduğu biçimde anlatarak onu ölümsüz kılmıştır.

Menemenlizâde Mehmet Tahir'in kitabına da adını veren "Terâne-i Zafer" şiirine savaş meydanında yaşananlar aksetmiştir. Osmanlı'nın savaş ilan etmesiyle esmeye başlayan cenk herkesi heyecanlandırmış, kılıçlar kınından çıkarılmıştır. Ne kadar cengâver bir millet dahi olsak kan dökme yanlısı olmadığımız, barış yanlısı bir mizaca sahip olduğumuz vurgulandıktan sonra, bu savaşın düşman askerinin hamlesiyle kıvılcım aldığı üzerinde durulur:

"Kan dökmeye biz de yoktu niyet
Kan döktü fakat adû nihâyet.
Artık durulur mu? Etti savlet
Serhad boyuna bütün dilirân

Rehber bize dâimâ zaferdir
Askerlerimiz er oğlu erdir
Zâbitlerimizse pür-hünerdir

Kavgadan olur muyuz gürizân" (Menemenlizâde Mehmet Tahir, 1313, s. 6-7)

Ordularımızın Yunan ilinde verdiği mücadeleyle düşman mahvedilmiştir. Bu yerler Türk askerinin zafer ışığına gark olmuş ve şehit kanları içerisinde doğan hilâl ile Türk bayrağı göğe yükselmiştir. Türk ordusu bir hamlede düşmanı geri püskürtürken sağ kalan düşman askerleri arkalarına bakmadan korku içinde kaçmaya başlamıştır:

"Top sesleri, bâng-ı Allah Allah
İnletti bütün cibâli nâgâh
Bir hamlede oldular amân-hâh
Bir hamlede kaçtılar perişân

Hâlâ o şitâbdır giderler
Duydukça topu firâr ederler
'Encâm-ı zafer bizim' mi derler
Yunan öğünür mü bilsem el'ân" (Menemenlizâde Mehmet Tahir, 1313, s. 7)

Türk askeri elinde tüfek, kılıç yahut hançerle düşmanın üzerine doğru koştukça dağlar yassılaşıp açılarak yol vermekte, bütün zorluklar yerle yeksan edilmektedir. Şair Türk ordusunu tabiatın bile durduramadığını ifade ederek, düşmanı nasıl dize getirdiğimizi sanatlı bir şekilde söylemek istemiştir. Kalabalık savaş meydanı aralarınınca Türk'ün şansı al kanlar içinde güneş gibi parlamış, asker ne kadar çırpınsa da bu mağlubiyete engel olamamıştır. Yunanlıların zafer inancıyla boş naralar atarak Türk askerinin gücünü önemsememesi kendi sonunu hazırlamasına yol açmıştır. “Aslan” Osmanlı'nın karşısında “tilki” olarak nitelendirilen Yunanlıların hiçbir zaman şansı olamayacağı söylenerek Türk askerinin gücüne karşı duyulan güven ortaya konulmuştur. Ancak yine de temkinli olunması, zafer sevinciyle gevşeyerek Yunanlılara fırsat verilmemesi uyarısında bulunulur:

“Lâkin bu zafer zafer değildir
 Yunan biliriz ki er değildir
 Yenmek onu bir hüner değildir
 Bizce olamaz bir fahre şayan
 Etti bizi harbe kendi da'vet
 Verdik ona böyle ders-i ibret
 Binler yaşasın vatanla millet
 Var olsun o şehriyâr-ı zî-şân” (Menemenlizâde Mehmet Tahir, 1313, s. 10)

Türk milleti bunu bir zafer olarak görmekten çok, vatanın müdafaası olarak düşünmektedir ki savaşa sebebiyet veren karşı taraf olduğu için böyle bir sonu da fazlasıyla hak etmiştir. Şair, savaş kavramına paralel olarak barış kavramını da ön plana çıkararak “sulh için ceng” fikrini savunmaktadır.

“Bir Osmanlının Hayali Yahûd Kahramanâne Bir Hayal” yine bu savaş üzerine kaleme alınmış şiirlerdendir. Bu uzun şiirde “bayrak” başlı başına bir motife dönüşerek önemli bir görev yüklenir:

“Bu devrede yazılan şiirler arasında bayrağa en fazla yer veren Menemenlizâde Mehmed Tahir'dir. Tahir, ‘Kahramanâne Bir Hayâl’ şiirinde, hilâlin, gurup vaktinin kızılığı zuhûrunu ve gökte Türk bayrağının teşekkülünü bir tablo düşüncesiyle resmeder. O, bayrağı bir motif olarak bütün şiirine yayar ve onun etrafında bir değerlendirmeye de gider. Bayrak savaş meydanlarını aydınlatan bir hilâle sahiptir. Milletın penahıdır. Güneşın ziyası sönse bile o sönmez. Her Osmanlı onun uğrunda canını feda eder. Bu şiirde, İstiklâl Marşı'ndaki sancağın ilk ve basit şeklini görmek mümkündür” (Birinci, 2000, s. 140).

1897 Türk-Yunan Savaşı'nı konu alan bu şiire şair, tabiatı betimleyerek giriş yapar:

“Güneş artık gurûba meyl etmiş
Ortalık hüzn içinde kalmıştı
O ziyâ neşesi solup bitmiş
Yerini reng-i hasret almıştı

Ötüşüp hep çemendeki müjgân
Şemse gûyâ vedâ ederlerdi
Gökte yer yer sehâbeler perrân
Sanki teşyî'ne giderlerdi

Böyle bir demde işte, müstağrak

Lücce-i bi- kerân-ı hulyâya

Bir yiğit çeşmini ayırmayarak

Bakıyordu bu levh-i garrâya” (Menemenlizâde Mehmet Tahir, 1313, s. 11-12).

Gökte yükselerek kanlı bir levha içinde parlayan hilâl, tabiatı izleyen yiğidin gözlerine takılır. Bu hilâl; heybetle dalgalanan Osmanlı bayrağına aittir. Gördükleri karşısında gözleri kamaşan yiğidin yüreği cesaretle dolmakta, hilâlin ihtişamına kapılarak kendisini savaşın içinde bulmaktadır:

“Vardı gönlünde bir hayâl o zaman
Bir hayâlet ki bin cihânı değer
Piş-i çeşminde bir büyük meydân
Dolu askerle, topla ser-tâ-ser

Şanlı bayraklar elde mevce-nümâ
Şanlı Osmanlılar, o şîr-dilân,
Topa karşı can atmada her ân
Allah Allah bangı tâ-be-semâ

Cûşa gelmiş hüçûm eden asker

Yenişehir'e şitâb edip gidiyor

Topların sanki her biri ejder

Bağırıp arzı lerze-nâk ediyor” (Menemenlizâde Mehmet Tahir, 1313, s. 13-14).

Bir bayrak hayalinden yola çıkarak savaş meydanında yaşanan çetin mücadeleleri resmeden şair, düşmanı küçümseyerek Türk askerinin üstünlüğünü vurgulamaktadır.

Savaşın getirdiği heyecanın gazetelere yansımaları Şair Eşref'i de etkilemiş, 13 Mayıs 1313/25 Mayıs 1897 tarihinde *Hizmet*'te bu savaş konu eden dört mısralık bir tarih yayımlamıştır (Çağın, 2004, s. 86):

“Böyle bir derde Deli yâni değil, Yunan'da

Sulhdan başka Felâtun olsa da bulmaz devâ

Eşrefâ geldi yedi devlet dedi târîhini

Sulh dedi, Abdülhamîd'e etti Yunan ilticâ” (Eşref, 2006, s. 422).

Aynı zamanda müstakil bir beyitine de bu savaşın konu olduğunu söylemek mümkündür:

“Yunan muharebesinden sonra her yazı yazan Servet-i Fünun'da, filânda muzafferiyete dair uzun, kısa, manzum, mensur makaleler yazıyorlardı. Bir keyfin kurbanı olup gitmekte olan zavallı ümmet-i merhûme için bende şu beyti söylemişim:

Açık dursun hemîşe bâb-ı cennet

Müheyyâ-ı şehâdetir bu millet” (Eşref, 2006, s. 112).

Şair; Türk milletinin zafere fazla kapılmasını sakıncalı bulmakta, gaflete düşülmemesini istemekte ve temkini elimizden bırakmamız gerektiği konusunun altını çizmektedir. Yine bir manzumesinde Plevne müdafaasının başkahramanlarından Gazi Osman Paşa'nın yaptıkları yüceltilmiştir:

“Gâzi Osman ile öbür gâzî

Derler ay Eşref'im, muvaffaksın

Biz de gâzî miyiz yanında senin

Sen bu ün vâna bizden aylaksın

Atmadık kâfire biz öyle kılıç

Sen silahşör-i Rabb-ı mutlaksın

Tuttuğun nokta bin Plevne değer

Gürle kim top gibi musaddaksın

Açtığın rahne bin gedikler eder

Bergüzâr-ı gazâ-yı Hendek'sin

Sen ki şâir değil, mücâhidsin” (Eşref, 2006, s. 119).

Şair, Gazi Osman Paşa'yı överek başarısını gururla alkışlar. “Seyfullahü'l-Meslûl Ala-A'daü'r-Resul”⁶⁹ adlı başlık altında yer alan beyitlerden 70-75. beyitte dilenmek için keşkûl açan dervişlere benzetilen “Maliye Nazırı Hüseyin Tefvik Paşa”nın hicvi vesilesiyle Türk-Yunan Savaşı'na değinilmektedir (Çağın, 2004, s. 44):

“Hele ol nâzır-ı mâliyye olan zât-ı şerif

Herkese keşkûl açan sâhib-i Selmân gibidir

Zanneder kendisini mazhar-ı ‘Tevfik’-i Hudâ

Bu hesâb-ı ferâh icmâlde noksân gibidir

Boş durur elleri îrâd ile masraf edemez

Ne giren var ne çıkan veznede mîzân gibidir

Hep çürüktür koca defterde bakâyâ görünen

Bizdeki borçluların sağlamı Yunan gibidir

Toplayıp başına erkânı riyâzet okutur

Ah kim anlatamaz zihni perîşân gibidir” (Eşref, 2006, s. 87).

Eşref, bu şiirde kinayeli bir üslup kullanarak nazırın politikasını eleştirir:

“Paşanın, iki gözü boş olan dengeli bir teraziye benzetilmesi devlet hazinesinin iflas ettiğini göstermektedir. Maliye nazırını ise gayret edip bozuk giden ekonomiyi düzelterek yerde devletin ileri gelenlerini başına toplayıp perhiz yaparak kanaat içinde yaşama yollarını öğretmektedir. Dördüncü beyitte Osmanlıların lehine sonuçlanan 1897 Türk-Yunan Savaşı'na gönderme yapılarak bu şekilde alacaklı gözükten devletler içinde sadece Yunanlılardan biraz para alabildiğimiz söylenmiştir” (Çağın, 2004, s. 44).

Ahmet Tefvik Paşa da Türk-Yunan ilişkilerindeki hatalarından dolayı hicvedilmekte, hariciye nazırlığını hak etmediği vurgulanmaktadır:

⁶⁹ Şair Eşref üzerine yaptığı tezde Şerife Çağın, kasideye dair şu bilgiyi vermektedir: “Seyfullahü'l-Meslul Ala-A'daü'r-Resul” başlıklı uzun kasidede II. Abdülhamit başta olmak üzere sadrazam, şeyhülislam, serasker ve önemli bakanlar hicvedilirken, daha çok kıtalardan oluşan “Şemşir-i Zeban”da ikinci dereceden idareciler, devlet memurları ve diğer kişiler dağınık bir şekilde hicvedilmiştir. Üslup da bu hiyerarşiye paralel şekilde gittikçe keskinleşir, küfürlü, müstehcen bir anlatıma dönüşür”(Çağın, 2004, s. 49).

“Hâriciyye düzelip mazhar-ı ‘Tevfik’ oldu”
 Diyen âdemlere “âkil” deme, bühtân gibidir
 Kalkmış olsa aradan mebhası tazminâtın
 Bizde de diplomasi âlemi, Yunan gibidir
 Öyle dikkatle ahidnâme yazar kim nâzır
 Mavrokordhato’ya imzâlamak âsân gibidir
 Öyle bilgiç ki Teselya’yı sanır Afrika’da
 Zanneder kim Atina, merkez-i Afgan gibidir
 Olduğuyçün bu dahî bî-haber-i ehl-i vukûf
 Âh! Bîçâre vatan külbe-i ahzân gibidir” (Eşref, 2006, s. 87).

Aynı zamanda şiirde, Fenerli Rum Mavrokordhatolara da değinilerek Yunanlıların çıkardığı ayaklanmalara gönderme yapılmıştır.

Türk-Yunan Savaşı’na sessiz kalmamış şairlerimizden olan İsmail Safa, Türk ordusunu cesaretlendirmek ve halkın moralini yükseltmek amacıyla şiirler kaleme almıştır. Tevfik Fikret ile müşterek yazdığı “Teşyî’den Avdette” de bunlardan birisidir. Bu şiir dışında harbin en çetin günlerinde yazılan “Gazileri İstikbal”⁷⁰de aynı konular çerçevesinde teşekkül etmiştir:

“Savaş başladıktan kısa bir süre sonra Türk ordusu Yunan ordusu karşısında önemli başarılar elde eder. Bunu üzerine şairlerimiz askerlerimizi tebrik babında şiirler kaleme alırlar. Tabii bu bir savaştır ve askerlerimizin kimi şehit olmakta kimisi de yaralı olarak cephe gerisine dönmektedir. Ancak gelenlerin yüzünde zafer neşesi vardır ve halk onları tebrikle karşılamaktadır. İşte, İsmail Safa’nın harp devam ederken yayımlanan ‘Gazileri İstikbal’ şiirinde bu tablonun tasvirini ve zafer haberleri ile dönen gazilerimizin hangi duygu ve düşüncelerle karşılandığını okumak mümkündür” (Çakır, 2008, s. 159).

Asker düşmana karşı büyük bir zafer kazanmıştır, bu başarıyı vurgulayarak şiirine başlayan şair, güzel dileklerle orduya seslenir:

“Vagonlarda kimler şu mecrûhlar
 Ki hep onlara müncezib rûhlar

⁷⁰ Şair, Türk-Yunan Savaşı sebebiyle millî konulu şiirler vücuda getirmiştir: “Tanzimat’ın I. kuşak şairleri, vatan, millet temalarını işleyen şiirlere ağırlık vermelerine rağmen, Servet-i Fünûncular bu tür millî temalı şiirlere pek rağbet etmemişlerdir. İsmail Safa’nın da pek millî temalı işleyen şiirler yazdığı söylenemez. Ancak 1897 Türk-Yunan Savaşı, şairlerimizi bu hadiseye yöneltmiş, neticede bu savaşla ilgili pek çok eser yazılmıştır. Şâir-i mâder-zâd da Türk-Yunan Savaşı sebebiyle ‘Teşyîden Avdette’ (Hissiyât, s. 15- Tevfik Fikret’le müşterek-), ‘Gazileri -İstikbâl’(Hissiyât, s. 20), ‘Şehîd-i Muhterem Abdüleziz Paşa’ (Hissiyât, s. 23) adlı şiirleri kaleme almıştır” (Karaca, 1990, s. 44).

Ki mecrûh iken gösterir âb u tâb,
Ki hep halk tebrike eyler şitâb.” (İsmail Safa, 1328, s. 20)

Savaşta yaralanmış, biçare halde dönen askerleri tasvir eden şair, her şeye rağmen onların mutlu olduklarını söyler. Öyle ki savaş kazanılmış, Yunanlılar mağlup edilmiştir:

“Niçin yaralı bir alay kahramân?
Neden böyle hem hasta, hem şâdmân?

Mehâbetli hep, şîr-i peyker bütün
Hudûda giden şânlı asker bütün.

Vegâdan gelirler fütûhât ile
Havâdis verirler mübâhât ile.” (İsmail Safa, 1328, s. 20)

Kahraman askerleri Türk milletinin sevinç ve gururla karşıladığını, yaşanan zaferle tüm ülkede bir bayram havası estiğini söyler:

“Safâ geldiniz ey gazâ erleri
Gidip aldınız en mühim yerleri.

Gidip aldınız kal’alar, surlar;
Haberdâr olup eyledik sûrlar.

Cünûd-ı adûya muzaffersiniz,
Gazanfersiniz hep gazanfersiniz.” (İsmail Safa, 1328, s. 20-21)

İslam dini bu topraklardan ayrılmamıştır. Türk bayrağı yerlere düşmemiş ve hak ettiği saygıya kavuşarak yeniden semalara yükselmiştir:

“O gösterdi endâmını, kaddini,
Varıp siz de bildirdiniz haddini.

Ayak bastınız şanla toprağına
Ki baş kesti Osmanlı bayrağına;

O bayrak ki hem şekl-i necm ü hilâl;
Olur nûra gark ettiği yer helâl;” (İsmail Safa, 1328, s. 20-21)

Uğruna canlar verilen, nice savaşların yapılmasına sebep olan Türk bayrağının kutsallığına, milletimizin gönlündeki yerine de geniş bir şekilde yer verilir. Bu zafer ile bayrağın Balkan topraklarında şanla dalgalanması şairi oldukça mutlu etmiştir:

“O bayrak ki Kur’ânı i’lân kılar,
O bayrağa kurbandır Osmanlılar.

Nasıl hisle tâbi’se âyâtına
İtâ’at kılar öyle râyâtına.

Vücûdu boyanmışken al kanlara
Çıkıp sancak asmak o Balkanlara,

Vurulmaktan asla hazer etmemek
Esir ettiği hasmı incitmemek,

Olunca bilâd-ı adû rehğüzâr
Înâsa taaruz etmekten hazer!” (İsmail Safa, 1328, s. 22)

Türk ulusu savaş yerinde cengâverdir fakat esir aldığı düşman karşısında da merhametlidir, “aman” diyene kılıç kaldırmaz. Çünkü zulüm ve gaddarlık onun yaratılışında yoktur. Türklerin bu savaştaki başarısı ve üstün meziyetleri vurgulandıktan sonra, İsmail Safa orduya şükranlarını sunarak şiirini bitirir.

İsmail Safa’nın bu savaşa ilişkin bir diğer şiiri de “Şehit Muhterem Abdülezel Paşa”dır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere, şair Türk-Yunan Savaşı’nda gösterdiği başarıları konu ederek Abdülezel Paşa’yı yâd eder. “Medeni” ve “medenilik” kavramlarını da tartışma konusu edinen şair, Batılıların “medenilik” kavramı ile övünürken yaptığı hainliklerin

ancak “barbarlık” olarak adlandırılabileceğini söyler. Osmanlı ordusu hiçbir zaman savaş yanlısı olmamıştır. Nitekim bu savaş da Türk topraklarına Yunan tecavüzüyle başlamış ve Osmanlı askerinin verdiği karşılıkla şiddetlenmiştir. Savaş sahneleri şairin perspektifinden okuyucuya şu şekilde yansımaktadır:

“Bizim sükût-ı sabûrânemiz itâattem,
 A’dû sanırdı bunu azden, betâ’etden.
 Can attı. İşte kumandan deyince ‘arş ileri!’
 Cihânı tuttu bu kavmin zafer terâneleri.
 Silah omuzda hemen aştı sırtlar, tepeler;
 Bu kavim düşmanı kendi yerinde de tepeler.
 Emel gazâ ve şehâdet olunca her nefere
 Göğüs verir o neferler şedâid-i sefere.
 Ne süngüden, ne toptan, ne tüfekten ürkerler;
 Dumanla, ateş ile eğlenir bu askerler.
 Olur mu can veren insan sürûra müstağrak?
 Meğer ki terk-i hayat eyliye şehit olarak.
 Nasıl güler kişi oldukça dağdâr-ı beden;
 Meğer ki avdet ede şanlı bir muhârebeden.
 Vücûdu yareli, kurşun nişânlı gâziler
 Er oğlu er, koca Osmanlı, şanlı gâziler
 Teselya’da ne yararlıklar etdi her biriniz
 Girince ma’rekeye mukbil oldu müdbiriniz!” (İsmail Safa, 1328, s. 24-25)

Abdülezel Paşa’nın bu savaşta gösterdiği başarılar övgüyle anlatır. Paşa’nın şehadetine yer verilen satırlarda cenaze başında toplanan askerlerin kendisine olan hürmetini ve sevgisini dile getirir. Şair, Abdülezel Paşa’nın Milona Geçidi’nde şehit düştüğü yere adının verilmesi isteğinde de bulunmuştur. Nitekim *Mütâlâa*’nın *Nüşa-i Fevkalâde* adıyla yayımlanan 13 Mayıs 1313/25 Mayıs 1897 tarihli sayısında bu şiir “Milona Değil Abdülezel Geçidi!” ismiyle yayımlanmıştır (Çakır, 2008, s. 159).

Mehmet Celâl her ne kadar “ada şairi” olarak tanınsa da hamasi konulu pek çok şiir kaleme almıştır. Onun çocukluk dönemi Osmanlı’nın en sıkıntılı zamanlarında geçmiş,

kaybedilen savaşların ve parçalanmış toprakların yarattığı büyük buhrana bizzat tanıklık etmiştir:

“Mehmet Celal’in manzum eserlerinin büyük çoğunluğu kahramanlık ve gazilik temleri etrafında döner. Şairin bu temler etrafında gazi tipini idealize etmesi; devrinden, muhitinden ve şahsiyetinden gelen tesirlerden kaynaklanır. Zamanının pek çok aydını gibi o da Osmanlı Devleti’nin yıkılışa en yakın devrinde yaşar. Özellikle çocukluk dönemi, 93 Harbi’nin millî şuurda oluşturduğu psikolojik travma içinde geçer. Muhiti itibarıyla de hamasî edebiyata açık bir çevrenin içindedir. Herkes gibi o da Namık Kemal ve bilhassa Abdülhak Hâmid gibi şairlerin meydana getirdikleri hamasî edebiyatın tesirindedir. Ayrıca kendisine örnek aldığı Muallim Naci’nin manzum bir Osmanlı tarihi yazmaya kalkması ve bu eserinde daha çok itila devirlerinin fatih padişahlarını idealize etmesi gibi hususlar da onun ihtiyacı hissedilen gazi tipini idealize etmesine sebep olur. Bunlara ilaveten dedesi Mehmet Efendi’nin Kırım Muharebesinde kahramanca şehit olan bir binbaşı olması ve babası İsmail Hakkı Paşa’nın 1293 Rus Harbi’nde Kars’taki Büyük Yahniler Muharebesi’nde Rus muhasarasını kıran liva komutanı olması da çocukluğundan itibaren şuuraltının kahramanlık temiyiyle beslendiğini gösterir”(Çitçi, 2007, s. 208-209).

Mehmet Celâl’in vatan duygularının yoğunluğunda hiç şüphesiz ailesinin etkisi de büyüktür⁷¹. Şairin dedesi Kırım Savaşı’na katılmış, vatan için mücadele ederken canını vermiştir. Onun vatan duygularının en coşkulu halini Türk-Yunan Savaşı üzerine vücuda getirdiği şiirlerde görmek mümkündür:

“1897’de vukû bulan Türk-Yunan Savaşı ve bu savaşta Osmanlı askerinin elde ettiği başarı ve zafer, bu dönemde millette umûmi bir heyecan ve sevinç duygusu uyandırmış, bu sevinç ve heyecan, devrin pek çok edebiyatçısında da yankısını bulmuştur.

Mehmed Celâl de bu edebiyatçılardan birisidir. Şâir, savaşın gerçekleştirdiği bu yıl içerisinde, Osmanlı askerinin şecâatini, kahramanlığını, şerefli ordumuzun elde ettiği muvaffakiyetleri büyük bir coşkuyla anlatmaya çalıştığı üç şiir kaleme alır:

Satvet-i Osmâniye: Yenişehir Fethi

Osmanlı Neferi

Çatalca, Velestin, Golos Muzafferiyâtı” (Andı, 1995, s. 114).

“Çatalca, Velestin, Golos Muzafferiyeti” şiirinde harpte büyük başarılar kazanılan önemli noktalara bizzat değinilerek savaşın seyri tüm tafsilatıyla anlatılır:

“Çatalca ey reh ü ârâmgâh-ı Yunânî

Dikildi üstüne işte livâ-yı Osmânî

Nedir bu zemzeme arş-ı hüdâyı etti penâh

Sadâ-yı eşhedü ennâ ilâhe illallâh

⁷¹ Şair Osman Gazi, Orhan Gazi, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Yıldırım Bayezid, Kanuni Sultan Süleyman gibi pek çok Osmanlı Sultanı için şiir kitabı yazmıştır. “Hüdâvendigâr Gâzî Yâhud Fetihler ve Kosova Sahrâsı” adlı eseri Balkan topraklarının fethinde önemli bir aşama olan Kosova Zaferi’ni anlatır (Andı, 1995, s. 29).

Şecâatiyle tecessüm eden cihânları gör
 Şu asker oğlu yiğit oğlu kahramanları gör
 Ki her biri zaferin şânlı pehlivanlarıdır
 Ne sandınız? Evet Osmanlı kahramanlarıdır
 Teselya gördü şu sahrada lalezarları
 Ne al laleler açtı zafer baharları
 Bu bir zafer ki peyînde cihân-ı ulviyet
 Bu bir zafer ki cihân görmemiş cihân olalı
 Bu bir zafer ki önünde tali'a-i satvet var
 Parıldayan şu uzun süngülerde dehşet var "(Ülgen, 1993, s. 117).

Şair, şehitlik ve gazilik mertebesinin kutsallığına, vatan uğrunda yapılan savaşların ulviyetine odaklanır. Türk askerlerinin cengâverliği, gözü pekliği, soylu yaratılışı gibi meziyetlerini anlattıktan sonra, esir düşmüş düşman askerlerine gösterdiği merhamete de yer verir. Golos ve Velestin'in bu savaşta oynadığı role de değinerek Türk askerinin kazandığı başarıyı över:

"Golos! Senin de güzelmiş nasîbin işte bütün
 Teşerrüf eyledin İslâm askeriyle bugün
 Velestin ol şerefi etti evvelâ ihrâz
 Sana tekeddüm eder ya bu mevkî-i mümtâz
 Semâ-yı satveti kıldı cihet cihet tenvîr
 Bu nazm ile ederim pâdişâhı tevkîr:

Ceddinin ulviyyet-i şahânesin yâd eyledin
 Askerin şâd oldu eltâfınla imdâd eyledin
 Satvetinle düşmanı makhûr u berbâd eyledin
 Pâdişâhım rûh-ı pâk-i Fâtih'i şâd eyledin" (Ülgen, 1993, s. 117-118).

Bütün bunların dışında savaş kararı alan padişahın bu zaferdeki katkısı üzerinde de durulmuştur. "Satvet-i Osmaniyye Yenişehir Fethi" şiirinde ise 25 Nisan 1897'de Yenişehir'in alınmasıyla yaşanan mutluluk konu alınır:

"Bahseylemek isterim bugün ben

Osmanlıların celâdetinden
 Berk vurdu yine muvaffakiyyet
 Ya Rab! Ne büyük muvaffakiyyet
 En şanlı, şerefli gün bugündür
 Osmanlılara bugün düğündür
 Askerlerimiz bugün tehemten
 Bilmem ki ne zannediyor düşman
 Görmüş ise söylesin Teselya
 Bir böyle muzafferâne heycâ
 Osmanlı evet, bu şanlı ünân”(Ülgen, 1993 s. 102).

Bu uzun şiirde Türk askerinin Yunanlılar karşısında verdiği mücadeleler ve takdire şayan bir şekilde Yenişehir’i fethetmeleri övgüyle anlatılmıştır. “Osmanlı Neferi” şiirinde de Türk askerinin yiğitliği övülmüş, vatan için şevkle cenk edip, ölüme aşkla gittiği vurgulanmıştır:

“Bak şu yiğit oğlu yiğit askere
 Gıpta–fezâ oldu dilâverlere
 Mevt nedir? Fikrine gelmez bile
 Cenk ediyor çarpışıyor şevk ile
 Mihr-i zaferden daha tâbendedir
 Süngüsü şimşek gibi rahşendedir
 Kalbidir en şanlı cihân-ı zafer
 Yarasıdır varsa nişân-ı zafer” ”(Ülgen, 1993, s. 264).

Askerin düşmanı titretmesiyle halk huzura kavuşmuş, yurda zafer güneşinin doğmasıyla düğün şenliği yaşanmıştır. Tesalya zaferinin verdiği heyecanla kaleme sarılan Mehmet Celâl, milletin yaşadığı gururu ve sevinci bu şiirler vasıtasıyla ölümsüzleştirmiştir.

Müstecabizâde İsmet’in de bu savaş dolayısıyla kaleme alınmış şiirleri mevcuttur. 24 Nisan 1313/6 Mayıs 1897 tarihli *Yadigâr-ı Zafer*’de yayımlanan ve bir “mesnevi” olduğu belirtilen “Tesalya Sahrasında” başlıklı şiir, savaşın heyecanını taşımaktadır. Ayrıntılı bir şekilde savaş sahnelerine yer verilmesiyle Osmanlı askerinin cengâverliği ve cesareti vurgulanır:

“Bir sâha-i latîf ki penhâ cevâbını
 Dârü’l-tarab derûnu riyâz-ı cinân gibi
 Olmuş o hoş fesîha-i hazrâ-yı nev-bahâr
 Bir cân-fezâ nesîm-i muanberle mevce-zâr
 Evrâkın ihtizâzına hiç vermiyor direnk
 Her sûda bin şükûfe döker lem’a lem’a renk
 Etmiş o merg-zârda Osmanlı askeri
 Rekz-i hıyâm-ı satvet ü iclâl-perveri
 Her yanda mevc-perver-i şân râyet-i zafer
 Çeşmân-ı iftihâra verir seyri tâb-ı fer
 Seyret ne şanlı manzara vermiş o hâl ile
 Sahrâlara o renk ve o zerrîn hilâl ile
 Ancak o rütbe dilber olur tutsa âşiyân
 Ebr-i şafak içinde hilâl ziyâ-feşân
 Rahşında süngülerle kılıçlar misâl-i berk
 Etmektedir o yerleri nûr-ı şükûha gark
 Ejder gibi mühîb durur top ile tüfenk
 Ulvî ve müthiş öyle ser-â-ser fezâ-yı cenk
 Bir mevkib-i fütûh ki hem tâbiş-i nücûm
 Saf saf cünûd-ı saf-şiken âmâde-i hücûm
 Selb eylemiş irâdet-i şîr-ân-ı milleti
 Seyr eyle gel harâret-i hûn-ı hamiyeti
 Bir kûh-pâredir müteharrîk ki her nefer

Düşman demirden olsa da durmaz ezer geçer” (M. İsmet, 2008, s. 171)

Türk askerinin zafer nağmeleriyle gökler sarsılmakta, savaşın her günü bir bayram gibi şevkli geçmektedir. Ezan-ı Muhammedi’nin gücüyle İslam ordularının düşman askeri karşısındaki zaferi, canını feda etmekten çekinmeyerek var gücüyle mücadele etmesi uzun uzun anlatılır. 19 Ağustos 1312/31 Ağustos 1896 tarihli “Rumeli’ye Mürûr-ı Osmâniyân” alt başlığıyla yayımlanan “Dastân-ı Zafer” şiiri de aynı savaşın akislerini içermektedir. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren başarılı devlet adamlarına ve önemli fetihlere değinilmesiyle Osman Gazi ve Orhan Gazi dönemleri ele alınır.

Ardından Rumeli'nin fethinde rol oynamış önemli paşaların adı zikredilerek Balkanlara Türk adının nasıl yayıldığı anlatılır:

“Rûh-ı lerzân-i nazar-ı saikâ te'sirinden
 Nûr alır mihr-i cihân şu'le-i şemşîrinden
 Azm-i meydân-i cihâd eylese lerezende zemîn
 Heybet-i kevkebe-i rahş-i cihângîrinden
 Karesi Sancağı diyârından
 Gâziyânın dilâverânından
 Evrenos Fâzıl u Hâcî İlden
 Âce Bey'de mürekkeben yekten
 İki yüz nâmdâr-ı cengâver
 Oldu âmâde-i gazâ u zafer
 İnerek istinâd-i lütf vedûd
 Kıldılar azm-ı sâhil-i maksûd
 Mevsim-i nev-bahâr-ı âlem idi
 Rû-yı âlem besîm ü harem idi
 Çalışıp asker-i zafer rehber
 İki üç sal tedârik ettiler
 Bir gece sâl ile beş on gâzi
 Cenkte âşık-ı ser-endâzı
 Âb-ı sâfi gibi akıp giderek
 Çıktılar Çembicek civârına dek
 Oldular ser-te-ser o meydanı
 Cüst ü cûda guzât-ı Osmânî
 Yerli bir Rûmu eyleyince esîr
 Döndüler karşı suya bî-te'hîr
 İrmeden kimseye gezend ü zarar
 Gece 'azm- gazâ eden erler
 Bir hediye ile geldi mûr-âne
 Derki Hazret-i Süleymâna
 Eyledi ol kerîm dârâ-şân

Rûma bezl-i avâtıf u ihsânı

Rehnümâ-yı gazât-ı Osmânî” (M. İsmet, 2008, s. 174-175)

Türk tarihinden örnekler vererek asker, şehit ve gazi kavramlarını sorguladığı bu şiiri şair, Türk-Yunan Savaşı'nın heyecanıyla kaleme almıştır. Bu uzun şiir, kitaba da ismini vermiştir:

“Müstecâbizâde'nin yayımlanmış ikinci şiir kitabı *Dastân-ı Zâfer* başlıklı eseridir. *Dastân-ı Zâfer* kahramanlık ve vatan sevgisi temalı 100 beyitlik bir destandır. Destan, ilk olarak 31 Ağustos 1896'da *Mâlumât* gazetesinde yayımlanmış, ardından aynı yıl kitap olarak basılmıştır. *Dastân-ı Zâfer*, Osmanlıların Rumeli'ye geçişinin anlatıldığı tarihî bir manzumedir” (M. İsmet, 2008, s. 24).

Türk-Yunan Savaşı şaire Balkanların fethini hatırlatmış ve bu şiir vesilesiyle mazinin şanlı günlerine telmihte bulunmuştur.

Yahya Kemal bir Balkan şehri olan Üsküp'te doğar, baba tarafı Nişli, anne tarafı Vranyalıdır⁷². Balkan topraklarında doğup büyümesi ve bilinen en eski atasına kadar bütün soyunun bu coğrafyada yaşamış olması sebebiyle Balkanlar ile yakinen ilgilenerek şiirlerinde işlemiş şairlerdendir.

“Balkan coğrafyası, Yahya Kemal'in, doğduğu, çocukluğunun geçtiği, şahsi ve edebi kimliğini oluşturan, şekil veren ana etmenlerden biridir. Şairin, şiirlerinde sürekli özlemle andığı çocukluk günleri, millî havanın en kesif yaşandığı Balkan şehirlerinin en mutaassıbı sayılabilecek Üsküp'te geçmiştir”(Girgin, 2012, s. 35).

Balkanlarda kazanılan önemli zaferlerden olan 1897 Türk-Yunan Harbi'nin terennümleri Yahya Kemal'in kaleme alıp tamamlayamadığı şiirlerinde mevcuttur:

⁷² Şairin soyu Balkan fetihlerinde önemli görevlerde bulunmuş, Niş'i fethinde büyük pay sahibi olan Şehsuvar Bey'e dayanır: “Gerek şairin babası *İbrahim Naci Bey*, gerekse annesi *Nakiye Hanım*; ‘evlâd-ı fâtihan’dan, yâni ilk Rumeli fâtihlerinin torunlarından olup her iki âile de büyük dedeleri *İbrahim Paşa*’da birleşerek birbirlerine akraba olmaktadır. Niş'i, 1377'de *Yahşi Bey* fethetmiştir... İşte bu fâtihin yanındaki ‘bey’lerden *Şehsuvar Bey*, Yahya Kemal'in bilinen en eski atasıdır”(Uysal, 2006, s. 34). Ardından bu beyin soyundan gelecek olan bir diğer Şehsuvar Paşa da Ürgüp'ü kasabasını kurarak sancak beyliği yapmıştır. İşte şair, soyadı olan “Şehsuvar”ın Türkçeleşmiş hâli “Beyatlı”yı da bu atalarından almıştır. Aynı zamanda şairin hem anne hem de baba tarafı Balkanlarda yaşanan siyasi kargaşalar neticesinde pek çok kez göçlere maruz kalmıştır: “1877'deki Osmanlı-Rus Savaşı'yla Sırbistan'da ortaya çıkan olaylar; Avusturyalılar'ın topraklarımıza girmesi ve yeni bir Kosova ilinin idarî bakımdan oluşturulması sonucu, aynı yıl Vranya (İvranya), Niş ve Leskofça Sırbistan'a verilince; *Yahya Kemal*'in Vranyalı olan anne tarafına da, Nişli olan baba tarafına da göç düşer!... Üstelik Şâir'in baba tarafının toprakları, daha kuzeyde olduğundan hepsi de Sırbistan'a terk edilmiştir!... Bu yüzden *Yahya Kemal*'in büyükbabası *Yunus Refet Bey*; önce, 1877'de atalarının Balkanlar'dan göç etmiş olduğu Bursa'ya; sonra İstanbul'a, daha sonra da Berlin Antlaşması'nca Rumeli'deki ‘altı vilayet’imiz bize bırakılınca, 1878'de âilesiyle Selânik'e göç etmiştir ve orada ünlü Kule Kahveleri yakınındaki bir eve yerleşmiştir... *Yunus Refet Bey*'in üç çocuğu olmuştur; ikisi erkek biri kız: En büyüğü *İbrahim Naci Bey*, Niş'te dünyaya gelir ve *Âdile Hanım*'ın büyük kızı *Nakiye Hanım*'la evlenip Üsküp'e yerleşir (Bir yıl sonra da *Yahya Kemal* dünyaya gelecektir” (Uysal, 2006, s. 34).

“Seyf-i adlı saldılar (adâlet getiren kılıçlarıyla savaştılar)

Tırnovâ’ya vardılar

Turhalaa’ya aldılar

Şanlı Türk askerleri” (Beyatlı, 1997, s. 1)

Yahya Kemal’in ilk şiiri⁷³ olduğunu belirten Banarlı; henüz 13 yaşındayken Yunan Harbi dolayısıyla bu şiiri kaleme aldığını söyler:

“1297 Yunan Harbi zamânında Anadolu’dan gelen askerlerimizle Rumeli askerinin tam bir kardeşlikle ele ele verdiklerini gördüm. Bir muhârebede hele bir zaferde birleşmek, muhtelif asırlarda Anadolu ve Rumeli askeri arasında böyle kardeşlik hisleri vücûda getirmişti. Ordu içinde yetişen şâirler, o günlerde:

Eğil dağlar eğil, üstünden aşam,

Yeni tâlim çıkmış, varam, alışam.

gibi, harbe hevesli, şevk dolu türküler söylüyorlardı. Bu türküler askerleri birbirine daha çok bağlamıştır.

O târihte ben onüç yaşında idim. (...) Bu kıt’a benim aruzla ilk şiir tecrübelerimden ve aklımda kalan ilk şiirim budur.

O târihler millî ruhun ve millî kahramanlık neş’esinin Balkan Türkleri arasında atmosferik hâl aldığı zamandı. Öyle tahmîn ediyorum ki Mehmet Emin Bey’in de millî heyecânında bu elektrikli havanın tesiri vardır ” (Banarlı, 1960, s. 69).

Balkanlarda kazanılan her zafer buradaki Türkleri mutlu etmekte, mutlu ve refah günlerin geri geleceğine yönelik umutları yeşertmektedir. Yahya Kemal, henüz çocuk yaşta olmasına rağmen; bu savaşın öneminin farkındadır ve zafer sevincini coşkulu bir anlatımla dile getirmiştir.

Tesalya Harbi’ni konu alan şiirler incelendiğinde savaş öncesi şiirlerde; askerleri motive edici, cesaret verici konuların kaleme alındığı ve savaş günlerinde yazılan şiirlerde; savaşın hararetine, savaş meydanının tasvirine, Türk askerinin cengâverliğine yer verildiği görülür. Savaşın sonunda yazılan şiirlerde ise Türk askerini öven mısralarla kazanılan zaferin sevinci ön plandadır.

⁷³ Şair, anılarında ilk şiirini hatırlamadığını söylediği için bu dördlük şairin ilk şiiri olarak kabul edilmektedir. Şair, hatırlamadığı bu şiirini henüz on iki yaşındayken komşu kızı Redîfe Hanım için yazmıştır: “İlk şiirim olan bir türkü güftesini, ekseriyâ Üsküp türkülerinde gördüğüm vezinle, onunçün karalamağa başladım” (Banarlı, 1960, s. 66).

2.1.4. Girit Meselesine Dair Şiirler⁷⁴

Girit Adası, Akdeniz sınırlarında bulunmakla birlikte 19. ve 20. yüzyılda getirdiği sorunlar Balkanları oldukça meşgul etmiştir. Tesalya Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasına rağmen; yapılan antlaşma aleyhimize olacak ve Yunanistan Girit ile ilgili geniş imtiyazlara kavuşacaktır. Tesalya Harbi'ne sebep olan Girit üzerindeki hakların kaybedilmesi şairlerin tepkisine neden olmuş, dolayısıyla bu konuyu temel alan birçok şiir vücuda gelmiştir. Ziya Paşa, Tevfik Fikret, Abdülhak Hâmid, Ziya Gökalp, Celal Sâhir, Hüseyin Suat ve Eşref gibi şairlerin şiirlerinde Girit sorununun izlerine rastlanmaktadır.

Tesalya Savaşı'dan çok önce, Girit sorununa giden yolda önemli bir halka olan Belgrat Kalesi'nin Sırbistan'a verilmesi hadisesine dair Ziya Paşa yazdığı şiirlerle tepkisini göstermiştir. *Zafernâme* adlı eserinde Girit İsyanı sonucu buraya özerklik verilmesini eleştirmiştir:

“1866'da Girit'te patlak veren Rum isyânı, Devlet'in başına epeyce iş açar. Yunanistan'ın bu isyânı tahriki, İngiltere'nin çok yönlü siyâseti, Rusya'nın ve Fransa'nın Rumları desteklemesi, Devlet'i güç durumda bırakır. Bunu, askerî müdâhele yerine, siyasî bir manevra ile çözüme kavuşturmak isteyen Sadrazam Âlî Paşa; bizzat Girid'e gider ve oranın idâresini bir tür muhtariyet (özerklik) şekline getirerek, olayların büyümesini önlemek gibi nisbî, sınırlı bir başarı ile döner. İşte Ziya Paşa bu girişimleri, çok büyük başarı (!) gibi göstererek, zarîf bir mizâhla alaya alır. Meselâ, Girid'e verilen muhtariyet (özerklik), şâire göre onu Yunanistan'a teslim anlamına gelmektedir. Fakat, bunda öyle üzülecek bir taraf yoktur!... Bu bakımdan, Girid gibi ufak tefek (!) bazı yerleri elden çıkarmak, iyidir!..”(Ziya Paşa, 2001, s. 31-32).

Ziya Paşa'nın *Zafernâme*'si “Bende-i Âlî El-fakîr Fâzıl-ı Bosnavî-yi Mevlevî Mutasarrıf-ı İzmid” imzasıyla⁷⁵ “Zât-ı Hazret-i Sadâret-Penâhî'nin Girid Me'mûriyetlerinde Muzafferiyetlerine Dâ'ir”, “İzmid Mutasarrıfı Sa'âdetlü Fâzıl Paşa Hazretleri'nin Nazmeylediği Zafer-nâmedir” ve “İzmid Mutasarrıfı Sa'âdetlü Fâzıl Paşa Hazretleri'nin Hakk-ı Âlî-yi Hazret-i Sadâret-Penâhî'de İnşâdına Muvaffak Oldukları Zafer-nâme Üzerine, Karantina Kitâbeti'nden Müttekâ'id Hayri Efendi'nin

⁷⁴ Girit meselesi, aslında 1897 Türk-Yunan Savaşı içerisinde değerlendirilirken bu savaştan çok önce Girit ile ilgili sorunlara yer veren şiirler olması sebebiyle incelememizde ayrı bir başlık altında yer almıştır.

⁷⁵ İmza ile ilgili Bekir Çınar şu açıklamayı yapar : “Ziya Paşa, *Zafernâme*'sini 1867'de Paris'te yazmaya başlamış, 1870'te Cenevre'de tamamlamıştır. Eser, **kaside**, **tahmis**, **şerh** olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin her birisi, ayrı kimseler tarafından yazılmış gibi gösterilmiştir. Meselâ Kaside, Ali Paşa'nın himaye ettiği kimselerden biri olan, İzmir mutasarrıfı Fâzıl Paşa imzasıyla yazılmış gibi gösterilmiş ve 66 beyitten oluşmaktadır” (Çınar, 2012, s. 806).

Nazmeylediği Tahmîs-i Nefîs'dir" başlıklarından oluşmaktadır (Ziya Paşa, 2001, s. 235-247). Bu eserde Ali Paşa'nın Girit meselesinde izlediği politika dışında; Sırbistan, Karadağ, Memleketeyn (Eflak ve Boğdan, bugünkü Romanya), Mısır ve Şam meselelerine yaklaşımı da eleştirilmektedir (Ercilasun, 2007, s. 95). Ziya Paşa, Ali Paşa'nın yanlış politikası yüzünden Balkan topraklarında yer alan Belgrat Kalesi'nin elden çıkarılışını da şu beyitlerle ele almaktadır:

"Belgrat kal'asın ihsân ile Sırbistan'a

Devlet'in kıldı temâmiyyetini istikmâl

Karadağ kulelerin yıkdı ise hükmü n'ola

Peşşe tevfi-k-i Hüdâ ile eder kal'-ı cibâl" (Ziya Paşa, 2001, s. 236)

Bu kale Sırp Beyi Muhafız Paşa'ya 40.000 lira karşılığında teslim edilmiştir. Şiirde Ali Paşa'nın Karadağ kulelerini yıkması olayına ise istihzalı bir şekilde "Tanrı yardımıyla sinek, söker nice dağ!" mısrasıyla yer verilir (Ercilasun, 2007, s. 285).

Girit üzerinde verilen mücadelelere dair Abdülhak Hâmid de "Girit İçin" başlıklı şiiri yazar. Ağlayan, aciz bir memleket olarak adlandırılan Girit, uzaklardan feryat ederken maziye hüznle yâd etmektedir. "Girit, o kişver-i bahr'-i âlem-i İslâm" (Tarhan, 1997, s. 168) diyen şair, dağların tevhid'in (İslâm'ın birleştirici gücünün) kemiğinden oluştuğunu, tüm binaların Osmanlı'nın mimari yapısını yansıttığını ve buradaki Türk izinin silinemez bir gerçek olduğunu anlatır. Geçmişte Fatih Sultan Mehmet'in gemileri karadan yürüttüğü gibi Osmanlı ordusu yine mucizeler yaratacaktır, hatta gerekirse kalelerini yüzgece dönüştürerek bu vatan parçasını geri alacaktır, zira bu kudret kendisinde mevcuttur. Osmanlı'nın Girit karşısında aldığı tavır ihmal değil, politika gereği mühlet vermektir ve gösterdiği bu engin sabır bitince, demirden ağaçlarını (savaş zırhlılarını) yürütmeye başlayacaktır. Şairin bu mısralardaki iyimser tavrından anlaşılacağı üzere Girit meselesi konusunda o yıllarda oldukça ümitlidir.

Bazı araştırmacılar Fikret'in de bu ada için üzüldüğünü düşünmektedir. "Öksüzlüğüm" Fikret'in tabiatı anlatan sembolik şiiridir. Şiirde deniz üzerindeki bulutu şair, ölen ninesinin hayaleti olarak tasavvur eder ve heyecanlanır. O, klasik resme bağlılığından dış âleme fazla yer vermezken; bu şiirde tabiat tamamıyla değişmiştir. Bu sebeple "Öksüzlüğüm" Fikret'in az rastlanılan şiirlerindedir (Kaplan, 2005, s. 122).

Acaroğlu'na göre ise “Öksüzlüğüm” manzumesi, Tesalya Savaşı sonucunda Balkanlar için önemli bir siyasi olay olan Girit'in Osmanlı topraklarından ayrılışı üzerine yazılmıştır: “Harp sonucunda bizden ayrılan Girit'in Akdeniz'in lacivert göğü altında kanlı bir hayal gibi, hazin ve sessiz, uzaklaşmasını şair ‘Öksüzlüğüm’ manzumesinde tasvir eder” (Acaroğlu, 1945, s. 140). Şair, tabiat manzaralarının kendi ruhunda bıraktığı etkiyi uzun uzun anlatır:

“Ufukta, işte şu penhâ-yı lâciverdide.

Ağır ağır yürüyor bir hayal-i hûn-âlûd;

Lebinde lerze-i şekvâ, gözünde bir memdûd

Nigâh-ı rencîde” (Tevfik Fikret, 2004, s. 335).

Tasvir mısralarının ardından, ninesinin⁷⁶ köpükler üzerinde müebbeden yattığını söyler: Kendisi ise çocuklarıyla beraber şaşılacak derece mutlu bir şekilde bu batışı izlemektedir. Şiirde Girit'i ya da Tesalya Savaşı'nı işaret eden herhangi bir ibare olmamakla birlikte, Tevfik Fikret'in şiirlerini yayımlayan Fahri Uzun da şu notu aktarmıştır: “Girit kıtasının idaresizlik yüzünden elimizden gitmesini temsilen yazılmış bir eserdir ki onu kimse kaygı etmemişti” (Tevfik Fikret, 1985, s. 451).

Girit Adası'nın Yunanlılara verilme kararına ilişkin yazılan “Girit”⁷⁷ şiirinde Ziya Gökalp ise bu adayı “mader vatanın gözünün nuru” olarak adlandırarak Osmanlı'dan

⁷⁶ Şiirde Girit'in “ninesi” ile birlikte tabir edilmesinin bir sebebi de yazarın anne tarafının bu coğrafya eşrafından olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak şairin bibliyografyasıyla ilgili bilgiler eksik olduğundan bu, tahmini bir görüştür: “Etrafında bu kadar alâka ve gürültü uyandıran bu adam, basit hükümlerle mumyalanmış bir meçhuldür. Onun ecdadına, babasına, annesine, akrabalarına, çocukluğuna; gençliğine ve hususî hayatının teferruatına dair pek az şey biliyoruz”(Kaplan, 2005, s. 60). Şairin anne tarafıyla ilgili Kaplan şu bilgileri verir: “Ana tarafına gelince: Fikret'in annesi Hatice Refia Hanım, annesi ve babası ihtida etmiş bir Sakızlı Rum ailesinden gelir. Fikret'in anneannesi Saliha Hanım ile annesinin babası Husrev Efendi, 1822 Yunan İsyanı sırasında yetim kalmışlar, ihtisab ağası Hüseyin Bey tarafından büyütülmüşler ve evlendirilmişlerdir. Hatice Refia Hanım, dayısı Nuri Bey ve kızı ile beraber hacca gitmiş, orada koleradan vefat etmiştir. On iki yaşında yetim kalan Fikret, anneannesinin yanında büyümüştür”(Kaplan, 2005, s. 62).

⁷⁷ Tansel'in dipnotlarında şiire ilişkin şu bilgiler yer almaktadır: “Bu şiir Girit'in Yunanistan'a katılması yolundaki gayretlerin alıp-yürüdüğü sırada yazılmıştır: 1906 Ekim'inde eski Nâzırlar'dan Zaimis, Girit Yüksek Komiserliğine tayin edilince, Bâb-ı Âlî bunu protesto ile yetinmiş, 1908'de bu adanın Yunanistan'a katılması teşebbüsü canlanmıştı. Zaimis, 1908 Mart'ında dört hâmi devlete (Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya), 23 Temmuz 1906'da verilen ‘müşterek notada ileri sürülmüş olan şartların gerçekleştirilmiş bulunduğunu, ya'ni adada milis askerî teşkilâtının muntazam sûrette ikmâl olduğunu ve Müslümanlar'ın can ve malları emniyet altına alındığını bildirmesi üzerine’ bu devletler Girit'den askerlerini çekmeğe karâr vermişler, bunu, Zaimis'e yolladıkları 11 Mayıs , 1908 tarihli nota ile bildirmişlerdi; fakat, ‘Girit Millî Meclisi Bosna-Hersek'in Avusturya –Macaristan tarafına ilhâkını ve Bulgaristan'ın istiklâlini i'lân etmesi üzerine adanın Yunanistan Kırallığına katılmasını resmen kabûl ve ilân edince, buna karşı Türkiye'nin her tarafından protestolar’ yağdırılmış, İstanbul'da mitingler

ayrılmasına kat'i suretle karşı çıktığını belirtmektedir. Osmanlı Devleti'nin hepsi şehit olmadan Yunanlıların Girit'i alamayacağı vurgulanır. Çünkü bir vatan toprağı olan bu ada yüzlerce şehidini bağrında saklamakta, Osmanlı nesline ait aziz hatıraları mazisinde barındırmaktadır. Tesalya Zaferi'nin⁷⁸ hatırlatılmasıyla Yunanlılara gözdağı verilirken Girit'in kıyamet gününe kadar Osmanlı haritasından silinmeyeceğı haykırılır:

“Kâhir bir ordu ser-had-i Yunan'da mevce-sâz

Olsun mu ilk adımda Tesalya nişîmeni!

Ey nûr-i dîde-i vatan ey ânli memleket

Osmanlı târihi'nde yatan şânli memleket!

Hiç şübhe etmesün kalacak Rûz-ı Haşr'edeki

Nâmın haritalarda bir Osmânli memleket!

Üçyüzonüçte uğradığı şor ve şiveni

Ansun Yunanlılar ebeden ummasun seni!”(Gökalp, 1989, s. 312).

Aynı şekilde “Osmânli Donanması”⁷⁹ şiirinde de Girit'in kaybedilmemesi için telkinlerde bulunulur. Girit için yapılan mücadeleyi şiirden adım adım izlemek mümkündür:

---

yapılmış, Bâb-ı âli hâmi dört devlet nezdinde teşebbüse geçmiştir (Bk., Cemal Tukin, İslâm Ansiklopedisi, 38. Cüz, İst., 1948, Girid maddesi, s. 801b). (...) Gökalp'in Girid adlı şiirinin bu üzüntü ve heyecânı yansıttığı anlaşılmaktadır” (Gökalp, 1989, s. 375-376).

⁷⁸ Şairin Tesalya Zaferi'ne işaret ettiği yine Tansel'in dipnotlarında karşımıza çıkmaktadır: “Son beytinde geçen 1313 zaferiyle, 1897 Türk-Yunan Savaşı'ndaki Tesalya Zaferimiz hatırlatılmıştır. (Bu ve bundan sonraki üç şiir: Nu. CXXIII-V., bk., *Ziya Gökalp'in Manzûmeleri*, Türk Yurdu mec., nu. 278, 1959, s. 41 v.d.)” (Gökalp 1989: 376). Aynı zamanda bundan sonraki üç şiirde de Tesalya Zaferi'ne gönderme yapıldığı belirtilmekle birlikte bu şiirlerden ikisinde (“İrân”ve “Ağa Kimdir”) Girit'e dair bir ibare bulunmamaktadır. Yalnızca “Osmânli Donanması” şiiri açıkça Girit ile bağlantılıdır, bu sebeple söz konusu şiir incelememize dâhil edilmiştir.

⁷⁹ “ ‘Osmânli Donanması’ şiiri kronolojik olarak ‘Girid’ şiirinin ardından yazıldığı için; ‘Girit’te başlayan olayların da devamını yansıtmaktadır. Dört hâmi devlet, askerlerini Girit adasından çekme kararını, 11 Mayıs, 1908’de Yüksek Komiser Zaimes’e bildirdikten sonra, Bâb-ı Âli'nin sunduğı birçok teklif reddedilir, ancak 13 Temmuz 1909’da hâmi devletler Bâb-ı Âli’ye müşterek bir nota gönderir: ‘Bu notada, aynı ayın 26’sında askerlerinin geri çekileceğini, Türk sancağı ile kendi bayraklarının muhâfazası ve Girid Müslümanları'nın emniyetlerinin tekellüfû zımnında orada bulundurmak için, bu çekilişten önce herbiri Suda’ya birer istasyonere göndereceklerini, bu gemilerin mezkûr limanda mevcûdiyeti Bâb-ı Âli'nin ada üzerinde yüksek haklarının bekâsına ve dört devletin himâyesine delâlet ve şehâdet edeceğini, bununla berâber, şimdiki vaziyet kat’i bir hâl addolunamayacağından, dört devlet adanın gelecekteki idâresi hakkında Bâb-ı Âli ile müzâkere için, daha münâsip bir zamandan faydalanarak Girid ile hayr-hâhâne meşğûl olacaklarını’ bildirmişlerdir’ ” (Tukin, 1948, s. 801). Bunun sonucunda “Osmânli Donanması” şiiri de Suda limanında donanmanın bulundurulması kararı üzerine yazılmıştır. Uzun süre

“Geçmekte iken Termopil’i bir büyük ordu,

Ma’kes bulacak Akdeniz’in dalgalarında,

-Çoktanberi nâ’im- koca bir canlı donanma,

Yelken açacaktır Suda Limanı’na doğru. (Gökalp, 1989, s. 313).

Yunanlıların bu ilerleyişine müteakiben Osmanlı’nın ümidi olan donanma “Girid Osmanlılar’ındır!” nidalarıyla saldıracak ve düşman bu galibiyet karşısında yenildiğini yüksek sesle itiraf edecektir. Şair “Bahriyye’imizin de şeref-i berteri vardır” mısrasıyla Türklerin denizlerde kazandığı galibiyetlere telmihte bulunulur. Nitekim sonraki mısralarda Barbaros ve Turgut Reis’in adı da anılır.

Celal Sâhir’in soyu ve yakın çevresi incelediğinde baba tarafının Balkanlı olduğu bilgisiyle karşılaşılır. Babası İsmail Hakkı Paşa, Arnavutluk’ta Bodgoriçe’de doğmuş, İstanbul’a çocuk yaşta gelerek Sadrazam Fuat Paşa’nın yanında büyümüştür (Karaca, 1993, s. 26). Kendisi her ne kadar “aşk ve kadın şairi” olarak tanınsa da vatan temalı şiirler de vücuda getirmiştir.⁸⁰ Şairin şiirleri, sanatçıların toplumla yakınlaşmasının had safhada olduğu Millî Edebiyat döneminde toplumsal bir çizgide seyretmiştir:

“Millî Edebiyat, şairin kullandığı malzemeyi yenileştirmesine yol açmasının yanında, temalarda da birtakım değişiklikler yapmasını sağlamıştır. Bu dönemde ağırlık, bireysel temalardan sosyal temalara geçmiştir; şair, toplumu ilgilendiren yurdun geleceği, Balkan ve I. Dünya Savaşları konularında şiirler yazmıştır. Ülke sorunlarına yaklaşımı, genellikle, eskiden olduğu gibi biraz duygusal ve romantiktir; fakat bunun yanında daha katı olduğu şiirleri de bulunmaktadır” (Apaydın, 1987, s. 68).

Girit’in Yunanistan’a katılması meselesine duyarsız kalmayarak şiir kaleme alması da şairin sanatındaki çizginin yavaş yavaş toplumsal yöne kaydığını görebilmemiz açısından örnek teşkil eder. Şairin *Siyah Kitap*’ta bulunan “Girid’e” şiiri Girit

---

hareketsiz kalan donanmanın Suda limanına doğru yelken açacağı hayali şiirde canlandırılmıştır (Gökalp, 1989, s. 377).

⁸⁰ Önce Servet-i Fünûn, devamında Fecr-i Âti ve en sonunda Millî Edebiyat Akımı içerisinde yer alması sebebiyle Celal Sâhir’in edebiyat görüşü zaman içerisinde farklılıklar göstererek değişimlere uğramıştır. Nesrin T. Karaca’ya göre çok yönlülük ve değişkenlik özelliği onun doğasında vardır: “Celâl Sâhir; iki ayrı edebî anlayışı kendisinde barındıran ve değişik arayışlara yönelen bir şahsiyettir; önce Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti edebiyâtı içerisinde bir temâyüz ederek ‘Sanat sanat içindir’ prensibini benimseyen şâir; II. Meşrutiyetten sonra, Balkan Harbi yıllarında ve Cumhuriyet’in kuruluşuna kadar uzanan zaman ve hadiseler zinciri içinde ‘Sanat toplum içindir’ prensibini işleyerek sosyal temalara yer vermiştir. Bu dönemde ferdi temalara daha az meyleden şâir, kadına, aşka, hayata ve tabiata olan bakış açısını da büyük oranda değiştirmiştir.

Sosyal ve siyâsî arayışlar ve hareketler, sade Türkçe ve hece vezni, ‘Türkçülük’ cereyanının doğurduğu millî ve tarihî motiflere yönelik ve giderek ‘Turancılık’ ideâline sarılma, Celâl Sâhir’in bu dönemdeki şiir dünyasını şekillendiren unsurlar olmuştur” (Karaca, 1993, s. 102-103).

Adası'nın Yunanistan'a katılması dolayısıyla yazılmıştır. Girit'te yaşanan siyasi ve sosyal keşmekeşi şair;

“Sana ben her ne zaman sevk-i hayal eylersem
Görürüm ufk-ı dimağında mükedder, hûnîn
Bir heyûlâ ki döker sem'ime sâmit bir enîn;
Kavurur rûh-ı elem-nâkimi mahfî bir sem.

Bir heyûlâ ki cebinde mücâdil, müphem,
Gölge hâlinde hep enkâz-ı heyâhây-ı sinîn;
Mavi emvac ebedî âşıkıdır sinesinin;
Okur enzarıma her zerresi meşhun-ı elem

Bir uzun menkîbe-i pûr-heyecân
Ki derûnunda bütün kan, hep kan
Bazı bir gulgûle bir savt-i zafer;

Bazı bir sayha-i; nidâ-yı nisyân

Bazı bir nât azîn-i mazlûm;

Bazı bir kakhaha: bir hande-i bûm! (Erozan, 1325, s. 37)

mısralarıyla yansıtır. Şair adada Türklere yapılan işkencelere isyan ederek bu zulme karşı tepkisini ortaya koymaktan çekinmemiştir.

Hüseyin Suat da Girit üzerine şiir yazmış şairlerdendir. *Lane-i Melâl*'de yer alan “Donanma İâne-i Milliyesi Münasebetiyle” şiiri Girit adasının yeniden fethi⁸¹ için yazılmıştır:

⁸¹ Belkıs A. Gürsoy, manzumenin neşriyle ilgili şu tarihsel bilgiyi alıntılar: “Girit adasının Osmanlı Devleti'nin himayesi altında bulunduğu yıllarda zaman zaman devlete karşı isyanlar çıkmıştır. 1866 yılında çıkan bu isyanlardan birinde Sadrazam Ali Paşa, Girit'e gitmiş, halka bazı imtiyazlar vermek suretiyle meseleyi çözmüştü. 1877-78 harbi sonunda yeniden Giritlilere haklar ve imtiyazlar verilmiştir. Osmanlı devleti adada huzuru temin etmek için Rum Kara Todorî Paşa'yı vali tayin etti. Fakat yine de adadaki karışıklıklar önlenemedi. 1898 yılında Girit Hristiyanlarının çıkardıkları bir isyanda adaya asker gönderen Yunanistan'la kısa bir harp yapıldı. Osmanlı Devleti'nin askerî sahada kazandığı başarıya rağmen, Avrupa Devletlerinin araya girmesiyle 'İstanbul Muahedesi' imzalandı. 1899 yılında Prens Yorgi ada valisi oldu. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilânı ile birlikte İttihatçılar, görünüşte Osmanlı Devleti'ne

“Kanayan bir yara olan Girit, uzun yıllar nice mezalime sahne olmuştur. Şair, o bilinen hikâye etme üslûbuyla ada ahâlisinin uğradığı zulmü tasvir ettikten sonra, dünyayı karşımıza alsak da, bu sefer savaştan kaçmamamız gerektiğini söyler. Ecdadımızı utandırmamak için maddî manevî her türlü fedakârlığa katlanmamızı ifade eden mısralara yer veren şair, sık sık ‘veriniz’ emir kipini kullanır.

(...)Hüseyin Suad da heyecan ve coşkunluk dolu bir ifadeyle mağlubiyetin ezikliğini, galibiyetin sevincine tahvil etmek için insanımızı harekete geçirmeğe çalışır. Şair, milletçe başı dik olarak yürüyebilmeyi Girid’in alınışı şartına bağlar”(Gürsoy, 2001, s. 54-55).

Bu vatan parçasında olup bitenler onu çok üzmüş, şiirinde zulme uğrayıp acı çeken ada halkı geniş yer tutmuştur. Fakat o, bütün yaşanılanlara rağmen Girit’i düşman eline bırakmamamız, uğruna savaşmamız gerektiğini ısrarla söylemektedir:

“Girid’in çok yaşamış yırtıcı bir kartalına
Sorunuz, kaç kişinin beynini bel’ etmiştir.
Nice bîçâre çocuklar nice bîçâre ana
Parça, parça kurda kuşa yem olup gitmiştir.
Girid’in derdi büyüktür, onu hiç açmayalım
Fakat, Allah için olsun, be sefer kaçmayalım,

Bu sefer kaçmayalım çıksa da dünya karşı
Kalmasın jeng-i ataletle kılıçlar kında
Üç yüz altmış beş sene var ki hezimet marşı
Çalınır ufk-ı siyasimizin etrafında
Bu sefer kaçmayalım, kaçmayalım, kaçmayalım
Ruh-ı ecdâdımıza dağ-ı hicâb açmayalım” (Yalçın, 1326, s. 102)

Girit, herhangi bir ada olarak ele alınmamalıdır, zira Balkan siyasetinde önemli rol oynaması sebebiyle tarihimizde ve edebiyatımızda geniş bir yer edinmiştir. Hüseyin Suad da adanın önemi üzerinde durmuş, siyasi prestijimiz açısından bu ada için savaşmamız gerektiğinin altını çizmiştir.

---

bağlı olmakla beraber, hakikatte elimizden çıkmış olan yerlerden mebus seçmeye çalıştılar. Girit üzerinde de fazla duruldu. Matbuatta, Yunanistan aleyhine bir kampanya açıldı. Gençler feslerine ‘*Ya Girit Ya ölüm*’ yazan yaftalar yaptırıldılar. Meydanlarda ‘*Girit bizim canımız feda olsun kanımız*’ diyerek bağıştılar. İşte bu manzume böyle bir atmosfer içinde kaleme alınmıştır. (Girit 1912 yılında Balkan Harbi sonunda Yunanistan’a iltihal eder.) (Bk. Fahir Armaoğlu, *Siyasî Tarih Dersleri, 1789-1919*, Sevinç Matbaası, Ankara 1961, s. 405-409, Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789-1960)* Sevinç Matbaası, Ankara 1978, s. 188-191, Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1914, s. 338-34)” (Gürsoy, 2001, s. 54).

Eşref, 13 Aralık 1904'te çıkardığı *Deccal* adlı eserinde yer alan “Eski zamanın yâdigârı” olduğunu belirttiği bir kıtası ile Girit meselesine değinerek Yunanistan'a ilhakından dolayı rahatsız olduğunu göstermektedir:

“Şehenşâh-ı muazzam Hazret-i Abdülhamîd Hân'ın
Bu milletçe vücûdu, bâis-i fevz ü necât oldu
Girit ba'de'z-zafer ilhâk edildi mülk-i Yunan'a
Memâlik sâye-i şâhânede müstemlekât oldu” (Eşref, 2006, s. 51).

Uğruna savaşlar yapılan bu vatan toprağının bağımsızlığına gölge düşmesi, vatandaşların Yunanlılara itaat etmeye mecbur kalması uygulanan hatalı politikalar yüzündendir ki şair de bu durumu çekinmeden eleştirmektedir:

“Dönemin siyasî olaylarından birini oluşturan Girit, 1821 tarihinden itibaren sık sık çıkan isyanlarla Osmanlı Devleti için uzun süre devam eden bir problem hâline gelmiştir.

1867 tarihinde sadrazam Ali Paşa'nın Girit'te çıkan isyanı bastırması üzerine Ziya PaşaZafername'nin ilk bentlerinde bir başarısızlık olarak hicvederken, Eşref, Sultan Abdülhamit'in bu konuyu -sözde- zafer kazandığını söyler.

(...) Dolaylı hiciv üslûbunun kullanıldığı bu kıtada, Abdülhamit, Girit'i adeta Yunan'a ilhak etmekle aynı zamanda vatan haini durumuna düşmüştür. Zaferden sonra Girit'i adeta Yunan'a hediye eden padişah, bir taraftan da memleketi şahsî mülkü hâline getirmektedir. Yine burada da Abdülhamit, dış siyasetteki başarısızlığını memleket içindeki ‘feth’lerde kapatmaya çalışan aciz ve zalim bir padişah olarak gösterilmiştir” (Çağın, 2004, s. 34).

“Bir Manzume'den”⁸² şiirini Eşref, Girit kargaşası ve Ermenilerle Kürtler arasında yaşanan olaylar sebebiyle yazmıştır. Türk-Yunan Savaşı'na ilişkin olan kısımda Girit'te Yunanlıların Türklere yönelik yaptığı katliamlar şu satırlarla yansıtılmıştır:

“Oldu âlem âdetâ bir âlem-i fetret gibi
Müslümânlarda mürüvvet kalmadı himmet gibi
Oldular mahrûm hissiyât-ı insânîyeden
Ba'zı ebnâ-yı vatan mermerdeki sûret gibi
Katlederler ehl-i İslâm'ı Girit'te eşkiyâ” (Eşref, 2006, s. 88).

⁸² Şerife Çağın ve Ömer F. Huyugüzel şiirle ilgili şu bilgiyi aktarmaktadır: “15 beyitlik bu şiirin daha değişik ve uzun bir şekli, 29 beyit hâlinde ‘Sermuharrimiz tarafından ilân-ı harb-i Yunan ve fecâyî-i Ermenistan vakarında söylenmiş’ notuyla ve ‘Bir Manzume’ başlığıyla *Edeb Yahu*, nr. 11, 13 Kânunievvel 1324/26 Aralık 1908, s. 1’de ve ‘Yunan Harbi’ başlığıyla *Vakit*, nr. 3859, 4 Teşrinievvel/Ekim 1928’de yayımlanmıştır” (Eşref, 2006, s. 88).

Girit'te zulüm yapılmakta ve masum insanlar hunharca öldürülmektedir. Kana bulan Girit'in hali, şairi oldukça üzdüğünden burada katledilen soydaşlarımız için bu mısralarla bir nevi ağıt söylemektedir.

Girit Meselesi Türk-Yunan Savaşı'nın hem sebebi hem de sonucunu belirlemesi sebebiyle oldukça önemlidir. Tesalya Savaşı ile Girit'in kaybedilmesi ve bu kaybın Balkan Savaşları ile kesinleşmesi şairleri oldukça üzmüş, bu konuda şiirler yazmalarına sebep olmuştur⁸³.

2.2. 20. YÜZYIL

20. yüzyıl Balkanlar açısından oldukça önemli bir dönem olmuştur. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile bu topraklar Osmanlı'dan tamamen koparılmıştır. Osmanlı Balkan Savaşları ile Yunanlılar, Bulgarlar, Sırp, Karadağlılardan oluşan Balkan milletleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ardından patlak veren I. Dünya Savaşı ile İngiltere, Rusya, İtalya, Fransa gibi büyük devletlerle cenk etmiştir. Özellikle Türk tarihinde yeni bir dönem açan Balkan Savaşları edebiyatımızda büyük bir yer edinmiştir. Bu sebeple incelememizde de diğer başlıklara nazaran ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

2.2.1. Balkan Savaşı Şiirleri

Yavaş yavaş dağılmaya başlayan Balkanların Osmanlı hâkimiyetinden tamamen çıkmasına sebep olacak olan hadise Balkan Savaşlarıdır. Bu savaşlar neticesinde pek çok Balkan ülkesi toprak kazanırken Osmanlı'nın ise yıkılışı kesinleşmiştir⁸⁴.

---

⁸³ Bu şairler dışında; Girit'teki kargaşaya Yahya Kemal'in de çok üzüldüğü bilinmektedir. Henüz çocuk yaşta olmasına rağmen Girit meselesi ile ne derece alakadar olduğuna şairin anılarından ulaşmak mümkündür: "Oniki yaşıma girdikten sonra, Üsküp'e kadar gelen Girid İhtilâli'nin havâdisleriyle alâkadâr olurdum. Orada, mâvi denizin arkasında, uzak bir adada, Rumların, Müslümanları her gün kestiklerini, Müslüman kadınlarımızın nâmuslarına saldırdıklarını, Avrupalıların cins ve din gayretleriyle Rumlara yardım ettiklerini işitiyordum.

Girid İhtilâli, Müslümanların kalblerinde işleyen bir yara gibiydi. Üsküp'de herkes bizim mazlum olduğumuza kaani'di. Yunanlıların ise, hâmilere olan devletlerin arkasında, sırtkan ve işkenceci, zâlim bir halleri vardı" (Beyatlı, 1973, s. 57-58).

⁸⁴ Balkanların dağılışındaki en büyük halkayı oluşturan bu savaşı detaylı bir şekilde yansıtabilmek için alt başlıklar halinde ele almayı uygun buluruz.

2.2.1.1. Etnik Ayaklanmalar

1789 Fransız İhtilali'nin Avrupa'da yaydığı eşitlik, adalet, milliyetçilik, özgürlük, bağımsızlık, anayasacılık fikirleri 19. yüzyılda Balkanlara damgasını vuracak, başlayan etnik ayaklanmalar devletin zayıflayan otoritesini derinden sarsacaktır. Peş peşe gelen savaşlarla ordunun tükenen gücü bu ayaklanmalarla baş edemeyecek, güçlü bir savunmayla zaman zaman başarılar kazanılsa da netice Türklerin aleyhine olacak ve Avrupalı devletlerin desteğiyle başlayacak Balkan Savaşları ile bu topraklar Osmanlı'dan tamamen ayrılacaktır. Mehmet Âkif, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Hamdullah Suphi, Recep Vahyi, Eşref gibi şairlerin eserlerinde Balkanlarda başlayan etnik kökenli karışıklıkların izlerine rastlanmaktadır.

Mehmet Âkif'in babası bugün Arnavutluk sınırlarında olan İpek kasabası eşrafından Tahir Efendi'dir, şairin Balkanlar ile teması babası sayesinde hep yakın olmuştur. Balkanlarda birbiri ardına çıkan isyanlar, buradaki Müslümanların maruz kaldığı zulümler, hakaretler ile ilgili her türlü malumat Balkanlı bir bilgin olan babası Tahir Efendi vasıtasıyla Âkif'e aktarılmıştır. Bu yüzden Balkan hadiseleri şairin çocukluğunda derin izler bırakmıştır⁸⁵:

“Öte yandan 1877-1878 Türk-Rus savaşının büyük tahribatının aile reisi ‘dersiâm’ olan bir evde konuşulmaması beklenemez. Bu yıllarda Akif, dört beş yaşlarındadır ve pek çok şeyi hafızaya depo etme durumundadır. Bu bilgi, görgü, duygu ve hatıralar sonradan kazanılanlarla bütünleşirse daha kuvvetli bir şahsiyet-karakter oluşur” (Yetiş, 2006, s. 13).

Mehmet Âkif'in gençlik dönemini “huzursuz bir toplumun çocuğu” olarak adlandıran Kazım Yetiş, Âkif'in çok küçük yaşlardan itibaren Osmanlı'nın siyasi ve toplumsal

⁸⁵ Mehmet Âkif'in yaşadığı dönemde Balkanlar büyük bir kargaşa içerisindeydi: “Mehmet Akif doğduğunda Balkanlar ciddi bir bunalıma sürüklenmek üzereydi. Nihayet 1875'te beklenen oldu ve Hersek'te kanlı bir isyan patlak verdi. İsyanı dış güçler müdahale etti, Rusya ile uzun ve yorucu bir savaş yapıldı. Tahmin edildiği gibi Osmanlı orduları tüm cephelerde yenildiler. Osmanlı idarecilerinin 100 yıldır korktukları, olmaması için çaba sarf ettikleri her şey Berlin Antlaşması ile gerçek oldu. Balkan topraklarının yarısından fazlası kaybedildi. Ancak 1900'lerin başında Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda hâlâ hatırı sayılır miktarda toprağı vardı ve bu topraklar, genişleme arzusunda olan küçük Balkan devletlerinin iştahını kabartıyordu. 1912'de hazırlıklarını tamamlayan küçük Balkan devletleri aralarındaki anlaşmazlıkları kısa süre için bir kenara koydular ve aynı anda Osmanlı Devleti'ne saldırdılar. Kendi içinde anlaşmazlığa düşmüş olan Osmanlı ordusunu kısa sürede yenerek Edirne'ye kadar ilerlediler. Böylece Balkanlar'daki yüzlerce yıllık Osmanlı hâkimiyeti sona erdi. Balkanlar'daki geri çekilmeyi ve acıları en derinden hissedenlerden biri de Mehmet Akif oldu. Akif vaazlarıyla, şiirleriyle, yazılarıyla halkı bilinçlendirmek için var gücüyle uğraştı. Fakat zaaf içindeki Osmanlı ordusu ancak Edirne'yi geri alabildi. 1913'te imzalanan antlaşmalarla Türkler Balkanlar'a veda ettiler. Geride Akif'in şu dizeleri kaldı:

Sahipsiz olan memleketin batması hakır

Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır”(Gölen, 2009, s. 15-16).

açından karanlık günlerine şahit olduğunu belirtir⁸⁶(Yetiş, 2006, s. 13). Balkan Savaşlarına da tanıklık eden şairin, eserlerinde yaşanan ızdırapların izdüşümlerine rastlamak mümkündür. Ancak Âkif'in şiirlerinde Balkan Harbi'ne ait cephe tasvirleri yer almaz, doğrudan bozgunun sonuçları üzerinde konuşulur (Öztürkçü, 2012, s. 45). İbrahim Öztürkçü, Mehmet Âkif'in şiirlerinden yola çıkarak Balkan Savaşlarının sebep ve sonuçlarını şu başlıklar altında sıralamaktadır:

- “1.Doğru İslamiyet ve İslamiyet'e Layık Doğruluk
2. Fikr-i Kavmiyet, Tefrika ve Particilik
3. Cehalet: Hiç Bilenlerle Bilmeyen Bir Olur mu?
4. Ümitsizlik: Âtiyi Karanlık Görerek Azmi Bırakmak
5. Bin Yıllık Haçlı Kını: Sen ki, Son Ehl-i Salib'in Kırarak Savletini...”(Öztürkçü, 2012, s. 42- 49).

Çağdaşları arasında “Balkan Harbi'ni eserlerinde en çok işleyenlerden ve en çok acı duyanlardan biri” olarak nitelendirilen Âkif, bu harp için sadece şiirler yazmamış, siyasi ve sosyal faaliyetlerde bulunarak da halka destek olmuştur. Bu savaş esnasında millî dayanışmayı sağlamak amacıyla partiler üstü kurulmuş bir topluluk olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin İrşad Hey'eti Neşriyat Şubesi'nde (Hey'et-i Tenvîriye) Abdülhak Hâmid, Süleyman Nazif, Cenap Şahabettin, Hüseyin Kazım ve daha birkaç yazar ile birlikte çalışmıştır. Heyetin kâtipliğini yapan Âkif, halkı gazete ilanları ile yardım için

⁸⁶ Mehmet Âkif'in 1873'te Baytar Mektebi'ni bitirmesinden 1893'e kadar olan süre içerisinde pek çok önemli olay vuku bulmuştur. Çünkü Osmanlı Devleti siyasi açıdan en çalkantılı dönemini bu yıllarda yaşamamıştır: “Mehmet Akif, idaresine karşı çıksa da onun çocukluk yılların rastlayan Abdülhamit devrinde, Osmanlı Devleti'nde ve Türk halkı üzerinde maddeten ve manen büyük bir sarsıntı meydana getiren 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonra mevzi bir sükûnet yaşanır. Üstelik bu dönemde köklü, esash, yaygın eğitim-öğretim ve kültür faaliyetleri vardır. O, göreve başladığı zaman da bu sükûnet devam eder. Yalnız 1897 Türk-Yunan Savaşı, Türk toplumunda ve basınında millî heyecanın zirveye çıktığı, büyük ölçüde kendi dünyalarına hapsolmuş Servet-i Fünûncuların bile vatanî şiir yazmaya zorlandığı bir hâdise olarak ortaya çıkar. Fakat kazanılan zafere rağmen akdedilen sulh insanımızı tatmin etmek şöyle dursun, önceki bıkkınlık ve yılgınlık psikolojisine sürükler. Girit'e muhtariyet verilmesi, Ermeni olayları, Fransız donanmasının Midilli'ye asker çıkarması, Makedonya İhtilâli, Sultan Abdülhamit'e bomba ile suikast düzenlenmesi yılgınlığı artıran olaylardır. Nihayet II. Meşrutiyet ilân edilir. II. Meşrutiyet, Akif'in yayın faaliyetine büyük bir ivme kazandırır. Nitekim *Sırat-ı Müstakim* yazarlığı –ki dergi 14 Ağustos 1908'de çıkmaya başlar- bu devrededir. Fakat toplumdaki kargaşa, iç ve dıştaki sıkıntılar daha da artar. Nitekim Avusturya, Bosna-Hersek'i ilhak eder, istiklâlini ilân eden Bulgaristan, prensliği krallık şeklini alır. Girit, Yunanistan'a ilhak olur ve Girit'te büyük bir katliam yapılır. Yunanlılar veya Rumlar Girit'teki Türk varlığını silmek için Türkleri öldürmekle yetinmez Türk eserlerini de yok ederler. 31 Mart Vak'asının ardından II. Abdülhamit hal edilir. Osmanlı Devletinin en sadık unsurlarından biri olan Arnavutlar isyan eder. Trablus ve Bingazi'ye İtalyanlar asker çıkarır. Nihayet Balkan Harbi başlar” (Yetiş, 2006, s. 20-21).

oluşturulan toplantılara çağırılmış, İstanbul'un üç büyük caminde halka seslenmiştir (Öztürkçü, 2012, s. 49).

Balkan Savaşları'nın temelini oluşturan etnik ayaklanmalar şairin şiirlerinde geniş yer edinmiştir. *Safahat'ın İkinci Kitabı* "Süleymâniye Kürsüsü" nde 1909'dan itibaren başgösteren Arnavutluk isyanlarına⁸⁷ yer verilir:

"Bilindiği gibi, iktidara gelmek için gayri Türk unsurlarla beraber hareket eden ve Balkanlar'daki kavimlerin aralarındaki ihtilâfı, çıkardığı kiliseler kanunu ile çözen İttihat ve Terakki, Balkan kavimlerinin isyanı ile karşılaştı. Öte yandan Araplar da özellikle İngilizlerin etkisiyle ayrılık yolunu seçmişlerdi.

Arnavutlukla Araphkla bu millet yürümez.

Vaiz milleti uyanmaya davet eder, mütefekkirlerle aydınlarla halk arasında uçuruma işaret eder. Birincilerin batı medeniyeti almada ve dine yaklaşımlarındaki yanlışla, ikincilerin yeniliklere karşı direnmesine, böylece birbirlerinden uzaklaşmalarına işaret eden şairimiz, ediplerimizin tuttuğu yolun yanlışlığını söyler"(Yetiş, 2006, s.58).

Şair, İslamcı görüşün etkisi altında olduğu için Arap ve Arnavut ayaklanmasına sebep olan milliyetçi ideolojinin uzağındadır. Aynı zaman da Batıcılık fikrine de sıcak bakmamaktadır, "Süleymâniye Kürsüsü"ndeki vaizin sözleri de bu fikre hizmet etmektedir. Babası Arnavut olan Âkif'i, Arnavut ayaklanmaları oldukça etkilemiş ve vatani şiirler yazmaya başlamıştır:

"Günün birinde Arnavutluk'ta büyük bir isyan patlamıştı. Bunu öğrenen Türkler, son derece müteessir oluyorlardı ama, Akif gibiler herkesin yüreğinde hissettiği ıstırapın, hiç olmazsa, on mislini duyuyorlardı.

Arnavutluk onun baba yurdu idi. Üstüne burada patlayan büyük isyan güya müstakil bir hükümet kurma sevdasının yayılmasından ileri geliyordu (...)

Hiçbir zaman başını eğmemiş olan bu adam, o isyandan duyduğu acı ile kafasını kaldıramaz hale geldi. O sıralarda ona sokakta rastlayanlar, şaşırıyordular.

(...) Bu hale düşen bir memlekette o, artık hayat safhalarını yazmakla uğraşamazdı 'Safahat' şairi olacağı diye.

Dili bağlı duramazdı da :

Gür hisli, gür imanlı beyinler, coşar ancak,

Ben zaten uzun boylu düşünmekten uzaktım!

⁸⁷ Mehmet Âkif'in şiirlerine konu olan Arnavut isyanlarıyla ilgili Mehmet Azimli şu bilgiyi verir: "Balkanlarda en önemli Müslüman gruplarından biri olan Arnavutların bir kesimi, 'Özgür Arnavutluk' sloganıyla ortaya çıkıp birlik anlamına gelen 'Başkım' adını verdikleri bir örgüt etrafında örgütlenmişlerdi. Arnavutların Osmanlı devleti şemsiyesinden çıkıp batılı devletlerin işgvasıyla onların elinde oyuncak haline gelmesi ve bu arada Balkanlar'daki Sırp tarafından Müslüman kesimlerin katledilmesi, Akif için bir yıkım olmuş, o bu dönemde hücumlarını bu ırkçı Arnavutlara yöneltmiş ve bunu şiirlerinde işlemişti" (Azimli, 2008, s. 501-502).

Ne olursa olsun kendine ne denirse densin, memleketi kurtarmak için çalışma bir vazife idi:

Sahipsiz olan memleketin batması haktır;

Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.

diyordu.

Artık sakın sakın bir gün meyhaneyi, öbür gün kahvehaneyi, başka bir gün Seyfi Babayı, yahut Küfeyi, hastayı... tasvir yolunu bıraktı, başka bir yola saptı.” (Erişirgil, 1986, s. 131-132).

Mehmet Âkif gibi Ziya Gökalp de bu isyanları şiirlerinde ele almıştır. Ziya Gökalp’in şiirlerinin toplandığı kitabın “Dağınık Şiirler” bölümünde Balkanlarda başlayan Arnavutluk İsyanı için yazılan 20 Kanunuevvel 1310/1 Ocak 1985 tarihli “İhtilâl Şarkısı”nda bölgedeki Türklerin çektiği acılar ve yardım çağrılarını yansıtır:

“Kardeşlerim! Çabuk yetişin, ihtimâm edin,

Buhrân içinde vâlidemiz kanlar ağlıyor.

Kardeşlerim! Vatan gidiyor, azm-i tâm edin,

Şimşir-i zulm ile nice insanlar ağlıyor” (Gökalp, 1989, s. 235).

Bu zillet karşısında vicdanlar ağlamakta, İslam dini yas tutmaktadır. Ancak ağlamanın faydası yoktur, bu zor günlerde hep beraber birleşerek düşman karşısında tek yumruk olunmalıdır. “Cihat kılıcını zulmün sinesine saplayın” sözüyle Türkler cesaretlendirilerek kurtuluş için savaşılmaya çağırılır ve yardım göndermesi için Tanrı’ya dualar edilir.

Mehmet Emin Yurdakul, 6 Nisan 1330/19 Nisan 1914’te “Aç Bağrını Biz Geldik”⁸⁸ başlığı altında neşredilen 21. manzumede Balkan ayaklanmalarına değinmiştir:

“Bir vakitler bizler de üç dünyâya hüküm ettik;

İskender’in, Sezar’ın,

Keyhusrev’in, Ramses’in, Şarklen’in, Lazar’ın

Demir zirhlar kuşanmış ırklarını titrettik.

Lâkin birgün geldi ki tahtımıza kul olan

Bütün mağlûp milletler silâhlara yapıştı;

Bir Bulgarya, Romanya, Yunanistan, Sırbistan

⁸⁸ Bu şiirin konusu; “Dünya Türk Birliği’nin sağlanması ve Turan İlinin bağımsızlığı” üzerinedir. Şairin Turancılık fikrini somutlaştıran şiirde; Rus zulmü altında kalmış Orta Asya Türklerinin bağımsızlığı istenmektedir.

Hepsi millî ru'yâya can vermeye kalkıştı" (Yurdakul, 1989, s. 151).

Vatani hisleri ön plana çıkaran bu şiirde Türklerin kahramanlıkları anlatılarak yaşanan hezimetlerin intikamının alınacağı, parlak günlerin yeniden doğacağı inancı vurgulanmıştır.

Hamdullah Suphi Tanrıöver⁸⁹ Balkanların, Türklerin elinde kalması için bizzat faaliyetlerde bulunan bir şairdir. Balkan Savaşları⁹⁰ esnasında Müslüman ve Hristiyan ahali adına Trakya ile Edirne'nin Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmasını istemek, Bulgar işgalleriyle yapılan zulümleri anlatmak üzere 1913 Ağustos'unda Edirne Vilayeti tarafından tertip edilen heyete katılmıştır (Bıyıklıoğlu, 1955, s. 71-72). Bu topraklarda Türklerin menfaati adına Edirne heyeti vasıtasıyla önemli çalışmalar yapmıştır⁹¹:

"I. Balkan Harbi'nin sonunda imzalanan Londra Barış Andlaşması (30 Mayıs 1913) ile Osmanlı İmparatorluğu, Midye- Enez hattının ötesindeki Trakya ve bütün Rumeli'yi Edirne de dâhil olmak üzere Balkanlı müttefiklere bırakır. Ecdât yâdigârı bu vatan köşelerinin düşman eline düşmesinin memlekette uyandırdığı umûmî infîâl, adı geçen andlaşma ile çizilen hatta göre, İstanbul ve Boğazlar'ın savunulmasının güçleşmesi, bilhassa Bulgarlar'ın ellerine geçirdikleri yerlerde zulmü arttırması üzerine harekete geçen Türk ordusu, -Balkanlı müttefikler arasında çıkan anlaşmazlıklardan da istifâde ederek- II. Balkan Harbi'yle Edirne'yi ve Meriç'e kadar olan Türk topraklarını geri alır. Türk ordusunun beklenilmeyen ve umulmayan bu başarılı harekâtına karşı büyük devletler fiili

⁸⁹ Tanrıöver'in baba tarafından soyu Mora'nın Trapoliçe kasabasına dayanmaktadır. Şair, dedesinin yaşadığı Trapoliçe'de meydana gelen Yunan ayaklanmalarından dolayı Balkanlara dair siyasi gelişmelerle küçük yaşta tanışmıştır. Hatta Tanrıöver'in dedesinin babası Ahmed Necib Efendi, 1821 Yunan İsyanı'nda öldürülmüş, on dokuz yaşında ailenin başına geçen Sami Paşa, Rumlara yıllarca direndikten sonra ailesiyle birlikte Mısır'a kaçmıştır. Ardından Sami Paşa, Mora İsyanının bastırma amacıyla Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğluluyla birlikte Mora'ya gitmiş ve Rumlara esir düşen kardeşlerini kurtarmıştır (Serarslan, 1995, s. 4-5). Ege Bölgesi'ndeki pek çok ada gibi Mora'da yaşanan Rum ayaklanmaları gelecekte Balkanlarda oluşacak büyük kargaşanın habercisidir.

⁹⁰ Tanrıöver, yazılarıyla Balkan Savaşları üzerine çeşitli görüşler beyan eder. Bu görüşlerden birinde, savaşın çıkış sebebini Meşrutiyet'in ilanına bağlaması dikkat çekicidir: "Meşrutiyet hareketi ölümü beklenen Türkiye'nin bütün âleme ve asırlara karşı (ben yaşıyacağım) diye haykırmasından ibaret bir hayat emâresidir... Üzerimize dikilmiş ne kadar hotkâm, ne kadar vahşî göz var ise: (Türkiye kurtuluyor, kendini toplamağa vakit bırakmadan evvel üstüne çökelim) diye fırsat aradı. Balkan Muhârebelerini büyük devletler hazırladı ve küçükleri üzerimize musallat ettiler"(Tanrıöver, 1929, s. 206). Türk ordusu bu yeni ve küçük devletlerin önünde açlık, cephanenin yokluğu ve idaresizlikten dolayı bozguna uğramıştır. Şair, Balkan Savaşlarının kaybedilişini "kaza" olarak nitelendirirken Balkanlardaki milliyetçi ayaklanmaların yanlış ve vahşî olduğunu düşünerek kınar (Serarslan, 1995, s. 278-279).

⁹¹ Heyetin sözcülüğünü yapan Hamdullah Suphi, yaşanan Bulgar vahşetine ilişkin şu demeci vermiştir: "Edirne ahâlisinin Müslüman, Hristiyan ve Müsevî temsilcilerinden oluşan hey'etimiz, Bulgar vahşetini anlatmak için Avrupa merkezlerini dolaşiyor. Trakya'daki 1.229.572 nüfusa karşılık ancak 189.000 Bulgar vardır. Bu kadar Müslüman (Türk), Rum ve Müsevî, nasıl Bulgarlara teslim edilebilir? Trakyalılar, Bulgar boyunduruğuna düşmektense şehirlerinin yıkıntıları altında yok olmayı tercih etmektedirler."(Tevetoğlu, 1986, s. 77-78). Şair Balkanlardaki Türk varlığına ilişkin çalışmalarına ileriki yıllarda da devam edecek ve Romanya'daki Gagavuzlar için önemli atılımlarda bulunacaktır. Gagavuz gençlerinin eğitimine ilişkin birçok çalışma yapar, hatta bazı gençleri Türkiye'ye getirerek iyi bir meslek edinmelerini sağlar (Baydar, 1968, s. 153-161). Ayrıca o, Gagavuz Türkleri'ni Romanya'dan Türkiye'ye yerleştirme planı dahi kurar ancak bu hayali II. Dünya Savaşı yüzünden gerçekleşemez (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Metin, 2002, s. 125-143).

bir müdahaleden kaçındılar, ancak Bâb-ı Âli'ye mânevî baskıda bulunarak, Türkler'i Edirne'yi almaktan vazgeçirmeğe, aldıktan sonra da, Edirne'den çıkarmağa iknâ etmeğe uğraştılar.

Buna karşılık Edirneliler de; 'Trakya ve Edirne'nin Osmanlı hâkimiyeti altında kalmasını müslüman ve hıristiyan ahâlî adına istemek ve Bulgar işgâli sıralarında irtikâp olunan mezâlîmi anlatmak üzere,...Türk, Rum, Ermeni ve Musevîler'den mürekkep bir Edirne Hey'eti...' kararlar (...)

Hey'etin sözcüsü Hamdullah Subhi, Roma, Paris ve Londra'ya giden gruptadır. 13 Ağustos- 3 Eylül 1913 târihleri arasında Avrupa'nın önemli siyâsî merkezlerini dolaşan hey'et, Avrupa'dan döndükten sonra vazifesi sona erdiği için kendiliğinden dağılır. (Serarslan, 1995, s. 40-41)

9 Kanunuevvel 1326/22 Aralık 1910 tarihli "Sitayiş-i Der-Hakk-ı Sadr-ı Güzîn İbrahim Paşa" şiirinde Arnavutluk isyanından Girit meselesine, Bulgar tehdidinden Yunan tehlikesine kadar coğrafyayı ilgilendiren pek çok siyasi olaya yer verilir:

"Hududda dört göz ile bekliyor Yunan, Bulgar
 Bütün düvel bize eyler cemîleler izhâr
 Hasım yüceldi, biz indik o eyleyince karâr
 Koşup dü-pâyine kıldı nükûdunu işâr.
 Ne etdi Avrupa'yı kıldı böyle cizye-güzâr.
 İçerde oldu vatan nev-şükûfte bir gülzâr.
 Çalındı şimdiye dek hiç duyulmamış sazlar
 Peyinde seb'a-i seyyâredir diğêr nazâr
 Kimise genc ü latîf misl-i zühredir nevvâr
 Diyâr-ı mârifeti kıldı ser-te-ser i'mâr
 Diğêr tarafda mekâtib küşâd olur her-bâr
 Ne hastalık ana uğrar ne özge bir idbâr
 Başında hâlesi bir necm-i pâk ü şâ'saa-dâr
 Kılınca lutf ile zât-ı şerife bahş u tîmâr
 Aceb cihânda kim eyler bu hıdmetin inkâr
 Hayır duâ şile nâmın cihan kılar tezkâr
 Düşen içinde olur hâb-ı mevt ile serşâr
 Kulûb-ı Ermeniyânı bu yolda fethetdi
 Bırakdı ormana bir Türkçe bilmeyen nâzır
 Zihî idâre-i örfiyeler ü cemiyet

Cerâidin dili ağzında elli kere döner

Sakin çıkıp da bu hâl-i garîbe söz atma

Girid’de meclis edince yemini ber-mu’tâd” (Tanrıöver, 2007, s. 94-95)

Şiirin yazılış tarihinin Balkan Savaşlarının öncesine denk gelmesi ve alev almayı bekleyen bir barut fıçısına dönen Balkanları anlatması dikkat çekicidir. Bu şiir dışında “Der-Tasvîr-i Şehr-i İstanbul Bâ-Sitâyiş-i İskender Zamân”da İstanbul’un güzelliğinin anlatılması dışında bu şehre gözünü diken Bulgarlara değinilmektedir:

“Toprağında bulmada neşv ü nemâ her cins kabak

Bağçevân Bulgar ânınçün dikdi göz bostanına” (Tanrıöver, 2007, s. 97)

Balkan isyanların şiirde vücut bulmuş hali; Hamdullah Suphi’nin bu iki eserinde karşımıza çıkmaktadır. Bulgar ve Yunan isyanlarıyla yaklaşan tehlikeye karşı halkımızı uyaran şair, Rumeli’de başlayan kıvılcımın payitahta sıçramasından korkmaktadır.

Dönemin siyasi kargaşalarının beşiği olan Girit’te doğması ve pek çok savaşa küçük yaşlardan itibaren tanıklık etmesi Recep Vahyi’nin eserlerinde vatani konuları yoğun olarak işlemesine neden olmuştur:

“Recep Vahyî edebî anlayışı itibariyle de şiirin tıpkı Arap şiiri gibi ‘şahamet ve hamasiyyâtan ibaret’ olması gerektiğine inananlardandır. Bu inancın oluşmasında 93 Harbi, Teselya Savaşı, Trablusgarp ve Balkanların elden çıkışı ile I. Dünya Savaşı’nı görmesinin büyük tesiri vardır”(Çitçi, 2007, s. 194).

Şairin Trablusgarp Harbi üzerine yazdığı *Manzum Türkiye-İtalyan Harbi* adlı eserinde Balkan Savaşları öncesi başlayan ayaklanmalara rastlanır. Memleketin kaotik atmosferi şairi oldukça etkilemiş, Osmanlı’nın içine düştüğü zor durumu şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Bir taraftan makaronyacı (Trablus) kuşanır

Bir taraftan da o nazlım palikaryam kaşınır” (Recep Vahyi, 1328, s. 2)

Bir yandan “Makaronyacı (Makarnacı)” İtalya, Osmanlı toprağı Trablus’u kuşatırken diğer yandan “Palikarya” diye nitelendirilen Yunan komitacıların çıkardığı yaygaralar ile devlet kargaşaya sürüklenmiştir. Nihayetinde “şir-i İslam” Osmanlı uyandırılmış, Türk ordusu harekete geçmek durumunda kalmıştır. Şair, yaşanan felaketlere rağmen orduya oldukça güvenerek bu zor günleri atlatacağımıza yürekten inanmaktadır. İtalyanların savaş kisvesi altında yaptığı zulümleri de eleştiren şair, “medeniyet”

kavramına değinerek medeni olduğunu iddia eden bir devlete yapılanların yakışmadığının, bu savaşın ahlaksızlıklarla dolu olduğunun altını çizer. İtalyanlar'ın Osmanlı Devleti'ne yönelik haksızlıklarla dolu politikasını sert sözlerle tenkit eden şair, konuyu tekrar Balkanlarda başlayan ayaklanmalara getirir:

“Durmuyup harbe de hazırlanıyor Bulgarımız
Korkarım (Sofya) sakın olmasın ilk ılgarımız

Kuşanıp durma sakın sen de azizim Karadağ
Açarız bak sana da sinene layık Kara dağ

Hepiniz uslu durun zıplamayın Balkanlar
Yoksa tufana boğar cümlenizi al kanlar

İki yüz beklemeyin sizlere yüz verdik ise;

Hıfz edin kaptığınız şeyleri gasben neyse.” (Recep Vahyi, 1328, s. 10)

Arnavutlardan Yunanlılara, Sırlardan Bulgarlara kadar Balkanlardaki pek çok etnik gruba seslenerek başlattıkları ayaklanmaları sonlandırmalarını, aksi takdirde Türklerin sert yüzüyle karşılaşacaklarını vurgular. Şairin bu eserde oldukça iyimser ve ümitli olduğu göze çarpar. O, Balkanlarda başlayan ayaklanmaların Türk askerinin gücü karşısında yok olacağını düşünmektedir. Ancak bilindiği üzere bu ayaklanmalar Balkan Savaşlarının fitilini ateşleyecek ve sonuç Osmanlı'nın aleyhine olacaktır.

1903-1904 yıllarında Makedonya sosyal ve siyasi açıdan oldukça karışık bir haldedir. Balkanlarda filizlenmeye başlayan etnik ayaklanmalar bölgeyi bir savaş alanına çevirmekte ve Balkan Türklerinin hayatı gitgide zorlaşmaktadır. Eşref, “Makedonya Meselesi” üzerine yazıldığını belirttiği bir kıtasında⁹² bir yandan Abdülhamit'in

⁹² Şair, Abdülhamid devrinde toplumun yaşadığı acıları yüreğinin en derinliklerinde duymuş, bu konuda yüzlerce manzumeye imza atmıştır: “Eşref'in, hürriyet ve adalet aşlıle yanan kalbi lâvlar, ateşler saçan yanardağlara benzetilir. Kızıl sultanın istipdat ricaline karşı sönmez bir gayz ve infial ile haykıran ve onları ucu zehirli hançerleriyle, zehirleyen, delik deşik eden bu nev'i şahsına mahsus pervasız şair şüphesiz büyük bir vatanperverdi. İstipdadın saltanat zulmünün fena neticeleri ni, öldürücü akıbetlerini gördükçe başı dönerdi. İçi burkulurdu. Yaralı aslanlar gibi inlerdi. Menfalara gidenler Yemen çöllerinde sıcak lardan, Balkanlarda soğuklardan ölenler, sefalet içinde mahvü harap olanlar ona, isyan için mevzu olurdu”(Yücebaş, 1958, s. 52).

politikasını hicvederken bir yandan da bölgedeki Türklerin yaşadığı sıkıntılara dikkat çeker:

“Pâdişâhım bir dirakta döndü kim gûyâ vatan

Dâimâ bir baltadan bir şâhı hâlî kalmıyor

Gam değil ammâ bu mülkün böyle elden çıkması

Gitgide zulmetmeye elde ahâlî kalmıyor” (Eşref, 2006, s. 51).

Osmanlı'nın bir “ağaç”a, Balkan uluslarının ise ağacın dallarına saldıran bir “balta”ya benzetildiği şiirde hayal unsurları oldukça zengindir:

“Bu kıta hareketli-görsel bir imaja dayanması ve traji-komik bir atmosfere sahip olması bakımından Eşref'in başarılı kıtaları arasındadır. Osmanlı İmparatorluğu bir ağaca, Balkan devletleri ise baltaya benzetilerek görsel bir imaj oluşturulmuştur. Burada ağaç anlamına gelen ”diraht” kelimesinin üzerinde durmak gerekir. “Diraht” hem ses hem de anlamsal çağrışımları bakımından içi boş bir kelimedir. Ayrıca, sıfatsız kullanıldığında bizi kuru, bakımsız, hiçbir olumlu çağrışımı olmayan bir ağaç imajına götürür. İsimleri bu şekilde soyutlayarak kullanmak, Eşref'in genellikle hiciv şiirlerinde sık sık başvurduğu bir üslup özelliğidir. İlk iki mısradaki memleketin acıklı hâli ciddî bir üslûpla anlatılırken son iki mısradaki beklenmedik bir istihzayla karşılaşırız. Şair, zulmetmek için padişahın elinde ahali kalmadığına üzülmüş gibi gözükerseniz, mizahî bir üslûpla dışarıda başarısız, içeride ise halkına zulmeden padişahı hicveder”(Çağın, 2004, s. 35)

Makedonya'daki kargaşalar sebebiyle yazdığı bir diğer kıta da bölgeye gönderilen askerlerle ilgilidir. Kıtanın üzerindeki notta belirtildiğine göre şair, gazetede “Makedonya'daki asker için iane toplanması” ile ilgili rastladığı haber neticesinde oldukça sinirlenerek tepkisini kağıda dökmüştür (Çağın, 2004, s. 35. Abdülhamit'in ayaklanmaları durdurmak, asayişini sağlamak amacıyla bölgeye gönderilen askerlerin masraflarına dair halktan yardım toplaması hicvedilmektedir:

“Birer sûretle senden ecnebîler cizye almakta

Verirsin pâdişâhım bi'tab' korku belâsından

Utanmazsın ahâlîden iâne celb ü cem'inde

Ne farkın kaldı bilmem bir dilenci kethüdâsından” (Eşref, 2006, s. 51).

Abdülhamit'in devlet idaresinde izlediği yolu doğru bulmayan şair, toplanılan paraları ecnebilere alınan “cizye”ye benzeterek gayrimüslim tebaanın Müslümanlardan daha iyi koşullarda yaşarken Müslümanların kendi topraklarında yabancılar gibi yaşamaya başladığı imasında bulunmuştur:

“Burada, adeta yönetenle yönetilenlerin rolleri değişmiştir. Cizye Müslüman olamayan tebadan alınan vergidir. Oysa ecnebilere güçlenmiş ve padişahı, dolayısıyla Müslüman halkı

belki cizye adı altında değil, ama bir şekilde sömürmeye başlamıştır. Bu şekilde padişahın yabancılar karşısındaki acizliği, kendi halkı karşısında ise bir dilenci durumuna düşmesi hicvedilir”(Çağın, 2004, s. 35)

II. Abdülhamit'in halkı sömürürcesine para toplaması durumu; masum insanların duygularını sömürerek paralarını toplayan dilencilerin yaptığı işle bir tutulur ve padişah bir dilenciye benzetilerek aşağılanır.

Şairin “Eşref'in Meclis-i Mebusanı yahut Mahsul-i Hayali” başlığı altında yer alan manzumelerinde Şam'dan Yanya'ya, Bursa'dan Hicaz'a kadar Osmanlı toprağının dört köşesine değinilerek yapılmasının gerekli görüldüğü sosyal ve ekonomik faaliyetler anlatılır. Şairin hayalindeki ülke düzeninin resmedildiği şiirde, Balkan toprakları ile ilgili olarak gerek askeri gerekse siyasi alanda yapılması gereken faaliyetler üzerinde durulmaktadır:

“ Manastır Mebusu

Mülkümüzü etmeli kudretle sulhu takviye

Emn ü âsâyiş iyi kuvvetle te'mînâtını

Arkadaşlar cümle tensikâtâ tercîh eyleyip

Arttırın askerlerin bir misli tahsîsâtını

Selanik Mebusu

İki ordu çıkarırdı ölenin mikdârı

Bir vebâ oldu vilâyetlerde 'Afros' demeli

Yâ kaçağın önünü almalı yâhud rejîye

Kapatın eldeki defterleri, paydos demeli

(...)

Edirne Mebusu

Edirne olduğuyçün mevkien Balkanlara hâkim

Yeni toplar ile serhadde istihkâmı tâm ister

Civârı olduğundan rûz u şeb dâi-i endîşe

İkinci orduda gâyet nizâm u intizâm ister

(...)

Yanya Mebusu

Epir’de bir güzel yerdir ki Yanya Hanya vezninde
 Sabâhü’l-hayrı hürriyetle doğdu şems-i ikbâli
 Huzûr ister ahâlî, başka ıslahâta hâcet yok
 O da hâsıl olur bizde olursa doğru bir vâlî

Kosova Mebusu

Bin belâ gördü bu âlemde zavallı Kosova
 Eyledi Meşhed’i târîhte isbât-ı hayât
 Halkı teslîh edelim, çünkü bizim memleketin
 Arnavudlukça ahâlîsi berât-ı harekât

İşkodra Mebusu

Ekseriyyâ dağda hançerle tıraş olmaktadır
 İsteriz ince barut, yoktur lüzûmu pudranın
 Düşman karşı umûmen pür-silâh olmak için
 İhtiyâcı pâreye daim, more, İşkodra’nın” (Eşref, 2006, s. 51).

Balkan topraklarında yaşanan kargaşadan hareketle; emniyeti ve asayîşi sağlamak yapılacak çalışmaların başında gelmelidir. Her şeyden önce huzur ve barış ortamının kurulmasının elzem olduğu düşünülmektedir ki söz konusu şiir de bu düşüncelerin bir özetidir.

211 bentten oluşan “Tercüman-ı Millet Yahut Kaside-i Hürriyet”⁹³ başlıklı şiir; 10 Temmuz 1908 II. Meşrutiyet’in ilanının anlatılmasıyla başlayıp 1911’e kadar gelerek dönemin önemli siyasi olaylarına ışık tutar:

⁹³ “Tercüman-ı Millet Yahut Kaside-i Hürriyet” başlığı altında yer alan bentlerde; İttihat ve Terakki’ye dair eleştiriler dışında, Osmanlı topraklarında –bilhassa Balkanlarda- başlayan etnik kökenli ayaklanmalar da konu edilmektedir: “Bu manzumede şairin eleştirilerine hedef olan bir başka konu II. Meşrutiyet’in ilânından sonra Arnavut, Rum, Sırp, Bulgar, Hırvat, Musev, Ermeni gibi azınlık unsurlar arasında yayılan çetecilik faaliyetleri ve bunların çıkardığı isyanlardır. Özellikle Arnavutluk’ta II. Meşrutiyet’in ilânından

“211 bentten oluşan bu şiir, Vakıf’ta şu açıklamayla birlikte yayımlanmıştır: ‘Eşref’in Tercüman-ı Millet yahut Kaside-i Hürriyet adını verdiği bu uzun manzume eski edebiyatın ‘muhammes’ denilen şekliyle yazılmıştır. Buna, bi-hakkın eski bir tabire benzeterek ‘hâtimetü’l-hücûmât’ diyebiliriz. 1328’de (1912) ölen Eşref, bu eserini 6 Haziran 327/1908’de 10 Temmuz inkılâbından başlayarak o tarihteki meclisin hizib hareketlerine kadar memleketin siyasî manzarasını Eşref gözüyle görür ve Eşref lisanıyla tasvir eder” (Eşref, 2006, s. 274).

Balkan Savaşlarına az bir zaman kala kaleme alınan bu eserde, II. Meşrutiyet’in sevinciyle Abdülhamit siyasetinin hicvedilmesi dışında Balkanlarda başlayan karışıklıklara da yer verilmiştir:

“ 11

Evvêlâ beyne’l-anâsır biz müsâvât isteriz
Sâniyen ehl-i kıyâmı hüsn-i iskât isteriz
Sâlisen evlerde sönmez nûr-ı mişkât isteriz
Karşımızda bir mücellâ levh-i mir’ât isteriz
Olmasın böyle donuk mir’ât-ı devrânın adı” (Eşref, 2006, s. 277).

“Beyne’l-anâsır” sözcüğünün karşılığı “Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan farklı milletlerdir” ve şiirde bu milletlerden özellikle Arnavutlar üzerinde durulmaktadır: “Buradaki ‘beyne’l-anâsır müsâvât isteriz’ ifadesi İttihat ve Terakki’nin uluslar arasında eşitlik gözetilen politikasını tarif etmektedir. Henüz Balkan Savaşı’nın çıkmadığını düşünürsek ‘ehl-i kıyâm’ ifadesiyle de Arnavutluk isyanı kastedilmiş olsa gerekir” (Çağın, 2004, s. 75). Şair bentte Arnavut ayaklanmalarına yer vererek devletin bu sorun karşısında izlediği politikayı eleştirmektedir⁹⁴. Arnavutluk isyanına ilişkin detaylar 33. bentte yine karşımıza çıkar:

“Karşiki dağdan gelen sanma sedâ-yı erganûn
Millete olmaktadır sefk-i dimâ, dağ-ı derûn

sonra Balkan Savaşına kadar geçen dört yıllık sürede dört büyük ayaklanma meydana gelmiştir” (Çağın, 2004, s. 75).

⁹⁴ Enver Z. Karal, Arnavutluk sorunu karşısında izlenen politikayı şu bilgilerle özetlemiştir: “II. Meşrutiyet’e kadar Arnavutlar arasında Osmanlı imparatorluğundan ayrı bir hükûmet kurma eğilimine bağlanabilecek bir harekete rastlanmamaktadır. Avusturya’nın Arnavut Katoliklere sahip çıkmasını ve Rusya’nın Ortodoks Arnavutları Karadağ’a katma teşebbüsünü önlemek için İngiltere, bağımsız bir Arnavutluk’un kurulması fikrini desteklemiştir. Arnavut mebuslar, İttihat ve Terakki’nin merkezîyetçi idare sistemini, İmparatorlukta ne Türk ne Bulgar ne Ermeni ne Arap ne de Arnavut kalmadığı, bunların hepsinin anayasaya göre eşit hak ve vazifelere sahip oldukları yolundaki fikirlerini benimsememişler, dış siyasette Almanya’ya değil İngiltere’ye bağlanmışlardır. İttihatçılara karşı olan Prens Sabahattin’in kurduğu veya himaye ettiği teşekküllere girerek İngiliz taraftarı Kıbrıslı Kâmil Paşayı desteklemişler ve sonunda Hürriyet ve İtilaf Partisine üye olmuşlardır” (Karal, 1983, *Osmanlı Tarihi*, C. IX, s. 242-245).

Her cihetçe hâricimizden beterdir Enderûn

Top tüfikle hâsıl oldu Arnavudluk'ta sükûn

Yeryüzünden kalktı Dürzî, battı Urbân'ın adı (Eşref, 2006, s. 280).

Osmanlı Hükûmeti uyarılarak Balkanlar için uzlaşmacı bir politika izlenilmesi, şiddet ve cebre başvurmaktan ziyade, kesin çözüme ulaştıracak barışçıl müdahaleler geliştirilmesi istenmektedir:

“Bu isyanların dışında şair, Balkanlardaki uluslar arasında her an çıkabilecek kargaşaya da dikkat çekmekte, reformcu bazı tedbirler alınması hususunda hükûmeti uyarmaktadır. Bu anlamda Eşref'in, hükûmetin politikası olan “Osmanlı Toplulukları Birliği” (İttihad-ı Anasır) ülküsünü benimsediğini söyleyebiliriz. Reformcu ve barışçı çözümler yerine kuvvete başvurarak isyanlar bastırılmaya çalışılmakta ve bu da kan dökmekten başka bir işe yaramamaktadır. Şu kıtada Eşref'in bu tavrını görmek mümkündür”(Çağın, 2004, s. 76)

Balkanlardaki etnik grupların komitacılık faaliyetleriyle çeşitli kanuni imtiyazlar, özerklik ya da tam bağımsızlık amaçlı çıkardıkları isyanları şair, “Cemiyet'e Hitab” bölümündeki 64. bentte ele alırken 67. bent ile de bu kargaşa karşısındaki tavrını ortaya koyar:

“ 64
Rumlar bundan ziyâde serbestiyyet istiyor
Sırpîlilar, Bulgarlar başka hâlet istiyor
Müstakillen Mûsevîler de hükûmet istiyor
Ermeniler sâde terfîh-i raiyyet istiyor
Bunlara uymaz bizimçün başka ihvânın adı

67
Balkan'ın firka ne dîninde ne meymûnundadır
Gözleri mülkûn ne deşinde ne hâmûnundadır
Böyle döndükçe fırıldak, aklı ma'cûnundadır
Her kulüp sükkânı esnâfın da mâdûnundadır
Aldı insân mahlası birçok heyûlânın adı” (Eşref, 2006, s. 286).

Ayrıca bu milletlerin destekçisi olan ve kendisi de başlı başına bir tehlike arz eden Avrupa'nın emperyalist politikasından da bahsedilerek Bâb-ı Âli'nin bu politikalar karşısındaki zayıflığı vurgulanır:

“Her taraf bizce örülmüştür balık ağı gibi

Avrupa bakmaktadır Türkiyye'ye bâğî gibi

Evliyâ-yı maslahat bâğî değil, dâğî gibi

Bâbîâlî oldu bir Eyyûb oyunağı gibi

Korkuyor hepsi anılsa Bulgaristân'ın adı" (Eşref, 2006, s. 278).

“Cemiyet Erbabından Birine” alt başlığıyla yayımlanan 100. bentte ise Eşref, Balkanlarda çıkma ihtimali olan bir savaş tehlikesine karşı halkı uyararak Balkan uluslarının birleşirse bizden güçlü olacağını, bu sebeple ilk adımı bizim atmamamız gerektiğini söyler, savaşa başvurmadan sorunları halletmemizi ister:

“Ortaya seksen bin asker Yunanistan'dan çıkar

Böyle üç yüz bin de şimdi Bulgaristan'dan çıkar

Şüphesiz kırk, elli bin de Hırvatistan'dan çıkar

En nihâyet belki beş yüz bin de bir yandan çıkar

Sulh ile her yer düzelsin, çıkmasın kanın adı" (Eşref, 2006, s. 292).

Balkanlar söz konusu olduğunda şairin düşünceleri barıştan yanadır. Ayrıca bu kıtada da görüldüğü üzere; şair Balkan'da yaklaşan tehlikenin büyüklüğünün farkındadır, muhtemel bir savaşa dair oldukça isabetli tahminler yapmıştır. Nitekim bu iddialar birkaç yıl sonra yaşanılacak Balkan Savaşları ile de doğrulanacaktır. “Tercüman-ı Millet Yahut Kaside-i Hürriyet” içerisinde yer alan “Gazel”de de Balkanlardaki sükûn ve barış ortamının korunması arzusunu yineleyerek 182. beyitte bu arzusunu açık bir şekilde ortaya koyar:

“Hiç kıyâmın yok lüzûmu, siz kuûdu hıfz edin

Kapmasınlar eldeki dâr-ı sücûdu, hıfz edin

Geldi hâl-i ihtizâra, bu vücûdu hıfz edin

Böyle bir kuvvetle Balkan'da hudûdu hıfz edin

Olmasın serhaddimiz aksâ-yı umrânın adı" (Eşref, 2006, s. 307).

Bu uzun şiirde de Balkanlarda yaklaşan tehlikenin getireceği sonuçlardan korkularak tedbir alınması istenir. Yine şiirde “Gazel” başlığının altında verilen 208. beyitte Resteli

Niyazi'nin ve Miralay Selâhattin⁹⁵'in adına yer verilerek II. Meşrutiyet'in ilanındaki çabalarına gönderme yapılır, kahramanlıkları vurgulanır (Eşref, 2006, s. 311-312).

Şairin, *Şah ve Padişah* adlı eserinde yer alan “Muhyî-i Devlet-i Aliyye-i İraniyye Alî-i Hazret-i Muzafferüddin Şah yahut Abdülhamid'e Son Bir Ders-i İntibah” başlıklı kasidesinde Abdülhamit'in hicvedilmesinin yanı sıra devletin dört köşesinde başlayan isyanlara, bağımsızlığını kazanmaya başlayan milletlere ve Girit'in kaybına yer verilmesi incelememiz adına önem arz eder:

“Girid ağdan çıkıp bir duhter-i bahriye dönmüştür

Ki Balkan'dan kaçıp da şimdi olmak ister Yunânî”(Eşref, 2006., s. 156).

Ömer Faruk Huyugüzel ve Şerife Çağın tarafından hazırlanan *Eşref Bütün Eserleri* adlı kitabın “Kitaplarına Girmemiş Şiirler ve Nesirler”in “Kıtalar” bölümünde bulunan 29 Teşrinisani 1324/12 Aralık 1908 tarihli bir beyit Bosna-Hersek'in Osmanlı hâkimiyetinden kopmasına ilişkindir:

“21

Yok yere on üç sekizlik verdim âh

Bosna-Hersek gitti, ben giydim külâh” (Eşref, 2006, s. 327).

Yine bu bölümde yer alan 11 Şubat 1324/24 Şubat 1909 tarihli “Ra'd-ı Kaza”⁹⁶ başlıklı kıtada Bosna Hersek'in kaybı ve Bulgaristan'ın krallık olması hadisesine dair şair, üzüntüsü dile getirmektedir:

“Bu yıl kış oldu İstanbul'da fevkalâde dehşetli

Sebeb Bulgar ile hem Bosna hem Hersek soğuk geldi

Cenâb-ı Hak hemân encâmını hayr eylesin yoksa

Mebâdisinde hürriyet bizimçün pek soğuk geldi” (Eşref, 2006, s. 332).

Şair bölgede yaşanan kargaşanın payitahta yansımaları “İstanbul'un sert bir kışla muzdarip olması” şeklinde yorumlamıştır.

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Halil Özcan, Emekli Erkânıharip Miralay Selâhattin Bey'in II. Meşrutiyet'in İlanına Katkısı Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S 45, Bahar 2010, s. 83-102.

⁹⁶ Kitapta yer alan bilgiye göre; şiir gazetede “Hürriyet İçin” notuyla çıkmıştır: “Kıta gazetede ‘Hürriyet İçin’ notuyla çıkmıştır. Münir Çapanoğlu'nun Basın Tarihimizde Parazitler (İstanbul 1967, s. 40) kitabında kıtanın Bosna-Hersek'in kaybı ve Bulgaristan'ın krallık olması üzerine söylendiği belirtilmektedir” (Eşref, 2006, s. 332).

Şairin *Kuyruklu Yıldız* adlı eserinde de Balkanların adına rastlanılan bir kıta vardır. İttihad ve Terakki'nin "ittihad-ı anasır" fikri eleştirilirken bu fikrin ancak kuyruklu yıldızın çarpması ile amacına ulaşacağıının altı çizilerek ironi yapılır:

Rûmlar, Bulgarlar Osmânlılıkla parlayıp
Halka ciddiyet gelince şarlatanlık kalmadı.
Bârekallah akıbet etti anâsır ittihâd
Ermenîlik, Müsevîlik, Müslümânlık kalmadı" (Eşref, 2006, s. 253).

Eşref, Balkanlarda başlayan etnik ayaklanmaların getirdiği tehdide istihza yoluyla değinerek "ittihad-ı anasır" fikrini benimsemediğini ortaya koymuştur.

Vatanın parça parça dağılması ve özellikle Balkanların karışması, şairi oldukça üzmemekte pek çok manzumesine de bu hüznü yansıtmaktadır. Şair, memleketi dağıtması dolayısıyla Abdülhamit⁹⁷'in bir kahraman hatta gazi olduğu kinayesiyle kendisini eleştirmiştir:

"Vatandan yer verildikçe eğer câizse gâzilik
Cihânda pâdişâhım gâziyânın ser-firâzsın
Cûlusundan beri çok memleket, millet fedâ ettin
Bu sûretle değil bir kerre, sen bir kerre gâzisin" (Eşref, 2006, s. 57).

Bu şiirde de çıkarılan isyanların, parçalanan toprakların müsebbibi olarak Abdülhamit gösterilmektedir: "Bu kıta, Abdülhamit devrinde, Sırbistan, Karadağ, Romanya, Besarabya, Batum, Kars, Ardahan, Bosna-Hersek, Kıbrıs, Mısır, Tunus, Girit vs... gibi

⁹⁷ Eşref'in şiirlerinde Abdülhamit'in sürgün edilişi de yer almış, bu konu sayesinde güzide bir Balkan şehri olan Selanik'e değinmiştir: "II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Selanik'e Alatinî Köşkü'ne gönderilen II. Abdülhamit'in Balkan topraklarındaki sürgün hayatı şairin kitapları dışındaki 27 Mayıs 1325/9 Haziran 1909'da yazdığı şiirinde kendisine yer edinmiştir:

"Sen ey hâkân-ı mahlu', her ne derlerse alındırma
Muacciz bir misâfirmiş gibi yerleş Selânik'te
Sakın hâ pâ-y-ı tahta....ler döndürse de dönme
Münâfik bir muhâcirmiş gibi yerleş Selânik'te" (Eşref, 2006, s. 339).

Selanik Abdülhamit'e ev sahipliği yapması bakımından oldukça önemlidir. Balkan Savaşları günlerinde Yunanlıların Selanik'e yaklaşmasıyla devrik padişah İstanbul'a dönmüştür.

birçok yerlerin parça parça elden çıkması dolayısıyla yazılmıştır” (Yücebaş, 1958, s. 127).

Balkanlara ilişkin şiirler etnik isyanlarla sınırlı kalmayacak, pek çok şair Balkan Savaşlarının en ateşli günlerinde birbiri ardına manzumeler neşredek ve eserlerine savaşın gidişatını adım adım yansıtacaktır.

2.2.1.2. Mezalim ve Kaybedilen Toprakların Acısı

Balkan Savaşlarının öncesinde çetecilik faaliyetleriyle yüzlerce masum insan öldürülmüştür. Balkan Savaşları ile ölen insanların sayısı daha da artacak, kaybedilen topraklarla birlikte Anadolu topraklarına büyük bir göç hareketi başlayacaktır. Cenap Şahabettin, Rıza Tevfik, Ali Ekrem, Mehmet Âkif, Celal Sâhir, Yahya Kemal, Faik Âli, Ali Canip, Aka Gündüz, Enis Behiç ve İbrahim Alâettin başta olmak üzere pek çok şair Balkan mezalimi ve kaybedilen toprakların acısıyla ilgili şiirler neşreder.

Şiirlerinde toplumsal konulara yer vermeyip sanatsal gayeyi üstün tutan şairlerin başında gelen Cenap Şahabettin⁹⁸ dahi yaşanan Balkan zulmüne sessiz kalamamış, bu konuda şiirler kaleme almıştır:

“Balkan Savaşı, edebiyatçıları öylesine etkilemiş ve duygulandırmıştır ki Mehmet Akif gibi toplumsal konuları şiirine en canlı tablolarla taşıyan şairlerin yanında şiirlerinde sosyal olaylara pek yer vermeyen şairler bile bu savaşla ilgili şiirler kaleme almışlardır. İşte bunlardan biri, Servet-i Fünûn ediblerinden Cenab Şahabeddin’dir. Şiirlerinde anlaşılması güç kelime ve terkipler kullanmakla eleştirilen Cenab Şahabeddin, belki de en sade dille yazdığı şiirlerden birini ‘Balkan Muharebesi’nin kara günlerinde’ söyler” (Çakır, 2007, s. 226)

4 Ağustos 1330/17 Ağustos 1914 tarihli “Hilâl-i Giryân” isimli şiir, şairin notundan da öğrendiğimize göre Balkan Savaşlarının en hararetli günlerinde söylenmiştir (Cenap Şahabettin, 2011, s. 196). Toprakların kaybedilmesinden duyulan hüznün, şiirin temasını oluşturur. Düşmanlar tarafından uğranılan hakaretlere layık olmayan bu güzel

⁹⁸ Cenap Şahabettin’in Balkanlarla meydana gelen savaşlarla münasebeti çok öncelere dayanır. Şairin babası, Osmanlı-Rus Savaşı’nda Plevne’de hayatını kaybetmiştir. Doktor yüzbaşısı olan Cenap’ın askerliği meslek olarak seçmesinde babasının etkisi olduğu düşünülmektedir: “Manastır’dan İstanbul’a gelişinin sebebi, babası Binbaşı Osman Şahabettin Bey’in Plevne’de şehit düşmesidir. Cenap üzerinde bu olayın derin tesiri bulunduğu anlaşılmaktadır. Babasının asker olması, sanıyorum onun askerliğe karşı ilgi duymasına yol açar. Birçok yazısında Cenap askerlerden saygı ve sevgi ile söz eder. Cenap, İstanbul’a annesi İsmet Hanım ile geldiğinde henüz altı yaşındadır, önce Tophane’de Mekteb-i Feyziye’de okur, oradan Eyüp Rüşdiye-i Askeriye’sine girer. Bu okulun yıkılmasından sonra Gülhane Askerî Rüşdiye’sine giren Cenap orayı 1880’de bitirir. Kuleli’deki Tıbbiye İdadisi’nde iki yıl okuduktan sonra Askerî tıbbiye’nin beşinci sınıfına alınan Cenap zeki bir öğrencidir”(Enginün, 1989, s. 1).

topraklarda yaşayan genç yaşlı herkesin göğsüne kanlı bir mızrak saplanmış, gökyüzü mavi bir bayrak olsa bile bu ayıbı örtemeyecektir. Müslümanlar karanlıklar içerisinde iken düşman zafer delisi ve kan sarhoşudur, hatta bu çılgınlık içerisinde uyguladıkları vahşetten gurur duymaktadır. Mescitler, minareler düşmanların ayaklarıyla çiğnenmiş, müminler dayakla kovulmuştur. Camileri aydınlatan kandiller ise şarap kadehine dönmüştür.

“Artık o zavallı Rumeli’nde

Öksüz gibi kaldı şimdi her yer:

Bir âsıfa-i memât içinde

Ağlar dereler, ağaçlar inler” (Cenap Şahabettin, 2011, s. 196).

Asya’dan gelip fetihlerle Avrupa’ya ulaşan ve şimdi mezarlarında yatan atalarımızın, torunlarının düştüğü bu durum karşısında kemikleri sızlamaktadır. Hiç kimsede ümit kalmamış, yaralar dest-i ye’s ile bağlanmış, yalnız kalan vatan da sema, ufuklar ve toprak bile ağlamaya başlamıştır. Balkanlara kan kusturan bu oyundan herkes utanmış, Osmanlı’nın maruz kaldığı durum cellâdına yalvaran bir koyun gibi aşağılanma halini almıştır. Şair, yaşanılanları acı ile tasvir etse de vatanın kurtulacağına dair ümidini korumaktadır. “Ey Türk yüreğinde şimdi gizle” diyerek sabretmememiz gerektiğini söylerken zaman ve gayret ile intikamımızı bir gün alacağımıza inanmaktadır.

Cenap Şahabettin’in bütün şiirlerinin toplandığı kitabın “Yayımlanmamış Şiirler” bölümünde bulunan “Hâile” başlıklı şiirde de Balkan Savaşlarının acı izleri görülmektedir. Vatan bir zamanlar tarihin en yüksek makamında parlayan bir yıldız iken her köşesi duman altında kalmış, âdeta ateş üstünde yanan bir samana dönmüştür. Sınırlar yıkılıp vahşet eseri olmuş, masum insanlar ve bakire kızlar ezilmiş, bir gül üstünde binlerce çarık gezmiş, kıymetli olan her şey yok edilmiştir. O, yaşanılan acılardan sonra metanet ve sükûnet dönemine girildiğini şu mısralarla dile getirir:

“Rumeli’nden muhâciriz hepimiz

Bâri daüssılayla ağlayalım;

Hep duluz, öksüz, yetimiz biz:

Bu hakikattir işte anlayalım”(Cenap Şahabettin, 2011, s. 213).

Dullar, öksüzler kendi durumlarına üzülmekten ziyade, ateşler içerisinde yanan vatan toprağına ağlamaktadır. Yine aynı kitabın “Bitmemiş Şiirler, Mısralar ve Beyitler”

kısımında şairin şiir müsveddelerine yer verilmiştir. Bu bölümde “Hilâl-i Giryân” şiiri ile ortak mısralar taşıyan, aynı başlığa sahip olan tamamlanmamış şiirler mevcuttur⁹⁹. Söz konusu yarım şiirlerin ilkinde;

“Osmanlılığın ne farkı kaldı
Râisine yalvaran koyundan!..
İnsanlık uyûb u vahşet aldı
Balkanlar’a kan kusan oyundan” (Cenap Şahabettin, 2011, s. 270).

mısraları ortaktır. Bu şiir de “Balkanlarda yaşanan zulüm” konusu etrafında teşekkül etmiştir. Bir diğer “Hilâl-i Giryân” başlıklı yarım şiirde ise Balkan şehirlerinin adına bizzat yer verilmektedir:

“Kızlar paralandı, köy soyuldu,
Çiğnendi vatan, ezildi sînem...
Yanya’m la, Manastır’ım ne oldu?
Kimlerde Selânik’im, Edirne’m?” (Cenap Şahabettin, 2011, s. 271).

Bu şiir “Hilâl-i Giryân”ın tam haliyle aynı mısraları içermekle birlikte “Hâile” şiiriyle de üç mısrası ortaktır. Şiirin kalan kısmında da dökülen kanların göl olduğu, her evin külden harabeye döndüğü anlatılır. Ortak mısralara sahip bir diğer yarım kalmış “Hilâl-i Giryân” şiirinde vatan “anne” imgesiyle çizilirken bir sonrakinde ise vatanın karanlıklar içinde kaldığı, düşmanların ise zafer sarhoşluğunda kanla mest olduğu dile getirilir (Cenap Şahabettin, 2011, s. 272). Beşinci yarım “Hilâl-i Giryân” şiirinde vatanın düşman eline geçmesi karşısında tabiatın küstüğü; yıldızların karardığı, yeryüzünün mezarlığa, gökyüzünün kefene döndüğü söylenir:

“Altun, kan arar gözüyle Yunan
Can, İsmet alır dışıyla Bulgar” (Cenap Şahabettin, 2011, s. 272).

Bu mısralarla yaşanan zulmün şiddeti gözler önüne serilir. Aynı başlıklı son tamamlanmamış şiirde de benzer mısralar yinelenirken Rumeli’nin öksüz kaldığı vurgulanır.

⁹⁹ “Hilâl-i Giryân” şiirleri ile ilgili şu dipnot düşünülmüştür: “Müsveddeler arasında ‘Hilâl-i Giryân’ isimli, birbirinden farklı kıt’a, beyit ve mısralardan ihtiva eden beş ayrı varak vardır. Bunlar yukarıdaki şiirin müsveddeleri gibi görünmekle beraber, dipnotlarında işaret edilenler dışında benzerlik taşımadıklarından ‘Yayımlanmamış Şiirler’ arasına alınmışlardır” (Cenap Şahabettin, 2011, s. 196).

“Hâile” şiirinin ilk hali de kitabın “Bitmemiş Şiirler, Mısralar ve Beyitler” kısmında karşımıza çıkar. İlk üç dördlüğü ortak olan şiirin bu halinde, diğerinden farklı olarak yedi mısra daha vardır. Bu mısralarda ruhumuzun ve devletimizin ateşlerle çevrili olduğu, matem dumanının bütün çehremizi örttüğü söylenir.

“Nerdesin ey evim, köyüm, tarlam?

Ey yıkık çeşme, ey küçük mescid...

Sûre-i Feth’i dişlerim yırtar...” (Cenap Şahabettin, 2011, s. 270)¹⁰⁰

Yaşanılanlar sebebiyle hiç kimsede neşe kalmamış, herkes derin bir yasa boğulmuştur. “Bitmemiş Şiirler, Mısralar ve Beyitler” kısmında yer alan “Vatan İçin” başlıklı şiirde ise vatan “anne” olarak nitelendirilerek yüceltilir. Vatanın düşman tarafından uğradığı hakaretler acı dolu sözlerle anlatır. Fransız İhtilali ile gelen “hürriyet, uhuvvet ve müsâvât” kavramlarının bizim bayraklarımıza da yazılması gerekmektedir. Orhan Gazi’den III. Selim’e kadar bu millete kim hizmet ettiyse ismi ebedi kalmıştır çünkü bu topraklar şehidi, gaziyi ve kahramanı unutmamaktadır. Askerlerin anneleri de evlatlarına “Sev sulhu ve harbe hürmet eyle!” diyerek öğüt vermektedir. Şiirin sonunda tüm olumsuzluklara rağmen, şairin umudunu kesmediği ve dört gözle zafer haberleri beklediği anlaşılır. Bu şiirde de “Hilâl-i Giryân” şiiri ile beş dörtlük ortaktır (Cenap Şahabettin, 2011, s. 264).

Bir diğer “Vatan İçin” başlıklı yarım şiirde de vatanın yaralandığı, hak etmediği hakaretlere uğrayarak başındaki tacın kana bulandığı, çaresiz bir halde teselli beklediği söylenmektedir. Ancak bu şiirde doğrudan “Balkan” adı geçmemektedir (Cenap Şahabettin, 2011, s. 273). Tomar IV. s. 27’de bulunan bir şiir parçası da aynı şekilde vatan acısını yansıtırken Tomar IV. s. 28’deki bir diğer başlıksız şiirde de Akropol’un bizim iken düşman eline geçtiği, düşmanın mahmuzunu Balkan çamuruyla, Türk

¹⁰⁰ Kitapta belirtildiği üzere şiire ait olan şu kıtalar tamamlanmamıştır:

“Yerimiz, yurdumuzdan ayrıldık,
Dest-i düşmende yandı evlerimiz!
(Küller altında evlerimiz) (çizilmiş).
Hep duluz, öksüz, yetimiz biz!

Daha dün

Çınar altında oynayan yavrum!

Rumeli’nden muhâciriz hepimiz

Hepimiz Rumeli’nden ayrıldık... (Tomar IV, s. 25)” (Cenap

Şahabettin, 2011, s. 270).

kanıyla göğsümüzde sildiği vurgulanır. Şairin “Vatan” başlıklı biri iki mısralık, biri dört mısralık yarım kalmış şiirlerinde de “Balkan” adı geçer ve kaybedilen toprakların acısına işaret edilir. Yine “Muhaciriz başlıklı üç mısralı yarım şiirde kendi vatanının göğsünde muhacir olarak can, mal ve ırza saldıran düşmandan kaçan insanlar anlatılır. Ancak bu şiirde de açık bir şekilde Balkan ibaresi yoktur.

Cenap Şahabettin gibi Rıza Tevfik de Balkanların içler acısı haline üzülerken manzumeler neşretmiştir. “Acıklı Ana”¹⁰¹ başlıklı şiirde Balkanların acıklı halini derin bir hüznün ile yansıtır (Kara, 2001, s. 19-22). Annelerin şehit oğulları için çektiği acılar, bu uzun şiirin konusunu oluşturur. Şiirin girişinde yaşanan ızdırapların tabiata aksettiği dile getirilir:

“Yüce balkanları duman bağlamış,
Gene mi gurbetten kara haber var?!
Seher vakti burada kimler ağlarmış,
Çemenzâr üstünde tâze çiğler var!” (Bölükbaşı, 2005, s. 36).

Ufuk, Türk bayraklarından dolayı kırmızı bir çizgi halindedir. Dumanlar nemli topraktan ağırken tekbir sedaları ile inleyen hudut boyları âdeta mahşer yerine dönmüştür. Şehit ruhları toprağın derinliklerinde inlerken tabiatın canlılığı gitmiş, çiçekler bile renksiz kalmıştır. Her yer kan bataklığı olmuş, her adım başında taze makber vardır, hatta şehit ruhları bu diyarda at üstünde dolaşmaktadır. Bu korkunç savaş tablosuna şair, gözü yaşlı oğullarını bekleyen anneleri de ekler. Kederli gözlerinden akan yaşlarla dimdik duran, kahramanlar doğuran güçlü Anadolu kadını şiirin devamında uzun uzun anlatılarak savaşın cephe gerisinde aileler üzerindeki etkisi de vurgulanmış olur.

Rıza Tevfik “Genç Dul” şiirinde eşinin şehit olmasının ardından kimsesiz kalmış muzdarip bir kadının hikâyesini anlatarak yine asker ailelerini konu edinir. Bu şiir ile şairin doğduğu topraklara; Balkanlara da seslendiği düşünülmektedir. Zira;

¹⁰¹ Abdullah Uçman şiire ilişkin şu yorumda bulunarak şiiri üç parçaya ayırır: “Şair, vatani önce, o yılların dergilerinde renkli olara basılan temsili savaş tablolarına benzeyen canlı bir tasvirle anlatır. (...) Baştan sona bozgun, keder, yılmış ve yıkılmışlıkla karamsar bir duygunun hâkim olduğu bu felâket destanı üç parçaya ayrılabilir:

a. I-IX. kıt’alar arası bir mezarlık haline gelen vatan toprakları üzerinde savaş tasviri; b. X-XVIII. kıt’alar arası, savaşta evlâdını kaybeden acıklı bir ananın feryadı; c. XIX- XXV. kıt’alar arasında da, bütün bu felâket tablosuna şahit olan şairin kendi kendisini tasviri” (Uçman, 2004, s. 269).

“Hasret ellerine seferin mi var?.

Doğduğum yerlerden haberin mi var?..” (Bölükbaşı, 2005, s. 48).

mısraları da düşüncemizi doğrulamaktadır. Yine bu şiirde de savaşın aileler üzerindeki etkisi ön plana çıkarılmıştır.

Yazılma tarihi 25 Haziran 1914 olduğundan Balkan Savaşları sonrasına tekabül eden “Koca Hasan Dayı” şiirinde ise Rumeli’nin ıssız dağları, gür ormanları, güzel akarsularından oluşan renkli tabiatı işlendikten sonra, Hasan Dayı isimli bir zatın hikâyesi anlatılmaktadır. İhtiyar Hasan Dayı bu topraklarda viran bir köyde yapayalnız yaşamaktadır. Çünkü o, çocuklarını savaşa göndermiş ve bir daha haber alamamıştır. Hasan Dayı’nın oğullarını bu topraklara nasıl kurban ettiğini anlatan şair, savaş sahnelerini tasvir etmekten ziyade savaşın aileler üzerindeki etkisini ele alır:

“Bu şiirde de görüldüğü gibi, Hasan Dayı’nın dramı, toprağından, tarihinden, köklerinden koparılan bütün insanların, bütün Türklerin dramıdır. Balkan Savaşları sonunda yüz binlerce Türk yaşadıkları topraklardan sürülmüş, zoraki bir göçe tabi tutulmuştur” (Duman, 1991, s. 147)

Ayrıca tabiata¹⁰² savaşın karanlık penceresinden bakılması pek çok şiirde olduğu gibi şiirde de söz konusudur:

“Lâleleri al al olmuş vahşi kara ormanın,

Kudret eli kalem çalmış şehidlerin kanından” (Bölükbaşı, 2005, s. 103).

Bu satırlar dışında altıncı dördlükte; gelinciklerin kan gibi görünüp toprağın taşın gaza yeri izlenimi vermesi, dumanlı dağların yashymış gibi durması... vb. şeklindeki benzetmelerle tabiatın hüznü olduğu iması yapılır.

1 Nisan 1330/14 Nisan 1914’da yazılan “Edirne İçin (Divan)” şiiri, düşülen nottan da anlaşılacağı üzere Edirne’nin Bulgarların eline geçmesi ve şairin doğum yeri olan Cısr-i Mustafapaşa’nın tamamen harap edilmesi üzerine yazılmıştır: “Edirne’nin sukutu günü

¹⁰² Bu şiirde şairin tabiata bakışı vatani duygularla birleşerek karamsar bir hal alır: “Hece vezniyle kaleme aldığı ilk şiirlerden olan ‘Koca Hasan Dayı’ ile Rıza Tevfik’in şiirine, Mehmet Emin’in tesiriyle de olsa, büyük ölçüde vatan coğrafyası girer. Bütün ayrıntılarıyla ele aldığımızda, bu şiirde artık romantiklerden hemen hiçbir iz kalmadığını ve realist bir gözle fakir Rumeli tabiatın tasvir edildiğini görüyoruz. Burada tabiata büyük ölçüde yer verilmekle beraber, asıl tabiat şiirin merkezi olan Koca Hasan Dayı’nın gerisinde şiire bir nevi dekor teşkil eder” (Uçman, 2004, s. 244-245). Şairin şiirde Rumeli’yi sislere bürünmüş, viran birkaç evceğizle perişan halde görmesi de bu bakışın sonucudur. Şairin ilk dönemki şiirlerinde yer alan tabiat manzaralarına nazaran bu şiirinde şahsî duygularla şekillendirilmiş bir tabiat anlayışı göze çarpar.

yazılmış bir manzumedir. Ben o taraflarda doğmuşum. Maksat- re'sim Cisir-i Mustafa Paşa'dır. O kasabanın külliye harâb olduğunu almıştım” (Bölükbaşı, 2005, s. 43). Bu şiirde de tabiat manzaraları eşliğinde vatan acısı anlatılmaktadır: “Balkan Harbi'nin hemen ardından Türk vatanının önemli bir parçası olan Rumeli'nin uğradığı felâketi dile getiren bir mersiye benzeyen ‘Edirne İçin’ adlı şiirde, onun, vatanın acılarıyla kendi acılarını birleştirdiğini görürüz” (Uçman, 2004, s.231). Vatanın dünü ile bugünü dile getirilerek şimdi o güzel yerlerin karanlığa döndüğü söylenmektedir:

“Bir vakit başında hümâ uçardı;

Ağaçlar yoluna çiçek saçardı;

Bastığın yerlerde çiğdem açardı,

Bir yıldır o yerler hep mezâr oldu!” (Bölükbaşı, 2005, s. 44).

Şair sevgilisine seslenerek mazide kalan güzel günler için birlikte yas tutmaya çağırır. Artık mutlu insan kalmadığının altını çizer çünkü bu dertle herkes perişan, üzüntüden zâr zâr olmuştur: “Edirne'nin düşmesi üzerine vatanın geri kalan her tarafını kaplayan mateme candan katılan şairin kalbinde yine vatan duygusu çarpar.” (Uçman, 2004, s. 268). Diğer şiirlerde olduğu gibi bu şiirde de vatanın ıssız bir bahçeye, hatta mezarlığa dönerek harap olduğu vurgulanır.

Balkan Savaşlarıyla Rumeli'deki topraklarımızın kaybedilmesine müteakiben Rıza Tevfik, “Rumeli (Rumeli İçin)” başlıklı şiiri de kaleme almıştır:

“ ‘Nazlı vatan’ olarak nitelendirilen Rumeli'nin uğradığı felâketler karşısında duyulan pişmanlığın ifade edildiği bu şiirde, şairin, politika hayatında muhalefet ettiği İttihatçılara sanatıyla da karşı çıkıp hücum ettiğini görüyoruz. Güzel bir sevgiliye benzeyen anavatan toprakları, gafil, ilerisini göremeyen öz çocuklarının elinde talan edilmiş ve bir harâbeye çevrilmiştir” (Uçman, 2004, s. 267).

Bu şiir, Balkanlarda yaşanan felaketi tüm çıplaklığıyla yansıtmaktadır:

“Allah'ın gazabı şarka uğradı

Katil çetesini kırdı, doğradı.

Anama sövenin kızı, avradı

Domuz çobanından döl aldı gitti.

Hey Rıza dökülen bu kan bizimdi..

Düşmana kul olan bu can bizimdi.

Rumeli!.. O nazlı vatan bizimdi

‘Biz benimsemedik el aldı gitti’ ” (Bölükbaşı, 2005, s.70).

Yusuf Ziya Ortaç *Portreler*'de Rıza Tevfik'in vatanına, milletine olan yürekten bağlılığını anlattıktan sonra, şairin memleket sevgisini bu şiiri ele alarak anlatır:

“Meşrutiyetin ilk Meclisinde Edirne Mebusu iken, bir gün İttihatçılar onu bastırmiş, kafasını yarmıştılar. Balkan Harbinde düşman ordusu Çatalca'ya kadar inince, Rıza Tevfik bu millî felâketten şu mısralarla öğ aldı:

Anama sövenin kızı, avradı

Bulgar gâvurundan döl aldı gitti!

Hayır, hayır, kızmayınız. Bu felâkete sevinecek adam değildi o!”(Ortaç, 1963, s. 56)

Şairin 14 Şubat 1913 tarihli “Divan”¹⁰³ başlıklı şiiri de Balkan Savaşları münasebetiyle vücut bulmuştur. Felaket bağına çevrilen bu güzel toprakları gören şair, çılına dönerek feryat ve figan içinde ağlamaya başlamıştır. Yüzlerce şehide mezar olan bu yerlerde hayata dair hiçbir iz kalmamış, evler yıkılıp harabe olmuş, sağlam kalanların ise kapıları kapanıp, bacaları söndürülerek terk edilmiştir. Ağaçların kuruduğu, bülbüllerin dahi ötmez olduğu bu şehirler ıssızlıktan âdetâ çöle dönmüştür. Şair, bölge halkının düşman elinde çektiği azabı anlattıktan sonra kendi elemi de;

“Hey Rıza ne acep sevdâya düştün?

Aslı faslı yok bir da'vâya düştün!

Vatan uğrunda bin belâya düştün,

Hep mezarlık olmuş vatan kalmamış!” (Bölükbaşı, 2005, s. 19).

mısralarıyla tarif eder. Rıza Tevfik, vatanın bu güzel parçasının bir mezarlığa dönüştüğünü vurgulayarak yüreğini yakan vatan acısını mısralara döker.

Ali Ekrem, Balkan Savaşları esnasında esir düşmüş, bu karanlık günleri en hararetle yerinde görmüştür. Onun Balkan Savaşlarına dair düşüncelerine anılarında yer alan Kadri Bey-zâde Hüseyin Kâzım Bey'i anlattığı satırlarda görmek mümkündür¹⁰⁴. Şairin

¹⁰³ Harun Duman'ın dergi ve gazetelerden hareketle hazırladığı *Balkan Savaşı Edebiyatımız* adlı çalışmasında bu şiirin adının “Her günkü Feryat” olduğu belirtilmektedir (Duman, 1991, s. 149). Lâkin Abdullah Uçman'ın hazırladığı, şairin bütün şiirlerini kapsayan kitapta bu şiir “Divan” başlığıyla yer almıştır. Şiir, ilk olarak *İctihad*'ta 15 Haziran 1327/28 Haziran 1911 tarihinde yayımlanır (Bölükbaşı, 2005, s. 19). Duman ise çalışmasına *Alemdar*'da 1 Şubat 1328/ 14 Şubat 1913'te yayımlanmış halini alır.

¹⁰⁴ Komitacıların korku saldığı Balkanlarda yaşananlara dair Kazım Bey ile Ali Ekrem'in konuşmaları bu karanlık günlerin bir resmini çizmektedir: “ ‘Vah, vah, vah, vah, sen hâlâ bu herifleri insan sanıyorsun Ekrem. Bunlar çeteci, komitacı, câhil, akılsız, kendilerinden başka kimseyi beğenmez herifler. Memleketi

Vicdan Alevleri'nde bulunan savaş temalı şiirleri önceki şiir kitaplarında da yer almaktadır. Aynı şiirlerin ayrı zamanlarda tekrar tekrar yayımlanması sebebiyle incelememizde bu şiirlerin yayımlandığı ilk eser kaynak alınacaktır:

“Şairin Cumhuriyet’in ilk yıllarında basılan diğer kitabı *Vicdan Alevleri* (1925), *Ordunun Defteri* ve *Ana Vatan*’da olduğu gibi millî duyguları işleyen şiirlerden oluşur. Bu şiirlerden ‘Sancak’, ‘Asker Şarkısı’, ‘Vasiyyet’, ‘Orduya Hitap’, ‘Edirne’nin İstirdadı’, ‘Son Facia’ başlıklı olanlar daha önce *Ordunun Defteri* ve *Ana Vatan*’da yer almıştır. Bunların dışında eserdeki diğer şiirler ‘Ukabnâme’, ‘İstanbul’a’, ‘Âlem-i İslâm’a’, ‘Tevfik Fikret’in Rûh-ı Cerîhadârına’, ‘Dayanma’, ‘Defter-i Hâtîrâtının Son Sahifesine’, ‘Münâcât’, ‘Türk Askerine’, ‘Defter-i Hâtîrâtının Son Sahifesine’, ‘Hak ve Kan’, ‘Zaferullah’, ‘İstanbul Halkına’, ‘Mavi Beyaza’ ve ‘Orduyu Tebcil’ başlıklarını taşır.

Şair, bu manzumelerde yine millî duyguları, vatan sevgisini, Türk ordusunun savaşta verdiği kahramanca mücadeleyi dile getirir” (Karaca, 2006, s. 230-231).

Ali Ekrem’in *Ordu’nun Defteri*¹⁰⁵,’nde yer alan şiirlerinden “Orduya Hitab” Çatalca Muharasası sırasında yazılmıştır. Şair, şiirine öfke kusan cümlelerle başlar ve “ırz, can ve hak düşmanı alçaklar”, “kuduz köpek ordusu”, “kana susamış guruh” nitelendirmeleriyle düşmanın yaptığı zulmün şiddetini dile getirir. Düşmanlar lanetli elleriyle masumları ezmekte, dulları vurmaktadır. Asıl amaçları ise bütün Müslümanları boğarak İslam dinini ebediyen bitirmek ve İstanbul’u işgal etmektir:

“Ali Ekrem, şiirin adından da anlaşılacağı üzere, doğrudan orduya hitap etmektedir. Soru cümlelerinden oluşan mısralar, cevap almak maksadıyla kurulmamıştır. Anlatımı kuvvetlendirmek amacıyla soru cümlesi şeklindeki söz dizimlerinde Türk insanının değer verdiği unsurlar üzerinde yoğunlaşıldığı anlaşılmaktadır. Şair, düşmanların ismini özellikle verip bunların galip geldikleri takdirde yapabilecekleri ihtimaller üzerinde durarak âdetâ

---

batıracaklar, mahvedecekler. Bundan hiç şübhen olmasın’dedi” (Bolayır, 1991, s. 485). Kazım Bey’in Rumeli’deki komitacılarla olan mücadelesi övgüyle anlatıldıktan sonra, Balkanların son durumu Kazım Bey’in ağzından aktarılır: “O kendine mahsus belâgat ve telâkatiyle Selânik’in, bütün Rumeli’nin ahvâlini bana saatlerce anlattı, saatlerce gözlerinden gâh şimşekler fırlatarak, gâh yaşlar dökülerek söyledi, bütün vücûdunu saran rûhunu kaplayan ızdıraplar, feryatlar içinde söyledi. Ve nihâyet şu netîceye vâsıl oldu; ‘Rumeli gidiyor Ekrem, Rumeli elimizden çıkıyor. Rumeli’yi kaybetmek de Devlet-i Osmâniyye’nin inkırâzı demektir. Tâcını başımıza geçirdiğimiz, tahtından yerlere attığımız Abdülhamîd’in otuzüç sene muhâfaza ettiği koca bir mülkü, muazzam bir saltanatı beş on türedi herif, burnunun ucunu görmez, memleketi bilmez, komitacılıktan başka bir şey düşünmez, beş on serserî üç beş sene içinde yiyecekler, mahvedecekler. Âkıbet pek yakındır. Gözlerimle görmüş kadar emînim, vatan parçalanacak, Türkler kendi memleketlerinde kundura boyacılığıyla, hamallıkla bile yaşayamayacaklar. Yunanlıların uşakları derekelerine düşecekler, ben bu melânet dolabının içinde bulunamam” (Bolayır, 1991, s. 486).

¹⁰⁵ *Ordunun Defteri*, ordunun siparişi üzerine askerinin ve milletin moralini yüksek tutmak amacıyla dini ve millî temalı şiirlerden mürekkep bir eserdir: “Ali Ekrem, 1908’den sonra adı geçen eserlerin ardından, benzer biçimde dönemin siyasal ve tarihsel olaylarını ele alan, mesaj yönü ağır basan eserler vermeyi sürdürür. Şairin *Ordunun Defteri* (1336/1918) adlı kitabı da çoğunlukla bu amaçla kaleme alınmış şiirleri ve yazıları içerir. Söz konusu kitabın basılmasındaki amaç da, orduya ve millete moral vermektir” (Karaca, 2006, s. 227-228).

askerin ruhunun derinliklerine seslenir. Burada Birinci Dünya Savaşı sırasında *Ordunun Defteri* adlı kitabı da hazırlayacak olan Ali Ekrem'in, askerin savaşma arzusunu harekete geçirecek unsurları özenle seçtiği dikkat çekmektedir. Şairin 'Bulgar çarığı makber-i ecdâda mı bassın' ifadesi ile Türk askerinin atalarına olan saygısını öne çıkardığı bellidir. Bu bağlamda savaş şiirlerinde ve dolayısıyla Balkan Savaşları ile ilgili yazılan şiirlerde tarih bilinci ile beslenen mazi fikri ve bu fikrin telkin ettiği ecdadı hoşnut etme, atalara saygılı olma, ataların savaş meydanlarında gösterdiği başarıları tazeleme düşüncesi de askeri savaşa teşvikte işlenen konulardandır" (Çakır, 2007, s. 220)

Özellikle ikinci bentte düşmanın topraklara girdiği takdirde İslam dinine yapacağı hakaretler uzun uzun anlatılır:

"İstanbul'a girmek... Ne yaman kasdı lâ'inin!

Bulgar çarığı makber-i ecdâda mı bassın?

Yunan haçını minber-i Eyyüb'e mi assın?

Geçsin mi bütün yerlere a'lâmı bu dinin?

A'dâ yüzünü zeyl-i emânete mi silsin?

Pis çizmesini safha-i âyâta mı silsin?" (Bolayır, 1336, s. 61)

Şair; Türk ordusuna "İslam askeri" diye seslenerek dini uğruna savaşması gerektiğini söyler, aksi takdirde dini elden gidecek, vatan toprağı Hristiyanların eline geçecektir. Vatan uğruna mücadele eden askeri Allah'ın ve Hz. Muhammed'in yalnız bırakmayacağı nakarat halinde her bendin sonunda tekrarlanır:

"Ey asker-i İslâm, ulu dinin gidiyor arş!

Azminde Muhammed sana, Allah sana yoldaş." (Bolayır, 1336, s. 61)

Vatan kanlı alevler içinde bir yangın yerine dönmüştür, binlerce kadın karnı deşilmiş halde yatmakta, dağlar ovalar yetimlerin na'sı ile dolmaktadır. Ali Ekrem de bu elem verici tabloları tasvir edip felâketin boyutunu aktararak Türk ordusundan yurdun bir an önce kurtarılmasını ister:

"Edirne'nin düşmesi, düşman tehdidinin İstanbul'a uzanması harbin en endişe verici günlerini oluşturur. Edirne, Balkan Savaşlarının sonuna doğru Balkan Devletleri arasındaki mücadelelerden yararlanılarak son bir hamle ile geri alınır. Ali Ekrem'in Çatalca Muhasarası için yazdığı 'Orduya Hitap' adlı şiir içinde bulunulan endişe verici manzarayı hissettirir" (Akça, 2012, s. 35)

Bu şiirin dışında "Dayanma", "Ordunun İstirdadı" ve "Orduya İkinci Hatıra" başlığıyla yazılmış şiirler de Balkanlarda gerçekleşen olaylar neticesinde tertip edilmiştir. "Son Facia" başlıklı şiir de "Orduya Üçüncü Takdim" ithafıyla yine asker için yazılmış şiirlerden biridir.

Mehmet Âkif'in vatani şiirlerinin ağırlıkla yer aldığı *Safahat'ın Üçüncü Kitabı* olan *Hakkın Sesleri*¹⁰⁶nde, ayetler ve hadis tefsirlerinden sonra şiirler gelmektedir: “Esasen 1913 Balkan Savaşları'nın acı sonuçlarının yaşandığı bir zamandır. Böyle bir devirde Âkif'in Kur'ân-ı Kerim'i konuşurmasından tabî bir şey olamaz. Nitekim onun tefsirleri şiirlerden ibaret kalmayacak zaman zaman nesren de tefsirler yapacaktır” (Yetiş, 2006, s. 59). *Hakkın Sesleri*'nde yer alan 9 Ocak 1913 tarihli ilk şiirde Balkan kargaşasına sebep olan Yunan, Bulgar ve Sırp askerleri “üç leîm (alçak)” kelimesi ile nitelendirilir. Altı yüz bin Müslüman boğazlanmış, canlar yanmış, kanlar akmış, namuslar çiğnenmiştir. Masum ihtiyarlar süngüler altında kalırken binlerce evin yanmasıyla herkes açıkta kalmıştır. Ezanların susmasıyla çan sesleri göğü kaplamış, Müslümanlara ait olan topraklar kâfirlerin eline kalmıştır. Yaşanılan acılardan dolayı Tanrı'ya yakaran şair, yapılan haksızlıklara isyan eder ve adalet ister:

“Tecellî etmedin bir kere, Allah'ım, cemâlinle!

Şu üç yüz elli milyon rûhu öldürdün celâlinle!

Oturmuş eğlenirken senin -hâşâ- zevâlinle,

Nedir ilhâdı imhâlin o sâmit infîâlinle?

Nedir İslâm'ı tenkîlin bu müsta'cel nekâlinle?”(Ersoy, 2008, s. 218-219)

O, mağlubiyetin üzüntüsünü soğukkanlı bir ifadeyle anlatarak sadece yaşanılan zulme değil, zulme sebep olan İttihatçılara da lanetler yağdırmıştır (Duman, 1991, s. 145). 30 Ocak 1913'te yazılan ikinci şiirde de “İslam'ın çiğnenmiş diyarı” olarak adlandırılan

¹⁰⁶ Mehmet Âkif “Hakkın Sesleri” adlı eserinde Balkan faciası sosyal, tarihi ve siyasi açılardan ele alınmaktadır: “8 Ekim 1912-30 Mayıs 1913 yıllarında cereyan eden Balkan Savaşı Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ gibi küçük Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı birleşerek, ondan toprak kopartmak, Türkleri Rumeli'den atmak gayesi ile başlattıkları bir savaştır. Yedi ay süren bu savaş, Türk ordusunun içine tefrika sokulduğu, ordu İttihatçı ve Halaskar Zâbitan olarak ikiye ayrıldığı ve ayrılan taraflar düşman karşısında dahi birbirlerine yardım etmedikleri için yenilgiyle sonuçlanmıştır. İşte bu savaş sonunda Çatalca'ya kadar bütün Rumeli, Balkan Devletlerinin eline geçmiş, ancak daha sonra birbirleriyle anlaşmazlığa düşen bu devletlerin kendi aralarındaki mücadeleden istifade eden Osmanlı Devleti, Edirne şehrini geri alabilmişti. Türk ordusunun Rumeli'den çekilmesinden sonra, bu topraklarda kalan Türk halkı hunharca öldürülür, altı asır yaşadığımız ve yüksek bir medeniyet kurarak meydana getirdiğimiz bütün eserler yok edilir. Düşman elinden kaçmayı başaran yüz binlerce Rumeli muhaciri İstanbul'u doldurur. Şehir, bu muhâceretin tesiri ile büyük bir ekonomik krizin beşiğine gelir. Pek çok şair ve yazarımız, eserlerinde Balkan bozgununu ve faciasını işlerler. Balkan bozgununun sebep ve sonuçları üzerine çılgınlık halinde feryat edenlerden biri de Mehmet Akif'tir. Mehmet Akif, 1913 yılında kaleme aldığı Hakkın Sesleri adlı eserinde Balkan faciasına çağdaşı olan yazarlar gibi tarihî, sosyal, politik ve ferdî açılardan bakar. Ama onların ayrıldığı başka bir husus, meselenin dinî tarafıdır. Mehmet Akif, başta Türkler olmak üzere bütün İslam âleminin o günlerde içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulması için gördüğü tek çare, İslamiyet'in özüne dönülmesidir”(Öztürkçü, 2012, s. 42-43).

Balkanların dünü ile bugünü gözler önüne serilmektedir. Bu topraklarda yaşanan güzel günlere yer verildikten sonra, Anadolu'nun, Balkanların kaybı üzerine sessiz kalması eleştirilir (Ersoy, 2008, s. 220). Vatan bir kabristana dönmüştür; toprak karıştırılırsa dipçik ile ezilmiş kafalar, oyulmuş gözler, parçalanmış vücutlar ortaya çıkacaktır:

“Burada tasvir edilen vatan parçaları yürekleri parçalayıcı niteliktedir. Şair bu manzarayı tek başına seyretmeye dayanamaz:

Gitme ey yolcu, beraber oturup ağlaşalım:

Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım.

Gerçekten de Balkanlar'daki katliama dayanmak mümkün değildir” (Yetiş, 2006, s. 62).

“İstiklal Marşı”nda olduğu gibi bu şiirde de düşman kuvvetlerini nitelendiren “medeniyet” kelimesi “canavar” anlamında kullanılmıştır:

“ ‘Medeniyet’ denilen vahşete lâ’netler eder,

Nice yekpâre kesilmiş de sırtmış dişler !

Süngülenmiş, kanı donmuş nice binlerle beden!

Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden!

Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkat;

Sonra, nâmûsuna kurban edilen bunca hayat!

Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!

Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler!

Teki binlerce kesik gövdeye âid kümeler:

Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkâz-ı beşer!

Bakalım, yavrusu uğrar mı, deyip, karnından,

Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can!

İşte bunlar o felâket-zedelerdir ki, düşün,

Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün!

Müslümanlıkları bîçârelerin öyle büyük

Bir cinâyet ki: Cezâlar ona nisbetle küçük!” (Ersoy, 2008, s. 221).

Mehmet Âkif elem veren Balkan tablosunu tüm tafsilatı ile anlattıktan sonra, masum vatandaşlarımıza böyle bir zulmü reva görenleri ve medeniyet diye sığındıkları kavramı hedef alır, milletimizin zalimlere tükürmesini ve yapılanları kınamasını ister. Bütün bu vahşet tablosunu “medeniyet” olarak gösterenler lanetlere layıktır. Bu felaketin

müebbibi Müslümanların varlığına ezelden beri karşı olan Haçlı zihniyetidir (Öztürkçü, 2012, s. 44).

Bir sonraki şiirde Arnavutluk'ta yaşanan karışıklık dile getirilir. Âkif, dirilerden yardım göremeyen Balkan toprakları için ölümlerden yardım istemektedir. Üç milyon halk üç kafasız sebebiyle helâk olmuştur, bütün yurdu saran bu felaket bir yangın, bir tufan misali cehennem kismaktadır.¹⁰⁷ Şiirde “üç kafasız” tabiri ile kastedilen İttihatçı liderler Enver ve Cemal Paşa ile Talat Bey'dir (Duman, 1991, s. 139). İzledikleri politika sebebiyle Balkanlarda yaşanan zulme sebep olan İttihatçılara karşı oldukça öfkeli. O, “baba toprağı” diye nitelendirdiğı Arnavutluk'un düşmanlar tarafından uğradığı hakareti de ele alır. Ayrıca şehit türbeleri üzerinde Hırvatların oynamasından dolayı derin bir üzüntü duymaktadır. Balkanların fethinde önemli bir merhale olan zaferler diyarı Kosova'nın düşman ayağı altında ezilmesi de şairi oldukça üzmüştür:

“Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
 Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefâsız Kosova!
 Hani binlerce mefâhirdi senin her adımın?
 Hani sînende yarıp geçtiğı yol ‘Yıldırım’ın?
 Hani asker? Hani kalbinde yatan Şâh-ı Şehîd?
 Ah o kurbân-ı zafer nerede bugün? Nerde o iyd?
 Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağımı:
 Yok mudur sende Murâd'ın iki üç damla kanı?
 âh Meşhed! O ne? Sâhandaki meyhâne midir?
 Kandilin, görmüyorum, nerde? Şu peymâne midir?”

¹⁰⁷ Şairin şiirdeki sert ifadeleriyle ilgili Kazım Yetiş şu yorumu yapar: “Bu şiirin yayımlandığı 1913'te -ki bundan sonraki şiir de aynı yıl içinde ve Balkan Savaşları sırasında yayımlanmıştı- Anadolu kadar Türk yurtları olan vatan parçaları kaynıyor, binlerce Müslüman feci şekilde yok ediliyordu. Tabii Osmanlı Devleti'nin en sadık unsuru olan Arnavutlar da ayaklanmıştı. Babasının İpekli Tahir Efendi olduğunu dipnotta söyleme gereği duyan şairimiz şiirine kompozisyon kaidelerini tersine çeviren yüksek bir tonla başlar.

(...) Bu yüksek perde şiirin sonuna kadar çılgık şekilde devam eder. Mehmet Akif olaylar karşısında hiçbir zaman objektif olamamıştır, olması da beklenemez. Çünkü o duyar, acı çeker, canı yanar. O, kalbine binlerce ok yemiş haliyle yuvasını ve yavrularını korumaya çalışın bir arslan gibidir. Bunun için de ağzından dökülen kelimelerde zarafet aramak mümkün değildir. Esasen o sanat anlayışı olarak ‘rezâil-i içtimaiyyenin teşhiri’ ile meşguldür. O rezaletler olduğu gibi verilmelidir. Onun için ‘cehennem kusan’ kıvılcımlar, vatani hırsına feda eden ‘kaltaban’, ‘leş’, ‘Karadağ haydudu’, ‘Sırp eşşeğı’, ‘Bulgar yılanı’, ‘Yunan iti’ vatani çepeçevre kuşatsın, vb. örneklerde görülen nitelemeler onun sosyal öfkesinin tezahürleridir. Bu şiire hiciv de diyemeyiz. Zulme bigâne kalmayan ruhun taşkınlıklarıdır. Bu bakımdan şairinin zannedilen aksine zaafını değil gücünü ortaya koyar. İslâmın, her şeyi ilâhî tecelli olarak gören teslimiyetin değil, kısasa kısası hareket noktası alan aksiyonun adamıdır” (Yetiş, 2006, s. 97-98).

Ya harîminde yatan şapkalı sarhoşlar kim?

Yoksa yanlış mı? Hayır, söyleme, bildim... Bildim!

Basacak mıydı, fakat, göğsüne Sırb'ın çarığı?

Serilip yerlere binlerce şehîdin sarığı,

Silecek miydi en alçak neferin çizmesini?

Dürtecek miydi geçen, leş gibi her lîmesini?

Ya şu üç parçalı bayrak dikilirken tepene,

Neye indirmeli, kim çıktı bu halkın önüne?"(Ersoy, 2008, s. 224).

1389'da Sırplarla yapılan I. Kosova Savaşı ve I. Murat'ın şehadeti anlatılmasıyla Balkan topraklarının fethine değinen şair, nice güçlüklerle kazanılan toprakların nasıl hazin bir şekilde elden çıktığını vurgulayarak Balkanların dününü ve bugününü karşılaştırır. Aynı zamanda "Meşhed"¹⁰⁸ kelimesi ile I. Murat'ın iç organlarının gömülü olduğu türbeye işaret eder. Dünyaya meydan okuyan o necib kavimden eser kalmamış, düşman selamlık haremlik demeden kadın erkek tüm halka zulüm uygulamıştır. Türklerin verdiği muhtariyetler Balkanlarda açılan yaraları daha da genişletmiş, buradaki kavimler Osmanlı'yı saymaz olmuştur. Şairin deyimiyle "Karadağ haydudu", "Sırp eşeği", "Bulgar yılanı", "Yunan iti" vatani kuşatmaya, orduyu tarumar etmeye hazırdır (Ersoy, 2008, s. 225). Düşmanları nitelendirirken Âkif, oldukça ağır bir dil kullanmıştır ki buna sebebiyet veren de Balkanlarda yaşanan gaddarlığın ve mezalimin akıl almaz boyutlara ulaşmış olmasıdır (Duman, 1991, s. 142). Yüzlerce yıl Osmanlı tebaası olmuş bu milletlerin cesaretlenip ayaklanması ve üstüne üstlük böylesi bir kıyıma gitmesi karşısında öfke kusan şair, deyim yerindeyse düşmanları şiirleriyle lanetlemiştir. Ayrıca onun milliyetçilik düşüncesine karşı olduğu ve İslamcılık fikrini yücelttiği bu şiirle de bariz bir şekilde ortaya konulmuştur. Baba tarafından kendisinin de Arnavut olmasına rağmen "Arnavut" ifadesini benimsemediğini söyleyerek Balkanlarda çıkan milliyetçi hareketleri sert bir dille eleştirir:

"1911'li ve 1912'li yıllar Balkanların kaynadığı ve Balkan Harbinin sonunda buradaki Türk yurtların kaybedildiği yıllardır. Muhakkak ki bunda İttihat ve Terakki'nin idaresizliğinin payı vardır. Felaketlerin peş peşe geldiği devrede 1913'te yazdığı:

'Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,

¹⁰⁸ "Şehâdet yeri, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit düştüğü yer" anlamına gelen bu kelime ile ilgili İbrahim Öztürkçü şu yorumda bulunur: "Mehmet Akif, bütün Rumeli için Meşhed kelimesini kullanır. Bu da onun, bu harbin neticesinde öldürülen Türkleri peygamberimizin ahfâdı kadar yücelttiğini ve onları şehit edenlerden de Yezit kadar nefret ettiğini gösterir" (Öztürkçü, 2012, s. 45).

Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk'

diye başlayan manzumesinde Akif, Arnavutluk isyanının arkasında bıraktığı feci manzaradan tablolar çizer. Bilindiği gibi şairin babası bu yanan, yıkılan vatan parçasından, İpek'ten gelmiştir. Fakat orada Yıldırım'ın Kosova'nın hatırası vardır. Murad Hüdavendigâr'ın 'Meşhed'i vardır. Osmanlı, bu Balkan savaşında Bulgar, Yunan ve Sırp'larla beraber Müslüman unsurlarla da savaşmıştır. İşte şair bunu kabul edemez" (Yetiş, 2006, s. 198).

Şiirin yazıldığı tarihte Balkan toprakları Osmanlı'dan koparılmıştır, ancak Ortadoğu'da Suriye, Irak, Ürdün, İran, Suudi Arabistan gibi devletler hala Türklerin himâyesindedir. Buralarda da büyük devletlerin çıkarları söz konusu olduğundan Osmanlı ile araya şairin deyimiyle "tefrika" sokulur. "Medeniyet" kavramına sığınan devletlerin kardeşi kardeşe kırdırmasına, dindaşlar arasında ayırım yapmasına da şairin gönlü razı değildir (Ersoy, 2008, s. 226).

Bir sonraki altı şiir de Balkan Savaşlarının yaşandığı yıllara denk gelerek yaşanan acıları konu alır. Ancak Balkan coğrafyasına dair Sırp, Arnavutluk...vb. gibi net bir ifadeye yer verilmemiştir (Ersoy, 2008, s. 227-238). Bu şiirlerde toplumsal bir eleştiri de yapılmakta, geçmişin muzaffer günlerinden bu zor günlere nasıl geldiğimiz sorgulanmaktadır. Onun vatan temalı şiirlerinin pek çoğunda din kavramı ön plandadır. Yine 12 Haziran 1913 tarihli "Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi" nde Balkanlarda yaşananlar anlatılır ve bu ızdırapların dinmesi için Allah'a yakarılır. Üç yüz elli milyon Müslüman hakarete uğramış, masum insanların yaşadığı şehirleri Hristiyanlar tarafından darp edilmiş, çan sesleri minareleri susturmuştur. Şair,

"İslâm'ı bırakma böyle bîkes,

İslâm'ı bırakma böyle mazlûm" (Ersoy, 2008, s. 239).

diyerek Allah'tan yardım istemekte ve vatanın kurtulabileceğine dair olan inancını korumaktadır:

"Bu manzumede Akif, Peygamber Efendimizi, güneşli bir geceden matem gecesi dönen üç yüz elli milyon Müslüman'a imdada çağırılmaktadır. Harîm-i pâki Şer'in çiğnendiğini, namusa yabancının mahrem olduğunu, beyinde öten çanın sesinden binlerce minarenin ebkem kesildiğini dile getiren Akif, ruh-ı pâk-i Nebî'ye yalvarır:

Allâh için, ey Nebiy-i ma'sûm,

İslâm'ı bırakma böyle bîkes,

İslâm'ı bırakma böyle mazlûm" (Öztürkçü, 2012, s. 49).

Âkif'in "üç yüz elli milyon insan" tabiriyle kastettiği bütün İslam âlemdir ki Balkan bozgununun neticesi devrin tüm Müslümanlarını etkileyecek ve böyle devam ederse İslamiyet'in sonu gelecektir. Onun bu düşünceleri bilindiği üzere "İttihad-ı İslam" ideolojisi çerçevesindedir. *Safahat'ın Dördüncü Kitabı Fatih Kürsüsü*'nde yer alan "Vâiz Kürsüde" başlıklı şiirde de Arnavutluk isyanına yer verilmektedir:

"Yarım pabuçla gezen, donsuz üç beş zibidi,

Bir Arnavudluk'u isyâna kaldırır mı idi?

Bugün anâsır-ı İslâm'ı bir denî cereyan

Sürüklüyor ki: Bakın nerden eyliyor nebean" (Ersoy, 2008, s. 282)

Aynı şekilde etnik ayaklanmaların Balkanlarda yarattığı parçalanma bu şiirde de ön plandadır. Şair, Edirne'nin kaybedilişinin yarattığı yıkıma yer verir. Osmanlı'ya yıllarca başkentlik yapmış olan "Dârü'l-hilâfe'nin kilidi" şeklinde nitelenen bu güzel şehrin Bulgarlarca işgal edilmesi Mehmet Âkif'i oldukça üzmüştür¹⁰⁹. Şair ünlü komutan Lala Paşa'nın adını da zikrederek Balkan fetihlerini anar:

Edirne kal'asıdır gördüğün hisâr-ı mehîb;

O zirvesinde biten simsiyâh ağaç da: Salîb!

Murâd-ı Evvel'i sırtında gezdiren tepeler,

Nasıl rükû ediyor Ferdinand'a, bak, bu sefer!

Bizim midir sanıyorsun şu yükselen bayrak?

Çeken: Savof... Lala Şâhin değil, kuzum iyi bak!

Edirne... İşte o İslâm'ın âhenin sûru;

Edirne... İşte o Şark'ın cebîn-i mağrûru;

¹⁰⁹ Şair için Edirne şehri özel bir anlam taşır; hatta bunu mektuplarında da görmek mümkündür: "Edirne'ye seyahat, cidden raz ediyorum, o şairane mevkiin sizlere bir ilhamı! İnşallah memnun olarak avdet buyurmuşsunuzdur yahut buyurursunuz. Süleymaniye'nin muazzam mimarı merhum Sinan'ın orada meşhur Selimiye'siyle birçok köprüleri, hamamları var. Cami, mescit, çeşme, sebîl, köprü, han, hamam, üç yüz kadar parça eser bırakan dahinin şaheserleri Süleymaniye ile Selimiye olsa gerek. Evvelkisinin o hoş mehabeti ruhu huzû' içinde, huşû içinde bırakır. İkincisinin nûrâniyeti ise kalbi zevk-yâb-ı ibadet eder. (...)" (Günaydın, 2009, s. 127- 128).

Aynı zamanda Emin Erişirgil de *İslamcı Bir Şairin Romani*'nda Mehmet Âkif'in Edirne'ye dair gençlik anıları ile Kurtuluş Savaşı zamanında Edirne mebusluğuna yer vererek Edirne'nin Âkif için olan önemini dile getirir: "Akif, Edirne'ye sonra da gitmişti. Çok sevdiği mektep arkadaşı Veteriner Hasan Beye misafir oldu. Fakat buna rağmen daima 'Selimiye Camii'nin sanatla dolu havasını doya doya teneffüs edemedim' der de orayı hasretle anardı. Birçok zaman 'ah şimdi Edirne'ye gitsem, eskisi gibi değil, orada birçok şey öğrenirdim' diye mırıldanırdı.

Balkan Harbi yıllarında Edirne bir müddet düşman istilâsı altında kalmıştı. O zaman onun yüreği herkesten fazla yanıyordu" (Erişirgil, 1886, s. 62).

İkinci arş-ı teâlîsi Âl-i Osmân'ın;
 Birinci mevki'-i feyyâzı, belki, dünyânın;
 Edirne... İşte o Dârü'l-hilâfe'nin kilidi;
 Sefil ayakları altında Bulgar'ın şimdi!
 Muzaffer ordusu hakkıyla intikâm alıyor:
 Çoluk, çocuk, kadın, erkek ne bulsa, parçalıyor.
 Bu katl-i âma da râzîyim ihtirâm olsa,
 Harîm-i dîni de, harîm-i nâmûsa!" (Ersoy, 2008, s. 292).

Dört minareli “sanat güneşi” olan eşsiz yapı Selimiye Cami¹¹⁰,nin adına da değinerek Sultan Selim'in o şanlı mabedinin kâfirin karanlığına gömüldüğünü vurgular. Meriç ile Tunca'nın üstündeki insan cesetleri, Sarayıçi'nde kimsesiz, yalın ayak, baş açık, bir deri bir kemik kalmış kadınlar yine Bulgar zulmünün izleridir. Pomakların vücudu sanki imanını çıkarılmak istenmişçesine deşilmiş, vatandaşların malı, ırzı, yurdu heder edilmiştir. Yapılan katliamları tüm tafsilatıyla elem verici bir şekilde yansıtıp Edirne'den sonra Kosova'nın başına gelenlere de değinen şair, I. Murad'ın şehit olduğu toprakların Sırp'ın tecavüzüne uğradığını söyler:

“Ne reng-i muzlime girmiş o yemyeşil Kosova!
 Şimâle doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova,
 Fezâ-yı mahşere dönmüş giriv-i mâtemden...
 Hem öyle arsa-i mahşer ki: Yok şefâ'at eden!
 Ne bir yaşındaki ma'sûm için beşikte hayat;
 Ne seksenindeki mazlûm için eşikte necat;
 O, baltalarla kesiktir; bu, süngülerle delik...

¹¹⁰ Öztürkmen, Âkif'in şiirlerinde Selimiye'nin yer alışına dair şu yorumda bulunmuştur: “ ‘Safahat'ta ‘Selimiye'den ‘Fatih Kürsüsünde’ Vâiz'in İslâm âlemini tasviri sırasında bahsedilir. Fakat gayet kısa. Mehmet Akif Selimiye'nin üzerinde Fatih, Yeni Cami ve Süleymaniye'nin üzerinde olduğu kadar uzun boylu uğraşamamıştır. İslâm-Türk mimarîsini çok iyi bilen Mehmet Akif, elbette Selimiye'nin yapılışındaki emsalsiz sanat kudretinin de yabancıysa değildi. ‘Selimiye’yi de herhalde Süleymaniye gibi uzun uzun incelemek, güzelliğini, ihtişamını ilâhî sıfatlarla süslemek isterdi. Yapamadı. Zira şiirini yazdığı vakit, Edirne'de Selimiye'den Selimiye'nin mimarîsindeki zerafetten evvel düşünmeğe mecbur olduğu şeyler vardı. Şehir Balkan Harbi felaketinin dehşeti altında inliyordu. Mehmet Akif Vâiz'in ağzından, cemaate milletin sürüklendiği felâketi tasvir etmek ve böylece onların şahsında bütün bir halka mücadelesinin kudsiyetini anlatmak, gönüllere gayret aşılama arzusunadır. Bu sebeple Selimiye'yi de mahdut felâketin bir mağduru hüviyetinde gördü; sanatı ile tezyinatı ile ayrıca meşgul olmadı Selimiye... Yeryüzünde bir eşi daha olmıyan, üstündeki hilâlde sanatın güneşi parlıyan Cami şimdi ümitsizdir. Düşman istilâsı altında tanınmaz hale gelmiş bir şehirde, salibi göğsüne çekmiş, beklemektedir” (Öztürkmen, 1969, s. 77).

Öbek öbek duruyor pıhtı pıhtı kanla kemik.
 Bütün yıkılmış ocak, başka şey değil görünen;
 Yüz elli bin kadar hânümânı buldu sönen!
 Siz, ey yangını ihzâr eden beş altı sefil,
 Ki ettiniz bizi Hırvat'la Sırb'a karşı rezil!
 Neden Halife'ye Kur'an'la bağlı Arnavud'u
 Ayırdınız da harâb ettiniz bütün yurdu? (Ersoy, 2008, s. 295-296).

Hırvatlar ve Sırp larca işgal edilen toprakları üzüntüyle anan şair, binlerce insanın öldüğü Vardar'da yaşanan olaylara da değinir. Ardından, Selanik ve Siroz'un kaybını da elem içerisinde anlatır:

“Selânîk'in, Siroz'un, bak o nâmdâr ovası,
 Kimin elinde bugün, hangi haydudun yuvası” (Ersoy, 2008, s. 296).

“Adı Osmanlı, ruhu Yunan” olan düşmanlarca genç kızların çeyizleri çiğnenmiş, halkın malı, canı ve ırzı tehlikeye düşmüş, binlerce insan vahşice katledilmiş, yaşlılar gördükleri bu manzaralar karşısında çilgına dönmüştür. Şair, her yer İslam'ın kanına boyanırken ve yapılan bu kıyım karşısında herkes utançtan kızarıırken mavi Yunan bayrağının niye hala kırmızıya dönmediğini sorgular, bütün bu zulümlere karşı Balkanların hala Yunan askerinden temizlenememiş olmasından dolayı yakınır. Minareler yıkılıp toprak olmuş, medreseler dümdüz edilmiş, pek çok kutsal mekân ya meyhaneye ya da kiliseye dönmüştür. Âkif, bu sahneleri dile getirirken Balkanlardan haberi dahi olmayan zengin muhitlerin insanına seslenerek böylesi bir duyarsızlığa karşı hicap duymalarını ister. Memleketi dört zümreyi ayıran şair, birinci zümre olan halktan ümitsizdir; çünkü onlar ölmeye razıdır. İkinci zümre hayata küsenler, üçüncü zümre ise gençlerdir. Onun hassasiyetle üzerinde durduğu bu grup yozlaşan, dini düşman gören, “batının mülevvesatını alan” kişilerdir. Dördüncü zümre eğlenceye, gezmeye ve zevk âlemine düşkün kimselerdir. Bu insanlar şairi iyice umutsuzluğa düşürür ve Balkan ızdıraplarının terennümleri eşliğinde vaazın duası ile şiirini noktalandırır (Yetiş, 2006, s. 113).

Bu toprakların kaybının derin üzüntüsü Yahya Kemal'in neredeyse her şiirinde inceden inceye hissedilmektedir. “Hasan Rızâ'ya Sesleniş” te de Üsküp'ün kaybının üzüntüsü açıkça dile getirilir:

“Ey Rûmeli’nin Hasan Rızâ’sı

Yâdında mı Üsküb’ün fezası

Yâhut Kalkandere kazası

Vardar ve uzakta karlı dağlar

Üsküb bir Müslüman şehriydi

Binbir türbeyle müştehirdi

Vardar’sa önünde bir nehirdi

Her an tekbirle çağlar” (Beyatlı, 2008a, s. 75)

Üsküb’ü özlemle yâd eden iki dörtlükten oluşan bu şiir, Uysal’a göre; şairin “yarım bırakılmış şiirler” inden sayılmalıdır:

“Ve her nedense ‘Eski Şiirin Rüzgârıyla’ adlı ‘eski dil’le yazılmış olan şiirlerinin bulunduğu kitabına konulan -bize kalırsa ‘bitmemiş Şiirler’ adlı kitabında yer alması gereken- ‘Hasan Rıza’ya Sesleniş’ adlı şiirinde Yahya Kemal, Üsküb ve çevresini, doğası ile bütünleşen dinî havası ile dile getirilir” (Uysal, 2006, s. 442).

Aynı zamanda dinî duygularını yansıttığı “Ezân-ı Muhammedî” şiirinde de din terbiyesini aldığı ilk kişi olan annesi Nakiye Hanım aracılığıyla Üsküb’e değinir. Nakiye Hanım’ın Üsküb’te bulunan kabrine şu mısralarla işaret edilir:

“Üsküb’de kabr-i mâdere olsun bu nev-gazel

Bir tuhfe-î bedî ü beyân-ı Muhammedî” (Beyatlı, 2008a, s. 23)

Şairin dindar bir kadın olması vesilesiyle annesine hediye ettiği bu şiir; dinî öğeler içermektedir (Uysal, 2006, s. 442). Üsküb anılarının, çocukluğunun ve en önemlisi annesinin kabrinin ait olduğu bir şehir olarak şairin duygu dünyasında büyük yer edinmiştir: “Bu manada, onun için Üsküb farklı bir değer ifade temektedir. Annesi, Yahya Kemal’in dini ve tarihi muhayyilesini, şekillendiren tek insandır. ‘Ezan-ı Muhammedî’ adlı gazelini annesinin ruhu için yazmış ve Üsküb’teki kabrine armağan etmiştir” (Girgin, 2012, s. 33). Hatta bazı yazarlara göre “Atik-Valde’den İnen Sokakta” ve “Koca Mustâpaşa” gibi İstanbul’u anlatan şiirlerin alt yapısında dahi Üsküb’ün özlemi sezilmektedir:

“Yahya Kemal’in Üsküb’e olan bu derin “gönül bağı” İstanbul’da da sürer!... Hatta denilebilir ki Yahya Kemal, İstanbul’un Üsküb’e benzeyen, dinî havası daha bozulmamış Eyüp, Koca Mustâpaşa ve Üsküdar gibi semtlerinde, mutlu çocukluk günlerinin Üsküb’ünü bulduğu için, bu semtlere daha çok yakınlık duyar ve çok benimsediği bu semtler için,

edebiyatımızda benzeri olmayan o geniş soluklu: ‘Koca Mustâpaşa’, ‘Hayal Şehir’, ‘Atık-Valde’den İnen Sokakta’, ‘Üsküdar’ın Dost Işıkları’, ‘Ziyâret’ ve ‘Üsküdar Vasfında Gazel’ gibi şiirlerini yazar...”(Uysal, 2006, s. 443).

Süheyl Ünver de şairin, İstanbul’da Niş’i, Üsküp’ü¹¹¹ aradığını doğrulamaktadır. Ufak, kubbeli camileri, Roma kaldırımlı sokakları, birer katlı dükkânları, iki katlı evleri ve mahalle mektepleriyle bir Müslüman-Türk kenti imajı çizen Atık Valde ve Koca Mustâpaşa Üsküp’e benzemesinden dolayı şaire derinden tesir etmiştir (Ünver, 1980, s. 43).

Balkan Savaşları Celal Sâhir’in birçok şiirine konu teşkil eder; hatta Meşrutiyet temalı şiirinin yeniden yayımlanmasına da vesile olur. Erozan, Meşrutiyet’in ilanının ikinci yıldönümünde (1910) yazdığı “On Temmuz” şiirini bu tarihten üç sene sonra Meşrutiyet’in beşinci yılı (9 Temmuz 1329/1913) dolayısıyla tekrardan kaleme alarak ve geçen üç yıllık süre içerisinde yaşanan elim olaylara ilişkin mısralar da ekleyerek *Türk Yurdu*’nda yayımlar. Bu şiirde “On Temmuz” adlı genç bir kızla rüyasında konuşan şair, Meşrutiyet kavramını imgeleştirme yolunu seçmiş ve yaşanan siyasi, sosyal düzensizlikleri kızın ağzından dökülen serzenişler olarak yansıtmıştır:

“Genç kızın sesinde sembolize edilen; II. Meşrutiyet’in memlekette yaydığı coşkun havanın ardından birbirini tâkip eden savaşlar, siyâsî çekişmeler, iç çatışmalar ve işgal yılları bu ‘bayram sevinci’ni bir anda kedere dönüştürmüştür. Yıkılmaya yüz tutan devlet bir ölüm-kalım mücadelesine sürüklenmektedir”(Karaca, 1993, s. 255-266)

Balkan Savaşlarının sebep olduğu toplumsal yıkım sembolik bir dille anlatılırken Osmanlı’nın son yılları da gözler önüne serilir:

“Beş yıl evvel her dalında kaygı kuşu hiçkırın
Yurdunuzun ormanına geldim, bütün haykırın
Baykuşların gagaları gerildi
Islıkları kesildi.
Ölü orman benim billur seslerimle canlandı;
Korkusundan baygın yatan masum kuşlar uyandı;

¹¹¹ Halkın konuştuğu dilden giyim kuşamına, şehrin mimarisinden sosyal hayatına kadar Türk kimliği bütün unsurlarıyla Üsküp’e yerleşmiştir, şairin hatırlarında da bu konu uzun uzun anlatılmaktadır. Aynı zamanda Selânik’e nazaran Üsküp’ün gelenek göreneklerine daha fazla bağlı olduğu da vurgulanmaktadır: “Üsküp o kadar eski ve o kadar Türktü ki İstanbul’dan ve Selânik’ten gelen yeni kelimeleri, yeni eşyâyı, hattâ yeni şarkıları alafranga telakkî ederdi. Balık, suyu idrâk etmediği gibi, Üsküp de Türklüğünü idrâk etmiyordu, bütün Türk şehirleri gibi kendine sâdece Müslüman diyordu”(Beyatlı, 1973, s. 47).

Her gagadan fişkırda bir uzun ah
 Beş yıl evvel bir sabah
 Tılsımlı güneş gibi tan yerinde doğmuştum;
 Nur-u elemle istibdadın gecesini boğmuştum;
 Bu karanlık, soğuk yerde can verdim:
 Işık, ateş getirdim..." (Karaca, 1992, s. 148-149)

İstibdat'ın karanlığından kurtulan halk; huzur içinde bir gaflet uykusuna yatar ve bunu fırsat bilen düşmanlar kardeşi kardeşe kırdırarak Osmanlı'nın dağılışını hızlandırır. Balkanlarda patlak veren isyanlarla kardeş kardeşe düşerek "Habil ile Kabil savaşı" yaşanmıştır:

"Uyanıklar hırs içinde birbirine saldırdı,
 Tırnağını kardeşinin boğazına daldırdı;
 Para, şöhret hırsı ile kararan
 Gözler için bu vatan,

Aşkî kalbe şeref veren bu mukaddes alâka
 Bir değersiz alet oldu boğuşmağa, nafaka;
 Mavi, berrak, temiz gökler altında
 Çamur doldu her ruha.
 İçinizden taşan çamur bana dahi ulaştı;
 Şafak rengi şalvarıma 'Habil' kanı bulaştı
 Ah, bu böyle süremezdi, sürmedi;
 Düşmanların ümidi,
 Sizi böyle bir fesadın pençesinde görünce,
 Alevlendi; bağrınıza hançerleri dayandı;
 Bir kırmızı mahşer oldu her köşe
 Al kanlara boyandı" (Karaca, 1992, s. 149-150)

Meşrutiyet, yaşananlar karşısında Tanrı'ya yalvararak ümitle beklemekten başka hiçbir şey yapamamıştır. Kahrından güzelliği solan, ağlamaktan gençliğini söndüren Meşrutiyet kızı, tanınmayacak hale gelip bir zavallıya dönmüştür. Bu üç yılda

yaşanılanlar; Trablusgarb Harbi, Balkan ayaklanmaları ve ardından Balkan Harbi ile gelen parçalanış sürecinin kaotik atmosferi tasvir edilirken büyük umutlar vaat eden Meşrutiyet yönetiminin Osmanlı'nın yıkılışına engel olamadığı vurgulanır.

Celal Sâhir'in, *Türk Yurdu*'nda 20 Şubat 1913 tarihinde yayımlanmış "Vatanın Kızlarına" şiirinde de Balkan halkının yaşadığı acıya temas edilmektedir (Dayı, 2012, s. 39-40):

"Hep toplanın gelin
Biçare annenin
Biçare kızları! Bu yeşil kubbe altına.
Hep dinleyin; kulak kesilin; anneniz vatan
Titrek sesiyle haykırıyor! Kalbine batan
Bir hançerin zehirleri akmış hayatına..."

Dört ayda yüzbin oğlunu kurban veren anne
Ruhunda bir cünûn ile ağlar
Halâ sıcak kanında yatarken koşun sarın,
Kalbindeki ceriha ölüm vermesin ona" (Karaca, 1992, s. 151)

Şair kadınlara seslenerek anne-vatanın yardımına koşulmasını ister:

"Fakat 'anne'nin sesine kulak veren evlâtları da vardır. Şâir, vatanın kızlarına 'biçare annenin biçare kızları' diye seslenerek, bir araya gelip, hasta annenin yaralarını sarmalarını ister.

(...) Onun çağrısı, şuuru kadınlara ve kızlara da yöneliktir; onları tahkir ederek, 'anne vatan'ın haline bigâne kalamayacaklarını haykırır" (Karaca, 1993, s. 261-262).

"Ecdâdının asaleti ruhunda öldü mü" (Karaca, 1992, s. 152) mısrasıyla vatan evlatlarına seslenen şair, şanlı geçmişimizi hatırlatarak onların da dedeleri gibi kahraman olmasını telkin eder. Bu topraklarda kardeş cenazeler kefen beklemekte, perişan haldeki yurt yaşamak için direnmektedir. Yine vatanın imdadına vatan evlatları koşacak ve kanayan yaraları durduracaktır.

12 Temmuz 1329/25 Temmuz 1913'de *Türk Yurdu*'nda yayımlanan "Vatan Duygusu" şiirinin de Balkan Savaşlarından hareketle vatan sevgisi çerçevesinde kaleme alındığı

düşünölmektedir. Vatan kavramının Türk milleti nazarındaki değeri sorgulayan şiirde şair, Turancı fikirlere de yer vererek vatanın kendi lüğatindeki anlamını söylemektedir:

“İnsan için hür, muhterem yaşanılan yer vatandır
Düşüncesi bilgiçlerin dimağında yer bulursa
Ve bu fikrin zulmetine gençlik gözü doğrulursa,
İstikbalin temelleri böyle fena kurulursa
Artık bizi bekleyecek boğmak için bir imandır.

Hayır, gafil vatandaşım, bu fikrine ben düşmanım!
Turan için yola çıkan bu fikrinle barışamaz;
Ayakları sakat olan sağlamlarla yarışamaz;
Türk evlâdı vatansızlar arasına karışamaz;
Esir olsam, hâkir olsam bile benim öz vatanım. (Karaca, 1992, s. 156)

Türk’ün temiz, al kanıyla yoğrulmuş bu toprağın kendi öz vatani olduğunu belirten şair, arzusunun onun üzerinde yaşamak ve görevinin de onu yaşatmak olduğunu vurgular. Vatan aşkı ile alını ak olan şair, yabancı illerin ne kadar rahat ve güzel olursa olsun kendisini mutlu edemeyeceğini söylemekte “Lânet bana ey Türk ili, unutursam seni eğer...!” diyerek yüreğindeki vatan sevgisini özetlemektedir.

Tek şiir kitabı olan *Geçtiğim Yol*’da Balkanlara dair bir şiir olmasa da Ali Canip Yöntem de Balkanlarda yaşanan hadiselerle sessiz kalmamış şairlerdendir. Şairin “Kaval” şiiri bu olaylar neticesinde teşekkül etmiştir. 13 Haziran 1913’te *Halka Doğru* dergisinde yayımlanan şiir, Selanik’in kaybı üzerine yazılmıştır (Filizok, 2001, s. 79). Dağda kuzularını otlatan çobanın çaldığı kavalın yanık sesi Rumeli’den haber getirerek geceleyin gökteki hilâle bir şeyler anlatmaktadır. Kavalın hüznü veren sesi ile kaybedilen toprakların acısını arttırmaktadır:

“Bana anlat duyuyorsan ey hilâl!
Gecelere ne söylüyor bu kaval
Meşetten tâ Akdeniz’e ceset, kan
Sürükleyen Vardar’a bir cevap mı?
O vefasız gurubuna itab mı?

Ah, ey hilâl Rumeli'nde camilere takılan
 Yere, göğe hâkim gibi çılgık saçan nakuslar
 Belki senin kulağını sağır etmiş bu figan,
 Asırlardan akşamlara bu ezeli yadigâr,
 Demek sana ebediyen yabancı?...
 Bu böyleyse pek acı...
 Bu böyleyse ey tufanlar baştanbaşa akınız
 Türke muti olmadıkça garbı, şarkı yakınız!..." (Duman, 1991, s. 145)

Şiirde bir çobanın çaldığı kavalдан hareketle kaybedilen toprakların acısı yansıtılır. Şair Osmanlı'nın en gözde şehirleri arasında gösterilen Selanik'in kaybının acısına oldukça üzölmüş, şehir için âdeta bir ağıt yazmıştır.

Faik Âli'nin eserlerinde de Balkan konulu şiirler mevcuttur. Vatani şiirlerden mürekkep *Elhân-ı Vatan*'da Balkan Savaşlarını işleyen şiirler çoğunluktadır¹¹²:

"Fâik Âli, zamanla, bencilikten kurtulanlar, kendisinin dışında da bir âlemin varlığını kavrayabilenler arasındadır. Bu kavrayış 1908 de, Midhat Paşa için yazdığı uzun manzûmede ilk defa olarak kendisini gösterir. Bu târihten itibaren şâir, ferî yaşayışın yanbaşında, bütün insanlığın değilse de içinde yaşadığı kendi topluluğunun yaşayışı ile yakından ilgilenir. Trablus, Balkan ve Birinci Dünya Harpleri sırasında da bu ilginin devâm ettiğini ve hattâ geliştiğini görüyoruz. Elhân-ı Vatan'ı dolduran şiirler, işte bu ilginin samimî ifâdeleriyle meydâna gelmişlerdir"(Akyüz, 1985, s. 416-417)

"Miraç" Balkan ızdıraplarını konu edinen bir şiirdir. Faik Âli, İslam dininde kutsal olan Miraç Kandili'nde Müslümanların çektiği acıların dinmesi için Tanrı'ya yalvarır:

"Revân-ı pâkine olmuş ıyân sipihr-i ezel,
 Nazar-gehinde açılmış cihân-ı müstakbel.

¹¹² *Elhân-ı Vatan*, şairin Balkan Savaşları ile ilgili pek çok şiirini içeren ve Balkan Savaşlarının en ateşli günlerinde 1913'te neşredilen eserinin adıdır: "Elhân-ı Vatan, kuşkusuz onun 1908 sonrasında kaleme aldığı şiirlerini içeren en kapsamlı eseridir. 71 sayfadan oluşan kitapta, toplam 20 manzume yer alır. Kitabın 1917'de yapılan baskısında ise, 36 şiir vardır. Bu şiirlerin çoğu, 1912'de patlak veren Balkan Savaşı'nda, Osmanlı Rumeli ve Balkanlarda toprak kaybetmesi, vatanın bazı bölgelerinin işgal edilmesi üzerine duyulan derin acıyla yazılmıştır. Şairin söz konusu şiirleri, vatana yapılan saldırılara karşı hem millete, hem orduya moral vermek, onları harekete geçirmek için yazdığı da açıktır. İşte bu nedenle Celâl Sahir, kitabı; 'memleketin elem ve felâketlerine ağlayan, aynı zamanda öğünülecek durumları da dile getiren şiirlerden derlenmiş bir mecmua.' sözleriyle takdim eder. 1911'de yayımlanan *Nevsâl-i Millî*'de ise, eser hakkında şunlar yazılmıştır: 'Son felâketlerimizin bir ma'küse-i samimiyyesi olan Elhân-ı Vatan'da nev'inde cidden yektâdir.' " (Karaca, 2006, s. 295-296). *Elhân-ı Vatan*'da yer alan hamasî şiirlerle toplumun acıları paylaşılmış, millet ve bayrak sevgisi yüceltmiştir: "Fâik Ali'nin Elhân-ı Vatan isimli eseri hamasi duyguların yoğun olarak ele alındığı bir eserdir. Bu eserde vatan, millet ve bayrak gibi millî değerlerin sembolü olan kavramları ve insanlığı derinden etkileyen önemli savaşları ve bu savaşların sebep olduğu millî ve evrensel yıkımları şiirine konu eder" (Koç, 2010, s. 1267).

Fakat bu leyl-i mübârekte ey Habîb-i Hudâ
 Bu âbidât-ı ilâhiyyenin huzûrunda,
 Muhîti lafza-i kudsiyye-i celâle mutîr
 Olan minâreler aldıkça câ-be-câ tekbîr,
 Zalâm içinde, hazîn bir sükût içinde kalan
 Minârelerle, derin bir sükûn-ı ye'se dalan
 Bütün me'âbid-i mâtem-karîn-i İslâm'ın
 O samt-ı zulmeti, hep kâinât-ı âlâmın
 Melâl ü mâtemi rûhumda inliyor bu gece.” (Ozansoy, 1333/1917, s. 61)

Şiirde Balkan adına açıkça yer verilmez. Ancak vatanın güzide bir parçası olan Balkanların zor durumda olduğu bugünlerde, “Bütün me'âbid-i mâtem-karîn-i İslâm'ın” mısrasıyla Müslümanların acılar içerisinde kaldığı Balkan topraklarına da atıfta bulunulduğu düşünülmektedir.

Balkan Savaşlarını konu olarak yazılan şiirlerden birisi de “Zeyl”dir: “ ‘Zeyl’ şiiri Fâik Âli'nin, Balkan Harbinde, içinde bulunduğumuz durumu anlatan bir diğer manzûmesidir. Şâir, burada vatanın içinde bulunduğu felâketler zincir karşısında devleti pasif olarak nitelendirmektedir” (Çağlayan, 2001, s. 88). Şairin devlete karşı ümidi sönse de millete karşı olan inancını yitirmediği bu şiirle net bir şekilde ortaya konmuştur:

“Ey kızıl, alîl
 Vicdânlarında toplanan en kirlî, en sefil
 Ağraz u ihtirâs ile gayz u husûmetin
 En nâ-hak intikâmı mülkûn ve milletin
 Her gün mukaddesâtına, her gün hayatına,
 Her gün hukûk u müktesebât-ı necâtına
 Kasd ü tecâvüz eyleyerek almak isteyen
 Hâinlerin hükîmeti, elbette âtiyen
 Millet sorar (Ve hak ile adlin kitâbını
 Yırtmaksızın) bu zulm-ı azîmin hesâbını.” (Ozansoy, 1333/1917, s. 42-43)

Vicdan azabı duymadan vatani satan hainleri sert sözlerle eleştiren şair, memleketi mahvetmek isteyenlerin er geç zindan azabına ulaşacağını vurgular. Bu kişiler Tanrı'nın lanetine gark olacak, halkın kalbinde kök salarak büyüyen intikam duygularıyla yıkılacaktır.

“Madam Caroline Furet’ye Karşı” şiiri Faik Âli’nin de belirttiği üzere “Edirne’nin Sükûtu” ünvanlı şiir münasebetiyle yazılmıştır. Şair, Edirne’nin geri kazanılmasına oldukça sevinerek bu şiiri vücuda getirmiştir.

“Edirne’nin bu bizim bî-bahâ Edirne’mizin
Müte’âlî sukût-ı müellimine.
Bütün bu kavm-i necîbin nasf-i zâlimine
Bizimle mâtem eden bî-bahâne rûh-ı güzîn

Ey inkılâb-ı kebîrin muvakkar evlâdı,
Fesânelerle esâtîri bir hakikat eden
‘Belfor’un kalîa-i celâlinden
O şâhbâl-i hamâsetle sermedî-pâye,
Hisâr-ı hürmet-i târîhe, burc-ı âtiye
Yükselen kahramânlar evlâdı

Edirne, oh o büyük belde-i şehîde bugün
Ba’s-i ba’de’l-memâta mazhardır...
Bu bir düğün... Ve bu sûr u sūr içinde bugün
Senin de hakk-ı sirişk-i mübârekin var” (Ozansoy, 1333/1917, s. 58)

Edirne için “şehitler şehri” ifadesini kullanan şair, şehrin I. Balkan Savaşlarından itibaren düşmana karşı verdiği mücadeleyi anlatmıştır. Edirne’nin geri alınması, bu zor günlerde bir nebze de olsa halka moral vermiştir.

“Hürriyet-i Ebediyye Tepesinde” şiiri de Balkan Savaşlarının yaşandığı günlerde yazılmıştır. 31 Mart Vakası’nda ölenler için dikilen Abide-i Hürriyet’ten ilhamla 11 Nisan 1329/24 Nisan 1913 tarihli “Hürriyet-i Ebediyye Tepesinde” şiiri; Balkan Savaşları zamanında halka moral vermeyi amaçlayarak kaleme alınmıştır: “Balkan

Savaşları'nın patlak verdiği günlerde o halka ve orduya güzel günlerin habercisi olan umut dolu mısralar yazar. Târîh içinde kazandığımız zaferleri mısralarında hatırlatarak orduya olan güvenini ifâde eder”(Karabela, 1997, s. 119). Meşrutiyet'in ilanıyla kazanılan özgürlük ortamı hatırlatıldıktan sonra, gelinen noktadan dolayı şikâyette bulunulur:

“Geçen yıl işte bu gün sanki bir asırdan uzak
Evet geçen senenin böyle bir gününde yine,
O şanlı ordu şu kırlardan geçit yaparak,
Bu sâha benzemiş en zinde bir düğün yerine

Geçit, manevra ve harp: İşte askerin ve bütün
Kanıyla asker olan Türk'ün en büyük düğünü..
O ihtifâli uzaktan selâmlamıştım o gün;
Fakat bu gün ben o levh-i bülendi, âh o günü

Yerinde fikr ile pür-mâtemim.. Ve giryânım.
Ne oldu, nerde o âsâr-ı ihtişâm-ı sürûr?
Ne oldu ordu, benim nerededir sâ mânım?

Ne oldu rûhumu imlâ eden huzûr u gurûr?
Yazık demek yapacak sâde şimdi bir şey var:

Bu türbeden ve o târîhimizden istiğfâr.” (Ozansoy, 1333/1917, s. 52-53)

Açık bir şekilde “Balkan” adı geçmemesine rağmen; şiirin yazılış tarihinin Balkan Savaşlarını işaret etmesi ve bir bozgunu anlatması Balkan Savaşları ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

“Felâketler Karşısında”, Mehmet Emin Yurdakul'un “Türk'ün Duâsı Şâiri” ne ithafıyla Balkan Savaşları ile yaşanan hüsrana dair kaleme aldığı bir şiirdir¹¹³. Şair, yaşadığı hüznü ve hayal kırıklığını şu mısralarla dile getirir:

¹¹³ Tansel şiire ilişkin şu bilgiyi vererek Balkan Savaşları üzerine yazıldığını söylemektedir: “Türk'ün Duâsı Şâiri'ne ithâfından kastedilen; Prof. Dr. Fuad Köprülü'dür. Türk'ün Duâsı, Balkan harbi sonunda

“Bir ru’yâmış!... Zîrâ ben zavallı şen değilim;

Baltazar’a alev saçan zâlim harfler önüneyim.

Bana öyle geliyor ki mezarımın üstüneyim;

Eski Bâbil evlâdının tâli’inde bir sefilim” (Yurdakul, 1989, s. 106).

Şairin ruhu cehennemlere düşmüş, başındaki tufanlar onu karanlık gecelere sürüklemiştir. Kalbi bir cellâdın demirden pençesinde can çekişmekte, dili viranede kalmış bir baykuş gibi şikâyet nağmeleri söylemektedir. Türklüğün dertli sazı acı figanlar çalmakta, sesi bir hıçkırık halini alarak gözyaşları akıtmaktadır. Balkanlarda yaşanan acılar münasebetiyle ruh halini anlattıktan sonra şair, Türklüğün sazından yardım isteyip “Altun Destanı” çalarak yurdu mesut günlere ulaştırmasını dilemektedir. Bu yurt mutlu olamayacaksa, Türklüğün dertli sazını çalan parmaklarının kuru bir dala dönüp parçalanmasını ve sazın¹¹⁴ da yok olmasını istemektedir. Şair, bu acılar karşısında dayanamayarak isyanla haykırmış ve Türkçülük ideolojisinin yardımıyla bir an önce eski mutlu günlere dönülmesini temenni etmiştir.

Aka Gündüz’ün hayatında Balkan coğrafyası oldukça geniş bir edinmiştir. Selanik doğumlu olan¹¹⁵ şair, ata toprağı olması sebebiyle Balkanlarla her zaman yakından

---

yazılan bir diyalogdur; arûz’la 304 mısra’dır ve 24 Şubat, 1913’te tamamlanmış; İsmâil Bey tarafından bestelenerek; İzmir’de İttihad ve Terakkî Mektebi’nde temsil olunmuştur. Mevzûu, Balkan Savaşı’ndan sonraki millî ye’s ile alâkalıdır: Kanlı, ihtişamlı bir akşam; ilâhî ve yıldızlı gök altında yıkılmış minâreleri, yanmış evleri, sefil tarlaları ile uzayıp giden bir felâket sâhası... Vak’a kahramanlarından İhtiyâr Türk, mağrur gözlerle bunlara sessiz sessiz bakar. Bu sırada, gökten yüce ve rûhânî bir hitap işitilir. Bu uzun şiir, *Gökten Nidâ, Terennüm, Türk* başlıklı, karşılıklı konuşmaları içine alan müstakil, fakat birbirine bağlı şiirlerden meydana gelmiştir. *Terennüm*’ler, mechûl uzaklıklardan gelen ağır, rûhânî bir mûsıkînin sözleridir. *Türk* ise geçmişi ve hâli, geleceğine âit ümidleriyle Türk milletini temsil eder. *Türk Yurdu* mecmuası’nda tefrika edilmiştir. (c. III., 1329/1913, sf. 289, 324 v.d.d. Daha çok bilgi edinmek için b.k. F. A. Tansel, *Prof. Dr. Fuad Köprülü’nün Şiirleri, Belleten*, c. XXX., nu. 120, Ekim, 1966, s. 644-45). *Türk Sazı*’nın arka kapağının son sayfasında basılacak *Türk Yurdu* kitapları arasında *Türk’ün Duâsı* da kaydedilmekle beraber, kitap hâlinde neşredilmemiştir. F. Köprülü, bu şiirinde Balkan Harbi felâketlerini dile getirdiğinden, M. E. Yurdakul, *Felâketler Karşısında* adlı manzûmesini ona ithâf etmiştir. Verdiğimiz bu bilgiden sonra *Türk Sazı*’nın yeni harfli baskısının *Ansiklopedik Sözlük* kısmında, ‘Türk’ün Duası, Fuad Köprülü’nün bu adı taşıyan kitabında şiir kitabı’ ifâdesinin doğru sayılamayacağı kendiliğinden ortaya çıkar (İst., 1969, s. 188)” (Yurdakul, 1989, s. 424).

¹¹⁴ Yurdakul, poetikasını anlattığı diğer şiirlerinde halkın duygularını terennüm ettiğini göstermek adına şiir anlayışını “üç telli saza” benzetmektedir (Özsarı, 1996, s. 52). Bu şiirde de saz imgesi kullanan şair, vatan için eğer bir yardımı olmayacaksa şiir yazma kabiliyetinin yok olmasını dilemiştir.

¹¹⁵ Aka Gündüz; 1885 yılında Manastır’a bağlı Alasonya ile Katerina arasındaki bir dağ köyünde doğmuş, ardından Selanik nüfusuna kaydedtirilmiştir. İlk tahsiline Serez’de başlayıp Selanik’te bitirmiştir. Aynı zamanda Selanik Askerî Rüştiyesi’nde de eğitim görmüştür, daha sonra üvey annesinin okula göndermemesi üzerine İstanbul’a kaçarak Galatasaray’a girmiş ve eğitimini burada sürdürmüştür. Ancak hayatının ilerleyen dönemlerinde de Selanik ile yeniden buluşacaktır. Memuriyette iken memleket meselelerine karışmasından dolayı 1910’da Selanik’e sürülmüş, 31 Mart Olayı üzerine Hareket Ordusu’na katılarak İstanbul’a geri dönmüştür (Doğan, 1988, s. 1-3). Şairin milliyetçilik ile tanışması da bu topraklarda olmuş ve hayatı boyunca Türklerin menfaati adına çalışmıştır. Benliğindeki milliyetçi

alakadar olmuş; savaşı, zulmü, acıyı bizzat yerinde görmüş ve şiirlerinde işlemiştir. Nitekim ismini de bu topraklarda yaşayan Türklerin menfaati adına büyük yararlılıklar göstermiş olan Şıpka kahramanı Süvari Feriki Selami Paşa, Çatana Zaferi'nde büyük rol oynayan Hüseyin Avni'den esinlenerek koymuştur¹¹⁶.

Balkan Savaşlarından en çok etkilenen şairlerin başında gelen Gündüz'ün; pek çok eserinde bu felaketin akislerini görmek mümkündür. Ayrıca Balkan Savaşlarının ilanı üzerine yapılan gösterilere de bizzat katılmış, güzel bir netice alınacağını düşündüğünden dolayı savaşın gerekliliği konusunda ısrar etmiştir:

“8 Ekim 1912'de Karadağ'ın, 17 Ekim 1912'de Bulgaristan ve Sırbistan'ın ve son olarak da 19 Ekim 1912'de Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle Türk Milleti kendini amansız bir savaşın içinde bulur. Osmanlı Devleti Balkan uluslarıyla savaşa hiçbir şekilde hazır değildi. Hiçbir savaş hazırlığı yap(a)mamıştı. Hatta savaş olmayacak diye Rumeli'deki 75000 talim görmüş askerini terhis etmişti. Bu arada Trablusgarp'ta İtalyanlarla olan savaş da devam ediyordu. Bütün şartlar aleyhineydi. Ne var ki İttihat ve Terakki mensupları savaş yanlısı bir tutum izlemişlerdi. Bu amaç doğrultusunda da 7 Ekim 1912'de Darülfünun öğrencilerini örgütleyerek Babıali önünde, kayıtlara Balkan Harbi Mitingi olarak geçecek olan büyük bir gösteri düzenletirler.

Devletin izlediği dış politikayı beğenmeyen diğer İttihatçılar gibi genç İttihatçı Gündüz de ordunun savaşa girmesi yönünde yapılan bu gösteriyi düzenleyenler arasında yer alır”(Oktay, 2008, s. 37)

duyguları keşfetmesi kendisinin de anlattığı üzere on iki yaşında Makedonya'da Bulgar Hududu yakınında Plenga'da iken bir Bulgar kızını sevmesi ile olmuştur:

“ ‘Beni milliyetçi eden bu güzel Bulgar kızıdır. Ben onun sayesinde milliyetçi bir muharrir, has Türkçe yazmağa uğraşan bir insan oldum’ diyen yazar, onun milliyetçi duygularına tesir eden bu küçük kızla yaşadığı anısını anlatır:

‘Bir gün herkes çay kenarında toplanmış havaya bakıyordu. Sevgilimle beraber biz de gittik. Ne var? dedik. Gündüz havada bir yıldız görünüyor, dediler. Güzel Bulgar kızı ellerini çırparak oh, oh; diye sevindi. Neye seviniyorsun, dedim?

_Ben mi, dedi. Ne zaman güpegündüz havada bir yıldız görünmüşse, çok sürmez Türklerin başına bir felâket gelir. Ona seviniyorum...

O anda o yıldız bütün cüssesiyle, bütün ateşten savleti ile beynime indi, ve o saniyeden itibaren Osmanlılıktan Türklüğe avdet ettim’ ”(Yücebaş, 1959a, s. 19). Ayrıca şairin mizacını doğduğu coğrafyayla ilişkilendiren görüşler de mevcuttur ki; Necmettin Deliorman'ın yazısı bu konuda bir örnek teşkil etmektedir: “Aka Gündüz Makedonya ikliminin tesiriyle olacak ki daima volkan halinde feveran eden coşkun bir kalbe sahipti... Birkaç kadeh yuvarlayınca bir Türk komitecisi kesilir, keyifli saatlerinde cinaslı nükteli konuşur ve şakalaşmayı severdi... Hicivciliği de meşhurdur” (Yücebaş, 1959a, s. 42).

¹¹⁶ Şair isminin “Hüseyin Avni” olmasıyla ilgili olarak bir yazısında şu bilgileri vermektedir: “Benim göbek adım ‘Hüseyin Avni’dir. Bu adı bana sütbabam Şıbka kahramanlarından Süvari Feriki Selâmi Paşa vermiş ki Selâmi Paşa bizim Selâmi İzzet'in anne babasıdır. Kendisi de inkılâpla ilgili ve Hüseyin Avni Paşa'nın dostu olduğu için ifadesine göre benim de ikinci bir Hüseyin Avni Paşa olmaklığım (!) için o adı vermiş. Gerçi ben beşikten beri o terbiye ile büyüdüm ise de ne kadar tabiidir ki olamadım. Altmış dört yıldan beri bundan dolayı merhumla ilgiliyim. Dahası var: Ben irade-i seniye ile Galatasaray'a yazıldıktan bir iki hafta sonra cayıp (Ben Hüseyin Avni Paşa gibi asker olacağım) inadı ile asker mektebi Sınıf-ı Mahsusası'na nakledildiğim zaman irade sahibi bu sözümü işitmiş. Mektep kütüğüne adımın (Hüseyin) i çıkarılarak girdi. Sonra da Hüseyin Avni yerine Enis Avni oldu. Mini mini bir çocuk olduğum hâlde adımın bile ona benzemesini istemeyenlere bir kin besledim. Onlar göçtü, ben geçtim” (Aka Gündüz, 16. 06. 1949).

Bu mitingde coşkulu bir sesle kendisini ortaya atan şair¹¹⁷, Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve oğlu Mahmut Muhtar Paşa ile konuşarak Balkan devletleri ile savaşmamız gerektiğini söylemiş, bu güce sahip olduğumuzu cesurca haykırmıştır:

“Gazi Paşa Hazretleri! Siz bize mazinin hikâyelerinden bahsettiniz, müsaade ediniz ki ben de size bu sabah milletin başında bir yıldırım gibi patlayan, ayakları altında bir uçurum gibi açılan bu günün feryadını arz edeyim. Biz, söylediğiniz mazide levs ve zulmet görüyoruz, karanlık hikâyelerinizin ortasında bir ışık var ki şimdi hepimizin ruhunu tenvir etti, o da yalnız bahs buyurduğunuz (Gazilik) tir, gaziliğinizdir. Sade bu kelime münevver, diğerleri muzlimdir. Fakat cidden büyük iseniz haydi beraber, Paşa hazretleri: bu yıldırımlar altında, şu uçurumların ortasında çıkıp bir daha gazi olunuz ve millet mukadderatını bir muhterem gazi mürebbisinin eline tevdi etmekle bahtiyar olsun! ‘Paşa!’ Korku yok, hak var! Hak içinde kuvvet var. İşte karşınızdaki bu milletin dimağı gençler, şu vatanın nıgehbanı millet ve asker. Büyük ve millî unvanlar inhisar götürmez Paşa hazretleri! İşte hepimiz de istiyoruz ki dün nasıl gazi oldunuz ise bizler de bugün Gazi olacağız. Hatta daha büyüklük istiyoruz: Şahadet!”(Toros, 1950, s. 56).

Nitekim bu mitingten bir gün sonra Karadağ Prensiği Osmanlı’ya savaş ilan edecek ve Balkan Savaşları resmen başlayacaktır (Oktay, 2008, s. 39). Şairin *Bozgun*¹¹⁸ adlı eseri Balkan Savaşları esnasında yazılan millî-vatani şiirlerden oluşmaktadır.

“Aka Gündüz, Balkan Savaşları’nın ağır hezimetinden sonra Balkanlardaki toprakların kaybedilmesinden dolayı büyük bir ıstırap yaşar. Asırlarca Osmanlı Devleti’nin bir parçası olan bu vatan topraklarının çok kısa bir sürede elden çıkmasını Gündüz, büyük bir bozgun olarak nitelendirir. Şiirlerini topladığı kitabına da *Bozgun* adının verir”(Oktay, 2008, s. 134).

¹¹⁷ Balkan Savaşları üzerine halkı bilinçlendirici konuşmalar yapmış ve sadece yazılarıyla değil nutuklarıyla da bu zor günlerde Türk milletinin yanında olduğunu kanıtlamıştır: “10 Temmuz inkılâbında Taksim’de Balkan Harbi sıralarında Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa karşısında, şuurlu gençliği temsilen konuşmuştur.

İhtiyar Sadrazam -93 Türk Rus Muharebesinin kahramanı- **Gazi Ahmet Muhtar Paşa**, oğlu **Mahmut Muhtar Paşa** ile Darülfünun’daki harp lehine yapılan nümayişleri teskinde çalışırken (7 Ekim 1912 tarihinde) Aka Gündüz gençliğin tercümanı olarak ak sakallı müşirin karşısına çıkıp haykıran ve ardında onbinlerce taraftar taşıyan İttihat ve Terakki’nin heyecanlı hatibi idi.

Aka Gündüz, Meşrutiyet yıllarında hatiplik yaparken, diğer taraftan harp lehine (**Tanin**) de millî yazılar neşrediyordu.

23 Ocak 1912’de yapılan (Babiâli) baskınında da rahmetli hatip (Ömer Naci) ile, sesleri kısılcaya kadar milleti sürüklemek için haykırışlar ve muvaffak olmuşlardı”(Yücebaş, 1959a, s. 32-33) 7 Ekim 1912 Balkan Harbi Mitingi konuşma metni için bakınız: Yücebaş, 1959a, s. 33.

¹¹⁸ *Bozgun*; isminden de anlaşılacağı üzere şairin Balkan mezalimi konusunda yazdığı şiirlerden oluşmuş bir eserdir. *Bozgun*’daki şiirler, ana konularına göre şu şekilde sınıflandırılabilir: Vatan Sevgisi, Vatana İhanet, Vatan Özlemi, Turan/Ülkü, Balkanlar/Rumeli, Düşman/Düşmanlık/İntikam Duygusu, Doğal ve Kültürel Zenginlik, Aydınlik/Işık, Güneş/Yıldızlar/Ay, İslam/Kur’an/Ezan, Askerlik/Kahramanlık, Şehitlik/Gazilik, Kadınlar; Anne, Genç Kız, Sevgili, Namus/İrz/Ahlak, Kafkasya’dır (Şahiner, 2010, s. 82-84). Bu sınıflandırmadan ve kitabın kapağındaki “Balkan Şiirleri” yazısından da görüleceği üzere kitapta vatan şiirleri ağırlık teşkil eder.. Ayrıca o, şiirleri dışında, tiyatrolarından romanlarına ve gazete yazılarından hikâyelerine kadar pek çok eserinde Balkanlara yer vermiştir. Şairin 1913 tarihli “Türk’ün Kitabı” eseri de bu savaşı konu alan hikâyelerden mürekkeptir (Doğan, 1989, s. 10).

Kitaba ismini veren “Bozgun” şiiri Rumeli’nin perişan halini konu almaktadır. Altındağ’ın üstüne duman bürümüş, düşmanlar Müslüman ve Türk’ü ezerken bütün kutsal kavramlar ayaklar altına alınmıştır. Halk güneşi batmış, masum yaşlılar katledilmiş, genç kızların namusu çiğnenmiş, evler ve bağlar harap edilmiştir. Balkanlara “öksüz ocağım” diyen Aka Gündüz, yapılan eziyetleri şu şekilde anlatır:

“Ey öksüz ocağım! Zavallı ana!
 Kıydılar mı sana? Kıymadan cana...
 Kara mı sürüldü eski bir şana?
 Rabbin mekânına sanem asılmış,
 Bembeyaz alnına neler yazılmış!

Ağla, gözüm, ağla! Figan yaraşır
 Kaygısız imana hüsrân yaraşır!

Ne ettiler sana, ne oldu bana?
 Kulağımı verdim vurulan çana.
 Bir gariplik geldi, çöktü her yana,
 İslâm diyârında Kur’ân ağlıyor;
 Kur’an’ı başında, Turan ağlıyor!

Ağla, gözüm, ağla! Figan yaraşır
 Kaygısız imana hüsrân yaraşır!

Rumeli tutuştu, vatan dağıldı
 -Türk kuzularına altın ağıldı-
 Can memelerinden kanlar sağıldı
 Kucağımı açıp soran nerede?

Ertuğrul’un oğlu Osman nerede?” (Aka Gündüz, 1334, s. 6-7)

Şair; Türk evladına seslenerek soyundan ve tarihinden utanmasını, Hüdavendigâr ve Fatih’in huzurunda hayâ duymasını ister. Mabetlerin değişip, kutsal kitapların atılması, zemzem suyuna şarap katılması şairi oldukça üzmüş, İslam dininin hakarete uğraması

karşısında derin bir ızdırap duymuştur. Akan sulardan kanlar çağlamakta, yediden yetmişe tüm halk ağlamakta, viran olup ocağı tütmeyen evler yürekleri dağlamaktadır. Rumeli'nin kaybını "Türklerin bu topraklardan sürülmesi" şeklinde yorumlayan şair, düşman bayrağını yırtacak ve namus ocağını kurtaracak yiğitler aradığını haykırır, askerinin tufanı ile imansızların cezalandırılması gerektiğini belirtir (Güneş, 2012, s. 33).

"Ah!" şiiri de biricik vatan toprağı Balkanların perişan halinin mısralara aksetmesiyle oluşmuştur. Aka Gündüz, bir yaralının ağzından Balkanlarda yaşanan zulmü aktarmakta ve işlenen cinayetleri, yapılan hakaretleri anlatmaktadır:

"Kartal basmış, ıssız kalmış yuvalar,
Bülbül susmuş, gül kurumuş bağında...
Damlar çökmüş, şehit dolmuş ovalar,
Çağlayanlar kan köpürmüş dağında..."

Ağla bülbül! Çok zehir var dilinde
Türk kalmamış koca Urumeli'nde..." (Aka Gündüz, 1334, s. 9)

Çan sesleri, ezanları susturmuş, kadınlar ve bebekler boğulmuş, Türk toplumunun bütün manevi değerleri ayaklar altına alınmıştır:

Birer binek taşı olmuş mezarlar:
Ninem ninem! Seni de mi çiğnettik?
Ey türbeler! Ey şehitler! Hisarlar!
Sizler için biz ne yaptık, ne ettik?!

Ağla bülbül! Çok zehir var dilinde
Türk kalmamış koca Urumeli'nde..." (Aka Gündüz, 1334, s. 10)

Yaşanılanların bir yaralının ağzından anlatılması ile çekilen ızdıraplar daha gerçekçi ve dramatik bir şekilde yansıtılmıştır:

"Aka Gündüz 'Ah!...' şiirinde de Rumeli'nin kaybının Türk halkının yüreğinde büyük yaralar açtığını vurgular. Şairin karşılaştığı yaralı, Balkanlar'ın perişan hâlini 'Kör olaydım, görmeyeydim bu anı' sözleriyle belirtir. Şair, bu coğrafyanın harap ve perişan hâlini yaralı bir kişiye ifade ettirerek durumu dramatize eder. Rumeli toprakları da bu kişi gibi hem beden hem de yürekte yaralıdır. Nasıl ki bu kişi bu coğrafyadan Müslüman kimliği

silindiği için üzülyorsa Rumeli toprakları ve bülbül de Türklerin kendilerini terk edişleri dolayısıyla üzüdür”(Güneş, 2012, s. 34)

Sarılmış olan yeşil sahalarda çobanlar kavalını kırarak ağlamakta, ihtiyarlar vatan belledikleri yurtlarından göçe hazırlanmaktadır. Yollar susup tan yerleri kararmış, çan sesleri vatanı kaplamıştır. Düşman elindeki Kosova’yı anarken I. Murat’ın kabrine de değinen şair; örümcek bağlayıp harabeye döndüğünü düşündüğü türbenin bulunmasını ve hak ettiği saygıya kavuşmasını ister. Ayrıca Tanrı’dan vatanın kurtarılması için yardım da diler.

Şairin “Seher Yıldızı” şiirinde de Balkan zulmü karşısında çekilen ızdıraplar terennüm edilmektedir:

“_Neler mi gördüm?... Söyletme beni!

Geçtim oralardan, gördüm hepsini...

Hicranla ağlatmak istedim seni,

Ey garip Türkoğlu zapt et nefsin!” (Aka Gündüz, 1334, s. 23)

mısralarıyla şiire başlayan şair, düşman zulmünü anlatarak şiirine devam eder. Zalim fırtınalar küle dönen ocakları silmiş süpürmüş, çaylardan çağlayanlardan oluk oluk kan akarken bağları ormanları hazan kaplamıştır. Erkekler içinde erkeksiz kalan kadınlar, düşman bıçağıyla telef olmuş, genç kızların gelinlikleri parçalanıp kuru dallara asılmıştır. Şair çekilen çileleri uzun uzun anlattıktan sonra bu topraklarda kazanılan fetihlere, yaşanan mutlu mesut günlere telmihte bulunarak dünü ve bugünü karşılaştırır:

“Her ırz eteğinden sızıyor al kan!

Hani Kosova, Şıpka, Çaldıran?” (Aka Gündüz, 1334, s. 25)

Şehitlerin kemikleri mezarından fırlamış, Hüdavendigâr’ın kabri düşmanın elinde kalmıştır. Edirne’nin çan sesleriyle boğulmasına sağır olarak tepkisiz kalanlara; kadını yalnız, vatanını kimsesiz bırakanlara seslenen şair, hemcinslerinin ortada olmamasını eleştirerek korkaklığından ötürü onları kınar. Ordu kuran, kadınına yan baktırmayan, din uğruna dünyayı yakan İlhan kuşağının erkekleri yaşananlara sessiz kalarak düşmanların ırza saldırmasına rıza göstermiştir. Kadının erkeğe dönüşüp kahramanca düşmana siper aldığı, ak saçlı dedelerin Tanrı’ya el açarak biçare halde yalvardığı bu zamanda erkekler ortada yoktur. Bu durum karşısında şaşkına dönen şair, efeler diyarı

erlerinin nerede olduğunu, yaşananlara niye tepki vermediğini sorgular. Pek çok şair gibi Aka Gündüz de kadını ve vatanını koruyamayan erkekleri suçlu bulmaktadır. Ancak şiirin ilerleyen bölümlerinde bu toprağın erkeklerinin savaşlarda telef olarak öldüğü ya da sakatlandığından savaşacak gücünün kalmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır:

“_Nerelerde sizin delikanlılar?
O ak vicdanlılar, o pak kanlılar...

Ah bir ıssız çölden ibaret gece
Hepsini anlattı bana gizlice:

O fırtınaların estiği yerde
Uğramışlar hepsi ayrı bir derde;

Kimi yaralanmış, en çoğu şehit,
Kimi hasta düşmüş, kimi bir kadid;

Nine kucağını dar görürlerken
Kanlı topraklarda bulmuşlar medfen...

Yavuklu nazını az görürlerken
Delinmiş sineler bir ah etmeden!” (Aka Gündüz, 1334, s. 27-28)

Namusun, kardeşliğin, şanın öldüğü bu karanlık günlerde şair, seher yıldızıyla dertleşerek acısını paylaşmıştır. İlaveten Turancı düşüncelerini de vurgulayarak Türklerin hüküm sürdüğü coğrafyalara seher yıldızıyla iyi dileklerini göndermiştir.

Aka Gündüz, “Redif” şiirinde, küçük bir çocuğun savaşa giden babasına duyduğu özlemi konu etmektedir. Gece gündüz babasını bekleyen ve kimseden haber alamayan çocuk, onun izini tabiatte aramaya başlar. Dağlara, bulutlara, batan güneşe, uçan kuşa babasını sorar:

“Ey mavi dağ! Rastladın mı babama?

Söyle bana, şenlik gelsin obama

Ey ak bulut! Gölgelelerin sardı mı
Gurbetlerde hasret çeken babamı?

Ey akan su! Bir dert yakar kalbimi
Babam senden bir yudum su içti mi?

Batan güneş! Solan cihan! Uçan kuş!
Söyleyiniz: Babacığım ne olmuş?

Her şey susar, her şey bakar gözüme
Cevap vermez kimsecikler sözüme” (Aka Gündüz, 1334, s. 33)

Çocuğun babasının savaşta şehit olduğunu ve bir daha asla dönmeyeceğini söylemeye hiç kimsenin dili varmaz, hatta tabiat bile lal kesilir. Aç açıkta, annesiyle biçare halde yalnız kalan bir yetim çocuğun hikâyesine yer veren şair, savaşın arka planını yansıtarak şehit ailelerin içler acısı durumunu ele almıştır.

“Hakikatin Rüyası” “Bir Türk kızı lisanından” notuyla Balkan Savaşlarını konu edinen bir diğer şiiirdir. Yaşanılanları bir Arnavut kızın dilinden aktaran şair, Turancı düşünce çerçevesinde Arnavut-Türk kardeşliği konusunu işlemektedir. Arnavut kızla Türk kızı dertleşerek acılarını paylaştığı bu konuşmada Arnavut kızı yaşadığı ızdırabı şöyle anlatır:

“_Kavgada mı kardeşin?
_Çoktan kaçtı, gitmedi,
Arkasından babam da...
Sözümüz kâr etmedi:

Yalnız kaldık anamla
Bir çökük dam altında;
İkimizde ezildik

Bir intikam altında...

Düşman geldi yağmaya,

Ne var ne yok aldılar...

Donmuş, kızıl gözlerle

Sonra bize, saldılar;

Baba! Baba!... Diyerek

Hep çırpındım, haykırdım...

Bir tek erkek gelmedi

Bize etsin bir yardım..." (Aka Gündüz, 1334, s. 36-37).

Erkekler düşman tarafına geçmiş ve yaşanılanlara sessiz kalmış, sahipsiz kalan kadınlar ve yaşlılar zor durumda düşmüş, perişan olmuştur. Nitekim şiirdeki Arnavut kızın da babası ve erkek kardeşi Ortodoks olarak düşmanla birleşip Türklere zulüm yapmaya başlamıştır. Türk kızı da taraf değiştiren Arnavutlardan muzdarip olarak kahırlanmaktadır:

"Senin baban, kardeşin

Yalnız size yapmadı;

Miç, Nikola olmakla

Yalnız puta tapmadı...

Ah! O erkek geçinen

(Canlı kale) Cansızlar!...

Ah o kadın yapılı

Uzun perçem kansızlar!

Müslümanda, cihanda

En mukaddes ne varsa,

Ya çaldılar, boğdular,

Ya verdiler papaza!

Nice ana, hemşire,
 Nice zabit, nefercik,
 O kahpeler yüzünden
 Oldu bir yağın kemik...

Nice aziz türbeler,
 Nice cami, medrese
 Çöktü, oldu ya ahır

Ya meyhane, kilise..." (Aka Gündüz, 1334, s. 39-40).

Bu şiirde Arnavut-Türk düşmanlığından ziyade saf değiştirip düşmanla birlik olan Arnavutlar eleştirilmektedir. Turancı düşünceler çizgisinde Türk-Arnavut kardeşliğine inanan şairin şiirindeki Arnavut kızı da Türkler yanında yer alarak bu kıyımı kınamaktadır. Yüzyıllarca kardeşçe yaşamış fakat Balkan Savaşlarında dış unsurların tetiklemesiyle düşman olan iki milletin arasında çıkan kavganın bitmesini temenni eden satırlarla şiir noktalandırılır.

17 Şubat 1329/2 Mart 1914 tarihli "Yaşayan Ölüler" şiiri Trablusgarp Savaşı'nda savaşmış, pek çok zafer kazanmış, ancak 24 Şubat 1914'te Şam'dan Kudüs üzerine uçarken şehit düşmüş ilk havacı şehitlerimiz Fethi ve Sadık Beyler için kaleme alınmıştır. Balkan Savaşlarına istinaden yazılmasa da yapılan zulümlere sessiz kalanların bu kişilerle kıyaslanması dolayısıyla şiir, incelememiz açısından önem arz etmektedir. Trablusgarp'ta yapılan mücadeleleri dile getiren şair, adını tarihe yazdıran bu paşaları gururla anar:

"Ey Fethi! Ey şehit! Gördü şu cihan
 Öldüğü toprakta yeniden doğan,
 Kaçanlar önünde uçan kahraman...
 Aktı mı kanların toprak üstüne?
 Tarihte bir şanlı yaprak üstüne..."

Vatanın en Sadık sadığı şehit!
 Yükselmenle ettik küfranı tehdit,

Çürük imanları eyledik tecdit,
En sonunda düştün toprak üstüne;
Tarihte bir anlı yaprak üstüne...

Kanatlandırdınız Müslümanlığı,
Eflake saldınız kahramanlığı,
Yükselttiniz gafil, kör insanlığı,
Lekesiz düştünüz toprak üstüne;
Toprakta bir altın yaprak üstüne...”(Aka Gündüz, 1334, s. 45-46).

Şair, Fethi ve Sadık Bey’e seslenerek asıl ölenin bizler olduğunu söyler. Onlar imanlı ve şerefli olarak vefat etmişken vatani zor duruma düşüren bizler ise lanetlenmiş olarak yaşamaya mahkûm edilmişizdir. Türk tarihinde sonsuza dek şanla anılacak olan bu kahramanlar; toprak üstüne değil, tarihin altın sayfalarına düşmüştür. Bir lokma ekmeğe vatani satan, can korkusuyla silahı atan, ırzını düşmanın hırsına katan insanları lanetlerken vatan uğruna canını veren kahraman askerleri övgüyle yüceltir.

“Teselli” şiiri de yine bu pilotların aziz hatırası üzerine yazılmıştır. Şiirde; vatani satarak düşmanla bir olanlar ile kahramanca şehit düşenler mukayese edilip hainler yerilirken şehitler gururla anılır. Fethi Bey, Sadık Bey ve yine havacı bir şehit olan Nuri Bey yüceltilir. Şehitlerin bu dünyayı terk etmesini bir düğün merasimi olarak adlandıran şair, şehadete erenlerin cennete göçtüğü anın neşeyle kutlanmasını ister. Aka Gündüz, bu kahramanların şehadetinin ardından gözü yaşlı kalan muzdarip analarına seslenerek teskin ve teselli edici cümlelerle onların acısını paylaşır. Balkan zulmünü unutamayan şair, kaybedilen topraklara bu şiir aracılığıyla değinir:

“Ağlasın onlar ki, kızı kızanı
Yarasından kızıl kanlar sızanı
Masum yavruları, güzel sancağı,
Mabedi, mescidi, yurdu, ocağı
Bir pula sattılar düşman eline,
Kıydılar gittiler Urumeline...
Kan ağlasın o ki, ağlamak bilmez,
Gözlerden damlayan kanları silmez! (Aka Gündüz, 1334, s. 52).

Ağlayan anaların gözyaşını şiiriyle silmeye çalışırken dini ve yurdu uğruna şehit düşen askerler için de güzel sözler söyler. “Bir Güfte” de yine söz konusu uçak kazasını konu alan bir şiirdir. Ancak bu şiirde Balkan Savaşları ile harap olan milletin halinin anlatılmasından ziyade kahraman pilotların şehadetiyle gönüllere düşen acı dile getirilmiştir (Aka Gündüz, 1334, s. 54-55).

“Mâtem-i Hamâsî” şiiri ise orduya ithaf edilen bir şiir olmaktan çok “vazife uğrunda ölen doktorlar için” yazılmıştır. Balkan Savaşlarında yaralarımızı sarmak için canla başla uğraşırken şehit düşen doktorlarımıza seslenilmektedir. Şair, bu kahramanları övgüyle anlatırken geride bıraktıkları ailelerinin acılarını da paylaşmaktadır:

“Ana baba, kardeş, ya bir arkadaşı,
Bir genç kadın, gamla çatık bir kaç kaş,
Ara sıra düşen beş on damla yaş

İnsanîyet minsanîyet hepsi bu!
Hep bu kadar, sonra geçen bir korku,
Doktorların tabutundan bir ordu...”(Aka Gündüz, 1334, s. 58)

Hayat gayeleri; zor durumdaki insanlara yardım etmek olan bu masum insanların öldürülmesi Aka Gündüz’ü oldukça üzmüştür. Milleti kurtarmak için doktorları “ordunun nigahbâni”, “kahramanlar kahramanı” ve “iş kurbanı” olarak adlandırarak kederini mısralara dökmüştür.

“Oğluma” şiirini ise Gündüz, Türklük bilincini oğluna aşlamak gayesiyle yazmıştır. Türk insanının karakteristik özellikleri uzun uzun tasvir edildikten sonra, tarih boyunca Türklerin düşmanı olarak gösterilen milletlere yer verilir:

“Türkün birçok düşmanı var, ve onlar
Ne Arnavutluk, ne İngiliz, ne Bulgar;
Onlar senin dudağında yaşarlar:
Neme lazım! Ne bileyim! Ne zarar!...” (Aka Gündüz, 1334, s. 68)

Şair, düşmanları karşısında her daim uyanık kalınmasını istedikten sonra bilgili ve çalışkan olunması öğüsünde de bulunur. Çünkü bir milletin ilerleyebilmesi için bilim ile

kültür gereklidir ve bu ancak çalışarak olur. Çalışkan bir millet her anlamda güçlü olduğundan bileği bükülmez, başka milletler tarafından ezilmez.

Aka Gündüz gibi Enis Behiç'in hayat coğrafyasında da Balkanlar geniş yer kaplamaktadır, bu sebeple şair Balkanlardaki siyasi gelişmelerle yakından ilgilenecek Balkanları şiirlerinde işlemiştir¹¹⁹. İlk şiirlerinde Balkan bozgununa dair teesürlerini yansıtan şair, bu şiirler vasıtasıyla kısa zamanda tanınmıştır. Yusuf Ziya Ortaç; 26 Ekim 1934 Cuma günü Ankara Halkevi'nde Ziya Gökalp ile ilgili verdiği konferansta, bozgununun Enis Behiç'in üzerindeki etkisine de değinir:

“Ben Gökalp ile ilk önce Balkan Savaşı'ndaki Türk bozgunundan sonra tanıştım. O zaman koca Rumeli'yi elimizden aldirmıştık; Edirne bile düşmüştü. Türk Ordusu hiç eşi görülmemiş bir bozgunla darmadağın olmuştu. Bir genç şâir, Mülkiye Mektebi'nde yetişmekte olan bir genç, yurdunun bu kanlı ve zehirli günlerinde varlığını saran ve sarsan derin acıları, o onulmaz ve unutulmaz yaşları, (Nâmık Kemâl)'in rûhuna armağan ettiği bir (ballad) ile ağlamıştı. Bu balladın adı (Vatan Mersiyesi) idi. Üslûbu, vezni, âhengi (Tevfik Fikret) usulünce idi. O vakitler, (Şehbal) mecmuasında çıkan bu şiirle adını ortaya atan bu genç şâir, her yandan birçok alkış toplayıvermişti. Biraz sonra Edirne'nin tekrar Türkler eline geçmesi, Selimiye Câmii'nin minâreleri arasındayine al bayrağımızın dalgalanması için kendini toplayan Ordu ileriye atıldı. İşte o vakit, o genç bir de (Ey Meriç!) adında bir şiir yazdı. Bu da arûz vezni ile yazılmıştı”(Tevetoğlu, 1985, s. 21)

Gökalp ile tanışarak onun tavsiyelerini alması Balkan Savaşları günlerinde Enis Behiç'in aruzdan heceye dönmesini ve halka daha da yakınlaşmasını sağlamıştır. Şairin edebiyat dünyasında tanınmasını sağlayan Balkan Savaşları yıllarında kaleme aldığı şiirler *Şehbal* ve *Donanma Mecmuası*'nda yayımlanmıştır:

“Devrinin şiire hevesli bazı gençleri gibi Fecr-i Âti topluluğuna katılan E. Behiç, Servet-i Fünûn Dergisi dışında ‘Şehbal’ (1913) Dergisi'nde çoğu hamasi temaları işlemek üzere on iki manzumesinin çıkarır. Bunlar şaire ün getiren başarılı manzumelerdir. Daha sonra şiirleri ‘Donanma Mecmuası’nda (1915) görülür. Balkan Harbi sırasında millî şiirler yazar. Ona en büyük ünü sağlayan da ulusal duygularla yazılmış şiirlerdir. E. Behiç, bu dönemde aruz veznini kullanmaktadır. Edebî hayatının bu döneminde dil ve teknik bakımından T. Fikret ve C. Şahabettin'in tesirinde kalır. Bunlar dışında Süleyman Nazif, Fâik Ali, Süleyman Nesib ve Celâl Sahir'den etkilenir”(Çebi, 2001, s. 75).

Enis Behiç'in “Ey Meriç!” şiiri “Edirne'nin düşmandan istirdadı sırasında” notu ilâştirilerek yazılmış ve Çatalca Meb'usu Şâkir Beyefendi'ye ithaf edilmiştir. II. Balkan

¹¹⁹ Şairin babası askerdir ve bu sebeple çocukluğu Makedonya'da geçmiştir: “Babasının asker oluşundan ötürü Enis Behiç'in çocukluğu Makedonya'da geçmiş, ilk tahsîlini husûsî olarak evde yapmış ve bizzat babası tarafından okutulmuştur. İdâdî tahsîlinin büyük kısmını Selânîk ve Üsküb i'dâdî mekteplerinde gördükden sonra, 1909'da İstanbul'a gelerek son sınıfı İstanbul Lisesi'nde tamamlanmışve 1910'da şahâdetnâme almıştır (Koryürek, 1971, s. IV). Çocukluğunun geçtiği bu topraklara bağlılığını Enis Behiç'in şiirlerinden görmek mümkündür.

Harbi ile geri alınan Edirne'nin yeniden Osmanlı topraklarına katılması şairi ziyadesiyle mutlu eder:

“Ey Meriç hasretle yandım; ak, dökül nîrânıma!

Kevserin versin teselli sönmeyen hicrânıma!”

Ayrı düştüm nâzenin sahillerinden münhezim.

Ah, bilsen... Ah, bilsen... Ben yetimim, sensizim.

Sen de ayrıldın mı ‘ay-yıldız’dan, ey dilber Meriç?..

Kanlı zulmetler midir sînende artık muhteliç?..

Of, târih ağlıyor; fikrim perişan ağlıyor...

Gözyaşım gûya senin menbalarından çağlıyor...”(Koryürek, 1971, s. 82)

Meriç'in ve nazlı kardeşi Tuna'nın düşman eline geçmesi hüznle anlatılır. Balkan ile annesinden, Tuna ile kardeşinden ayrılmışçasına üzülen şairin acısı kabuk bağlarken aynı ızdırabı Meriç'in kaybıyla bir daha yaşamış ve bu kayıpla ateşlerde yanmıştır. Tuna ile aynı kaderi paylaşarak cefa çeken Meriç nihayet kurtarılmış, Türkleri küçümseyen ve geri alamayacağımızı düşünenler aldanmış, Edirne ile çevresi yine Türk topraklarına katılmıştır. Bu durum Meriç'in diğer yakasından koparılan yurttaşlara biraz olsun moral verirken şairi de teskin ve teselli etmiştir. Enis Behiç, Meriç'in suyunun muzdarip yurttaşların gözyaşıyla karışarak coşmasını ve düşmanı azgın sularıyla boğmasını ister.

“Nâmık Kemâl'in rûhuna” ithaf edilen 3 Kanunusani 1913 tarihli “Vatan Mersiyesi” Balkan Savaşlarını konu edinmiş bir şiirdir. Edebiyatımızda pek çok şairi etkilemiş olan Nâmık Kemal'in “Vatan Mersiyesi”nden Enis Behiç de ilham almış, aynı isimle ve aynı hislerle şiir yazmıştır. Vatanın perişan halde olması dolayısıyla şair, elem içerisinde figan etmektedir:

“Bütün giryelerden, bütün giryeriz

Emellerden aldım bu ilhâmı ben.

Figanım pür ateş, kanım perestfız,

Vatan çiğnenirken, perişan iken,

Elemler kalemden hurûşân iken

Bugün ruh-ı şî'rim senin, ey şehab!
 Bugün sâniham korkuyor nağmeden,
 Gururum kırılmış, hayâlim harab...”(Koryürek, 1971, s. 87)

Aziz vatanın bu derece hakarete uğramasına tahammül edemeyen şair, onun kaybedilmesini bir türlü kabul edemez. Kutsal bir kitaba benzetilen vatan, boğulduğu karanlıklar yüzünden okunmaz hale gelmiş ve tüm Müslümanları rehbersiz bırakmıştır. Türk milletinin hayalleri harap olmuş, gururu kırılmıştır. Vatan bir zamanlar muzaffer ve mesut iken şimdi çepeçevre kuşatılmış, bedbaht olmuştur. Âşık olunan bir sevgili olan güzel vatandan ayrı düşülmüş, firkat acısıyla başbaşa kalınmıştır. Vefasız bir peri olan zafer, artık bir seraba dönmüş ve rakipleri güldürürken bizleri perişan etmiştir. Tanrı'ya yalvararak onun cömertliğinden yardım ve merhamet bekleyen Enis Behiç; yaşananlara sessiz kalan taş kalpli, umursamaz insanların vatan tarafından lanetlenmesini dilemektedir. Bu mısralardan da görülebileceği üzere şairin ümidi ile hüznü kavga etmektedir. Bir an umutlanan şair anında umutsuzluğa kapılarak yeise düşmektedir. Ufuklarda düşman naralar atarken zalimce yükselen sesler, şen kahkahalar onun asabını bozmaktadır. Artık vatanla kavuşmayı dileyerek çekilen çilelerin sonlandırılmasını istemektedir:

“Vatan -hasretâ!- biz visâl isteriz,
 Hilâlinle mahkûm-ı hicrân iken.
 Silinmez müebbed, kadîm ismimiz
 Türâbında kanlarla tâbân iken.
 Eder güllerin sermedî inleyen
 Bizim rûhumuzdan hayat iktisab.
 Unutmam, unutmam bu âlâmı ben,
 Hayâlim kırılmış, gururum harab...

“Bağlama”

Yakışmaz, yakışmaz bu muzlim kefen.
 Vatan sen misin, ey sönen mâhitâb?...
 Benim şimdi zulmette âh eyleyen,

Gururum kırılmış, hayâlim harab...” (Koryürek, 1971, s. 89)

Güzel vatana bu siyah kefeni yakıştırmayan şair, halkın parçalanmış ümitlerini, kırılan onurunu kendisinden yola çıkararak anlatmıştır.

Pek çok şair gibi İbrahim Alâettin Gövsa'nın da soyu da Balkanlı bir aileye dayanır: “İbrahim Alâettin Gövsa, memlekete fikir ve kalem adamı yetiştirmiş olan ‘Filibelizade’ ailesine mensuptur. O, Filibeli Abdullah Efendi'nin torunu ve Mustafa Asım Bey'in oğludur” (Gürel, 1995, s. 1). Bu sebeple ata toprağı Balkanları her zaman önemsemiş, Trabzon'da bulunduğu yıllarda patlak veren Balkan Savaşlarına tereddüt etmeden koşmuştur. Balkan Harbi için Trabzon'da teşkil edilen tabura gönüllü olarak katılmış, hatta Çatalca Müdafaası sırasında bugünkü Halkalı civarına kadar gitmiştir (Gürel, 1995, s. 3). Onun Çatalca Müdafaası sırasında yazdığı bir manzume, savaşın şiddetini yansıtır niteliktedir:

“Esselam ey benim güzel vatanım
Bize bir nimet-i ezel vatanım
Nice devletlere bedel vatanım
Şimdi bir makber-i emel vatanım

Daha dün sahneyi saadetti
Daha dün mülteca-yi ismetti
Daha dün baciegâh-ı vuslattı
Ey bugün mezar olan vatanım
Elveda ey harab olan vatanım
Hasta bağı tûrab olan vatanım
Şanlı mazisi hâb olan vatanım

Bana sinende bir avuç yer ver” (Gürel, 1995, s. 18).

Yaşanılan acıların, harap olan vatan toprağının anlatıldığı manzumelerin dışında; şairin kin ve intikam arzusuyla yazdığı şiirleri de mevcuttur. Bir diğer başlık altında ele alacağımız bu şiirler, şairin *Rumeli'ye Dasitan-ı Harp* eserinde yer almaktadır.

Balkan Savaşları ile maruz kalınan mezalim, uğranılan hakaretler ve kaybedilen toprakların acısı Türk edebiyatında geniş yankı uyandırmış, yüzlerce şiir neşredilmiştir.

Büyük bir buhrana düşen şairler; teselliyi mısralarda arayarak, şiirlerle haykırarak acılarını dindirmek istemişlerdir. Kimi şairler ise bu acılarla ağlayıp üzülmeye aksine vatanın kurtarılması ümidiyle “kin ve intikam” konulu şiirler yazmış, tepkilerini hamasi bir edayla yansıtarak Türk milletini mücadeleye çağırmıştır.

2.2.1.3. Savaş Arzusu, Kin ve İntikam

Savaşın ilk günlerinde Balkan tehlikesinin büyüklüğü fark edilememiş, şairler ümit dolu bir şekilde savaş arzusunu vurgulayan şiirler kaleme almıştır. Bu savaşın Osmanlı'nın kötü gidişatını durduracağını, Balkan kargaşasını sonlandıracağını, kaybedilen yerlerin geri alınacağını düşünenler dahi olmuştur. Ancak savaşın ilerleyen safhalarında, üst üste alınan kötü haberler Türk milletinin şevkini kırmıştır. I. Balkan Harbi hüsrarla sona ermiş, Balkan devletleri Osmanlı'yı paylaşma yarışına girmiştir. Fakat durum değişecek, Balkanları paylaşmayan devletler birbirine girecektir. II. Balkan Harbi'nin başlamasıyla kaybedilen toprakların geri alınabileceği ümidi tekrardan doğunca -hatta Edirne de kurtarılınca- pek çok şairin yine savaşa teşvik edici manzumeler neşrettiği, bu sefer şiirlerinde “kin ve intikam” arzusunu daha da belirginleştirdiği görülecektir. Abdülhak Hâmid, İhsan Raif Hanım, Nigâr Hanım, Cenap Şahabettin, Rıza Tevfik, Ali Ekrem, Mehmet Âkif, Celal Sâhir, Faik Âli, Aka Gündüz, Enis Behiç, Mehmet Emin, Ziya Gökalp, Tahsin Nahit, Emin Bülent, İbrahim Alâettin, Köprülüzâde Mehmet Fuat'ın Balkan Savaşlarını konu alan şiirlerinde kin ve intikam duygularının yoğunluk kazandığı ve savaş arzusunun ön planda tutulduğu gözlemlenmiştir.

Abdülhak Hâmid, “Validem” adlı şiir kitabının sonunda Balkan Harbi üzerine zeyl yazmıştır. Enginün'ün hazırladığı *Abdülhak Hâmid'in Bütün Şiirleri 2* adlı kitabın 210. sayfasından 216. sayfasına kadar olan bölümü bu zeyl oluşturmaktadır:

“Bu mısradan itibaren ‘Şi’r-i Hâmid: Vâlidem’in zeyli. Üstâd-ı muhteremin Vâlidem unvanıyla vaktiyle vâlide-i merhûmenin irtihâli hasebiyle yazmış oldukları bu eser-i güzîne felâket-i hâzıradan mülhem olarak ilâve edilmiş zeylidir ki, Süleyman Nazif’in geçenlerde gazetemizde intişar eden açık mektuplarına cevap olmak üzere müşârünileyh berâ-yı neşr Tanîn’e ihdâ buyurmuşlardır.’ takdimiyle Tanîn’de yayınlanmıştır. nr.1626-1628, 27 Mayıs 1329/9 Haziran 1913-29 Mayıs 1329/ 11 Haziran 1913” (Tarhan, 1997, s. 210).

Şiirin bundan sonraki kısmının konusunu Balkan Savaşları teşkil etmektedir ki şu cümlelerde de başka bir konuya geçildiği görülmektedir:

“Vâliden şimdi nâ-bedîd, ancak

Yine bir vâliden var ey Hâmid!” (Tarhan, 1997, s. 210)

sözleriyle şiirine başlayan Hâmid, annesi olarak gördüğü vatanın tehlikede olmasından dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirir. Şiirin ilk mısralarından itibaren hainlerden intikamımızın alınacağı üzerine umudunu kaybetmeyen şair, vatan için bir arada olursak hiçbir düşmanın bizi yenemeyeceğini vurgular. Sultan Selim’in manevi ateşini bu felakette rehber alırsak dışta ve içte tüm düşmanlara karşı durabileceğimiz anlatılır:

“Hâmid, ‘Kabr-i Selim-i Evvel’den başka Yavuz Sultan Selim için bir şiir yazmamıştır. Ancak Validem adlı eserine yazdığı zeyilde ondan bahsetmiştir. Balkan Muharebesi’nin doğurduğu karışıklıklar üzerine ülkemizin içine düştüğü durumdan kurtulabilmesi için tek rehber olarak onun manevî meş’alesini göstermektedir. İç ve dış tehlikelere karşı biz hep onunla mukabele etmeliyiz, tek kurtuluş çaremiz budur, demektedir. Burada Yavuz Sultan Selim’in manevî meş’alesi onun birlik ve beraberlik anlayışıdır”(Sâfi, 2009, s.1912).

Balkanlarda karışıklığı yaratan etnik topluluklar “Çâr-pâyende dört zelil iklîl” nitelendirmesinin yanı sıra “bahçıvan”, “yaver”... vs. şeklinde de tanımlanır:

“O küçük taçlar ki ashâbı
kâse-lîs-i kâdîmi saltanatın;
biri aylıklı bahçıvanı idi..
diğeri sözde yaver-i Ekrem.
Biri kılmıştı sârikane hulûl
biri etmişti hâinen isyan!
Dört uşak, âkıbet nasıl diyeyim?
Sanki tasnî’-i ittifak ederek,
alenî ruhsatıyla Avrupa’nın
bî-haber bir efendinin ki biziz,
ettiler mal ve mülkünü yağma:
Ni’met ü nâna karşı bir küfrân!”(Tarhan, 1997, s. 213-214.)

Bu dört milletin Osmanlı’ya karşı birlik olduklarını, ancak kısa bir süre sonra birbirlerine düşeceklerini söyledikten sonra, dış düşmanların yanı sıra kendi içimizde de hainler bulunduğunu sözlerine ekler. Şair, Osmanlı’nın düşmanlarından kurtulabilmesi için Balkan devletleri gibi Müslümanların da sıkı bir işbirliği içerisinde olması gerektiğini belirtir. Küçük bir aşiret iken koca bir devlet olan Osmanlı’nın kaybettiği toprakları geri alacağına inanmakta ve ümidini korumaktadır.

İhsan Raif Hanım'ın şiir dünyasında da Balkan toprakları geniş yer edinmiştir. Özellikle Balkan Savaşları münasebetiyle yazdığı vatani şiirlerinde bu topraklarda yaşayan vatandaşların acısını paylaşacak manzumeler neşretmiştir.

“Muhteva itibariyle, Türk milletinin Balkanlarda, Çanakkale’de ve I. Dünya Savaşı’nda birçok cephede verilen istiklâl mücadelesinin işlendiği şiirler sırasıyla ‘Vaveylâ’ Feryad ve Vicdan’; ‘Sada-yı Şüheda’, ‘Uyan’ adlarını taşır. İhsan Hanım’ın muhtelif cephelerde savaşan Türk askerini ve kahraman ordumuzu kimi yerde öven, kimi yerde cesaret veren, kimi yerde de Avrupa medeniyetinin iç yüzünü anlatan, İslâmiyete ve Türklüğe yapılan zulümleri dile getiren manzumelerin ilki ‘Vaveylâ’ diyerek başlar”(Coşkuntürk, 1987, s. 61).

Hatta o, şiirler yazmakla kalmayarak sosyal faaliyetlerde de bulunmuş; bu savaş vesilesiyle kurulan Müdafaa-i Millîye Cemiyeti’nin Hanımlar Heyeti’ne¹²⁰ bizzat katılarak konuşmalar yapmıştır:

“Balkan Savaşı (1912) insanlarımız arasında büyük bir panik yaratır. Kadınlar tarafından kurulan yardım dernekleri, cephedeki askerler para, eşya ve gönüllü hasta bakıcılık yardımını organize ederler. Böylece, sosyal hayattaki kadın faaliyetleri yeni bir boyut kazanır.

Bu faaliyetlerden birisi de Müdafaa-i Millîye Cemiyeti Hanımlar Heyeti tarafından gerçekleştirilmiştir. Heyet, 8 ve 13 Şubat 1913 tarihlerinde Dârülfünun konferans salonunda kadınların konuşmacı ve dinleyici olarak katıldıkları iki toplantı düzenler. Konuşmacılar arasında Halide Edip, Fatma Aliye, Nigâr Hanım, İhsan Raif gibi meşhur isimler de vardır. Toplantıya 4-5 bin kadın katılır. Salon ağzına kadar dolar. Oldukça muhtevalı ve heyecanlı konuşmalar yapılır. Bunun sonucunda önemli miktarda yardım toplanır. Toplantı, yapılan konuşmaların kitap halinde yayınlanması kararlaştırılır ve *Darülfünun Konferans Salonunda Kadınlarımızın Konuşmaları* adıyla yayımlanır (İstanbul 1329/1913-1914)” (Kurnaz, 2012, s. 9).

Bu cemiyet aracılığıyla Balkan Savaşlarının yaralarının sarılması için çaba harcayan İhsan Raif, şiirleriyle de halkın moralini yüksek tutmaya çalışmıştır. Savaş günlerinde yazdığı “Vaveyla” adından da anlaşılacağı üzere Namık Kemal etkisinde teşekkül etmiş bir şiir olma özelliği göstermektedir.

¹²⁰ Cemiyetin kuruluşu ve faaliyetleri ile ilgili incelemeler yapan Şefika Kurnaz, şu bilgilere ulaşmıştır: “Balkan Harbi sırasında bir yardım cemiyeti olarak kurulmuştur (1913). 26 Kanun-ı sâni (8 Şubat) ve 2 Şubat (15 Şubat) 1328 (1913) tarihlerinde Dârülfünun’da yaptığı toplantılarla Osmanlı kadınlarının topluca sesini duyurmuştur. Burada, bazıları meşhur şu hanımlar konuşmuştur. Prenses Nimet, Fatma Aliye, Gülsüm Kemalova, Fehime Nüzhet, Nakiye (Elgün), Zehra (Kız İdadisi öğrencisi), Firdevs (Kız İdadisi öğrencisi), Naciye, Halide Edip (Adivar), Nigâr Binti Osman, Muzaffer (Anadolu Hisarı İttihat ve Terakki Kız Mektebi öğrencisi), Hürriye Bahâ, Nezihe Muhlis. Ayrıca İhsan Raif de bir şiirini okumuştur. Bu konuşmalardan sonra Halide Edip’in sunduğu şu üç teklif kabul edilmiştir: 1)Bütün Osmanlı kadınları nâmına orduya telgraf çekmek, 2) Rumeli’deki cinayetlere karşı Müdafaa-i Millîye’ye yardım etmeleri için Hindistan, Türkistan ve Rusya vs., Müslüman kadınlara telgraf çekmek, 3) Rumeli’deki olayları protesto ve durdurulmasına çalışmaları için Avrupa kraliçelerine telgraf çekmek. Rumeli faciası karşısında Türkçü, İslâmcı hanımların birleştiği zengin ve muhtevalı ve etkili hitabetleriyle büyük ilgi ve heyecan uyandıran bu toplantı sonrasında bol miktarda altın, mücevher, kürk vs. eşya toplanmış ve Müdafaa-i Millîye merkezine teslim edilmiştir. Bu toplantı, daha sonraki kadın faaliyetlerinin gösterdiği büyük gelişmede önemli bir rol oynamıştır” (Kurnaz, 2011, s. 162-166)

“Bu ne vahşet, bu ne dehşet, bu ne kanlı günlerdir!

Bu mezalim Afrika’da yamyamları bile ürpertir.

Medeniyet biz de diye ettiğin iddia

Hep yalanmış, hep sahteymiş, hep uydurma, hep riya.”(İhsan Raif, 2002, s. 7)

mısralarından da görüldüğü üzere Batının getirdiği vahşet karşısında sert bir tavır alınır. “Avrupa medeniyet katili” olarak adlandırılarak yapılan katliamlar gözler önüne serilir. Avrupa’nın kışkırtmasıyla ayaklanan Balkan milletlerini şair;

“Kesip biçmek için mi sen yetiştirdin yavrunu?

Bari sıkıl, ey başını, lekelenmiş alnını.” (İhsan Raif, 2002, s. 7)

diyerek kınar ve bu bağlamda Avrupa’yı “kötü anne” imajıyla yansıtırken Balkan milletlerini de “Avrupa’nın kötü çocuğu” olarak nitelendirir. Balkanlarda yapılan zulmün karanlık yüzünü resmederek bu mezalim karşısında vatandaşları gaflet uykusundan uyanmaya davet eder. Medeniyet âlemine adım atılarak, barbarlığın önüne geçilmesi gerektiğini belirterek halka seslenen İhsan Raif, sorunların ancak bu şekilde çözüleceğini düşünür.

“Namık Kemâl Bey’in ‘Vaveylâ’sından çok yıllar sonra yazılmış; fakat, aynı hassasiyeti, aynı ruh hâletini ifade eden bir başka ‘Vaveylâ’ şiiri ile karşı karşıya geliyoruz.

Namık Kemâl Bey’in şiirinde kanla bulanmış bir vatan tablosu ortaya konmuştur. Bu tabloda vahşeti, ısrabı, ezilmek, yok edilmek istenen Türklüğü ve onun mukaddes değerlerini çiğnemeye kalkan Avrupa medeniyetini (!) görmek mümkündür.

İhsan Hanım’ın Vaveylâ şiirinde işlenen temler de N. Kemâl Bey’in şiirinde sergilenen vahşet tablosunun müsebbibleri olan Avrupa milletlerinin medeniyet anlayışı açıkça teşhir edilir; hakiki hüviyetleri ortaya konur.

Şiirde işlenen ikinci tem’de XX. Asırda işlenen cinayetlerin, yapılan işkencelerin müsebbiblerine bir hesap sorma ve bu zulme karşı isyan etme, şeklindedir.

Namık Kemâl Bey’in ‘Adem evlâdı bir takım cânî’ mısraını teyid eden bu şiir, yazıldığı tarihten çok sonra Mehmet Âkif Bey’in ‘Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar’ mısraı da tam ve özlü ifadesini bulacaktır” (Coşkuntürk, 1987, s. 61-62).

Son mısralarda da medeniyet bayrağı her ülkede dalgalanmalı ve kardeşliğin sancağı karşısında selama durmalı, diyerek kargaşanın sonlanmasını, barış ve sükûnetin geri gelmesini temenni etmiştir. Ancak bundan sonraki şiirlerde -muhtemelen Balkan zulmünün artmasından dolayı- intikam, kin, savaşıma arzusunun ön plana çıktığı görülmektedir.

“Feryad-ı Vicdan”da İhsan Raif, Türk evladına ve Müslüman kardeşlerine seslenmektedir (Yenisoy, 2012, s. 98). Bu şiirde Türk askerini savaşa çağıran bir anlatım hâkimdir. İslam’a karşı bilenen dişler karşısında top sesleri gürlmeli, ateşler saçılmalıdır ki aksi takdirde; düşman süngüleri dergâhımıza dişleyecektir. Zaman kahramanlık ve fedakârlık zamanıdır. Bu sebeple düşmanın karşısında bir volkan gibi yanarak cesurca durulmalıdır:

“Kahramanlık, fedakârlık günlerdir kalkınız,
Sultan Murad meşhedine at bağlanmış bakınız.
Dinleyiniz melûl, sakın sanki bir şey inliyor,
Rûh-ı ecdat, yer, gök, melek hepsi sakit dinliyor.” (İhsan Raif, 2002, s. 19)

dörtlüğünde İhsan Raif, “meşhed” kelimesiyle I. Murat’ın kabrine ve Kosova’ya işaret eder. Yapılan zulümler ve hakaretler karşısında bu toprakların fethi için savaşmış I. Murat’ın ve askerlerinin kemikleri sızlamakta, mezarlarında azapla kıvrılmaktadırlar. Hatta ecdadın ruhu bile dile gelerek bu derde çare bulunması için inlemekte, düşmanın çizmesi altından toprağının kurtulması isteğiyle Türk halkından yardım beklemektedir. Bu acı tablolar karşısında sessiz kalarak kendi derdiyle meşgul olan insanları suçlayan şair, “Vatan benim anam” diye nara atan yiğitlere perişanlığını anlatarak imdada çağırır. Eğer vatanın bağı düşmanlara çiğnetilecekse ve namusu ayaklar altına alınacaksa hakkını helal etmeyeceğini vurgular. Şair intikam arzusunu şu mısralarla net bir şekilde ifade eder:

“Ey evlatlar son ricamdır, son hitabım, son sedam
Alın benim intikamım, intikam ah... intikam” (İhsan Raif, 2002, s. 20)

Tabiplerden de bu konuda özveri bekleyen şair, vatanın yaraları için koşmalarını ister ve entrika, fitne, fesat düşünmeden sınır boylarına giderek el ele çalışılması gerektiğinin altını çizer. Ecdadın ruhunu teslim etmemeli, ırz ve namus çiğnenirken alçak bir şekilde eli kolu bağlı oturulmamalıdır. Bir zamanlar Türk’ün adı cihanı titretirken “Korkak Türkler” türküsü düşman gaydasında çalınmamalı, Fatihlerin, Osmanlıların evladı damarlarındaki kanın hakkını vermelidir. Şair, erkek olsa kendisinin de savaşa gideceğini, gerekirse vatan uğruna seve seve öleceğini belirtir. İnsanoğlunun kaderinde ölüm er geç vardır, bunu gazilik hatta şehitlik mertebesiyle taçlandırmak iki dünyada da şeref ve takdirin kapılarını açacaktır.

1 Mart 1327/14 Mart 1911 tarihli “Seda-yı Şüheda” da da şair; çekilen eziyetlerden dolayı Tanrı’ya ve Hz. Muhammed’e yakararak yardım ister:

“Bu ne haldir? Neredesiniz ey Ümmet-i Muhammed?
 Yakışır mı kabrimizi düşmanlara çiğnetmek?
 Ezan sesi duymaz olduk felaketli diyarda,
 Çan sesinden biz yatamaz olduk artık mezarda.
 Mahşer midir tepemizde kopan kızıl kıyâmet?
 O, ne çığlıklar, cehennemden alâmet;
 Fes midir o, kaçanlar kim, kimdir lanet okuyan?
 Zebâniler yarası mı sırtlarında sızan kan?
 Haç mıdır o camilerin mihrabına asılan?
 Kur’an mıdır, kitap mıdır o yırtılıp yakılan?
 Sancak mıdır parçalanıp yerden yere atılan?
 Defol şeytan başımızdan, defol bunlar hep yalan!
 Silahını atıp versin Osmanlı, Türk erleri.
 Hayır, hayır bunlar bizim öz kanımız değildir;
 Akrabamız, evladımız, ahfadımız değildir.
 Biz böyle mi hizmet ettik bu devlete, millete?
 Heybetimiz mecbur etti düşmanları hürmete.” (İhsan Raif, 2002, s. 22)

sözleriyle, camilere takılan haçlar ve Kur’an’a yapılan hakaretlerden hareketle dini öğelerin çiğnenmesi üzerinde durarak düşmana karşı olan öfkesini dile getirir. Bir zamanlar Osmanlı tebaasında iken şimdi cellât olmuş Balkan devletleri (özellikle Arnavutluk) üzerinde durulur. Bu milletler “öz kan, akraba, ahfad, evlat” gibi sözcüklerle nitelendirilerek soydaşlığımız hakkında şüpheyeye düşmeleri eleştirilir, kardeşin kardeşe bu kötülükleri yapmayacağı vurgulanır. Senlik benlik kavgası vatani perişan etmiş, vatan telli pullu gelirken kanlı kefenler giymiştir. Ulu mabetlerde çan seslerinin yankılanmaması için Tanrı’dan merhamet dileyen İhsan Raif, Osmanlı’ya şan ve ikbal güneşinin doğması için dualar eder:

“Millet ve vatan sevgisi teminin işlendiği şiirlerde de işgal altında kalmış Anadolu, ezilmiş, hakir görülmüş Türk milletinin kurtulacağı ve küstah Avrupa’nın dersini alacağı günlere erişeceği fikirleri vurgulanır.

‘Kin Dalgaları’, ‘Sada-yı Şüheda’, ‘Uyan’

şiiirlerinde sırasıyla Kurtuluşa erişme, birlik ve beraberlik, Türklüğün büyüklüğü ve ebedî oluşu, işgal kuvvetleri tarafından hakarete uğrayan mukaddes kıymetlerin korunması temleri işlenir. Ayrıca şiiirlerde Türk milletinin zaferi için manevî bir gayret sarfedildiği de görülür” (Coşkuntürk, 1987, s. 62).

“Yolcu” şiiirinde ise savaş meydanında şehit düşmüş bir askerin mezarının başında onu bekleyen sevgilisinin hüsrân dolu öyküsünü işlemektedir. Savaş manzaralarına yer verilmeyen şiiirin odak noktasını; savaşın aileler üzerinde bıraktığı yıkım oluşturmaktadır. Gözü yaşlı sevgilinin acısını anlatması aracılığıyla bu yıkım güçlendirilmektedir:

“İki yıldır beklerim ben bu mezarın başını,

Gözlerimin yaşlarıyla yalap ettim taşını.

İşte vatan uğrunda kurban gitti bu yiğit,

Ben de onun yolcusuyum, durma yolcu durma git...” (İhsan Raif, 2002, s. 25)

Bu satırlardan anlaşılacağı üzere söz konusu olan savaş, iki yıl meydana gelmiştir, bu tarih de Balkan Savaşlarına tekabül etmektedir.

İhsan Raif’in tamamlanmamış yahut yayımlanmamış şiiirlerinden mürekkep bir kaç tane defteri olduğu da bilinmektedir. Bu defterlerin II. sinde yer alan başlıksız ve noktalandırılmamış bir şiiirde de Balkan coğrafyasına ait şehir isimlerine yer verilmektedir. Yaşanılan acıklı olaylar coğrafyaya has bir rüzgâr olan “karayelin esmesi” şeklinde yorumlanmaktadır. Sefere gidenler mektubu kesmiş, atalar otağının kaybedilmesinin ardından her yer dikenlik olmuş, gelin duvakları kefene dönüşmüştür. Kurşun yaraları gencecik bedenleri tarumar etmiştir:

“Sofya yollarında akşam göründü,

Kol açmış ağaçlar anam göründü;

Gün batarken gökte yaram göründü,

Düşündüm yarân mı ben mi kim suçlu?

Sofya yollarında Balkan göründü,

Kol açmış ağaçlar kalkan göründü;

Her taraf gözüme al kan göründü.

Düşündüm, kader mi ben mi kim suçlu?” (İhsan Raif, 2002, s. 181).

Yaşanılan olayların elim sonuçları şairi oldukça etkilemiş ve asıl suçluyu bildiği halde sorgulama yoluna giderek bulmaya çalışmış, yaşanılardan kâh kaderi kâh kendisini sorumlu tutmuştur.

Şairin kitap ve defterlerde bulunmayan ve dört sayfalık bir risalede yayımlanan şiirlerinden 12 Şubat 1328/1912 tarihli “Ey Ehl-i İslam” şiiri “muhterem askerlerimize hediye” sözleriyle Türk askerine ithaf edilmiştir.

“ ‘Medeniler!’ ayaklanmış; cana, kana susamış.
Zümrüt gibi dağlarımız al kanlara boyamış,
Yakıp yıkmak, kesip biçmek illetine uğramış,
Kadın erkek, çoluk çocuk rast geleni doğramış!...
Medeniyet dersin , ‘Dedovics Duverger’den almış!...
Kuduz köpek kesilmişler, her tarafa salmışlar.
Bu haydutlar! kasabaya, eve, köye dalmışlar.
Altın, inci, ırz ve namus ne var ne yok çalmışlar,
Kazma kürek, orak, toprak, hep bir yana atılmış;
İslamların aşlarına zehir, zakkum katılmış.
Ocakları tütmez olmuş, yuvaları dağılmış,
Kara bahtlı analardan, kanla irin sağılmış” (İhsan Raif, 2002, s. 229).

Bu mısralarla yaşanılan vahşeti aktardıktan sonra şair, bir yandan zalimlere lanetler yağdırırken bir yandan da yaşına, gücüne bakmaksızın eli silah tutan herkesin intikam uğruna şevkle cepheye koştuğunu gururla anlatır. Türk askerini gururlandıran satırlarla devam eden şair, vatan kahramanları için Tanrı’dan yardım diler. Bu şiirle ilgili Hüveyla Coşkuntürk, Selâhaddin Enis’in 1916 yılında *Servet-i Fünûn*’da çıkan “İhsan Râif Hanımefendi” adlı yazısından şu bilgileri aktarmaktadır:

“Ayrıca İhsan Raif Hanım’ın Balkan Harbi’nin felaketsiz, buhranlı günlerinde yardım sağlamak, gönüllü toplamak ve halkımızın kültür seviyesinin yükseltilmesine çalışmak amacıyla kurulan 1 Şubat 1913 Müdafaa-i Milliye cemiyetinde de bir fiil gayret sarf eder. Bu cemiyetin ‘Osmanlı Hanımlar Heyeti’nin askerlere çorap, eldiven, fanila gibi eşya ve orduya malî destek sağlamak düşüncesi düzenledikleri -15 Şubat 1913- toplantıya bir şiirle katılmıştır.

‘Ey Ehl-i İslam’ adlı ve kahraman ordumuza hediye ithafıyla yayımlanan şiirin bu toplantıda okunduğunu zannediyoruz” (Coşkuntürk, 1987, s. 23).

Şair bu şiirde Avrupa'nın medenilik kavramına sığınarak Müslüman memleketlerini işgal etmesini eleştirir, Şairin vatani duygularını aksettirdiği şiirlerinde Mehmet Âkif'in tesiri olduğu üzerine görüşler de mevcuttur:

“Şair, ‘Ey Ehl-i İslam’ şiirinde de gazi tipinin cenge can atarak gittiğini ve vatan fedaisi ve vatan kurbanı olduğunu söyler. Dikkatli bvir gözle bakıldığında, bu kahramanlık şiirlerinde daha önce üzerinde hiç durulmayan kuvvetli bir Akif tesirinin olduğu görülür. İhsan Raif'in ‘Vaveyla’daki Avrupalılara bakışı ve onları yamyam olarak görmesi, sûreten medeni fakat sûreten vahşi olduklarını söylemesi, ‘Feryâd-ı Vicdân’da Avrupalılardan vatani dışleyen canavar olarak bahsedilmesi ve Koca Nine’de bu canavarın uluyup kudurduğundan bahsetmesi, onun Akif’ten ciddî anlamda etkilendiğini gösterir. Fakat vatan ve millet sevgisi, Akif’inki kadar kuvvetli olmadığı için şiirleri de Akif’inki kadar samimi, tesirli ve güzel değildir”(Çitçi, 2007, s. 418).

Balkan Savaşlarında Kızılıay’da çalışması dolayısıyla toplumsal yıkıma bizzat tanıklık eden, yaşanan acılarla derinden etkilenen şairlerden biri olan İhsan Raif Hanım, vatani kavramları yücelterek toplumuza moral vermeye çalışmıştır. Bir hemşire olarak hem maddi hem de manevi yaralarını sarmak gayretini göstermiştir. Nitekim Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için yazdığı şiirler de bu çabasının önemli bir numunesidir (Coşkuntürk, 1987, s. 23).

Ömer Seyfettin de Balkanları konu alan eserler vücuda getirmiştir. Şair, Balkanlarda başlayan ayaklanmaları bizzat yerinde görmüş¹²¹ ve eserlerine yansıtmıştır:

¹²¹ Ömer Seyfettin de diğer şairler gibi bu coğrafyayı bulunduğu memuriyetler sebebiyle yakından tanımaktadır. 1896’da Edirne Askerî İdadisi’nde dört yıl eğitim görmüş, ardından İstanbul Mekteb-i Harbiye-i Şahâne’ye başlamıştır. Ancak Balkanlarla olan asıl temasını 1909’te Selanik Üçüncü Ordu’da görevlendirilmesi ile sağlamıştır. Şairin siyasi ve edebi kişiliğinin oluşumunda Balkanlardaki memuriyetleri sırasında yaptığı gözlemler büyük önem taşımaktadır: “Makedonya’nın karışması üzerine, 1310’lular ‘Sınıf-ı Müstacele’ sayılarak sınavsız mezun edilir. Bu arada Harbiye’yi bitiren Ömer Seyfettin 22 Ağustos 1903’te Piyade Asteğmeni rütbesiyle kura çeker ve merkezi Selanik’te bulunan III. Ordunun İzmir Redif Fırkasına atanır. Meşrutiyetin ilânı (23 Temmuz 1908) üzerine III. Ordunun Selanik’teki nizamiye taburuna nakledilir. Selanik merkezinden Serez Mutasarraflığına bağlı Menlik kazasının Razlık kasabası yakınlarındaki Yakorit Köyü (Bulgaristan) sınır bölüğüne komutan olarak görevlendirilir. Dağlarda eşkıya takip eder, köylerde ve manastırlarda silah arar. Belirli bir süre sonra Manastır’ın Pirlipe kazasında görevlendirilir, Cavit Paşa’ya maiyet subayı olur. Velmefçe, Osenova, Pirbeliçe, Serez, İştîp, Babina, Demirhisar, Cuma-yı Bâlâ, Köprülü gibi çeşitli yerlerde kısa kısa görevlerde bulunur. 1909’da Köprülü’de Askerî Rüştîye’de üsteğmen rütbesiyle Beden Eğitimi öğretmenliği yapar. ‘Genç Kalemler’ dergisinde birlikte çalıştığı arkadaşı Mustafa Mermi Bey’le de Köprülü’de tanışır. Sınır boylarında geçirdiği iki yıl, Balkan kavimlerinde gördüğü uyanış ve bağımsızlık hareketleri onun kişiliğini ve görüşlerini oldukça etkiler. Bu millî uyanış ve bağımsızlık hareketlerinin nedenlerini araştırır, bundan sonra kendisi de ‘yeni Türk milliyetçiliği düşünce akımı’nın mensupları arasında yerini alır” (Güneş, 2011b, s. 164). Selânik’te çıkmaya başlayan *Genç Kalemler* dergisinde yayınladığı “Yeni Lisan” başlıklı makalesi ile edebiyat camiasında tanınmaya başlayan Seyfettin, Ziya Gökalp’in önderliğinde kurulan “Yeni Hayat” kadrosunda yer alır ve Türkçe’nin sadeleştirilmesi adına pek çok çalışmada bulunur, bu yıllarda Selânik’te yaşaması vasıtasıyla Balkan kargaşasını da yakından izler. Balkan Savaşlarının başlaması sebebiyle *Genç Kalemler* dağılırken Ömer Seyfettin de orduya çağrılır, hatta savaş esnasında esir düşer. Balkan Savaşlarını bizzat yaşamış şairlerden biri olan Ömer Seyfettin, Naflıyon’da geçen

“Balkanlarda batılı devletlerin teşvikiyle Osmanlı aleyhinde gelişen milliyetçilik hareketlerinin neticesi olarak ortaya çıkan kargaşa sebebiyle bu bölgede farklı yerlerde görevler yapar. Bu sırada edindiği izlenimler de yazar için son derece önemlidir. Osmanlı aleyhindeki milliyetçilik hareketleri, kurulan komitalar ve onların yaptığı faaliyetlerle ilgili gözlemleri sonradan yazacağı hikâyelerin, daha önemlisi fikrî ve edebî alanda açacağı yolun hazırlayıcı birikimleri olurlar”(Ömer Seyfettin, 2000, s. 5-6)

Balkan Savaşlarının gidişatını şairin günlüklerinden adım adım takip etmek mümkündür¹²². Onun Balkanları anlatan şiir türündeki eserlerinden “Koşma” şiiri Balkan Savaşları sonrasında 9 Temmuz 1914 tarihinde yazılmıştır. Türkçü düşüncelerin hâkim olduğu şiirde Kızılırmak’a seslenilir. Irmağın coşkunluğu yaşanan acılar sebebiyle ağladığı şeklinde yorumlanır. Yüz binlerce ocak sönmüş, 700 yıl önce tüm dünyayı fethetme kudretiyle Anadolu’dan hareket eden Türkler çaresiz kalmıştır. Şair, eğer Türkler Anadolu’yu terk edip kaçmaya yeltenirlerse Kızılırmak’ın Türklere yol vermemesini, gerekirse sularıyla kaçanları boğarak vatani düşmanlara bırakmamasını söyler:

“Ak, boğulsun kaçan, acıma ona,

İster misin yurda baykuşlar kona?

Geçmek lâzım ise yok mudur Tuna?

Geriye bırakma, ak, Kızılırmak!” (Ömer Seyfettin, 2000, s.95).

Balkan konusunu şiir dışındaki edebi türlerde geniş bir şekilde ele alan şair, “Teke Tek”, “Kütük”, “Beyaz Lale”, “Bomba”, “Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?”, “Primo

---

esaret hayatı boyunca sürekli okuyarak edebi gelişimini sürdürür. 1913’te esaret hayatının bitmesine rağmen Balkanlara karşı olan ilgisini her zaman sürdürmüştür.

¹²² Balkan Savaşları esnasında tuttuğu günlüğü savaşın seyrini ve kendi üzerindeki etkisini göstermesi açısından oldukça önemlidir Hülya Argunşah’ın hazırladığı *Ömer Seyfettin’in Bütün Eserleri* adlı kitabın “Hatıralar Bölümü”nde 27 Eylül 1328-15 Kasım 1329 tarihleri arasında şairin dört aylık bir zamanı kaplayan hatıralarına yer vermiştir (Ömer Seyfettin, 2000, s. 269-310). Bunun dışında Ömer Seyfettin’in bu savaşı anlattığı günlüğü Tahsin Yıldırım tarafından hazırlanmıştır ve *Balkan Savaşı Günlüğü* adıyla basılmıştır. Ömer Seyfettin’in bu eserine sosyolojik bir bakışla yaklaşan Şaban Başçallı şu cümleleri kurar: “Ömer Seyfettin’in Balkan Savaşı sırasında yazdığı anılar ‘Ruzname’ yani günlük türünün Türkçe’de hem anlatılanlardaki içtenlik hem de bu türdeki Türkçe’deki modern anlamdaki ilk günlüklerden biri olması sebebiyle önemlidir. Burada Ömer Seyfettin Balkan Savaşına katılan bir Osmanlı subayının gözünden yaşadıklarını anlatmıştır. Hem savaşın kötülüklerini hem de savaşın insanlar hatta savaşın kaybedenleri tarafındaki insanlar tarafından nasıl ele alındığını birinci elden ve içtenlikle dile getirmiştir. Bu günlüklerin derinine indiğimizde Osmanlı son döneminde Balkan coğrafyasındaki çözümlenin ve onun bu coğrafyadaki insanlar üzerinde nasıl bir etki yarattığının izleri sürülmektedir” (Başçallı, 2010, s. 47-48). Bu günlük, Balkan Savaşlarını an be an yansıttığı için ayrı bir değer taşımaktadır: “Ömer Seyfettin’in Balkan Harbi’nde tuttuğu günlükten savaşın seyrini rahatlıkla görebiliriz. Bu yönüyle önemli bir eser olan bu günlükler bize o dönemin ve savaşın mağlubiyetine ait önemli ipuçları vermektedir” (Yıldırım, 2012, s. 156). Ayrıca 7 Aralık 1917-4 Kasım 1918 tarihleri arasındaki günleri ihtiva eden kayıp bir günlüğün daha olduğu da bilinmektedir (Ömer Seyfettin, 2000, s. 14-15). Balkan Savaşlarını bizzat gören şair, bunu pek çok eserine yansıtmıştır. *Türk Yurdu*’nda yayımlanan “Piç”, “Mehdi”, “Hürriyet Bayrakları” gibi öyküler de bugünlerin izlerini taşımaktadır.

Türk Çocuğu Nasıl Öldü?” gibi pek çok öyküye de imza atarken anılarında da bu coğrafyayı işlemiştir.

Faik Âli'nin *Elhân-ı Vatan*'daki şiirlerin geniş bir kısmı Balkan Savaşlarını işaret etmekte ve vatani terennümler içermektedir. Pek çok şair memleketin bu zor günlerinde sessizliğe bürünmeyi tercih ederken Faik Âli, vatan acısını içeren şiirleriyle âdeta haykırmış, düşmana olan kinini göstermekten çekinmemiştir: “Balkan Harbinde uğradığımız felâket edebiyatımızda lazım geldiği kadar derin, büyük heyecanlar uyandırmamıştı. Bu vatan musibetine tek başına ağlayan rahmetli Mehmet Âkif'in yanında yalnız Faik Âli'yi gördük”(Gezgin, 1999, s. 96). Şairin dergilerde kalmış şiirleriyle *Elhân-ı Vatan*'da yer alan pek çok manzumesi bu savaşın akıbetiyle ilgili bilgi verdiği için tarihsel bir belge niteliği taşımaktadır:

“1908'den sonra içinde bulunduğu şartların tesiriyle cemiyete yönelen şâir, *Elhân-ı Vatan*'ı meydana getiren şiirler kaleme alır. Trablusgarb fâciasına, Hâmîdiye ve Yavuz gemilerine, tayyâre şehidlerine, Hilâl-i Ahmer (Kızılay) teşkilâtına, Birinci Dünya Savaşı vakalarına temâs eden bu manzûmeler aynı zamanda o târîhi devrenin zihniyetini de aksettirdikleri için vesîka mâhiyetindedirler” (Ercilasun, 1990, s. 134-135).

Elhân-ı Vatan'da bulunan şiirlerden “Genç Şairlere” şiiri Balkan acısıyla kaleme alınır, vatanın içinde bulunduğu kötü durum tüm çıplaklığıyla yansıtılır: “Bu tasvirlerden amacın, milletin vicdanını harekete geçirmek olduğu açıktır. Örneğin ‘Genç Şairlere’de vatan, al kanlar, ateşli yaralar içinde inleyen bir anneye benzetilir”(Karaca, 2006, s. 296) Şair, memleketin zor durumunu görmeyip hala gaflet uykusunda olanlara seslenilir:

“Ey zümre-i münevvere, ey fırka-i şebâb,

Dest-i hayâlinizde sükût inleten rübâb,

Fâni tahassüsât ile yalnız heves-nümûd

Bir lemse-i nevâzişe bin bûse-i sürûd

Îsar için değildir.. O rûh erganûnunun,

Elhân-ı şevk ü neşe kadar pür-gırîv-hûn

Feryâdı var... Sürûd-ı garâm u emel kadar”(Ozansoy, 1333/1917, s. 5)

Vatan kanlar içerisinde perişan haldeyken yapılanların farkında oldukları halde sessiz kalan şairlere de değinir. Bu sükût karşısında hayrete düşen Faik Âli'nin yüreği yanmakta, vatan için bir şeyler yapmak istemektedir:

“Al kanlar, âteşin yaralar cism-i nâzını
 Ta’zîb edip duran vatanın, kalb-i mâderin
 Âlâm u ıztırâbını bî-kayd-ı gam, serin
 Bir başla, taş yürekle, ve bigâne, giryesiz
 Bilmem nasıl tahammül eder, seyredersiniz?
 En hâil, en feci’ u dil-âzâr, en âteşin
 Bir levha karşısında sükût, ey bu annenin
 Perverdegân-ı ni’meti, ihsâna karşı bir
 Küfrân değil mi, ni’meti nisyân değil midir?”(Ozansoy, 1333/1917, s. 6)

Bu uzun şiiri özellikle genç şairlere ithaf ederek vatan için harekete geçmelerinin gerekliliği üzerinde durur: “Fâik Âli, genç şairlerin memlekette cereyân eden bu çok önemli hâdisâtı dile getirmelerini ister ve sanata asıl ‘melûl’ ve ‘hâcil’ edenin ‘sükût’ olduğunu söyler” (Özdemir, 2002, s. 46). Anne-vatanın ızdırabına karşı bu derece umarsız olanları nankörlükle suçlayarak öfke kusar.

“Hâmidiye Kruvazörünün Mersâ-i Dersââdete Muvâsalatı Vesîlesiyle” açıklamasıyla verilen “Hâmidiye Süvarisi¹²³ Kahraman Rauf Bey’e” şiiri Balkan Savaşlarında Yunan ordusuyla kahramanca mücadele eden Rauf Orbay için yazılmıştır (Karaca, 2006, s. 301). Rauf Bey’in askeri başarılarından yola çıkarak bu topraklarda verilen mücadeleler gözler önüne serilmektedir:

“Ey Barbaros’la Turgut’a şâyeste bir halef,
 Ey münhasif hilâle bugün hâle-i şeref,
 Sultân Selîm-i evvelin evlâd-ı himmeti,
 Ey hâl-i pür-fütûrun ümmîd-i selâmeti,
 Ey kurretü’l-uyûn-ı tesellîmiz esselâm!” (Ozansoy, 1333/1917, s. 44)

diyerek Rauf Bey’i ve ordusunu övgü dolu sözlerle selamlar. Ardından Rauf Bey’den düşmana karşı başarı kazanılması isteğinde bulunur. Barbaros’a, Turgut’a telmih yapılması, şanlı mazinin hatırlatılmasıyla orduya güç verme gayesi ön plandadır. Faik Âli, Rauf Bey’den ata toprağı Midilli’nin kurtarılmasını da ister:

¹²³ “Rauf Orbay’ın Balkan Savaşı’nda komuta ettiği ve Ege’de Yunanlılarla savaştığı kruvazörün adı Hâmitiye’dir”(Karaca, 2006, s. 301).

“Ey nâ-Hüdâ-yı muhterem, ey rûh-ı bî-hirâs,
 İlk önce git Midilli’yi git düşmandan et halâs...
 Târîhimizde vardır onun başka kıymeti:
 Zîrâ Midilli Barbaros’un cây-ı neş’eti,
 Zîrâ Midilli pîr-i bülend-i iktidârının
 Kehvâre-i mübârekidir... Kalmasın sakın
 Korsanların eyâdi-i zulmünde ser-nigûn.
 Heyhât evet melîke-i deryâ-yı nilgûn
 Korsan, şakî elinde, edâni elindedir.
 Git heykel-i hurâfe-i Yunânı kır, devir.
 Gir durma... Sen ve hepsi cesûr arkadaşların
 Allâh-ı zül-celâle emânet gîdin, varın,
 Tahlîs edin Cezâir-i Bahr-i Sefidi hep.” (Ozansoy, 1333/1917, s. 46-47)

Balkan Savaşları öncesinde Trablusgarp Harbi ile Akdeniz’de yaşanılmış olan kanlı mücadelelere de değinen şair, Hamidiye Süvarisi’nden vatanın ve milletin şerefine kurtarılmasını isteyerek Rauf Bey’e büyük bir sorumluluk yükler. Nitekim 6 Mart 1328/19 Mart 1912 tarihli “Yine Hâmidiye Nâ-Hüdâ-Pesendine” şiiri de aynı duyguları terennüm etmektedir. Başlıktan da anlaşılacağı üzere şiirde yine Hamidiye Kruvazörünün kaptanı Rauf Bey’e hitap edilir. Kendisine övgülü sözler söylendikten sonra, Yunanlılarla olan mücadeleden güzel haberler getirmesi istenir:

“En zinde rûhusun bu cihâd-ı mukaddesin;
 Hayret-res-i cihân olan azminde dâim ol...
 Hakkın likâ-yı mâtemi gülsün de, titresin
 Her gün sadâ o sadme-i topunla Akropol.” (Ozansoy, 1333/1917, s. 48)

Şair, Türk ordusuna güvenmekte ve muzaffer olacağımıza dair ümidini korumaktadır. Bu şiirde olduğu gibi, Balkan Savaşlarına dair yazdığı diğer şiirlerde de orduya olan güvenini bir an olsun eksiltmediği görülmektedir:

“Fâik Âli, Elhân-ı Vatan’daki şiirlerde vatanın ümûdi olarak milleti gösterdiği gibi orduyu da ön sıralarda anmıştır. Şâir orduyu hem övmüş, hem de güzel vasıflarını dile getirmiştir. Şiirlerde, ordunun savaşa bir düğüne gider gibi gittiğini, savaşa katılmayı Allah adına cihat yapmak olarak benimsediğini, ordunun vatan sevgisi, millet aşkı ve din hissiyle dolu

olduğunu, orduya mensup bir nefer olmanın en büyük mükâfât olduğunu anlatmaktadır”(Çağlayan, 2001, s. 90).

Ayrıca şiirlerdeki bir diğer ortak özellik de Tanrı’ya güvenmek, onun himmetine sığınmak ve kendisine dualarla seslenmektir (Çağlayan, 2001, s. 89). Yine Balkan Savaşlarının yaşandığı günlerin izlerini taşıyan 6 Temmuz 1329/19 Temmuz 1913 tarihli “Ordu Edirne Yollarında” şiirinde de aynı duygular ön plandadır. Şair, Edirne’yi almaya giden askeri bu şiir ile cesaretlendirmeyi amaçlamıştır:

“Bu yol dikenli, bu yol tehlikeyle mâlîdir;

Fakat bu gün sana bir gâye-i hayâlîdir;

Ve pek kolay yetişilmez kemâl-i âmâle.

Kırar azmini teşyî eden sadâ, dinle:

Hilâl ü necm ile târîhin ağlayan sesidir...

Zafer bu nevhaların bestekâr-ı handesidir.” (Ozansoy, 1333/1917, s. 62)

Zafer gayesiyle çıkılan yolda, karşılaşılan zorluklar “diken”e benzetilmiştir. Ancak bütün zorluklar azimle koşarak çiğnenmeli, kaybolan vatan parçası için korku ve engel tanımaksızın yürünmelidir. “Edirne” askerî bir hedef olmaktan da öte Müslümanların kutsal mekânı Ka’be olarak hayal edilerek kutsallaştırılır:

“Edirne işte bu gün gâye, münferid gâye,

Edirne işte bugün Ka’be, Ka’be-i nâmus.

Evet yolun Lüleburgaz’da -Ey dem’i menhûs!-

Düşüp kalan şühedâ nâş-ı târümârıyla

Bütün bütün dolu hep sedd edilmiş olsa bile

Tereddüd etme ve bas, çiğne, geç... Bir ân-ı fütûr

En evvel onlar için sermedî ukûbet olur.” (Ozansoy, 1333/1917, s. 63)

En kısa zamanda muzaffer ve sevinçli bir halde Edirne Kalesi’ne bayrağı dikerek şehrin kurtuluşunu kutlamamızı isteyen şair, Selimiye’den yükselecek ezan seslerini beklemektedir. Ancak bu şekilde bozguna uğrayan ordunun yaralarına merhem olunacak, intikam alınarak şifa, sükûn ve teselli bulunacaktır.

“Edirne ayn ü vatan, kalb-gâh-ı ümmettir;

Edirne toprağın üstünde adn-i rahmettir.” (Ozansoy, 1333/1917, s. 64)

Edirne'nin milletin kalbinin merkezinde olduğunu vurgulayan şair, kaybının yarattığı derin elemi bu şiir vasıtasıyla dile getirerek orduyu, şehri alması için şevklendirmiştir.

Balkan Savaşlarının acı sonuçlarına “Ordu” şiirinde de görmek mümkündür. Şair, Türk ordusunun bükülmez bileğini, sarsılmaz kudretini anlattığı şiirde; bu gücün atalarından, vatan sevgisinden ve İslam dinine olan bağlılığından geldiğini vurgulayarak askerinin maneviyatının cengâverliği üzerindeki etkisini açıklamaya çalışır. Balkan Savaşlarının öcünü almak için harekete geçileceğine yer veren mısralar ise şu şekildedir:

“Büyük bir hazz-ı vicdândır, ve düşmandan oç almaktır;

Bilir yalnız ki: Mülk ve dîn için ölmek yücelmektir.

Şu Balkan Mekteb-i Harbinde tahsîl etti öğrendi.

Ki en ulvî mükâfât işte ancak kendidir, kendi.” (Ozansoy, 1333/1917, s. 58)

Bir asker için en yüce mükâfat gazilik ve hatta şehitliktir. Vatan aşkıyla yola çıkan asker, ancak bu amaç için rekabet içerisine girer. Askerlik gibi şerefli bir meslek siyasi hırslara, entrikalara alet olamaz, çünkü tek bir hedef vardır; o da düşmanla mücadele etmektir. Bir İslam devleti olan Osmanlı'nın girdiği savaşların sonu Tanrı'nın izniyle zafer olacaktır. Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere; şair umutlu ve inanç doludur.

Elhân-ı Vatan'da yer almakla birlikte *Tanîn*'de 28 Temmuz 1914 tarihinde yayımlanan “Biraz Tesellî” şiiri de Balkan Savaşları üzerine yazılmıştır (Duman, 2005, s. 365). Haydutların dokuz aydır Muhammed ümmetine doğrulttuğu kanlı silah sonunda kendilerine doğru yönelmiştir. Faik Âli, Tanrı'dan yaşananların öcünün almasını dilerken çekilen ızdırapların hafiflemesi için teselli bekler:

“Boğazlanan, yakılan, ırzı çiğnenen halkın

Dimâ-i nâ-hakı nâmûsı ma'delet-hâhı

Umulmadık kadar az bir zamânda işte bakın

Getirdi cûşa o ummân-ı gayretu'l-lâhı.

Bu muzdarib vatanın kalbi şüphesiz şimdi

Sevinç ve belki biraz tesliyetle darbândır...

Fakat bu haz ve tesellî hemen söner, kararır:

Evet gönül bir tesellîyi senden isterdi,

Sen almalıydın ey Osmanlı seyf-i nâ-kâmı,

Bu rûhumuzda taşan intikâm-ı İslâmî.” (Ozansoy, 1333/1917, s. 55-56)

Tanrı'nın yardımıyla Osmanlı'nın şanlı kılıcı İslam'ın intikamını alarak gönüllere teselli olacak, acıları dindirmese de hafifletecektir. Şair intikam arzusuyla yanıp tutuşarak Osmanlı askerine bu arzusunu gür bir sesle haykırmaktadır.

Süleyman Nesib'in Balkanlarla münasebeti oldukça eskidir, şairin soyu Balkanlarda önemli savaşlara katılmış paşalara dayanmaktadır. Babası, Mekâtib-i Askeriyye Nezâreti'nde ve 93 Harbi'nde Rumeli Harp Okulları Komutanlığı'nda bulunmuş “Şıpka Kahramanı” olarak tanınan Müşîr Süleyman Paşa'dır.

“Dönemin Hüseyin Avni Paşa, Müşir Redif Paşa, Mirliva Mustafa Seydi Paşa vd. isimleriyle beraber hareket ederek Sultan Abdülazizi tahttan indirip Sultan Murad'ı 'Usûl-i Meşrutiyeti kabul ve imza' etmesi koşulu ile tahta çıkartma işini aktif olarak üstlenen ve örgütleyen Süleyman Hüsnü Paşa'dır. Cinnet belirtileri gösterdiği için saltanatı kısa süren Sultan Murat'ın yerine tahta geçen Sultan Abdülhamit; 'Askerî kuvveti elinde tutarak birçok işler görmeğe muktedir olan Süleyman Hüsnü Paşa'yı müşir (mareşal) rütbesi ve Bosna Hersek Komutanı ataması ile merkezden uzaklaştırılır.

Tarihe 93 Harbi diye geçen Osmanlı-Rus savaşında üstün yararlılıklar gösteren, Şıpka geçidinde Rusları durduran ancak savaşın idaresini merkezden yürütmek isteyen padişah ile anlaşamayan Süleyman Hüsnü Paşa Divan-ı Harbeveriler: '9 Nisan 1294 (1877) tarihinde' sorgulanmaya başlanan Süleyman Hüsnü Paşa'nın bütün rütbeleri alınarak Bağdat'a sürülmesine karar verilir.

(...) Süleyman Paşa'nın Kânûn-ı Esâsiye'nin düzenlenmesi aşamasındaki fikirleri, ilanı sırasındaki aktif rolü 93 senesi sonunda Bağdat'a sürgüne gönderilmesinin ve o tarihteki yönetim nezdinde, gözden düşmesinin tek nedenidir” (Durukoğlu, 2001, s. 6).

Dedesı ise yeniçeri ağası torunu Esseyid Halil Efendi'dir. Süleyman Nesib'in şeceresi, baba tarafından Emir Sultan'a ve Tosya'da türbesi bulunan Şeyh Pınar'a dayanmaktadır (Toker, 2001, s. 1). Süleyman Nesib'in böyle bir aileye mensup olması; hamasi şiirlere olan eğilimini de açıklamaktadır¹²⁴. Özellikle Balkan Savaşı günlerinde pek çok şiir yazmıştır. Ekim 1912 tarihli “Kahraman Ordu” şiiri, şairin de belirttiği üzere Balkan Muharebesi'nin ilanıyla bağlantılı olarak kaleme alınmıştır. Şiirde, Türk ordusunu mutlak zafer beklentisiyle savaşa uğurlanır:

“Kahraman ordu, kahraman ordu!

Yine şenlendi Osman'ın yurdu...

¹²⁴ Şairin şiirlerine kahramanlık duygusunun kuvvetle sirayet etmesiyle ilgili olarak Durukoğlu şu yorumu yapar: “Şair kahramanlık duygusunu milletimizin **uyuyan güçlerinden** birisi olarak görür. Bu duygu; babasının ordu kumandanı olması, devrin ruhunun savaşlarla sarsılması etkileri ile, daha çok asker ve ordu imajlarına aktararak canlandırılır. Askerimizin sağlam ahlakı, sarsılmaz imanı, yılmaz cesareti aynı zamanda engin bir hoşgörüsü de vardır. Ordumuz, Osmanlı'nın şanlı tarihine sahip çıkan İslâm inancı ile donanmış bir 'cihad' ordusudur. Ülküsü '**ilâ-yı kelimetullah ve nizâm-ı âlem**'dir. Şair kahramanlığı daha çok dinî inancın verdiği dinçlik duygularında bulur ve yaşatır” (Durukoğlu, 2001, s. 237).

Hakk bu dünyayı hakk için kurdu...

Yürü, hakk dâimâ zahîrindir...

Yürü, Mevlâ senin nasîrindir...

Kahraman ordu, doğrusun, ersin;

Zulme düşman ve adle rehbersin;

Sağ da kalsan yarın, mübeşşersin.

Yürü, hakk dâimâ zahîrindir...

Yürü, Mevlâ senin nasîrindir...

Kahraman ordu! Haddi aşmışlar

Karadağ, Sırbıya, Yunan, Bulgar...

Bir tokatla fakat umûmu susar.

Yürü, hakk dâimâ zahîrindir...

Yürü, Mevlâ senin nasîrindir..." (Durukoğlu, 2001, s. 433)

Düşmana karşı yürüyen orduya Tanrı'nın yardımını esirgemeyeceği her üçlüğün sonunda nakarat olarak tekrarlandıktan sonra, askerın kahramanlığı karşısında düşmanın dize geleceği söylenir. Türk askerinin üstün meziyetlerinden yola çıkılarak zaferin kaçınılmaz olduğu vurgulanır:

"Şairin kahramanlık temini işlediği şiirlerinde değişmeyen malzeme ordu, ordunun değişmeyen sıfatı ise kahramanlığıdır. '**Kahraman Ordu**' başlıklı şiiri Balkan Savaşı'nın patlak vermesi ile yazılan benzer duyguları işlediği son şiirdir. Zaten şiirin altında 'Balkan Muhârebesinin İlanı Zamanında Yazılmıştı' biçiminde bir açıklama var. Milletın büyük buhranlar yaşadığı zamanlarda sanatçılar fildişi kulelerine çekilip duyarsız kalamazlar.

(...) Ordunun belirgin nitelikleri hakkı, adaleti temsil edip zulüme karşı durmaları, şehitlik derecesi ile müjdelenmiş olmaları ve bu şiire eklenen düşünce ile acize karşı merhametle davranmalarıdır. Şiirde nakarat olarak kullanılan ikilikler ordunun amacının **Hakk**, yoldaşının **Mevlâ** olduğunu vurgular ve söze döker" (Durukoğlu, 2001, s. 236-237).

Şair; düşman dahi olsalar aman dileyen, zor durumda kalanlara kılıç kaldırmanın Türklere yakışmayacağı iması ile "Acize merhamet kıl atma tüfek!" mısrasını da ekler. Şiirde ordudan hem kahramanlık hem de adalet ve merhamet beklenmektedir.

"Ordu'ya" şiiri de yine Balkan Savaşları sebebiyle kaleme alınmıştır: "Süleyman Nesib'in 'Ordu' adlı şiirinde olduğu gibi, Balkanlar'da oluşan haçlı zihniyetine karşı, tarihin verdiği hakla insanları savaşa çağırın, babasının gür sesini andıran şiirleri de bulunmaktadır" (Toker, 2007, s. 8) 5 Teşrinievvel 1328/18 Ekim 1912 tarihli bu şiirde şair; yaklaşan Bulgar tehlikesine karşı orduyu uyardıktan sonra; Balkanların

atalarımızın mirası olduğunu ve düşman elinden Tanrı'nın yardımıyla kolayca kurtarılacağını söyleyerek askeri cesaretlendirir:

“ Bulgar hudûdu geçmiş ey Osmanlı kahramân!

Balkan, Plevne, Şıpka bak ufuklarda doğan.

Bunlar senindir, al veriyor Rab-ı müsteân...

Koş, koş hudûda çağırıyor âbâ-ı necdetin

Şad eylesin makâbir-i ecdâdı nusretin...

Balkanlılar din uğruna kılmışlar ittihâd

Farz oldu Müslümanlara da Hakk için cihâd

Gir kalb-gâh-ı düşmana kılmazsa arz-ı dâd

Balkan, Plevne, Şıpka senindir hudûdu aş

Döktürme, koş makâbir-i ecdâda kanlı yaş. ... (Durukoğlu, 2001, s. 434)

Şair, Balkanlarda yapılacak mücadeleyi bir “cihad” olarak nitelendirmektedir. Zira Müslüman askerler vatan, millet ve din uğruna Hristiyan kuvvetlerle savaşmaktadır:

“İslamiyette **büyük cihat** (cihad-ı ekber) insanın nefsiyle yaptığı; **küçük cihat** (cihad-ı asgar) ise yayılmacı, kan dökücü, zorba ve müslüman olmayan unsurlara karşı topluca yapılan kıyam/savaştır... Şairin bu ibareyi seçişi ve kullanışı, yapılan savaşı olarak algılandığını göstermektedir. Şiirin devamında karşıtlaşan değer olarak kullanılan ‘sâlib’ ile ‘hilâl’ sözcükleri dinler savaşının iki kutbunun sembol kutsallarıdır. Şiirin nakaratları özgürce at koşturduğumuz coğrafyalara bizi bir kere daha içlendirerek götürür:

‘Balkan, Plevne, Şıpka senindir, senin Tuna;

Ecdâdın kemikleri şahit durur buna.’

Yeşil **Tuna**’dan cömert Nil’e kadar uzanan topraklarda kahramanlık duygularımızı besleyen atalarımızın (ecdâd) kemikleri saklıdır. Tuna Avrupadaki elimiz, Nil Afrika’daki ayağımızdır. Büyük dular, su yatakları her vakit etraflarında büyük medeniyetlerin yerleşmesine uygun ortamlar hazırlamıştır. Hâlâ, kaynağı belirsiz sesler, atalarımızın ruhu, bizi bu topraklara çağırıp durmaktadır” (Durukoğlu, 2001, s. 236).

Eskiden yiğitlerin adını duyunca titreyen milletlerin şimdi işgalci konumunda olmasını kabullenemeyen şair, Balkanlarının Türklere ait olduğunu tekrar tekrar yineler. Balkan topraklarında yatan ecdadımızın kemikleri de bu durumun bir şahidi, kanıtıdır. Ay yıldızın dalgalandığı bu yerler mazide olduğu gibi yine Türklerin hâkimiyetinde olacaktır; sözleriyle and içen Süleyman Nesib, Türk askerini yüreklendirecek cümlelerle şiiri bitirir. Şiirde askere yönelik “koş, koş” şeklindeki seslenişin; Ziya Gökalp’in *Cenk Türküsü*’ndeki “yürü, koş, durma” deyişine benzemesi dikkati çeker. Düşmana karşı

cesurca saldırılmasını vurgulayan bu tarz ifadelerin şiirlerde sıklıkla kullanılması olağan bir durumdur, çünkü zafere ulaşmak devrin ortak dileğidir (Çakır, 2007, s. 221).

Süleyman Nazif'in hem nazım hem nesir türündeki eserleri incelendiğinde vatan temasının özel bir yer işgal ettiği görülür¹²⁵. Şair, Anadolu ve Balkanları her zaman yekpare görmüş, onun parçalanmasına oldukça üzülüş, özellikle şiirlerinde vatan konusunu işlemiştir¹²⁶. Balkan coğrafyasını ilgilendiren olaylara temas eden şiirleri de Balkan Savaşları esnasında yazılmıştır:

“II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Süleyman Nazif, Plevne şehitlerini yâd etmek amacıyla, aynı adı taşıyan şiiri yazar ve *Şehbâl*'de yayımlar. (1324 [1908]) Türk askerinin düşman ve tabiatla mücadelesini anlatır. 1912 Balkan Savaşının verdiği heyecanla 'Harp Şarkısı' ve 'Cenk Türküsü' adlı şiirleri kaleme alır. Bu şiirlerde, daha önce kaybedilen toprakların alınacağını ümit etmektedir” (Aktaş, 1996, s.1295).

“Plevne”, “Cenk Türküsü”, “Harp Şarkısı” gibi vatan temalı şiirler tarihimizin şanlı mücadelelerine yer vermektedir. “Cenk Türküsü” ve “Harp Şarkısı” Balkan Harbi heyecanı ile kaleme alınmakla birlikte 93 Harbi'ne de değinmekte, bu savaşta kaybedilen Şıpka, Plevne ve Tuna'ya tekrar kavuşma ümidini yansıtmaktadır (Karataş, 1988, s. 200):

“1912'de Balkan Savaşı bütün edebiyatçılarımız için gerçekten bir uyanış olmuştur. İşte o felâketli günlerde yazdığı şiirlerde Süleyman Nazif geçmiş şanlı günleri de hatırlar. 'Plevne' bunlardan biridir.

(...) Aynı yılların şiirleri 'Harp Şarkısı' (Tasvir-i Efkâr, nr. 558 10 Teşrin-i evvel 1912), 'Cenk Türküsü' (a. y. Nr. 559, 16 Teşrin-i evvel 1912 ve Türk Yurdu, nr. 24, 1328/1912, s. 734) dır” (Enginün, 1998, s. 63)

¹²⁵ Şair vatanın dağılmasına ne kadar çok üzüldüğünü “Girit” adlı yazısında şöyle anlatmaktadır: “Son yıllar yüzyıllar, özellikle son seneler elimizden ne kadar yerler aldı. Ben, bundan böyle vatanımın sınırlarını ve bölgelerini coğrafya kitaplarında değil, kendi tarihimizde ve kendi kalbimde arayacağım. Türk'ün kanını koklamış, öpmüş olan her toprağın ruhu benim ruhumun içindedir. O başka devletin haritasına yalnız ismini nakleder, o da anlayış ve inleyiş dolu olarak...”

Gözlerim hiçbir zaman Dicle kenarı ile Tuna kıyıları ve Kafkas Dağları ile Umman sahilleri arasında başka bir renk ve ayrılık görmez. Giden yerlerin ayrılık acısını, vücudum mezara ve ruhum da sonsuza götürülecektir. Bin kere söyledim, yine ve daima tekrar ederim ki, onların birgün muhakkak bize geri döneceğine inanıyorum. Ben bugüne kadar bu inanç ile yaşadım ve bu inanç ile öleceğim”(Göçgün, 2010, s. 52-53) Şairin Girit meselesiyle ilgili pek çok yazısı *Yeni Tasvir-i Efkâr*'da yayımlanmıştır: “Süleyman Nazif'in **Yeni Tasvir-i Efkâr** gazetesinde Girit meselesine dair yirmi bir makalesi yayımlanmıştır. Bu makalelerde, Girit adasında cereyan eden hadiseler sebebiyle Türkiye'nin haklılığını isbat etmek üzere adanın tarihi ve hadiseler hakkında geniş bilgi vermiş ve meseleyi ısrarla takip etmiştir” (Karakaş, 1988, s. 80)

¹²⁶ Edebiyatımızda pek çok şair gibi Süleyman Nazif de konu; vatan, millet ve hürriyet olunca “vatan şairi” Namık Kemal'den etkilenmiştir: “Bu bağlamda Nazif'in *Gizli Figanlar* (1906), *Firâk-ı Irak* (1908) ve *Malta Geceleri* (1924) adlı şiir kitaplarına ve kitapları dışında kalan şiirlerinden bazılarında (“Plevne, Cenk Türküsü, Harp Şarkısı, Nerde Osmanlılar, Türk İlâhisi' gibi) bakıldığında Namık Kemal etkisinde kalan şairle karşılaşırız”(Demir, 2012, s. 59) Nazif, *Namık Kemal* adlı çalışmasında da kendisini edip olarak yaratan kişinin Namık Kemal olduğunu söyler (Nazif, 1922, s. 27-28).

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi¹²⁷,yle kaybedilen yerlere yine bir cenk vesilesiyle ayak basılması şaire “Cenk Türküsü”nü yazdırmış ve Türk milletinin duygularına tercüman olmasını sağlamıştır:

“Gözde tüter cenk türküsü

Bak Şıpka'nın balkanları

Hâlâ sızar al kanları

Ayrılmıştık otuz sene

İşte Şıpka geldik gene

Plevne'den bir ses geldi

O ses yüreğimi deldi

Ah o günler ne güzeldi

Ayrı düştük otuz sene

Şanlı meydan geldik gene” (Enginün ve Kerman, 2011, s. 296)

¹²⁷ Şair 1919 tarihli *Âsitân-ı Tarihte (Galiçya)* adlı eserinde 93 Harbi'ne dair anılarını dile getirdiği “Rus Kimdir, Moskof Nedir?” başlıklı yazıda Türk-Rus ilişkisini masaya yatırarak 93 Harbi'nin sebep ve sonuçlarını masaya yatırmıştır. Bu yazı, şairin üzerinde 93 Harbi'nin elim neticelerinin nasıl bir iz bıraktığını ortaya koyması bakımından da ilgi çekicidir: “93 Harbi'ni (1877) bize kim açmıştı?... Ve o kadar belâyı hak eden hangi millî suçumuz vardı?..

Hersek'te, Sırbistan'da, Karadağ'da, Tuna ve Edirne illerindeki baş kaldırmaların tertipçisi ve idarecisi, Moskof Çarını Osmanlı Padişahı yanında temsil eden bir elçi, (General İgnatief) adlı bir eşkiya idi.

Bu adı, Osmanlılar daima kin ve lânetleme biçiminde zihinlerinde tutmalıdırlar.

Hepsi Türk ve Müslüman olan milyonlarca kadın, çocuk ve ak sakallı ihtiyarları Tuna kıyılarından Marmara kıyılarına ve Anadolu içlerine kadar çıplak ve darmadağınık sürükleyen belâ selinin kaynağı Moskof hırsıdır. Ve o hırsın 93'te doyurma aracı da bu lânetlenmiş General oldu.

93 Harbi'nin sonlarında Rumeli göçmenlerinden ihtiyar bir kadındul kalmış kızıyla bizim diyara kadar gelmiş, evimizin yanında küçük bir eve, zannederim, hükümet tarafından yerleştirilmişti.

Her halde ülkelerinde tanınmış bir aileden oldukları için başka göçmenlere bakarak rahat yaşamalarını sağlamaya bir derece daha özen gösteriliyordu.

Ben o sırada on dokuz yaşında idim. Kış geceleri bizim tandır başında toplanır, kadıncağız Tuna'dan Dicle'ye kadar nasıl geldiklerini anlatarak ağlar ve ağlatırdı.

Ülkelerinde güzel evleri, evlerin bahçesi, bahçede yemiş ağaçları varmış. Kış zahirelerini ilk bahar başlar başlamaz hazırlamaya koyulurlar ve en soğuk günlerin uzun gecelerini konu, komşu ve hısım, akraba ile birlikte birlikte tatlı sohbetler ve herkesin kendi payına düşen masrafı karşıladığı ziyafetlerle geçirirlermiş.

Ramazan gecelerinde de topluca teravih namazı kılınır, kutsal gecelerde mevlid okunmuş.

Kadıncağız bunları söylerken hem ağlar, hem ağlatırdı. Bizse dinlemekten ve ağlamaktan hiç bir zaman usanmazdık. İsterdik ki o musibetler destanın sonu gelmesin. Gözlerimizden dökülen yaşlar kalbimizin üzüntülerine acı bir dinleniş verirdi. Ve zannederdik ki içimizdeki millî dert, bu yaşlarda nefes alıyor. İşte ben, vatan sevgisiyle Moskof düşmanlığını o göçmen kadından öğrendim” (Süleyman Nazif, 1979, s.79-80). Aynı zamanda *Âsitân-ı Tarihte (Galiçya)* adlı eserinde, Çanakkale ve Galiçya Cephesi'nde savaşan askerlerin münferid menkıbeleri de yer almaktadır (Karataş, 1988, s. 217).

Plevne'den gelen acı ses, şairin yüreğini delmiştir. Plevne düşmüş, Osmanlı hâkimiyeti şehirde son bulmuştur. Şairin üzerinde şehrin şanlı bir mücadeleden sonra kaybedilmesinin derin üzüntüsü vardır:

“Süleyman Nazif bir başka manzumesinde Plevne'nin müdafaasının şanının dile getirirken yenilgiyi de teessürünü de ifade etmekten kendini alamaz.

(...) Plevne'nin düşmesinde rol oynayan etkenlerin başında muhasara ve Rus ordularının mevcudatının fazla olması gelir. Lakin halk dile getirdiği türkülerle Plevne'nin düşmesine sezgisi ile şüpheyle bakar. Plevne'nin yardım hadisesine bakıldığında halkın bu şüphelerini yabana atmamak gerekir” (Şen, 1997, s. 568) .

Yıllar sonra tekrardan bu şehre ayak basılması onu oldukça heyecanlandırmıştır:

Yolumuzu bağlamasın

Dalgaların ağlamasın

Ağlar gibi çağlamasın

Görüşmedik otuz sene

İşte Tuna geldik gene” (Enginün ve Kerman, 2011, s. 296)

Plevne, Şıpka ve Tuna vesilesiyle 93 Harbi'nin öcünün alınması isteğinde bulunan şair, Balkanların ruhen bizim olduğuna yürekten inanmaktadır. 30 sene önce bu yerler elimizden çıkmış ve binlerce insan Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Balkan Savaşları kazanılırsa Tuna yeniden bir “Türk gölü” olacaktır.

Şair, 1912'de *Şehbal*'de yayımlanan “Plevne”¹²⁸ şiirinde ise 93 Harbi'nde Plevne'de şehit düşen kahraman askerleri anmaktadır:

“O her şeyden önce vatanını severdi. Vatan muhabbeti onun için bir dindi. Onun kalbi, vatan için taşan, millet için coşan bir kalpti. O duyan ve duyuran ruhuyla, temiz ve yüksek nasiyeli, vatanperver bir Türk şairi idi. Plevne kahramanlığı ve oradaki şehitler üzerine yazdığı şiirde şöyle diyordu:

‘Plevne yâdı bülendinde inleyen matem

İle'lebet verecekler bu kavme fahr ü elem

¹²⁸ Şiire dair Şuayib Karataş şu bilgiyi verir: “Süleyman Nazif'in mecmua sahifelerinde kalan en eski vatan şairi, **'Plevne'** adını taşır. Aradan geçen zamana rağmen Plevne'yi anlatan bir destanın yazılmamış olması, şairi üzer. Bu sebeple II. Meşrûtiyet'in ilân edildiği yıllarda, dünya harp tarihinin en büyük savaşlarından biri olan Plevne'yi ve şühedâsını yâd ve tebcil etmeyi millî bir vazife sayar. Nitekim **'Plevne'** tebcilnamesinden sonra yazdığı ve **'Batarya ile Ateş'** kitabının ilk bölümlerini meydana getiren nesir yazılarında da, Miralay Yunus Bey'in şahsında, Türk ordusunun mağlûbiyetiyle neticelenen bu harbin şühedâsından terkim ve tazimle bahseder.

'Plevne' şiiri, aç ve çıplak Türk askerinin 'şimâl' ve 'şitâ' ile olan mücadelesini anlatır. O askerler ki, 'Moskof'un ve 'tabiatın kudurmuş hüçûm-ı müştereki' karşısında, 'hâtrât-ı esâtîri' ihyâ edercesine mukavemet göstermişlerdir”(Karataş, 1988, s. 199-200).

O bir nişane-i tezkârı olmayan şühedan
Yaşar kulûb-ı tehassüste bi-gamı nisyan.

Birer sahife-i tarih sevbi münferidi
Gıda-yı ye's bu kavmin gıda-yı ümmidi.
Bütün şedâid-i arz-ü semaya kahkazen

Döğüştü durdu o askerler aç ve çıplakken.' ” (Yücebaş, 1957, S. 5-6)

Zor şartlar altında savaşan ordunun nice kahramanlıklar göstermesine karşın aldığı mağlubiyet pek çok şair gibi Süleyman Nazif'i de derinden etkiler. Şair, *Tasvir-i Efkâr*'da yayımlanan 15 Teşrinievvel/Ekim 1912 tarihli “Harp Şarkısı”nda savaş arzusuyla silaha sarılmış bir askeri ele almaktadır. Şiirde, Bulgarlarla yaşanan mücadeleler tüm detayı ile yansıtılır:

“Bulgar yine baş kaldırıyor... düşmanımızdır,
Balkanlar artık yolumuz, meskenimizdir
Ölse de ne gam, düşman ili medfenimizdir
Hep cenge gider... Cenge gider mürde ve zinde
Git söyle bugün beklemesinler beni evde

Harp etmedeyim her tarafım âteş-i hundur
Bulgarlarla dövüşmek, bana bir zevk-i derundur
Ak saçlı ninem beklemesin yollar uzundur
Hep cenge gider... cenge gider mürde ve zinde
Git söyle bugün beklemesinler beni evde...”(Duman, 2005, s. 105)

Şair sadece şiirleriyle değil, düz yazılarıyla da vatani hislerini aktarmıştır. Balkan Harbi'nin en buhranlı günlerinde “İstanbul Eğleniyor!” makalesiyle vatanın acıları karşısında duyarsız kalanları eleştirmiştir (Beysanoğlu, 1970, s. 155). Aynı zamanda şair, “Şehîdin Babası” hikâyesiyle de Balkan Harbi'ni konu alır. Oğlu Balkan Savaşlarında şehit olan Ahmet Rasim'e ve tüm şehit babalarına ithafen Süleyman Nazif bu hikâyeyi yazmıştır (Çetin, 1993, s. 244-255).

Aka Gündüz'ün şiirlerinde Balkanlar sadece hüznle, hasretle ele alınmamıştır. Kin ve intikam duygularının ön planda olduğu şiirler, Balkanların geri alınabileceği umudunu

da barındırmaktadır. “Dertleşme” şiiri, bir gencin Balkan zulmü karşısında kahırlanarak tabiatla dertleşmesini konu edinmektedir. Gökteki buluttan, ışıktan, gölgeden teselli ve yardım isteyen gence sabır ile ümit öğüdü gelir. Fakat genç, yine de sükûn bulmaz. Ardından kumru da gencin elemine ortak olur ve hazin hazin öterek acılarını paylaşır:

“Kumrunun Sesi:

Ne oldu? Soyuldu,
Bozuldu, yuvamız...
Kovuldu, boğuldu,
Anamız, babamız...

Hep açtı, akan kan
Gelincikle, lale...
Bu al renkli tufan
Gelir mi hayale?...” (Aka Gündüz, 1334, s. 17).

Oradan geçen bir askerinin de bu konuşmaya dâhil olmasıyla gencin umutları yeşermeye başlar. Çünkü onun elemi, Türk askerinin yapılan zulümlerin intikamını almasıyla son bulacaktır:

“Hey! Bana bak genç asker!
Açık olsun dar yolun,
Bükülmesin hiç kolun!

Nereden böyle? Bu sefer...
Yorulmasın ayağın,
Körelmesin bıçağın,

Hey! Bana bak babacan!
Hem garibim, hem dertli.
Gel et beni teselli...

Gözlerin de pek yaman

Bir ışık var, ey asker!

Birazını bana ver;" (Aka Gündüz, 1334, s. 19).

Asker, gencin aksine oldukça neşelidir. Kendisine ve orduya güvendiğinden yaşananların öcünü alacaklarına dair inancı kuvvetlidir. Balkanlarda acı çeken vatandaşlarımızın imdadına yetişebilmek için Meriç nehrinin kendisine yol vermesini istemektedir:

"Akan Meriç bir geçit ver...

Düşmanlara kaldı çok yer.

Öç almakçün geçsin asker.

Aman Meriç bir geçit ver!...

Dağlar taşlar aştım geldim.

Ben kinimle taştım geldim,

Bak, sana ulaştım geldim

Aman Meriç bir geçit ver!..." (Aka Gündüz, 1334, s. 20)

Harap olmuş yuvaların hali, ağlayan genç kızların ve annelerin gözyaşları yürekleri dağlamaktadır:

Arkanda genç kızlar ağlar,

Anacıklar yürek dağlar,

Harap olmuş yurtlar, bağlar

Aman Meriç bir geçit ver!...

Kesilmiş yurdun her başı,

Kalmamış dikili taşı,

Bu viranlık, bu gözyaşı

Hakkı için bir geçit ver!..." (Aka Gündüz, 1334, s. 21)

Vatan topraklarının bir anne olarak düşünülmesi Aka Gündüz'ün şiirlerinde de söz konusudur. Rumeli "vatan ana" olarak evlatlarından yardım beklemektedir:

Rumeli'nde vatan ana

Mahzun mahzun bakar sana

Kıymadan düşmanlar ona

Aman Meriç bir geçit ver!... (Aka Gündüz, 1334, s. 21)

Vahşice katledilip cesetleri Meriç'e atılan masum yurttaşların döktüğü kanlar "Meriç'in kanlı suyu" tamlamasıyla ifade edilmiştir. Meriç askere yol vermezse asker süngüsüyle kanlı suyunu biçerek kendi yolunu açıp gidecektir. Her türlü zorluğa karşın olağanüstü çaba gösterilecek, vatan uğruna ölene kadar mücadele edilecektir. Türk askerinin intikam yoluna çıkması konusuna odaklanan şiirde; kin duyguları kadar ümit dolu hisler de ön plandadır.

"Genç Türk Kahramanlarına" Rumeli için yazılmış bir diğer şiirdir ki kaybedilen toprakların acısını ve şehitlere tutulan yası anlatmaktadır. "Şehit kardeşler namına ithaf" ile başlayan şiirde Balkan kâbusu "görünmez, kahkahası yıldırım, gerinmesi tufan olan, cennetten kovulmuş bir şeytana benzeyen lanetli, siyah bir baykuşun vatana girmesi" olarak tanımlanmıştır. Bu baykuş tüm halka zehir saçarak kan ağlatırken ırz, namus ve vicdan satılığa çıkmıştır. Ocaklar sönmüş, din ve millet adına bütün kutsal kavramlar ayaklar altına alınmıştır. Şair yüzyıllar geçse de yaşanılanların unutulmayacağını, bu eziyetlerin intikamının bir gün alınacağını vurgular:

"Aylar yıllar geçse de
Geçmez benden bu hasret...
Öç şerbeti içse de
Sönmez ben de hararet...
Temizlenmez yüzümde
Bu nankörlük karası...
Açılmıştır özümde
Sağmaz namus yarası...
Fakat benim kahramanım! Bu sefer
Bil ki değil istibdadın bu eser...
Bırak beni! Hicran aksın dilimden,
Bir yudum iç, bu zehrime elimden:
Ey kardeşim! 'Pirister'den gelen yeli bul da sor:
Öksüz yaşı gibi niçin, mahzun akar 'Dırahor'?
Hani dünkü o gururlu köpükleri, ahengi?"

‘Yeşilyurt’un niçin solmuş o çiçekli gül rengi?
 Perilerin kanadıyla gölgelenen ‘Kavaklar’
 Yine neden boyun bükmüş? Çökmüş süslü saçaklar...
 Türkün asıl ayağını bus eylemiş ovalar
 Yine neden sararmış? Niye ıssız yuvalar?’ (Aka Gündüz, 1334, s. 75)

Balkan şehirlerinin adını tek tek kullanarak yaşanılanları detaylı bir şekilde anlatır. Pek çok şehir, savaşa gerek duyulmadan Türk eliyle satılmıştır, şairi en çok öfkeliendiren de bu hainliktir. Bu öfkesini biraz olsun dindirecek olan şey de düşmandan alınacak olan intikamdır. Türk milletine seslenen şair, kalplerdeki imanın gücüyle birlik ve bütünlük içerisinde harekete geçmemiz gerektiğini belirtir:

“Ey Rumeli! Ey şehitler! Bizden size büyük selam!
 Gam çekmeyin! Ahd eyledik, alacağız intikam!” (Aka Gündüz, 1334, s. 76)

Şair diğer şiirlerde olduğu gibi bu şiirde de Balkan mazlumlarının ahlalarının yerde kalmayacağına inanmakta, vatanın kurtulacağına dair umudunu korumaktadır.

“Çoban Türküsü” ismi dolayısıyla pastoral şiir izlenimi verse de Balkan mezalimiyle kaybedilen Rumeli topraklarına özlemi konu alan bir şiirdir.

“Güzel çoban! Kuzuların niçin dağıldı?
 Koyunların memesinden kan mı sağıldı?
 Urumeli baştanbaşa sana ağıldı,
 Boyun bükme, için çekme, çal çoban kızı...” (Aka Gündüz, 1334, s. 122)

Balkanların güzel kırlarını, uçsuz bucaksız ovalarını keder ve acı kaplamış, düşmanlar vatani işgal edince masum insanları kılıçtan geçirmiş, ocakları söndürmüştür. “Ninni” de bir annenin beşiğindeki yavrusuna düşmanlardan oçlerini alması için ninni eşliğinde telkinlerde bulunmasını konu edinen bir şiirdir.

“Ninni yavrum! Uyu, büyü çabucak
 Büyümenle gülsün bu yurt, bu ocak.
 Şıpka, Kafkas, Anadolu her bucak
 Türk çocuğu! Senle mesut olacak
 Ninni yavrum! Uyu, büyü çabucak!” (Aka Gündüz, 1334, s. 123)

Yalnız buradaki “düşman” kavramı ile sadece Balkan milletleri değil, Kafkas’ta ve Anadolu’da vatan için tehlike arz eden tüm milletleri kastetmektedir. Nitekim şair;

“Türklüğüne yan bakacak her düşman

Kurtulmasın keskin yüzü kılıçtan” (Aka Gündüz, 1334, s. 123)

mısralarıyla da bu düşüncesini özetlemektedir. Şiirde vatani koruyacak olan nesillerin daha bebeklikten itibaren telkinlerle yetiştirilmesi gerektiği, bir annenin çocuğuna söylediği ninniden yola çıkılarak vurgulanmaktadır.

“İtimat” şiiri de kötü günlerin geçeceğine dair umutları barındıran bir eserdir. Ocakların yeniden şen olacağı, vatanın nur dolacağı, ay yıldızlı sancağın göklerde tekrar dalgalanacağı temennisinde bulunulur.

“Bu ordunun her bölüğü, bir arslanlar alayı,

Hatırlatır Ertuğrul’un yaşadığı obayı,

Evelallah geçeceğim ben Tuna’yı, Altay’ı,

Bana derler Türk askeri... Kılıcımı çekince,

Padişahım ferman etsin, zabıtları kumanda

Bak kalır mı bir tek düşman şu ters dönen cihanda” (Aka Gündüz, 1334, s. 144)

Şiirde doğrudan “Balkan Savaşları” denilmemesine rağmen Tuna’nın adının geçirilmesiyle Balkanlara gönderme yapılır ve bu toprakların tekrar alınacağı dile getirilir. Şairin diğer şiirlerine nazaran bu şiirde daha ümitli olduğu gözlenmektedir.

Halka Doğru dergisinde 30 Mayıs 1913 tarihinde yayımlanan “Öc Türküsü” şiirinde açık bir şekilde “Balkan” adı geçmemekle birlikte, Balkan Savaşlarının yaşandığı bir tarihe tekabül etmesi ve hamasi konuları anlatması dolayısıyla şiirin Balkan Savaşlarını temel aldığı düşünülmektedir. Şair, Türklerin vasıflarından yola çıkarak zalimler önünde boyun eğmeyeceğini anlatır:

“Biz zilletin pençesine girmeyiz

Fazilettir sermayemiz, şanıamız;

Yurdumuzu kahbe gibi vermeyiz,

Halis Türk’tür her bir damla kanımız

Dağ deme, taş deme çık korkma kardaş

At korkma, yak korkma, yık korkma kardaş.

Herbir yalçın kaya başı tahtımız

Gökde duran ay-yıldızdır tacımız

Namlumuzun ucundadır bahtımız

Düşmanlardan 'istiklâl' dir başımız

Dağ deme, taş deme çık korkma kardaş

At korkma, yak korkma, yık korkma kardaş.”(Duman, 1991, s. 123)

Şiirini; Türk milleti bağımsızlığına düşkündür, zilletin pençesine düşmez ve yurdunu düşmana peşkeş çekmez, fikirleri etrafında oluşturan şair, Türklüğe yakışır şekilde düşmanlardan öcümüzü almamızı ve vatanı kurtarmamızı istemektedir.

İntikam ve savaş arzusunun bu derece şiddetli olması erkek şairler kadar, kadın şairler için de geçerlidir. Nigâr Hanım da bu şairlerin başında gelmektedir. Balkan Savaşlarının elem veren sonuçlarının Nigâr Hanım üzerindeki tesirini şiirlerinde ve hatta günlüklerinde görmek mümkündür. Ayrıca Süleyman Nazif'in *Servet-i Fünûn*'da çıkan "Nigâr Hanım" başlıklı yazısında bu konuya hususiyetle değinilmektedir:

“Yılların geçmesiyle Nigâr Hanımın büyüyen yalnızlığına mukabil muazzam 'imparatorluğun' hastalığı netleşir, adeta bu iki kader kucaklaşır. Bunun Nigâr Hanım da farkındadır: 'Evim, vatanımın küçük mikyasta aynı.' 'Ne çare ki, memleketimin hali gün günden kesb-i vehamet etti. Bir taraftan Trablusgarb muharebesi, diğer cihetten fırka münazaatı vatanı harab ediyordu.' Üzüntüleri 'midesine vuran' Nigâr Hanım 'altı hafta tebdil-i hava için bile' Viyana'ya gidemez: 'O derece vatanımın hali beni müteessir etmişti' 26 TE 328 (8 Kasım 1912). Karadağ ve ardından Balkan ülkelerinin ilân-ı harbi ümitsizliğini artırır. Hiç hazır bulunmadığımız sırada bu büyük devlete nasıl mukavemet edeceğimizi düşünerek dertlenir.

Süleyman Nazif, bir yazısında 'şehadet ve yemin ederim ki' demektedir, ne kadımlar ne erkekler arasında Nigâr Hanım kadar samimi 'vatan-pervere' rastladım. Aynı yazıda Nigâr Hanım'ın Balkan Harbi patlak verdiği sırada Avrupa seyahatini yarıda kesip dönmüş olması üzerine bunun nedenini sual ettiğinde aldığı cevabı ve bunun kendilerini 'titrettiğini' kaydeder: 'Vatanım bir ateşe girerken' demiştir Nigâr Hanım, 'ben yabancı memleketlerde' gezip eğlenemem. Bu tür bir manzara günlükte de vardır. Balkan harbi yıllarında, kuzeni Jenny'in yurt dışı davetini kabul etmek istemez: 'Vatanım bu halde iken nereye gidebilirim? Âh acaba kurtulabilecek miyiz? Bu gün kalbimde en büyük aşkım vatanıdır. Onun halini bu derece zulmet-âlûd gördükçe ağlamadığım gün geçmiyor'. Ardından içice ilginç, neredeyse Türkçülerin dudağından dökülmüşe benzeyen bir dua: 'Ey Türkler'in ilâhı, bu millet-i Osmaniye'ye nusret nasib et'/31 TE 328 (13 Kasım 1912)'(Bekiroğlu, 1998, s. 118-119).

Balkan Harbi üzerine en çok üzülenlerden ve bu facianın yaralarını sarabilmek için en fazla çaba gösterenlerden biri de kuşkusuz Nigâr Hanım'dır. O, savaşın sadece askeri safhasıyla değil, toplumsal sorunlarıyla da ilgili yazılar yazmakta ve savaşla gelen

ekonomik sıkıntılardan muhacirlerin karşılaştığı zorluklara kadar her konuda çözüm üretmeye çalışmakta, hatta pek çok dernekle de irtibat kurmaktadır:

“1912 Eylül’ünde Avrupa’nın çeşitli şehirlerini içeren bir seyahate çıkan Nigâr Hanım, Karadağ’ın ilân-ı harbi üzerine seyahatini yarıda keserek İstanbul’a döner ve günlüğüne bakılırsa evinin dolabını öper. 1918’de ölen Nigâr Hanım’ın ömrünün son yılları bir dizi savaşın İstanbul’a yansıyan sıkıntıları içinde geçmiştir. Balkan Harbi yıllarında muhacirlerin durumu, vasıta sıkıntısı, artan pahalılık ve yokluk Nigâr Hanım’ı derinden üzmektedir ve o da “Rumeli’nin gitmesi ile yüreğim kan içinde kalmıştı” demektedir. I. Cihan Harbi esnasında bireysel bir sanatın sahibi olarak tanınmış bir şairenin, savaşın dramını bireyler üzerinden eleştirdiğini görürüz. Ona göre gençlikler, zekâlar, güzellikler, marifetler mahvolmakta; anneler, eşler inlemekte, insan yığınları oradan oraya sürüklenmektedir. Tek düşüncesi “Askercikler ölmesin”dir. Kalem tutmaya alışkın, silâhı sadece uzaktan gören gencecik insanların böylesi bir ateşe sürüklenmesini akli almamaktadır ve hiçbir gerekçenin bu savaşı izah etmek için kullanışlı bir cevap teşkil etmediğinin farkındadır” (Bekiroğlu, 14 Ekim 2012, Zaman).

Şairin savaşla ilgili söz konusu düşüncelerinin dizelere dökülmüş hali *Elhân-ı Vatan*¹²⁹, da yer almaktadır. 1916’da basılan bu eserde Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı’nın izleri mevcuttur. *Elhân-ı Vatan*’da yer alan “Taşlar Mesiresi” üzerindeki nottan da anlaşılacağı üzere Balkan Muharebesi esnasında yazılmıştır:

“Balkan Savaşları’ndaki yenilgiden ve bu coğrafyadaki katliamdan o tarihte yönetime hâkim olan İttihat ve Terakki mensupları -özellikle Enver, Talat ve Cemal paşalar- sorumlu tutulur ve onların uygulamaları sert bir üslûpla eleştirilir. Bu husus o tarihlerde ve kısa süre sonra yazılan şiirlerde de işlenir. Rumeli’nin işgaline tanık olup derinden etkilenen Şair Nigâr Hanım, bu hususu birçok şiirinde işler. Duygularını oldukça basit biçimde ifade eden şair, bir yandan üzüntülerini dile getirirken bir yandan da halka telkinlerde bulunur. ‘Balkan Muharebesi esnasında’ epigrafiyle yazdığı ‘Taşlar Mesiresi’ şiirinde tüm yurdun düşmanların eline geçmesinden endişelenir, Türk halkının büyük acılar yaşamasından korkar. Şiirde ‘ferdî saadetle toplumsal menfaati karşılaştır’an şair, Türk askeri düşman ateşiyle yanarken ‘biz Taşlar’a gitmeyiz’ diyerek milletin menfaati için ferdî saadeti feda eder”(Güneş, 2012, s. 32).

¹²⁹ *Elhân-ı Vatan*’da yer alan şiirlerin kimisi Balkan Savaşları esnasında kimisi de Balkan Savaşları sonrasında yazılır. 1908 ve 1909’da yazılan vatan temalı şiirler; “Terane-i Vatan”, “Neşide-i Milliye”, “Vatanım”, “İane-i Milliye”dir, konu olarak Meşrutiyet ve Osmanlılık ideolojisini esas alır. 1913-1914 yıllarına ait bu savaşı işleyen şiirleri ise; “Taşlar Mesiresi”, “Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede”, “Edirne’nin İstirdadı”, “Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin”, “Hilâl-i Ahmer’in Tab Ettirdiği Talebe Defteri İçin”dir. 1915 tarihli “Çanakkale’de Türk Ordusu” şiiri de Çanakkale Cephesi muzafferiyeti için kaleme alınmıştır. Ayrıca kitapta, 1916 yılında yazılmış başlıksız bir şiirin varlığından da söz etmek mümkündür. Şair bu kitabı Esirgeme Derneği vasıtasıyla hayır işlerinde kullanmıştır: “Nigâr Hanım 1332 (1916) Temmuz’unda Esirgeme Derneği’nin bir sergisi için hem de mükerrer davetiye almıştır. Buna şaşmamak gerek, çünkü serginin onur konuğudur ve *Elhân-ı Vatan*’la Esirgeme Derneği ve sergi arasında bağlantı vardır: Nigâr Hanım’ın vatanî şiirlerinden ibaret küçük bir kitap, son eseri *Elhân-ı Vatan*, kendi teklifi üzerine ithafı hayır cemiyetlerinden birine olmak üzere basılmak istenmiştir. Kendisine önce Esirgeme Derneği, geliri yetim çocuklar yararına olmak üzere, müracaat eder ve eser basılır. Bir bakıma bu sergi ilk masada teşhir olunan *Elhân-ı Vatan*’ın da piyasaya çıkışı anlamına gelmektedir. ‘Yetimhaneye ihdâ ettiğim *Elhân-ı Vatan* intişâr ve yevm-i küşâdda sergiye muhtevî idi.’ Nigâr Hanım salonda birçok hanımefendilerden fart-ı nezaket görür. Ama onu asıl duygulandıran yetimlerin halidir: Sergi salonuna girdiği anda hep birlikte ayağa kalkarak selâm verirler. Sergilenen el işleri de çok güzeldir. Bir saat kadar sergi salonunda kalan Nigâr Hanım, ‘ne güzel el işleri ve dikişler, iftihar ettim’ demektedir [10 Temmuz 1332 (23 Temmuz 1916)]” (Bekiroğlu, 1998, s. 124-125).

Taşlar'da mesire âleminin anlatıldığı şiirde; Balkan Savaşlarının halk ve toplumsal hayat üzerindeki izdüşümüne yer verilmiştir. Şair bu manzum hikâye vasıtasıyla savaşa kayıtsız kalan halkı uyanmaya davet eder. Zira şiirde de halk bir eğlence ortamındadır ve neşe içerisinde zaman harcamaktadır. Şair ise içine kapanmış, hüznü bir halde kalabalıktan uzak durmaktadır. Vatanın güzelliğinin anlatıldığı satırların ardından savaş gerçeğine ve vatanın kaybedilme ihtimaline geçilir. Bir hayal dünyasından ayrılarak gerçeğin acı dolu yüzüne çarpan şair, korkuyla sayıklamaya başlar:

“Ne olur halimiz vatansız ah?

Kalem ü kalimiz vatansız ah!

Hiss ü amalimiz vatansız ah,

Nur-ı ikbalimiz vatansız ah,”(Nigâr Hanım, 1232, s. 12)

Mahvolan vatani, sönen hayatları anlattıktan sonra, bütün bu yaşananları umursamadan kendi keyfine bakan insanları öfkeyle eleştirir. Şair yüreğinde uyanan vatan aşkıyla ferdi hayatını bir kenara bırakır. Askerler şehit olurken, vatan adım adım parçalanırken biz gezmelerde, eğlence âlemlerinde mutlu mesut oturamayız, diyerek galeyana gelir:

“Bize taşlar atan ecanibten

Bırakın, kimler giderse gitsin biz

Taşlara gitmeyiz bugün düşman

Ateşiyle yanarken askerimiz.” (Nigâr Hanım, 1232, s. 13)

Türk milleti, vatani ateşlerde yanarken kendi huzurunu düşünemez, canla başla askerinin yanında yer alır ve ona destek olur. Aynı konu çerçevesinde yazılmış bir diğer şiir olan “Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede” mısrasıyla başlayan başlıksız şiirde de; Türk kadınları orduya yardıma çağırılmaktadır: “Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Balkan Harbi esnasında düzenlediği toplantıların birinde okunan ‘Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede’ şiiri son derece heyecanlı bir tonda kaleme alınmış ve muhatap olarak kadınlar seçilmiştir”(Bekiroğlu, 1998, s. 300) Tüm milleti düşmana karşı birleşmeye çağıran şair, can derdinden vazgeçerek askerle birlik olmamız gerektiğini vurgular:

“Gelin ey ehl-i vatan birleşelim

Verelim can ile ten birleşelim,
 Asker, erbab-ı sühan birleşelim
 Düşman oldu bize nasraniyet
 Olmasın kahkahazen birleşelim
 Gösterip şevk ile mevcudiyet
 Koşalım çünkü vatan tehlikede

Ey vatandaşlar, ey ehl-i vicdan,
 Donmadıysa şu damarlardaki kan,
 Şimdi tevhid kalıp ve iman
 Eylemek günleridir birleşelim
 İttihad eyleyerek pür halecan
 Verelim her ne ki varsa verelim
 Koşalım çünkü vatan tehlikede” (Nigâr Hanım, 1232, s. 14)

Rumeli kanlar içerisinde kalmış, her taraftan düşmanlar saldırmış, güzel yerler bir bir alınmıştır. Yitirilen toprakları geri alma sözünü vererek vatanın imdadına koşmamızı isteyen şair, harimimize canavarlar daldığını bu sebeple kadınların da vatani kurtarmak için harekete geçmesi gerektiğini belirtir. Sadece yaralı olanlar gaziler değildir, bütün Osmanlı perişan bir halde inlemekte ve ağlamaktadır, yaralara merhem olmak için tüm cemiyete seslenir, askere yardıma koşmamız gerektiğini vurgular.

“Edirne’nin İstirdadı” şiiri ise Edirne’nin geri alınmasının sevinciyle yazılmıştır. Düşman belasının şehirden kovulmasıyla gönüllere ışık düşmüş, umut kıvılcıkları tekrardan parlamıştır. Şair acı çeken mazlumların ahının ve gözyaşının semaya ulaşınca Tanrı’nın inayetinin gecikmeden geldiğini, zalimlerin hak ettiği cezayı bulduğunu düşünür. Balkanlarda olup biteni şair; şiddetli fırtınalara, depremlere benzetererek felaketin boyutunu gözler önüne serer. Kadınların ırzına düşmanın kirli ayağı sürülmüş, Balkan Türkleri helak olmuştur. Düşmanlık besleyerek masum insanlara saldıranların birbirine düştüğünü belirten şair bu sözlerle, Osmanlı topraklarını paylaşamayan ve kendi aralarında anlaşmazlığa düşerek II. Balkan Savaşı’nı çıkaran Balkan uluslarını kastetmektedir. Nitekim aç kurtlar gibi vatan topraklarını paylaşmaya çalışan bu

hırsızlar Tanrı'nın gazabına uğramıştır. Şair, diğer iki dördlüğün sonunda olduğu gibi bu dördlüğün ardına da nakarat cümlelerini ekler:

“Semaya çıktı demek ah ü girye-i mazlum

Dokundu gayret-i Yezdana nekbet-i masum” (Nigâr Hanım, 1232, s. 16)

Türk milletine seslenen şair, yaşanan felaketin bizlere ibret olmasını isteyerek bir daha gaflete düşülmemesi telkininde bulunur. Matem için bile durup ağlanmamalı, azimle millet uğruna hizmet edilmelidir. Şair, vatan sevgisinin Tanrı'ya ibadet etmekle aynı değerde olduğu üzerinde de durur. Nitekim Tanrı da Rumeli'nde yaşananlara sessiz kalmamış, masumların gözyaşı ve ahına karşılık vermiş, çaresizlere yardımını göndermiştir.

“Gömüldü kanlara ahvan din ü dünyamız

Karardı Rumeli'nin gitmesiyle me'vamız” (Nigâr Hanım, 1232, s. 17)

satırlarıyla acısını tekrarlayan şair, devlet ricalinden âlimlere kadar bütün bilgin ve yetişmiş kimselere seslenerek bundan sonra yapılacak tek işin gece gündüz çalışmak olduğunu yineler, çünkü millet ancak bu şekilde teselli olacaktır. Düşmanı cezalandırarak bizlerin yanında olan Tanrı'ya karşı şükranımızı da ancak bu şekilde gösterebiliriz. Milletten efkârında Türklük kavramını uyandırarak mücadeleye dâhil etmek en önemli vazifemizdir. Ayrıca sokaklarda nizamın sağlanması memleketin refahı için zaruridir. İnsanlar için doğru yol; sebat etmek ve çalışmaktır, çalışkan ümmete Allah bile iyi davranır. İlerleme durursa gerilemenin gelmesi kaçınılmazdır ki bu noktada şair avareliği, tembelliği ve gevşekliği eleştirir. Allah'tan çalışma azmi, intibah, yorgunluk bilmeyen tükenmez bir güç, çağın gereklerine uygun metanet ve sürekli çoğalan hayırlı niyet bekleyen şair, dualarına Türk milletini korumasını ve yardımını esirgememesini de ekler.

Edebiyatımızda “öç şairi”¹³⁰ olarak da tanınan Celal Sâhir, Balkan Savaşları sebebiyle düşman zulmünü ele alarak “Öç” başlıklı üç tane şiir neşretmiştir. 25 Nisan 1329/8

¹³⁰ Şairin bu ünvanla tanınmasıyla ilgili olarak Nesrin T. Karaca şunları söylemektedir: “‘Öç’ şairi olarak ün yapan ve bu şiirleriyle hayli popüler olan Celâl Sâhir'e şiirler ithaf edilmiş, davaya sahip çıkması ve vatan sevgisi alkışlanmıştır”(Karaca, 1993, s. 264) Karaca, M. Emin Yurdakul'un “Şair” (Öç Şairi'ne) (Yurdakul, 1989, s. 125) adlı şiiriyle Celal Sâhir'e ithaf ettiğini düşünürken Tansel bu konuda kesin bir hükme varmaktan uzak durur: “Şiirin başındaki *Öç Şâiri'ne* ithâfiyle kastedilen acabâ kimdir? *Türk Sazı'nın Önsöz'leri* Âgâh Sırrı Levend ile şâirimizin torunu Doğan Yurdakul tarafından yazılan 1969

Mayıs 1913'te *Halka Doğru* gazetesinde çıkan “Öç I” bu vatan parçasında yaşanan acıların akislerini içerir. Şair şiirin anlatımında “On Temmuz” şiirinde olduğu gibi metaforlar kullanır ve yapılanların öcünün alınacağını altını çizer. Bu topraklar için dökülen gözyaşları saklanmalıdır. Zira bu yaşlar tohum verip filizlenerek yeşerecek, içerisinde kan kokan kırmızı bir çiçek açacak ve bu çiçek, intikam günü geldiğinde mazlumları kurtaracak olan yegâne silaha dönüşecektir:

“Ölüm ve kan... İşte seni kurtaracak bir silâh!

Bugün akşam oldu, fakat yarın var.

Sen secdeye kapanırken düşün, âh,

Nice ölü câmilerde çan çalar

Nice billûr ırmaklarda kan akar...”(Karaca, 1992, s. 144)

Bugün tohumları atılan intikam duygusunun kederle yanan yüreklerin aleviyle ısınıp sabırla, inançla büyüyerek yarın bir çiçeğe dönüşeceği ve düşmanı yok edeceği hayal edilir. Şair, intikam duygusunu en üst basamağa taşımak için yapılan katliamları son mısralarda tekrar tekrar vurgulamıştır. Vahşice öldürülen insanların kanı ırmakların dahi rengini değiştirmiş, mazlumların ruhu ise kiliseye dönüştürülen camilerde çan seslerine terk edilmiştir.

Halka Doğru'da yayımlanan 2 Mayıs 1329/15 Mayıs 1913 tarihli “Öç II” şiirinde de Balkan vahşeti dile getirilir. Edirne'nin Bulgarlarca gasbedilmesi üzerine şair, galeyana gelerek bu şiirle tüm kinini kusar:

“İmparatorluğa başkentlik etmiş bir serhat şehri olan Edirne'nin bir süre için elden çıkması, şâirimizde büyük bir infîâl uyandırır. O'nda derin bir ‘ÖC’ duygusu yaşatan bir dizi şiirinde, milleti bu işgâle karşı koymaya çağırır. Çünkü bu işgâle Türk Milletinin canına, malına, dinine kastedilmiştir” (Karaca, 1993, s. 262-263).

basımının *Ansiklopedik Sözlük* kısmında, Öc adlı bir kitap, veyâ şiir bulunamadığından bahsedildikten sonra, ‘Bilgi ve hâfızasına güvendiğimiz eski edebiyat öğretmenleri bunun Emin Bülend olduğunu söylediler. Emin Bülend’in *Kin* adlı ünlü şiirinden ötürü ithâfın ona yapılmış olduğunda fikir birliğine vardılar’ denilerek, Emin Bülend hakkında bilgi verilmiştir (S.183). *Öc* adlı şiirin, Emin Bülend’in *Kin* isimli manzûmesi olduğu hakkında oy birliğiyle varılan böyle bir hüküm dolayısıyla bir şey söyleyemeyeceğiz. Biz bu isimde üç şiire rastladık: Celâl Sâhir’in *Öc* adlı manzumesi (*Halka Doğru* mec., nu. 3, 4; 15, 25 Nisan, 2 Mayıs, 10 Temmuz, 1329/1914; *Altun Armağan-II.*, s. 39 v.d.); Edirne'nin işgâli üzerine 1914 Nisan'ında yazılmıştır. Diğeri, Feyzullah Sâcid'in *Öc Marşı* (*Türk Yurdu*, c. vı., nu. 6, 15 Mayıs, 1330/1914, s. 2177 v.d.); bir başkası Aka Gündüz'ün *Öc Türküsü*'dür (*Bozgun*, İst., Kanâat Kitabevi, 1334, s. 124). M. Emin Yurdakul'un, kendisiyle aynı mecmualarda şiirleri basılan bu üç şâirin adı geçen bu şiirlerini gördüğü muhakkaktır. *Türk Sazı*'nda Celâl Sâhir'e ithâf ettiği bir şiiri (*Bir Genç Kız'a*, s. 97, nu. LX.), bulunduğunu gözönüne alarak, *Öc Şâiri'ne* ithâfıyla kastedilenin belki Aka Gündüz, daha kuvvetli ihtimalle Feyzullah Sâcid olabileceğini sanıyoruz” (Yurdakul, 1989, s. 426).

Edirne geri alınmadan önce yazılan şiirin konusunu kaybedilen şehrin ızdırabı oluşturur:

“Âh kardaşım, Edirne’yi unutma!
Güzel göğsü üç ırmağın uğrağı,
Her birinin suyu şehit kanı kokan bir kevser;
Her ne eksen altın verir toprağı
Onun yeşil bağlarına cennet diyor şairler...” (Karaca, 1992, s. 145)

Edirne’nin tarihsel geçmişine yer verilerek İmparator Adriyen’e değinilen satırların ardından; Lala Şahin Paşa önderliğinde şehrin fethedilerek Osmanlı hâkimiyetine girmesi ve bayındır hale getirilmesiyle uzun yıllar devlete başkentlik ünvanıyla hizmet etmesi anlatılmıştır:

“İmparator Adriyen’in yapısı,
Âl-Osman hakanları elleriyle süslenmiş,
Pâyitahtın Avrupa’ya kapısı,
Çelik gibi kal’âlala kilitlemiş, gizlenmiş.

Bundan beş yüz altmış sekiz yıl evvel
Lala Şahin, arkasında gözü yılmaz bir ordu,
Onu aldı düşmanlardan; bu güzel
Devletin doksan sene tahtı orda kuruldu

Orada yedi padişahın sarayı;
Cuma günü, ezan sesi göğe akın ederken,
Ulu hakan at üstünde câmiye giderken
Hep melekler seyrederdi alayı...” (Karaca, 1992, s. 145)

Bu anıların aktarılmasının ardından şair, sözü yine şehrin kaybedilişine getirerek acısını okuyucusuyla paylaşır. Şairin deyimiyle iki yüze yakın camiye ve yirmi iki medreseye put takılmış, at bağlanmış, bütün kutsal mekânlar ya ahıra ya da kiliseye çevrilmiştir. Bulgarlar tarafından tecavüze uğrayan masum kadınları da anlatan şair, namusu ayaklar altına alınan bu insanlar için düşmana öfke kusar. Camilerde şarap içip halkın malını

yağma eden alçaklardan geriye aç açıkta, bir lokma ekmeğe muhtaç insanlar kalmıştır. Dahası bu kıtlığın Osmanlı ordusunu dahi vurduğu, sağ kalan askerlerin açlıktan ağaç kovuğuyla ot yediği anlatılır. Karşı tarafta ise durum aksine güllük gülistanlıktır ki evleri gasbederek para toplayan askerler malla yetinmeyip can almış, ırza geçmiştir. Balkan topraklarına hizmeti geçmiş olan atalarımız da bu mezalim karşısında mezarlarında acıyla kıvrınmaktadır:

“Sultan Murad cennetinde döğünüyor bu hâle,
Lala Şahin yüreğini dağlıyor,
Mimâr Sinan için için ağlıyor...
Âh bu kadar sefil olmak gelir miydi hayâle! (Karaca, 1992, s. 146)

Şehir beş buçuk ay düşmana direnmiş, fakat sonunda saldırılar karşısında güçsüz düşmüş ve alnı açık bir halde Bulgarlara teslim olmuştur:

“Beş buçuk ay göğüs gerdi, namusunu korudu
Sürü sürü tepelendi Bulgarlar;
Teslim oldu; fakat alnı yukarı.
Sen alçaksın, ey kardeşim, unutursan bu yurdu” (Karaca, 1992, s. 146)

Şair son mısralarda intikam arzusunu yineleyerek Türk milletinden yaşananların unutulmamasını ister, çünkü intikam gününün eninde sonunda geleceğine inanır.

*Müntehâb Çocuk Şiirleri*¹³¹ adlı eserde yer alan “Öç” te ise şair, I. Balkan Harbi ile kaybedilen Edirne’nin, II. Balkan Harbi sonucu güçsüz kalan Bulgarlardan 21 Temmuz’da geri alınmasını konu edinmiştir: “O’nun Mehmet Âsım’la birlikte tertip ettikleri ‘Müntehâb Çocuk Şiirleri’nde bulduğumuz bir başka ‘ÖC’ şiirinde, artık Edirne kurtarılmış, yeniden vatan topraklarına katılmış bir vaziyettedir”(Karaca, 1993, s. 264). Şair burada diğer “Öç” şiirlerindeki gibi huzursuz değil, nispeten daha mutlu ve huzurludur:

“Osmanlı’ya bir zamanlar başkent olmuş ‘Rumeli cenneti’ Edirne’nin elden çıkması, Türk insanını derinden yaralar ve büyük bir üzüntüye sevk eder. Bulgarların orada yaptığı

¹³¹ *Müntehâb Çocuk Şiirleri*; şairin Mehmet Asım ile birlikte hazırladıkları, çocuklar için özel seçilmiş şiirlerden oluşturulduğu eserinin adıdır: “Celâl Sâhir’in Mehmet Asım’la birlikte 3 cilt olarak hazırladıkları çocuklar için ‘Seçilmiş Şiirleri’ ihtiva eden kitaplardan 1. cilt; 1334/1918’de ‘Devre-i Evveli’ İlkokul (Mekteb-i İptidâiyye) 1. ve 2. Sınıflar için II. Cilt ‘Devre-i Mütevâsıt’ (3. ve 4. Sınıflar için) III. Cilt, ‘Devre-i Âliyye’ (4. ve sonraki sınıflar için düzenlenmiştir”(Karaca, 1993, s. 154).

zulümlere dair haberler insanımızın acısını daha da büyütür. Ancak kısa bir süre sonra Edirne’de Türk bayrağının tekrar dalgalanması, buruk bir sevincin yaşanmasına sebep olacaktır. Zîrâ, Edirne’nin geri alınması, kaybedilen Balkan topraklarının acısı için bir nevi teselli kaynağı olur. Celal Sâhir’in şu şiirinde Edirne ile ilgili ‘acı ve sevinci’ bir arada bulmak mümkündür” (Çakır, 2007, 222)

Onun mutluluğu Edirne’deki yangının biraz olsun dinmesinden ileri gelmektedir. Edirne’yi ne kadar sevdiğini ve ona verdiği değeri bu şiirle bir kez daha kanıtlamıştır:

“Ey Edirne, ey güzel yurt aylar var ki hicranın

Bir onulmaz yara gibi bağrımızda kanadı;

Gündüzleri tutuşturur ruhumuzu bir yangın,

Geceleri rüyamızda, kal’aların yanardı...

Yangın söndü, gök açıldı, parçaladı zulmeti;

Sen bizimsin ey Edirne ey Rumeli cenneti”(Erozan, 1335, s. 28)

Balkan devletlerinin Osmanlı’dan aldıkları toprakları paylaşamaması neticesinde birbirine düşmesiyle başlayan II. Balkan Harbi, öcümüzü almamız için “Tanrı’nın bir yardımı” olarak düşünülür. Altı yüz yıl Rumeli’ye hâkim olan Türk adı silinmemiş, Avrupa’da hilâlin son ışığı sönmemiş, Tanrı’nın adaletiyle bir nebze olsun bu karanlıklar aydınlatılmıştır. Mazlumların ahı Hakk’ın göğüne yükselmiş, kanlı ellerle edilen dualar geri çevrilmemiş ve nihayetinde alçak düşman Tanrı’nın gazabına uğramıştır. Balkanlarla ilgili şiirlerinde yansıttığı intikam arzusunun bu derece şiddetli olması, onun kaybedilenler için çaresiz bir şekilde yas tutarak karamsarlığa düşmediğini de göstermektedir. Celal Sâhir, yapılan zulümlerin öcünün alındığı takdirde milletin refaha ulaşacağına inanmaktadır.

Fecr-i Âti topluluğunun önemli temsilcilerinden olan Tahsin Nahit *Rûh-ı Bî-Kayd* isimli eserini ferdî konular çerçevesinde oluşturmuş, sanatsal gayeleri üstün tutmuştur. Fakat şair, sosyal konulu şiirler de kaleme almıştır; hatta bunlardan birinin Bulgaristan’da yaşayan Müslüman Osmanlı tebaasına ilişkin olması dikkat çekicidir. *Rûh-ı Bî-Kayd* dışında kalmış şiirlerinden 25 Teşrinievvel 1328/7 Kasım 1912 tarihinde *Rûbab* dergisinde yayımlanan “Bulgaristan Müslümanlarına” şiiri Balkan Savaşlarını konu almaktadır. Burada; Balkan topraklarında katliamlar yapan hain düşmana hitap edilerek küçümseyici sözler sarf edilirken masum dindaşlara yapılan bu kıyam, Kerbela Olayı’na

benzetilir. Tıpkı Kerbela Olayı'nda olduğu gibi hainler her tarafı kana ve vahşete bulamıştır:

“Ey müebbed fecîa-i hûnîn;
Kerbelâ, Kerbelâ-yı vahşet ü kîn..

Ey vatansız sefil olan zuafâ,
Ey mezârdan cüdâ kalan şühedâ..

Köyü a'dâ-yı dîn elinde harâb,
Ey öten lânesinde bûm u gurâb..”(Çetin, 1995, s. 576)

Şair, altı yüzyıl süren Osmanlı İmparatorluğu'nun kudretini hatırlatarak düşman zulmünden acı çeken yurttaşlara seslenir ve öçlerinin alınacağına dair söz verir:

“Bu şanlı bayrağın altında toplanan erler
Emîn olun sizi bir gün halâs eyleyler.

Nedir görür o sefiller hilâl-i Osmânî
Ki altı yüz yıldır hiç azalmıyor şânı

O şanlı bayrağı düşman kanıyla biz boyadık,
Hilâl ü nemci de taktık, şerefle hep yaşadık.

Sorun ki düşmana var mı hiç böyle tarîhi?
Yüz atlıdan koca bir devlet-i ebed bâkî!

Bizim uşaklarımızken o üç buçuk hezele
Bizimle çıkmadalar bek utanmadan cedele!” (Çetin,1995, s. 576)

Osmanlı tebaası iken isyanlar çıkarıp ayaklanmış Bulgar milletini “üç buçuk hezele” nitelendirmesi ile hakir gören şair, güneşte süngülerin parlamaya başlamasıyla bu düşmanın savaş meydanından kaçarak rezil olacağını anlatır. Çünkü kolay kızmayan, daima barıştan yana olan Türk milleti kızdırıldığı takdirde dağ, taş kırmızıya boyanacak,

onun cengâverliğinden kötüler payına düşeni alacaktır. Şairin şiirini günümüz Türkçe'sine aktarıp yorumlayan Nurullah Çetin şiire konu olan Bulgar zulmünü şöyle anlatır:

“Bu şiirde şair; Balkan savaşlarında Bulgarların Müslümanlara yaptığı, zulmü, baskıyı ve eziyeti dile getirmektedir. Yapılan, vahşet ve kinle ifade edilmektedir. Zayıflar vatansız bir sefil, şehitler mezardan uzak, köyler din düşmanları elinde harap kalmıştır. Topraklar yerle bir olmuştur ve her dakika bin âh edilmektedir.

Şanlı bayrağın altında toplanan erler ise, bir gün bunları kurtaracaklardır. O zaman o sefiller, altı yüz senedir şâni hiç azalmayan hilâl-i Osmânî'nin ne olduğunu göreceklerdir. Zira o şanlı bayrağı düşman kanıyla biz boyadık. Şair, zalimleri ‘bizim uşaklarımızken’, ‘domuz çobanları’ gibi ifadelerle nitelendirmektedir ” (Çetin, 1993, s. 28).

Tahsin Nahit gibi toplumsal konulu şiirlere pek yer vermeyen şairlerin dahi Balkanlarda yaşananlara sessiz kalmaması; bu felaketin boyutunun ne derece büyük olduğunun, Türk insanı üzerinde ne denli bir etki bıraktığının anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Balkan Savaşlarıyla ilgilenmiş şairlerden birisi de Emin Bülent Serdaroğlu'dur. 15 Temmuz 1326/28 Temmuz 1910 tarihinde yazılan ve “Girid Müslümanlarına” ithaf edilen “Kin” şiirinin o yıllarda büyük ses getirmesi sonucu Emin Bülent Serdaroğlu¹³², Türk edebiyatında “Kin şairi” olarak tanınmıştır. Balkan Savaşlarının en ateşli günleri 7 Kasım 1912 tarihinde *Rûbab* mecmuasında yayımlanmasıyla şiir Balkan Savaşlarının acılarına da sembol olmuş, intikam duygularını ateşleyerek Türk milletine güç vermiştir:

“Adını devrinde meşhur kılan ‘Kin’ şiirini Balkan Harbi esnasında askeri vazifede bulunduğu sırada bir gecede yazdı. Bu şiir, o devir gençliğinin duygularına tercüman oldu. Selânikte Ziya Gökalp, Ali Canib, Ömer Seyfettin, M. Mermi ve küçük Talât Beylerin idaresinde çıkmakta olan ‘Genç Kalemler’ dergisi, bu şiir münasebetiyle Emin Bülend’e ‘Genç Kalemlerden Kin Şairlerine’ yazılı bir saat ve kordon hediye etti” (Evrimer, 1958, s. 31-32).

Balkan Savaşlarının hemen öncesinde, Yunanlıların Girit'te Türklere uyguladığı zulüm üzerine yazdığı “Kin”, o yılların hararetini yansıtır niteliktedir:

“Göster semâ-yı mağribe yüksel de alınını,

Dök kalb-i sâf-ı millete feyz-i beyânını...

¹³² Vatani hislerini gür bir şekilde haykıran Emin Bülent'in güçlü vatan ve millet sevgisi, Osmanlı adına önemli mücadelelere katılmıştır olan ailesinden gelmektedir. Şairin dedesi Kırım muharebesine katılan ünlü komutanlardan biridir: “Emin Bülent, 1886 da Halep'te doğdu. Babası, miralay Ömer Muzaffer Bey onun da babası, Kırım muharebesinde başkumandanlık eden serdar Ekrem Ömer Paşadır” (Aktay, 1943, s. 13).

Al bayrağınla çık, yürü, sağken zafer nümâ,

Bir gün şehîd olunca da olsun kefen sana..."(Aktay, 1943, s. 45).

Düşman sedasının ecdadımızın yattığı topraklardan yükselmesine tahammül edemeyen şair, İslam bayrağının hilâline hürmet etmeyenlerin akıbetlerinin felaket olacağını düşünmektedir. Şair düşmana olan nefretini ve intikam arzusunu açık yüreklilikle haykırır:

"Dağlar lîsana gelse de anlatsa hepsini,
Binlerce can dirilse de nakletse geçmişi;
Garbın cebîn-i zâlimi afvetmedim seni,
Türk'üm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi!...

Ben şûrezâr-ı kalbimi kînimle süslerim,
Pençemde bir silâh ile ferdâyı beklerim...
Kabrinde müsterîh uyu ey nâmdâr atam..
Evlâdının bugünkü adı, sâde intikam!"(Aktay, 1943, s. 45)

Victor Hugo'nun "Mavi gözlü Yunan çocukları" şiirine sinirlenerek "Kin" şiirini kaleme alan Emin Bülent, Balkan Harbi'nin karanlık günlerinde de Türk milletinin acılarına tercüman olmuştur:

"_Eski Galatasaralılardandı. Sporcuydu ve bir aralık komisyonculuk etmişti. Kırmızıya yakın sarı saçları vardı diye anlatmak lâzım gelecektir. Sanırsam Tevfik Fikret'in Galatasaray'da talebesi idi. Emin Bülent, Fransız şairi Victor Hugo'nun 'Mavi gözlü Yunan çocukları' dolayısıyla milli bir öfke duyarak:

Göster semâ-yi Mağribe yüksel de alınmı

Dök kalb-i sâf-ı millete feyz-i beyânımı

diye başlayan ve:

Kabrinde müsterih uyu ey nâmdâr atam

Evlâdının bugünkü adı, sade intikam

diye sona eren ve içinde bizim gazetenin de tekrarladığı:

Garbın cebîn-i zâlimi afvetmedim seni

Türküm ve düşmanım sana kalsam da bir kişi

beyti bulunan manzumesini yazdığı zaman Fikret'in bunu pek beğendiğini ve:

_Artık rahat ölebilirim, şiirde halefim yetişti dediğini söylerler.

Zamanın şiirine bu kadar yeni bir hava getirdiği ve aruz vezniyle ilk defa:

Türküm ve düşmanım sana kalsa da bir kişi

gibi Türk ve erkek mısralar yazdığı halde, nedense onu tanıyanlar ve tanımayanlar kendisine ‘edebi bir şöret’i lâıyk bulmamışlardır” (Evrimer, 1958, s. 100).

Şiirin diliyle ilgili incelemede bulunan Mehmet Kaplan da Emin Bülent’in sesini “Fecr-i Âti şairleri içerisinde en erkek sesli olan” diye nitelendirmiştir. Şiirde muhtevadan ziyade söyleyiş tarzından ileri gelen bir kuvvetle millî duygular ifade edilmektedir:

“Emin Bülent’in dili diğer Fecr-i Âti şairlerine nazaran daha sadedir. Onun cümleleri de umumiyetle kısa ve açıktır. Bazı mısralar tek başına bir cümle teşkil etmektedir. Vezin ve kafiye arasında bir uyumsuzluk vardır. Söyleyiş bakımından dikkati çeken başka bir özellik, şâirin kelimelerin sesine önem vermesidir. Aliterasyonlar ses tonun yükselterek muhtevayı kuvvetlendirmektedir. (...)

Kin şiirine hitabet üslûbu hâkimdir. Şâir birimci parçada Türk milletine, ikinci parçada düşmana hitap diyor. Üçüncü ve dördüncü parçalarda da, kendini Türk milletinin bir temsilcisi olarak görüyor” (Kaplan, 2009, s. 165)

Mehmet Kaplan, cümlelerin kısa olmasının muhtevanın sert ve keskin havasına uygun olduğunu söyler. Emin Bülent’in şiirindeki çıplaklığın, aydınlığın ve sadeliğin Yahya Kemal’in şiirini müjdelediğini düşünür. Türk edebiyatında bu şiir çok sevilmiş, hatta o yıllarda başka şairler tarafından da “Kin” e benzer pek çok şiir kaleme alınmıştır:

“Fecr-i Âti zümresi içinde, kendi devrinin Namık Kemal gibi ses veren ismi Emin Bülent olmuştur. O, bu Namık Kemal’e has söyleyiş tarzı ile ait olduğu zümreden bir bakıma uzaklaşır. Girit için yazdığı ‘Kin’ manzumesi o devir öğrencilerinin en çok ezberlediği bir şiir olmuştur”(Özdarıcı, 2003, s. 21)

Bu şiirle hatırı sayılır bir şöhrete ulaşan şair, intikam duygusunu konu alan pek çok şaire de ilham olmuştur.

Mehmet Âkif’in *Safahat* dışında kalmış şiirlerinden 17 Ekim 1912’de Sebîlürreşad’ta yayımlanan “Cenk Şarkısı” Balkan Savaşları’na katılan askeri yüreklendirmeyi amaçlar. Kahraman askerlere armağan edildiği belirten bir notla yayımlanan şiirde; savaşa giden askerler iftihar dolu sözler ve dualar eşliğinde uğurlanmaktadır:

“Yükselerek kuş gibi Balkanlara,

Öyle satır at ki kuduz Bulgar’a:

Bir daha Osmanlı’ya güç sırtara!

Gir de gel evlâdım... uğurlar ola.” (Ersoy, 2008, s. 537)

Balkanların yerini bilmeyenleri kınayarak “sevgili ecdadın en son yeri” olarak tanıtan Âkif, burada akan pınarların kanayan yaraları andırıldığını düşünür. Çünkü vatanın bu parçasında yaşanan zulümlerden ötürü her taşın altı bir mezara dönmüştür. Aynı zamanda otlar üstünde duran karlar dedelerimizin saçlarına, esen rüzgâr da şehit seslerine benzetilerek bu toprakların ne denli kutsal ve önemli olduğu vurgulanır. Düşmana aslanlar gibi saldırılmasını isteyen şair, bu şiirle askerlere güç vermektedir.

Mehmet Emin Yurdakul’un “Nifâk”, “Genç Türk”, “Sen Feryada Başlayınca” şiirlerinde açık bir ifâde olmamakla birlikte, “Türk Yurdu’nda Balkanlar ve Balkan Savaşları ile İlgili Haberler” adlı çalışmadan bu eserlerin Balkan Savaşları dolayısıyla yazıldığı öğrenilmektedir (Dayı, 2012, s. 26-27). 18 Ekim 1328/1912 tarihinde *Türk Yurdu*’nda yayımlanan ve sonra *Türk Sazı*’nda yer alan “Nifâk” şiirinde şair, uğursuz olarak lanse edilen baykuş sesinden yola çıkarak Türklerin maruz kaldığı felâketlerin bu sesle geldiği imasında bulunur. Devletin şeref, namus, hürriyetinin tehlikeye düşmesinin yarattığı elem anlatıldıktan sonra mazide Hindistan, Buhara ve Kırım’da mezara dönen vatan topraklarına da gönderme yapılır (Yurdakul, 1989, s. 106).

Fevziya A. Tansel tarafından hazırlanan kitapta “Dağınık Şiirler” bölümüne alınan, 18 Ekim 1328/1912’de *Türk Yurdu*’nda neşredilen “Genç Türk”te de Türk Ocağı’na ithaf edilerek Türk Devleti’nin ölmeyeceği, Türk halkının düşmanın hain ellerini kırarak intikamını alacağı vurgulanır (Yurdakul, 1989, s. 316-317). Harun Duman da şiirin Balkan Savaşlarına dair kin ve intikam duygularını yansıttığını düşünmektedir:

“Mağlubiyetin kesinleşmesi ve arkasından düşmanın artan mezâlimi üzerine basında kin ve intikam duygularını işleyen şiirlerin artmaya başladığı görülür. Bunlarda, bir yandan Türk tarihindeki kahramanlıkları yeniden yaşatma emeli göze çarpar, öte yandan Türk’ün mukaddes bildiği ne varsa hepsini çiğneyen düşmanlardan genç nesillerin intikam alması istenir. İntikam temini işlediği bir şiirinde, Mehmet Emin, Türk’ü ‘Tarihi öz kanyla yazmış olan bir soy’ olarak vasıflandırır ve Türk gençliğini ecdadına lâayık bir nesil olarak intikam almaya davet eder” (Duman, 1991, s. 156).

Önce *Bağçe* dergisinde 26 Mayıs 1325/8 Haziran 1909’da çıkan ve Balkan Savaşları esnasında *Türk Yurdu*’nda 1329/1913’te yayımlanan, ardından *Türk Sazı*’na alınan “Sen Feryada Başlayınca” vatan şehitlerine adanmış, vatan ve millet sevgisini yansıtan bir şiirdir. Vatan tehlikeye düşerse âlim, cahil, masum, cani herkesin birleşerek dualarla, bayraklarla, şiirlerle, nutuklarla sesini yükseltip demirle, yumrukla, tırnakla savaşa

katılacağı anlatılır. Çünkü vatan sevgisi en kutsal, en büyük sevgidir ve hiç düşünülmeden uğruna can verilir (Yurdakul, 1989, s. 96).

Bütün bunlara ek olarak Esin K. Dayı; çalışmasında “Ordu’dan Bir Ses” şiirinin de Balkan Savaşları dolayısıyla tertip edildiğini belirtmektedir (Dayı, 2012, s. 40) Söz konusu şiir *Türk Yurdu*’nda 1329/1913’te “Ordudan Bir Ses-2” başlığıyla yayımlanmıştır. Yine *Türk Sazı*’na alınan bu şiirde de çelikten kollarıyla, vücudunda taşıdığı saf kanıyla her biri bir aslandan oluşan Türk ordusunun bütün zorluklara direnebileceği; Hilâfetin merkezini, Osman Gazi’nin, Fatih’in, Yavuz’un yurdunu düşman askerine çiğnetmeyeceği dile getirilir. Her sekiz mısradan sonra tekrar edilen dörtlük vasıtasıyla coşkulu bir anlatım sağlanır:

“Bil ki senin toprağın

Her zaman hür kalacak;

Ay yıldızlı bayrağın

Bize gölge salacak!” (Yurdakul, 1989, s. 94).

Şiir, askerin ağzından vatanın bekasına dair içilen bu andlar aracılığıyla daha da lirik bir hale kavuşur. Mehmet Emin Yurdakul’un şiirlerinde savaş elemiyle bir kenara çekilen, hayata küserek kadere teslim olan insanlardan ziyade, yapılanların öcünün alınması için mücadele eden insanlar vardır.

Ziya Gökalp’in Balkan konulu pek çok şiirinde de intikam arzusu ön plandadır. 4 Temmuz 1329/17 Temmuz 1913’de neşredilen “Yeni Attila” şiirinde Balkanlarda yaşanan acıların anlatılmasının aksine, orduyu cesaretlendirecek övgü dolu sözler söyler ve coşkulu bir üslupla Türk halkına moral verilir. Şair, hamasi bir edayla Türk askerine seslenerek kasırğa gibi esilmesini, düşmana yıldırım gibi saldırmasını ister:

“Süngün senden baskın umar,

Atın kişner, ister akın!

Kaçıyor Sırb, Yunan, Bulgar;

Saldır! Saldır! Durma sakın!

Tuttu Garb’i öc korkusu,

Yürü! Yürü! Türk ordusu!” (Gökalp, 1989, s. 62).

Balkan Savaşları başladığından beri Edirne'nin hali içler acısıdır. Gökalp, bir senedir Meriç'in ağladığını söyleyerek yaşanan acıların artık dinmesi gerektiğini belirtir. Türk halkını “Yürü! Yürü! Türk askeri/ordusu” nakaratıyla cesaretlendiren şair, tarihte ordu-millet anlayışıyla yer edinmiş ve hiçbir devlete boyun eğmeden yüzyıllarca ayakta kalmış milletimize şu mısralar ile seslenir:

“Yol ver bize Kara-Balkan!

Selânik'e varacağız!

Al kanları henüz akan

Yaraları saracağız!” (Gökalp, 1989, s. 63).

mısraları da diğer şairlerin eserlerinde rastlanılan hüznün aksine kaybedilen toprakların geri alınacağına dair inançlarla doludur. Diğer mısralarda da Yanya'yı, İşkodra'yı, Üsküp'ü almamız gerektiğini şairane bir ifadeyle dile getirir. Yanya bir gelin olarak hayal edilir. Osmanlı'ya candan bağlı olduğu için Arnavut'a, Yunanlı'ya asla gönül vermeyecektir. Manastır'daki kızlardan al bayraklara bürünmesi istendikten sonra, İşkodra'da Türk sancakları karşısında Arnavutların dize gelip Yeni Ay'a secde edecekleri anlatılır. Üsküp şehri bu gösterilere eşlik etmek üzere Türk askeri için hazırlanırken Avrupalılar gördükleri karşısında esef duyup kıvranacaktır. Bu noktada şair;

“Ey Avrupalı bu belâdan

Sen nereye kaçacaksın?

Bir İkinci Attila'dan

Çok gözyaşı saçacaksın!” (Gökalp, 1989, s. 64).

mısralarıyla Balkan Savaşlarında parmağı olan Avrupa Devletlerine gözdağı verir. Bir zamanlar tüm Avrupa'da fırtınalar estirmiş olan Hun İmparatoru Attila yâd edilerek yine aynı güçle Batı karşısında muzaffer olacağımıza inanılmaktadır. Son dörtlükte onun siyasi ideolojisi daha da belirginleşir. Bütün cihanın Eski Turân, padişahın da İlhân olduğu üzerinde durulur ve Turancı düşünceler vurgulanır.

Gökalp'in "Balkanlar Destanı"¹³³ adlı eseri adından da anlaşılacağı üzere Balkan Savaşları üzerine kaleme alınmıştır: "Ziya Gökalp'in 'Balkanlar Destanı', destan geleneğinden yararlanarak yazdığı bir manzumedir. 'Kızıl Elma' kitabında yer alan bu manzumede 'Çıkarmazsak bir Oğuz, bilelim artık yoğuz' diyerek kahramanlık ruhunu aşılama çabası" (Gürsoy, 2012, s. 117). Savaşın başlamasıyla herkesin silaha sarılıp mevzilere koşması şu mısralarla anlatılır:

"Borular çalındı: Silâh başına!
Düşündüm girmişim onbeş yaşına,
Öküzü bağladım sınır taşına,
Döğeni bıraktım harman içinde..."

Sabanı atarak tüfengi aldım,
Anamı, bacımı Tanrı'ya saldım,
Yirmi gün taburla yollarda kaldım,
Denizde, ovada, Balkan içinde..."(Gökalp, 1989, s. 87).

10 Teşrinievvel/Ekim 1912 tarihinde yazıldığını öğrendiğimiz şiir, Balkan Savaşlarını anlatmaktadır. Savaşın başlamasıyla, önceden kaybedilen yerlerin geri alınabileceği ümidini koruyan şair, bir askerın ağzından Türk ordusuna seslenir:

"Yerinde sayamaz bir Türk neferi,
Kalbi dâim onu sürer ileri,
Geri almak için eski yerleri,
Ahdı vardır onun vicdân içinde..."(Gökalp, 1989, s. 87).

Kalplerinde Kur'an gücü ve vatan sevgisiyle askerimizin her zorluğu aşabileceği vurgulanır. Çünkü bu askerlerin kanında şehit ve gazi ecdatlarının kanı vardır ki cesaretlerini de bu kandan almaktadır. Gökalp'e göre hilâl neredeyse "Turân" orasıdır ve Turân da Tanrı'nın ülkesidir, bu sebeple hain düşmanın eline bırakılmamalıdır. Bu

¹³³ Bu şiir üzerindeki destansı etkiyi Rıza Filizok şu sözlerle değerlendirmiştir: "Ziya Gökalp'in Balkanlar Destanı, şehid olmuş bir Türk askerinin ağzından Balkan Savaşı'nın anlatılışdır. Saz şiirimizde bir savaşı tasvir eden pek çok destan vardır. Gökalp, bu şiirini yazarken bu tür destanları taklit etmiştir. Gökalp'in Balkanlar Destanı'nı yazarken, destan geleneğini göz önünde bulundurduğu kadar Köroğlu'nun 'meydan içinde' redifli koçaklamasından da istifade ettiğini sanıyoruz (...) Bununla beraber Gökalp'in şiirinin hacmi ve savaşa katılmadan şehadete kadar bir kahramanın macerasının kendi ağzından nakledilmesi Gökalp'in şiirini koçaklamalardan çok savaş destanlarına yaklaştırır" (Filizok, 1991, s. 31).

sözlerle motive edilen askerlere kurtarılmayı bekleyen Karadağ işaret edilir. Ayrıca Karadağ civarında yapılan savaşlar bütün tafsilatıyla yansıtılır. Yine Sofya’da Sırplarla yapılan mücadeleler şu sözlerle dile getirilir.

“Müjdeler getirdi bir atlı nefer
Ordumuz Sofya’ya girmiş muzaffer,
Sırbalar’a çalınmış bir kat’î zafer,
Düşman geri kaçmış Yunan içinde...”(Gökalp, 1989, s. 89).

Kazanılan zaferlerin ardından şiirin kahramanı “Tursun” şehit olarak atalarının yanına; iman içinde Hakk’a ulaşır. Bu şiirin bir askerin ağzından aktarılmışçasına nazmedilmesi, savaş sahnelerini tüm çıplaklığıyla ortaya konulması bakımından da oldukça önemlidir.

Ziya Gökalp’in. “Dağınık Şiirler” bölümünde yer alan Eylül 1912 tarihli “Cenk Türküsü”nde de epik bir eda ile Türk gençlerine seslenilmektedir. Şair, “Attila’nın oğlu” olarak nitelendirdiği Türk gençlerinden yurdu düşmana bırakmamasını istemektedir. “Medeni” diye adlandırılan zalim milletler karşısında acımasız olunmalı, taş üzerinde taş bırakılmamalıdır:

“Koş, Pilevne yine al bayrak taksın,
Gece-gündüz Tuna suyu kan aksın,
Yaksın kahrın, bütün Balkan’ı yaksın;
Attila’nın oğlusun sen, unutma!” (Gökalp, 1989, s. 251).

Şair, bu dördük ile Türk gencini Balkan toprakları için savaşa çağırmakta ve onlardan zafer beklemektedir. Zira düşmanı bozguna uğratacak kudret, Türk askerinin kahraman atalarından gelen kanında ve ruhunda mevcuttur.

Gökalp’in mektep çocukları için kaleme aldığı 25 Temmuz 1329/7 Ağustos 1913 tarihli “İlâhi” başlıklı şiiri de Balkan Savaşlarının sonuçlanmasına ilişkindir. Çocukların vatanın bekasına dair dualarına yer verilen bu şiirde, Balkan zulmünde yapılan katliamlar şu dördükle dile getirilir:

“Yüce Tanrı! Biz üçyüzbin şehidi,
Unutmadık, sînemizde kinler var!
Kadın, çocuk denilmedi kesildi;

Yemîn ettik kalmayacak bir Bulgar!” (Gökalp, 1989, s.56).

Harun Duman’ın da belirttiği üzere vatanın düştüğü zor durumdan kurtarılması için gençlere güvenen şair, “İlâhi” vasıtasıyla bu temennisini dile getirmiştir:

“Savaşın sonuna doğru, yüzyıllardır Türk olan toprakların parça parça ana yurttan ayrılması kesinleşince, şâirler de şiirlerini kurtuluş temennisi etrafında yoğunlaştırırlar. Vatanın ducar olduğu belâdan kurtulabilmesi için, mücadeleci insanlara ihtiyaç vardır. Bunu da ancak ve ancak şuurlu bir şekilde yetiştirilecek gençlerin yapması mümkündür” (Duman, 1991, s. 136).

Türk gençlerini cesaretlendirici sözler kullanan şair, aziz yurtlarını geri almak için Tanrı’dan da yardım diler. Yine Duman’dan öğrendiğimiz kadarıyla 9 Mayıs 1329/22 Mayıs 1913’te yazılan “Şehid Haremi” de Balkan Savaşlarıyla bağlantılıdır (Duman, 1991, s. 130). Gökalp, bir şehit oğluna yazdığı bu ninnide; çocuğun büyüyünce hasmından intikamını almasına ve yurdu kurtarmasına dair öğütler vermektedir:

“Uyu yavrum tepesinde, Hâç yatan
Câmiler var.. Bu mu seni ağlatan?
Dayanamaz çiğnenmeğe bu vatan!

Câmilere götür Hilâl, ninni!

Hem yurdu, hem öcünü al, ninni! (Duman, 1991, s. 68).

Bu mısralarla işaret edilen yer, Müslümanların eski yurdu Balkanlardır. Bir önceki şiirde olduğu gibi, bu şiir de Gökalp’in gelecek nesle olan güvenini somutlaştırmaktadır.

İbrahim Alâettin Gövsa; Balkan Savaşlarını sadece kaybedilen toprakların acısı, mezalim ve hüznün ile değil, intikam arzusu ile de şiirlerine taşımış bir şairdir. *Güft u Gü* adlı eserinde savaşı anlatan şiirler geniş bir şekilde yer almaktadır:

“Balkan Harbinde Trabzon taburu ile harbe iştirak etmiştir. Çatalca cephesinde bulunduğu epeyce tehlike ve güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu günlerin **Güft-u Gü**’da izleri vardır. O zaman **Rumeliye**, **Gönüllünün Gönülü** ve **Bir Şehidin Başında** isimli manzumeleri ayrı ayrı risaleler halinde bastırılmış ve Hilaliahmer menfaatine sattırılmıştır”(Gürel, 1995, s. 30).

Güft u Gü’da yer alan ve ayrıca “Rumeli’ye Dasitan-ı Harp” adıyla müstakil bir kitap olarak da basılan “Rumeli’ye” adlı şiirle şair; yurt topraklarına giren düşmanları kınayarak milletimizi düşmanla mücadele konusunda cesaretlendirir. Kalbine hançer giren, kargaşayla kaplanan her yanında kan biriken vatanın acı feryatları karşısında dayanamayan İbrahim Alâettin, bu duruma oldukça üzüлüp vatana seslenerek

Türklerden ayrı düşme korkusunu yaşamamasını, kanımızla imdadına yetişeceğimizi söyler. Temiz ufukların düşman eliyle kirlenmemesini isteyen şair, milletimizin kalplerinin namus hissiyle çarptığını ve bu gücün vatanı kurtaracağını düşünmektedir:

“Hun-ı islaf olmamıştır müncemid
Her mezarında kımıldar bin şehid.
Sendedir ümmid-i millet, son ümid.
Ayrı düşmek gelmesin hiç yâdına;
Canfeda, amadeyiz imdadına.”(Gövsa, 1322-1328, s. 15)

Bunca yıl kan yutarak, bir deri bir kemik kalarak sabır eden bu acılı millete seslenip kahpelik ve ihanetin öldüğünü, artık güzel günlerin geleceğini dile getirir. Zamanında bizlerin hükmü altında olan ulusların şimdi isyana kalkışarak topraklarımızı parçalamaya çalışmasını şair, bir “kahpelik” olarak nitelendirmektedir. Gün fedakârlık günüdür, vatanın evlatlarını bu konuda harekete geçmeye çağırırken bu çağrıya cevap vermeyenleri ise lanetler:

“Kan yutarken bunca yıl sabreyledik
Kaldı millet bir deriyle bir kemik
Elverir artık ihanet kahpelik.
Şimdi koşmazsak senin imdadına
Lanet olsun ey vatan evladına.”(Gövsa, 1322-1328, s. 15)

Vatan toprağını taksim eden bu milletlerin mazisine dönerek kuvvetimiz karşısında başlarını eğdiği, gölgemizde biçare halde yer aradıkları günlere telmih yapar. Avrupa'nın kışkırtması ile ayaklanan bu milletlere hak ettiği verilecek ve Balkan al kana bulanacaktır. Şair yapılan katliamların, eziyetlerin görmezden gelindiğini, kimse tarafından umursamadığını; ancak Türklerin hakkını araması, bu saldırılara karşılık vermeye kalkması söz konusu olduğunda yapılanların “vahşet” olarak nitelendirdiğini söyleyip öfke kusarak adalet ister:

“Bomba, idam ve şekâvet, ihtilâl
Onlara, azâde-i kayd-ı sual
Sonra vahşet bizdedir encâm-ı hâl.
Kan akıtmaksa temeddün, o hayâl

Bak nasılmış şimdi görsünler kıtal.” (Gövsa, 1322-1328, s. 16)

Avrupa'nın hayran olunan “medeniyet” kavramı kan akıtmak anlamına gelmektedir. Medeniyet fikrinin cezp edici bir ışıltısı vardır, ancak yumruğu sağlam, kuvveti yerinde olanlar medeniyetin nimetlerinden faydalanabilir. Zayıflar ise medeni ülkelerin hükmü altında ezilir. Türk ordusunun kahramanlığına güvenen şair, katillere kan akıtmanın ne demek olduğunu göstereceklerine inanır. Tanrı'ya ulaşma yeri olan kutsal harp meydanında cenk etmenin nasıl olduğunu herkesin öğreneceği vurgulanarak askere duyulan güven ortaya konulmuştur:

“Fikr-i temeddün gerçi pek revnaklıdır.

Onda lâkin bir hakikat saklıdır:

Yumruğu sağlam olanlar haklıdır.

Harp ise bir hakka râh-ı ittisâl

Şimdi görsünler nasılmış bak kıtal.” (Gövsa, 1322-1328, s. 16)

Savaşmaya ne derece istekli olunduğu kılıçların paslandığı, artık parlaması gerektiğini belirten ifadelerle dile getirilir. Şair, Türk ordusunu “kaplan” diye nitelendirerek yüceltirken kendisini bir kaplana denk gören düşman askerini ise bu gafletinden dolayı aşağılar. Topun, tüfeğin artık patlamasını isteyerek savaş arzusunu yineleyen şair, göğe savaş naralarının ulaşmasının vaktinin geldiğini söyler. Yalana, riyaya her zaman saygı gösterilmiş, biz muzdarip olurken düşman amacına ulaşmıştır. Fakat beklenen muazzez intikam günü gelmiştir. Savaşın başlamasıyla Balkan kana boyanacak bu yerlerde kırmızıdan farklı bir renk kalmayacaktır:

“Her zaman endişe, kasvet, kıl ü kâl,

Her zaman âtîde müdhiş ihtimâl;

El aman artık yetiştî gam, melâl.

Meydan alsın, ufka yükselsin hilâl;

Kâinat isterse etsin iştiâl” (Gövsa, 1322-1328, s. 17)

Geçmişten bugüne nice gazaya, kavgaya şahitlik eden hilâle de seslenir; kazanılacak zaferle bu topraklarda tekrar dalgalanarak düşman afakına dikilmesini ve can veren askerlerin onun gölgesinde mesut yatmasını ister. Maziyi gururla anan şair; hisarların burçlarını süsleyen Türk bayrağının bir zamanlar Nemçe (Avusturya), Yemen, Hint,

Bulgar semalarında yükseldiğini ve o mutlu günlerde şanlı gölgesinde dinlenen hilâlin, bugün milletimize kefen olduğunu söyler. Fakat Türk milleti bayrağını yine yalnız bırakmayacak, zor günlerinde peşinden gidecektir:

“Ey hisarlar burcunu tezyin eden!
 Bir zamanlar Nemse, Bulgar, Hind, Yemen
 Dinlenirken sâye-i şânında; sen
 Sonra ölmüş millete kaldın kefen
 Var bugün arkanda milyonla gelen.” (Gövsa, 1322-1328, s. 17-18)

Ardında kanlı şimşekler çarptıran, başları önünde secdeye kapatan kılıca da seslenen şair, uzun zamandır hareketsiz kaldığını; ancak savaş zamanının nihayet geldiğini ve artık kınından sıyrılması gerektiğini belirtir.

“Ey Oğuz Han neslinin evladı Türk!
 Tarihin kan, şan dolu bünyadı Türk,
 Dinlesen rüzgârların feryadı Türk,
 Dağların, sahraların da yâdı Türk,
 En temiz insanların ecdadı Türk.” (Gövsa, 1322-1328, s. 18)

Türk milletinin soyunu yücelten satırlara Alâettin, maziyi de ekler. Osmanlı’yı yükselişe taşımış padişahların adına yer vererek Türk tarihini gururla anar:

“Sen bu neslin bir asil evladısın
 Osman’ın, Orhanlar’ın ahfadısın,
 Yıldırımla Yavuz’un bir yâdısın!
 Bir alev yanmazsa kalbinde bugün
 Piç demeksin ya geber, yahut sürün!” (Gövsa, 1322-1328, s. 18)

Türk askerinin yanında olmayanı, onla beraber cenk etmeyi sert sözlerle kınar. Rumeli’de çekilen acılar, yaşanan kargaşalar ecdadımızın da kemiklerini sızlatmıştır. Fakat Türk askeri bütün yapılanların intikamını alacaktır:

“Dağlıyı, Bulgar, Yunan; Sırbı değil
 Kâinatı dinlemez Osmanlı bil!” (Gövsa, 1322-1328, s. 19)

Kosova Sahrası'nda Türk ecdadının verdiği mücadelelere de yer veren şair, şehit ruhlarını hürmetle anar. Bulgaristan'da, Sofya'da hala Türk evlatları yaşamakta, Balkan'ın her bir taşında Türk izine rastlanmaktadır. Hatta Balkan tabiatı bile Türk'ü unutmamakta, şanını rüzgârlar fısıldamakta, namını ırmaklar hatırlamaktadır.

“Şan ile almazsa millet intikam
Türk'e ben Türk'üm demek olsun haram.
Patlasın ki öyle müthiş bir kıyam
Kaleler burcunda bayrak kalsın.
Bir ağaç üstünde yaprak kalsın.” (Gövsâ, 1322-1328, s. 19)

Şair intikam hissiyle yanmaktadır, Türk askerinden taş üstünde taş bırakmamasını, Rumeli'de kansız ırmak hatta küçük bir dere ya da zerre kadar bir toprak dahi kalmamasını istemektedir. İzdırapla dolu vatanı “anne” olarak adlandıran şair, kalbinde artık keder ve sıkıntı kalmamasını söyler. Çünkü genç ihtiyar vatanın her evladı onun yoluna feda olmayı arzulamaktadır. Vatan evlatları eğer bu memlekete sevinç getiremeyecek olurlarsa kahrolacaklardır. Bu noktada da vatan onlar için muazzam bir mezara dönüşerek kucağını açıp şehitlerini bağrına basacaktır. Bu uzun şiirde Balkanlar uğruna “Ya İstiklal, ya ölüm!” nidalarıyla savaşa koşan Türk askeri resmedilmiş, coşku dolu bir üslupla tüm milletten yardım istenmiştir.

Enis Behiç'in “Üstad Fâik Âli Beyefendiye”¹³⁴ ithafıyla yayımladığı “Vatana Mersiye” şiiri de Balkan Harbi sonrasında 3 Şubat 1913'te yazılmıştır. Şair; vatani duygularını içtenlikle yansıttığı bu şiire yazdığı epigrafla Fuzuli'den ilhâm aldığını belirtmiştir. Bir kanlı zulmetle hilâl sönmüş, tüm yurt kedere gömülmüştür. Çünkü bayrağın üstüne güneş aksetmemiş, cenk zaferle sonuçlanmamıştır. Şair, böyle bir vahşetin tarihe sığmayacağını vurguladıktan sonra, her vakanın bize tarifsiz bir acı, daimî bir günah yüklediğini belirterek bu felaket manzarasına ibretle bakılmasını ister. Gönüller inleyerek ağlamaktadır; çünkü ümitler dahi ayaklar altına alınmıştır.

“Sancak muhakkar oldu, meserret haramdır.
Mâtem bugün hamiyette bir ihtiramdır.

¹³⁴ Şair şiirin Fuzuli'den ilham alınarak yazıldığını da belirtir (Koryürek, 1971, s. 90).

Mâtem ki annesiz kalarak bize yetim iken
 Hunîn-i ber ihtiras ile düşman, bekâmdır.
 Efsus, giryelerle bu kanlar yıkanmıyor;
 Zirâ bu bir ceriha değil katliâmdır.
 Ağ, ağla!... Ağla!... Ağla, fakat hiç unutma ki:
 Bir katrenin mukabili bin intikamdır.
 Makhûr şehkalar ki yanar intikam için,
 Milliyet intibahına kudsî peyamdır.

Yansın müebbeden bu elemelerle yanmıyan

Âli vatan felâketini derd sanmıyan!” (Koryürek, 1971, s. 90-91).

Yapılan katliamların karşılığı öcümüzü almak olmalıdır. Yüreğini dolduran vatan sevgisini dile getirerek Türk milletinden yapılanların hesabının sorulmasını istemektedir. Feleğe de çatarak Türklüğün diyarını kederle bulduğundan dolayı isyan eder:

“Meş’um bir nefesle füsûn ettin, ey felek!
 Her bir hevesli goncayı hûn ettin, ey felek!
 Şarkın semalarında bütün yıldırımlar saçıp,
 Eyvah, sen hilâli nigûn ettin, ey felek!
 Türk’ün diyârı bin keder altında zâr iken
 Aldın diyârı, derdi füzûn ettin, ey felek!
 Bir bâde-i zafer ‘Tuna’dan isteyenlere
 Gazi ‘Meriç’te tâlii dûn ettin, ey felek!
 Binlerce Türk’ü hasma zebûn ettin, ey felek!
 Binlerce Türk’ü hasma zebûn ettin, ey felek!

Bir defa bakmadın yıkılan hânümanlara,

‘Gurbette rûz-igârı perişan olanlara.’ ” (Koryürek, 1971, s. 91-92).

Fuzuli’nin Kerbela şehitleriyle ilgili yazdığı Âli-i Aba Mersiyesi’nden “Gurbette rûz-igârı perişan olanlara” mısrasını da ekleyen şair, aynı topraklarda yaşayan hatta; Arnavutlar ve Türkler gibi aynı dine mensup olan insanların birbirine girdiği Balkan

felaketini Kerbela Olayı'nın dehşetine benzetmiştir. Tıpkı Kerbele Olayı'nda olduğu gibi bu savaşta da Müslümanlar arasında fitne fesat yayılmıştır. Düşman ayağıyla çiğnenen bu büyük vatan bir hicran beldesine dönüşmüş, mazisindeki şanlı nuru kaybederek sahipsiz kalmış ve karanlıklara düşmüştür. Hülyalı bahçeleri ve yeşil tarlalarıyla cennet olan vatan, bizlere artık ateş olmuş, geçmiş baharlarda feyz ile dolu iken yırtıcı kışla çıplak kalmıştır. Büyük vatana bu gamın reva olmadığı, figan değil güzel sözler yakıştığı vurgulanır. Geleceğin ufuklarında ümitle bekleyen şair, güzel günleri hak ettiğimizi, vatanın huzura kavuşacağını düşünmektedir. Hilâle de seslenen şair; kasırgalarla perişan olduğunu, türlü cefalara maruz kaldığını, yurdumuzda semanın övücü olarak nurlarla parlarken karanlıklarla örtüldüğünü söyler. Şimşekler bütün ufku kaplarken vatan dikenler içinde kalmış bir gül misali acı çekmektedir. Işığını perdelemek isteyen hainler olsa da yüksek minarelerde hilâl hep parlamaktadır. Şair, minarelerin ucundaki hilâle (âleme) değinerek hilâl figürünün -Türk bayrağı dışında İslam dinine de işaret ettiği vurgusunu yapmıştır. Türklüğün diyarından oluk oluk kan aktığı bu felaket günlerinin unutulmaması hususunda şair, Türk milletini uyarmaktadır.

Enis Behiç'in "Süleyman Nesib'in rûhuna" hediye ettiği "Buhran", 1 Mayıs 1913 tarihinde kaleme alınmış vatani duyguları aksettiren bir diğer şiiridir. Bir buhran içerisinde kalan vatanın acı halini dile getirdikten sonra, zalimlere cezasını veren Tanrı'nın yardımını neden hala ulaştırmadığını sorgular:

"İlkönce ben hilâlim için istedim zafer;
Ettim huşû ve şevk ile Allaha bin niyaz.
Sandım ki her duâ bulacak gökte bir melâz.
Aldanmışım yazık... Beni aldattı secdeler!

'Ay-yıldız' ordusunda karanlık bir inhizam!
Gördün yeşil diyarıma kan saçtı iftiras.
Haktan adalet istedim, ah, istedim kısas.
Aldanmışım, işitmedi mâbud-u intikam!" (Koryürek, 1971, s. 93).

Tanrı'nın adaletini göstermediğini, dualarına karşılık vermediğini, sesini duymadığını düşünen şair isyan içerisinde. Çünkü sığınacak, yardım isteyecek kimse kalmamıştır. Ardından Tanrı'nın kendisinin çığlıklarına sessiz kalmasını günahlarının çokluğundan

dolayı verilmiş bir ceza olarak yorumlar. Balkan felaketine dayanamayarak Tanrı'ya isyan etmiştir ve bu da bir "küfür" niteliğindedir. Tanrı da bu isyanlar karşısında şairi, sesini duymayarak cezalandırmıştır. Oysa İslam dininde yaşananlar karşısında Tanrı'ya tevekkül etmek, sabırla beklemek esastır. Şiirin sonunda dediklerinden dolayı özür dileyerek, tövbekâr olarak Tanrı'ya tekrar sığınır.

3 Haziran 1913 tarihli "Mağlublar ve Gurublar I" Balkan felaketinin izlerini aksettiren şiiirdendir. Sisler göğü sarmış, Garp toprakları Türk'ün elinden alınmıştır:

"Hicranlar gözlere sârî, akşamlar yollara indi.

Mağrib binlerce şehidin mâkestir hûnuna şimdi.

Târihin tacı mısın sen, ey yorgun lem'alı hurşit?

Zulmetler, çünkü, gurubun ye'sinden güldü; sevindi." (Koryürek, 1971, s. 94).

Enis Behiç'in aynı duygularla yazdığı 17 Ağustos 1913 tarihli "Mağlublar ve Gurublar II" şiirinde ise bir aşk macerasından yola çıkılarak vatan konusu işlenmiştir. Şair, buluşmaya çağırdığı maşukasından red cevabı alır, bunun sebebi de dökülen kanların henüz kurumamış, acıların unutulmamış olmasıdır:

"İlhâmım müftekir oluyor şimdi sana;

'Bûsenden şi'rime heyecan istiyorum.

_ 'Ey şâir, mâtemi unutup gelme bana!

'Yok, yok ben giryeme heyecan istiyorum.

'Mâtem, mâtem bize kadrin armağanı.

'Efsus, aşkın seni ebedî ağlatacak!

'Mey sandın gökteki şühedâ kanlarını,

'Yüzbin kardeş kanı veriyor zulme şafak!

'Sevdâlar münkariz olarak sevgililer

'Geçmiş vuslatları düşünen pencereden

'Avdetsiz yollara bakıyor... Yok bir eser!

'Heyhât, artık geri dönemez beklenen!" (Koryürek, 1971, s. 96).

Bu savaş yüzlerce anayı evlatsız, evlatları babasız bıraktığı gibi genç kızları da sevgilisinden ayırmıştır. Bu şiirle toplumun acılarını paylaşmakla birlikte, savaşın ayırdığı âşıklar için de yas tutmaktadır.

“ ‘Genç kızlar zehrini içiyor şehkaların;

‘Öksüzler inliyor; ölüyor hasta kadın

‘Of, akşam mağribi yapıyor kan denizi.

‘Ey şâir sevgiye dalacak lâhza değil!

‘Feryâd et, kalbini kanatan mâtemi bil!

‘Târihin lâneti bulacak sonra bizi.’ ” (Koryürek, 1971, s. 96).

Balkanları kana bulayan felaketler sadece huzuru ve barışı değil ümidi, mutluluğu ve aşkı da bu diyarlardan silmiştir. Dün gafletin sarhoşluğu ile yapılan hatalar, bugün sevdanın kevserini haram etmiştir. Şiirde ferdî meselelerle uğraşmaktan ziyade, milletin derdini düşünmemiz gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim şiirdeki genç kız da kendi saadetinin peşinden koşmaktansa halkın acısına iştirak etmek arzusundadır.

Köprülüzâde Mehmet Fuat’ın da Balkan Savaşlarına binaen yazdığı şiirleri olduğundan bahsetmek mümkündür¹³⁵. *Donanma* mecmumasında Eylül 1912 tarihinde yayımlanan “Harp Şarkısı” şiirinde Balkanlarda yaşanan savaşın harareti tüm çıplaklığıyla ele alınır:

“Top patladı Balkan’da, yine düşman uyandı.

Al sancağımız hûn-ı hamiyetle boyandı;

Âvâz-ı vegâmız yine serhadde dayandı

Ey şahikalar, âzim-i ceng ü seferiz biz!

Fatihlerin evlâdı, o ceş-i zaferiz biz!”(Enginün ve Kerman, 2011, s. 442)

Askerin savaş arzusu ile hazırlıklara başladığı haber verilir. Anne-vatanın gözünün yaşının silinme vakti gelmiştir çünkü ordu çok yakında müjdeli haberler getirecektir:

“Cenk istiyoruz!... Bak yine açtık o hilâli;

¹³⁵ Şairin dergilerde kalmış şiirleri, antolojilere de geçmesi sebebiyle incelememiz dâhiline alınmıştır.

Doldurmada tebrikimizi âfâk u cibali;

Ey mader-i matem-zede, terk et bu melâli...

Biz müntakım evlâdınız, âmâde-i şanız!

Ey rûh-ı şehidân, size hep Fatiha-hânız!

Allah ile ahd eyledik ey rûh-ı şehidan

A'dânızı hep etmek için sizlere kurban!

Kan mevcelerinden yapalım bir yeni tufan!...

Ey şahika, alûde-i hüzn ağlama öyle!

Pür-fecr olacak zirvelerin hûn-ı zaferle!" (Enginün ve Kerman, 2011, s. 442)

Şair dökülen kanların hesabının sorulacağını, Balkan topraklarını fetheden askerlerin evlatlarının yine bu topraklardan zaferle döneceğini vurgular. Şiire harp etme arzusu damgasını vurur:

"Savaşın başlarında görülen bu duygu, harbin şiddetlenmesinden sonra daha da artar. Savaşa katılma isteği ön plâna çıkar. Bunun temelde iki sebebe dayandığı söylenebilir. Biri, şairlerin parçalanmakta olan vatan için duydukları kaygı, diğeri ise halkın ve askerinin savaş karşısında daha uyanık olmalarını sağlamak. Ayrıca din duygusu, vatan savunması, düşmanı hakir görme ve kuvvetli olma duygusu savaşıma isteğini kamçılayan sebepler arasında sayılabilir" (Duman, 2005, s. 105)

Ancak savaş öncesinde şairin umutlu edası savaş sonrasında yerini kederli bir hale bırakır. 1913'te *Türk Yurdu*'nda yayımlanan "Anadolu Akşamı" şiirinde Balkan bozgununu anlatarak ümitsiz ve kederli bir tablonun tasvirini yapmaktadır:

"Çöktü nazan ve bî-hudud ovaya

Akşamın hüzn-i gurbet-âlûdu.

Sürüler, çağlayan sular uyudu;

Daldı her şey bir eski rüyaya.

Gecenin kalbi dolduran dûdu

Bir çiçek koydu fevk-i hülyaya:

Pembe bir ay... zalâmı ihyaya

Gelen ey şarkın eski mabudu!

Müterennim böcekleriyle ova

Uzanırken; harap ocaklarda

Vardı bir gamlı dūd-ı istifham.” (Enginün ve Kerman, 2011, s. 443)

Bu karanlık tablo içerisinde Meriç’in hayalini görerek Balkan topraklarına duyulan hasreti dile getirir:

“Gece zulmette inleyen âlâm

Hasta bir leyleğin duasıydı;

‘Meriç’in rûh-ı iştikâsıydı!’ (Enginün ve Kerman, 2011, s. 443)

Yine *Türk Yurdu*’nda 1913 tarihinde yayımlanan “Meriç Türküsü”nde de kurtarıcısını bekleyen Meriç’in ve Edirne’nin içler acısı hali anlatılır:

“İssız dağ başını duman bürümüş

Yine Rumeli’ne düşman yürümüş

Kervan gelmiş, yel gülleri sürümüş

Dertli akar Meriç, kervanım diye!

Acep nerde kaldı aslanım? diye!

Meriç’in üstünde köprü kurulur

Düşman geçer, hep yiğitler vurulur;

Hepsini anlatsam dilim yorulur;

Dertli akar Meriç, kervanım diye!

Acep nerde kaldı aslanım? diye!

Akşam ovalara duman yayılır,

Meriç’in suları susar, bayılır

Nilüferler ölür, güller ayrılır

Dertli akar Meriç, kervanım diye!

Acep nerde kaldı aslanım? diye!” (Duman, 2005, s. 144-145)

Osmanlı’nın eski payitahtı Edirne’nin düşman eline geçmesi şairi oldukça üzmüş, kurtuluşunu bekleyerek dertli akan Meriç “hasretin sembolü” olmuştur. Ayrıca şiirde

halk ilahilerinin ve Rıza Tevfik'in yoğun bir şekilde etkisi görülmektedir (Ertaylan, 2011, s. 902). Mehmet Fuad'ın dergilerde kalmış bu şiirlerinin konusu yaşanan acılar, yapılan mücadeleler, düşman askerine duyulan nefret ve intikam arzudur.

Balkan Savaşlarına yönelik şiirler temalarına göre tasnif edildiği zaman şüphesiz, en yoğun bölümü “kin ve intikam duygularıyla kaleme alınan hamasi şiirler” oluşturur. Türk edebiyatında birçok şair, yaşanan zulüm karşısında sessiz kalıp beklemektense, vatan uğruna kanlarının son damlasına kadar savaşmayı tercih etmiş ve şiirlerini de bu eksende oluşturmuştur. Çünkü Türk mizacının da bir getirisi olarak şairler esareti, zayıflığı ve yenilgiyi hiçbir zaman kabul etmemiş, bu zor günlerde eserleriyle halka moral vermeyi, umutlarını devam ettirmeyi amaçlamıştır. Hatta savaş şiirlerinin çoğunun cephelerde dağıtılmak üzere yazılması da askere destek olmak, manevi güç vermek dolayısıyladır.

2.2.1.4. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Balkan Savaşları esnasında Türk askerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve yaralarının sarılmasına yönelik pek çok toplumsal kurum faaliyet göstermiştir. Bu kurumların hizmetleri, savaşta gösterdiği yararlılıklar şairlerin de dikkatini çekmiş, söz konusu kurumları anlatmak üzere şiirler kaleme almalarına vesile olmuştur. Tevfik Fikret, İhsan Raif ve Nigâr Hanım “Hilâl-i Ahmer Cemiyeti”ni konu alan şiirler yazmıştır.

Tevfik Fikret “Özel bir toplantıda okunmak üzere yazılmıştır” notuyla yayımladığı “Hilâl-i Ahmer” şiirini Balkan Savaşları günlerinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için yazmıştır:

“Fikret'in insaniyetçiliğinde göze çarpan en kuvvetli yön, harblere karşı duyduğu düşmanlıktır. İlk önce 'Hilâl-i Ahmer' (Kızılay) şiirinde beliren bu düşmanlık, kapitalist toplumun sıra sıra harblerle buhrandan buhrana sürüklendiği devirlerde artmıştır.

(...) Fikret, bu şiiri Balkan Harbi sırasında “Kızılay” cemiyetinin kurulmasıyla ilgili olarak yazmıştır” (Sertel, 1946, s. 196).

Fikret Hilâl-i Ahmer'in faydalarına odaklandığı bu şiirinde; Balkan Savaşlarında dökülen kanları anlatarak harp kavramına ilişkin tepkisini ortaya koymaktadır¹³⁶.

¹³⁶ Türker Acaroğlu Fikret'in gençliğinde şiddetli bir harp taraftarı iken daha sonraları harbi; toprak fethi ve istilası için değil, sadece hürriyet ve istiklal uğruna kabul eden bir felsefeyi benimsediğini “Halûk'un Defteri” (1911), “Rûbab'ın Cevabı” (1912) eserleri ile de bu felsefeyi belirginleştirdiğini düşünmektedir (Acaroğlu, 1945, s. 140).

(Sertel, 1946, s. 197). İlk manzumede Habil ile Kabil'den beri süregelen savaş ve düşmanlık kavramları sorgulanırken şiirin sonuna eklenen ikinci manzumede; savaş kavramının şairin zihninde çağrıştırdığı manzaralar resmedilir. Canavar ruhlu savaşın acıklı tabloları, uğursuz sahneleri ve insanı sızlatan cehennem levhaları anlatılır. Savaşların getirdiği tek olumlu şey Hilâl-i Ahmer gibi toplumsal kurumların faaliyete geçmesidir, kurumdan bahsettiği satırlarda bir anlık da olsa şair, öfkesini dindirir:

“Heyet ki hilâliyle, cemâliyle semâvî;

Kudsiyyet-i âmâl ü fi'âliyle semâvî!

Hürmet sana, ey –tesliyet-i acze müekkel,-

Düşmüşlere mûnis ve şifâ-pâş uzanan el!

Hürmet sana, ey kanları simâ-yi beşerden

Rikkatle, metânetle silen şefkat-i zî-fen!

Hürmet sana, ey nâhün-i zehrîn-i vegâyi

Asrın ciğerinden sökecek pençe-i muhyi!

Hürmet sana, ey gurre-i garrâ-yı gül-efşân,

Hürmet sana, hürmet sana...” (Tevfik Fikret, 2004, s. 571).

Kurumun gerekliliğini vurguladıktan sonra Fikret; savaş kavramıyla ilgili korkularını anlatmaya devam eder. İnsanda bu delilik, bu düşmanlık ilelebet sürecekse, vicdan Hilâl-i Ahmer’i kanlara bulanmış göreceyse insanlığın yok olmasını ister ve “heyhât!” diyerek tedirginliğini yansıtır. Çünkü savaşlar devam ettiği sürece insanlar huzur içinde yaşayamayacak ve dünyada barış ve mutluluk olmayacaktır, bu sebeple şair de her şeye lanet okuyarak, “yazıklar olsun” diyerek kahırlandırılmaktadır.

Tevfik Fikret gibi İhsan Raif de şiirlerinde Hilâl-i Ahmer’i ele almıştır. “Hilâl-i Ahmer” şiirinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin faydaları ve faaliyetleri anlatılmaktadır:

“Bugün gibi hatırımda, geçen sene soğuk, kar,

Kadın, erkek, genç, ihtiyar, ellerinde bohçalar,

Karanlıkta koşarlardı hep Hilâl-i Ahmer’e;

Edna, i’lâ bedenen bir hizmet için askere.

Kimi biçer, kimi diker, kimi işler al hilâl,

Kimi yazar, hesabeder, kimi eder istihmâl.

Kimisi de muhâcire çorap, potin, çamaşır,
 Hâmillere kundak, esvap dağıtmakla uğraşır,
 Karıncalar gibi sessiz herkes gayûr ve faal,
 Muntazaman işlerlerdi, böylece ta-bezeval” (İhsan Raif, 2002, s. 38)

Şairin biyografisinden öğrendiğimiz kadarıyla kendisi Balkan Savaşları esnasında Kızılay cemiyetinde gönüllü olarak çalışmış, savaşın askerler ve masum insanlar üzerindeki etkisine bizzat tanık olmuştur. Bu şiirin de o günlerin mahsulü olduğu aşıkârdır. Aynı zamanda “muhacir” kelimesi ile Balkanlardan göç eden vatandaşlar kastedilmekte, onların çektikleri çileler gözler önüne serilmektedir. Şair, şiir vesilesiyle anılarında iz bırakan bir olaya da değinir; bu da cemiyete gönüllü olarak katılan ve var gücüyle çalışan yetmişlik bir ihtiyarın vatan için gösterdiği takdire şayan çabadır. Bu cemiyetin bekası için Tanrı’ya edilen dualarla şiir noktalandırılır. Balkan Savaşları yıllarına denk gelen 1 Şubat 1329/14 Şubat 1914 tarihli bir diğer “Hilâl-i Ahmer”de de kurumun topluma olan hizmeti övülerek bu kötü günlerde yaptığı hayırlı hizmetler için teşekkür edilir (İhsan Raif, 2002, s. 40)

Nigâr Hanım, savaş günlerinde zor durumda kalan insanlar için sadece şiir yazmamış, sosyal faaliyetlerde bulunarak da halkın yaralarını sarmaya çalışmıştır. Birçok hayır kurumunun asli üyesi olan şair, bu kurumların düzenlediği toplantılara da katılmıştır:

“Balkan Harbi günlerinde, kendi ifadesine bakılırsa ‘kurucu üyelerinden’ bulunduğu Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile azası bulunduğu Cemiyet-i Hayriye merkezine, Etfal Hastahanesi’ne gider: ‘Mecruhların manzarası beni harab etti.’ Bu duygular içinde yatak yorgan yetiştirme kampanyasına katılır [31 Teşrinievvel 1328 (13 Kasım 1912)]

Nigâr Hanım Hilâl-i Ahmer Kadınlar Cemiyeti’nin hayırlı bir faaliyetinden, Dârüssinâ’a salonlarında Balkan muhacirlerinin el işi üretmelerinden bugün günlüğünde değil ama İçtihad’da çıkan bir yazısında söz etmektedir. 11 Şubat 1329 (24Şubat 1914) tarihli yazıda Nigâr Hanım Mahmudiye Caddesi’nde Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi yakınlarındaki Türk Dârüssinâ’sının ‘muhacirin-i İslâmiyeyi’ günde bir öğün yemek ve ücret karşılığında çalıştırdığından övgüyle söz etmekte; el işi, dikiş ve nakışa duyduğu mutad hayranlık ve ‘hiss-i millî’sinin etkisiyle, salonlarda sergilenen, bir kısmı Avrupa’dan sipariş olan el işlerini uzun uzun övmektedir”(Bekiroğlu, 1998, s. 121-122)

Şairin “Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin” adı altında birbiri ardına eklenmiş iki şiiri, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin faydalarını göstermek amacıyla yazılmıştır. I. şiirde Hilâl-i Ahmer kartpostalından yola çıkan şair, düşmanla göğüs göğüse savaşmış bir askerin kanlar içerisinde kalmış ama hala vatan sevgisiyle çarpan parçalanmış vücudunu tasvir eder. Ardından Türk ordusuna şefkatini sunması için Hilâl-i Ahmer’e çağrıda bulunulur:

“Yetiş, gel dest-gir ol, sen ki mevhub ilahi sen

İnayet, merhamet, sen çünkü mahub ilahi sen” (Nigâr Hanım, 1232, s. 22)

Hilâl-i Ahmer’in yardımının ve Allah’ın inayetinin ordunun daima yanında olduğu dile getirildikten sonra, II. şiiirde ise merhamet ile adaletin sembolü olan Hilâl-i Ahmer’in faaliyetleri üzerinde durulur. Burası hüznün ve gamın dolaştığı, kırmızıya bürünmüş bir ocak iken yardımsever insanların uzattığı ellerle güç bularak bir yardım kurumuna dönüşmüştür. Kurumun gizli ellerle yaraları sarıp şefkat, moral ve teselli vermesinden bahsedilerek Türk askerinin ona duyduğu şükran ve sevgiye değinilmiştir. Bu şiiirlerde Hilâl-i Ahmer; çocuklarını şefkatiyle koruyan ve sorunlarıyla ilgilenen bir anne olarak tasavvur edilmiştir.

“Hilâl-i Ahmer’in Tab Ettirdiği Talebe Defteri İçin” şiiiri de savaşın acı sonuçlarının en açık şekilde görüldüğü mekânların başında gelen Hilâl-i Ahmer Kurumu için yazılmıştır. Şair her Müslümanın hilâl için çalıştığını söyleyerek şiiire başlar. Burada “hilâl” kavramı ile anlatılmak istenen din, millet ve vatan gibi kutsal kavramların Türk bayrağı üzerindeki “ay” motifiyle sembolize edilmesidir. Aynı zamanda bu motif; Hilâl-i Ahmer Kurumu’nun bayrağında ve adında da mevcuttur ki hilâl; milletimizin zor günlerinde dayanışma ve yardımlaşmanın yegâne simgesi olmuştur. Şair, şeklinden ve Türk milletini sembolize etmesinden dolayı onu bir taca benzeterak bizim parlak tacımızın bu hilâl olduğunu söyler. Hilâle karşı duyulan sevgiyi ve saygıyı “taç” kelimesi ile yansıtır. Balkan Savaşları gafletin, tembelliğın, kendi derdimize düşerek milleti umursamamanın ne acı sonuçlar doğurabileceğini göstererek bizlere büyük bir ders vermiştir:

“Zevk ü tenperverî felâketini

Bize Balkan vegâsı öğretti

Ve perişanlığın nihâyetini

Yine Balkan belâsı öğretti” (Nigâr Hanım, 1232, s. 20)

Perişanlığı, çaresizliği bizlere yine Balkan bozgunu öğretmiştir. Hilâl-i Ahmer ile felaketin yaraları sarılmaya çalışılmış, zor günlerin tek ilacı bu kurum olmuştur. Bundan sonra bize düşen görev de kuruma destek olmak ve onu kalkındırmaktır. Türklüğün geleceğini yine Türkler oluşturacaktır, bunun için de gayretle çalışmak gereklidir. Ancak bu şekilde devlet yükselir ve düşmanlardan öcünü alabilir. Bu düşünceler

çerçevesinde el ele vererek ittifak etmeli, daima çalışmalı; diyen şair telkinlerinin emir olarak algılanmasını ister. Tanrı'nın çalışan kullarını severek desteklediği vurgusunu da yapar. İlâveten metanet, ahlak, iktisat sahibi olan, gayretle çalışan insanların kuvvet kazanarak payidar olacağına altını çizer.

Balkan Savaşlarında ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için yardıma koşan bir diğer dernek olan Müdafaa-i Millîye Cemiyeti Hanımlar Heyeti'nin¹³⁷ 8-13 Şubat 1913'te Darülfünûn Konferans Salonu'nda yapılan konuşmalarına Nigâr Hanım bizzat katılmış, şiirleri ile Türk kadınlarını uyanışa çağırmıştır (Yenisoy, 2012, s. 97). Bu şiirlerden biri de "Vatanım" adlı şiirdir. Şair vatan için övgü dolu sözler söylemekte ve ona dair hislerini teşbihlerle anlatmaktadır:

"Tabında mehâsinle me'ali üzerinde,

Üstade-i terkim olarak hâk-i derinde

Lâyık sana hep dursa melâik değil insan!

Sen âh, o kadar sevgilisin ey vatan, ey can,

Sensin bütün Osmanlılara mercî-i vicdan,

Bu millete sensin yine, sensin masdar-ı îmân;

Canlar bile bir zerrene minnetle fedâdır,

Râhında fedâilerin elbet şühedâdır!" (Nigâr Hanım, 1232, s. 2)

¹³⁷ Şairin bu cemiyetteki faaliyetlerine dair Nazan Bekiroğlu şu bilgiyi vermektedir: "Nigâr Hanım'ın kurucuları arasında yer almamakla birlikte faaliyetlerine katıldığı bir cemiyet de 'Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti'dir. Bu günler, İstanbul'da cemiyet faaliyetlerinin sosyal ve sanatsal faaliyetlerle iç içe yürümeyi tercih ettiği dönemlerdir. Günlükte görebildiğimiz; Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, hanımlar için Osmanbey Bahçesi'nde 'muzıka, saz ve sinemadan' ibaret bir müsamere tertip eder [16 Temmuz 1332 (11 Ekim 1916)].

İzleyici olarak katıldığı bu faaliyetlerin yanı sıra Nigâr Hanım'ı Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti faaliyetlerinin içinde bilfiil çalışırken de görmekteyiz. Bu cemiyetin Dârülfünûn konferans salonunda 26 Kânunısani 1328 (8 Şubat 1913) ve 2 Şubat 1328 (15 Şubat 1913) tarihlerinde düzenlediği iki ünlü ve önemli toplantıda Nigâr Hanım da konuşmacılar arasındadır. Konuyla ilgili haberleri önce Tanin verir: Nigâr Hanım ikinci konuşmacısı olarak, önce 'Koşalım tehlikede çünkü vatan' mısraıyla başlayan başlıksız şiirini sonra da 'Vatan' adlı şiirini okumuştur. Nigâr Hanım'ın ardından Fatma Aliye Hanım'ın 'cidden tesirli' bir konuşma yaptığının da kaydedildiği altı paragraflık haberde konuşmacı olan diğer hanımlar hakkında da bilgi verilmektedir" (Bekiroğlu, 1998, s. 125-126). *Tanin*'de yayımlanan bu haberle ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Tanin gazetesi, no. 1513, 2 Şubat 1328 (15 Şubat 1913), s. 3.

Vatanın karanlıkta kalarak yeterince acı çektiğini ve artık gülmesini isteyen şair, gülerse ebediyetin gülen yüzünün de gülerken kendisine karşılık vereceğini söyler. Asker bu vatan refaha ulaşsın diye can vermekte, gençler ve hatta çocuklar dahi vatani korumak için hazır beklemektedir. Şairin bu şiirlerde umut dolu olduğu, güzel günlerin geleceğine inandığı gözlemlenir. Çünkü Türk halkının vatani ölesiye koruyacağına yürekten inanmaktadır.

Balkan Savaşları için yazılan şiirler incelendiğinde Hilâl-i Ahmer konulu şiirlerin özel bir alan teşkil ettiği görülmüştür. Bu başlık altında, özellikle kurumlarda faaliyet gösteren Nigâr Hanım ve İhsan Raif Hanım'ın şiirleri ağırlık kazanmıştır. Söz konusu şiirlerde sosyal dayanışma ve yardımlaşma derneği olan Hilâl-i Ahmer'in faydaları uzun uzun anlatılmış, sürekliliği için Türk milleti maddi ve manevi açıdan fedakârlığa çağırılmıştır.

2.2.1.5. Göç

93 Harbi sonucu Balkanlardan büyük bir göç akını başlamıştır. Bu akın Balkan Savaşları ile daha da kuvvetlenmiş, mübadele ile de resmîyet kazanmıştır. Balkan Savaşları ile gayet sancılı günler yaşanmıştır. Fakat çok daha zor günler Balkanlardan yapılacak olan göçlerle yaşanacak ve Florinalı Nâzım, Aka Gündüz, Nâzım Hikmet gibi şairler tarafından göç olgusu ekseninde şiirler kaleme alınacaktır.

Florinalı Nâzım'ın Balkan Savaşları'nı konu alan, dergilerde kalmış pek çok şiiri olduğundan söz etmek mümkündür¹³⁸. *Teşrih*'de yayımlanan 28 Teşrinisani/11 Aralık 1912 tarihli "Muhacirler" şiirinde Balkan Savaşlarında yaşanan göç konu edilmiştir:

"Kimdir?... Bu geçenler.. mütezellil, mütevekkil!...

Kimdir? Bu kavâfil...

Üryân u perişan... yürüyor canlı heyâkil...

Meş'alleri âfil...

Kimdir, ne demek?.. belli muhacir: şu geçenler,

Evza'ına bir bak!...

Rikkat veriyor dillere.. Her ferdi ki: inler

¹³⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Duman, 2005, s. 356-365. Bu şiirler dergilerde, gazetelerde yayımlandığı için konumuzla doğrudan bağlantılı değildir. Fakat "Muhacirler" şiiri çeşitli makalelerde yer alması ve "muhacir" kavramına yakından temas etmesi sebebiyle incelememize dâhil edilmiştir.

Bir derd ile... ancak!...

Bir derd ki: nâkabil-i ta'dil ü tahammül...

Bir derd-i vatandır!..."(Yenisoy, s. 102)

Florinalı Nâzım yol boyunca geçen göçmenlerin perişanlığını anlatarak savaşın toplumsal hayat üzerindeki yıkıcı etkisine ayna tutmuştur.

Aka Gündüz'ün 2 Mayıs 1913 tarihinde *Halka Doğru* dergisinde yayımladığı "Muhacir Türküsü" şiirinde Rumeli göçmenlerinin yaşadığı zorluklar ayrıntılı bir şekilde ele alınır:

"Bir muhacir kızıyım

İntikam yıldızıyım;

Acı benim hâlime

Yüreklere sızıyım.

Atma beni efendim,

Ben de senin gibiydim;

Gül bahçeli evimde,

Gonca gelin gibiydim...

Darağacına kurtuldu

Ne arandı, soruldu;

Anam, babam, kardeşim,

Hep bir günde boğuldu.

Kul et beni evine

Öksüz gönlüm sevine

Koğma beni kapıdan

Su dökeyim eline." (Yenisoy, 2012, 102-103)

Şair, bir lokma ekmeğe muhtaç kalmış olan zavallı muhacir kızı malının, mülkünün, namusunun elinden alındığını, dört tarafının karanlıklarla çevrildiğini ve acılı günlerinde kimsenin ona yardım eli uzatmadığını söyler. Bu zor günlerde zulmetten

kurtaracak bir ışık, yardım edecek bir ses yoktur, merhamet ve vefa gösterecek dost kalmamıştır. Dünyada yapayalnız kalan bu kız çektiği çileleri Tanrı'ya yakararak anlatır. Balkan göçmenlerinin makûs kaderi bu şiirde ayrıntılarıyla işlenmiştir.

Marksist şiirin önemli temsilcilerinden olan Nâzım Hikmet'in ilk şiirleri millî ve vatani duyguları ihtiva etmektedir. 1919 tarihli iki şiirinin, Balkan Savaşları sonucu Anadolu topraklarına göç eden muhacirler vesilesiyle yazıldığı düşünülmektedir. Zira o dönemde "muhacir" kavramı ile genellikle "Balkanlardan gelen Türkler" kastedilmektedir. "Bir Muhacir Kadının Ağzından" şiirinde; göç çilesi muhacir bir kadının ağzından aktarılır. Şiirde açık bir şekilde "Balkan" ibaresine rastlanmamaktadır:

"Hicreti tadalı geçmedi bir gün
 Yetmezmiş gibi bu kadar hüzün
 Bak yine açıldı hicran yılları
 Al giden benizler ya döner sarı,
 Ya yıllar geçer de gelmez haber,
 Gözleri yollarda analar bekler...
 Ah biz bağı yanık Türk kadınları
 Hep kara yazılı bu alınları"(Ran, 2002, s. 48)

Yine "Bir Muhacirin Ağzından" şiirinde de bozgunun ardından yollara düşen masum insanlara değinilmiş fakat Balkan adına yer verilmemiştir:

"Geride bırakıp dumanlı bir iz
 Bozulan ordunun arkasında biz
 Yurdundan kovulmuş alınımız yerde
 Geldik dert katmapa daha bin derde

 Yâdını taşıyıp geçmiş zamanın
 O ıssız yollara dökülen kanın
 Renkleri titriyor gözlerimizde
 Bu feci bozgunun ah! bizde bizde" (Ran, 2002, s. 46)

Bu şiirlerle Balkan göçmenlerine değinilmiş, göçün getirdiği toplumsal yıkım üzerinde durulmuştur. Şairin kendisi de Selanikli olduğundan yaşanan ızdırapları yüreğinin

derinliklerinde duymuş, şairlik macerasındaki ilk adımlarını Balkan bozgunu üzerine yazdığı şiirlerle atmıştır.

Balkan muhacereti ve muhacirlerin yaşadığı sıkıntıları ele alan Florinalı Nâzım, Nâzım Hikmet ve Aka Gündüz'ün eserlerinden de görüleceği üzere bu toplumsal hareket siyasi ve sosyal pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Kaybedilen toprakların acısına bir de muhaceretin yarattığı problemler, muhacirlerin yaşadığı sosyal ve psikolojik sorunlar eklenmiş ve muhaceret konusu Türk şiirinde geniş yer bulmuştur.

2.2.1.6. Balkan Fetihleri

Balkan Savaşları günlerinde kimi şairler yaşanan hüznü, çekilen ızdırapları satırlara dökerken kimi şairler ise kin ve intikam duygularını ön plana çıkararak Türk ordusunun savaş isteğini arttırma yolunu seçmiştir. Ayrıca bazı şairler de Türk milletine moral vermek amacıyla; geçmişte bu topraklarda kazanılan zaferleri yâd etmiştir. Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş dönemlerinde kazanılan zaferleri anlatan şiirlerin tertip edilmesi Balkanlarda yaşanan mutlu ve gururlu günleri zihinlerde tekrar canlandırarak orduya moral kaynağı olmuştur. Savaş günlerinde maziyi yâd ederek orduya ve millete güç verme amaçlanırken savaşlardan sonra kaybedilen toprakların acısı içerisinde mazi ile teselli olma anlayışı benimsenmiştir. Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ali Ekrem, Faik Âli, Süleyman Nazif, Süleyman Nesib, Yusuf Ziya, Yahya Kemal'in şiirlerinde Balkan fetihlerine ve bu topraklarda kazanılan önemli zaferlere yer verildiği görülmektedir.

Ali Ekrem; "Kızımın Tarih Dersi" şiirinde Osmanlı tarihinin ünlü hükümdarlarına ve şanlı zaferlerine değinir. I. Murad'ın Balkanlarda yaptığı fetihleri şu mısralarla anlatır:

“-Peki şimdi Yıldırım'ın oğlu kimdi?

Ha, buldum Çelebi Sultan

Mehmet değil mi? Ondan

Sonra gelen yine Murat.

-Varna'da düşmanı berbat

Eden koca kahramandır,

Selanik'i de alandır.”(Bolayır, 1336, s. 109)

Fatih'in İstanbul'u almasına, Yavuz'un Ka'be'yi ve Mısır'ı fethine yer verildikten sonra Baki, Fuzuli, Nefi, Nedim, Şeyh Galip, Recaizâde Ekrem, Abdülhak Hamit, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin ve Namık Kemal gibi Türk şiirinin önemli isimleri anılır. Didaktik bir anlatım ile Türk edebiyatında ve tarihinde yer etmiş değerler üzerinde durulur.

Faik Âli, 10 Temmuz 1327/23 Temmuz 1911'de *Servet-i Fünun*'da yayımlanan "Kosova Sahrâsında" şiirinde I. Murat'ın Kosova'daki şehadetine telmih yaparak Türk'ün muzaffer günlerini anmaktadır. Şiirde I. Kosova Savaşı'nı ayrıntılarıyla ele alan şair, bu galibiyette Tanrı'nın büyük yardımı olduğuna inanmaktadır:

"Nedir bu deşt-i kıyâmet-nümûn, bu gulgule ne?

Bu, işte altı asır yâd-ı şevket-ârâsı

Bu mülk ü kavmin o şehnâme-i vekâyine

Şeref veren ebedî şanlı Kosova sahrâsı...

Büyük yürekli Hüdâvendigâr Gâzî'nin

Vatan yolunda şehîd-i muzaffer olduğu yer;

O hem rehâ-yı vatan, hem de nîl-i adn-i berîn

Saâdetiyle kerrâren mübeşşer olduğu yer.

Evet bu, şöhreti târihi dolduran sahrâ!...

Bu izdihâm-ı hamîyyet-nümâ o Sultânın

Tavâf-ı kabrine gelmiş cemâat-i küberâ." (Karabela, 1997, s. 398-399)

Balkan Savaşlarının en sıcak günlerinde şiirini yayımlayan şair, bu toprakların fethedildiği muzaffer günleri hatırlatarak Türk milletinin moralini yüksek tutmayı amaçlamıştır.

Ziya Gökalp, Osmanlı'nın parlayan yıllarına en çok yer ayıran şairlerdendir. Osmanlı'nın kuruluş döneminin anlatıldığı "Osman Gâzî Kurultayda" şiirinde de Rumeli'nin fethi konu alınmıştır. Şiirdeki zamanda; daha Rumeli topraklarına girilmemiş, İstanbul fethedilmemiş, Osmanlı bir cihan imparatorluğu olmamıştır. Ancak

bunların hepsinin olacağı Osman Gazi'nin ağzından aktarılır ve bu sayede Osmanlı tarihi resmedilir (Gökalp, 1989, s. 65- 66).

Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde karşımıza çıkan “meşhed” sözcüğü Gökalp'in şiirlerinde de mevcuttur. “Meşhed'e Doğru”¹³⁹ şiiri -üzerindeki nottan da anlaşılacağı üzere- Gökalp'in I. Murat'ın kabrinin bulunduğu Kosova'ya gittiği zaman yazılmıştır. Şiirde I. Murat'ın anılması vesilesiyle Kosova Zaferi'ne telmih yapılmaktadır:

“Bir meşheddir Avrupa'nın, Rumeli'nden Türkler'i

Çıkarmağa azmettiği kanlı harpte, Kos(o)va'da

Al bayrağı bir hamlede il'l-ebed ileri

Süren, sonra bir nöbetçi gibi kalan orada” (Gökalp, 1989, s. 72-73).

I. Murat'ın burada şehit düşmesi ve gömülü olması; bizi ileriye doğru sevk edip ardımızı kollayan bir nöbetçi olarak kalması şeklinde hayal edilmiştir. Ana yurdun ve “karşı yaka” Rumeli'nin Türk olduğu ve ebediyete kadar öyle kalacağı dile getirilirken Büyük Emel ile Oğuz Han'a da değinilerek Turancı düşünceler vurgulanır.

Ziya Gökalp dışında Türkçü ideolojiyi savunan şairlerden Mehmet Emin Yurdakul da Balkanlarda yaşanan muzaffer günleri ele almıştır. “Selam Sana”¹⁴⁰ adlı şiirde; Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan yükseliş döneminin sonlarına kadar geçen süre içerisinde kazanılan zaferler ve yaşanan ihtişamlı günler Osman Gazi'ye anlatılır. Türk milletine hizmeti geçmiş Osmanlı hükümdarları bu şiir vasıtasıyla saygıyla anılır:

¹³⁹ Şiirin yazıldığı günlerle ilgili F. Abdullah Tansel şu bilgiyi vermektedir: “İttihadçılar'ın yanlış siyaseti yüzünden başgösteren Arnavudluk isyânı, Mahmud Şevket Paşa kumandasındaki büyük kuvvet tarafından bastırılmış, Kosova, İškodra, Yanya'da, ezilen Arnavudlar arasında kırgınlık yaratmıştı. Hükûmet'in, Arnavudlar'ın gönlünü kazanmak için seyahate çıkardığı Hakan, 5 Haziran'da *Barbaros* zırhlısıyla İstanbul'dan ayrılmış, iki gün sonra Selânik'te karaya çıkmış, 12 Haziran'da tirenle Kosova vilâyetinin merkezi Üsküb'e varmıştır. 'Bu şehir halkının çoğu Türk olup, sonra Arnavudlar, Makedonyalılar, vs. geliyordu. 16 Haziran'da Piriştine'den Kosova sahrâsına inen, V. Sultan Mehmed, ziyâret ettiği Sultan Murad Hüdâvendigâr'ın türbesi önünde 100.000 Arnavud'la cuma namazı kılmıştır (Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, c. xıı., İst., Doğan Kardeş Matbaacılık Sanâyi'i A. Ş. Basımevi, s. 213 v.d.). Gökalp'in *Meşhede Doğru* adlı ve bu hâdiselerden ilham aldığı şiirinin, *Genç Kalemler* basımının sonundaki 23 Mayıs, 1327 / 5. VI. 1911 tarihine dayanarak, Sultan Reşad'ın İstanbul'dan seyahate çıktığı gün yazıldığını söyleyebiliriz. Kosova Merkez Nâibi Hüseyin Şevket'in *Kosova Sahrası- Bir Mahşer-i İkbâl* adlı eseri de aynı seyâhat dolayısıyla yazılmıştır (Selânik, 1327, *Rumeli* Matbaası). Eser, Sultan Murad ve Meşhed'i, Sultan Reşad'ın Piriştine'deki medreseyi yaptırması, Meşhed'i buradaki çeşmeyi ta'mir ettirmesi dolayısıyla uzun şiirleri, iki tarih'i de içine almaktadır” (Gökalp, 1989, s. 333).

¹⁴⁰ Bu şiirin yazılış sebebiyle ilgili Tansel şu bilgiyi paylaşmaktadır: “Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş yıldönümü münâsebetiyle 30 Aralık, 1913'de Türk Ocağı'nda yapılan merâsimde M. E. Yurdakul bu şiirini kendisi okumuştur; önce, *Türk Yurdu* mec. , yıl-3, nu. 8'e ilâve olarak *Türk Yurdu'nun İstiklal Günü Hediyesi* 'nde (17 Kânûnevvel, 1329/30 Aralık, 1913) neşredilmiştir” (Yurdakul, 1989, s. 425).

“Yine Mehmet Emin, ‘Selâm Sana’ şiirinde Türk Milletinin tarihte yetiştirdiği kahramanlara yer veriş, bu kahramanların çeşitli özelliklerini anlatarak yetişen nesli bilinçlendirmeye çalışmıştır. Mehmet Emin’in bu şiirde sözünü ettiği kahramanlar, İslamiyetten sonra yetişen Türk kahramanları ve devlet adamlarıdır” (Özsarı, 1996, s. 77).

Osman Gazi’den sonra Orhan Gazi, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim gibi Osmanlı tarihinde önemli rol oynamış pek çok hükümdara değinilerek Osmanlı’nın büyük bir imparatorluk olana kadar geçirdiği safhalar dile getirilir. Aynı zamanda Osman Gazi anlatılırken onun devrinde Doğu Roma İmparatorluğu’nda ve Müslüman Âlemi’nde -başta Mısır, Dicle ve Bağdat olmak üzere- yaşanan siyasi kargaşalar da gözler önüne serilir. Şair, Osmanlı Devleti’nin büyüyerek bu kargaşayı çözmesini, dünya siyasetinde hatırı sayılır bir yer edinmesini de şiirine taşımıştır. Balkan coğrafyasının Osmanlı’nın hâkimiyetine girmesi ise şu mısralarla yansıtılmıştır:

“Ey Hakan’ım! İki asrın içer’isinde Kafkasya’dan

Fas’a kadar her bir bucağ:

Şarkî Roma, Macaristan, Makedonya, Yunanistan,

Eflak, Buğdan, Mısır, Tunus, Kırım, Yemen, Hicaz, ‘Irak

Senin ulu bayrağının gölgesinde dirlik buldu;

Yüz milyon halk dilleriyle, dinleriyle korunuldu” (Yurdakul, 1989, s. 118).

Osmanlı’nın fethettiği topraklarda yaşayan insanlara karşı geliştirdiği hoşgörü anlayışı, kazanılan şehirleri mamurlaştırma politikası da şiirde kendisine yer edinir. Devletin kurucusu Osman Gazi’ye şükranların sunulması amacıyla kaleme alınan bu şiirde, şairin perspektifinden Osmanlı tarihine ışık tutulmaktadır.

“Ey Türk Uyan” başlığıyla yazdığı başka bir şiirinde Yurdakul; Türk milletine seslenir. Dünya tarihine geçmiş, büyük fetihlere imza atmış hakanların ve padişahların adını zaferleriyle birlikte anar, gençlere ecdadını örnek göstererek ders almaları gerektiğini belirtir. Türklerin hoşgörü ve adalete dayanan siyaset anlayışından bahsedilen satırlarda; bilim, sanat ve edebiyatta çığır açmış Farabi, İbn Sina, Mevlana gibi Türk büyükleri üzerinde durularak Türk kültürünün dünyaya nasıl yayıldığı işlenir. Ardından üç yüz yıldır Türk milletinin başına gelenler, yaşanan mağlubiyetler, çekilen acılar dile getirilir. Savaşlar sonrası yangın yerine dönmüş toprakların yansıtıldığı kısımlarda Edirne’nin de adı geçmektedir:

“Şu virâne topraklar mı Şark’a taclar giydiren:

Semer kand'ın, İdikut'un, Karakurum şehirin,
Konya'n, Bursa'n, Erzurum'un, İstanbul'un, Edirne'n?..' (Yurdakul, 1989, s. 133).

Türk milletinin dünü ile bugünü karşılaştırılarak eski ihtişamını kazanması için nasihatlerde bulunulur:

“Sen istersen Tuna'nın kaynağından Çin'e dek:

Altay, Kıpçak, Sibirya,
Âzerbaycan, Hârezim, Gazne, Hie, Buhâra...
Her yer Yeni-Turan'ın sinuruna girecek;
Osman ile Nâdir'in, İlhan ile Bâbü'r'ün
Kardaş olan milleti bir ru'yâya tapacak;
Milyonlarca o asıl, o ateşli kalplerin
Hepsi Türklük aşkıyle bir kalb gibi çarpacak.

O vefâlı Kırgızlar, alın terli Tatarlar,
Sert bakışlı Tonguzlar, güzel yüzlü Macarlar
Soğuk, sıcak çöllerden,
Uzak, yakın, illerden,
Mâvi, yeşil göllerden,
Tepelerden, bellerden..
Akın akın gelerek tahtına baş egecek;

Candan kopan seslerle, 'Kutlu olsun!' diyecek” (Yurdakul, 1989, s. 136).

Övgü dolu sözlerle gaflet uykusundan uyanmaya çağırıldığı Türk milletini, eski gücünü kazanması konusunda yüreklendirir. Hem askerî, hem kültürel, hem de iktisadi sahada ilerlememiz gerektiği bu şiir vasıtasıyla vurgulanır.

Yahya Kemal'in eserlerinde, Rumeli'yi Osmanlı'nın kuruluşundan dağılışına kadar geçen zaman çerçevesinde geniş bir şekilde ele aldığı görülmektedir. Şair, Balkanları vatanın en güzide parçası olarak görmüş, bu toprakların kaybına çok üzülmüş ve elemi bir nebze olsun dindirebilmek için fethedildiği günleri hatırlama yolunu seçmiştir. Fetih konulu bu şiirlerde 22 defa Balkan şehirlerinin (Üsküp, Kalkanderen,

Kosova, Niğbolu, Mercidabık, Mohaç, Varna, Belgrat, Rakofça, Budin, Eğri, Uyvar) adının geçtiği tespit edilmiştir (Girgin, 2012, s. 30).

Kendi Gökkubbemiz'de yer alan "Kaybolan Şehir"de anılarının beşiği olan Üsküp'ün¹⁴¹ kaybedilmesinin acısı derinden hissedilir. Yıldırım Bayezid tarafından 1392'de alınan şehir, "şimale karşı bir Türk müdafaa kalesi" olarak kurulup 1914'e kadar Türk ruhuyla beslenerek güzide bir vatan toprağı haline gelmiştir¹⁴² (Uysal, 2006, 442). Firuze cami kubbeleriyle evlâd-ı fâtiyhân yadigârı güzel Üsküp'ün hem ruhen hem de çehre itibarıyla Türk olduğu anlatılır:

"Üsküp ki Şar Dağı'nda devâmiydi Bursa'nın.

Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın."(Beyatlı, 2008b, s. 43)

Aynı zamanda şiirde; Bursa'daki Şar Dağı'nın devamının Üsküp'te bulunduğu söylenerek Bursa'dan Balkanlara giden Türkmenler hatırlatılmaktadır:

"XIII. Yüzyılın ikinci yarısında, Bursa, İznik ve İzmit dolaylarından 20-30 obalık Türkmen nüfusu Rumeli'ye geçerek oralara yerleşir... Bir söylentiye göre de bu Türkmenler'in başında, Ahmet Yesevî'nin halifelerinden, aslen Buharalı olan Sarı Saltuk bulunmaktadır!..." (Uysal, 2006, 445).

Bursa ile Üsküp birbiriyle özdeşleştirilmektedir çünkü bu iki şehir, Osmanlı'nın hem Anadolu'ya ve hem Balkanlara yerleştiği dönemin sembolleri olmuştur. Üsküp "evlad-ı

¹⁴¹ Yahya Kemal, sadece şiirlerinde değil anılarında da Üsküp'ü ele almış, bu şehrin kalbindeki yerini uzun uzun anlatmıştır: "Ben, âilece Üsküplü değilim, Nişli'yim. Fakat Üsküp'te doğduğum için iftihar ederim. Çünkü Üsküp, Rumeli'de Türklüğün tekâsüf ettiği yerdir. Çünkü Üsküp, Rumeli'de Türklüğün tekâsüf ettiği yerdir. O kadar Türktür ki her taşında milletimizin ruhu şekillenir" (Uysal, 2006, s. 441). Bu anılar incelendiğinde Üsküp'ün ve Selanik'in o dönemki sosyal hayatına, şehir halkının gelenek, görenek ve adetlerine dair önemli bilgiler verildiği görülür (Banarlı, 1960, s. 28-35). Pek çok Balkan şehrinde bulunan şair, Balkanlara ait gezilerini ise *Çocukluğum, Gençliğim Siyâsi ve Edebî Hâtıralarım*'da ele almaktadır (Beyatlı, 1973, s. 146-169).

¹⁴² Bu şiirde I. Kosova Savaşı'na telmih de yapılmaktadır. Bir rivayete göre Yıldırım Bayezid savaş alanındaki karışıklığa yıldırım gibi müdahale eder ve savaşın lehimize sonuçlanmasına vesile olur: "*Hüdavendigâr*' nâmıyla ünlenen I. Murat'ın 20 Haziran 1389'da Sırp Prensi *Lazar*'ı yenip de I. Kosova Savaşı'nı kazanması; Yahya Kemal'in gönlünde bu hükümdara karşı apayrı bir yer kazandırır!... Hele *I. Murat*'ın savaş sonuna doğru, Osmanlı ordugâhına sızan Sırp asıllı *Miloş* tarafından, zehirli bir hançerle öldürülmesi ise gönlünü kanatır...

Osmanlı ordusunda başgösteren karışıklığa kendisine sonraları '*Yıldırım*' adı takılacak olan *I. Beyazıt*'ın atik davranıp son vermesi ve Sırp'ı kuşatarak kesin yenilgiye uğratması, *Yahya Kemal*'in gönlünde bu hükümdâra da geniş yer ayırmasına yol açar.

(...) Bu birinci Kosova Savaşı'ndan sonra, ikincisi 17 Ekim 1448 tarihindedir. 1444'teki Varna Savaşı'nda uğradığı ağır yenilgi nin öcünü almak isteyen Macar, Çek, Ulah kuvvetlerinden oluşan Haçlı Ordusu'nun başındaki Hunyadi Janos, II. Murat'la Kosova'da karşılaşılır ve savaş yine Türklerin kesin zaferiyle sonuçlanır... Böylece de Türkler, Tuna kıyılarındaki egemenliklerini güçlendirirler" (Uysal, 2006, s. 446).

fatihan” diyarı olarak Yıldırım Beyazid’in, Bursa da Orhan Gazi’nin yadigârıdır. Her ikisi de yükselen firuze kubbeleriyle Müslüman-Türk kültürünü ve medeniyetini temsil etmektedir (Girgin, 2012, s. 31). Üç şanlı harbin (Kosova, Niğbolu, Varna Savaşı) arşa asılmış silahları Üsküp’ün bize ait olmasının sevincini bayram sabahları parlayarak gösterir. Dökülen kanlar da bu topraklardaki Türk hâkimiyetinin birer nişanesidir. Tanpınar’ın ifadesiyle “ ‘Kaybolan Şehir’de Üsküp, Balkanlarda dökülen kanın lâle bahçesidir” (Tanpınar, 2001, s. 162). Bu “lale bahçesi” hayaliyle Türk medeniyetinde önemli bir yeri olan lale motifine değinilerek kültürel bir sembol kullanılır. Üsküp’ün Şar Dağı’nı Bursa’nın Uludağ’ına benzeten şair, lale sembolü aracılığıyla bir rivâyete de göndermede bulunur:

“Bu Şardağı civarlarında, hele Kosova Ovası’nda lâleye benzeyen, koyu renkli bir çiçek vardır: Kan çiçeği. Bu çiçek yalnız oralarda, o ovalarda yetişir, çünkü Kosova cenginde can veren her Türk şehidinin yerinde, şehit kanından bitmiştir. Meşhed’i kendisine emanet bilen Türk Priştine şehri halkının nesilden nesle asırlardan beri dinleyip bellediği ve inandığı efsane budur. Evvelce, son merkezi Üsküp olan bütün Kosova vilâyeti bu efsaneyi benimsirdi” (Betin, 1998, s. 338).

Şairin Üsküp’e değer vermesinin bir diğer sebebi de annesinin kabrinin burada bulunmasıdır. Çocukluğu ve anıları dışında annesinin kabrini de bu şehirle birlikte kaybetmiş olmasından dolayı keder içerisinde haykırır:

“Vaktiyle öz vatandan bizimken, bugün niçin

Üsküp bizim değil? Bunu duydum, için için.” (Beyatlı, 2008b, s. 43)

Şairin rüyasına annesinin kabrinin bulunduğu İsa Bey mezarlığı girer. Şehrin kaybedildiğini hisseden annesinin mezarını açılmış halde görür ve bu rüyayı şiirinde işler. Kaybolan şehrin acısını sözcüklere döktükten sonra ne kadar zaman geçerse geçsin, Üsküp’ün Türklerin gönlünde “vatan toprağı” olarak kalacağını vurgular. Sıla özlemi çeken şair, kendisini memleketinden uzak yaşayan Byron’a benzetmektedir¹⁴³ (Bayrak, 2009, s. 1539).

¹⁴³ Atalarının mirası olan Balkanları kaybeden Yahya Kemal, ülkesinden uzak kalan Byron’u bu konuda kendisine yakın bulmaktadır: “Rakoçça, Yahya Kemal’in akıncı ecdâdının mâlikanesiydi. III. Mustafa devrinin sancak beylerinden ve Aleksinaç Muharebesi’nin şöhretli kumandanlarından Şehsuvar Paşa bu kırlarda at oynatmıştı. Nişli Hafız Mahmut Paşa, devrinde şöhret yapmış bir kumandı. Onların ve diğer Türk büyüklerinin akımları şairin çocuk muhayyilesinde büyük iz bıraktı. Sonra gerileme ve çökme devirlerinin acılarını duydu. Tesalya Harbi’nin başlaması üzerine annesi Nakiye Hanımla birlikte Üsküp’ten Selânik’e gönderilmek suretiyle bizzat hicreti yaşadı. Hicret!.. Bunu Anadolu gibi Rumeli de bilir!.. Osmanlı İmparatorluğunun çözülme ve çökme devirleri, acı hicret levhaları çizmiştir. ‘Bayron’u berbat eden melâl, onun devamlı bir med hâlinde bulunması idi. Küçük yaşlarda akıncı türküleriyle

“Açık Deniz”de¹⁴⁴ de Balkan Savaşları ile kaybedilen vatan parçasına duyulan özlem resmedilmektedir: “Şairin ünlü ‘Açık Deniz’ şiirinde, yeni kaybedilen toprakların verdiği acı, eskinin şan ve şeref dolu zaferlerini, o günlere duyulan hasret duygusunun ateşini yakar” (Bayrak, 2009, s. 1538). Balkanların geçirdiği bu zor günlerde şair, geçmişe dönerek fetihlerle Osmanlı’nın yükselişe geçtiği dönemi hatırlatır:

“Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı ‘Byron’u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl,
Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını,
Duydum akıncı cedlerimin ihtirâsını,
Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu,
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu...
Mağlûpken ordu, yaşlı dururken bütün vatan,
Rü’yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.” (Beyatlı, 2008b, s. 7).

Göçün getirdiği hicran duygularıyla hüzünlünen Yahya Kemal, hududun öte yanındaki akarsuların mahzun olması gibi gönlünün de aynı hüznle çağıldadığını dile getirir. Bu şiirde¹⁴⁵, akıncı ecdadının yüzyıllarca at koşturduğu topraklarda geçen çocukluğunu anımsar:

“Bu kırlardaki hür havayı teneffüs ederek, ‘ufuklara koşmak’ ve ‘ufuklarla yarışmak’ isteyen eski Türk akıncılarının kudretli ve enerjik duyguları, denilebilir ki, Yahya Kemal’de şiir iklimlerinin ufuklarına varmak ve bu iklimlerin ufuklarıyla yarışmak şeklinde tecelli etmiştir”(Girgin, 2012, s. 27).

Balkanlardan çekilişimizi unutmak için sürekli gurbete çıkıp şehir şehir dolaşsa da bir gün Britanya kıyılarında acısıyla yüzleşir. “Açık Deniz”in bin mağara ağzıyla uzun

---

beslenen Yahya Kemal’in ruhu, gençliğinde rüyasına giren fatihâne zanlarla kuvvetlenirken gözleri de bir imparatorluğun çökmekte olduğunu görüyordu”(Evrimer, 1998, s. 572-573).

¹⁴⁴ 1910’da Britanya Sahili Roscoff şehrinde başlayan şiir 1925’te tamamlanmıştır (Enginün, 2007, s. 623). Şair, bu şiirle ilgili olarak “Bu manzume en uzun zamanda yazdığım şiirdir ve benim hayatımı ihtiva eden bir hikâyedir” (Beyatlı, 2008, s. 263) demektedir. Şiir, Balkanlarda büyükannesinin yanında geçirdiği çocukluk günlerinin izlerini taşımaktadır: “Aradan birkaç yıl geçip de büyükannesi Âdile Hanım’ın Rakofça çiftliğinde, kendi ifadesiyle ‘hülyası içinde lâl’ (suskun) olarak dolaşırken artık akıncı cedlerinin kuzeye doğru at koşturmadıklarını; koca imparatorluğun Balkanlar’dan başlayarak yavaş yavaş küçüldüğünü düşünür ve bu duruma çok üzülür” (Uysal, 2006, s. 451).

¹⁴⁵ Şair anılarında, Rakofça’daki sosyal yaşamın zenginliklerinden kırçı eğlencelerini uzun uzun anlatmaktadır (Beyatlı, 1973, s. 30-32).

uzun uluyan ejder misali kıyıları saldırdığı bir anda, doğduğu yerlerden kopuşunu hatırlayarak hiçbir güzel kıyımın sıla hasretini dindiremeyeceğini anlar (Uysal, 2006, 444). Mehmet Kaplan'a göre; Yahya Kemal şiiri Türk tarihi ve kendi geçmişiyle ilintilendirerek oluşturmuştur: "O bütün insanlarda müşterek olan 'hudutları aşma' temini, Türk tarihine ve kendi ferdî macerasına bağlıyor ve *Açık Deniz* sembolü ile bu duyguya, cihanşümûl bir mahiyet veriyor" (Kaplan, 2009, s. 221). "Açık Deniz'de hudutları aşma temi birbirine bağlı üç plan içerisinde gerçekleşmiştir ki bunlar tarihî, ferdî ve tabii planlardır. Tarihî planda akıncı ceddinden gelen millî tarihin hudutlarını aşma iştihakı söz konusudur. Ferdî plan; ferdi ızdıraptan kaçmak demektir ve ferdi ızdırap ile Osmanlı'nın son yıllarında yaşanan buhranlı havanın şairlerin ruhundaki tezahürü kastedilmektedir. Hudutları aşmanın tabii planı ise denizin getirdiği sonsuzluk duygusuyla tabiatı aşma temayülüdür. Şiir bu üç plan çerçevesinde şekillendirilmiştir (Kaplan, 2009, s. 221-223). Şairin daha çocuk yaşlarda ruhunun derinliklerinde iz bırakan¹⁴⁶ Tesalya Harbi de bu şiirle gün yüzüne çıkmıştır:

"Açık Deniz şiiri, *Yahya Kemal*'in biraz da çocukluğunun romanı gibidir: 1897 Türk-Yunan Harbi'nde, *Gâzi Ethem Paşa* ordularının Atina'ya doğru ilerlerken Balkanlar'da uyandırdığı millî heyecan ve gönüllü Türk askerinin:

Eğil dağlar eğil, üstünden aşam,

Yeni tâlim çıkmış, varam, alışam.

Türküsunü çıkararak savaşmak için orduya katılışları, elbette ki *Yahya Kemal*'in de çocuk rûhunda derin izler bırakmıştır. (Nitekim, 1970'te yayımlanan 'İstiklâl Harbi Yazıları'na kendisinin daha önceden 'Eğil Dağlar' adını koyuşu da bu yüzdendir.) Yalnız Tesalya Bölgesi'nde geçtiğinden Tesalya Harbi de denilen bu savaşın bir de perde arkası vardır. Eski Türk akıncılarının torunları, şimdi akın akın dinsiz imansız düşmanın zulmünden, yer değiştirmek zorunda kalmaktadır. (Uysal, 2006, s. 60-61).

Yine sanatçının ünlü şiirlerinden "Akıncı"da da Osmanlı'nın güçlü olduğu yıllara telmihte bulunulur. Çocuklar gibi şen olan süvarilerin kahramanlıklarının coşkuyla anlatıldığı satırlarda Balkan fetihleri resmedilir:

"Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!

Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kâfilelerle..." (Beyatlı, 2008b, s. 13)

Akıncıların Tuna boyundaki uçsuz bucaksız ovalarda rüzgâr gibi eserek buraları Türkleştirmek için verdiği mücadeleler destansı bir havada aktarılır (Uysal, 2006, 444).

¹⁴⁶ Şair, Gazi Osman Paşa'nın Yenişehir'i fethini ve bu olayın Selanik'e yankısını siyasi hatırlarında da anlatmıştır (Beyatlı, 1973, s. 121-122). Şairin bu savaşa dair anıları için bakınız: Beyatlı, 1973, s. 59-65.

Şiirdeki mısraların anlam katmanları incelendiğinde her sözcüğün, bir fetih tablosunun resmedilişi gibi itinayla seçildiği görülür:

“ ‘Bin atlı akın’, ‘dev gibi bir ordu’, ‘Ak tolgalı beylerbeyi’, ‘Tuna’ tarzında, bu kelime ve kelime gruplarının anlam derinliklerine baktığımızda, Türkçe’nin ifade gücü ile varlığını bula, Osmanlı-Türk kültür ve medeniyeti tarihinin, onun mısralarında parladığını görürüz” (Girgin, 2012, s. 28).

Bin atlının birden yedi kat arşa kanatlandığını anlatan satırlarda, Kazıklı Voyvoda üzerine Turhan Oğlu Ömer ve Ahmet Beylerin yaptığı akınların rivayetleri de aranmalıdır (Betin, 1998, s. 336).

“‘Mohaç Türküsü’ Türklere Avrupa’nın kapısını açan önemli savaşlardan biri olan Mohaç Meydan Savaşı ile ilgilidir¹⁴⁷. Yüzlerce atlının fetih aşkıyla kanatlanıp Mohaç Ovası’nda mucizeler yarattığı savaşa telmih yapılarak bu topraklarda yaşanan muzaffer günler anlatılır.

“Bizdik o hücûmun bütün aşkıyla kanatlı;
Bizdik o sabâh ilk atılan safta yüz atlı.

mısrasıyla şiire başlayan Beyatlı, öncelikle muharebede ilk ölen yüz genci yâd eder. Bu gençler ki zafer için savaşa sevgililerine kavuşur gibi hevesle koşmuş ve aldıkları kılıç, ok darbelerini bir vuslatın aziz buseleri saymışlardır (Aykaç, 1998, s. 271-272). Şairin bu gençlerin ağzından konuşmaya devam etmesiyle Mohaç destanı epik bir anlatıma bürünür:

Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle,
Canlandı o meşhûr ova at kişnemesiyle!

Fethin daha bir ülkeyi parıldattığı gündü;
Biz uğruna can verdiğimiz yerde göründü.” (Beyatlı, 2008b, s. 14).

¹⁴⁷ Mohaç Meydan Muharebesi Macaristan’ın geniş bir bölümünün Osmanlı nüfuzu altına geçmesini sağlamış ve Balkanlardaki Türk varlığını kesinleştirmiştir: “Tuna kıyılarında ilk Türk akınlarının geçtiği yoldan, daha sonraları da, akıncılarımızın geçişinin ardı arkası kesilmeyecektir!... Hele İran hükümdarı *I. Tahmasp*’ın, Macar kralı *II. Lajos* ve Kutsal Roma Germen İmparatoru *V. Karl (Şarklen)*’a gizlice elçiler göndererek, Osmanlılar’a karşı “ittifak” önerisinde bulunması üzerine; durumu öğrenen *Kanûnî Sultan Süleyman*’a Macaristan seferi görünür!... Ve 19 Ağustos 1526’da, Tuna kıyısında bulunan, geniş Mohaç Ovası’ndaki meydan savaşı sonucu, Macaristan’ın yarısı Osmanlı topraklarına katılır!...” (Sermet Sami Uysal, 2006, 448).

İslam'ın nuru bir ülkeyi daha fethiyle parıldatsın diye askerler canlarını düşünmeden düşmanın üstüne atılırlar. Bu esnada yüzlerce asker şehadete erer ve Allah katına ulaşır. Şehitler cennet kapısından geçerek daha önceki zaferlerde ruhunu teslim etmiş olan atalarının yanına giderler. Üzerinden yüzyıllar da geçse bu topraklarda yaşanan zaferin unutulmayacağı, Türk askerinin kahramanlığının daima hatırlanacağı vurgulanır:

“Lâkin kalacak doğduğumuz toprağa bizden
Şimşek gibi bir hâtıra nal seslerimizden!” (Beyatlı, 2008b, s. 14).

Balkanlarda hâkim olan fetih ruhuyla şiirlerini besleyen şairlerin başında gelen Beyatlı, Türk fütuhatını âdeta kendisi yaşamışçasına resmeder (Girgin, 2012, s. 28). Diğer şiirlerde olduğu gibi “O Rüzgâr” şiirinde de Balkanları fetheden akıncılara telmihte bulunulur:

“Böyle bir nesli alan rûha vatan dar görünür;
Dâimâ başka sefer, başka ufuklar görünür.
O nesil duymuş akın zevkini rüzgârda bile;
Bu duyuş varmış akınlardaki atlarda bile;
Bilmemiş var mı geniş yeryüzünün serhaddi,
Yılmış ufkunda durup karşı koyan her seddi,
Yeni bir ülkede yem vermek için atlarına
Nice bin atlı kapılmıştı fetih rüzgârına” (Beyatlı, 2008b, s. 23)

Akın zevkini rüzgârda duyan askerler yeryüzünde sınır, engel tanımaksızın korkusuzca ilerler. Kahraman akıncıların yaptığı fetihlerle Balkanlar bir Türk yurduna dönüşmüştür.

Diğer şiirlerde olduğu gibi “Süleymaniye’de Bayram Sabahı” şiiriyle de an ve mazi birleştirilir. Osmanlı'nın parlak günlerinin aktarıldığı satırlarda Balkanların fethine dair ibarelere rastlanır:

“Gökte top sesleri, bir bir, nerelerden geliyor?
Mutlakâ her biri bir başka zaferden geliyor:
Kosva’dan, Niğbolu’dan, Varna’dan, İstanbul’dan...
Anıyor her biri bir vak’ayı heybetle bu an;
Belgrad’dan mı? Budin, Eğri ve Uyvar’dan mı?

Son hudutlarda yücelmiş sıra dağlardan mı?” (Beyatlı, 2008b, s. 5)

Camiyi dolduran kalabalık hayalî top sesleri sayesinde atalarının kahramanlıklarını ve şanlı tarihini hatırlayacaktır. Burada özellikle Balkanların Türkleşmesinde büyük rol oynayan Kosova, Varna ve Niğbolu zaferlerinin üzerinde durulur (Uysal, 2006, s. 446-448). Aynı zamanda Belgrat, Budin, Uyvar ve Eğri'nin alınışı da Balkan kapılarını Türklere açan ve unutulmaması gereken önemli siyasi olaylardır. Şiirde bir Osmanlı başyapıtı olan Süleymaniye Cami'nden yola çıkılarak mimariyle, sanatla daha doğrusu coğrafyanın kültürle fethedilmesi olgusu işlenir. Alınan toprakların Türkleştirilmesinde fetih kavramının önemli unsuru olan askerin ne kadar rolü varsa, bayındırlık faaliyetleri ve mimarinin de o kadar vardır ki Osmanlı mimari anlayışıyla Anadolu ve Rumeli medeniyeti bir bütün haline gelmiştir (Girgin, 2012, s. 29).

Türk kimliğinin kültürel yollarla Rumeli'ye taşınması “İtrî” şiirinde de söz konusudur. Başlığından da anlaşılacağı üzere şiirde, büyük bestekâr İtrî'nin sanatının kudreti anlatılır ve Türk insanı üzerindeki tesirine yer verilir. İtri Budin'den Mısır'a kadar dünyanın dört köşesinde yedi yüz yıl süren hikâyemizi bestelerindeki tabii ahenk ile anlatmıştır. Türklerin hakim olduğu coğrafyalardan Balkanlara “Tunca” aracılığıyla değinilmiştir:

“Mûsikisinde bir taraftan dîn,
Bir taraftan bütün hayât akmış;
Her taraftan, Boğaz, o şehriyîn,
Mâvi Tunca'yla gür Fırat akmış.
Nice seslerle, gök ve yerlerimiz,
Hüznümüz, şevkimiz, zaferlerimiz,
Bize benzer o kâinât akmış” (Beyatlı, 2008b, s. 9)

Diğer şiirlerde Türklerin fetih tabloları çizilirken burada ise İtri'den yola çıkarak Türk kültürünün doğudan batıya, Balkanlardan Orta Asya'ya kadar ne kadar geniş bir coğrafyayı yayıldığı vurgulanır:

“Dalga dalga Rumeli, 'ye yayılan Türk akınları ve oraları daha da çabuk Türkleştirmek için Bursa dolaylarından gönderilen Türkmenler; Anadolu'yu yurt tutan kardeşleriyle öyle bir duygu, düşünce beraberliği içindedir ki bundan da ortak Türk zevki ve uygarlığı doğup bütün ülkeye yayılacaktır. Böylece de Balkanlardaki Türk mimarisi ile Anadolu'daki

mimarî nasıl benzerlik gösterirse; gittikçe gelişip zenginleşen musikimiz de, bütün gönülleri aynı duygularla dolduracaktır!...” (Uysal, 2006, s. 449-450).

Yahya Kemal’e göre; fethedilen Türk diyarlarındaki insanlar aynı müzikle aynı duyguları hissederek birleşip bütünleşir. Türk kültürünün Osmanlı kimliğinin benimsenmesinde ne kadar büyük rol oynadığı bu şiir vasıtasıyla örneklendirilmiştir.

Şairin bir diğer şiiri olan “Mâverâda Söyleniş”te Sarı Saltuk’un rivayeti ile Balkan fethine değinilir. Sarı Saltuk’tan yola çıkılarak Balkanlara taşınan Türk İslam kimliği vurgulanır:

“Geldikti bir zaman Sarı Saltuk’la Asya’dan,

Bin bir diyâr-ı Rûm’a dağıldık Sakarya’dan.” (Beyatlı, 2008b, s. 69)

Yahya Kemal’in şiirlerinde Rumeli coğrafyasını inceleyen Sema Uğurcan da bu mısraları ele alarak Rumeli’nin fethinin şair üzerindeki etkisini açıklar:

“Yahya Kemal, bu mısralarda tarihin sayfalarca anlattığı önce Anadolu’nun, sonra Rumeli’nin Türkleşmesini sağlayan göçleri iki mısraya indirir. ‘Mâverâ’da Söyleniş’ başlığı, Ahmet Yesevî’nin öğrencisi ‘Sarı Saltık’ın ismi, şairin Rumeli tarihini göç ve fetihler kadar tasavvuf öğretisine bağladığını gösterir” (Uğurcan, 2010, s.384).

Edirne Şeyhi Neşâtî’den alıntı da yapan şair, bu coğrafyanın sadece askerle, okla, kılıçla alınmadığını; musikiden mimariye, Türk folklorundan İslam geleneklerine kadar Türk ruhunu her anlamda özümselediğini belirtir.

Şairin yarım bırakılmış şiirlerinde de Balkan fetihlerinin izleri vardır. “Gazi Selim Giray” ve “Selim Giray’dan” adlı şiir müsveddelerinde de Balkanlara ait şehir isimlerine rastlanmıştır:

“1100’de Nemçe ..... gelirken akın akın

Yalnız onun celâdetini durdurdu ansızın

Tâ Nemçe’den kopup da Üsküb’e varmış o bozgunu

Türkoğlu bir dakika unutmaz fakat bunu

Bir gün o gelmeseydi eğer yıldırım gibi

Kaç kere gezdi böyle geniş Rus diyârını

Lâkin ..... dehşetle basdığı

Kırbaç, kılıç ve tolgayı tâ Arş’a asdığı

Hengâmeden o Üçüncü Kosova ..... o vak’adır” (Beyatlı, 1997, s. 8).

Kırım Hanı Gazi Giray'a yazılan yarım kalmış bu şiir parçalarında Balkanların fethine temas edilir. Bu şiirden farklılıklar gösteren "Selim Giray'dan" adlı tamamlanmamış şiirde ise hem Sultan Süleyman'ın fetihleri hem 93 Harbi günleri anlatılmaktadır:

“Erkek kadın çocuk kimi bulduysa doğradı,
 ..... patlamıştı Bizans'ın lağımları
 ..... bir gün ansızın
 Kimsesiz kalan tuğları .....
 ..... döndü Avusturya ordusu
 ..... rüzgâr döner gibi,
 Yağlanmış vücudları
 Kızgın güneşte parlıyor,
 Sultan Süleyman ordusunun hür davulları,
 Nef'î kasîdesiyle öğülmüş bu bahçede
 Zâbit, çavuş, nefer yatıyorlar Pilevne'de
 Teslîm olunca öldürülenler çoluk çocuk
 Genç ihtiyar ve hasta ..... silâhsız zavallı halk
 Bulgar bıçaklarıyla .....
 Sükûn içinde ölenler ne bahtiyarmışlar
 Son istirâhate bir gün rahatça varmışlar (ermişler)
 Yavaş yavaş sonu gelmez sükûna varmışlar

Ne pehlivanları bir bir kapıp devirmiş ölüm” (Beyatlı, 1997, s. 6-7)

Bu şiirler üzerinde yapılan düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere, şairin şiir yazma konusunda gösterdiği titizlik ilk şiirlerinden beri had safhada olmuştur. Balkanlar Türklerin dünyaya yayılmasında önemli bir adımdır. Bu yüzdendir ki şair de fetih şiirlerinde Balkan adına muhakkak yer vermiştir, “Balkan fetihlerini” pek çok şiirinde uzun uzun anlatmıştır.

Yusuf Ziya'nın şiirlerinde de Balkan topraklarının izlerine ulaşmak mümkündür. Daha 18-19 yaşlarında iken Balkan Savaşlarına duyarsız kalmamış, ilk şiirlerini¹⁴⁸ vatan acısıyla kaleme almıştır:

“Yusuf Ziya'nın yayınlanan ilk şiiri (30 Eylül 1912) ile ikinci şiiri (22 Mayıs 1913) arasında yaklaşık sekiz aylık bir ara vardır. Şairin *Türk Yurdu*'ndaki ilk hece şiirinin tarihi de 9 Temmuz 1914 olduğuna göre Yusuf Ziya'nın aruz döneminin çok kısa sürdüğü anlaşılır (13,5 ay). Bu aruz döneminde Yusuf Ziya'nın şiirlerinde büyük oranda Balkan Savaşları'nın olumsuz/karamsar havasının etkisi görülür. 1913-1914'lerde 18-19 yaşlarında olan Yusuf Ziya'nın *İçtihad*'daki şiirlerinden ‘Öksüz Vatanım İçin’, ‘İntikam’, ‘Ma’bedde’, ‘Vatanım ve Kinim’, ‘Vatan, Ordu, Ümîd’ başlıklı şiirleri, yazdıkları tarihte vatanın içinde bulunduğu durumun şairde oluşturduğu acı hislerin yansımaları içerir. Yalnız bu şiirinde değil, *İçtihad*'daki diğer birçok şiirinde de ağırlıklı olarak elemli, keder dolu, düşünceli, kadın aşkıdan uzak, bedbindir Yusuf Ziya” (Çıkla, 2010, s. 176-177).

Şairin ikinci şiiri de bu toprakların kaybı üzerine duyduğu elemle doludur: “Yusuf Ziya'nın yayımlanan ikinci şiiri Kosova, Manastır, Selanik, Edirne ve Rumeli'nin imparatorluk haritasından silindiği, düşman ordularının Çatalca'ya kadar geldiği günlerde yazdığı bir şiirdir” (Çıkla, 2010, s. 59-60). Şair, Balkan konusuna *Akından Akına* eserinde de yer verecektir.

*Akından Akına*¹⁴⁹ şiir kitabına adını veren aynı başlıklı şiirde, mazimizde fetihten fetihe koşan akıncılar üzerinde durulmuştur. Şiirde, serdarın “ileri” komutuyla harekete geçen akıncıların cenk türküleri eşliğinde yeri göğü inleterek yamaçlara bir sel gibi boşalması anlatılır:

¹⁴⁸ Yusuf Ziya, Balkan Harbi'nden oldukça etkilenmiş ve şiirlerine yansıtmıştır: “Yusuf Ziya'nın ilk şiirlerinin yayınlanmaya başladığı yıllar, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın olumsuz gelişmelerinin oluşturduğu karamsar hava içinde yazılmış şiirlerdir çoğunlukla. Şair bu dönemde, Kurtuluş Savaşı'na kadar sanatını elemli bir söyleyişe ve hamâsî söylemlere bırakmıştır denilebilir. Şairin, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ortamının can sıkıcı havası içinde Türklük, Türk kahramanlığı, vatan ve bayrak sevgisi, şehitlik gibi konulara yönelmesinin ardında şairliğinin ikinci yılında Ziya Gökalp'le tanışarak milliyetçi düşüncelerle yoğrulması da etkili olmuştur aslında” (Çıkla, 2010, s. 186-187). *Bizim Yokuş*'ta şair, bugünlerin belleğinde bıraktığı izleri şöyle anlatır: “Koca Rumeli, Edirne'si, Selânik'i, Manastır'ı, Yanya'sı, Kosova'sı, İşkodra'sı ile imparatorluk haritasından silinmişti.

Askerin kılıcı varsa, şairin de kalemi vardır!

Bir manzume yazmıştım. Şöyle bitiriyordu:

Bu kudurmuşlara son bombayı ben atsaydım,

Koparıp kalbimi fırlatsaydım!

Yalnız manzume böyle bitmiyordu, her okuyuşta ben de bitiyordum!...

Ama, nerede yayınlatacaktım bunu?... Kehkeşan çoktan kapanmıştı. Gençliğin sesinin duyuran başka bir dergi de yoktu bu günlerde...

Birden cesaretim arttı: İçtihat'a yollayım, dedim”(Ortaç, 1966, s. 16-17). Şair vatanın parçalandığı günlerde derin hislerle kaleme aldığı şiirlerini *İçtihad*'ta yayımlamış, bu vesileyle Abdullah Cevdet, Süleyman Nazif, Abdülhak Hâmid, Kılıçzade Hakkı, Celal Nuri ve Rıza Tevfik ile tanışmıştır.

¹⁴⁹ Yusuf Ziya'nın bu kitabında yer alan şiirler vatani konuları ihtiva etmektedir: “Yusuf Ziya'nın *Akından Akına*'da yer alan 21 şiirinin hemen hepsi şehitlik, vatan ve bayrak sevgisi, Türk'ün savaş meydanlarındaki cengaverliği ve coşkusu, akıncı ruhu, askerinin aile ve nişanlı hasreti karşısındaki vatan sevgisi gibi hamâsî konularda yazılmış şiirlerdir” (Çıkla, 2010, s. 118).

“Geçtik Tuna kıyısından üç yüz akıncı

Bakışlarda aşikârdı ordunun hıncı

Uçlarından kan damlayan kılıçlar kınısız

Tanrı öyle emretmiş: Türk durmaz akınsız!” (Ortaç, 1332, s. 3)

Tuna; hep bir ağızdan söyledikleri cenk türkleriyle neşe içinde geçen akıncıların Balkan topraklarında yaptığı fetihlere şahitlik yapmaktadır. Bu şiir, konuyu ele alış şekli bakımından Yahya Kemal’in “Akıncılar” şiirini hatırlatmaktadır. Mehmet Önal da Yahya Kemal’in “Akıncılar” şiiri ile Yusuf Ziyâ’nın “Akından Akına” şiiri arasındaki bağlantıya dikkat çekmektedir:

“Yusuf Ziyâ’nın **Akından Akına** isimli şiir kitabının aynı ismi taşıyan ilk şiiri ile Yahya Kemâl’in **Akıncılar** isimli şiiri arasında büyük bir benzerlik olduğunu; Yusuf Ziyâ’nın şiirini yazarken, **Akıncılar**’dan etkilendiğini iddia etmek pek garip karşılanmasa gerek... Her iki şiiri yan yana getirerek bir kere okuyunca, Yusuf Ziyâ’nın üzerindeki etkiyi anlamak mümkün olacaktır.

(...) Birbirine çok benzeyen bu şiirlerden Yahya Kemâl’in şiirinin, Yahya Kemâl’in şiirinin etkilememesi imkânsız görünmektedir. Zira, şiirlerin isimleri (Akıncılar-Akından Akına), ve bazı kâfiyeler (İlerle-İleri) bile aynı kelimelerden oluşturulmuşlardır”(Önal, 1986, s. 26-27).

Aynı şekilde Selçuk Çıkla da bu iki şiir arasındaki söyleyiş ve anlam benzerliği üzerinde durur (Çıkla, 2010, s. 158-159). “Mehmetçik” şiiri de Türk askerinin kahramanlığını konu edinen bir diğer şiirdir. Türk tarihinde yer etmiş büyük zaferlere telmih yapılarak bu yurda bedeni ve ruhuyla hizmet etmiş olan yiğitler anılır. Şair Rumeli fetihlerine ve Mohaç’a değinerek Osmanlı’nın Balkanlara ayak bastığı günlere gider:

“Bendim Aydıncık önünden suya seccâde salan,

‘Yakasın Rûmeli’nin pençe-i himmetle alan!’

Bendim, elbet –ki bugün yâdı ölümden de acı-

Dalkılıçlarla kılıçtan geçirenler Mohaç’ı!” (Ortaç, 1952, s. 73-74)

Şair, Türk tarihinde yer etmiş önemli zaferler üzerinde de durur. Timuçin’den Gazneli Mahmut’a Türk soyunu yüceltmış liderlere yer verilirken Çanakkale Zaferi’nden Mohaç Muharebesi’ne kadar kazanılan zaferler anlatılır.

“Tuna Boyunda” şiiri de yine Türk akınlarını konu etmektedir. Süngülerin dört çevreyi yıldırım gibi dolaşarak zapt edilmez bir sel olup Karpatları aştığını söyleyen şair, askerinin gücünden övgüyle söz eder. Dostuna hayat vererek düşmanına ölüm olan yiğitler, bir kasırga bulutu misali her türlü zorluğu gürleyerek aşmaktadır.

“Ey üç günde Dobruca’dan bozgun verip kaçanlar
Arkanızdan yetişiyor bir fırtına bulutu!
Fırtınadan ordunuzu alkışlasın hep çanlar,
Tarihlere yapıyor isminizin tabutu!...

Ey asılsız türediler, karşınızda parlayan
Süngülerde milletimin affetmeyen kini var!
Alev saçan bayrağımın huzûrunda titre, yan!
Hakka tapan kalbimizde gâlip olmak dîni var!

Güzel Tuna... Ey buradan abdest alan yiğitler,
Türk askeri silah çattı yine eski vatana.
Ey vaktiyle bu illerde kılıç çalan şehitler

Öcünüzü bırakmadık o asırlık düşmanda!” (Ortaç, 1332, s. 41-42)

Şimdi önünde diz çöken alçakları görünce bir zamanlar burada kurban olan cedlerini hatırlayan şair, beldeleri harap olan bu milletin kalplerinde aman bilmeyen bir kinin olduğunu vurgular.

Türk milletinin morale ihtiyacı olduğu Balkan Savaşları günlerinde Balkanların fethini ve bu topraklarda kazanılan zaferleri yâd den şairler, hem halkın umutlarını yeşertmiş hem de orduya güç vermiştir. Yahya Kemal, Yusuf Ziya gibi şairlerin Balkan Savaşları sonrasında kaleme alınan Balkan fetihlerini anlatan şiirlerinde ise peş peşe yaşanan savaşların yorgunluğu mazinin şanlı günleriyle giderilmeye çalışılmıştır.

2.2.2. I. Dünya Savaşı Şiirlerinde Balkanlar

I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla şairler kaleme kağıda sarılmış, bu savaşa girmemizin tehlikeli olduğunu, Balkan Savaşlarının etkilerini henüz üzerimizden atamadığımızı

belirtmiştir. Fakat Osmanlı Devleti İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girmiş ve yıkılışını kesinleştirmiştir. Bu savaşın Çanakkale Cephesi, Kafkas Cephesi ve Galiçya Cephesi şiirlere konu olmuş, bir zamanlar Osmanlı sınırlarına dâhil olan Kafkas ve Balkan topraklarına yeniden ayak basılması pek çok şairi heyecanlandırmıştır. Ayrıca Çanakkale Cephesi'nde kazanılan büyük zafer Balkan bozgununun acılarını bir nebze de olsa hafifletmiş, yitirilen umutları tekrardan diriltmiştir.

2.2.2.1. Galiçya Cephesi

Türklerin Avrupa'da savaştığı üç cepheden biri Galiçya'dır. Galiçya; I. Dünya Savaşı yıllarında Avusturya-Macaristan topraklarının bir parçası iken bugünlerde Polonya ile Ukranya arasındadır. Genellikle Romanya cephesi ile karıştırılsa da Türklerin savaştığı yer Berezhany çevresidir: “Galiçya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun bir eyaleti olup doğusunda Rusya (Podolya, Beserabya) ve Bukovina eyaleti; kuzeyinde Rusyaya bağlı Polonya, batısında Silezya, güneyinde Karpat Dağları ve Macaristan vardır” (Akçakayalıoğlu, 1967, s. 17). I. Dünya Savaşı ve Galiçya Cephesi incelememize doğrudan dâhil değildir. Fakat Galiçya'ya giden ordunun Balkan topraklarından geçerek¹⁵⁰ yakın zamanda yaşanan bozgunu hatırlaması sebebiyle, Galiçya'yı anlatan şiirler incelememiz açısından önem arz etmektedir. Mithat Cemal Kuntay, Halit Fahri Ozansoy ve Ziya Gökalp başta olmak üzere şairlerin Galiçya Cephesi'ne odaklanan şiirler vücuda getirdiği görülmüştür.

Ziya Gökalp'in “Galiçya Yolunda” adlı şiiri I. Dünya Savaşı'nda açılan Galiçya Cephesi üzerine yazılmıştır. Gökalp, bu cepheye giden şairleri iyi dileklerle uğurlar. Bu toprakların ardından Sivastopol'e gidilmesini, Kırım, Azak, Nogay, Kazak gibi soydaşlarla buluşulmasını ister. Kafkaslarda yüzyıllardır hüküm süren Ruslardan şikâyet ederek yapılan zulümlerin öcünün alınmasını söyler:

“Ey Şark'taki Acarlar,
Ey Garp'taki Macarlar,
Bakın Türkler süngüyü
Nasıl Rus'a sancarlar..” (Gökalp, 1989, s. 256).

¹⁵⁰ Türk birliklerinin cepheye gönderilmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Akçakayalıoğlu, 1967, s. 23-31.

Ruslarla olan ezeli düşmanlık şairin deyimiyle “millî kin” halini almış, dinsel bir inanç misali kutsal sayılmıştır. Buradaki Türklerin kurtarılması için Ruslarla savaşmayı elzem bulur. İttifak Devletleri üyelerinden Almanya ve Avusturya işbirliği ile hazırlanan orduyu da öven şair, bu ordunun Moskof’u ezip İslam’ın şanını yücelteceğine inanır.

Pek çok şair gibi Mithat Cemal Kuntay da Rumelilidir. Rumeli göçmeni olan babası ve annesi Arnavutluk’ta doğmuştur:

“Selim Sırrı Bey, şu anda Arnavutluk sınırları içinde bulunan ve Osmanlı Devleti’nin önemli kültür merkezlerinden biri olan İşkodra eşrafındandır. Samiye Hanım ise yine Arnavutluk sınırları içinde bulunan Tırhala şehrendir. Her ikisinin de muhacir olarak Rumeli’den gelmiş oldukları hakkında edebiyat tarihi kitaplarında görüş birliği vardır”(Sanay, 2002, s. 5)

Şair üzerine yapılan incelemelerde, ailesinin Rumeli’den İstanbul’a geliş tarihi olarak 93 Harbi’ne işaret edilmektedir:

“Bu aile Rumeli’den İstanbul’a ne zaman ve nasıl taşınmıştı? Bu göçe hangi zorunlu sebepler yol açtı? Bilinmiyor... Zaten II. Abdülhamid’in birinci yılında Osmanlı-Rus Savaşı patlamıştı (1876). Bu uğursuz harp yüzünden, binlerce Türk-Müslüman göçmen akın akın İstanbul yoluna düştüler. Babası Selim Sırrı Bey’e sarayda görev verildi... O, ‘Bey’lik unvânı mahallî aile kökeninden geliyordu”(Göktürk, 1987, s. 1).

Şairin Rumeli topraklarına olan ilgisi şiirlerine de aksetmiştir. Nitekim “Galiçyadaki Türk Askerine” şiirinin konusunu Galiçya Cephesi’ne giden Türk askerleri oluşturur.

“Verme sakın, çünkü bu toprak senin

Toprak olan cedlerinin göğsüdür.

Altı senin, üstü senindir bütün!

Yer deme, Türk askerinin göğsüdür!” (Kuntay, 1945, s. 71)

mısralarıyla şair, vatanın kutsallığını anlatır ve Türk bayrağının düşman eline geçmemesi dileğinde bulunur. Bir zamanlar Türk bayrağının gölgesi kalelere dahi sığmazken, hükmü üç kıt’aya dar gelirken şimdi hakir görülerek yere düşmesini, düşmanın eliyle bir taşın üstüne konmasını kabullenemez. Nihayet Türk askerinin Galiçya’daki başarısı bayrağımızı layık olduğu değere ulaştırmış; Avrupa semalarına yeniden yükseltmiştir:

“Yükseliyor işte o bayrak yine,

İşte pazın verdi onun hakkını.

Asya’nın evladı fecirler gibi,

Sardı akıp Avrupa âfâkını.” (Kuntay, 1945, s. 71)

Atalarımızın göğsü olarak nitelendirilen vatan toprağının hiçbir zaman düşman eline geçmemesini ister. Bu konuda Türk askerine büyük sorumluluk düşmektedir:

“Şair çok önem verdiğimiz atalarımızdan söz ederek onların göğsü sayılan toprağı kimseye vermemesini Türk askerinden ister. Toprak ve vatan, şiirde kullanılan başlıca öğelerdir. Toprağın bir bütün olduğu, altıyla da üstüyle de Türk askerine ait olduğunu söyler. Son dizide Türk askeri ile cedlerimizi yan yana getirir ve bu toprağın üstünün, cedlerin olduğu kadar Türk askerinin de göğsü sayılacağını ifade eder.

Hamasî bir eda ile yazılmış olan şiir, aynı zamanda Türk askerine yapılmış bir övgüdür. Şiir boyunca tamamen Türk askerine hitap edilir” (Sanay, 2002, s. 41).

Bayrak; askerin şahsında yüceltilerek semavî bir öge olan “gök” ile özdeşleştirilmiş, kıtalar üstünde bir yere yerleştirilmiştir (Sanay, 2002, s. 41). Ayrıca Kuntay, Rumeli coğrafyasına Mehmet Âkif gibi kutsal anlamlar yüklemiştir:

“Midhat Cemal Kuntay ‘Galiçya’daki Türk Askerine’ şiirinde Rumeli coğrafyasını millî varlığın önemli bir parçası olarak görür, -Mehmet Âkif gibi- bu coğrafyaya kutsal anlamlar yükler. Şaire göre asırlarca Türklerin hâkimiyeti altında kalan bu topraklar Türkleşmiş, Türk kimliği bu topraklara ait bütün nesne ve parçalara sinmiştir. Bu nedenle bu toprakların kaybedilmesiyle Türklüğe ait birçok değer de yok olacaktır”(Güneş, 2011a, s. 195)

Galiçya’da kazanılan zafer ile Türkler, Balkan Savaşları ile yere düşen bayrağı kaldırmışlardır. Kuntay, Türk bayrağına hak ettiği saygınlığı kazandıran Türk ordusunun başarısıyla iftihar etmektedir.

Halit Fahri Ozansoy’un millî ve içtimai şiirlerini ihtiva eden *Cenk Duyguları* eseri peş peşe yaşanan savaşlar neticesinde kaleme alınmıştır:

“1917-1918, H. Fahri’nin hece veznine geçiş ve Cenk Duyguları’nı neşrettiği yıllarıdır. Şairin vezin değiştirmesine sebep olarak Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp gibi Türkçülüğün tesir ve teşvikleri gösterilebilir; ama, daha derinlerde, en büyük eserlerini vermiş bir vezinle artık yeni ve büyük şiirler söylenemeyeceği inancı, harp yıllarının psikolojisi içinde halka halkın ‘parmak hesabı’ ile seslenmek gerektiği düşüncesi ve bâkir bir sâhada işlenmemiş bir vezni geliştirerek sâde Türkçe ile ilk mükemmel misâlleri verme heyecanı yatmaktadır” (Özgül, 1986, s. 24-25).

Vatan sevgisini işleyen bu kitapta yer alan “Orduya” adlı şiirde vatan ve din uğrunda çarpışan Türk askerine seslenilir. Türk askeri olmazsa İslam dünyasının merkezi Ka’be’nin yıkılacağı, Türk milletinin sadece Anadolu’nun değil, tüm İslam coğrafyasının koruyucusu olduğu vurgulanır. Askerlerin ruhundan yükselen cenk uğultusu kalpten kalbe çağlamakta, siperlerden çadırlardan yükselmekte ve herkesi vatan aşkıyla galeyana getirmektedir. Kafkas ve Galiçya Cephelerine giden Türk askerine şu sözlerle değinilir:

“Kafkasya’da, Galiçya’da, her nerde isen
 Bu şiirler senin ruhun, senin benliğin.
 Hem kanımız sensin bizim, hem canımız sen;
 Bize şenlik senin büyük zafer şenliğin...(Ozansoy, 1333, s. 3)

Türk milleti bu cephelerden zafer beklemekte ve gönülden gelen bir hediye olarak şiirler yazıp orduya sunmaktadır. “Aya Sordum” şiiri de Galiçya ve Kafkasya Cephelerinde savaşıyan Türk askerini konu almaktadır. Ozansoy, bu cephelerde savaşıyan askerlerden dört gözle haber beklemektedir:

“Kafkasya’dan Galiçya’ya, Galiçya’dan Kafkasya’ya
 Geceleri sedef gibi nurlarını serper aya
 Sordum: _Söyle, uzaktaki hudutlarda yeni ne var?
 Atıldı mı ileriye bizim şanlı kahramanlar?...” (Ozansoy, 1333, s. 28)

Türk askerinin kahramanlığına güvenen şair, cephelerden hayırlı haber geleceğine inanmaktadır:

“Bunlar öyle bir arslan ki
 Korkutamaz hatta ölüm.
 Türk’ün ölüm bile sanki
 Karşısında iki büklüm.
 Hem Avrupa, hem Asya’da
 Şanlıdır her gün zafer.
 Galiçya’da, Kafkasya’da
 On düşmana bir tek nefer.
 Fakat bir tek nefer bile
 Bir tabur düşmana bedel.
 Bunu altın rebab ile
 Naklet, uğuldasın her tel!” (Ozansoy, 1333, s. 28-29)

Aydan orduya dair güzel haberler alarak umutlanan şair, Türk askerinin alay alay zaferle geçtiğini hayal eder. Galiçya Cephesi ile yeniden Balkan topraklarına giden askerinin bu sefer zaferle döneceği düşüncesi şiirin konusunu oluşturmaktadır.

Galiçya Cephesi'nde kazanılan başarılar I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı'nın lehine sonlanacağı dair umutları yeşertmiştir. Bu cepheye giden Türk askeri şairlerimizi oldukça heyecanlandırmış ve şiirler kaleme almalarına sebep olmuştur.

2.2.2.2. I. Dünya Savaşı Şiirlerinde 93 Harbi

Kafkas Cephesi'ne giden Türk askeri ile bir zamanlar bu topraklarda yaşanan mücadeleler tekrardan gündeme gelmiştir. Balkanlardaki çözümlenin önemli bir halkası olan 93 Harbi hatırlanmış, bu savaşla kaybedilen toprakların geri kazanılacağı düşüncesi şairlerin şiirlerine konu olmuştur. Özellikle Yusuf Ziya, Halit Fahri, Aka Gündüz ve İhsan Raif'in Kafkas Cephesi'ni anlatan şiirlerinde; Ruslarla yapılan mücadeleler vasıtasıyla 93 Harbi'ne telmih yaptıkları görülmüştür.

İhsan Raif'in şiirlerinde Kafkas Cephesi'nin yer aldığını söylemek mümkündür. Şairin I. Defter'inde bulunan ve I. Dünya Savaşı'nın Kafkas Cephesi için kaleme aldığı "Ninni"de mazide Ruslarla yapılan mücadeleler hatırlatılır:

"Gözlerim yaşla dolu,
Kan ağlar Anadolu;
Toprağını kucakla,
Kurtar Sivastopol'u.

Uyu kuvvetin artar,
Kuvvet tarihler yırtar,
Düşmanın çizmesinden
Şehitleri sen kurtar." (İhsan Raif, 2002, s. 161)

Kafkaslardaki topraklarımıza mal olan 93 Harbi gibi hezimetlerin intikamı için beklenen günün geldiğine dair imâda bulunulur:

Bozuldu o şen bağlar,
Yeşil boyalı dağlar,
Viran olan köyünde
Düşman güler dost ağlar.

Tuna'dan akan kandır,
 Şehit yatan babandır,
 Uyu uyan unutma,
 Moskof en baş düşmandır." (İhsan Raif, 2002, s. 161)

Bir anne, şehit olan eşinin ardından yetim kalan yavrusuna ninni olarak Ruslardan öğ alınmasına dair öğütler vermektedir. Şair bu hayal çerçevesinde Ruslarla yapılan mücadelelere telmih yapmıştır.

Aka Gündüz'ün *Bozgun*'da yer alan "Ana Mektupları" başlıklı şiirlerinde Kafkas Cephesi aracılığıyla 93 Harbi'ni ele aldığı söylenebilir. "Ana Mektupları I" Balkan topraklarına 93 Harbi ve Kafkas Cephesi ile temas eden bir şiirdir. Şiirde, oğlunu askere göndermiş bir annenin ağzından Türklerin Balkanlarda geçirdiği güzel günler anlatılır ve Balkan özlemi konu edilir:

"Vardın mı evladım, bizim ellere?
 Eskisi gibi mi, sevgili 'Dobriç'?
 Varınca o altın, şen sahillere
 Benim için Tuna'dan bir yudum su iç!" (Aka Gündüz, 1334, s. 96)

Anne, kaybedilen toprakları hasretle yâd eder. Kafkas Cephesi'ne giden askerlerden Balkanlardan geçerken kendisinden selam iletmesini istemektedir. Bu toprakların acısı oldukça büyüktür. Çünkü kocasını 93 Harbi'nde burada kaybetmiştir:

"Bir gün harp açıldı Kars'ta, Balkan'da
 Silahlandı koştu hududa erler,
 Yüzünü görmeden gitti baban da,
 Üç ay sonra aldım bir kara haber:

Babana şahadet merdane gelmiş
 -Her sağ Plevneli anlattı bana-
 Ah! Tam isabetli bir dane gelmiş
 Göğsünü boyamış köpüklü kana...

Bu al kan Tuna'ya karışmış akmış;

Oralarda kalmış arslan bedeni...

Ölürken çehresi nur gibi akmış,

O zamanda bile düşünmüş seni

Bu düşünüş yavrum, nedir mi? Dinle:

'Borcundan, öcümü sen al!' demektir;

Varınca oraya bu sönmez kinle

Borcunu mutlaka şart: Ödemektir." (Aka Gündüz, 1334, s. 96)

93 Harbi'nde ölen kocasının öcünü oğlunun almasını isteyen anne, mazide bu savaş neticesinde yaşanan göçleri de dile getirir. Moskoflar tarafından yapılan zulmü hatırlatarak oğlunu düşmana karşı uyarır ve cesaretlendirir. "Ana Mektupları II" şiirinde de yine 93 Harbi'ne değinilerek Vistül boylarında Ruslarla çarpışan Türklere telmihte bulunulur:

"Vistül boylarında çarpışan evlat!

Sağ mısın? Nasılsın; çok iyi misin?

Baba kılıcını bir daha parlat!

Moskof'un başında gürlesin sesin...

Şıpka'yı hatırla! Kır, devir, yak yık!

Ataların gibi, sen de demirsin...

Siperler başına, süngünü tak çık!

Moskof'un kalbini korku kemirsin.

Ölümden çekinme, ey şehit zade!

Baban da bu yolda Kafkas'ta kaldı...

Benim için yüreğin kalsın azade,

Her ümit, vatanı halasta kaldı." (Aka Gündüz, 1334, s. 99)

Kafkas Cephesi'nin açılmasıyla bu topraklarda yapılan mücadeleleri anımsayan anne, oğlundan babasının öcünü almasını ister. Geçmişte yaşananların unutulması ancak kazanılacak yeni zaferlerle mümkündür, denilerek intikam arzusu vurgulanır. "Ana Mektupları III" te ise Kafkas Cephesi'nin Sarıkamış çatışmaları anlatılırken mazide

yaşanılan Türk-Rus mücadeleleri hatırlatılır ve zafer için dua edilir. Aynı zamanda asker ailelerinin umutlarına, heyecanlarına da geniş yer verilir. Asker annesi Moskoflara karşı başarı kazanan oğluyla gurur duyar (Aka Gündüz, 1334, s. 101-104).

Akından Akına'da yer alan "Karpatlarda" Yusuf Ziya'nın Kafkas Cephesi'nin açılmasına binaen "Türk Ordusuna" ithaf ederek yazdığı bir kahramanlık şiiridir. Karpat Dağları, Kafkaslar ile Balkanların sınırını çizmekte ve Romanya boyunca uzanmaktadır. Bu dağlar pek çok Türk akınına şahitlik etmiş ve Ruslarla olan savaşa ev sahipliği yapmıştır. Yıldırım yürekli bir bulut olarak tasvir edilen Türk askeri geçtiği yerleri heybetiyle yakmaktadır:

"En önde al bayrak yükseliyorken
Mukaddes ve kanlı bir ferman gibi!
Dağlardan geçişin senin ey ordu
Şimşekli bir bulut kadar asabi!

Karpatların beyaz cehenneminde
Bir kanlı efsane yarattı süngün!
Hak için meydana atıldın sen de
Dünyayı Azrail boğarken bugün" (Ortaç, 1332, s. 7)

Şair bu topraklarda yaşanan mücadeleleri hatırlatmak adına Karpatların karlı dağlarının eteği altında Türk askerinin atalarının kemikleri olduğunu söyler. Ardından askerinin azametini vurgulamak için tabiatın dahi ordumuz karşısında itaat ettiğini, askerinin gücü karşısında kayaların yıkıldığını, dalgaların secdeye kapandığını destansı bir ifadeyle anlatır. Şiirde;

"Ey ordu!... Karşında diz çöken bayrak
En yüksek bir tacın kızıl namusu!
Bozulmuş, kaçıyor hücumundan, bak
Asırlık düşmanın: Moskof ordusu!" (Ortaç, 1332, s. 6)

mısralarıyla Ruslarla geçmişte yapılan savaşa telmih yapılarak Türk'ün asırlık düşmanının Moskoflar olduğu üzerinde durulur. Bir diğer "Karpatlarda" şiiri de Kafkas Cephesi'nin açılmasına binaen "Türk ordusu geçerken" yazılmıştır. Türk milletinin

zaferlerle dolu şanlı tarihini yansıtan şiirde; bulutlara değen karlı, yüksek dağların mehtabıyla parlayan derin yamaçlarından fırtına bulutu misali korkunç bir halde çıkan Türk ordusu tasvir edilir:

“Bakışları bir kanlı şimşek gibi pek kızgın;
Her çehrede parlıyor şeref dolu bir destan;
Her süngünün ucunda bir muhteşem tarih var!

Ey kahraman Türk oğlu, bil ki senin ceddindi
Bu illerde vaktiyle tekbir alıp gezenler;
Gönülleri bağlıdır ay yıldızlı bayrağa!” (Ortaç, 1332, s. 13)

Geçmişten bugüne Türk askerinin Ruslarla savaşıması “kutsal” olarak addedilmiştir. Rus mücadelelerinden özgüyle söz ederek Türk ordusunun bugün de mehtap ile parlayan buzlu tepeleri kara bulut gibi aşmalarını, baştanbaşa her yana yıldırımlar yağdırmalarını istemektedir. Süngülerde yeni bir zafer parlamalı, düşman kandan kızıl denizde boğulmalı, Türk milletinin yüzü gülmelidir. Şehadet kavramının kutsallığı üzerinde de durarak yurdun şehit mezarıyla dolduğunu, Karpatların da yüz binlerce şehit türbesi barındırdığını söyler ve gökteki yıldızların bir kandil misali her gece mezarları aydınlattığını ifade ederek bu toprakların mazisine bir kez daha telmihte bulunur. Ardından orduyu şevklendirecek sözler sarf eden şair, ümitsizliğe düşülmemesini, şairlerin en ilahi nağmelerini onlar için söylediğini dile getirir. Türk milletinin gözleri, ordudan gelecek zaferleri beklemektedir.

“Türk Ordusu” şiirinde mazi ile bugün karşılaştırılarak askerinin kahramanlıkları övülür. Uzaklardan gülümseyen bir yıldızla Türk şanı ufukta yeniden doğmuş, Türk’ün adı yine dillere destan olmuştur. Nil’den gelen hayırlı haberle şairin umutları yeşermiş, sevinç gözyaşları dökmüştür. Ehram’da düşman hududunu ay yıldız aşmış ve burası Türk bayrağına kavuşmuş, ümidin göklerinde şefkatler taşmıştır. Batum Kalesi’nde yaşanan zafere de değinen şair, Mısır ve Karpatlarda kazanılan mücadeleyi şu sözlerle dile getirir:

“Gidip sordum ateşlere: Ne var, ne oldu?
Dedi ‘Batum’ Kalesi’nden geldi ilk selam!

Hayalimin göklerinde bir nağme duydum,
Rübabımla o ilahi ahenge uydum:

Eski sıcak çöllerde zafer rüzgârı
Al bayrağı öptüler Mısır'ın kızları!
Karpattar'da silahlar çatıldı yer yer,
Süngülerin ucundan doğdu güneşler!
Yine aştı Kafkas'ı bir 'Altın Ordu'
Mısır yine ay yıldız vatanı oldu!.." (Ortaç, 1332, s. 18-19)

Mısır'dan Kafkaslara kadar geniş bir coğrafyayı ele alarak kazanılan başarıları peyderpey aktaran şair, maziye yücelterek Türk askerine moral verir.

Yusuf Ziya'nın "Karadeniz'de" şiirinde de yine Moskoflar karşısında kazanılan zafer üzerinde durularak mazinin şanlı günlerine telmihte bulunulur. Bu zaferle Rus topraklarında hapsedilen Türklüğün intikamı bir nebze olsun alınmıştır. "Kafkaslar'a Doğru"da Kafkas'ta Ruslarla savaşan Türk askeri konu edilir. Ancak bu şiirde geçmişe dönme ve 93 Harbi, Mohaç Zaferi gibi şanlı mücadeleleri yâd etme bariz bir şekilde değil, imalar yoluyla yapılmıştır:

"Hepsinin göğsünde harp madalyası,
Eski zaferlerden kalmış yadigâr!
Yüzlerinde yoktur ayrılık yası,
Hepsinin kalbinde yurt sevgisi var! (Ortaç, 1332, s. 38)

Dönem şiirlerinde maziye yâd ederek coğrafyada yaşanan zaferleri anma durumu askeri savaş için şevklendirme amacını taşımaktadır:

"Sarıkamış Harekâtı'nın ve diğer Kafkas savaşlarının, Yusuf Ziyâ'nın şiirlerinde kahramanlık, vatan ve zafer motifleriyle birlikte işlenmesi, bir nev'i zafer motifleri ile birlikte işlenmesi, bir nev'i savaş hilesi sayılabılırdi. Bu şiirler, ekmek gibi, mermi ve silah gibi, battaniye ve çadır gibi, savaşan askere gönderilecek, onların ümidi ve mâneviyatı yükseltilecekti"(Önal, 1986, s. 49)

Ortaç'ın *Cenk Ufukları*'nda yer alan "Kafkas'ta Kalanlara" şiiri de I. Dünya Savaşı'nda açılan Kafkas Cephesi ile ilgili olarak yazılmıştır. Askere güç vermek için cesaretlendirici sözler sarf eden şair, geçmişte Ruslarla yapılan mücadelelere de değinir:

“Vaktiyle bu ilde gazâlar eden
 Yiğit ceddinize kavuştunuz mu?
 Sizi yâd ettikçe bilemem neden,
 Bir gurur yakıyor dertli rûhumu!... (Ortaç, 1336, s. 15-16)

Kafkasların karlı dağlarının göğsünde ebedi uykuya yatan yiğitleri hürmetle anar. Görüldüğü üzere Yusuf Ziya'nın şiirlerinde; Kafkas Cephesi'ne giden askerlere moral vermek amacıyla mazide bu topraklarda yaşanan şanlı zaferler ele alınmaktadır.

Halit Fahri'nin “Aya Sordum” ve “Orduya” şiirlerinde 93 Harbi'ne doğrudan değinilmemesine karşın “Köyden Çıkarken”de bu savaşın izlerine rastlanmaktadır. “Köyden Çıkarken” adlı şiiri şair; “kahramanlar, nineler, nişanlılar, ihtiyarlar, umum, hemşireler” bölümlerine ayrılmakta ve halkın her kesiminden yükselen sesleri ayrıntılı olarak yansıtmaktadır. Kahramanlar savaşa katılmak için can atmaktadır, vatanın askerini beklediğini belirterek annelerinden ve nişanlılarından üzülmemelerini istemektedir. Anneler kederden değil, mutluluktan ağlar ve evlatlarını bugünler için yetiştirdiğini söyleyerek onları sevinçle yolcu eder:

“Meseretten ağlıyoruz kederden değil;
 Niçin sizi yetiştirdik bizler bugüne?
 Sürünsün din düşmanları yerlerde sefil!
 Haydi gidin güle güle şanlı düğüne!
 Meseretten ağlıyoruz kederden değil;
 Niçin sizi yetiştirdik bizler bugüne?” (Ozansoy, 1333, s. 4)

Nişanlılar da sevgilileriyle gurur duymakta ve onları güzel dileklerle uğurlamaktadır. Askerler “ya gazi ya şehit” olmalıdır diyen genç kızlar, onların ancak bu şekilde kalplerini kazanacaklarını belirtir. Askerler de cedleri gibi canları pahasına savaşmak istemektedir:

“Ey ak saçlı ihtiyarlar, eski askerler!
 Sizin gibi çarpışacak evladlarınız.
 Bize Tanrı, babanıza layık olun, der.
 Siz ölseyiz biz de kalır sağ adlarımız.
 Ey ak saçlı ihtiyarlar, eski askerler,

Sizin gibi çarpışacak evladlarımız.” (Ozansoy, 1333, s. 5)

İhtiyarlar bu sözlere karşılık vermekte gecikmez, yıllar önce kendilerinin de tıpkı böyle bir gün şevkle savaşa koştuklarını anlatırlar. “Moskoflara, dediler, cenk açtı padişah” (Ozansoy, 1333, s. 6) mısrasıyla 93 Harbi’ne işaret edilir. Dedelerinin savaş hikâyeleriyle büyüyen gençlerin savaş arzusuyla böylesine yanması şaşılacak bir durum değildir. Onlar küçüklükten beri, ataları gibi vatan uğruna bir şeyler yapabilmek ve kahraman olmak istemişlerdir. Kız kardeşleri artık onların da dedeleri gibi bir kahraman olduğunu, savaş yolunda alınlarında beyaz bir hilâl bulunduğunu söyleyerek kardeşlerini cesaretlendirir. Kızlar, kardeşlerinin gözlerinin yolda kalmamasını, haberlerini gökteki yıldızlardan alacaklarını da sözlere ekler. Askerler vedalaşırken düşmanları kısa sürede dize getireceklerine dair söz verir. Halk da bu kahramanları gururla yolcu eder. Vatan ebedi bir intikam beklemektedir, bu yüzden dalgalanan bir deniz gibi hücum edilmelidir. Şair, savaşa gönderilen askerlere oldukça güvenmekte ve onlardan mutlak zafer beklemektedir.

I. Dünya Savaşı’nda açılan Kafkas Cephesi, 93 Harbi’nin elim sonuçlarını yeniden hatırlatmış, şairler bu topraklarda yapılan mücadelelere telmihte bulunarak mazi ile anı karşılaştırmıştır. Kafkaslardan artık zaferle döneceğimizi umut eden şairler, şiirlerine de bu umudu yerleştirmiştir.

2.2.2.3. I. Dünya Savaşı Şiirlerinde Balkan Savaşları

Türk edebiyatında pek çok şair, henüz yaraları sarılmamış olan Balkan bozgununun hemen ardından patlak veren I. Dünya Savaşı’na girilmesini doğru bulmamıştır. Şiirleriyle Osmanlı Hükûmeti’ni uyararak bu savaşın doğurabileceği sonuçlar üzerinde durmuştur. Osmanlı’nın savaşa girmesinin ardından ise şiirlerin konusunu açılan cephele ve verilen mücadeleler oluşturmuş, yakın geçmiş zamanın Balkan Savaşları ile hâlihazırda yaşanan I. Dünya Savaşı karşılaştırmalara başvurularak anlatılmıştır. Tevfik Fikret, Süleyman Nazif, Mehmet Emin, Faik Âli, Köprülüzâde Mehmet Fuat, Yusuf Ziya, Nâzım Hikmet, Halit Fahri, İbrahim Alâettin ve Florinalı Nâzım’ın I. Dünya Savaşı’nı konu alan şiirlerinde Balkan Savaşlarının izlerine rastlanmaktadır.

Tevfik Fikret’in “Harb-i Mukaddes” şiiri, I. Dünya Savaşı vesilesiyle yazılmıştır olsa da bu şiirde Balkan hezimetini yer almaktadır. Balkan Harbi’nden mağlup çıkmış milletin,

tekrar bir harbe hazırlanmasına karşı çıkan Fikret'in şiiriyle ilgili Sabiha Sertel şu yorumu yapar:

“Fikret, Balkan Harbinden sonra, 1914 Birinci Dünya Harbinin arefesinde Alman militaristleri ile işbirliği yapmaya koyulan İttihatçıların ve Sebil-ül-Reşatçıların ile harp kıskırtıcıları sayesinde tekrar isyan etmiş, ‘Harb-i Mukaddes’ isimli şiirini yazmıştır. Tahminlere göre, bu, Fikret’in en son şiirdir” (Sertel, 1946, s. 169).

Bu savaşın sonucunda binlerce erkek ölmüş, namuslu kadınlar kimsesiz, aç ve çıplak kalmış, fuhuşun kucağına düşmüştür. Aynı tabloları I. Dünya Savaşı’nda da görmek istemeyen şair, savaşın sadece cephelerdeki etkisini değil, aileler üzerindeki yıkımını da konu almıştır:

“Ey dîni siyânet diye hep herze yazanlar
Az geldi, evet, sanki o Balkan’daki kanlar,
Teşvîk ediniz şimdi cehennem ile artık,
Allah ile peygamberinin emrini nâtık
Âyât ü ehâdis ile milyonları harbe,
Kalbeyeyiniz herkesi kanlı bir tûrâbe...
Haksız yere mahvoldu evet bunca şehîdân,
Evlâdları çıplak ve susuz kaldı perîşân.
Cennetteymiş hep babalar, bekleyedursun,
Öksüzleri girdâb-ı sefâlette ko, dursun” (Tevfik Fikret, 2004, s. 670).

Bu şiir dışında “Sancak-ı Şerîf Huzurunda”da da Trablusgarp ve Balkan Savaşlarından büyük bir yıkımla çıkan Osmanlı’nın, hemen ardından I. Dünya Savaşı’na girmesi eleştirilir. Sancak-ı Şerif’i açarak Avrupalı devletlerle savaşa gidilmesi alegorik bir tarzda alaya alınır. (Parlatır, 2004, s. 79-80). Bu şiirlerle şair, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı’ndan yola çıkıp savaş kavramına karşı durarak savaş yanlısı olanları sert bir dille tenkit etmiştir. Tevfik Fikret’in şiirleriyle savaş kavramını tartışma konusu yapması milletine ne kadar bağlı olduğunu göstermesi bakımından da önem arz etmektedir:

“Fikret, belki milliyetçi değildi; fakat milletçi idi. ‘Hasan’ın Gazası’, ‘Kenan’, ‘Verin Zavallılara’, ‘Şehitlik’, ‘Kılıç’, ‘Asker Geçerken’ ... gibi manzumeler, sevilmeyen bir millet için yazılabilir mi? Namık Kemal’de mücerret bir halde bulunan millet mefhumu, Fikret’te müşahhas bir hale gelmiştir. Onun nazarında ‘Hasan’ Türk askerinin timsali, ‘Kenan’ Türk kahramanlığının enmuzeci, ‘Balıkesir’ harap olan vatandan bir numune, ‘Şehitlik’, nazarlarına bir tâkızâfer kuran millî tarih, ‘Kılıç’ memleketin en mukaddes müdafaa remzi değil miydi? Muasırları arasında millet severliği Fikret’ten öğrenmedim diyecek kim vardı?...” (Yücebaş, 1959b, s. 52).

Fikret gibi Mehmet Âkif de I. Dünya Savaşı'na Balkan Savaşları penceresinden bakmaktadır. Âkif, *Safahat'ın Beşinci Kitabı Hâtıralar*'da yer alan 14 Ocak 1915 tarihli şiirde Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na katılması konusunda yorumlarda bulunur. Balkan Savaşları'nın ardından başlayan bu savaşa katılmamız konusunda endişelidir:

“Ecdâdımızın kanları seller gibi akmış...
 Maksudları dîninle beraber yaşamakmış.
 Evlâdı da kurbân olacakmış bu uğurda...
 Olsun yine, lâkin bu ışık yoksulu yurda,
 Bir nûr-i nazar yok mu ki baksın bacasından?
 Bir yıldız, İlâhî? Bu ne zulmet! Bu ne zindan!
 Hâlâ mı semâmızda gezen leyle-i memdûd?
 Hâlâ mı görünmez o seher-pâre-i mev'ûd?
 Ömrün daha en canlı, harâretli çağında,
 Çalkalanmadayız ye's ile hirman batağında!
 Kâm aldı cihan, biz yine ferdâlarda kaldık...
 Artık bize göster ki o ferdâyı: Bunaldık!
 Bir emrine ecdâdı da, ahfâdı da kurban...
 Olmaz mı bu millet daha te'yîdine şâyan?
 Hüsran yine bîçârenin âmâline sardı;
 Âtîsi nigâhında karardıkça karardı.
 Balkan'daki yangın daha kül bağlamamışken,
 Bir başka cehennem çıkıversin... Bu ne erken!” (Ersoy, 2008, s. 301-302)

Balkanlardaki yara sarılmadan yeni bir maceraya girilmesini eleştirmektedir. Türk halkı yeterince acı çekmiş, zulüm görmüştür. Tanrı'dan yardım dileyen şair, güzel günleri hak ettiğimizi söyleyerek zaferler kazanılmasını, milletimizin yüzünün artık gülmesini ister.

Faik Âli; I. Dünya Savaşı günlerinde yazdığı şiirlerinde zaman zaman geçmişin mağlubiyetlerine değinerek dersler çıkarmamızı ve yaptığımız hataları telafi etmemizi ister. “Şühedâ ve Âileleri” de bu gayeyle yazılmış şiirlerdendir:

“Temmuz 1330'da 'Harb-i Umûmî' şiirini yazan Fâik Âli harbin bir 'cidâl-i rehâ' olduğunu söyler.

(...)‘Şühedâ ve Âileleri’, ‘Hilâl-i Ahmer’, ‘Hilâl-i Ahmer Bazûbendi İçin’, ‘Mısır Yolunda Muuzaffer Halife Ordusuna’, ‘Kala-i Sultâniye Müdâfilerine’, ‘Ziya Gökalp’e’ adlı şiirler de o günlerin gerçekliğini ve o günlere dâir şâirin ıztıraplarını yansıtmaları bakımından dikkate değer şiirlerdir”(Karabela, s. 120-121)

“Şühedâ ve Âileleri” Balkan Savaşları ardından çocuklarını kaybeden ailelerin acısına tercüman olan bir şiirdir. Faik Âli, Türk milleti için bütün zorlukları göze alarak canla başla savaşan askerimizi şu sözlerle anlatır:

“Bizim rehâmızı temîn için haşîn ü siyâh
Tabî’atın ve kudurmuş bir âdemiyyetin âh
Bütün şedâid-i menhûsesiyle çarpışarak
Çocuklarınızdan uzak, yer ve yurtlarınızdan uzak
Çamurda, karda, sefil, aç ve şikeste-bâl-ı mecâl
Vatan ve milletin uğrunda terk-i âl ü ‘ıyâl,
Fedâ-yı cân ü cihân eyleyen vatandaşlar;
Siz öldünüz... Ne bir âyîn-i ihtirâm ü senâ,” (Ozansoy, 1333/1917, s. 25)

Şehit düşen askerlerin törene, ayine ihtiyacı olmadığı, Tanrı katında onların en güzel şekilde ağırlanacağı vurgulanır:

“Ne bir nişâne-i mâtem... Fakat azîz ölümler,
Ki hâtıratına düşman da ihtirâm eyler,
Sizin bu şeylere ihtiyâcınız yoktur,
Ve arş-ı rahmet ü izzet, cihân-ı nûr u huzûr
Fakat vatanda fedâ-yı hayâta hep hâzır
Hudûda cân atacak, böyle dâimâ ileri
Koşup hudûd aşacak, kahramân ketîbeleri” (Ozansoy, 1333/1917, s. 26)

Vatan uğruna ölenlerin unutulması karşısında oldukça öfkeli olan şair, şehitlerimizin hatırlarına hürmet gösterilmesini istemektedir. Şehit ailelerinin durumlarını da gündeme getiren Faik Âli, onlara karşı yurttaşların bu derece umursamaz olmasına dayanamaz ve isyan eder:

“Sizin nasîb-i felâket medârınız, heyhât:
Harîm-i âileniz, pâ-y-mâl-i kahriyyât...
Zavallı, râtib, ışsız, kömürsüz, ekmezsiz

Ocak ve yurdunuz, evlâdınız, haremleriniz

Bugün ne hâldedir? İmdâd eden, soran var mı?

Ve yoksa hepsi perîşân sefil ü muztarr mı?” (Ozansoy, 1333/1917, s. 27)

Vatandaşların cömert, yardımsever tabiatlarının değiştiğini, yüreklerinin taşlaştığını düşünür. Aksi takdirde canları pahasına anne vatanın imdadına koşarlar. Bu şiir; vatanın zor günlerinde umursamaz, vefasız olanlara karşı şairin serzenişlerini içermektedir.

Süleyman Nazif’in 13 Mart 1919 tarihinde *Hâdisât*’ta yayımlanan “Nerde Osmanlılar” şiiri hem Balkan Savaşlarını hem de I. Dünya Savaşı’nın getirdiği yıkımı konu alan şiirlerdendir:

“Balkan Savaşının ve Birinci Dünya Savaşının mağlubiyetle sonuçlanması, Süleyman Nazif’e ‘Nerde Osmanlılar’ adlı manzumeyi yazdırmıştır. Vatanın parça parça edilmesinin ıstırabını derinden duyan ve yaşayan Süleyman Nazif, eski dönemlerin kahramanlıklarını üzüntüyle yâd eder. Memleketin acıklı hâli, onu gözyaşları içinde maziye sığınmaya mecbur eder. Şairimiz, İstiklâl Savaşından sonra ‘Türk İlâhisi’ adlı şiiriyle hem sevincini hem de vatan, millet sevgisini dile getirir” (Aktaş, 1996, s. 1295).

“Nerde Osmanlılar”da bir cihan imparatorluğunun eski haşmeti tahassürle yâd edilir:

“Sarsılır her ufukta bir belde,

Zannederler kıyâmet etdi kıyâm;

Arş-ı a’lâ bile tezelzülde,

Ne büyümüş bu mâtem-i akvâm!...

Vatanım kaldı âh... Pek bûkes,

Çırpınır ebr-i firâk;

(Nerde Osmanlılar?...) diyen bir ses,

Aranır dağlarında ağlayarak.

Kubbeler vakf-ı samt u vakf-ı keder,

Düşünür hep minâreler mâğmûm;

Nerde Osmanlılar ki gelmeseler,

Olacak her minâre lâne-i bûm?...”(Karataş, 1988, s. 201).

Yurdunun acıklı manzarası karşısında oldukça üzülen şair, “Nerde Osmanlılar?” nidalarıyla maziye duyduğu hasreti yansıtır.

Köprülüzâde Mehmet Fuat’ın 17 Teşrinisani 1917 tarihli “Akıncı Türküleri” şiiri de Tuna boylarına duyulan hasreti ve yaşanan kederli günleri anlatmaktadır. Tuna bağlarında servilikler rüzgâr estikçe ağlamakta ve gül bahçelerinde baykuşlar ötmektedir. Balkanlardaki eski güzel bağlar bir viraneye dönmüştür:

“Namazgâh bir otluk, kalmamış taşı;
Çeşmelerden akan: Kanlı gözyaşı...
Orda bir güzel var, çatılmış kaşı;
Ak alnına kara çatkı bağlarmış!

Kırık minarelerden duyulmaz ezan...
Hep ocaklar sönmüş, devrilmiş kazan.
Bir inilti duydum, sandım bir ozan;
Sesime ses veren karlı dağlarmış!

Söğüt dallarında hasta serçeler
Eski akın destanın heceler..
Tuna ağlıyormuş bazı geceler
Göğsünde kefensiz şehitler varmış!

Bozulan bağların üzümü acı;
Asi köle kesmiş eski haracı,
Yine yedi kiral giymişler tacı...

Şahin yuvasını kargalar sarmış!” (Enginün ve Kerman, 2011, s. 443-444)

Balkanların perişan hali yansıtıldıktan sonra şairin umudunu tamamen kaybetmediğini son dördlükten anlarız. Durgunlaşan Türk gücünün bir sele dönüşerek düşmanı mahvedeceği üzerinde durulur. Çünkü Türk askerinin “yetmiş bir kavme akın çıkarmış” ataları vardır ve bugün düşse yarın düştüğü yerden daha güçlü olarak kalkacaktır.

Ziya Gökalp'in "Seciyye" başlıklı şiirinde -"seciye" kelimesinden de anlaşılacağı üzere- Türk halkının karakterinden, cesaretinden ve boyun eğmez hür yaratılışından, kısacası sahip olduğu meziyetlerden bahsedilir. Şair, Türk milletinin sahip olduğu nitelikleri örneklerle açıklar. Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim'in adıyla cesarete, Namık Kemal ile vatan sevgisi ve hürriyet tutkusuna değinir. Nedim ve Mimar Sinan örnekleriyle yaratıcı şahsiyete, çalışkanlığa ve disipline işaret eder. II. Meşrutiyet'in ilanında Türk halkının gösterdiği hürriyetperverlik ve cesaret ile söz konusu meziyetlerin hala var olduğuna inanıp ümitlenmiş, daha sonra yaşanan Balkan hezimetini ile kaybedildiğini düşünmüştür:

"Aradım, yıllarca seni aradım
Köy-köy dolaşarak Anadolu'da,
Sen her taraftaydın da bulamadım,
Göründün nihâyet Gelibolu'da..."

Sezmiştim Fâtiht'e, Yavuz'da seni,
Nedim'de, Kemal'de, Mi'mâr Sinnân'da,
Duyarken yine 10 Temmuz'da seni,

Büsbütün kayboldun sandım Balkan'da..." (Gökalp, 1989, s. 108)

Fakat kendisinin de itiraf ettiği gibi yanılmıştır, çünkü I. Dünya Savaşı'nın Çanakkale Cephesi'nde yaşananlar Türklerin asil seciyesini tüm dünyaya bir kez daha göstermiştir. Askeri sahada kazanılan bu başarının tıpkı Osmanlı'nın ihtişamlı yıllarında olduğu gibi bilim, sanat ve ahlâkta da kaydedilmesi gerektiğinin altını çizer. I. Dünya Savaşı'ndan hareketle Balkan Savaşlarına temas edilen bu şiirde, savaş manzaralarından çok, Türklerin karakterinden bahsedilmiş, bilim, sanat vb. gibi geri kaldığımız alanlarda ilerlememiz gerektiği yönünde telkinlerde bulunulmuştur.

"Düşmanın ülkesi virân olacak!, Türkiye büyüüp Turân olacak" notuyla başlayan "Kızıl Destan" şiirinde askerlerin seferberliğe çağrılması konu alınır. Balkanlara ve Osmanlı'ya dair hain emelleri düşmanın dilinden aktaran Ziya Gökalp, ünlü Fransız devrimcisi Jaures'in adına da yer vererek İttihatçılara gönderme yapar. Fransa'nın Fas'a, İtalya'nın Trablusgarb'a saldırması şiirde işlenerek Balkan Savaşları öncesi döneme ışık tutulur.

“Gitmesin der iken Bingâzî, Derne,
Rumeli’de hudut oldu Edirne,
Garp dedi: Ey Salîb, Hilâl’e her ne
Yaparsan alkışa şâyân olacak!

İslâm’ın nasibi ziyân olacak!”(Gökalp, 1989, s. 90-91).

Bu mısraların ardından I. Balkan Savaşı sonrası yaşananlar üzerinde durulur. Bilindiği üzere Bulgaristan’ın Balkanlarda fazla toprak almasına müteakiben Balkan İttifakı bozulmuş, II. Balkan Savaşları patlak vermiştir. Bu olaylara yer verdikten sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Velihtî’nin öldürülmesi kıvılcımıyla başlayan I. Dünya Savaşı yangınından da bahseder. Rusların Sırplarla anlaşması ve Fransa’nın İngiltere ile, karşıt güç olarak Avusturya¹⁵¹,’nin da Almanlarla bloklaşmasını anlattıktan sonra, Osmanlı’nın Almanların yanında savaşa girme hazırlıklarını dile getirir. Ayrıca savaşa sonradan dâhil olan Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan gibi devletlerin de çıkarlarından da bahsedilir. Bu şiir; Balkan Savaşları öncesi 20. yy Osmanlı’sının siyasi gelişmelerinden başlayarak Birinci Dünya Savaşı hazırlıklarına kadar olan dönemi kapsamı sebebiyle pek çok tarihi bilgi içermektedir.

Şairin bir diğer şiiri “Altun Işık”da yer alan “Kolsuz Hanım”da bir masaldan yola çıkılarak dönemin siyasi gelişmeleri ele alınır. Gökalp, anlatmak istediklerini “Kolsuz Hanım” masalı vasıtasıyla sembollerle anlatmıştır. Bu masalda; “Ay Hanım” Türkiye, İslâm dini “Yıldız” ve bu çocuklara zulmeden üvey anne de “İngilizler” olarak düşünülmüştür. İslâm’ı gaflet şarabıyla kandırmak isteyen üvey anne beklediğini alamayınca kızgınlıktan Ay’ın kollarını keserek Yıldız’ın delirmesine sebep olmuştur. Daha sonra Ay Hanım’ı bularak ona âşık olup yardım edecek Padişah ise “Millî Kahraman” diye isimlendirilen Mustafa Kemal’in önderliğinde hareket edecek olan Türk askeridir. Millî kahraman, İngiliz’in yeğeni Yunan’a hediye ettiği “Ay Hanım’ın kolları” olarak simgeleştirilen Edirne’yi, İzmir’i alacak ve devletin bekasını sağlayacaktır (Gökalp, 1989, s.182). Bu masalda I. Balkan Harbi’nde Edirne’nin kaybedilmesi gibi Balkanlara dair hafızalarda kalan acı olaylara yer verilmiştir.

¹⁵¹ Şiirde Avusturya “Nemse”(Nemçe) olarak geçmektedir. Osmanlı kaynaklarında Avusturya’yı tanımlamak için Nemçe adına sıklıkla rastlanılmaktadır.

Mehmet Emin Yurdakul'un *Ordu'nun Destanı* kitabında Çanakkale Zaferi'ne ilişkin kaleme alınan "Ordu'ya Selâm" şiirinde; kazanılan zaferle ilgili ilintili olarak coşku dolu sözler sarf edilir. Gözleri cesaret, kalbi düşman kını saçıyan asker sayesinde Türk büyüklerinin, ebediyete kavuşmuş hanların, hakanların tahtlarına kanat gerilmiş, ruhları şad olmuştur. Tekbir sesleri düşmanların toplarına karşı koyarak İslam dini gayrimüslimlere geçit vermemiştir. Tanrı'nın kılıcı, zulmün mezar kazıcısı olarak nitelendirilen asker sayesinde Batı'nın iki büyük devleti (İngiltere ve Fransa) susturulmuş; asrın istibdâd karanlığı çiğnenmiştir. Yurdakul, şiirin nakaratına aziz yurdu kurtardığı için şanlı orduyu kıvançla selamladığını ve şükranlarını sunduğunu belirten mısralar yerleştirerek orduya bir kez değil birçok kez teşekkür eder. Çanakkale Zaferi vesilesiyle Plevne Zaferi'ni de hatırlatarak Balkan coğrafyasına değinmiş olur:

"Arıburnu, Seddü'l-Bahir

Bize birer Plevne'dir.

Bur'da sana yedi gökten:

'Zafer!' diye sesler geldi;

Kanlı sırta ufka değen

Kemiklerden tåk yükseldi" (Yurdakul, 1989, s. 196).

Bu sözlerin ardından Gelibolu "yeni bir Hac yolu" olarak askerlere hedef gösterilir. İslam'ın ikinci Kâ'be'sinde her tepede kanla örölü bir siper vardır ki bunlar, sahabeler türbesi misali kutsal addedilmektedir. Devamında; memleketin dört bucağında yaşanan bayram havası tasvir edilir. Türk milletinin bekası için dualar edilerek güzel dileklerde bulunulur.

Ordu'nun Destanı şiir kitabının ismi olmasının yanı sıra bu kitapta aynı konu etrafında numaralandırılmış birçok manzumenin de ortak adıdır. Çanakkale Zaferi'nin anlatıldığı "Ordu'nun Destanı" nda Balkan Savaşları sonucu yaşanan zulümler dile getirilir. Osmanlı'nın topraklarına dâhil olan diğer vatan toprakları gibi Rumeli'nin nasıl fethedildiği ve nasıl kaybedildiği gözler önüne serilir. Avrupa Devletlerinin kışkırtmasıyla Balkanlarda çıkan ayaklanmalar sonucu kaybedilen şehirler şiirde geniş bir yer edinmektedir:

"Bunlardı ki, en son def'a Rumeli'yi parçalattı,

O zavallı Kosova'nın

Selânik'in, İşkodra'nın, Manastır'ın ve Yanya'nın
 Bin acıklı sahnesiyle bağrımızı yaralattı.
 Şu Balkanlar, bayrağımız indirilen şehirlerin
 Mezar gibi ıssızlığı içer'sinde yas bağladı;
 Sularında kızlarımız sürüklenen nehirlerin
 Mersiyeler okur gibi akışıyle kan ağladı!

Bugün bur'da büyük Sultan Muradlar'ın meşhedleri,
 Fâtihlerin beldeleri, Selimler'in ma'bedleri
 Sırblılar'ın, Hellenler'in,
 Bulgarlar'ın ayakları altında inlemekte;
 Kanımızı içenlerin
 Gece gündüz vahşî, kuduz seslerini dinlemekte;
 Artık şimdi bu illerde Türk'ün adı anılmıyor;
 Onun hakkı, saltanatı ve tarihi tanılmıyor" (Yurdakul, 1989, s. 174-175).

Türk askerlerini savaşa uğurlayan kadınlar cesur olmalıdır. İnançla dua etmeli, önlerine çıkan engellerden korkmayarak aşmaya çalışmalıdır. Şair bu şekilde telkinlerde bulunarak askerinin gücüne güvenilmesini ve ümitsizliğe düşülmemesini ister. Mazi ve an karşılaştırması ile geçmiş güzel günler hatırlatılarak o anın yaraları sarılmaya çalışılır. Çanakkale'de yaşanan kanlı çarpışmaların resmedildiği bölümde, Rumeli "anasız bir öksüze" benzetilerek Balkan acısı yâd edilir. Bugün de Anadolu; hicran dolu bir göğüs olmuş, dün taç gibi yanan seher, bugün kesik bir baş misali kana batmıştır. Gerek havadan, gerek karadan, gerek ise denizden saldırıların yapıldığı Çanakkale'de savaşın şiddetini anlatan satırların ardından Bolayır'da bulunan Rumeli Fatih Süleyman Paşa'nın türbesine de değinilmiştir. Türk askerinin her türlü zorluğun üstesinden geleceği inancı bu uzun şiirin pek çok yerinde tekrarlanır. Balkan Savaşlarında nice engeller karşısında verilen mücadelelerin anılması da yine bu inancın bir göstergesidir:

"Gerçek, o son hâin Balkan kavgasında Türk ordusu
 Cebhânesiz, aç kalarak;
 Dışleriyle boğuşarak, ot yiyerek, bunalarak
 Bir çobansız sürü gibi zor-zoruna bozulmuştu.

Şu kadar ki o, bu günü can evine saplanılan
 Bir agulu hançer gibi hatırından çıkarmadı;
 Kurtarıcı başbuğlarla kendisini o zamandan
 Lekesini kanlar ile silmek için hazırladı” (Yurdakul, 1989, s. 186).

Balkan Savaşlarının kaybedilmesinin nedeni; Türk askerinin içinde bulunduğu zor durumdur ve bu bozgunu Çanakkale unutturacaktır. Askeri bu inançla motive ederek Hindistan ve Cezayir’deki İngiliz ve Fransız esaretini örnek olarak verir. Devletin bu duruma düşmemesi için var gücüyle savaşılması gerektiğini belirtir. Şark’taki bütün aziz kubbeler, Altay, Atlas, Himalaya tepeleri, Harameynler ve İstanbul, milyonlarca mazlum dullar, masum canlar kısacası tüm Müslümanlar acı içerisinde kıvrılmakta hep birlikte "Zafer!" diye Türk ordusuna seslenerek büyük ümitlerle güzel haberler beklemektedir. Çünkü bu zafer sadece Osmanlı’nın değil, tüm Müslüman dünyasının zaferi olacaktır. İslâmiyet’in önemli merkezlerinden biri olan ve halifeliği elinde tutan Osmanlı Devleti’nin Hristiyanlar’ın eline geçmesi Çanakkale Savaşı ile engellenecek, Anadolu dışında tüm Asya’da Müslüman dünyasının kapılarının gayrimüslimlere açılması önlenecektir. Şiirin devamında da zaferin kazanılmasıyla yükselen sevinç çığlıklarına ve Türk ordusu için yapılan övgü dolu teşbihlere yer verilmiştir.

Yusuf Ziya’nın “Yabancı Ellere Doğru” şiirinde Rumeli’nin adına yer verilerek bu toprakların kaybının acısı yansıtılır. Şair; Balkan Savaşlarından yıllar sonra yine bir savaş vesilesiyle bu topraklara değinir. I. Dünya Savaşı’na binaen yazılan şiirde şair, savaş meydanını tasvir etmekten ziyade, savaşa giden askerleri anlatır. Karanlığın ve sükûnetin hâkim olduğu bu savaş yolculuğunda; ellerinde parlayan süngüleriyle masum yüzlü askerleri savaşa taşıyan vagonlardan yanık türküler yükselmektedir.

“Eski yurdun hüzün içinde bakan dağları
 Sevindiler Türk askeri geçiyor diye.
 Rumeli’nin o sevimli güzel bağları
 Çiçeklerin kokusundan verdi hediyeye!

Bir ağızdan cenk türküsü çağırdı kuşlar,
 Şen dalgalı çağlayanlar coşup köpürdü.
 Bir bahçeden bir bahçeye dolaşan rüzgâr

Haber soran yavukluya selâm götürdü!

Akşam, güneş tutuşarak gurûb ederken
 Ufuklara açtı Türk'ün al bayrağını!
 Bulutlar nur alıp pembe buselerinden
 Andırdı bir genç kızın kızıl tül yaşmağını!

Gece olur, yıldızlarla konuşurlardı,
 Ay bir gümüş yol açardı çimenliklerde,
 Ah, hepsinin gönlünde bir öksüzlük vardı,
 Sevgililer, yeşil tarla, koyunlar nerde?..” (Ortaç, 1332, s. 43-44)

“Öksüzlük” ile kastedilen bu vatan toprağının kaybedilmesi ve Türk'ün varlığının buralardan silinmeye çalışılmasıdır. Balkanlara yeni bir savaş gayesiyle ayak basılması şairi oldukça duygulandırmış ve bir zamanlar bizlerin olan bu yerlere olan hasretini uzun uzun anlatmıştır.

İbrahim Alâettin Gövsa, *Çanakkale İzlerinde*¹⁵² eserinde yer alan “Süleyman Paşanın Kabrinde” şiirinde, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'yı yâd eder. Rumeli'ye büyük hizmetleri geçmiş olan bu paşayı saygıyla anar. Çanakkale'de Süleyman Paşa'nın kabrini ziyaret ederek dualar okuyan şair, onun kahramanlıklarından övgüyle söz eder. Bu kahramanlıklardan en büyüğü de şüphesiz Rumeli fetihleridir:

“Dağlar gibi yeşil giyen askerin,
 Tepelerle tekbir alan seslerin,
 Her taşında yadın duran şu yerin
 Gözlerimde eski hali bir duman,
 Hayalimde tarih kadar bir tufan.

¹⁵² Şair bu kitabı Çanakkale Cephesi'ne olan ziyaretinden sonra oluşturmuştur: “Temmuz 1915'te ‘Edebî Heyet’ adıyla Çanakkale'ye giden edebiyatçılardan biri de İbrahim Alâettin Gövsa'dır. Bu ziyaretten sonra şiirlerini *Çanakkale İzleri* (1926) adıyla yayınlamıştır. Şiirleri pek güzel olmayan İbrahim Alâettin'in hangi sahneyi gördükten sonra yazıldıklarına dair şiirlerin altına yaptığı açıklamalar çok daha etkilidir. Gövsa, eserinin başındaki açıklamada Haziran 1915'te Karargâhı Umumî İstihbarat Şubesi'nin ‘şiir sanat ve müntesib’lerini ‘Çanakkale harp sahalarını ziyaret ederek hasıl edecekleri tahassüsleri halka ve gelecek nesillere anlatmalarını teklif’ eden birer ‘tezkere’ aldıklarını ve 11 Temmuz 1915 günü bir trenle yola çıkarak, Uzunköprü, Keşan, Bolayır ve Gelibolu yoluyla Arıburnu ve Seddülbahir harp sahalarını gezdikten sonra, Çanakkale'ye geçtiklerini anlatır (Enginün, 2007, s. 629-630).

Kırk canla bir ele karşı durmuştun,
 Deryaya azminden köprü kurmuştun,
 Geçmiş Rumelini kesip vurmduştun.
 Olmuştun bunlar değil mi bir zaman?
 Devretti yazık ki şimdi asuman.”(Gövs, 1989, s. 40-41)

Çanakkale’de yaşanan mücadeleler vesilesiyle geçmişin şanlı günlerine ve Rumeli Fatihisi Süleyman Paşa’nın bu topraklarda verdiği mücadelelere değinen şair, bugün düşman kuşatması altında kalan Çanakkale’nin yaşadığı ızdırabı da gözler önüne serer. Bir zamanlar Süleyman Paşa’nın gölgesinden kaçanlar Osmanlı’nın zayıflamasını fırsat bilerek Paşa’nın kabrine saygısızlık eder. Bu durum şairi oldukça üzse de o Süleyman Paşa’ya yapılan ayıbın intikamının alınacağına emindir:

“Lâkin civarında şan yeli eser.
 Bolayır’dan geçen her yiğit nefer
 Andını türbende gelir tazeler.
 Çeşmende su içip serinlik bulan
 Koşar ateş olsa önünde cihan.

Aylardır kanlara boyandı deniz,
 Yıllardır ocaklar kaldı kimsesiz,
 Yattığın toprağı vermiyeceğiz.
 Milletin böylece ant içti inan
 Hoşça kal kabrinde, huzuruna kan.” (Gövs, 1989, s. 41)

Şair Türk askerinin kazandığı zaferle övünürken bu toprakların asla parçalanamayacağına dair milletimiz adına and içer. I. Dünya Savaşı’nın Çanakkale Cephesi, şairin Rumeli Fatihisi Süleyman Paşa’yı rahmetle anmasına ve bu toprakların fethine telmih yapmasına aracı olmuştur.

Gövs’nin “Yaralının Derdi” şiiri Çanakkale Savaşı vesilesiyle kaleme alınmıştır, ancak bu şiirde de geçmişte Rumeli’de yaşanan acılara temas edilmektedir. Bir yaralının acısını paylaşarak gördükleri karşısında kederlenen şair, Çanakkale’de kazanılan

zaferden yola çıkarak geçmişte Ruslarla yaşanan savaflara ve Balkan Savaşlarının kayıplarına yer verir:

“Babam, dedem kaldı Moskof elinde,
Kardeşlerim vuruldu Rumelinde,
Çanakkale her köylünün dilinde
Dolaşırken beni ansın, söyleyin.” (Gövsa, 1989, s. 65)

Sakat kalmadan önce annesine bakan yaralı genç, ardında bıraktığı annesini Türk milletine emanet eder. Balkan Savaşlarının acısının yıllarca sürdüğü, Çanakkale Cephesi’nde kazanılan zaferin dahi bu acıyı dindiremediği ortaya konulmuştur. Şair sevinçle hüznü bir arada yaşamakta, bugünün zaferini geçmişin bozgunuyla birlikte anlatmaktadır.

Halit Fahri Ozansoy, “Yeniçeri” adlı şiirde bir “Yeniçeri” hayalinden yola çıkarak Osmanlı imparatorluğunun muzaffer günlerini hasretle yâd etmektedir. Osmanlı’nın gerilemeye başladığı Rus Savaşlarına da yer veren şairin, bu karanlık günleri şiire yansıtması şu şekilde olmuştur:

“Tam bir asır oluyor: Bir fırtına gecesi
Mezarımdan fırladım; yıldırımların sesi
Benim gibi nice bin yeniçeri kalbine
‘Uyan!’ diyordu; korkunç bir kuyunun dibine
Düşenlere benzerdik, günler öyle siyahtı!
Belki bizi uykudan uyandıran Allah’tı:
Moskof Karadeniz’in inmiş sahillerine,
Kanlı bir haç asılmış hilâlimin yerine.
O vakitten beridir dört cihan da öksüzüm,
Büsbütün mumyalaştı ölü, sararmış yüzüm...
Dünyalara sığmayan kahramanlar soyunda!
Atlarımız kişnerdi bütün Tuna boyunda:
Gözlerimde tütüyor eski akın günleri” (Ozansoy, 1333, s. 23)

Tuna boyundaki mutlu fetih günlerinin yerini, Moskof saldırılarıyla gelen felaket günleri almıştır. Bir asırdır Türklerin yaşadığı zulümleri, ezilen gururunu ele alan

yeniçeri, Çanakkale Zaferi sebebiyle Türk bayrağının iki yıldır biraz daha şen olduğunu söyler. Balkan Savaşlarını bir “leke” olarak adlandırarak Rumeli’nin dünü ve bugünü gözler önüne serer:

“Girdim Çanakkale’ye alnım açık, yüzüm ak:
Yine şeref milletin, yine şan milletindi.
Siperlerde her nefer demir gibi metindi;
‘Allah, Allah’ sesleri yıldırımından daha gür...
Balkandaki lekeden kurtuldunuz çok şükür!
Fakat, yavrum, unutma ağlayan Rumeli’yi,
Rüzgârlar öperdi caddelerin elini...
Bir zamanlar üstünden hazin ezanlar uçan
Minarelerde boğuk boğuk ulumakta çan.
Minberlere örmekte örümcekler ağını,
Kanımızla suladık taşını, toprağını...”(Ozansoy, 1333, s. 24)

Kaybedilen topraklarda ezan seslerinin yerini çan sesleri almış, camiler kilise olmuş, Türk izi her yerden silinmiştir. Şair yeniçeriye artık rahat uyumasını, Çanakkale ile bir asırdır süren kâbusun sona erdiğini söyleyerek onu uğurlar.

Florinalı Nâzım da I. Dünya Savaşı’nın Çanakkale Cephesi’ni konu almış şairlerdendir. Çanakkale’yi şerefle müdafaa eden kahramanlara hitaben yazılan *Zafer Teraneleri*¹⁵³’nde bulunan “Zafer Destanı” adlı şiir; Rıza Tevfik’e ithaf ederek kaleme alınmış ve Çanakkale Cephesi’nde yaşanan mücadeleyi konu edinmiştir. Türk’ün kahramanlığına yer verildikten sonra Balkan Savaşlarına değinilir ve Çanakkale Zaferi ile Balkan lekesinin silindiği ifade edilir:

“Silindi o eski Balkan lekesi...
Yüzümüz olmuştur: ziya ma’kesi!
Al, yeşil bayrağın zafer gölgesi:

¹⁵³ Beşir Ayvazoğlu eserle ilgili şu bilgiyi verir: “Florinalı’nın Cumhuriyet’ten önce çıkan ve Türk askerinin Çanakkale’de kazandığı zaferler hakkında yazdığı *Zafer Teraneleri* (1334) ismini taşır. Rıza Tevfik’in uzun takrizinde destan şiiri hakkındaki görüşlerini anlattıktan sonra Florinalı’nın manzumelerini değerlendirdiği bu eserde ‘Zafer Destanı’ Rıza Tevfik’e, ‘Çanakkale Türküsü’ Ali Ekrem Bey’e, ‘Şehname-i Şan’dan Birkaç Sahife’ ise Abdülhak Hâmid’ ithaf edilmiştir” (Ayvazoğlu, 2007, s. 52)

Cezb eder göklerden kerrûbiyânî!”(Florinalı Nâzım, 1334/1918, s. 10)

Kitabın önsözünde de bir destan nasıl yazılmalı konusunda fikirlerini beyan eden şair, epik bir anlatımla Çanakkale kahramanları için bir destan yazmaya çalışmış, nitekim başarılı da olmuştur.

Nâzım Hikmet’in 3 Temmuz 1913 tarihli “Feryâd-ı Vatan”¹⁵⁴ şiirinin yazılış tarihi Balkan Savaşlarının bitiş yıllarını göstermektedir. Sisli bir sabah uzaklardan gelen “aman” nidaları eşliğinde vatan feryad etmektedir. Bu sesi duyanların parçalanmış bağrına rağmen vatanın yardımına koşması gerektiği anlatılır (Ran, 2002, s. 11). 16 Aralık 1914 tarihli “Bir Bahriyelinin Ağzından” şiirinde, bahriyelilerin vatan için canını feda etmekten çekinmeden savaş arzusuyla yanmaları konusu işlenir. 1914 tarihli “Olma Mağlup!”da da vatandaşlar savaşa çağırılır (Ran, 2002, s. 11). I. Dünya Savaşı yıllarında yazılan bu şiirlerde Balkan ibaresine net bir şekilde yer verilmemekle birlikte, yıllarca acı çekmiş olan milletin artık yüzünün gülmesi istenmektedir. 8 Mart 1915’te yazılan “Vatana” şiiri ise bir ana ile oğulun diyalogu şeklinde tertip edilmiştir. Perişan haldeki vatani kurtarmaya giden bir evladın annesiyle vedalaşması şiirin konusunu oluşturur:

“Oğul_ Bakmaz isem ben sana

Haram olsun Türklük bana

İşte ana gidiyoruz

Vatan için ölmeye

Gidiyorum öleceğim

Dönmeyeceğim geriye” (Ran, 2002, s. 15)

¹⁵⁴ Selanik doğumlu Nâzım Hikmet, Balkanların parçalanmasına çocukluk yaşlarda şahit olmuş ve hemen ardından başlayan bir dünya savaşından oldukça etkilenmiştir. I. Dünya Savaşı’yla, parçalanan vatanın intikamının alınması arzusu bu şiirlerle dile getirmiştir: “Nâzım Hikmet’in ilk şiirini yazdığı Temmuz 1913’te Nâzım’ı şiire iten neydi? Ve de niçin *Feryad-ı Vatan* başlığını kullanıyordu?

Osmanlı İmparatorluğu’nun o günlerdeki durumuna bir göz atalım:

Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlarda Almanya’nın yanını tutması gizlice sağlanmışsa da bu bağlantı duyulmuş ve Bulgaristan Krallığı geniş toprakları sınırları içine alma arzularını açıklamam cesareti göstermişti. Osmanlı İmparatorluğu tasfiye edilmek üzere bulunuyordu. Boğazlar nedeniye büyük önem taşıyan 21 milyon nüfuslu bir devlet durumuna gelen Osmanlı toprakları Almanya’nın iştahını kabartıyordu. Jön Türk İhtilâli ise Enver Paşa’yı diktatör durumuna getirmişti. Türk ordusunun yönetim ve işleyişi için Almanya’nın plânlar yaptığı, Liman Von Sanders’i İstanbul’a göndermeyi tasarladığı sırada Nâzım Hikmet akleme sarılmış, daha 3.7.1913’te (20 Haziran 329) *Feryad-ı Vatan*’ı yazmıştı”(Sülker, 2005, s. 52).

1915 tarihli “İntikam” şiirinde ise Rumeli’nin adına bizzat yer veren şair, yapılan zulmü şu şekilde dile getirir:

“İntikamım alın diye bağıyor
 Haç asılmış camiler
 İntikamım alın diye bağıyor
 Süngülenmiş masumlar
 İntikamım alın diye bağıyor
 Öksüz kalmış yetimler
 İntikamım alın diye
 Hep inliyor semalar
 İntikamım alın diye
 Bağıyor Rumeli
 Sen ey ulu neslin evlâdı
 Bu feryâda susacaksın öyle mi?” (Ran, 2002, s. 21)

Şair, vatanın acısına sessiz kalamamız gerektiğini vurgular. Balkan Savaşları ile Nâzım’ın yüreğinin kin ve öfke ile dolduğunu, I. Dünya Savaşı ile intikamımızın alınacağına inandığını söylemek mümkündür.

Balkan Savaşlarının yaraları sarılmadan bir dünya savaşı patlak vermiştir. Balkan Savaşlarına katılan veya savaşı destekleyen ülkeler; I. Dünya Savaşı’na da dâhil olmuş, Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini bu savaşla tamamlamayı amaçlamışlardır. Fakat savaşın gidişatını Çanakkale Savaşları değiştirmiştir. Çanakkale Cephesi’nde kazanılan başarılar, Türk milletinin yüzünü güldürerek hala kanayan Balkan yarasının biraz da olsa dinmesine sebep olmuştur. Bu sebeple dönem şiirlerinin birçoğunda I. Dünya Savaşı, Balkan Savaşları birlikte ele alınmaktadır.

2.2.3. Kurtuluş Savaşı Şiirlerinde Balkanlar

Kurtuluş Savaşı, bir milletin yeniden doğma mücadelesi, asırlardır süren yenilgilerin ve hayal kırıklıklarının yok edilme çabasıdır. İtilaf Devletleri’yle imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’na binaen başlayan işgallere Türk halkı boyun eğmemiş ve Mustafa Kemal önderliğinde 19 Mayıs 1919’da başlatılan İstiklal Savaşı ile vatanını, onurunu, bayrağını kurtarma mücadelesine girişmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında yazılan şiirler

tıpkı Çanakkale Zaferi’ni anlatan şiirlerde olduğu gibi başlı başına bir tez konusu oluşturmaktadır. Dolayısıyla biz, söz konusu savaşlardan yola çıkarak Balkan Savaşlarına telmih yapan ve bu savaşların Balkan topraklarındaki etkisini yansıtan şiirleri incelemeyi uygun görürüz. Mehmet Âkif, Ziya Gökalp, Mehmet Emin, Kemalettin Kamu, Necmettin Halil’in Kurtuluş Savaşı’nı anlatan şiirleri; 93 Harbi, Tesalya Savaşı, Balkan Savaşları gibi önemli mücadeleleri ve Balkan fetihlerini hatırlatmaktadır.

Mehmet Âkif’in 18 Mart 1915 tarihli “Berlin Hâtıraları”nda; Çanakkale Savaşı’ndan hareketle yakılıp yıkılmış Rumeli’ye değinilmektedir:

“Çatırdamakta bütün hânümânının temeli;

Alev, saçaklara sarmış... Yerinde yok Rumeli!

Şakî çarıkların altında hurdehâş îmân,

Hudâ’yı titretiyor eyledikçe istîmân!

Domuz çobanları ‘Balkan’da hânedân-ı vakûr!’ (Ersoy, 2008, s. 335)

Aile reislerinin şehadetinin ardından dul kalan kadınların ve yetim kalan çocukların çektiği acılar ele alınır. Kurtuluş Savaşı şiirlerinde; geçmişten ve özellikle Balkan Harbi’nden dersler çıkarılması gerektiği vurgusu yapılmaktadır.

Ziya Gökalp’in “Ak Destan” adlı şiiri, Kurtuluş Savaşı vesilesiyle yazılmıştır. Gökalp, “rahman bir fiskeyle” ezilen Yunan askeri karşısında mutluluk duyarak gelecek günlere umutla bakmaktadır. Afyon, Eskişehir, Kütahya ve Uşak’ın kurtulmasına değinildikten sonra, Bursa ve İzmir’de kazanılan zaferlerin de üzerinde durulur. Bu noktadan sonra Edirne’nin alınmasına kesin gözüyle bakılır:

“Garbî Anadol(u)muz hep geçti ele

Ma’nen alınmıştır Edirne bile..” (Gökalp, 1989, s. 285)

Şair, savaştan dönen kahraman askerleri karşılayan aileleri tasvir eder ve yarınlar için beklentilerini yansıtır. Şiirde bir Balkan toprağı olan Edirne’ye yer verilmesi, incelememiz adına önem taşımaktadır.

Şairin “Diyârbekir Dârü’l-Eytâmî’nin Sünnet İlâhîsi”¹⁵⁵ şiirinde de Kurtuluş Savaşı’na ve Edirne’nin düşman işgalinden kurtuluşuna değinilmektedir. Tanrı’ya yakarıyla şiire başlandıktan sonra Mustafa Kemal’in vatan uğruna yaptıkları övgüyle anlatılır:

“Bir taşına fedâ olup her biri,
Kurtardılar Edirne’yi, İzmir’i,
Ölü biziz, onlar Arş’ta hep diri!

İlâhî! Sen mümkün ettin muhâli,
Avrupa’ya alkışlattın Hilâl’i,
Başımızdan eksik etme Kemâl’i,

Yeryüzünde şimdi odur arslanın,

Umacısı İngiliz’le Yunan’ın.” (Gökalp, 1989, s. 288-289)

Ruslar ve Yunanlılar karşısında kazanılan zaferlere yer verilerek aynı galibiyetlerin İngilizler karşısında da kazanılması için Allah’a dua edilir (Gökalp, 1989, s. 288).

Ziya Gökalp’in ardından Mehmet Emin’in de bu konuyu işleyen şiirleri olduğundan bahsetmek mümkündür. Fevziye Abdullah Tansel tarafından “Dağınık Şiirler” başlığı altında yayımlanan manzumelerde Balkan coğrafyasının izlerine rastlanmaktadır. “Mustafa Kemal Zafer”¹⁵⁶ başlığı altında Mustafa Kemal öncesi yaşanan karanlık günler hüsrarla, Mustafa Kemal sonrası kazanılan zaferler övgü ve gururla anlatılır. Bu başlık altında yer verilen yirmi beşinci dörtlükte Tuna nehrinin adı da geçer:

“Kimdi ki, Fırat’ın dalgalarından
Su içen atını Tuna’ya sürdü?
Sesini Viyana sahrâlarından

¹⁵⁵ Fevziye Abdullah Tansel’in verdiği bilgiye göre bu şiirin diğer adı “Yetimlerin Sünnet İlâhîsi”dir : “A. N. Göksel’in Sünnet Düğünü adlı yazısında 30. IX. 1922’de, Hastahâne bahçesinde yetim çocukların sünnet edildiği, birkaç ay önce sokaklarda serseri dolaşan bu çocukların şehidlerimizin yâdigârı olduğu, v.b. şeylerden bahsedilmiştir. (Aynı mec., nu. 18, 2 Ekim, 1338/1922, s. 15-16). Şiirin bu vak’a dolayısıyla yazıldığı anlaşılmaktadır” (Gökalp, 1989, s.369).

¹⁵⁶ Anadolu’da başlayan Millî Mücadele hareketine katılan şair, İstiklal Savaşı’nın kazanılmasının ardından Turancılık üzerindeki ısrarından vazgeçer. Artık vatan Anadolu; millet de bu topraklar üzerinde yaşayan Oğuz Türkleri’dir. Bu dönemde milliyetçi eksende yazılan eserlerden “Mustafa Kemal ve Zafer”, “İstiklal Destanı” ve “Anıt”ta Türk milleti yüceltilir, şiirlerde Turancı bir bakış açısı söz konusu değildir (Yurdakul, 1989, s. 102). Şairin Cumhuriyet’ten sonra yazdığı şiirlere ise Kurtuluş Savaşı’nın ve devrimlerin getirileri yansımaktadır.

Niller'in önüne kadar götürüldü?" (Yurdakul, 1989, s. 337).

Şair, bu mısralarla Türklerin tarih boyunca yaptığı fetihlere telmih yapılırken Osmanlı'nın Balkanlarda yaptığı fetihlere "Tuna" sözcüğü ile işaret eder.

"İstiklâl Destanı" şiirinde Türklerin maruz kaldığı düşman zulmü hatırlatıldıktan sonra otuz üçüncü dördlükte Çanakkale Zaferi'nin kazanılması anlatılarak Gelibolu şehrine ve Truva antik kentine değinilir (Yurdakul, 1989, s. 351). Türk milletinin dünü ve bugününü karşılaştırmalara başvurarak ele alan şair, doksan altıncı dördlükte Meriç'ten, Kızılırmak'tan gelip zafere ulaşan askerleri konu edinir. Yüz üçüncü dördlükte Türkiye Cumhuriyeti'nin üç önemli şehri "İstanbul, Edirne ve İzmir" in adını geçirerek Misak-ı Millî sınırları içerisinde şekillendirilen yeni vatan anlayışından bahseder. Yunanlıların Kurtuluş Savaşı ile yurttan atılmasına odaklanan satırlarda, Termopil Geçidi'ne yer verilmesiyle Türk-Yunan Savaşı'na gönderme yapılır:

"Bu harbte, vatanda kalan düşmanı

Bir yeni Termopil önünden koğdu;

Türklerin kanını içen Yunan'ı

Akdeniz suları içinde boğdu" (Yurdakul, 1989, s. 374).

Yüz yetmiş iki numaralı dördlükte; Türk-Yunan Savaşı sonucu Dömeke'de ve Osmanlı-Rus Savaşı'nda Plevne'de şehit düşen kahramanların, Kurtuluş Savaşı ile nur yakıp selama durdukları ve bu zaferle övündükleri hayal edilmiştir:

"Bu harbi yurdun her dıvarlarından

Genç kızlar gül takıp selâmladılar;

Plevne, Domoko mezarlarından

Şehidler nur yakıp selâmladılar" (Yurdakul, 1989, s. 376).

Türk askerinin ve Mustafa Kemal'in yiğitliklerinin anlatılmasının ardından; şiir düşmanın lanetlendiği dördlüklerle sona erer.

İsmet İnönü için yazılan "Kurtarıcıya" şiirinde de Kurtuluş Savaşı ile kazanılan gurur yansıtılır. İlaveten mazi ve an arasında bağ kurulması sebebiyle yaşanan zulümler hatırlatılır. Memleketin her köşesinde -bugün Balkan devletleriyle sınırimızı çizen Edirne'den Güneydoğu Anadolu'da Urfa'ya kadar- savaşlar sebebiyle çekilen acılar, uğranılan hakaretler anlatılır. Mustafa Kemal ile kazanılan zaferlerin neticesinde

milletin hak ettiği saygıyı geri kazandığını ifade eden övgü dolu cümlelerle şiir sonlandırılır (Yurdakul, 1989, s. 382- 388).

Balkan topraklarına hususiyetle değinen şairlerden birisi olan Necmettin Halil Onan'ın ailesi, 93 Harbi ile Türkiye'ye gelen Balkan muhacirlerindedir:

“Dedeleri ‘evlâd-ı fatihan’ olarak vasıflandırılan Rumeli Türklerindedir. Tuna boylarında ‘Hacı Muratoğulları’ namıyla anılan köklü bir ailedir. Türk tarihinde ‘93 Harbi’ olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın getirdiği felâketle vatani bırakarak Edirne ve İstanbul’a doğru yollara dökülen yüzbinlerce Türk arasında Hacı Muratoğulları da vardı. Hacı Muratoğulları adı, Belgrat muhafızı olan Necmettin Halil Onan’ın dedesinin dedesi Hacı Murat Efendi’den gelmektedir. Hacı Murat Efendi’nin torunu Süleyman Hilmi Efendi de soğuk ve karlı bir kış günü, sabahın erken saatlerinde top sesleriyle uyanır. Sayısız ecdad yadigarıyla beraber evini barkını da sıkıntılı yolculuklardan sonra Çatalca’ya gelip yerleşir. Süleyman Hilmi Efendi yüreği vatan sevgisiyle dolu bir insan olduğu için no zoraki ‘terkedilmiş vatani’ bir türlü unutamaz. O, gençliğini ve mutlu günlerini geçirdiği eski vatanla ilgili sevgiyi torununa da aşılayacaktır. Bu uzaklardaki vatanın sevgisi Necmettin Halil Onan’ın şiirlerinde ‘Eski Harp Hatıraları’ olarak yer alacaktır. Şair, bu şiirleri Balkan Savaşı’nın (1912-1913) ruhunda uyandırdığı duygularla yazmıştır. Zira Necmettin Halil Onan, Balkan Savaşlarının başladığında henüz on yaşında küçük bir çocuktur. Dedesinin savaşla ilgili anlattığı acı hatıralarla bizzat kendisinin yaşadığı vu acı olaylar onun çocuk ruhu üzerinde etkini göstermiş ve zamanla silinememiştir” (Hayber, 1988, s. 1-2).

Şairin *Çakıl Taşları* adlı eserinin “Eski Harp Hatıraları” bölümünde yer alan şiirler, kendisinin de belirttiği üzere Balkan Harbi teessürüyle yazılmıştır: “Şair, ‘Balkan Harbi tahassüsleriyle yazılmıştır’ diyerek bu şiirlerin doğduğu kaynağı belirtir. Biri ninesinin, üçü dedesinin hatıralarına dayanan dört şiir bulunmaktadır”(Hayber, 1988, s. 14). Necmettin Halil’in “Ninemin Yaralarından” başlığı altında Münir Tevfik’e ithaf edilen 1921 yılına ait “Kapanmaz Yaralar” şiirinde, bir zamanlar Türk yurdu olan Balkanlara dair hatırlar yâd edilmekte ve duyulan hasret yansıtılmaktadır. Bu şiirlerde Kurtuluş Savaşı ön planda değildir, fakat şiirlerin yazılış tarihleri Kurtuluş Savaşı ile Cumhuriyet’in kuruluşu arasındaki süreyi kapsadığından bu başlık altında değerlendirilmiştir. Şair, ninesinin ağzından 93 Harbi felaketini yansıtarak Balkanlardan gelen her yurttaşın kalbinde bir yara olan bu zor günlerin hazin manzarasını resmeder:

“Ay doğarken uyandı nenem düşüncesinden.

Sonra olanca hüznü dökülerek sesinden.

Bana şunu anlattı: ‘Dinle oğlum; yıllardır

Kalbimde kapanmaz, derin bir yara vardır.

Ne zaman böyle dalsam kederlerim canlanır,

İçim sızlar, gittikçe gözlerim dumanlanır;

Ölen iki yavrumun gördüm hayalini,
 Her birinin o şanlı, o heybetli halini...
 Hala ayrılışları gözlerimin önünde:
 Doksan üç senesiydi, bir sonbahar gününde
 Yayılınca her yere Moskofla cenk haberi
 Toplandı ertesi gün şehrin bütün gençleri.
 Hepsi neşeyle dolu, sevincinden deliydi,
 Dille anlatılmaz ki o günü görmeliydi!
 Giderlerken Tanrıya el açarak yalvardık;
 Gözlerde sıcak yaşlar titreşiyordu artık;
 Önde ‘Ey gaziler’i vuruyorken davullar
 El öpüp ayrılırken nişanlılar, oğullar.
 Ne dense boş, yürek bu, ne olsa ah analık;
 Arkalarından bakıp uzun uzun ağladık.” (Onan, 1927, s. 58-59)

Neşe içerisinde uğurlanan askerlerin bu gidişlerinin dönüşü olmamış, pek çoğu savaş meydanında şehadete ulaşmıştır. Ardından Balkan bozgunu gelmiş, Tuna şehit kanıyla kırmızıya boyanmış, yaşanan acılara yenileri eklenmiştir:

“Bozgun oldu, yakılıp, yıkılıp yandı her yer.
 ‘Tuna’ şehit kanından kızıl bir renk alınca,
 O güzel memleketler yad ellere kalınca
 Ölen iki yavrumun acısını unuttum,
 Düşman elinde kalan yurdun yasını tuttum.
 Daha içim yanarken bu felâket tez geldi;
 Bu, evlat acısından bile çekilmez geldi.” (Onan, 1927, s. 59)

Vatandaşlar; Balkanlarda yaşanan felaketler sebebiyle kendi acılarını, dertlerini unutmuş, yıllarca tesiri sürecektir olan derin ızdıraplara düşmüştür. Nitekim şiirde de kaybedilen vatan toprağının acısının evlat acısına üstün geldiği vurgulanmaktadır:

“Türk milletinin tarihinde her zaman felaketle anılan 93 Harbi ile ilgili hatıraları Onan ninesinden de dinlemiştir. Bu savaşın açtığı yaralar onun kalbinde bir türlü kapanmaz. ‘Moskofla cenk haberini’ alınca toplanan şehrin gençleri arasına bu nine de iki oğlunu gönderir. Bu iki oğul şehit olur. Nine, bozgunla o güzel memleketi yâd ellere bırakmanın verdiği acıyla, şahsî derdi olan oğullarının ölümünü bile unuttur”(Hayber, 1988, s. 2)

“Dedemin Hatıralarından” başlığı altında yazılan 1919 tarihli “Yıllardan Sonra” şiirinde de kaybedilen toprakların yıllar sonra dahi hala taze olan acısı konu edilir. Şair dedesinin anılarından yola çıkarak çekilen çileleri anlatır. Osmanlı’nın muzaffer günlerinden bahseden dede, 93 Harbi’nden sonra yaşanan ızdırapları da anlatmakta ve bugünleri göreceğine ölmeyi tercih ettiğini söylemektedir:

“Ben dedemin dizinde korkudan titriyorken
Dikkat ettim o gene bir hülya peşindeydi.
Neden sonra dedi ki: ‘Bu günleri görmeden
Keşke yüce Allahım beni de kahredeydi.

Bir zamanlar geçerken atlarımız Tuna’ya
Akan dalgalar zafer hisleriyle coşardı;
Her gün yeni bir ordu, bir kahraman alayı
Zafer türküleriyle ufka doğru koşardı.

Şimdi o şen günleri andıkça zaman zaman
Bu ihtiyar ruhuma sesler gelir derinden;
Uzun yıllardan sonra dertli gönlüme kalan
Bir kapanmaz yaradır eski şan günlerinden...’

Sonra, titrek sesini hıçkırıklar keserken
Anlamadım dedemin duyduğu hicran neydi?
Başımda çocukluğun rüzgârları eserken
Bilmiyordum Tuna ne, inleyen vatan neydi?” (Onan, 1927, s. 62)

Onan, dedesinin hikâyelerinden tanıdığı “vatan” kelimesinin çocukken idrakinde değildir. Ancak ilerleyen yıllarda yurt sevgisinin ne demek olduğunu yüreğinin derinliklerinde duyacaktır. Ayrıca dedesi kendisine göre oldukça şanslıdır ki I. Dünya Savaşı’yla Anadolu’nun işgal yıllarını görmeden ölmüştür. Zira yaşasa bu ızdıraba dayanamayacak, ölümü daha sancılı olacaktır.

“Dedemin Hatıralarından” başlığı altında yer alan bir diğer şiir de 1920 tarihli “Karlı Geceler”dir. Bu şiirde de kaybedilen Balkan topraklarına duyulan özlem anlatılmaktadır: “Karlı geceler onda daima yaşanmış olayları hatırlatır. Vatanı böyle bir karlı gecede bırakmak zorunda kaldığı için, ‘Ah bu karlı geceler!’ demekten kendisini alamaz” (Hayber, 1988, s. 28). Şair, karlı bir gecede hayallere dalan dedesinin ağzından yaşanan bozgunu ve çekilen çileleri aktarmaktadır:

“Dedem ansızın coştı:
 ‘Ah bu karlı geceler!
 Bu çılgın fırtınalı, bu rüzgârlı geceler
 Gene durgun kalbimi sarsıyor, hırpalıyor;
 Gene gönlüm mazinin hayaliyle dalıyor...
 Böyle pek çok karanlık, çok karlı bir geceydi,
 Bunun gibi tipili, rüzgârlı bir geceydi;
 Boğuk top sesleriyle uykudan uyanmıştık;
 İlk önce şaşkınlıkla gök gürlüyor sanmıştık.
 Nihayet anladık ki ordumuz bozgun vermiş.
 Sevgili yurdumuzdan ayrılık mukaddermiş!
 Neyse, toplanıp çıktık kalenin kapısından;
 Ne yol, ne iz belliydi artık/ şimdi, ne dost, ne düşman.
 Kaç gündür yağan kardan kapanmıştı yollar da.
 Tam üç gündür yürüdük böyle rüzgârda, karda.
 Bu bozgun karşısında düşman azdıkça azdı,
 Altmışlık ihtiyardım, elim silâh tutmazdı;
 Allah bilir bu hasret geçti iliklerime.
 Fakat, iki evladım gitti benim yerime.
 Ne çare, yine kısmet felâketmiş, hicranmış.
 İşittik ki o güzel yerler yıkılıp, yanmış...
 Şimdi düşman elinde... Ah bu karlı geceler!
 Bu çılgın fırtınalı, bu rüzgârlı geceler!’ ” (Onan, 1927, s. 65)

Vatan toprağını düşman almış, bu acılar yürekleri yakıp zihinlerden yıllarca çıkmamıştır. Şair, dedesinin mezarında bu acıyla inlediğini düşünmektedir. Yaşanılan

ızdıraplar yıllar geçtikçe azalacağına artmıştır. I. Dünya Savaşı ile mağlup olan Osmanlı topraklarına üşüşen İtilaf Devletleri İstanbul dâhil pek çok vatan toprağını işgal etmiştir.

“Şimdi güzel vatanım esir oldu her derde;

Artık benim doğduğum yer bile yad ellerde” (Onan, 1927, s. 65)

diyen şair; doğduğu şehir İstanbul’un düşman elinde olmasından dolayı çok üzülmemektedir. “Dedemin Hatırlarından” başlığı altında yer alan son şiir olan “Gençlik Günleri” ile yine dedesinin gençlik anılarından yola çıkan şair, Balkanlardan göç etmeden önce bu topraklarda yaşanan güzel günleri aktarır:

“Ruhum yabancıyken her kedere, her derde

Nasıl gönül deliren seller gibi coşardı.

Güzel Tuna boyunda, o mübarek illerde

Yaşamının ne bitmez, tükenmez zevki vardı.

Bütün delikanlılar Tanrı’nın her gününde

Ya dağlarda avlanır, ya at yarıştırdık.

Bazen düğün oldu mu biz alayın önünde

Atla tozu dumana katar, karıştırdık.” (Onan, 1927, s. 67-68)

Dedesini bu güzel yılların hatırasıyla mesut olurken bir anda vatan topraklarının kaybını hatırlar ve kalbi derin derin sızlamaya başlar. Kederle kaplanmış yüreğiyle dede, hala bu toprakların yasını tutmaktadır. Bu hikâyeden oldukça etkilenen şair eski Tuna beylerini düşünür ve hülyalara dalar:

“Yatarken bütün gece göğsümde gizli bir yer

Sızlayarak kalbimi sivri dişler kemirdi,

Coşkun akan Tuna’yla o güzel memleketler

Dedemin anlattığı gibi rüyama girdi.” (Onan, 1927, s. 69)

Necmettin Halil Onan, bu şiirin sonunda da dedesinin bizlere göre daha talihli olduğunu, en azından Anadolu’nun parçalanmasını görmediğini vurgular. Daha çocuk yaşta yüreğinde yer eden “vatan hissiyatı” gelişerek derinleşir ve bu şiirleri yazmasına

vesile olur. Şair; dedesinin, ninesinin anılarını aktararak dünü ve bugünü ortaya koymakta, vatanın çektiği acıları geniş bir periyotta değerlendirmektedir.

Kemalettin Kamu'nun vatani şiirlerinde Balkan bozgunundan Kurtuluş Savaşı'na kadar önemli tarihsel vakaları görmek mümkündür. Özellikle Balkanlar şairin ruhu üzerinde derin bir iz bırakmıştır, ölürken dahi bu savaşın belleğinde bıraktığı izleri sayıklamıştır:

“Ölümü, ıslak güz rüzgârlarında kızıl yaprakların uçtuğu bir Aralık günüdür. Son sözleri, Balkan Savaşlarının şurr altında kalmış acı çığlıkları oldu:

_Lüleburgaz'da harb ediyoruz... Lüleburgaz'da harb ediyoruz!”(Yusuf Ziya, 1963, s. 104).

Yusuf Ziya'nın *Portreler* adlı eserinde yer alan açıklamaya göre şair, hayatının son demlerinde ruhunda Balkan ızdırabını tekrar hissederek vefat etmiştir. Bu sebeple onun şiirlerinde de Balkanlar müstakil bir alan teşkil eder¹⁵⁷.

Kurtuluş Savaşı'nda İzmir'de büyük mücadeleler verilmiştir. İzmir'in Yunan askeri tarafından işgaline tüm yurttan öfkeler yükselirken şairler de şiirleriyle tepkilerini göstermiştir. Kemalettin Kamu'nun “İzmir” başlıklı şiirinde İzmir'in işgali anlatılarak bugünün İzmir acısı ile dünün Balkan acısı kıyaslanır:

“Yıllarca dövüştük ezeli bir heyecanla,
Yıllarca aziz annemizin zülfünü yolduk;
Hergün yıkadık ufkumuzun alnını kanla,
En sonra güzel İzmir'imizden kovulduk.

Dün gözlerimiz Balkan için incilenirken
Cümbüş yapacak çıkmadı viran evimizde;
Alkış uçuyor gölgemizin geçtiği yerden,

¹⁵⁷ Şairin şiirleri Cumhuriyet sonrası dönemde yazıldığı için incelememizin sınırlarına dâhil değildir. Bu sebeple değinilmeyen “Tuna” ve “Sınırdan Sular” şiirlerinde Balkanlara özlem anlatılmaktadır. “Sınırdan Sular” da şair, Edirne'de Tunca nehrine bakarak Tuna'yı ve dolayısıyla kaybedilen topraklarımızı anar. “Tuna” şiirinde Tuna nehri kenarında yapılan savaşlara telmih ile kaybedilen toprakların acısı ele alınır (Sâmanoğlu, 1986, s. 93). Halit Fahri Ozansoy da *Edebiyatçılar Çevremde* adlı eserinde “Tuna” şiirine ilişkin şu yorumu yapar: “Senelerden sonra Orta Avrupaya bir seyahat yapan şair eski zaferlerimizi hatırlayarak Rumeli hasreti ile Tuna için de şu sadeliği içinde harikulade beyti yazmıştır:

Yelesi kabarmış atlarla değil
Kötü bir trenle geçtik Tuna'dan.

Bu beyit, edebiyatımızda, Muallim Nacinin Dicle kıyısındaki ‘Tunalaştın gittikçe gözümde’ mısraı gibi tunçlaşmış bir ızdırıp heykeli hüznü ile ebedilemiştir”(Ozansoy, 1970, s. 71-72).

Kardeş sesi yok şimdiki matemlerimizde.” (Sâmanoğlu, 1986, s. 120)

Dağları zeybek sesiyle bütünleşen bu şehri “saltanatın kalbi” olarak adlandıran şair, İzmir’e matemi yakıştırmaz. Hak hukuk getirmek bahanesiyle vatan toprağına ayak basan düşman askerinin, İzmir halkının yasını göstermek amacıyla astığı siyah bayraklardan utanmasını ister. Şair, İzmir’in kurtulacağına dair olan inancını hep korumuştur.

Halide Nusret Zorlutuna’nın Balkanlarla teması pek çok şairde olduğu gibi ailesi vesilesiyle olmuştur. Dedesi 93 Harbi’nde bir Moskof kurşunuyla şehit düşmüş, annesini yetim bırakmıştır. Şair askerlik ve şehitlik kavramıyla çok erken yaşlarda tanışmış, yurt sevgisi daha o zamanlarda kalbine yerleşmiştir (Gürel, 1988, s. 8). Aynı zamanda şairin soyadında da “Tuna” isminin yer alması yine bu topraklarla olan ilgisini göstermektedir. Halide Nusret’in eşi Aziz Vecih Paşa, dedelerinin Tuna boyunda şehit olmasından dolayı “Tuna” ismini almak istemiştir¹⁵⁸.

Şairin şiirlerinde de Balkanların geniş yer kapladığı bilinmektedir¹⁵⁹. 1925’te Tuna Nehri kenarında geçirdiği güzel bir günün ardından yazdığı “Tuna’da” şiiriyle geçmiş güzel günleri yâd eder:

“Geçmişî yad ederken Tuna ağladı durdu,

¹⁵⁸ Emekli General Aziz Zorlutuna ailesi ile ilgili şu bilgiyi vermektedir: “Karasi Türklerindeniz... Rumeli’ye ilk geçenlerdeniz... 1898’de Bulgaristan’dan Türkiye’ye geldik... Bulgarlar, Türklere çok eziyet etti. Bulgarlardanb intikam almak için asker oldum... (...) Ecdadım Tuna boyunda şehit oldu. Bizim hanımın da dedesi derebeyi olan Zorlu Ali Beydi. Benim Tuna ile onun Zorlu’sunu birleştirenince Zorlutuna meydana geldi” (Uysal, 2010, s.207).

¹⁵⁹ Şairin şiirleri yazılış tarihi açısından tezimizin sınırlarını aşmaktadır. Fakat kendisinin Balkanlara en geniş yer ayıran şairlerden biri olması sebebiyle, 1923’e en yakın birkaç şiirine yer verilmiştir. Bunlar dışında farklı yıllarda yazılan Balkan konulu şiirleri de mevcuttur. 1935’te Kırklareli’de yazdığı “Tuna’da Gece” şiiriyle bu toprakların özlemi tabiat güzellikleri eşliğinde dile getirilmektedir (Zorlutuna, 2008, s. 78). Aynı zamanda 1935 tarihli Tuna nehrini anlatan bir diğer şiir olan “Tuna”da kaybedilen topraklara duyulan özlem yansıtılmaktadır (Zorlutuna, 2008, s. 75). Balkan bozgunundan oldukça ileri bir tarihte vücut bulmuş bu şiir, Türklerin gönlünde Balkan hasretinin onca zaman geçmesine rağmen dinmediğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. “Tuna” şiiri, tabiat, tarih ve vatan sevgisini birleştirmesi ile de dikkati çeker: “Tuna, gökler kadar mavi, bahar kadar yeşil bir ufuktan diğerine esmekte, akmakta, coşmaktadır. Şair Tuna’yı kaybettiğimize yanar: Kendisi gibi Tuna da hasret yüklüdür. Tuna, hem şehitlerin kanıyla, hem de içindeki hasretin ısıdırabıyla kızıldır, kan gibidir, yanmaktadır. Şair Tuna’nın karşısında gözyaşlarını tutamaz. Tuna da ağlamakta, hıçkırmaktadır Şiir, mazideki akınlara duyulan hasretin ifadesiyle biter”(Ercilasun, 1984, s. 15).

Burada bütün tabiat güzellikleri bir araya toplanır. Mazide yapılan pek çok savaşa tanıklık etmiş ve büyük mücadelelere rağmen kaybedilmiş Tuna destanlaştırırken kendisine insani özellikler yüklenir (Şen, 1997, s. 598).

Mazi bir içki gibi başlarımıza vurdu,

Ataların gününü ve önünü yaşadık.”(Zorlutuna, 2008, s. 45)

Balkanlarda Türklere yapılan mezalimi hissedен Tuna ağlamaktadır. Zorlutuna, her taşına Türk ruhunun sindiği bu topraklarda, kahraman atalarını ve şanlı mazisini hatırlar. Şairin 1924’te yazdığı “9 Kânunuevvel” şiiri ise Edirne’de Mimar Sinan’ın eşsiz yapıtı Selimiye Cami’ni konu almaktadır:

“Üç yüz kırk sene geçmiş de üzerinden

Hâlâ bu acı günü duyuyoruz derinden,

Hâlâ çarpıntıları yüreğimizde kanın

Yâd ediyor ismini çok sevgili (Sinan)ın;

(Selim Cami) bugün içten kederli gibi,

Bu matemle mi üzgün onun da hisli kalbi?

Ona da mı bu hicran bir müebbet hediye,

O da feryat eder mi? (Ah koca Sinan) diye?.” (Zorlutuna, 2008, s. 46)

Şairin; Edirne’yi tabii güzellikten ziyade, mimari şaheseri olan Selimiye vasıtasıyla anması şehrin kültürel zenginliğini ve tarihi değerini vurgulamasını sağlamıştır¹⁶⁰.

Kurtuluş Savaşı ile Osmanlı İmparatorluğu resmen sona ermiş, Türk milleti adına yeni bir dönem başlamış, güzel günlerin geleceğine dair umutlar canlanmıştır ve şiirler de bu düşünceler çerçevesinde kaleme alınmıştır. Kurtuluş Savaşı’nı anlatan şiirler incelendiğinde kazanılan başarılarla Balkan yaralarının sarılmaya çalışıldığı görülür. Aynı zamanda bu şiirlerde Balkanlara duyulan hasret de ön plana çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla da Türk milletinin kaderi değişmiş, saltanat ve halifelik kaldırılmış, çağdaşlaşma yolunda önemli adımlar atılarak inkılâplar yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde de şairler Balkan bozgununu unutmayacak, Balkanlara duyulan hasreti anlatmaya devam edecektir.

¹⁶⁰ Şairin ileriki yıllarda yazacağı “Edirne’de Bayrak” ve “Edirne’de Sultan Selim Minareleri” de şehrin tarihî yapılarıyla ne derece ilgilendiğini göstermesi açısından önemlidir (Zorlutuna, 2008, s. 141- 142).

3. BÖLÜM

BALKAN TABİATINA VE TOPLUMUNA ODAKLANAN ŞİİRLER

3.1. BALKAN TABİATI

Balkanlar Türk edebiyatında sadece savaşlar vesilesiyle ele alınmamıştır. Şairler bu güzel toprakların tabiat manzaralarını, kültürel dokusunu, etnik yapısını yansıtan şiirler de yazmış, Balkanlarda gezdikleri gördükleri yerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini aktarmıştır. Abdülhak Hâmid, Rıza Tevfik, Emin Bülent, Ömer Seyfettin, Enis Behiç Balkan tabiatını resmeden şiirlere imza atmıştır.

Abdülhak Hâmid'in Türk edebiyatında pastoral şiirin ilk örneklerinden olan "Sahra"¹⁶¹ adlı şiiri Edirne'de 1875 yılı kışında yazılmıştır¹⁶²(Enginün, 2007, s. 509). Eserin bazı parçaları Paris seyahati ile ilgilidir ki Tanpınar da bu eserin Paris'e gitmeden önce yazıldığını düşünür (Tanpınar, 2003, s. 503) Türk şiirine pek çok alanda yenilik getiren bu şiirde tabiat manzaralarının Edirne'den alındığı üzerine İnci Enginün'ün saptaması ilgi çekicidir:

¹⁶¹ Namık Kemal, Hâmid'in Belgrad'a memuriyet sebebiyle tayin olması üzerine yazdığı mektupta bir Balkan şehri olan Belgrad ile ilgili düşüncelerini de dile getirir: "Hâmid, henüz Edirne'ye gitmeden, Belgrad'a tayin edildiğini Namık Kemal'e yazmış; fakat, memuriyetinin adını bildirmemişti. Yalnız, Belgrad'ın iyi bir yer olmadığını, kendisinin oraya tâyininden anlıyordu; Kemal'e de 'Belgrad iyi bir yer olsa, Âli Paşa vermezdi' diye yazmıştı. Kemal Hâmid'i bu düşüncesinde haklı buldu; fakat Belgrad ismi, birçok Türk şehitlerini sinesinde uyutan bir yer olması bakımından, N.Kemal'e vatanî bir heyecan da uyandırdı, Hâmid'e Belgrad'a gittiği zaman, Osmanlı büyüklerinin merkadlerini ziyaret etmesini, vatan yolunda ölen bu Osmanlı büyüklerinin tuttuğu yoldan gitmekle iftihar duyan Kemal namına arz-ı tehiyyatı tavsiye etti" (Tansel, 2005, s. 81) Söz konusu mektupta Şehit Ali Paşa'nın kabrinin Belgrad'ta bulunduğunu söyleyen Namık Kemal, şairden burayı ziyaret etmesini öğütlemektedir (Tansel, 2005, s. 82). Aynı zamanda Belgrad'ın verilmesi ile ilgili de şu cümleleri kurar: "Belgrad iyi bir yer olsa, Âli Paşa vermezdi, diyorsun... Bak, orası doğru şeylerdendir. Mahrum (?) hazretleri bir gün bana, bizim devletin haritası bozuk, ötesi berisi kırılmadıkça necat kabil olamayacak, kavî-i hâkîmânesi ile hitab buyurmuşlardı da, haritamız fena ise erkân-ı harb'e tenbih buyurursunuz da, daha muntazamını yaptırırsanız, sözü ile nâil-i cevap olmuşlar idi. Mülkte fena olan yalnız Belgrad değil, Bulgaristan da fena, Yunan hududu da fena; bilmem İstanbul güzel mi, değil midir?" (Tansel, 2005, s. 85). Hâmid Belgrad'a gitmez bunun yerine Edirne'de göreve başlar: "Paris ikinci sefâret kâtipliğinin lâğvî bahanesiyle Hâmid azledilen Hâmid, iki buçuk sene açıkta kaldı. Bundan evvelki bahislerde izah ettiğimiz gibi, Belgrad ve Berlin sefâret kâtipliğine inha edildiyse de, bu vazifelere tayin edilmedi. Mâzuliyet hayatının bir kısmını Edirne'de geçirdi; bir müddet de, Rize'de ağabeyi Nasuhi Bey'in yanında kaldı" (Tansel, 2005, s.114).

¹⁶² Şairin Edirne memuriyetiyle ilgili F. Abdullah Tansel şu bilgileri vermektedir: "Hâmid, iki sene kadar süren mezuniyeti sırasında Edirne'de, kısa bir müddet de olsa Rize'de oturdu. **Sahra'yı**, Edirne'de iken, ıstıraplarını, eserler kaleme almak suretiyle, teskine çalıştı; **Sahra'yı**, Edirne'yi tamamladığı gibi, **Nazife, Tezer, Bir Sefile'nin Hasbihali** adlı eserlerini de burada yazdı" (Tansel, 2005, s. 81) .

“Batılı tarzda olmasa da büyük bir şehir olan İstanbul’da yaşayan şair, zaman zaman şehrin sayfiye bölgelerinde ve Beykoz civarındaki Tokat tatil köyünde bulunmuştur. Bu köyde eniştesi Sahip Molla’nın bir çiftliği vardır. Edirne’ye giderken de bazı gözlemleri olmalıdır. Onun için bu sözlerinde köylü uzaktan görülmüş olmasa da bir gerçeklik payı vardır.” (Enginün, 2007, s. 510-511).

On sekiz nağmeden oluşan bu şiirde tabiat manzaraları şu şekilde dile getirilir:

“Bir koyun yavrusuyla dağda meler;
Karaca yardan eder pertâb.
Bir bayırdan dahi iner sürüler,
Gâh gâh akseder sad-yı kilâb.
Bir kadın destisiyle suya gider,
Erkeği baltasıyla ormana,
Yayı omzunda oğlu bir yana;
Ötede süt sağar fakat duhter.”(Tarhan, 1991, s.47)

Mehmet Kaplan’a göre de “Sahra” ve “Belde” edebiyat tarihimizde şehir ve tabiat hayatına yepyeni bir görüş getirmiştir: “İkna edici bir tarzda köy hayatının güzelliği ile şehir hayatının çirkinliğini ortaya koyuyor. Bu işi yaparken de, fikir ile duyguyu, felsefe ile şiiri, eskilerde rastlanmayan bir maharetle birleştiriliyor” (Kaplan, 2009, s. 288). Tabiat güzellikleri ile harmanlanan köy yaşantısının sükûnet veren huzurlu ortamı tasvir edilerek bu yaşam tarzı yüceltilir.

Abdülhak Hâmid gibi Faik Âli Ozansoy da şiirlerinde Balkan tabiatını işler. Fakat Hâmid, bu topraklarda zaman geçirmiş gidip görmüş iken Faik Âli hiç görmeden şiirlerinde ele almıştır. Şairin *Fani Teselliler*’de yer alan “Olimp’e Karşı”¹⁶³ şiiri, Yunanistan’da bir dağ olan Olimp’in ihtişamını konu edinir:

“Seninçün ebr-i seherden bir âşiyân yapayım
Sema karîn şu dağın zirve-i berîninden;
Şafakta, maşrığın âgûş-ı nâzenîninde

O dalga dalga karanlıkların ufûlüyle

¹⁶³ Yunanistan sınırlarında yer alan mitolojik bir dağ olan Olimp, şairin diğer şiirlerinde de kendisine yer edinmiştir. *Resimli Kitap*’ta Teşrinievvel 1324/1908 tarihinde yayımlanan “Olimp’in Geceleri” şairin Balkan coğrafyasına dair efsanelerden ilham alarak yazdığı bir diğer şiiridir (Karabela, 1997, s. 348-349). Yine, 12 Nisan 1317/25 Nisan 1901’de *Servet-i Fünûn*’da yayımlanan “Ferişte-i Ezhâra” da Olimp’e değinen bir diğer aşk şiiridir (Karabela, 1997, s. 284-285).

Şebîn gurûbunu seyret; senin gözünde de ben

Tulû'lar göreyim leyl-i câvidanından.” (Ozansoy, 1324, s. 87)

Şairin hayat serüveninde Balkanlar yoktur. “Yunan Tanrılarının evi” olarak adlandırılan Olimp’in mitoloji dolayısıyla şiiirlerde yer aldığı düşünölmektedir:

“On üç dörötlükten oluşın “Olimp’e Karşı”da da şâir, ünlü mitolojik Olimpos dağını konu olarak işlemiştir. Dağ o kadar yüksek görünür ki şâire, onun için seher bulutundan bir yuva yapmak ister. Kendisiyle bu dağı karşılaştırır ve onun yeri yukarılar iken kendisinininkinin uçurumlar olduğunu söyler ve şâirde bu dağa karşı gıpta duygusu oluşur:

‘Fakat sen evc-güzinsin benim yerim uçurum.’

Ayrıca bu dağı, karanlık olan yolunda bir rehber olarak da görür. Doğrusu bu dağın şiiire konu olması, büyüklüğü ve mitolojik yönünün olması hasebiyledir. Yoksa Fâik Âli yurtdışına hiç çıkmamıştır. Olympus Dağının bulunduğu Yunanistan’ı da hiç görmemiştir”(Çağlayan, 2001, s. 37).

Şair, Yunanistan’ı görmediğı için somut bir tabiat manzarası ortaya koyamaz. Fakat Yunan mitolojisinin önemli bir unsuruna değinilmesi sebebiyle şiiir, incelememize dâhil edilir.

Hüseyin Sîret’in de şiiirlerinde Balkan izleri vardır. Şairin hayat coğrafyasında Balkanlar; diğere şairlerin aksine savaş sahneleri veya güzel tabiat manzaraları eşliğinde değil; gurbet acısını yaşadığı bir “sürgün yeri” olarak yer almıştır. Siyasi sebeplerle İttihatçılarla ters düşerek Marsilya’ya kaçın şair, ardından bir Fransız kenti olan Nice’ye geçer. Bir süre sonra İstanbul’a daha yakın olma amacıyla Selânik’e gelir. Üç yıldan fazla bu şehirde kalan şair, İstanbul’un ve çocuklarının özlemiyle zor günler geçirir:

“Sîret, İstanbul’a biraz daha yakın olmak, belki çocuklarına kavuşmak umuduyla 1914 yılının sonlarına doğru Selanik’e gelir. Eğer ‘İşte Üç Yıl’ şiiirin altındaki tarih doğruysa, Sîret’in Selanik’e geliş tarihi Eylül 1914’tür. O günlerde Birinci Cihan Harbi başlamış, Osmanlı Devleti de Almanya’nın yanında savaşa girmiştir (11 Kasım 1914). Bu karışıklık günlerde Sîret’in Selanik’e gelmesi tesadüfi değildir. Selanik, Balkan Savaşları sonrasında Kasım 1912’de Osmanlı Devleti’nin sınırları dışında kalmıştır. Belki bu sebeple, kavgadan, gürültüden uzak, emin bir yerdir. Belki bu sebeple, kavgadan, gürültüden uzak, emin bir yerdir. Zaten o vakitler, Selanik’te yaşayan çok sayıda Türk mevcuttur”(Karataş, 2011, s. 44).

Bu sebeple Hüseyin Sîret'te Balkan toprakları; gurbet acısı ve ayrılık anlamına gelmektedir. *Bağbozumu*¹⁶⁴nda yer alan “İşte Üç Yıl” şairin Selanik'te yaşadığı zor günleri anlatan önemli bir şiiirdir:

“İşte üç yıl bu gün tamam oldu,
Eşk-i hicrânla gözlerim doldu;
Ne gelen var, ne bir haber, ne selam,

Ne de bir tesliyet veren mektub.
Bense gam yüklü eski bir meczûb,
Ayrılık illerinde bî-ârâm.

Düşerim, kalkarım; sefil, aç, tok;
Hep nasibim kucak kucak boşluk;
Gündüzüm bir kefen, gecem makber

Ben bu tâbût-ı arz içinde bu gün,
Tozlu bir nâ's-ı gurbetim ki bütün
Geçmişim bir avuç gubâr-ı heder.” (Özsever, 1928, 336)

Selanik'te intizar yollarındaki şairin gözleri beklemekten yorulmuş, boş ve avare geçirdiği günlerde gökte uçan bir kuşu veya uzaklardaki bir bulutu dahi görse ümitlenerek mesut olmuştur. Ama ayrılığın derin uçurumunda olduğundan dolayı her an korkuyla yaşamıştır. Şaire göre en kötü ayrılık gönülden uzak olandır, bu yüzden kalp ve fikirden uzak düşmeyi müthiş bir felaket olarak adlandırır. Gurbet; “yarı ölmek, mensiyet hali” demektir; hatta büsbütün gömülmektir. Şairin gurbet acılarına kanıt olan bu şiiirde tabiat tasvirlerinden ziyade, onun iç dünyasının yansımaları görürüz. Nitekim “Küçük Zair” ve “Düşündüm” şiiirleri de bu yılların izlerini taşımaktadır. “Düşündüm” de sevdiklerinden uzak kalmanın acısı şairin yüreğini kaplamıştır; “zulmette kalan Sîret-

¹⁶⁴ Bu kitaptaki şiiirleri şair, yurtdışındayken kaleme aldığından çoğunda ayrılık ve özlem konuları işlenmiştir: “Kitaptaki 16 şiiirin çoğu, sonlarındaki tarihlere ve yer adlarına bakılırsa, 1914-1919 yılları arasında Avrupa'dayken Trite (veya Terite), Cenevre, Kleran, Nis, Selanik gibi şehirlerde yazmış olduklarıdır. Diğerleri ise önce çeşitli dergilerde yayınlamış olup yine Servet-i Fünûn şiiirinin bazı özelliklerini taşıyan şiiirlerdir. Hüseyin Sîret ağırlıklı olarak ayrılık ve özlem konusunu işlediği bu kitabındaki şiiirlerde samimî ve lirik söyleyişine devam eder”(Çıkla, 2009, s. 25-26).

i giryânı düşündüm” (Özsever, 1928, 44) mısrası, ayrılık acısıyla yanan ruhunun hıçkırığıdır: “Sîret’in Selanik günleri de kötü günlerdir. Acıyla, elemle, kederle, hasretle yoğrulmuş günlerdir. Gurbette, hemen her gece, kendisinden yoksun hüzünlü yuvasını düşünen şairin duygularını yine şiirlerinde buluruz”(Karataş, 2011, s. 44). “Küçük Zair”de ise şair, beyaz bir kelebeğin penceresine konması ile kelebekle konuşmaya ve yalnızlığını anlatmaya başlar. Şair evinin bir lahit, kendisinin de ölmeden gömülen bir ölü olduğunu söyleyerek yaşadığı ızdırabı tarife çalışır:

“Bir dilim gökle maî bir kadehi
 Andıran tatlı bir içim denize
 Münhasır; her zaman bu pencerenin
 Ufku yorgun bir intizar-ı tehi
 İşte ben burada ölmeden gömülen
 Bir garibim; şu gördüğün servi
 Bekliyor lahde benzeyen bu evi.” (Özsever, 1928, 40-41)

Kelebeğin; hasretine ve yalnızlığına ortak olmamasını, kaçıp kendisini bu hüzün evinden kurtarmasını ister. Onun Selanik’te yaşadığı zorlukların maddi ve manevi boyutunu şiirlerinden yola çıkarak anlamak mümkündür. Şairin ölüm sessizliğine boğulmuş, mezara benzeyen bir evde sefilce yaşadığı ve çocuklarının özlemiyle acı çektiği bu şiirlerle ortaya konulmuştur (Karataş, 2011, s. 45)

Ömer Seyfettin, Edirne’deki okul yıllarının anılarıyla yazdığı “Edirne Hâtıralarından” şiirinde gençlik günlerinin heyecanlarını aksettirir. Gençlik aşkına hitap ettiği anlaşılan bu şiirde; Edirne tabiatı şu mısralarla anlatılmıştır:

“Dilim bu ân-ı hayâlimde Tunca’nın mehtâb
 Leyâl-i şî’rine mahsûs olan sedâlarını
 Duyar, perestiş ile eylerim devâm-ı şîtâb” (Ömer Seyfettin, 2000, s.30).

Balkan tabiatına kısaca da olsa yer verilmiş, gençlik coşkusu tabiat manzaraları eşliğinde aktarılmıştır. 9 Mayıs 1901 tarihinde Edirne’de yazılan “Ömr-i Bî-Tâb”ta ise Edirne manzaraları yer almamış, bir tabloyu süsleyen kadın güzelliği şiirin eksenini oluşturmuştur (Ömer Seyfettin, 2000, s. 32). Şairin Selânîk’te bulunduğu yıllarda

yazdığı “Terâne-i Giryedâr”, “Sâat” “Telhî-i Âmâl” gibi birçok şiirde de Balkan tabiatına rastlanmaktadır.

Ömer Seyfettin gibi Rıza Tevfik’in anılarında da Balkanlar geniş yer kaplamaktadır. Rıza Tevfik, babasının görevi üzerine bulunduğu Edirne vilayetine bağlı Cisri-Mustafapaşa (Tsaribrob) kazasında dünyaya gelir. Babası Gega denilen şimal Arnavutlarından olan Hoca Mehmet Tevfik Efendi, dedesi ise Debre-i Bâlâ’lı Ahmet Durmuş Bölükbaşı¹⁶⁵’dır. Ailesi Balkanlı olduğundan Rıza Tevfik, bu coğrafyayı yakından tanır ve şiirlerinde de geniş bir şekilde kullanır. İstanbul’a gelmeden önce eğitimi sebebiyle Rumeli’de bulunduğundan bu topraklarla olan teması uzun yıllar devam etmiştir:

“Rıza Tevfik’in şiire karşı ciddi şekilde asıl ilgisi, henüz küçük yaşta annesinin ölümü üzerine ailesiyle birlikte gelip yerleştikleri Gelibolu’da uyanır. Büyük bir tarih, kültür ve medeniyet mirasıyla birlikte zengin bir tabiat güzelliğine de sahip bulunan Gelibolu ve özellikle oradaki Hamzabey sahili, öksüz çocuk için, âdeta hayatın acı dolu gerçeklerinden kaçıp sığındığı önemli bir mekân olur. Gelibolu’da bulunduğu yıllarda duygularıyla mâziyi yeniden yaşadığını söyleyen Rıza Tevfik, burada da bir yandan da devrin tanınmış şair ve yazarlarının eserlerini okumaya başlar” (Bölükbaşı, 2005, s. XV-XVI).

Şair için Gelibolu, kendi ifadesi ile “çocukluk cenneti” dir ve on beş yaşlarında iken ilk şiir denemeleri bu güzel coğrafyanın tabiatından etkilenerek olmuştur¹⁶⁶. Tarihî dekorlar içindeki Gelibolu tabiatı, anne sıcaklığından mahrum büyüyen çocuğu bağrına basar. Hamzabey Sahili’ne dair yazdığı şiirlerde, hayatının en güzel günlerini Rumeli’de geçirdiğini anlatır¹⁶⁷(Uçman, 2004, s. 5-6). Babasının görevinden istifa etmesi ile

¹⁶⁵ Şairin bir “sergerde” (kötülerin elebaşı) olarak adlandırılan dedesi Ahmet Durmuş Bölükbaşı hakkında şu bilgileri ediniriz: “Yunan halkının istiklâl mücadeleleri sırasında Yunan komitecilerine karşı Osmanlı hükümeti adına gösterdiği fedakârlıklarla şöhret kazanan Ahmed Tevfik Bölükbaşı, bir hıyanete uğrayarak 1838’de Cuma-i Bâlâ’da öldürülür” (Uçman, 2004, s.1).

¹⁶⁶Şair bu şehirde küçük yaşta mahalli saz şairleri vasıtasıyla halk edebiyatıyla tanışmıştır: “Rıza Tevfik’in halk kültürüyle münasebeti küçük yaşta başlar. Çocukluğunun geçtiği Gelibolu’da Karababa’daki Şeyh Hüsametdin Dergâhı’na giderek orada birkaç gün misafir kalır. Bu sırada âyin-i Cem’e katılan Rıza Tevfik’den de, başka bir âyinde okunmak üzere bir şiir yazması istenince, o da Seyyid Nizâmoğlu’nun:

Bihamdillâh ki İslâm’a delilim Mustafa geldi

mırsasıyla başlayan manzumesini takliden murabbâ tarzında bir nefes yazar ve bu manzume eski bir besteye uydurularak âyin sırasında okunur” (Uçman, 2004, s. 24).Vahit Lütfi Salçı’dan da şairin II. Meşrutiyet’ten sonra *Muhibbân* adlı bir Bektaşî dergisi çıkararak Çamlıca, Rumelihisarı ve Karaağaç’ın önemli dergâhlarında şöhret sahibi olduğu öğrenilmektedir” (Uçman, 2004, s. 24-25).

¹⁶⁷ Şiirle ilgili Abdullah Uçman şu açıklamayı yapar: “Henüz hece vezniyle şiirler yazmadan önce ‘Gelibolu’da Hamzabey Sahili’nde’ tarihî ve coğrafi dekora büyük bir yer veren şair, artık romantik tesirlerden uzak, mâzî ve tarih fikrine sahip durumdadır. Tarih, Rumeli tabiatı ve ben duygusu etrafında gelişen şiirde şair, başlangıçta vatan topraklarının ‘mübarek’ ve ‘mukaddes’ oluşu üzerinde durur. Atalarımızdan bize miras kalan bu toprakların altında ilk Rumeli fâtipleri olan ve mezarları kaybolmuş

ailesiyle birlikte İstanbul'a gelerek payitaht sorunlarının merkezine düşecektir¹⁶⁸. Fakat şair, gerek yayın faaliyetleri gerek siyasi çalışmaları sebebiyle Balkanlardan hiçbir zaman kopmayacaktır.

Balkanlarla teması basın-yayın faaliyetleriyle de devam eder. Türk halk ve tekke edebiyatıyla meşgul olup Mehmet Emin'in açtığı "Türkçe Şiirler" hareketine destek vererek Selanik'te yayınlanan *Çocuk Bahçesi* mecmuasında yazılar yayımlar. Ömer Naci ile girdiği münakaşada millî Türk şiirinin esaslarının ortaya koymaya çalışır (Uçman, 2004, s. 13). Şairin biyografisinde önemli bir yer işgal eden Rumeli, şiirlerine de konu olur. "Gelibolu'da Hamza Bey Sahili ve Oradaki Ayazma" başlıklı şiirde, Gelibolu'nun hayatındaki yerini anlatır. Buranın tabii güzellikleri dile getirildikten sonra tarihî öneminden¹⁶⁹ bahsedilir:

"Mübârektir o topraklar!.. Gazâ etmiş, şehîd olmuş,

O sâhilden en evvel yol açıp tekbîr alan erler.

Mezarlar nâ-bedîd olmuş.. Ağaçlar hep kadîd olmuş

Meâl-i âyet-i Feth'i bugün mâzîden ezberler" (Bölükbaşı, 2005, s. 151).

yiğitler yatmaktadır" (Uçman, 2004, s. 262). Bu şiirle şairin şiir dünyasına, tarih ve vatan coğrafyasıyla ilgili yeni kavramlar girer.

¹⁶⁸ O günlerde Osmanlı- Rus Savaşı sebebiyle tüm yurdun üzerinde kara bulutlar dolaşmaktadır. 93 Harbi, dönemin birçok şairini etkilediği gibi Rıza Tevfik'in ruhunda da derin izler bırakmıştır: "Ailenin İstanbul'a geldiği sırada yedi yaşlarında bulunan Rıza Tevfik, burada, tarihimizde 93 Harbi diye bilinen büyük felâketin bütün feci manzarasına şahit olur. Bu tarihe kadar rahat ve mutlu bir çocukluk hayatı geçiren Rıza Tevfik, hayatında ilk defa burada yokluk, acı, felâket ve perişanlıkla tanışır"(Uçman, 2004, s.4) Türk-Yunan Savaşı'na ise bizzat katılan şairin Balkanlarla ilgisi Balkan Savaşları zamanında da devam etmiştir. Onun Hürriyet ve İtilaf Fırkasına dâhil iken Balkan Savaşlarıyla İzmir, Ödemiş, Tire ve Manisa'da harp aleyhinde konuşmalar yaptığı bilinmektedir (Uçman, 2004, s. 18).

¹⁶⁹ Şair bu toprakların Balkan tarihi açısından önemini şu satırlarla dile getirir: " 'Vapurla Çanakkale'ye doğru hareket etmek üzere Gelibolu önünden geçerken dikkat etseniz sağ tarafta bir güzel sahil görürsünüz ki bazı yerleri yüksek ve mütekebbir taşlarla nazar-ı dikkati câlibdir. O sahilin en mühim ve en güzel kıt'ası Hamza Bey dedikleri küçük kumsal bir koydur. Koyun garb ciheti yine yüksek taşlarla mahduttur. Bazı yerlerinde yirmi metreden ziyade yükselen o taşlarla ahcâr-ı bahriyyeden ve küçük midye kabuklarından müteşekkil bir mecmua-i âsâr-ı mâzî vardır ki tarih-i hilkatın acâibâtından bâhis olan sahâyifinden olsa sezâdır. O dişli taşlar Musallâ denilen mürtefi bir mevkiin temel direkleri hükmündedir. Anadolu yakasından Rumeli cihetine geçen kahramanlar ibtidâ Hamza Bey sahiline çıkmışlar ve Musallâ'da ilk sabah namazını kılmışlar.

Mevlid sahibi Süleyman Dede, fâtilh-i memleket Süleyman Paşa Hazretleri'nin fırtınalı bir gecede kırk kişiyle bir sala binip Rumeli'ye geçişlerini takdîren tebrik için bi'l-irticâl:

Kerâmet gösterip halka suya seccâde salmışsın

Yakasın Rumeli'nin pençe-i himmetle almışsın

beytini söylemiş imiş.

Osmanlılığın şerefli tarihini bilenler bu âvâze-i takdîri o memleketin umkundan iştir gibi olurlar. O yerlerde başka bir hal vardır.' Rıza Tevfik" (Bölükbaşı, 2005, s. 150).

1899'da yazılan bu şiirin Türk-Yunan Savaşı'nda yaşanan acıları andığı düşünülmektedir.

Şairin en çok bilinen şiirlerinden olan “Uçun Kuşlar”da da Balkan toprakları üzerinde durulur. Doğduğu yer olan Cisir'in adı geçmemekle birlikte aşağıdaki mısralarla şair, bu şehre işaret eder:

“Uçun kuşlar uçun!.. Doğduğum yere;

Şimdi dağlarında mor sümbül vardır.

Ormanın koinunda, bir serin dere

Dikenler içinde sarı gül vardır...”(Bölükbaşı, 2005, s. 41).

Şair, eşsiz tabiat güzelliklerinden bahsetmekle birlikte Balkan Savaşları ile kaybedilen şehri hüznü bir atmosferde çizer. Çayın ağır aktığı, mehtabın solgun olduğu bu şehir, âdeta yasa bürünmüş bir şekildedir ki dağları bile siyah tüle bürünmüştür. Yüzellikler listesinde sürgüne gönderildiği günlerde sıra özlemi içerisindeyken bu şiiri yazarak hayatının en güzel günlerini Balkan topraklarında geçirdiğini anlatır. “Kasîde-i Kadriyye” şiirinde de aynı şekilde Hamzabey Sahili’ni¹⁷⁰ anar. Yaşadığı olaylara yer verdikten sonra özlemine çektiği toprakları şu mısralarla dile getirir:

“Uzaksın Hamzabey sâhillerinden; doğduğun yerlerden,

Uzaksın Eski Câmî'den, şadırvan sâyebânından!..”(Bölükbaşı, 2005, s. 135)

Bu güzel topraklara sahip çıkamamızın azabı şiirin konusunu oluşturmaktadır. Rumeli'nin şair üzerinde bıraktığı tesir şüphesiz çok derindir.

“İzcilere” başlıklı şiirde Rumeli sınırındaki Ayazma Yolu’nu, Bolayır’ı ve Hamza Bey Koyu’nu gezen izcilere; burada yatan ulu kimselerin kabirlerinin ziyaret edilmesini

¹⁷⁰ Şair şiire aynı zamanda şu dipnotu da ekleyerek Balkan topraklarının biyografisindeki yerini ve kendisi için olan önemini vurgulamıştır: “Bu beyit ile çocukluk zamanımın bahtiyar geçen günlerine işaret ettim. Doğduğum yer evvelleri Edirne vilâyetine tâbi bulunan Cisir-i Mustafa Paşa kazasıdır ki son zamanlarda Bulgaristan’a geçmiş olan Çaribrod kasabasıdır. Pederim Mehmet Tevfik Efendi oraya kaymakam nasbolunmuş ve İstanbul’dan oraya intikal ettikten sonra, yani 1285 sene-i hicriyyesi Ramazan’ın yirmi üçüncü günü sabahleyin güneşten on dakika evvel Meriç nehri kenarında kâin hükümet konağında doğmuştum. Hamza Bey Gelibolu fâtihterinden bir bahadırın ismidir ki sahiller onun nâmına nisbetle yâd olunur. Çocukluğumun en bahtiyar zamanlarını buralarda geçirmiştım ve ailem nihayet Gelibolu’da yerleşmişti. Babam orada medfundur. Eski Câmî Gelibolu’nun en büyük ve kadîm câmiidir. Şadırvanın yanından ve cami avlusundan çocuk iken hiç ayrılmazdım” (Bölükbaşı, 2005, s. 135).

tavsiye eder. Bu vesileyle Osmanlı'nın Rumeli'yi fethinde büyük kahramanlıklar göstermiş olan paşalardan Süleyman Paşa ve Hacı İl Bey'in adı zikredilir:

“Süleyman Paşa'nın, Hacı İl Bey'in,

İşitin ufuktan gelen sesini.

Gidin tekbîr ile tavâf eyleyin,

Hallâc-ı Mansûr'un loş türbesini!” (Bölükbaşı, 2005, s. 25)

Aynı zamanda Hallâc-ı Mansûr'un Gelibolu'daki türbesine de işaret edilir. Balkanların tarihsel ve kültürel açıdan önemli mekânlarına değinilmesi sebebiyle şiir önem taşır.

Rıza Tevfik, Selanik'i anlattığı “Selânîk'te” ve “Okçular'da” şiirlerinde, şehri savaşlar vasıtasıyla ele almaktan ziyade anılarındaki yeriyile yahut tabii güzelliklerini dile getirerek işler. “Selânîk'te” şiirinde Selanik tabiatından çok, gençlik günlerini anlatarak şehrin mazisindeki yerini yâd eder:

“ ‘Selânîk'te’ şiirinde ise, sadece sevgilisinden uzak düşmesi, ona ‘uzlet-güzâr’ olan ‘kimsesiz bir çocuk’ gibi birdenbire yalnızlığını hatırlatır. Hüznü, benliğinden uzakta aramaya kalkan şairde bunun kaynağı bellidir: Hiçbir yerde huzur ve sükûn içinde duramayan ruhu, devamlı şekilde bazı şeyleri kurcalamak ve her şeyi hüzne boğmak temayülündedir” (Uçman, 2004, 227.s.).

Şiirde sevgiliye seslenildiği izlenimi verilirken Abdullah Uçman'ın da belirttiği üzere; şairin, annesine mi yoksa hayalindeki kadına mı seslendiği tam olarak belli değildir:

“Kendi benini ve o dönemde hayata bakış tarzını çok güzel ifade eden ‘Selânîk'te’ şiirinde de, bu evliliğin kendisini mutlu edemediği ihtimali bir yana, ‘kimsesiz bir çocuk’a benzettiği ‘ben’inin, hayalinde yaşadığı kadını mı, yoksa anneyi mi özlediği pek açık değildir. Anne ile sevgili motifi bu şiirde iç içe girmiş durumdadır” (Uçman, 2004, 252.s.).

“Okçular” şiirinde ise tabiat güzelliklerinden yola çıkarak Balkan coğrafyasını ele alır. 1897 Türk-Yunan Savaşı'na görevli olarak katılan şairin belirttiği üzere “Okçular'da” şiiri Selanik'ten İstanbul'a gelirken Selanik yönünden Batı Trakya'ya girişte yer alan Okçular mevkiinde yazılmıştır. Şair bu yolculuk esnasında gördüğü yerleri tüm ayrıntılarıyla tasvir eder:

“Dağlarda misâfir olarak bir gece kaldım,

Şâir gibi baktım eser-i hilkate karşı;” (Bölükbaşı, 2005, 148.s.)

Tabiatın güzelliği ruhuna da tesir eder ve tabiatı ruhunun dilinden tasvir etmeye başlar. Öyle ki ruhundaki hezeyanlar karşısında dağ, taş şaşkın, güzel ormanlar suskun kalmıştır:

“Pür-samt idi ulviyeti âsûde cibâlin;

Endîşeye dalmıştı söğütler derelerde.

Hâbîde idi sünbüleler meşcerelerde

Târîki-i pür-şebnemi altında leyâlin’(Bölükbaşı 2005, 149.s.)

Tabiat güzelliğini şahsi duygularla tasvir etme hali bu şiirin de bütünlüğüne hâkimdir. Balkanlar Rıza Tevfik’in hayallerinde âdeta bir masal kenti olarak yer kaplamaktadır. Balkan zulmünü ve ızdırabını yansıtmaktansa anlarındaki yerini anlatmayı tercih etmiştir.

Emin Recep Gürel’in Balkan topraklarıyla ilişkisi oldukça yakındır. Selânik doğumlu şair, ilk ve orta tahsilini bu şehirde yapmıştır:

“1899 yılında Selânik’te doğmuş olan Emin Recep Gürel, ilk ve orta tahsilini Selânik’de, liseyi de ailesi ile birlikte geldiği İzmir’de tamamlamıştır. Daha sonra İstanbul’da Halkalı Ziraat Yüksek Okulu’nu bitirmiştir. Mesleği olan ziraatçilikle uğraşırken bu arada şiir yazmaya da başlamıştır.

O zamanın şair ve yazarları Osmanlıca’yı yazı dili olarak kullanırken Emin Recep, bugünün dili ile sade, düz ve anlaşılır bir şekilde yazarak dikkatleri üzerinde toplamaya başlamıştır. Birçok gazetede ve mecmuada şiirleri yayınlanmıştır.

Arkadaşı Yahya Kemal Beyatlı şiirlerini Balkan mizacına uygun bulduğunu söyleyerek kendisini Bulgaristan’a gitmeye teşvik etmiştir. Bulgaristan’da yedi yıl kalan şair, bir tütün şirketinde müdürlük yapmış ve aynı zamanda şiir yazmaya devam etmiştir” (Gürel, 1993, s. X).

Emin Recep’in şiirlerinde de Balkan konusu hususi bir yer işgal eder. Şairin eserleri incelendiğinde Balkan doğasının pek çok şiirin içeriğine nüfuz ettiği görülmektedir:

“Emin Recep Bey, şiirlerinin çoğunda Türk insanının neşe ve sevincini, dert ve ıstırabını, ümitlerini, yoksulluklarını, Anadolu’nun ve bilhassa bir zamanlar öz coğrafyamızın sınırları içinde bulunan Balkanlar’daki ve Rumeli’deki topraklarımızın tabii güzelliklerini, yaşayan ve konuşan canlı İstanbul Türkçesi ile dile getirmiştir” (Gürel, 1993, s. XI).

16 Mayıs 1337/16 Mayıs 1921’de Batı Trakya’da bulunduğu esnada yazdığı “ ‘Arda’ Nehrinde Bir Gurûb” şiirinde bu güzel coğrafyanın tabiatı işlenir:

“Şu karşı köylerden biraz yukarda

Dört yana kol salmış ihtiyar ‘Arda’.

Uzaktan hülyâlı bir kaval sesi

Gibi duyuluyor inildemesi.

Ötede sularda sarkan birkaç dal,

Beride hiç sonu gelmez bir kumsal

Güneşin aksiyle kızıllaşmada,
Nehir kıyılarından bile aşmada.”(Gürel, 1993, s. 12)

Arda'nın güzelliği dile getirilirken mazide çektiği çilelere de telmih yapılır. Arda içli kalbinde duyduğu yas sebebiyle feryat etme arzusuyla akar:

“Ufukta erirken günün ziyası
O, içli kalbinde duyduğu yası
Anlatmak istiyor birkaç feryâdla.
Şu yanda bir yolcu azgın bir atla
Ardına bakmadan geçiyor sudan.
Sular henüz kalkmış gibi uykudan
Bir ufka bakıyor, bir geriniyor,

Güneş ağır ağır nehre iniyor...” (Gürel, 1993, s. 12)

Arda'nın dışında Meriç de şairin şiirine konu olmuştur. 20 Temmuz 1337/1921 tarihli “Meriç” şiirinde Meriç'in güzelliğinden yola çıkan yazar, bir zamanlar bizim olan Balkan topraklarının hasretiyle yanmaktadır:

“Ey Meriç, yıllardır bu vadilerde
Süzüle süzüle akıp gidersin.
Senden âşıkların vefâ diler de
Niçin hiç kimseye yâr olmam dersin?
Ne garîb rûhun var: Yorgun suların
Dâimâ bir hazîn nağme besteler.
Ne menba'ın belli, ne duyguların,
Doğrusu bu hâlin bağırimi deler.” (Gürel, 1993, s. 16)

Şair; Meriç'in diğer kıyısının düşman toprağı olmasına, suyunun düşman tarafından içilmesine dayanamaz:

“Lâyık mı düşmanım suyumdan içsin?
Mâdem ki rûhumda senin aşkın var
Her adım başında başka Meriç'si,

Seninle cennete dönmüş ovalar...” (Gürel, 1993, s. 16)

Bu coğrafyayı kana bulayan Balkan Savaşlarında, Edirne ile birlikte Meriç düşman eline geçmiş, tüm Türkler Meriç için yas tutmuştur.

“Seni esir eden hazîn ferdâlar
Beni bir kuş gibi yere sermede.
Sağından solundan yükselen dağlar
Her geçen yolcuya hüzün vermede...”

Ruhumdan ruhuna vardır yol yine
Silinip gitse de kalbinden yâdım.
Ey Meriç bizim ol, bizim ol yine
Yoksa mâhşere dek dinmez feryâdım.” (Gürel, 1993, s. 16)

Meriç’in öte yakasının yeniden vatan toprağı olmasını isteyen şair, aksi takdirde ruhumuzun huzur bulmayacağını, mahşere dek feryadımızın dinmeyeceğini vurgular.

“Balkanlarda Ay Doğuşu” da Emin Recep Bey’in Balkan tabiatını ele aldığı şiirlerden birisidir. 20 Kanunuevvel 1337/20 Aralık 1921 tarihli bu şiiri Şeyh Cum’a’da yazmış ve bu toprakların güzelliğini uzun uzun tasvir etmiştir:

“Geceydi. Yorgun gökten karanlıklar yağardı,
Sonra ıssız Balkanlar yavaş yavaş ağardı,
Kayalar bir dev gibi başlarını uzatmış,
Dumanlı ufukların ansızın benzi atmış;
Şimdi ormanlar açık bir renge boyanıyor,
Karşiki amaçlarda tek tük ateş yanıyor,
Ne benden başka bir yolcu, ne de hazin bir sada,
Rüzgâr uyanmayacak Balkan kımıldasa da...” (Gürel, 1993, s. 18)

Güneşin adım adım doğuşunu izleyen şair, gönlüne akseden tabiat manzarlarını şu şekilde aktarır:

“Yanıbaşında benim uyuyan kavaklar
Sanıyordum bu akşam bir çok mâcerâ saklar.

Dalgın, göğe uzanmış her birinin kolları,
 Bir gariplik sarıyor Balkan'daki yolları...
 ... Vâdilere hâkimdim yükseldiğim tepeden,
 O dakika bir hazin beste terennüm eden
 Gönlüm, bu deli gönlüm adem gibi genişti,
 Sonra, gördüğüm levha birden bire değişti:

Ufuklarda bir büyük alev belirdi kandan,

Doğuyordu güzel ay şimdi yüce Balkan'dan!" (Gürel, 1993, s. 18)

Şairin diğer şiirlerinde olduğu gibi bu şiirinde de, Balkanlar hüzünlü bir bakış açısıyla ele alınır:

"Türkiye'ya Balkan Harbi esansında gelmiş olan **Emin Recep Bey** de, tıpkı hemşehrisi Yahya Kemâl (1884-1958) gibi 'evlâd-ı fâtihân'dandır. O da, neslinin pek çok mensubu gibi gözlerini dünyay küçük bir imparatorluk coğrafyasında açmış, ama daha sonra doğup büyüdüğü, çocukluğunun en güzel günlerini sinesinde geçirdiği bu güzel yurt köşelerinin bir bir elimizden çıkışına şahit olmuş ve küçük bir devletin vatandaşı olarak yaşamın bahtsızlığına uğramıştır. Bu yüzden de, elimizden çıkan bu toprakların acısını bir türlü içinden söküp atamamış, pek çok şiirinde yürekler yakan bu acıyı, doğup büyüdüğü topraklara özlemi anlatmıştır. Bazı şiirlerin altında onların yazıldıkları yerlerin adları yer alır. *Rodop, Garbî Trakya, Cebel, Tirnova-simin, Şeyh Cum'a* gibi yerler, **Yahya Kemâl**'in o ünlü söyleyişi ile, artık '*Mahzun hudutların ötesinde*' kalmışlardır" (Gürel, 1993, s. XII).

Meriç'in öte yakasının düşman eline geçmesiyle halkın üzerinde bıraktığı keder anlatılmaktadır. Ancak bu konu şairin diğer şiirlerinde olduğu kadar ön planda değildir. Daha çok Balkan tabiatının eşsiz manzaralarından bahsedildiği gözlemlenmiştir.

"Dağlar ve Akşamlar" şairin şiir üzerine iliştiirdiği notta da belirttiği üzere 1923'te Rodop'ta bulunduğu esnada yazılmıştır. Balkan tabiatı, yine hüzün ve melal ile betimlenir:

"Ne hazindir akşamın o hicranlı bestesi,
 İniyorken sürüler tepelerden vâdiye.
 Birdenbire durulur akan suların sesi
 Akşamın sükûtunu dağlar histesin diye.

Tâ gönülden yükselen hazin bir mısra gibi
 Ağaçlıklar içinde esen rüzgâr seslenir.

Gökler, histen örülmüş ezeli bir ağ gibi,
Gökler, mor gölgelerle git gide kafeslenir.

Güneş yüce dağlara son sözünü söyler de
Bir sessizlik uyanır uzak, yakın köylerde
Bu sessizlik içinde bütün tabiat yüzer.” (Gürel, 1993, s. 19)

Rüzgârın dinmesiyle tabiata bir hüznün çöker. Kayaların üstünde ufka dalan bir kartal, batan güneşi kanlı gözlerle süzer. Bu kartalın, vatanından koparılan Türk milleti olduğu düşünülmektedir ki batan güneş ile de kaybedilen Balkan toprakları kastedilir. Şiirde tabiata melankolik bir bakışla yaklaşılmakta, güneşin batması derin bir kederle anlatılmaktadır.

Rodop'ta 1922 yılında yazılan “Balkanda Gece Yolcuları” başlıklı şiirde Balkanların eşsiz doğasının akislerini görmek mümkündür. Şiirde Balkan doğası korkunç ve gizemli ormanları ile ele alınır:

“Her taraf karanlık: Bir dağ yolunda
Yorgun adımlarla kervan gidiyor.
Yolcular ‘şu Balkan ne korkunç!’ diyor;
Bir geniş orman var yolun sonunda...”(Gürel, 1993, s. 20)

Bu büyük orman şimdi sessizliğe bürünmüş, yalnızlığa ve karanlığa gömülmüştür. Çevredeki tek hayat belirtisi coşkun akan sulardır. Buradan geçen yolcular da tabiatın hüznünü paylaşmaktadır:

“Bu anda yıldızsız göklere bakan
Gözlerde ne derin bir üzüntü var.
Sanır ki sulardan ürken yolcular
Bir haydut türküsü söylüyor Balkan!” (Gürel, 1993, s. 20)

Şiirde Balkan tabiatı karamsar bir bakışla ele alınmıştır. Açıkça belirtilmese de Balkan Savaşları ile çekilen acılara gönderme yapıldığı düşünülmektedir.

13 Kanunusani 1336/13 Ocak 1920 tarihli “Yuvasız Kuş” şiirinde, şair kendisini “yuvasız bir kuş” olarak adlandırmakta ve asıl vatanı olan Balkanların özlemiyle yandığını anlatmaktadır:

“Kuşlar yuvalarını ne yolda severlerse,
Ben de öyle severim seni güzel Rumeli.
Yüce Tanrım istemem bana cenneti verse,
Fakat yedi yıl oldu yüzünü görmeyeli.

Bana pek ağır geldi sensiz geçen seneler,
Duymaz oldum gençliğin coşkun sevdalarını
Bu dakika bilemezsin kalbimde neler neler
Canlanıyor andıkça o yeşil dağlarını.” (Gürel, 1993, s. 7)

Şair bu topraklardan gelip vatanını unutanlara sitem etmekte, kendisinin Balkanları asla unutmayacağını belirtmektedir. Balkan kırlarında Türk izi kalmamış, araya uzun yollar girmiş, Türk milleti ata toprağından ayrı düşmüştür. Hüzün dolu satırlarla şiirini devam ettiren şair, düşmanın ördüğü felaket ağı ile Anadolu’dan ayrılan Balkan yurdunun “yuvasız bir kuş”u olarak bedbahtlığını ve dinmeyen özlemine aktarır:

“Bir yuvasız kuş gibi ben oraya buraya
Sığınaarak ömrümü geçiriyorum bugün.
Her saatim benziyor uzun süren bir aya,
Ben herkese küskünüm, herkes de bana küskün.

Yurdum harab, ben harab... halim neye varacak,
Bu türlü yaşayıştan ruhum bir zevk almıyor.
Bari burada görsem hâlâ tüten bir ocak,
Anladım: Yeryüzünde benim yuvam kalmıyor!...” (Gürel, 1993, s. 7)

Mustafa Özbacı bu şiir ile Yahya Kemal’in “Açık Deniz” ve “Kaybolan Şehir” şiirini karşılaştırarak “evlâd-ı fâtiḥân” olan bu şairlerin duygu dünyasındaki benzerliğe dikkati çeker:

“**Emin Recep**, ‘*Yuvasız Kuş*’ adlı şiirinde bu yörelere duyduğu özlemi dile getirirken, **Yahya Kemâl**’in ‘*Açık Deniz*’ ve ‘*Kaybolan Şehir*’ adlı şiirlerinde ifâdesini bulan ruh hâliinden hiç de farklı bir hâlet-i rûhiye içinde değıldir.

(...) Balkanlar’a ve Rumeli’ye kara sevdalı olduğu anlaşılan **Emin Recep Bey**, aynı şiirin devamında da ifâde ettiği gibi bu toprakları asla unutmamıştır. Bu topraklardan ayrı geçen yıllar ona pek ağır gelmiş, oraları hep içinde yaşarmış ve oralara bir gün tekrar dönebileceğı ümidini hiç kaybetmemiştir. Bu topraklardan uzakta geçen yıllarda kendisini yurtsuz

yuvasız, evsiz barsız bir kuş gibi tahayyül etmiş, hayattan zevk almaz olmuştur. Öyle ki, coğrafyamızın o topraklardan gelen esintiler ve onun oralara karşı beslediği sevgi ile duyduğu hasret, şairin poetik mizacını ve şiirlerini sürekli besleyen unsurlar olmuştur. ‘*Yuvasız Kuş*’ta ‘*Açık Deniz*’in o buruk, o acı havasını bulmak mümkündür.

Emin Recep Bey’in bu tür gurbet ve hasret şiirlerini karamsar bir hava, melankolik bir duyuşla kaleme aldığı görülmektedir. Gözalcı egzotik sahnelerle bir tablo şiir görünümü taşıyan bu tür şiirlerinde o, tıpkı **Yahya Kemâl** gibi, şimdi artık millî sınırlarımızın dışında kalmış olan Balkanlar ve Rumeli coğrafyasındaki topraklarımıza duyduğu yürekler yakan bir büyük nostaljiyi, insanı derinden sarsan bir büyük hasreti dile getirirken, aynı zamanda vatan duygusu ile hamasî şiir çeşidinin de çok başarılı örneklerini ortaya koymuştur” (Gürel, 1993, s. XII-XIII).

Bu şiirlerle bir yandan kendi özlemini ortaya koyan şair, bir yandan da Balkan muhacirlerine tercüman olmuştur.

Enis Behiç ise bir aşk hikâyesi aracılığıyla Tuna’nın güzelliğine yer vermiştir. Şairin “Büsenin Sesi” şiiri bir Macar kızına ithaf edilerek kaleme alınmıştır. Üzerindeki nottan anladığımız kadarıyla bu şiir bir “Budapeşte Fantezisi”¹⁷¹dir ki, şair bir Macar kızıyla olan münasebetini anlatmaktadır. Sevgilisine güzel sözlerle seslenerek aşk dilenir:

“Güzel Macar kızı, güzel Macar kızı!

Öptürmez misiniz o küçük, kırmızı

Dudaklarımızı?

Ben Türküm, siz Macar. Kan kardeşliği var.

O hâlde böyle bir büseden ne çıkar?

Ses çıkar, o kadar!” (Koryürek, 1971, s. 43)

Ardından bu güzel kız vesilesiyle Türk-Macar soydaşlığına da değinir. Buda ile Peşte arasındaki Tuna nehri ve onun üzerinde bulunan Margrit Adası eşsiz manzarasıyla iki sevgilinin buluşmalarına şahitlik eder:

¹⁷¹ Şairin Macaristan ile yakinen ilgilenmesinde 1915 Bükreş Şehbenderliğinde görevlendirilmesi ve ardından 1916’da Peşte’ye gitmesi önemlidir: “Enis Behiç’in Ahmet Hikmet Bey’le ve ondan sonra Peşte’deki çalışmaları hem edebî, hem siyasi ve diplomatik hayatı için çok verimli olmuştur. Türk-Macar dostluğunun kökleşmesinde, Türk-Macar kültür ve san’at münâsebetlerinin gelişmesinde, Gülbaba Türbesi’nin Macaristan’da bir Türk mâbedi ve müzesi hâlinde ihyâsında büyük hizmetleri oldu. Enis’in birçok şiirleri, en salâhiyetli şâirler tarafından Macarcaya çevrildiği gibi, kendisi de son derece kuvvetli Macarcası sayesinde en güzel Macar şiirlerini ve bilhassa Türkler için yazılmış olanları dilimize çevirdi. Onun Macar yurdu için yazdığı duâ, bugünkü zavallı Macaristan için dahi, değer ve tâzeliğini muhâfaza etmektedir” (Koryürek, 1971, s. XI). Yedi yıl Peşte’de kaldıktan sonra burada Gabi adlı bir Fransızca öğretmeni ile evlenmiş ve 1922’de birlikte yurda dönmüşlerdir. Bu yılın Kasım ayı başında Trakya’nın işgali sırasında Edirne Vilâyeti Umur-ı Hukûkîye Müdürlüğü’ne tayin edilmiştir (Koryürek, 1971, s. XI).

“ ‘Tuna’da yıldızlar pırıldadırlarken;
 ‘Geç kaldım!’ sanıp da kaçmayın pek erken
 Korkmayın geceden.”

O narin kolları boynuma sarın da,
 ‘Margrit’ adasının bu sonbaharında,
 Kuytu yollarında

Verin şu Türk’e bir tek bûse... Bir bûse!...
 Çekinip demeyin: Birisi görürse?...
 Kimse yok... Hiç kimse!” (Koryürek, 1971, s. 43)

Neticede bu aşk meyvesini verir ve çift çocuk sahibi olur. Doğu Avrupa toprağı Macaristan’da yaşanan hikâyeyi de anlatsa, Balkan coğrafyasına ait bir unsur olan Tuna’nın adına yer verilmesi sebebiyle bu şiir incelememiz dâhilindedir. Tuna’nın şahit olduğu bu aşk hikâyesi ile Macar-Türk soydaşlığından yola çıkılarak birbiriyle kardeş olan ulusların barış içerisinde mutlu yaşaması arzusunda bulunulur.

Şairin muhayyilesinde Balkanlar gurbet acısı vesilesiyle de yer alır. Budapeşte’de yazdığı 25 Kanunuevvel 1916 tarihli “Tuna Kıyısında” şiiriyle şair, Tuna kıyısında İstanbul’un özlemiyle yandığını anlatmaktadır:

“Evimden uzakta, annemden uzak,
 Kimsesiz kalmışım yad ellerinde.
 Bir vefa ararım kalbe dolacak
 Gurbetin yabancı güzellerinde.

‘Tuna’nın üstünde güneş batarken
 Sevgili yurdumu andırır bana.
 Bir hayâl isterim ‘Boğaziçi’nden,
 Bakarım ‘İstanbul!’ diye her yana.

İstanbul! Ey, sedef mehtaplarından

Hulyâ gözlerime ilk ışık veren!
 Buranın ufkunda yanıp tozlanan
 En munîs renge de bigâneyim ben!...”(Koryürek, 1971, s. 75)

Şairin vatan hasretini Balkan’ın güzel doğası dahi dindirememiştir. Şiirin ikinci bölümünde Turancı fikirlerini vurgulayarak bu topraklardaki Türk izlerini anlatır:

“Bu gece gökyüzü ne kadar süslü!
 Bir mavi kıvılcım sanki her yıldız.
 Başında sırma tül, göklerin gülü,
 Doğan ay ne güzel Turanlı bir kız!

Bak, ‘Tuna’ karanlık pırıltılarla
 Titreyen bir siyah elmas yol olmuş.
 Üstünde, bir altın küreklî sala
 Binerek, târihim yola koyulmuş...

Önümde bu atlas, muhteşem ‘Tuna!;
 Karşıda göz kıpan ‘Budin’ evleri.
 Baktım da ‘Peşte’nin ufuklarına,
 Gördüm ki her Macar yurdunun eri.” (Koryürek, 1971, s. 75)

Vatan sevgisi ve onun uğruna yapılan mücadeleler kutsaldır. Şair, Macarların vatan sevgisini örnek alarak kendi yüreğinde de vatani hisler aramaya başlar:

“Kabarıp iftihar ile sîneler
 Onların bir ‘Macar!’ deyişleri var.
 Vatana gözyaşı döktünse eğer
 Varlığın bu yüksek gururu anlar.

Ne zaman duydumsa bu sayhaları,
 Bir büyük aşk ile tutuştu kanım.
 Benim de sesimi işitti Tanrı:

‘Ya benim vatanım?.. Benim vatanım?..’ (Koryürek, 1971, s. 76)

Bu vatan çok acılar çekmiş, karanlık bahtıyla yıllarca yanmış, “Allah” nidasıyla inleyerek zulmete ve düşmanın ihtirasına katlanmıştı. Şair, yapabileceği tek şeyin vatan şiirleri yazmak olduğunu söyler, bunu da layığıyla yerine getireceğine dair söz verir.

Balkan Savaşlarının acıları kadar bu toprakların doğal güzellikleri ve kültürel unsurları da şairlerin üzerinde derin bir iz bırakmış ve şiirlerine konu olmuştur. Balkan tabiatını anlatan şiirler incelendiğinde, Tuna'nın özel bir yer teşkil ettiği görülmüştür.

3. 2. BALKAN TOPLUMU

Balkanları konu edinen şiirler temalarına göre sınıflandırıldığında savaşların ve tabiat manzaralarının dışında, Balkan toplumunu ele alan şiirlerin de müstakil bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Biz incelememizde Balkanlarda doğmuş büyümüş kişileri konu alan şiirleri “Balkan Kadınları ve “Balkanlı Devlet Adamları” olarak gruplandırmayı uygun buluruz.

3.2.1. Balkan Kadınları

Türk edebiyatı şairleri bu coğrafyanın tabiat manzaralarına, tarihsel geçmişine yer vermenin dışında Balkan kadınlarının güzelliği karşısında da manzumeler neşretmiştir. Muallim Nâci, Hüseyin Suat, Mehmet Celâl Balkan kadınlarını anlatan şiirler yazmıştır. Kadın güzelliğinden yola çıkılarak oluşturulan bu şiirlerde, Balkan tabiatının güzelliğinin halkına da sirayet ettiği vurgusu yapılmaktadır ve “tabiat-insan” ilişkisi kurulmaktadır.

Muallim Naci'nin Balkanlarla tanışması, pek çok şairde olduğu gibi çocukluk yıllarına rastlar. Varnalı bir annenin oğlu olarak dünyaya gelen şair, babasının ölümünün ardından annesi ile bu şehre taşınır ve çocukluğunun önemli bir kısmını Varna'da geçirir:

“Nâci'nin çocukluğunun Varna'daki ikinci safhası 1858 sonlarına doğru başlar. Dayısı **Ahmed Ağa**, zengin değildi. Kalaycılıkla ailesini kıt kanaat geçindirebiliyordu. Kızkardeşi ile iki yeğenin de ailesine katılması, onun külfetini oldukça arttırır. Fakat, iyi kalpli, inançlı bir insan olan bu fakir kalaycı, kendine sığınmış akrabalarının ihtiyaçlarını karşılamak için elinden gelen hiçbir şeyi esirgememiştir”(Tarakçı, 1994, s. 6-7).

Onun şairlik hayatının gelişmesi de Varna'da muallimken Tuna gazetesine gönderdiği şiirler vasıtasıyla olmuştur. Ancak bu şehrin dış dünyaya kapalı atmosferi inzivaya çekilmesine yol açmıştır:

“**Muallim Nâci**’ye göre doğru sayılan fikirler nelerdi? Yazmak ve öğrenmek... Çevresi bu hasbî arzuların gerçekleşmesine elverişli değildi. Çevresindekiler, davranışlarıyla onu okuyup yazma, özellikle yazılarını gazetelerde yayınlama eğiliminden dolayı ayıplıyorlardı. **Nâci Efendi**, böyle manevî bir atmosferi olan Varna’da ‘inzivaya’ çekilmeyi tercih etmişti. Şâirin hatıralarından öğreniyoruz ki, Varna’da muallimken hiç kimseden teşvik görmeden, tabii bir meyille Tuna gazetesine ‘ufak tefek varakalar yazıp’ göndermiş. Bunları gazetede okuyanların birçoğu tarafından ‘bir mektep muallimine böyle şeylerle uğraşmak yakışmayacağı’ ihtariyle karşılaşmış. Bu kişilerin, hevesini, kalemını kırmak istediklerini görünce çok üzölmüştür. Halkın dedikodusu, şâirimiz Varna’da resmî tercüman olan **Kamyano Efendi**’den Fransızca ders almaya başlayınca had safhaya varır. Bunun üzerine **Nâci Efendi**, geçici olarak bu isabetli kararından dönmek, dersi bırakmak zorunda kalır. Buna rağmen Varnalıların iyiliğini ister lâkin onlarla görüşmez, yalnız yaşamaya devam eder”(Tarakçı, 1994, s. 8-9).

Şair aynı zamanda memuriyet sebebiyle Tulça, Yenişehir ve Tırnova’da da bulunur¹⁷². Balkanlarda uzun zaman geçiren Muallim Nâci’nin şiirlerinde bu coğrafyanın akislerine rastlamak mümkündür.

Muallim Nâci, “Feryâd” isimli şiirde bu coğrafyanın güzel kadınlarına değinir. Kadın güzelliğini “alev, ateş, yangın” gibi teşbihler vasıtasıyla ele alır. Tesalya dilberinin güzelliği karşısında bir volkan görmüşçesine alev alev yanmakta, deliye dönmektedir. Şairin maşukasının bir muhacir kızı olduğu belirtildikten sonra, bu güzelliğin Balkanların latif tabiatından geldiği vurgulanır:

“Buldum o Teselya dilberinde

Ol kıt’aya hâs bir melâhat

İnsan güzeli desem yerinde

Teşbih ü tekellüfe ne hâcet”(Muallim Nâci, 1997, s. 91).

Şairin bu şiirle serenatta bulunduğu kadının Balkanlardan seçilmiş olması tesadüfî bir durum değildir:

“Annesi Fatma Zehra Hanım, 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı’nı takip eden günlerde İstanbul’a gelerek Atpazarı’nda bir memurun yanında evlâtlık olarak büyütölmüş Varnalı bir muhacir ailesinin kızı; babası ise Saraçhanebaşı’nda saraçlık yapan Ahmed Ağa’nın oğlu saraç Ali Efendi’dir” (Uçman, 1998, s. 11).

Annesi bu coğrafyadan gelmiş bir muhacir olan Nâci, Balkan insanını yakından tanımaktadır.

¹⁷² Yenişehir’de Fener mutasarrıfı Said Paşa’yla birlikte Cinayet Mahkemesi Katibi olunca bu görevinden memnun olmadığını bir beyitle ortaya koyar:

“Tahlîsine yok mu bir duâcî

Câniler içinde kaldı **Nâci**.

diyerek hissiyatını belirtir. O, Yenişehir’de, bu görevi dışında her şeyden hoşlanır. Daha çok şiir yazmaya başlar. Akşamları ‘Köstem’ nehri kenarında dolaşarak yorgunluğunu giderir” (Tarakçı, 1994, s. 11).

Balkan halkıyla ilgilenen şairlerden biri olan Hüseyin Suat'ın ailesi de Balkanlıdır. Şairin babası Siroz sancağı muhasebecilerinden emekli Ali Rıza Bey'dir. Manastır'da doğan dedesi Mehmet Bey ise İşkodra'nın ileri gelen ailelerinden birine mensuptur. Mehmet Bey Kırım Savaşı'na bizzat katılmış, Midilli'de kale komutanı iken vefat etmiştir. Ayrıca ailenin Arnavut kökenli olduğuna dair iddialar da vardır. Şair de bu coğrafyada büyümüş, eğitiminin bir kısmını Balkanlarda Drama Sancağı'nda sürdürmüştür fakat Rumeli'den gelen muhacirlerin mektebe yerleştirilmesiyle okuldan ayrılmıştır (Gürsoy, 2001, s. 1).

Balkan kadınlarının dillere destan güzelliği, coğrafya halkını iyi tanıyan Hüseyin Suat'ın şiirlerinde yer edinmiştir. “Desem mi” adlı şiirde bir köylü kadınıyla yaşadığı aşkı anlatırken Boşnak ve Pomak kadınlara değinmektedir:

“Yoksa korkutmak için ben o Pomak dilberini

Alırım bir de senin üstüne Boşnak mı desem?” (Yalçın, 1339/1923, s. 24).

Bu şiirlerde ironik bir ifade kullanıldığı göze çarpmaktadır:

“Kadınlara hayatı boyunca yakın alâka duyan Hüseyin Suad'ın bu husuta fazla seçici fazla seçici davrandığı söylenemez. Dünyayı kadınlarla yaşamaya değer bulan şair, başına dertler açılrsa da her güzelden bal alır. Anadolu Seyahatleri sırasında genç bir köylü kadını yaşadığı macerayı anlatan Hüseyin Suad, birçok manzûmesinde ifadesinin sıcaklığı ve samimiyeti ile okuyucuyu kuşatan bir hava içerisinde olmayı başarabilmiştir” (Gürsoy, 2001, s. 25).

Bu şiirde kısaca da olsa Balkan güzellerine yer verilmesi incelememiz açısından önem arz etmektedir.

Aynı konu etrafında Enis Behiç'in de şiirler yazdığını söylemek mümkündür. Şair, Balkanlarda pek çok ülkede bulunmuş, güzel kadınlarla gönül maceraları yaşamış ve bunları bir anı niteliğinde şiirleştirmiştir. Onun *Mîrâs* adlı eserinin “Fanteziler” bölümünde Balkan coğrafyasının güzel kadınlarını anlatan birçok şiir bulunmaktadır. “Bükreş Fantezisi” notuyla yazılan “Romen Güzeli” şiirinde, Romanyalı kadınların güzelliğini konu alır. Romen kızı şairi, Ülker okuna benzeyen çapkın bakışlarıyla vurarak meftun etmiştir:

“ ‘Ülker’in okuyla karşımda durdu;

O çapkın bakışı kalbimi vurdu!

Böyle bir güzele şair ben değil,

'Zaloğlu Rüstem'de teslim olurdu!

Bağladı zülfünün teliyle beni.

_Tanrı güldürmesin bana güleni!

Bakındı bir kere. İlin Romeni

Sine ülkesinde bir ordu kurdu!..." (Koryürek, 1971, s. 33)

Sevgilinin güzellik unsurlarını teşbihlerle anlatan şair, uğruna geçmişini ve geleceğini feda etmeye hazır olduğu bu aşk ile nasıl aşka düştüğüne geniş yer verir. Yine "Bükreş Fantezisi" notuyla yazılan "Bir Çift İskarpın" de şairin aşkını terennüm ettiği bir diğer şiirdir. Başlıktan da anlaşılacağı üzere şair, bir çift iskarpinlerden yola çıkarak sevgilisinin güzelliğini konu alır. Bükreş'te yaşadığı gönül eğlencesi Enis Behiç'i bu şiiri yazmaya teşvik etmiştir (Koryürek, 1971, s. 35-37).

Rum kadınlarının güzelliği de şiirlere konu olmuştur. Mehmet Celâl bu konuda bir örnek teşkil etmektedir. Mehmet Celâl, âşık olduğu Rum kadını Anna'ya¹⁷³ pek çok şiir yazar:

"Mehmed Celâl'in eşi, kızı, Anna üzerine şiirleri vardır. Mehmed Celâl, manzumelerinde sarı saçlı, mavi gözlü bir sevgili tipi çizer. Bu özelliklere sahip kişi şairin sevdiği ancak kavuşamadığı yabancı sevgilisi Rum kızı Anna'dır. Bu aşkın terennümlerini birçok şiirinde duymak mümkündür. Anna, başka biriyle evlenince çok üzülür. Yazar da ona benzeyen Fehime Hanım'la evlenir, ne yazık ki o da doğum esnasında vefat eder. Şair, Fehime Hanım için de 'O Kadın' şiirini yazar. Mehmed Celâl şiirlerinde sevgiliyi melekler ve perilere benzetir" (Gökşen, 2011, s. 318).

¹⁷³ Şairin aşk-hüzün-gözyaşı teması ekseninde oluşturduğu şiirlerin ortak noktası Rum kızı Anna'ya duyduğu aşktır: "Bu tem üçlüsünün odak noktasında ise müsebbib olarak, ilk gençlik yıllarında gönül verdiği fakat aşkına karşılık görmediği 'kâfir duhteri' Anna yer alır. Daha sonraları, belki de sırf Anna'ya benzediği, onun gibi 'sarı saçlı, mavi gözlü' olduğu için severek evlendiği, ama genç yaşta kaybettiği 'muhâcir dilberi' Fehime Hanım bile, bu aşk temini, Anna'ya nazaran ikinci plandaki uğraklarından. Celâl'in karşılıksız kalan Anna aşkı ve daha sonra buna ilâveten zevcesi Fehime'nin çok genç iken vefâtı, mizâcında çocukluğundan beri var olan hüznün duygusu ve marazî hassâsiyeti kıskırtmış, onu 'dûçâr-ı melâl' ve 'muhibb-i sirişk' eyleyerek 'Derdnâk' kılmıştır. Rum kızı Anna'nın aşkı, beslediği bu ana temler üçlüsü (aşk-hüzün-gözyaşı)ndan başka, bu grubun ikinci plandaki temleri diyebileceğimiz bazı alt-temleri de Mehmet Celâl'in şiirine taşımıştır" (Andı, 1995, s. 99).

Fatih Andı şairin aşk şiirlerinde ağırlık kazanan alt-temleri şu başlıklar altında sıralanmıştır: 1. Anna'nın oturduğu ve şairin orada âşık olduğu Büyükada, 2. Anna dolayısıyla şiirlerine devamlı giren sarı saçlı, mavi gözlü kadın temi, 3. Anna'nın Hristiyan bir Rum kızı oluşu sebebiyle Celâl'in şiirlerinde sık sık mürâcaat ettiği Hristiyânî isim ve kavramlar, Yunan mitolojisinden gelme temler, 4. Anna'nın, şairin aşkına vefâ göstermeyerek bir süre sonra başkasıyla evlenmesi sonucu gelişen ve bilhassa Celâl'in son zamanlarında işlediği, sözüne güvenilmez, yüze gülüp gönül çelen, vefâsız kadın temidir (Andı, 1995, s. 99-100). Şairin, Yunan kültürü ve mitolojisiyle Rum kadını Anna dolayısıyla ilgilendiği düşünülmektedir: "Kanaatimize göre, Anna'nın Hristiyan bir Rum kızı olması Mehmed Celâl'in şiirine Yunan mitolojisinden gelme birtakım isim ve kavramların girmesini de doğurmuştur" (Andı, 1995, s. 104).

Anna'nın güzelliği karşısında hayranlık duyan şair, hissettiği duyguları "Anna" şiirinde geniş bir şekilde anlatmaktadır. Şiirin girişinde Büyükada'ya dair tasvirler de yer alır. Büyükada onun aşkıyla tanışma yeridir. Bu sebeple Anna'ya dair şiirlerde Büyükada'nın adına sıklıkla rastlanılmaktadır:

"Zevk-i şebâb olurken gönlümde neşve-efzâ!
 Etti ada civârı efkâr-ı aşkıyı i'lâ!
 Lakin ada deyip de geçmek olur mu câ'iz?
 Var mı cihânda öyle bir mevki'-i safâ-zâ?
 Vakta ki bâd-ı hoş-bû eyler güzâr önünden,
 Vakta ki cûşa başlar mâi, lâtif deryâ,
 Zincir olur gümüşten her mevc-i pür-letâfet!
 Ol sâhil-i latîfi eyler ihâta gûyâ!"(Mehmet Celâl, 1311, s. 86)

Anna'yı ilk gördüğü anı anlattığı satırlarda "peri" ye benzeyen güzelliğini Divan edebiyatı mazmunlarıyla tasvir ettiği görülmektedir (Gökşen, 2011, s. 166):

"Nâ-gâh hâsıl oldu bir ses ederdî hâsıl:
 Rûhumda bir tebeddül hissimde bir temâşâ!
 Gönlümde ol sâdanın aks-i latîfi kaldı!
 Döndüm bakınca gördüm bir hûr-ı nûr-ı simâ!
 Çıplak omuzlarında sırma saçı perîşân!
 Leylâ-yı leyle teşbîh etsem olurdu icrâ!
 Yâhûd denirse şâyân çıkmış kenâr-ı bahre.
 Olmuş deniz perîsi müstağrak-ı temâşâ!
 Lâyık o hüsn-i pâkin mir'âtı olsa hûrşîd,
 Alnında berk vururdu nûr-ı latîf-i Mevlâ
 Kaşları biraz çatıktı mahzûn denir mi bilmem?
 Bundan olurdu ama bir hiddet âşkârı!
 Dürdâne-i sirişki titrerdi kirpiğinde!
 Her dânesinde mahfî olmak gerekti sevdâ!
 Gûyâ bugündür ol şeb mümkün değil unutmak:
 Çeşm-i kebûdu baygın baygın bakardı hatta!

Teşkil ederdi gûyâ zerrîn-i bulutta bir mâh:

Sırma saçın içinde ruhsâr-ı şu'le-pîrâ!

Çeşmim tekâbül etti çeşmiyle ol perînin.” (Mehmet Celâl, 1311, s. 87-88)

Sarı saçlı, mavi gözlü Anna şairi oldukça etkilemiş, Anna'yı görür görmez âşık olmuştur. Anna'yla ilk karşılaşmasını ve tanışmasını anlattığı “Anna” şiiri dışında, “Anna'ya” şiiri de yine bu aşkın terennümlerini içerir. Anna'nın özlemiyle yanan şair, “Öldürdü hasretin beni... Öldürdü hasretin!” diyerek aşkını gür bir sesle haykırır (Mehmet Celâl, 1311, s. 125-126).

Balkan kadınlarının şiire konu olması incelememiz adına oldukça önemlidir. Zira Balkanlar sadece savaşlarla, kaybedilen topraklarla ve tabii güzellikleriyle anılmamış, özellikle Rum ve Romen kadınların zarafeti şiirlerde uzun uzun anlatılmıştır.

3.2.2. Balkanlı Devlet Adamları ve Önemli Kişiler

Balkanların siyasi açıdan karışık olduğu II. Meşrutiyet döneminde; Balkan toplumu da şiirlere konu olmuştur. Hamdullah Suphi Tanrıöver, Hüseyin Suat ve Şair Eşref gibi şairler II. Meşrutiyet'in ilanıyla meclise giren Balkanlı mebuslara değinmiş, bu coğrafyanın tarihinde yer bırakan önemli kişiler üzerinde durmuştur.

Celal Sâhir, 29 Nisan 1329/12 Mayıs 1913'te *Türk Yurdu*'nda çıkmış “Niyazi'ye” şiirini Makedonyalı komitacıların öldürdüğü Resneli Niyazi için yazar. Rumeli fetihlerini özlemle yâd ederek şiirine başlayan şair, baharın ardından gelen felaket günlerini anlatırken Resneli Niyazi'yi de bu tablonun merkezine yerleştirir: “Makedonya'da komitacılar tarafından öldürülen Resneli Niyazi'yi anlattığı şiirinde, bu Rumeli halk kahramanını anarak, kanının yerde kalmayacağını, ‘vatan’ın evlâd kanıyla sulanan bağrındaki acıların birgün dindirileceğine and içer”(Karaca, 1993, s. 258). Düşmanın elleri, bin bir şehitle fethedilen topraklardaki ay yıldızlı bayrakları indirmiş, tehlike payitahtın kapısına dayanmıştır. Anne-vatanın her karış toprağı evlat kanıyla sulanmış, bu vahşet kasırgası Resneli Niyazi'yi de alıp götürmüştür:

“Rumeli'nin mezarını kazanlar

En nihayet öldürdüler seni de.

Bu zamanın tarikini yazanlar

Ne çamurlar bulacaktır içinde!” (Karaca, 1992, s. 154)

Tıpkı “On Temmuz” şiirinde olduğu gibi burada da devleti içten parçalayan hainlere sözü getiren şair, mazisini unutanları, düşmanlara kucak açanları, vatanını satanları yahut yapılanlar karşısında gözlerini kapayarak sessiz kalan insanları kınamaktadır. Toplumsal yozlaşmanın getirdiği ahlaksızlık, kaygısızlık ve hainlik içerisinde vatan kavramı unutulmuş, herkes kendi keyfinin derdine düşmüş, akabinde de Osmanlı yıkılmaya yüz tutmuştur. Balkanlarda yüzlerce vatandaş yerinden yurdundan olmuş, bir o kadarı da katledilmiştir. İşte bu vatandaşlardan biri olan Rumeli kahramanı Niyazi hüznle anılarak intikamının alınacağına dair söz verilir:

“Bağışlamıştın Rumeli’ye canını,
O gidince sen de candan ayrıldın.
Deva için şehitlerin kanını
Allah’ının eteğine sarıldın.

Sevinmesin seni vuran alçak el;
Sen kurtuldun, acınacak bizleriz;
Kalbimizde yüzü kanlı bir emel
Cenazesi kefenleriz, gizleriz.

Büyük ölü! Sen canlısın, ölmedin;
Yaşıyorsun hepimizin canında.
Hepimizin fikri senin ma’bedin,
İntikamın hepimizin kanında...!”(Karaca, 1992, s. 154)

Rumeli’ye Resneli Niyazi vasıtasıyla değinilmesi o dönemin buhranlı atmosferinin yansıtılması açısından oldukça önemlidir. Resneli Niyazi’nin ölümünü kabullenemeyen şair, intikamının alınacağına dair yeminler eder.

Hamdullah Suphi Tanrıöver’in de Balkanlı devlet adamlarına yer verdiği şiirlerinin olduğundan söz etmek mümkündür. “Davulcunun Meclis-i Meb’ûsan’dan Temenniyâtı”nda şair, Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte meclisin açılması üzerine iyi dileklerini dile getirirken Atinalı bir zatın milletvekili olmasını da eleştirmektedir:

“Atina’da hoca idi
 Mösyö Toma Karulidi
 Sevdi bizi geldi ama
 Uzaklardan sevmeliydi

Kayseri’de var babası
 Atina’lıdır kâffesi
 Yunanlıdan meb’ûs oldu
 İşte bunun en kabası” (Tanrıöver, 2007, s. 54)

Şair, azınlık ulusların mecliste bulunmasını sakıncalı görmektedir. Aynı başlıkla yazılmış bir diğer şiirin konusu ise Rumeli’den gelen Hilmi Paşa’nın nazır olması üzerinedir. Tanrıöver, Hilmi Paşa’yı Rumeli’de yolsuzluklarından dolayı sert bir dille hicveder:

“Hilmi Paşa geldi gitdi
 Rumeli’yi altüst etdi
 Onu dürttü, bunu itdi
 Kapdı işte nezâreti

Müfettişten vâli oldu
 Hazineyi pek çok yoldu
 Fakat bir iş becermedi
 Kurşun yedi hem .....

Kırdı kurşun kemiğini
 İncitmedi yüreğini
 Şübhe etmem, saklamışdır

Bugünlerde Mevlâ’m seni” (Tanrıöver, 2007, s. 54)

Hilmi Paşa’nın kurnazlığı anlatıldıktan sonra Kamil Paşa ile kıyaslanır ve devlete verilen zarar konusunda ikisinin de birbiriyle yarıştığı vurgulanır. Şair, Balkanlardan

gelen bu mebuslar vasıtasıyla Meclis-i Mebusan'ın faaliyetleri üzerinde durmuş, yapılan hataları ve yapılması gerekenleri masaya yatırmıştır.

Hüseyin Suat'ın, *Bağbozumu* adlı eserinde Balkanlı mebuslara değindiği görülmektedir. Balkan topraklarında doğmuş bir mebus olan Tunalı Hilmi Bey için yazdığı “Tunalı” şiirinde Hüseyin Suat, çıkarıcı kişiliğinden ötürü Tunalı Hilmi Bey'i istihza yoluyla eleştirir:

“Ey Tunalı Tunalı
Sözleri fırtınalı
Tam takır kaldı cebim
Sana ben tutunalı”(Yalçın, 1339/1923, s. 29).

Tunalı Hilmi'nin meb'us olduktan sonra halka olan ilgisizliği, kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmesi şairin tepkisine neden olmuştur: “Tunalı Hilmi'nin kendi menfaatini kolladığına, umumun menfaatine pek aldırmadığına dikkat çekilir. Ayrıca O, arkadaşlarına karşı da kayıtsızdır” (Gürsoy, 2001, s. 264). Tunalı Hilmi'nin faaliyetlerini onaylamadığını mizahi bir dille yorumlar. Şair, meclisteki mebusları ele aldığı diğer şiirlerinde de Tunalı Hilmi'nin ismini anar.

Şair Eşref'in de Balkanlı devlet adamlarını anlattığı şiirleri mevcuttur. *Deccal II* de yer alan kıtaların bazıları Balkanlı paşalar için yazılmıştır. “Erbâb-ı irtikâbın eli bayraklılarından olan şimdiki Van Valisi” Potgoriçeli Tahir Paşa'nın geldiği makamı hak etmediğini düşünen şair, kendisini hicveder:

“Etme bahtından şikâyet; işte vâlisin bugün
Bir zamân Binbirdirek üstünde bir berber idin
Vâliden lûtf eylemiş hakkında, yoksa ey teres
Sen babandan olmuş olsaydın bugün ester idin” (Eşref, 2006, s. 108).

Şair, devlet adamlarının hatalarını affetmemekte ve gördüğü yanlışları acımasızca eleştirmektedir. “Evkaf Nezâreti Meclis Reisi” Vidinli Sırrı Paşa da oldukça sert bir dille hicvedilmektedir:

“Vidinli bir muhacir şöyle nakl-i mâcerâ eyler
Bulunmuştu, atılmış bir çocuk bir bâb-ı mescitte

Ne rütbe tâlii yâver imiş, seyreyle, ma'sûmun

Odur işte Vidinli Sırrı Pâşâ şimdi İzmit'te" (Eşref, 2006, s. 109).

Yine bir kıtada da Vidinli Sırrı Paşa'ya kaba sözler sarf eden Eşref, Paşa'dan hoşlanmadığını belirtmekten çekinmemektedir (Eşref, 2006, s. 109). "İntihâb-ı Memûrîn Komisyonu Reisi" İşkodralı Rıza Bey için yazılan kıtada da sert ifadeler kullanılarak bulunduğu komisyon için tehlike arz ettiği söylenmektedir (Eşref, 2006, s. 115).

Şair Balkanlarda yaşayan dönemin tanınmış şahıslarına da yer verilmektedir ki Arnavut Hacı Mustafa da bunlardan birisidir. Bu kişi, Sadrazam Rifat Paşa'nın oğlu Cavit Bey'in öldürülmesi sebebiyle şairin iki kıtasına konu olmuştur. Şair, Cavit Bey'i anlatırken ölümünü dahi alaya alır:

" Kıta

Ne âcizleri gâfil bulup kendi tokatlarken

Yazık kurşunla merhûmun vefâtı pek garib oldu

Müyesser olmamışken câmiye girmek hayâtında

Vefât ettikte Câvîd'e bakın mescid nasîb oldu

Kıta

Kimseler hâme-i takdîre kalem uydurmaz

İşte bürhan-ı kavî vak'a-mîr Câvîd

Mazhar-ı mağfîret olsun dilerim her ikisi

Arnavud Mustafa gâzi, öbürü oldu şehîd" (Eşref, 2006, s. 114).

Aşağıdaki beyit de bu vaka üzerine söylenmiştir:

"Bir adamı gafletten ikâz için 'Arap ardında' sözü meşhurdur. Cavit meselesinde ben de o sözü, bir beyit ile şu şekle koymuştum:

Beyit

Olsun âmâde yanında kefenin

Arnavud Mustafa ardında senin" (Eşref, 2006, s. 114).

Eşref, Cavid Bey'in ölümüne pek üzülmez. Çünkü kendisini çok sevmemektedir ve yaşam tarzını doğru bulmadığından sivri bir dille eleştirmektedir. Yine Balkanlı bir devlet adamına hitaben şair, aşağıdaki kıtayı yazar:

“İthihâb-ı Memûrîn Komisyonu reisi İşkodralı Rıza Bey merhum için bi'l-icâb atideki kıtayı söylemişim:

Kıta

Beyim, sûrette gerçi bir ‘Rızâ’sın

Fakat sûrette hasm-ı Murtazâ’sın

Edebsizsin, eşeksin, bî-hayâsın

Komisyonunda hulâsa bir belâsın” (Eşref, 2006, s. 115).

Şair İşkodralı Rıza Bey’e kaba sözler sarf eder ve görevini kötüye kullanmasından dolayı onu çekinmeden eleştirir.

II. Meşrutiyet’in ilanı ile açılan mecliste yer alan Balkanlı mebuslar, hiciv niteliğindeki şiirlere konu olmuştur. Bu topraklarda meydana gelen siyasi ve sosyal kargaşalarda rol oynayan kişilerin adı da pek çok şiirde zikredilmiştir. Görüldüğü üzere Balkan toprakları sadece tarihî ya da coğrafi nitelikleriyle değil, etnik yapısı ve toplumsal konularıyla da Türk şiirinde geniş bir şekilde işlenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada Balkanların Türk şiirindeki yeri üzerine incelemeler yapılmış, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e yeni Türk şiirinde Balkan coğrafyası savaş, toplum ve tabiat konuları ekseninde ele alınmıştır.

Tezimizin girişinde; Balkanların Türk edebiyatındaki yeri üzerinde durulmuştur. Balkanların hikâyeden anıya, tiyatrodan romana birçok edebiyat türlerine ne derece nüfuz ettiği örnekler vasıtasıyla aktarılmıştır. Türk edebiyatında, "Balkanlar" adı altında yapılan tezlere de değinilmiştir. İncelememizin hareket noktası olan "şiir" türünde Balkanların, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e hangi ana başlıklar altında ele alındığı anlatılmıştır. Balkanların edebî dönemler içerisinde konumlandırılışına dair değerlendirmeler de yapılmıştır.

Tezimizin birinci bölümünü, Balkanların coğrafi konumu, etnik yapısı ve tarihsel geçmişi oluşturmaktadır. Balkanların coğrafi sınırları çizilmiş, etnik yapısına dair bilgiler sunulmuştur. Etnik yapısının çok çeşitli olması; tarih boyunca bu topraklarda pek çok savaşın yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde refaha ve huzura kavuşan Balkanlar, devletin zayıfladığı dönemde ise 1789 Fransız İhtilali'nin dünyaya yaydığı milliyetçilik düşüncesinden oldukça etkilenerek büyük bir kargaşaya sürüklenmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı, başta Ruslar olmak üzere Sırp, Yunanlılar, Bulgarlar gibi pek çok ulusla mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1854-1856 Kırım Savaşı'nın sonucunu beğenmeyen Rusya'nın Slavları kışkırtmaya başlamasıyla büyüyen Balkan kaosu 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na sebebiyet verir. 93 Harbi'nin sonuçları bu çözülmeyi hızlandırarak Balkanlardan Anadolu'ya büyük bir göç akınına yol açar. 1897 Tesalya Savaşı kazanılsa da bu çözülmeyi durduramaz. Nihayetinde Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile bu topraklar Osmanlı'dan tamamen koparılır. Türk tarihinde yeni bir dönem açan bu savaşlar pek çok şairi etkileyerek şiirimizde büyük bir yer edinir.

Tezimizin ikinci bölümünü, bu savaşların Türk şiirine yansıması oluşturur. İkinci bölüm Kırım Savaşı şiirleri ile başlar. Bu savaş Türk edebiyatında geniş yer bulmuş, savaşın kazanılması sonucu milletin yaşadığı gurur yazarların eserlerine konu olmuştur. XIX. yüzyılın ikinci yarısından beri Rusya tarafından desteklenen Panislavizm politikası,

Balkan Slavlarını hareketlendirirken 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Balkanlardaki Osmanlı dağılışını hızlandırmıştır. Bu savaşın bir cephesi Rumeli iken bir diğere cephesi de Kafkaslarda açılır, özellikle Rumeli Cephesi incelememiz adına önem teşkil etmektedir. 93 Harbi ile Osmanlı'nın yenilgiye uğraması, büyük çapta toprak kaybetmesi ve Müslümanlara yapılan zulüm pek çok şiire konu olmuştur.

1897 Türk-Yunan Savaşı (Tesalya Zaferi) Osmanlı'nın buhranlı günlerinde Türk milletinin moralini bir az olsun yükseltmiş fakat gerilemenin önüne geçememiştir. Güzel günlerin tekrar geleceğine dair umutlar canlanmış, bu savaşın öncesi ve sonrası şairlerin şiirine malzeme olmuştur. Vatan başta olmak üzere din, millet gibi mukaddes değerler yüceltilmiştir. Türk-Yunan Savaşı'nı konu alan şiirler esas alınarak savaşın edebiyatımıza yansımaları incelenmiştir. Tesalya Harbi etrafında şekillendirilen şiirlerde savaşın gidişatı, savaş meydanında yaşanan kanlı çarpışmalar, kazanılan zaferlerin sevinci, Türk ordusunun yüceltilmesi konuları temel alınır. Savaş esnasında yazılan şiirlerde ise kutsal değerler hatırlatılır, Türk askeri yüceltilir ve düşman askeri küçümsenirken savaş sonunda yazılan şiirlerde de zaferin mutluluğuyla yeşeren umutlar anlatılmaktadır. Ayrıca savaşın asker aileleri üzerindeki etkisi ve ünlü komutanların bu savaştaki kahramanlıkları da özel bir yer kaplar. Tesalya Savaşı'nın kıvılcımını oluşturan Girit Adası'nın egemenliği de bu savaşla kaybedilir. Savaşın zaferle sonuçlanmasına rağmen; yapılan antlaşma aleyhimize olmuş, Yunanistan Girit ile ilgili geniş imtiyazlara kavuşmuştur. Girit sorunun öncesi ve sonrası şairlerin ilgisini çekmiş, Girit'e yönelik atılan siyasi adımlar ışığında birçok şiir vücuda getirilmiştir. Tesalya Savaşı ile Girit'e dair hakların kaybedilmesi, Girit'te yaşanan kargaşa ve adadaki Türklere uygulanan mezalim etrafında şiirler yazılmıştır.

Balkan Savaşları; dağılmaya başlayan toprakların Osmanlı hâkimiyetinden tamamen çıkmasına neden olacaktır. Balkanlarda 18. yüzyılın sonunda alev alan ve 19. yüzyıla damgasını vuran etnik ayaklanmalar devletin zayıflamış otoritesini derinden sarsar. Yaşanan savaşlarla gücü azalan Osmanlı ordusu, Avrupa devletlerinin desteğiyle başlayan Balkan Savaşlarında büyük mücadeleler vermesine karşın, mutlak zafere ulaşamamıştır. Edirne sınır olmak koşuluyla Rumeli, Osmanlı'dan tamamen ayrılmıştır. Savaşın öncesinde yaklaşan tehlikeyi haber veren şiirler yazılırken savaşın en ateşli günlerinde halkı teskin edecek ve orduyu yüreklendirecek şiirler neşredilmiştir.

Balkan Savaşlarının öncesinde çetecilik faaliyetleriyle yüzlerce masum insan öldürülmüştür. Ancak yapılan katliamlar bununla da sınırlı kalmayacak, harbin başlamasıyla öldürülen insanların sayısı daha da artacak, kaybedilen vatan parçasıyla birlikte büyük bir göç hareketi meydana gelecektir. Balkan Savaşları sonucu yaşanan zulümler, uğranılan hakaretler ve kaybedilen toprakların acısı Türk şiirinde geniş yankı uyandırmıştır. Bu kaos ortamında bazı şairler acılarını şiirlerle yansıtarak teselli bulmaya çalışır. Bazı şairler de bu acılara ağlayıp üzülmekten ziyade, hamasi konulu şiirlerle Türk milletini motive etmeyi ve askeri cesaretlendirmeyi amaçlar.

Savaşın ilk günlerinden itibaren Türk ordusuna sonsuz bir güven duyan şairler, ümit dolu bir şekilde savaş arzusunu vurgulayan şiirler kaleme almıştır. Hatta Osmanlı'nın bu savaşı kazanacağını, Balkan kargaşasını sonlandıracağını, kaybedilen yerlerin geri alınacağını düşünenler dahi olmuştur. Fakat ardı sıra gelmeye başlayan kötü haberler, Osmanlı'nın dönülmez bir yola girdiğini kanıtlayacaktır. Ordu güçlü bir savunma göstererek başarılar kazansa da I. Balkan Harbi mağlubiyetle sona erince Balkan devletleri Osmanlı'yı paylaşma yarışına girmiştir. Fakat Bulgaristan'ın fazla toprak alması karşısında birbirine düşen devletler II. Balkan Harbi'nin fitilini ateşleyecektir. Müttefik devletlerin kendi aralarındaki bu mücadelesi Osmanlı'nın işine yarayacak, kaybedilen toprakların geri alınabileceği ümidi doğacak, Edirne ve çevresi kurtarılacaktır. Akabinde şairlerin de motivasyonu yükselecek, savaşın başında olduğu gibi yine savaşa teşvik edici manzumeler neşredeceklerdir. Üstelik şiirlerde “kin ve intikam” arzusunu daha da vurgulayacaklardır. Türk edebiyatında birçok şair, yaşanan zulüm karşısında ağlayıp sızlayarak sessiz kalmaktansa vatan uğruna savaşa koşmayı tercih etmiş ve şiirlerine de bu arzuyu taşımıştır.

Balkan Savaşlarının zor günleri toplumsal dayanışmayı ve yardımlaşmayı da beraberinde getirmiş, bugünlerde ordunun ihtiyaçlarına yönelik pek çok toplumsal kurum faaliyete geçmiştir. Türk askerinin yaralarını sararak maddi, manevi her türlü eksikliğini tamamlamaya çalışan Hilâl-i Ahmer gibi kurumların olağanüstü çabaları da şairlere malzeme olmuştur. Onlar, savaş dolayısıyla kurulan kurumların toplantılarına katılmış, konuşmalar yapmış ve hatta hemşirelik gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Şiirlerde Hilâl-i Ahmer'in sosyal dayanışma ve yardımlaşma açısından faydaları uzun

uzun anlatılırken kurumun büyüyüp gelişmesi için maddi, manevi bakımdan tüm vatandaşlar fedakârlığa çağırılmıştır.

93 Harbi sonucu Balkanlardan büyük bir göç hareketi başlamıştır. Ancak bu durum son olmayacak, Balkan Savaşları ile Balkan göçü daha da artacaktır. Balkan Savaşları göçleriyle Türk halkı büyük sıkıntılar çeker, çok sevdikleri yurtlarını terk etme üzüntüsü bir yana, göç yolunda pek çok zorlukla karşılaşır. İncelenen şiirlerde de muhaceretin yarattığı problemler ve muhacirlerin yaşadığı sorunlar değerlendirilmiştir.

Bazı şairler şiirlerinde, Türk milletine moral vermek amacıyla; Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş dönemlerinde kazanılan zaferleri ve Balkanlarda yaşanan muzaffer günleri gururla anlatmıştır. Savaşın sonucunda gelen mağlubiyet döneminde ise Balkan fetihlerini işleyen şiirlerin tertip edilmesi, mazi ile teselli ve sükûn bulma anlayışının bir getirisidir. Şairler fetih manzaralarını resmederek bu zor günlerde Türk milletine manevi açıdan güç vermeye çalışmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla kaleme kağıda sarılan şairler, bu savaşa girmemizin tehlikeli olduğunu, Balkan Savaşlarının etkilerini henüz üzerimizden atamadığımızı belirtmiştir. Fakat Osmanlı Devleti İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girmiş ve yıkılışını kesinleştirmiştir. Bu savaşın Çanakkale Cephesi, Kafkas Cephesi ve Galiçya Cephesi şiirlere konu olmuş, özellikle bir zamanlar Osmanlı sınırlarına dâhil olan Kafkaslara ve Balkanlara yeniden ayak basılması pek çok şairi heyecanlandırmıştır. Ayrıca Çanakkale Cephesi'nde kazanılan büyük zafer, Balkan bozgununun acılarını bir nebze de olsa hafifletmiş, yitirilen umutları tekrardan canlandırmıştır.

Mustafa Kemal önderliğinde 19 Mayıs 1919'da başlatılan İstiklal Savaşı ile Türk milleti vatanını, onurunu ve bayrağını kurtarma mücadelesine girmiştir. Türk edebiyatında da bu yeniden doğuş mücadelesini anlatan eserler kaleme alınmıştır. Kurtuluş Savaşı vasıtasıyla Balkan fetihlerine ve bu topraklarda patlak veren savaşlardan 93 Harbi'ne, Tesalya Savaşı'na ve Balkan Savaşlarına telmih yapan, Balkan topraklarına özlemi konu alan şiirler yazılmıştır. Kurtuluş Savaşı sonun başlangıcı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu tamamen sona ermiş, işgal günleri geride kalmış, Anadolu toprakları düşman elinden alınmıştır. Bu sebeple dönem şiirlerinde coşku, umut ve mutluluk dolu bir hava hâkimdir. Ancak Balkanlar kurtarılamamış, Edirne batıdaki sınırimız olmuştur.

Şairler Kurtuluş Savaşı'nın muzaffer günlerinde mutluluk dolu şiirler kaleme alsalar da buruk bir sevinç yaşamakta, kaybedilen toprakları unutamadıklarından Balkan hasretini vurgulamaktadır.

Balkan toprakları, Türk şiirinde sadece savaşlar vesilesiyle ele alınmamıştır. Balkanları konu edinen şiirler tematik incelemeyle gruplandırıldığında coğrafyanın tarihini vurgulayan savaş şiirleri dışında; tabiat güzelliklerini, sosyal yaşamını, kültürel öğelerini temel alan şiirlerin de yazıldığı görülmüştür. Balkan toplumunu ve tabiatını anlatan şiirler incelememizde üçüncü bölümü oluşturmaktadır. Pek çok şair bu toprakları gezip görmüş, anılarına akseden manzaraları şiirleriyle somutlaştırmıştır. “Balkan tabiatı” başlığı altında bu coğrafya kâh bir sürgün yeri, kâh bir seyahat noktası, kâh baba ocağı olması sebebiyle şiirlerin dokusunu meydana getirmiştir. Balkan tabiatını anlatan bu şiirler incelendiğinde, Tuna'nın özel bir yer teşkil ettiği görülmüştür. Balkanları konu edinen şiirlerle ilgili incelememizde yer alan bir diğer alt başlığı da “Balkan toplumu” oluşturmaktadır. Balkanlarda doğmuş büyümüş kişileri konu alan şiirler “Balkan kadınları ve “Balkan devlet adamları” başlığıyla değerlendirilmiştir.

Görüldüğü üzere, Balkan toprakları sadece tarihsel geçmişi veya coğrafi nitelikleriyle değil, kültürel dokusu ve toplumsal yapısı ile de Türk şiirinde geniş bir şekilde işlenmiştir. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Balkanların Türk şiirindeki konumu toplum, savaş ve tabiat ekseninde incelenerek şairlerimizin kalemine yansıyan Balkan imajı tüm boyutlarıyla değerlendirilmiştir.

Başka çalışmalarla da Balkanların dünden bugüne şiirimize yansıması incelenmelidir. Zira Cumhuriyet'ten sonra da Balkanların şiirimizde yer ettiği bilinmektedir. Behçet Kemal Çağlar, Orhan Şaik Gökyay, Ahmet Kutsi Tecer, Arif Nihat Asya gibi şairlerin Balkan konulu şiirleri mevcuttur.

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, Türker (1945). Tesalya Harbi'nin Edebi Yankıları, *Yücel Dergisi*, (104): 137-140.
- Acaroğlu, T. (2006). *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ağanoğlu, H. Y. (2012). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Tarihi: Göç*, Ankara: İz Yayıncılık.
- Aka Gündüz (1334). *Bozgun*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Aka Gündüz (16. 06. 1949). İnkılâp Şehidi Hüseyin Avni Paşa, *Gece Postası*.
- Akça C., Nesime (2007). *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler I, Balkan Savaşı Hikâyeleri*, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Akça C. N. (2012). Balkan Savaşı (1912-1913) ve Türk Edebiyatı, *Türk Yurdu*, 32 (303): 34-38.
- Akçakayalıoğlu, Cihat (1967). *Birinci Dünya Harbi VII nci Cilt Avrupa Cepheleeri I. Kısım (Galiçya Cephesi)*, Ankara: T. C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları.
- Akman, Halil (2006). *Paylaşılamayan Balkanlar*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Aktaş, Şerif (1996). Edebiyat-ı Cedide Şiiri ve Süleyman Nazif, *Türk Dili*, (534): 1288-1296.
- Aktay, Salih Zeki (1943). *Emin Bülend'in Şiirleri*, İstanbul: Semih Lûtfi Kitabevi.
- Akyüz, Kenan (1985). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Andı, Fatih (1995). *Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl (Hayatı, Görüşleri, Şiirleri)*, İstanbul: Alfa Basım Yayınları.
- Argunşah, Hülya (2012). Ömer Seyfettin ve Balkan Günlüğü 'Hâlâ Kendimi Bir Manevraya Gidiyor Sanıyorum', *Türk Edebiyatı Dergisi*, (468): 10-14.

- Apaydın, Mustafa (1987). Celal Sahir'in Şiiri, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I (2): 61-71.
- Aydın, Mithat (2004). Osmanlı-Sırp, Karadağ Savaşlarında İngiltere'nin Balkan Politikası, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi*, (15): 139-163.
- Aydın, M. (2006). Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde İstanbul Konferansı (1876)'nın Yeri, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXV (39): 101-115.
- Ay M., Yasemin (2008). 1897 Türk-Yunan Savaşının Basında Yer Alan Şiirlere Yansımaları, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2): 185-201.
- Aykaç, Fazıl Ahmet (1998). Yahya Kemal Vafında, *Yahya Kemal İçin Yazılanlar*, Haz. Kazım Yetiş, *İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları*, I, 243-275.
- Ayvazoğlu, Beşir (2007). *Kâinatça Tanınmış Türk Şiiri Kralı Florinalı Nâzım ve Şaşıralı Edebî Hayatı*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Azimli, Mehmet (2008). Arnavut Mehmet Akif ve Devletin Bütünlüğü, *Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, 2, 501-505.
- Banarlı, N. Sâmi (1960). *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Başçallı, Şaban (2010). *Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Dil ve Milliyetçilik*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Baydar, Mustafa (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, İstanbul: Menteş Kitapevi.
- Bayur, Yusuf Hikmet (1983). *Türk İnkılâbı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, I (I): 166.
- Bayrak, Özcan (2009). Yahya Kemal'in Şiirinin Kaynakları, *Turkish Studies*, 4 (1-II): 1521-1542.

- Bekiroğlu, Nazan (1998). *Şâir Nigâr Hanım*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bekiroğlu, N. (14 Ekim 2012) “Balkan Harbi, Nigâr Hanım ve Fatih Kerimi” Zaman Gazetesi.
- Betin, Örfi (1998). O, Nasıl Yahya Kemal Oldu? Taine'nin Ahmet Agâh'ından Bergson'un Yahya Kemal'ine Akış, *Yahya Kemal İçin Yazılanlar*, Haz. Kazım Yetiş, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, I, 334-339.
- (Beyatlı),Yahya Kemal (1973). *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.
- (Beyatlı), Y. K. (1997). *Bitmemiş Şiirler*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- (Beyatlı), Y. K. (2008a). *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- (Beyatlı), Y. K. (2008b), *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Beysanoğlu, Şevket (1970). *Doğumunun 100. Yılında Süleyman Nazif*, Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik (1955). *Trakya'da Milli Mücâdele*, Ankara: TTK Basımevi, I, 71-72.
- Birinci, Necat (1998). *Menemenlizâde Mehmed Tahir*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Birinci, N. (2000). 1897 Türk-Yunan Savaşı'nın Şiirimizdeki Akisleri, *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 127-144.
- (Bolayır), Ali Ekrem (1324). *Ruh-ı Kemal*, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- (Bolayır), A. E. (1304-1324). *Zılâl-i İlham*, İstanbul: Sabah Matbaası.
- (Bolayır), A. E. (1336). *Ordunun Defteri*, İstanbul: Evkaf-ı İslâmiyye Matbaası.
- (Bolayır), A. E. (1337). *Ana Vatan*, İstanbul: Sanayi-i Nefise Matbaası.
- (Bolayır), A. E. (1341). *Vicdan Alevleri*, İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı.

- (Bolayır), A. E. (1340). *Şiir Demeti*, İstanbul: Kitabhane-yi Hilmi.
- (Bolayır), A. E. (1991). *Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları*, Haz. Metin Kayahan Özgül, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- (Bolayır), A. E. (1992). *Namık Kemal*, İstanbul: MEB Yayınları.
- (Bölükbaşı), Rıza, Tefik (2005). *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*, Haz. Abdullah Uçman, İstanbul: Kitabevi Yayınevi.
- Cenap Şahabettin (2011). *Cenap Şahabettin Bütün Şiirleri*, Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necad Birinci, Abdullah Uçman, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çağlayan, Harbiye (2001). *Faik Ali Ozansoy'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çağın, Şerife (2004). *Eşref'in Şiiri ve Türk Hiciv Edebiyatımızdaki Yeri*, Yayımlanmış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.
- Çakır, Ömer (2007). Balkan Harbi'nin Türk Şiirindeki Akisleri, *EKEV Akademi Dergisi*, 11 (33): 215-228.
- Çakır, Ö. (2008). 1897 Türk-Yunan Harbi'nin Servet-i Fünûn Edebiyatı'ndaki Akisleri, *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 155-166.
- Çakır, Ö. (2009). Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatının Kaynaklarından Biri Olarak Harpler I: Kırım Harbi (1853-1856), *Turkish Studies*, 4(1-II): 1823-1874.
- Çakmak, Zafer (2003). 1875 Hersek İsyanı, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (8): 241-254.
- Çebi, Ç. Cennet (2001). *Beş Hececiler'de Halk Edebiyatı Unsurları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

- Çetin, Nurullah (1993). “Tahsin Nahid ve Şiiri”, *AÜDTCF Dergisi*, XXXVI, (1-2): 23-33.
- Çetin, N. (1993). “Süleyman Nazif’in Fırâk-ı Irak Adlı Eseri”, *Türkoloji Dergisi*, XI, (1): 233-256.
- Çetin, N. (1995). “Tahsin Nahid’in Ruh-ı Bî-kayd Adlı Kitabında Yer Almayan Şiirleri”, *AÜDTCF Dergisi*, XXXVII, (1-2): 541-581.
- Çetin, N. (1997). “Tahsin Nahid’in Ruh-ı Bî-kayd Adlı Eseri”, *Türkoloji Dergisi*, XII, (1): 209-275.
- Çıkla, Selçuk (2009). *Hüseyin Sîret ve Leyâl-i Girizân*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları
- Çıkla, S. (2010). *Şair, Mizah Yazarı, Gazeteci Yusuf Ziya Ortaç*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- Çınar, Bekir (2012). Bosnalı Sabit ve Ziya Paşa’nın Zafernamelerindeki Şekil ve Zihniyet Mukayesesi, *Turkish Studies*, 7, (3): 801-812
- Çitçi, Sinan (2007). *Yeni Türk Şiirinde İdeal Tipler (Tanzimat’tan Cumhuriyet’e)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Coşkuntürk, Hüveyla (1987). *İhsan Raif Hanım*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Demir, Ahmet (2012). Süleyman Nazif Şiirinde Namık Kemal Etkisi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (22): 58-71.
- Demirdağ A., Refika (2010). *Abdülhak Hâmid’in Eserlerinde Millî ve Felsefî Unsurlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Demiryürek, Meral (2007). 1897 Türk-Yunan Savaşı’nın Servet-i Fünun ve Kokonoz-Akbaba Gazetelerine Yansımaları, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (7): 123-140.
- Derinsu D. Esin (2012). Türk Turdu’nda Balkanlar ve Balkan Savaşları ile İlgili Haberler, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 1 (1): 21-47.

- Devellioğlu, Ferit, (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski Yeni Harflerle)*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Doğan, Âbide (1989). *Aka Gündüz*, Ankara: Kùltür Bakanlığı Yayınları.
- Doğan Â. ve Garan Bahanur (2012). Türk Edebiyatında Selanik, VII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildiriler Kitabı, Yunanistan, Bilkent Üniversitesi-Selanik Makedonya Üniversitesi, 248-263.
- Durukoğlu, Salim (1999). *Süleyman Nesib (Süleyman Paşazade Sami Bey) Hayatı-Edebi Kişiliği-Şiirleri*, Elazığ, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi.
- Duman, Halûk H. (1991). *Balkan Savaşı Edebiyatımız*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Duman, H. H. (2005). *Balkanlara Veda, Basın ve Edebiyatta Balkan Savaşı (1912-1913)*, İstanbul: DUYAP Yayıncılık.
- Duman, H. H. ve Güreşir, Koralp Salih (2009). Yeni Türk Edebiyatı'nın Kaynakları: Savaş ve Edebiyatı (1828-1911), *Turkish Studies*, 4 (I-II): 29-77.
- Enginün, İnci (1986). *Abdülhak Hâmîd Tarhan*, Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Enginün, İ. (1989). *Cenap Şahabettin*, Ankara: Kùltür Bakanlığı Yayınları.
- Enginün, İ. (1998). Süleyman Nazif'in Edebiyatımızdaki Yeri, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s.62-68.
- Enginün, İ. (2000). Yahya Kemal Beyatlı'da Tarih ve Milliyet, *Araştırmalar ve Belgeler*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2007). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839- 1923)*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. ve Kerman, Zeynep (2011). *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri I Şiir (1860-1923)*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Ercilasun, Bilge (1984). Halide Nusret Zorlutuna'nın Şiir Dünyası, *Töre Dergisi*, (158): 15.
- Ercilasun, B. (1989). Servet-i Fünun Edebiyatı, *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt Neşriyat, 9, 267-421.
- Ercilasun, B. (1990). “Servet-i Fünun Edebiyatı”, *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt Neşriyat, 10, 13-182.
- Ercilasun, B. (1997). *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, B. (2007). *Ziya Paşa*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erişirgil, Emin (1986). *Ölümünün 50. Yılında İslamcı Bir Şairin Romanı*, Haz. Aykut Kazancıgil- Cem Alpar, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- (Erozan), Celal Sâhir (1328). *Siyah Kitap*, İstanbul: Muhtar Halit Kitabhanesi.
- (Erozan), C. S. ve Mehmed Asım (1335). *Müntehab Çocuk Şiirleri*, İstanbul: Matbaa-yı Âmire.
- (Ersoy) Mehmet Âkif (2008). *Mehmed Âkif Ersoy Safahat Tam Metin ve Safahat Dışında Kalmış Şiirleri*, Haz. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Ertaylan, İsmail H. (2011). *Türk Edebiyatı Tarihi I-IV*, Haz. A. Uçman, M. Çelenk, S. Işık, İ. Şahbenderoğlu, Ö. Şahin, B. Vahapoğlu, S. Işık, Ankara: TTK Yayınları.
- Eşref (2006). *Eşref Bütün Eserleri*, Haz. Ömer F. Huyugüzel ve Şerife Çağın, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Evrimer, Rıfat Necdet (1958). *Fecr-i Âti Şairleri: Emin Bülent Hayatı-Edebi Şahsiyeti-Basılmış ve Basılmamış Şiirleri-Hakkında Yazılanlar*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Evrimer, R. N. (1998). Tarafsız Bir Gözle Yahya Kemal, *Yahya Kemal İçin Yazılanlar*, Haz. Kazım Yetiş, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, I, 571-577.
- Florinalı Nâzım (1918/1334). *Zafer Teraneleri*, İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaası.

- Filizok, Rıza (1991). *Şiirimizde Halk Edebiyatı Tesirleri Üzerine Notlar*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Filizok, R. (2001). *Ali Canip'in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Filizok, R. (2005). *Ziya Gökalp*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gezgin, Hakkı S. (1999). *Edebî Portreler*, Haz. Beşir Ayvazoğlu, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Girgin, Yüksel (2012). Yahya Kemal'in Şiirlerinde Türkçenin, Balkan Coğrafyasındaki Söz Varlığı, *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, (4): 22-41.
- Göçgün, Önder (2010). *Süleyman Nazif*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gölen, Zafer (2009). Mehmet Akif Ersoy'un Gençliğinde Balkanlar'da Osmanlı Coğrafyası, Yayınlanmamış Sempozyum Bildirisi, *Sırbistan Uluslararası Novi Pazar Üniversitesi, Mehmet Akif Ersoy'un Gençliğinde Balkanlar'da Osmanlı Coğrafyası Kültür-Düşünce Hareketleri ve Yeniden Yapılanması Sempozyumu*.
- (Gökalp), Ziya (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-1 Şiirler ve Halk Masalları*, Haz. Fevziye Abdullah Tansel, Ankara: TTK Basımevi.
- Gökşen, Erol (2011). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Şiirinde Kadın*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Göktürk, H. İbrahim (1987). *Mithat Cemal Kuntay*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- (Gövsa), İbrahim Alâettin (1322-1328). *Güft ü Gü*, Trabzon: İkbâl Matbaası
- (Gövsa), İ. A. (1328). *Rumeli'ye Dâsitân-ı Harb*, Trabzon: Feyz Kütüphanesi.
- (Gövsa), İ. A. (1989). *Çanakkale İzleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gülendam, Ramazan (2011). *Tanzimat'tan Bugüne Yeni Türk Edebiyatı-Şiir Çözümlemeleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.

- Gülşen, Hacer (2008). Milli Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız, *İlmî Araştırmalar*, (25): 85-96.
- Günaydın, Yusuf Turan (2009). *Mehmet Âkif'in Mektupları*, Ankara: Ebabil Yayınları.
- Güneş, Mehmet (2011a). Rumeli'nin Kaybının Türk Şiirindeki Akisleri, *Türkbilig*, (21):183-206.
- Güneş, M. (2011b). XX. Yüzyılın Başlarında Siyasî ve Etnik Çatışmaların Ömer Seyfettin'in Hikâyelerine Yansıması, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (29): 163-187.
- Güneş, M. (2012). 'Bu Matemle Herkes Zâr Zâr Oldu' Balkan Harbi Acılarının Türk Şiirindeki Akisleri, *Türk Edebiyatı Dergisi*, (463): 32-35.
- (Gürel), Emin Recep (1993). *Emin Recep Bey ve Şiirleri*, Haz. Mustafa Özbalcı, Samsun: Eser Matbaası.
- Gürel, Zeki (1988). *Halide Nusret Zorlutuna*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gürel, Z. (1995). *İbrahim Alâettin Gövsa*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gürsoy, Ülkü (2012) İkinci Meşrutiyet Dönemi Şiirine Balkan Savaşı'nın Yansımaları, *Türk Yurdu*, 32, (303): 115-118.
- Gürsoy, A. Belkıs (2001). *Hüseyin Suad Yalçın Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Halaçoğlu, Ahmet (1990). *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Hayber, Abdülkadir (1988). *Necmettin Halil Onan*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Hülagü, M. Metin (2001). *Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yayınları.

- İhsan Raif Hanım (2002). *İhsan Raif Hanım, Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yayımlanmış ve Yayımlanmamış Bütün Şiirleri*, Haz. Cemil Öztürk, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- İpek, Nedim (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara: TTK Yayınları.
- İsmail Safa (1328). *Hissiyât*. İstanbul: Müşterekü'l-Menfaa Osmanlı Matbaası.
- Jelavich, Barbara (2009a). *Balkan Tarihi 1: 18. Ve v19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Koç, İstanbul: Küre Yayınları.
- Jelavich, B. (2009b). *Balkan Tarihi 2: 20. Yüzyıl*, Çev. Zehra Savan, Hatice Uğur, İstanbul: Küre Yayınları.
- Kabacalı, Alpay (2004). *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref Hayatı-Sanatu-Yergileri*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Kabasakal, Hüseyin (1997). *Balkan Harbi (1912-1913)*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Kara, Mustafa (2001). Balkanlar'da Türk Tasavvuf Edebiyatı'na Genel Bir Bakış, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (2): 1-26.
- Karabela, Sevim (1997). *Fâik Âlî Ozansoy Hayâtı, Eserleri Ve Sanatı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Karabulut, Mustafa (2011). Mehmet Emin Yurdakul'un 'Türkçe Şiirler'ine Bir Bakış, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7):165-175.
- Karaca, Alâattin (1990). *İsmail Safa*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaca, A. (2006). Servet-i Fünûn Şiirinin Öteki Şairleri, *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, Haz. Parlatır, İ, Enginün, İ., Huyugüzel, Ö. F., Ercilasun, B., Özbalcı, M., Karaca, A., Ankara: Akçağ Yayınları, 207-308.
- Karaca T., Nesrin (1992). *Celâl Sâhir Erozan*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaca T., N. (1993). *Celâl Sâhir Erozan*, Ankara: MEB Yayınları.
- Karakaş, Şuayb (1988). *Süleyman Nazîf*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Karal, Enver Z. (1983). *Osmanlı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, VIII, 87-101.
- Karal, E. Z. (1983). *Osmanlı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, IX, 242-245.
- Kaplan, Mehmet, (2005). *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet- Eser)*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2005). *Tevfik Fikret Devir Şahsiyet Eser*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2009). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2009). *Açık Deniz, Şiir Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, I, s. 218-226.
- Karataş, Turan (2011). *Hüseyin Siret*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, Kemal H. (2004). *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge Kitabevi.
- Keskin, Alev (2000). *1877-1978 Osmanlı-Rus Harbi Harp Tarihi Broşürü*, Ankara: T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Kocabaş, Süleyman (1986). *Avrupa Türkiyesi'nin Kaybı ve Balkanlarda Panislavizm*, İstanbul: Vatan Yayınları.
- Koç, Raşit (2010). Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinin Tematik Olarak İncelenmesi, *Turkish Studies*, 5 (2): 1241-1278.
- (Koryürek), Enis Behiç (1971). *Enis Behiç Koryürek Mîrâs ve Güneşin Ölümü*, Haz. Fethi Tevetoğlu, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kurnaz, Şefika (2012). *Balkan Savaşında Kadınlarımız*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (1993). *Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konuşmaları*, Ankara: MEB Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (2011). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kuntay, Mithat Cemal (1945). *Türkün Şehnâmesinden*, İstanbul: Tasvir Neşriyatı.

- Kutlu, Sacit (2007). *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- McCarthy, Justin (1998). *Ölüm ve Sürgün*, İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Mehmet Celâl (1311). *Zâde-i Şâir*, İstanbul: Safa ve Enver Efendi Matbaası.
- Menemenlizade Mehmet Tahir (1313). *Terâne-i Zafer*, İstanbul: (Bâbîâli caddesinde 25 numaralı matbaada tab' edilmiştir).
- Muallim Nâci (1997). *Muallim Nâci'nin Şiirleri*, Haz. Abdülkadir Hayber, Hüseyin Özbay, İstanbul: MEB. Yayınları.
- Müstecabizâde İsmet (2008). *Müstecabizâde İsmet Bütün Şiirleri*, Haz. Mustafa Özsarı, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Nalbantlar, Dilek (2005). *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Balkan Türkleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Namık Kemal (1999). *Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Haz. Önder Göçgün, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman) (1316). *Aks-i Sadâ*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiyye Matbaası.
- Nigâr Hanım (1332). *Elhân-ı Vatan*. İstanbul: Tercümân-ı Hakikat Matbaası.
- (Ozansoy), Faik Âli (1917/1333). *Elhân-ı Vatan*, İstanbul: Matbaa-yı Âmire.
- (Ozansoy), F. Â. (1324). *Fânî Teselliler*, İstanbul: Vilâyet Matbaası.
- (Onan), Necmettin Halil (1927). *Çakıl Taşları*, İstanbul: Ahmet Kamil Matbaası.
- (Ortaç), Yusuf Ziya (1336). *Cenk Duyguları*, İstanbul: Kader Matbaası.
- (Ortaç), Y. Z. (1332). *Akından Akına*, İstanbul: Hilâl Matbaası.
- (Ortaç), Y. Z. (1963). *Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler*, İstanbul: Akbaba Yayınevi.
- (Ortaç), Y. Z. (1966). *Bizim Yokuş*, İstanbul: Akbaba Yayınları.

- Oktaç, Metin (2008). *Aka Gündüz'ün Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.
- (Ozansoy), Halit Fahri (1970). *Edebiyatçılar Çevremde*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- (Ozansoy), H. F. (1333). *Cenk Duyguları*, İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- Ömer Seyfettin (2000). *Bütün Eserleri: Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar*, Haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ömer, S. (2011). *Balkan Harbi Hatıraları*, Haz. Tahsin Yıldırım, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Önal, Mehmet, (1986). *Yusuf Ziyâ Ortaç*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Önal, M. (1986). *Halit Fahri Ozansoy*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Önal, M. (2000). *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özdarıcı, Öznur (2003). *Emin Bülent Serdaroğlu'nun Hayatı, Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Özdemir, Hüseyin (2002). *Fâik Âli'nin Şiiri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Özsarı, Mustafa (1996). *Mehmet Emin Yurdakul (Şiir Anlayışı ve Şiirlerinde Millî Değerler)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.
- (Özsever), Hüseyin Siret (1325). *Leyâl-i Girizan*. İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan.
- (Özsever), H. S. (1928). *Bağbozumu*. İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya.
- Öztuna, Yılmaz (1963). *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi, XIX-XX. Asırlar*, İstanbul: Hayat Yayınları, 12.

- Öztürkçü, İbrahim (2012). Hakkın Sesleri: Mehmet Âkif'in Balkan Ağdı, *Tarih Bilinci Dergisi*, (17-18): 42-49.
- Öztürkmen M., Neriman (1969). *Mehmet Akif ve Dünyası*, Ankara: Altınok Matbaası.
- Parlatır, İsmail (2004). *Tevfik Fikret*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Parlatır, İ. (1987). *Ali Ekrem Bolayır*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2004). *Recaî-zade Mahmut Ekrem*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İ. (2005). *Recaî-zade Mahmut Ekrem*, Ankara: MEB Yayınları.
- (Ran), Nâzım Hikmet (2002). *Nâzım Hikmet İlk Şiirleri*, İstanbul: YKY.
- Recaizâde M. Ekrem (1997). *Recaî-zade M. Ekrem Bütün Eserleri II*, Haz. İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, Hakan Sazyek, İstanbul: MEB Yayınları.
- Recep Vahyi (1328). *Manzum İtalyan Türkiye Harbi*, (Basım Yeri ve Matbaası Yok)
- Sâfi, İhsan (2009). Abdülhak Hamid Tarhan'ın Eserlerinde Tarih ve Hükümdarlar, *Turkish Studies*, 4 (I-II): 1905-1930.
- Sâmanoğlu, Gültekin (1986). *Kemâlettin Kâmi Kamu*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sanay, A. Belkıs (2002). *Mithat Cemal Kuntay Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Serarslan, Halim (1995). *Hamdullah Subhi Tanrıöver*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Sertel, Sabiha (1946). *Tevfik Fikret, İdeolojisi ve Felsefesi*, İstanbul: Yurt ve Dünya Yayınları.
- Süer, H. Hikmet (1982). *1897 Türk-Yunan Harbi Harp Tarihi Broşürü*, Ankara: T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Süleyman Nazif (1922). *Namık Kemal*, İstanbul: İkdâm Matbaası.

- Süleyman Nesib (2001). *Süleyman Nesib Hayatı ve Şiirleri*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Süleyman Paşa-zâde Sami Bey (2007). *Külliyyât-ı Âsâr ve İhtisâsat*, Haz. Şevket Toker, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sülker, Kemal (2005). *Nazım Hikmet'in Gerçek Yaşamı*, İstanbul: İleri Yayınları.
- Şahin, Turhan (1998). *Öncesiyle ve Sonrasıyla 93 Harbi*, Ankara: Kültür ve Turizm Yayınları.
- Şahiner, Derya (2010). *Aka Gündüz Bozgun*, Yayımlanmamış Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Şen, Cafer (1997). *1897 Osmanlı-Yunan Muharebesi'nin Türk Edebiyatındaki Akisleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Şenel, Şennur (2006). 19. ve 20. Yüzyılların Denge Oyununda Balkanlar, *Balkanlar El Kitabı*, (Der. Karatay, Osman ve Gökdağ, Bilgehan), Ankara: Karam&Vadi Yayınları, 399-412.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2001). *Yahya Kemal*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2003). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- (Tanrıöver), Hamdullah Suphi (1929). *Dağyolu I*, İstanbul: Türk Ocakları Merkez Hey'eti Neşriyâtı.
- (Tanrıöver), H. S. (2007). *Hamdullah Suphi Tanrıöver Bütün Şiirleri*, Haz. Halim Seraslan, Konya: Tablet Yayınları.
- Tansel, Fevziye Abdullah (2005). *Hususi Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Abdülhak Hâmid*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı (1970). *Balkan Harbi (1912-1913) I nci Cilt*, Ankara: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Resmî Yayınları.

- Taştan, Yahya K. (2006). Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri, *Balkanlar El Kitabı*, (Der. Karatay, Osman ve Gökdağ, Bilgehan), Ankara: Karam&Vadi Yayınları, 413-446.
- Tarakçı, Celal (1994). *Muallim Naci*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- (Tarhan), Abdülhak Hâmid (1991). *Abdülhak Hamid Tarhan Bütün Şiirleri 1 Sahra/Divaneliklerim/Bunlar O'dur*, Haz. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- (Tarhan), A. H. (1995). *Abdülhak Hâmid'in Mektupları*, Haz. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- (Tarhan), A. H. (1997). *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri 2 Makber/ Ölü/ Hacle/ Bâlâdan Bir Ses/ Vâlidem*, Haz. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- (Tarhan), A. H. (1999). *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri 3 Hep Yahut Hiç/ İlham-ı Vatan*, Haz. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tevetoğlu, Fethi (1985). *Enis Behiç Koryürek Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tevetoğlu, F. (1986). *Hamdullah Subhi Tanrıöver*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tevfik Fikret (2004). *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, Haz. İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, Ankara: TDK Yayınları.
- Toker, Şevket (2001). *Süleyman Nesib Hayatı ve Şiirleri*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Toros, Taha (1950). *Türk Hatipleri*, Ankara: Kültür Basım ve Yayım Kooperatifi, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O.
- Tukin, Cemal (1948). Girit, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4, 801.

- Tuncer, Hüner (2010). *Osmanlı'nın Rumeli'yi Kaybı (1878-1914)*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Uçak, Nurcan (1997). *1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nin Türk Edebiyatındaki Akisleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Uçman, Abdullah, (2004). *Rıza Tevfik'in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul: Kitabevi Yayınevi.
- Uçman, A. (1998). *Muallim Nâci*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uğurcan, Sema (2010). Yahya Kemal'in Edebî Eserlerinde Rumeli, *CIEPO (Uluslararası Osmanlı Öncesi Ve Osmanlı Çalışmaları Komisyonu) Sempozyumu*, Yayınlanmış Bildiri Kitabı, Hırvatısyen, Zagreb Üniversitesi, 381-390.
- Uysal, Sermet S. (2006). *Şiire Adanmış Bir Yaşam Yahya Kemal Beyatlı*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Uysal, S. S. (2010). *Eşlerine Göre Ediplerimiz*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ülgen, Erol (1993). *1897 Türk-Yunan Savaşı'nın Türk Şiirindeki Akisleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Ünver, Süheyl (1980). *Yahya Kemal'in Dünyası*, İstanbul: Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları.
- Yalçın, Efzayış Suat (1943). *Hüseyin Suat Yalçın ve Şiirleri*, İstanbul: İstanbul Halk Basımevi.
- (Yalçın), Hüseyin Suat (1326). *Lane-i Melâl*, İstanbul: Tanin Matbaası.
- (Yalçın), H. S. (1339/1923). *Gave Destanı*, İstanbul: Kitabhane-i Sudi.
- Yenisoy S., Hayriye (2012). 1912-1913 Balkan Savaşları'nın Edebiyata Yansıması, *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, I (1): 91-112.
- Yetiş, Kâzım (2006). *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Yıldırım, Tahsin (2012). Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Balkanlar ve Balkan Savaşlarının İzleri, *Tarih Bilinci Dergisi*, (17-18): 152-157.
- (Yurdakul), Mehmet Emin (1989). *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri-1 Şiirler*, Haz. Fevziye Abdullah Tansel, Ankara, TTK Yayınları.
- Yücebaş, Hilmi (1957). *Süleyman Nazif'ten Hatıralar* İstanbul: Ahmet Halid Kitabevi.
- Yücebaş, H. (1958). *Şair Eşref Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*, İstanbul: Ahmet Halid Kitabevi.
- Yücebaş, H. (1959a). *Bütün Cepheleri İle Aka Gündüz*, İstanbul: Ahmet Halid Kitabevi.
- Yücebaş H. (1959b). *Bütün Cepheleriyle Tevfik Fikret Hayatı-Hatıraları-Şiirleri* İstanbul: Ahmet Halid Kitabevi.
- Ziya Paşa (2001). *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği, Bütün Şiirleri*, Haz. Önder Göçgün, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- (Zorlutuna), Halide Nusret (2008). *Bütün Şiirleri*, Haz. Betül Coşkun, İstanbul: Timaş Yayınları.

EK 1. İNCELENEN ESERLER

Aşağıdaki eserler tezin araştırma safhasında yer almakla birlikte açık bir şekilde Balkan ibaresine rastlanılmadığı için teze dâhil edilmemiştir.

Abdulhalim Memduh (1303). *Tasvir-i Hissiyat*, İstanbul, Karabet Matbaası.

Abdulhalim Memduh (1311). *Tasvir-i Vicdanem*, İstanbul: Nişan Berberiyen Matbaası.

Abdulhalim Memduh (1303). *Bir Han*, İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası.

Ahmet Haşim (2010). *Ahmet Haşim Bütün Şiirleri*, Haz. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Âkif Paşa (2005). *Âkif Paşa Hayatı ve Şiirleri*, Haz. İbrahim Kavaz, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları

(Aykaç), Fazıl Ahmet (1329). *Teşair-i Nefiyane*, İstanbul: Tanîn Muhaberesi.

(Aykaç), Fazıl Ahmet (1335). *Harman Sonu*, İstanbul: Evkaf Matbaası.

(Aykaç), Fazıl Ahmet (1934). *Fazıl Ahmet (Hitabeler, Şiirler, Hicivler vesaire...)*, İstanbul: Akşam Kitaphanesi.

(Başar), Şükûfe Nihal (2008). *Şükûfe Nihal Bütün Eserleri*, Haz. Yaprak Zihnioğlu, İstanbul: Kitap Yayınevi, I.

(Bolayır), Ali Ekrem (1324). *Kaside-i Askeriye*, İstanbul: Matbaa-i Askeriye.

(Bolayır), Ali Ekrem (1324). *Kırmızı Fesler*, İstanbul: Matbaa-i Askeriye.

(Bolayır), Ali Ekrem (1332). *Lisan-ı Osmanî*, İstanbul: Maifet Matbaası.

(Çamlıbel), Faruk Nafiz (1918). *Şarkın Sultanları*, İstanbul: Orhaniye Matbaası.

(Çamlıbel), Faruk Nafiz (1919). *Dinle Neyden*, İstanbul: Kitaphane-yi Sudi.

(Elöve), Ali Ulvi (1326). *Çocuklarımıza Neşideler*, İstanbul: Tanîn Matbaası.

(Elöve), Ali Ulvi (1336). *Bir Hanımın Defteri*, İstanbul: Sabah Matbaası.

(Erozan), Celal Sâhir (1325/1909). *Beyaz Gölgeler*, İstanbul: Hilâl Matbaası.

(Erozan), Celal Sâhir (1325/1909). *Buhran*, İstanbul: Hilâl Matbaası.

(Erozan), Celal Sâhir (1335). *İstanbul İçin Mebus Namzetlerim*, İstanbul: Tanin Matbaası.

- Florinalı Nâzım (1928). *Edebiyat Yolunda Bir Hitabe*, İstanbul: Ahmet Kemal ve Şürekâsı Matbaası.
- Floinalı Nâzım (1341). *Hatırat-ı Meşahir*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Florinalı Nâzım (1325). *Muhammediye*, İstanbul: Osmanlı Kitabhanesi.
- Florinalı Nâzım (1325). *Sünbülîstan-i Musiki*, İstanbul: Osmanlı Kitabhanesi.
- Florinalı Nâzım (1928). *Şâir-i Azamımızı Tebcil*, İstanbul: Şirket-i Mürettibiyye Matbaası.
- (Gövsa), İbrahim Alâettin (1911). *Çocuk Şiirleri*, İstanbul: Kanaat Kütübhanesi.
- (Gövsa), İbrahim Alâettin (1304). *Gelişigüzel*, İstanbul: Mihran Matbaası
- İsmail Safa (1308). *Huz Ma Safâ*, İstanbul: Âlem Matbaası- Ahmet İhsan ve Şürekâsı.
- İsmail Safa (1328). *İntak-ı Hakk'ın Tahmîsi*, İstanbul: Hilâl Matbaası.
- İsmail Safa (1328). *Mensiyât*, İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan.
- İsmail Safa (1312). *Mevlid-i Pederi Ziyaret*, İstanbul: Âlem Matbaası-Ahmet İhsan ve Şürekâsı.
- İsmail Safa (1306). *Sünûhât (Terci'-i Bend)*, Konstantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya.
- Mehmed Behçet (1327). *Erganun (Mecmua-i Eş'âr)*, İstanbul: Tanîn Matbaası.
- Mehmed Behçet (1924/1925). *Buhurdan*, İstanbul: Kitabhane-i Sudi.
- Mehmed Celâl (1303). *Adada Söylediklerim*, İstanbul: Şirket-i Mürettibiyye Matbaası.
- Mehmed Celâl (1316). *Asar-ı Celâl*, İstanbul: Âlem Matbaası.
- Mehmed Celâl (1316). *Elvah-ı Şairane*, İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya.
- Mehmed Celâl (1308). *Fatih Sultan Mehmed-i Sâni Yahud İstanbul Fethi*, Dersaadet: Kasbar Matbaası.
- Mehmed Celâl (1308). *Hüdavendigâr Gazi Yahud Fetihler ve Kosova Sahrası*, Kasbar Matbaası.
- Mehmed Celâl (1308). *Kanûnî Sultan Süleyman Yahud Fütûhât*, Dersaadet: Kasbar Matbaası.
- Mehmed Celâl (1308). *Sultan Bayezid-i Sâni Yahud Elvâh-ı Zafer*, Dersaadet: Kasbar Matbaası.

- Mehmed Celâl (1308). *Sultan Mehmed-i Sâlis Yahûd Fâtih-i Şehîr*, Dersaâdet: Kasbar Matbaası.
- Mehmed Celâl (1308). *Sultan Orhan Gazi Yahud Bir Kahraman*, Dersaâdet: Kasbar Matbaası.
- Mehmed Celâl (1308). *Sultan Osman Gazi Yahûd Bir Sayyâd-ı Hümâyûn-Baht*, Dersaâdet: Kasbar Matbaası.
- Mehmed Celâl (1308). *Yavuz Sultan Selim-i Evvel Yahud Âfitâb-ı Satvet*, Dersaâdet: Kasbar Matbaası.
- Mehmed Celâl (1308). *Yıldırım Sultan Bayezid-i Evvel Yahud Bir Cihângîr*, Dersaâdet: Kasbar Matbaası.
- Mehmed Celâl (1309). *Çelebi Sultan Mehmed Yahud Müceddid-i Devlet*, Dersaâdet: Kasbar Matbaası.
- Mehmed Celâl (1310). *Sultan Selim-i Sâni Yahud Muzafferiyet*, Dersaâdet: Kasbar Matbaası.
- Mehmed Celâl (1312). *Elvâh-ı Şâirâne*, Konstantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya.
- Mehmed Celâl (1312). *Sürûd*, İstanbul: Âlem Matbaası- Ahmet İhsan ve Şürekâsı.
- Mehmed Celâl (1312). *Şîr-i Gazâ*, İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Mehmed Celâl (1312). *Gazellerim*, İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiyye Matbaası.
- Mehmed Tevfik (1297). *Âsâr-ı Perişan*, İstanbul: Vakıf Matbaası.
- Menemenlizâde Mehmed Tahir (1311). *Âsâr-ı Perişan*, İstanbul: İstapan Matbaası.
- Menemenlizâde Mehmed Tahir (1303). *Elhân*, Kostantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya.
- Menemenlizade Mehmed Tahir (1304). *Yâd-i Mazi*, İstanbul: Cemal Efendi Matbaası.
- Nâbîzâde Nâzım (1298/1882). *Hatıra-i Şebâb*, İstanbul: Mihran Matbaası.
- Nâbîzâde Nâzım (1302/1885). *Heves Ettim*, İstanbul: Mihran Matbaası.
- Nâbîzâde Nâzım (1303/1886). *Mini Mini Yahûd Yine Heves*, İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası.
- Nâbîzâde Nâzım (1308). *Mini Mini Mektebli*, İstanbul: Arakel Matbaası.
- Nigâr Hanım (1304/1887). *Efsûs (Birinci Kısım)*, İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası.
- Nigâr Hanım (1306/1890). *Efsûs (İkinci Kısım)*, İstanbul: Ahter Matbaası.

- Nigâr Hanım (1312/1896). *Nîrân*, İstanbul: Âlem Matbaası.
- (Orhon) Orhan Seyfi (1919). *Fırtına ve Kar*, İstanbul: Türk Kadını ve Talebe Defteri Müessisi.
- (Orhon) Orhan Seyfi (1928). *Gönülden Sesler*, İstanbul: Sebat Matbaası.
- (Ortaç), Yusuf Ziya (1335). *Âşıklar Yolu*, İstanbul: Evkaf-i İslamiyye Matbaası.
- (Ortaç), Yusuf Ziya (1919). *Şairin Duası*, İstanbul: Türk Dünyası Matbaası.
- (Ortaç), Yusuf Ziya ve (Çamlıbel) Faruk Nafiz (t.y.). *Ah İzmir*, İstanbul: Efkâr-ı Cedide Kitabhanesi.
- (Ortaç), Yusuf Ziya (1919). *Şen Kitap*, Dersaadet: Kâinat Matbaası.
- (Ortaç), Yusuf Ziya (1926). *Yanardağ*, İstanbul: Marifet Kitabhanesi.
- (Ozanoğlu), Yahya Saim (1928). *Çoban Ateşi*, İstanbul: Kader Matbaası.
- (Ozanoğlu), Yahya Saim (1336/1922). *Leyla'nın Ölümü*, İstanbul: Kader Matbaası.
- (Ozanoğlu), Yahya Saim (1339/1923). *Meyus Gecesi*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- (Ozansoy), Faik Âli (1336/1918). *Pâyitahtın Kapısında*, İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı.
- (Ozansoy), Faik Âli (1329). *Temâsil*, İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- (Ozansoy), Faik Âli (1324). *Midhat Paşa*, (y.y.) Bursa.
- (Ozansoy), Faik Âli (1339-1341). *Şâir-i Âzama Mektub*, İstanbul: Cihan Biraderler Matbaası.
- (Ozansoy), Halit Fahri (1328/1912). *Rüya*, İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- (Ozansoy), Halit Fahri (1336/1920). *Bulutlara Yakın* (Beşinci Kitap), İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı.
- (Ozansoy), Halit Fahri (1335/1919). *Efsaneler*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- (Ozansoy), Halit Fahri (1336/1920). *Zakkum*, İstanbul: Hukuk Matbaası.
- (Ozansoy), Halit Fahri (1338/1922). *Gülistanlar Harabeler*, İstanbul: İkbal Kütüphanesi.
- (Ozansoy), Halit Fahri (1339/1923). *İlk Şair*, İstanbul: İkbal Kütüphanesi.
- (Ozansoy), Halit Fahri (1336). *Bulutlara Yakın*, İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı.

Recep Vahyi (t.y.). *Nazire-i Ziya Paşa*, İstanbul: Feraizcizade Matbaası.

Recep Vahyi (1315). *Minhaçü'l- Mirac*, İstanbul: Cemal Efendi Matbaası.

Süleyman Nazif (1923). *Çal Çoban Çal*, İstanbul: Kader Matbaası.

Süleyman Nazif (1336/1918). *Firâk-ı Irak*, Dersâdet: Mahmud Bey Matbaası.

Süleyman Nazif (1906). *Gizli Figanlar*, Mısır: Matbaa-i İctihad.

Süleyman Nazif (1342/1924). *Malta Geceleri*, İstanbul: Yeni Matbaa.

Şinasi (1960). *Müntehâbât-ı Eşârım*, Haz. Süheyl Beken, Ankara: Dün-Bugün Yayınları.

Uşaklı, Ömer Bedrettin (1988). *Ömer Bedrettin Uşaklı Bütün Eserleri*, Haz. İnci Enginün, Ankara: TDK Yayınları

(Yalçın), Hüseyin Suat (1326/1910). *Lâne-i Melâl*, Tanîn Matbaası.

Zaimzâde Hasan Fehmi (1331). *Hacle-i Ebkâr*, İstanbul: Matbaa-ı Hayriyye ve Şürekâsı.

Ek 2. BALKAN COĞRAFYASI HARİTASI

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Bahanur Garan
Doğum Yeri ve Tarihi : Keşan/EDİRNE, 23. 03. 1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri : Bir Eleştirmen: Abdülhak Şinasi Hisar” adlı makalesi Turkish Studies Fall Volume 6/4’te yayımlandı. “Coğrafya Merkezli Okuma Işığında Kadından Kentler” makalesi Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 2012 Bahar/Sayı 16’da yayımlandı. VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Prof. Dr. Âbide Doğan ile birlikte yazdıkları “Türk Edebiyatı’nde Selanik” başlıklı bildirisi ile katıldı. “ ‘Seyahat Notları’ Çerçevesinde Suat Derviş’in GeziYazarlığı” başlıklı bildiriyle katıldı. “Türk Şiirinde Balkanlar” konulu tez çalışmasıyla Türk Dil Kurumu’ndan yüksek lisans tez bursu aldı.

İş Deneyimi

Stajlar : -

Projeler : -

Çalıştığı Kurumlar : -

İletişim

E-Posta Adresi : bahanurgaran@mynet.com

Tarih : 22.05.2013